

Les migracions residencials al territori metropolità de Barcelona

*Las migraciones residenciales
en el territorio metropolitano de Barcelona*
Residential migrations in the Barcelona
metropolitan territory

Les migracions residencials al territori metropolità de Barcelona

*Las migraciones residenciales
en el territorio metropolitano de Barcelona*
Residential migrations in the Barcelona
metropolitan territory

Col·lecció QUADERNS_PDU metropolità

Consell de Redacció / Consejo de Redacción / Editorial board
Ramon Torra (Gerent, AMB)
Xavier Mariño (Director de l'Àrea de Polítiques Urbanístiques i Espais Naturals, AMB)
Xavier Tiana (Coordinador General de l'Oficina Tècnica de Gerència, AMB)
Mireia Peris (Cap del Servei de Redacció del Pla Director, AMB)
Isabel Clos (Coordinadora editorial, Oficina Tècnica de Gerència, AMB)

Coordinació de l'edició / Coordinación de la edición
/ Publishing coordination
Isabel Clos (Oficina Tècnica de Gerència, AMB)

Disseny gràfic i maquetació / Diseño gráfico y maquetación
/ Graphic design and layout
Xavi Pirretas (NouPla)

Correcció i traducció /Corrección y traducción / Editing, translations
and proofreading
Oficina de Gestió Editorial, AMB
Traducciones y Tratamiento de la Documentación, SL

Impressió / Impresión / Printed by
PJS impressions, SL

Barcelona, novembre 2024

DL: B 21445-2024
ISSN 2339-8914 (paper/papel/print)
ISSN 2339-8922 (digital/digital/electronic)

© de l'edició: Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB)
© dels textos: els autors

www.amb.cat

QUADERNS_18
Les migracions residencials al territori metropolità de Barcelona
Las migraciones residenciales en el territorio metropolitano de Barcelona
Residential migrations in the Barcelona metropolitan territory

Direcció / Dirección / Leadership
Xavier Mariño (Director de l'Àrea de Polítiques Urbanístiques i Espais Naturals, AMB)

Coordinació / Coordinación / Coordination
Xavier Alarcón (Cap del Servei d'Informació i Estudis Territorials, AMB)
Ernest Ruiz (Cap de la Secció d'Estudis Territorials, AMB)

AUTORIA / AUTORÍA / AUTHORSHIP
Jordi Bayona i Carrasco
María Jesús Calvo
Fernando Gil Alonso
Antonio López-Gay
Joan López Redondo
Cristina López Villanueva
Clàudia Marco i Garcia
Montserrat Pareja-Eastaway
Isabel Pujadas i Rúbies
Ernest Ruiz i Almar
Jenniffer Thiers Quintana
Jesús de la Varga García
Anna Velasco i Relats
Anna Vergés Parisi
Andrea Visioli

LES MIGRACIONS RESIDENCIALS AL TERRITORI METROPOLITÀ DE BARCELONA

Las migraciones residenciales en el territorio metropolitano de Barcelona

Residential migrations in the Barcelona metropolitan territory
The future of road infrastructures

ÍNDEX	
6	PRÒLEG
8	PRESENTACIÓ
I	CONTEXT
11	Trajectòria residencial i habitatge: l'impacte al territori Montserrat Pareja Eastaway
16	Moviments de població a les àrees metropolitanes europees, 1961-2021 Joan López Redondo, Andrea Visioli
29	Migracions internes a escala metropolitana a l'Espanya del segle XXI Jordi Bayona i Carrasco
36	Migrar a la perifèria o residir al centre. La distribució espacial de la població a les regions urbanes de Barcelona i Madrid, 2001-2021 Isabel Pujadas i Rúbies, Jenniffer Thiers Quintana
45	Incidència del planejament territorial i urbanístic en la configuració dels moviments migratoris a la regió metropolitana de Barcelona Joan López Redondo
53	Context econòmic i migracions a la Regió Metropolitana de Barcelona, 2001-2020 Jesús de la Varga García
57	Les migracions internes a Barcelona 2000-2021 Anna Vergés Parisi, María Jesús Calvo
64	La fragmentació urbana a la ciutat postpandèmica. Una reflexió sobre les tendències recents i el paper de la mobilitat residencial Cristina López Villanueva, Fernando Gil Alonso
69	Qui i a on? Mobilitat residencial i migració interna a la Regió Metropolitana de Barcelona durant la pandèmia de la covid-19 Antonio López-Gay, María Jesús Calvo
II	MIGRACIONS INTERMUNICIPALS METROPOLITANES
79	Les migracions intermunicipals al territori metropolità de Barcelona, 2001-2020 Ernest Ruiz i Almar, Anna Velasco i Relats, Clàudia Marco i Garcia
145	Annex 1. Mapes de moviments i saldos migratoris intermunicipals, 2016-2020. Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB)
183	Annex 2. Mapes de moviments i saldos migratoris intermunicipals, 2016-2020. Municipis metropolitans de la segona corona
193	TEXTO EN CASTELLANO
228	ENGLISH TEXT

PRÒLEG

Ja fa unes quantes dècades que vivim una dinàmica de dispersió de la població en el si de la regió metropolitana de Barcelona. Em refereixo als moviments residencials interns, els que es produeixen entre els diversos municipis que conformen la regió. La població es desplaça del centre a la perifèria, dels municipis més poblats als menys poblats, de la ciutat més compacta a la ciutat difusa. Aquesta tendència general i sostinguda només s'ha alenit, i fins i tot revertit de manera temporal, durant el període 2011-2015 a causa d'una crisi econòmica que va reduir alhora les rendes familiars disponibles i la construcció d'habitatge.

Les migracions intermunicipals que s'analitzen en aquest volum s'expliquen per motius conjunturals com són la situació econòmica o els processos de transició familiar vinculats a l'estructura demogràfica de la població de cada moment, però també per raons estructurals com són l'ordenació territorial i l'urbanisme o les condicions de mobilitat.

Per als que tenim responsabilitats públiques és molt important que es quantifiquin aquests moviments residencials i que se n'identifiquin les causes i els efectes perquè, d'una banda, tenim l'obligació d'avançar-nos a les demandes i necessitats de la ciutadania i donar-hi resposta; però també –i potser més important– perquè les polítiques d'oferta que puguem impulsar en matèria de sòl residencial i d'habitatge, de sòl per a activitat econòmica, d'equipaments, d'infraestructures i de transport són les eines principals a l'hora de gestionar i orientar les dinàmiques de poblament. Malgrat que l'urbanisme no és mai una condició suficient, sí que és sempre una condició necessària.

No és estrany, doncs, que l'estudi que teniu a les mans hagi estat elaborat per la Secció d'Estudis Territorials de l'Àrea de Polítiques Urbanístiques i Espais Naturals de l'AMB i que es publiqui dins la col·lecció «Quaderns PDU metropolità». El Pla director urbanístic metropolità, que actualment es troba en fase de tramitació, és un instrument clau per poder respondre a les necessitats de la població, però també per impulsar una política d'oferta que orienti els creixements i defineixi un model territorial metropolità amb la màxima sostenibilitat econòmica, social i ambiental. Òbviament, perquè l'àrea metropolitana no està sola ni està aïllada, l'ordenació que es proposi s'ha d'articular amb la de la resta de la regió i les seves dinàmiques per garantir la sostenibilitat del conjunt.

Us convido, doncs, a conèixer i entendre una mica més el que està passant, a partir de la interpretació de les dades que ens ofereix aquest estudi, dels mapes de moviments i saldos migratoris i dels articles d'experts que l'acompanyen i que permeten contextualitzar, complementar i aprofundir en aquesta matèria.

No és una qüestió gens menor. Darrere d'aquestes xifres s'amaga una realitat social que ens interpel·la, de persones concretes, amb noms i cognoms, neguits i aspiracions, i projectes de vida; però també la urgència de construir una metròpolis més eficient i amb menys costos econòmics i ambientals. Estem obligats a treballar per un territori més inclusiu, amb menys desigualtats, però també més sostenible. Aquest és el repte!

Damià Calvet Valera

Vicepresident de l'Àrea de Polítiques Urbanístiques
i Espais Naturals de l'Àrea Metropolitana de Barcelona

PRESENTACIÓ

Les migracions són un fenomen inherent a qualsevol societat. Són una part fonamental de les dinàmiques territorials i un dels reflexos de la situació econòmica, política i social en què viu una regió i la població que l'habita. Cada migració té unes característiques específiques, però totes responen a uns trets comuns essencials: les causes que les han motivades, el tipus de migració i de migrants que les protagonitzen, les conseqüències que comporten i la significació que se'ls atribueix.

Sovint els fluxos migratoris tenen un abast geogràfic ampli i comporten migracions nacionals o internacionals, però cal considerar també els moviments que es produeixen a l'interior d'una àrea geogràfica, per exemple, en l'àmbit d'influència d'una gran ciutat. Aquests fluxos, que impliquen canvis de residència des d'un municipi cap a un altre –és a dir, el trasllat de població– s'anomenen migracions intermunicipals.

En aquest nou volum de la col·lecció «Quaderns PDU metropolità» es reprèn la intenció dels primers volums i es dediquen tots els articles a l'estudi d'un tema monogràfic, les migracions intermunicipals, que contribueix a ampliar la base de coneixement del territori metropolità. L'article principal és l'anàlisi de les migracions intermunicipals a l'àrea d'influència de la ciutat de Barcelona en el període 2001-2020, elaborada per la Secció d'Estudis Territorials de l'Àrea de Polítiques Urbanístiques i Espais Naturals de l'AMB.

L'estudi se centra en l'observació i l'anàlisi dels moviments de canvi de residència de la població dins la mateixa metròpolis, atenent especialment a les característiques fonamentals d'aquestes migracions: motius pels quals es produeixen els desplaçaments, característiques de la població que els protagonitza, pautes territorials que es poden detectar en aquests moviments, així com la seva evolució al llarg del temps i com hi influeixen les diferents situacions estructurals i conjunturals que s'esdevenen al territori metropolità. Els annexos cartogràfics finals il·lustren les dinàmiques de les migracions intermunicipals als municipis metropolitans.

Per tal de contextualitzar aquest estudi i aprofundir en els aspectes més rellevants i característics de les migracions residencials, el volum inclou un conjunt d'articles d'especialistes de diverses disciplines i àmbits acadèmics i de l'Administració, que aporten la seva visió experta sobre diferents facetes dels moviments migratoris residencials.

Després d'un article més teòric en què Montserrat Pareja-Eastaway tracta les trajectòries residencials i l'habitatge a les grans ciutats i com han passat de ser processos lineals i planejats a processos no-lineals i molt més complexos, Joan López i Andrea Visioli introdueixen les dinàmiques demogràfiques europees a partir d'una selecció representativa d'àrees metropolitanes, en les quals identifiquen patrons comuns i fases de creixement i decreixement demogràfic al llarg de sis dècades.

A continuació, dos articles centren el tema en les àrees metropolitanes espanyoles. Jordi Bayona ofereix una visió general de les migracions internes a les principals àrees metropolitanes d'Espanya, i Isabel Pujadas i Jenniffer Thiers analitzen la distribució espacial de la població a les regions urbanes de Barcelona i Madrid, posant en relleu les dinàmiques de migració interna i els canvis de residència al llarg de vint anys.

Els articles següents posen el focus en el territori metropolità de Barcelona. Joan López i Jesús de la Varga relacionen, respectivament, les migracions residencials intermunicipals amb el planejament urbanístic –per la determinació sobre l'oferta d'habitatge– i amb el context econòmic –per la influència de les fluctuacions econòmiques sobre els patrons de mobilitat residencial. Anna Vergés i María Jesús Calvo identifiquen les principals tendències i els factors que influeixen en les migracions que es produeixen dins de la ciutat de Barcelona.

Finalment, semblava interessant afegir dos articles que tenen en compte un dels fenòmens més rellevants dels últims temps, la pandèmia de la covid, que ha tingut impacte en molts aspectes de la societat actual, també en les migracions residencials. Cristina López i Fernando Gil reflexionen sobre les tendències de fragmentació urbana creixent en la ciutat postpandèmica. Antonio López-Gay i María Jesús Calvo analitzen les dinàmiques de mobilitat residencial a la regió metropolitana de Barcelona durant la pandèmia i apunten els primers efectes que s'entreveuen en la configuració socioespacial del territori.

Els articles que componen aquesta publicació són una contribució essencial per entendre les tendències recents en mobilitat residencial al territori metropolità de Barcelona i reflexionar sobre les implicacions que té aquest fenomen demogràfic, què el causa i quines són les repercussions socials i territorials. Són també el punt de partida per proposar solucions per un desenvolupament urbà més sostenible, inclusiu i equilibrat.

PART I

CONTEXT

TRAJECTÒRIA RESIDENCIAL I HABITATGE: L'IMPACTE AL TERRITORI

Montserrat Pareja-Eastaway
Universitat de Barcelona

CIUTATS I MOBILITAT: NOUS PARADIGMES

La competitivitat urbana en un món globalitzat ha provocat que l'activitat econòmica i les persones es concentrin cada vegada més en grans urbs i que, simultàniament, molts territoris pateixin la desertització del dinamisme productiu, que genera que marxi la població. Així, el creixement del nombre de ciutats globals va acompanyat de nombroses ciutats minvants que perden de manera continuada la seva població (Castells, 2010). Les projeccions poblacionals per al 2050 confirmen que gairebé tres de cada cinc regions urbanes de la Unió Europea (UE) creixeran en nombre de població, mentre que és probable que quatre de cada cinc regions rurals a la UE observin pèrdues en el nombre de residents (Eurostat, 2021).

Aquest fet té una incidència directa en el mercat de l'habitatge: les àrees metropolitanes europees més productives i amb més dinamisme econòmic atreuen població i, al mateix temps, mostren els augments més alts en els preus de l'habitatge. És, doncs, a les grans ciutats on s'aguditz la manca d'assequibilitat residencial, i aquesta és una de les raons per les quals les grans aglomeracions urbanes expulsen gent jove, nouvinguts o llars amb ingressos baixos (Inchauste *et al.*, 2018).

Les problemàtiques en el mercat de l'habitatge s'han radicalitzat donada l'aparició de nous fenòmens com ara la *financerització* o interpretació de l'habitatge com un bé de mercat, susceptible de ser objecte d'inversió i fins i tot d'especulació (Aalbers, 2017), o la *turistificació* de molts municipis, cosa que genera pressions addicionals a la demanda d'habitatge (Cocola-Gant i Gago, 2021; Nieuwland i Van Melik, 2020). Aquests són elements que es correlacionen amb la concentració de la productivitat, els augments salarials i l'encariment de l'habitatge, particularment a les grans ciutats.

La pandèmia també ha afegit nous ingredients al conjunt de problemàtiques urbanes. En particular, s'han fet evidents les insuficiències dels sistemes d'habitatge per a la provisió d'habitatge assequible i adequat tot generant nous patrons de mobilitat i una transformació en les relacions entre societat i territori, especialment des d'una perspectiva metropolitana (Gil-Alonso *et al.*, 2021).

LA DECISIÓ RESIDENCIAL AL SEGLE XXI

El mercat de treball i el de l'habitatge han patit profundes transformacions amb un impacte decisiu en les decisions residencials de les llars. La volatilitat del mercat de l'habitatge i el grau d'incertesa en el mercat laboral determinen un entorn molt més complex on es prenen les decisions de mobilitat.

Són molts els factors que influencien l'elecció de l'habitatge i el consegüent desplaçament: factors psicològics, cognitius, emocionals, culturals i socials són, entre d'altres, elements que s'haurien d'incorporar al model utilitzat per explicar l'elecció de l'habitatge. El binomi mercat d'habitatge i decisió residencial es caracteritza per influències mútues: d'una banda, més enllà de les preferències, la situació personal o el lloc de treball, les característiques del mercat d'habitatge on es pren la decisió residencial configuren les possibilitats d'aquesta elecció (Clark, 2017; Van der Vlist *et al.*, 2002). De l'altra, les trajectòries individuals i familiars quant a habitatge (*housing careers*) també generen un impacte territorial i directe en el mercat de l'habitatge (Kendig, 1984). Aquesta relació es realimenta i configura nous escenaris per a les decisions residencials.

Les característiques del sistema d'habitatge a cada país determinen en bona part la probabilitat de mobilitat residencial, que és més alta per als llogaters que paguen preus de mercat i més baixa per als propietaris directes i residents en habitatges socials o de lloguer de preu reduït. En relació amb el mercat laboral, el canvi social, tecnològic i econòmic ha estat un fenomen sense precedents i ha requerit una transformació en la manera d'entendre el funcionament del mercat laboral i les actituds de les persones envers el lloc de treball. Els canvis demogràfics amb edats tardanes de jubilació, l'augment sostingut de la participació de les dones en el mercat de treball i més mobilitat a través de les fronteres nacionals han donat lloc a més diversitat en el lloc de treball.

Un fenomen disruptiu en els patrons clàssics d'elecció residencial han estat els avenços tecnològics en el mercat de treball. Per exemple, les decisions residencials dels nòmades digitals (persones que no tenen una ubicació física definida per treballar), estretament vinculats a l'economia digital o *gig economy*, s'adopten en universos d'elecció molt més amplis que en el passat. En aquest sentit, el decreixement del cost de la distància per a les persones, provocat per les múltiples opcions de treball a casa, o l'aparició d'espais de treball conjunt (*coworking*), que redueixen la dependència d'una ubicació laboral fixa, també han tingut un paper important en les decisions residencials (Harris *et al.*, 2016). La pandèmia no ha fet més que accelerar aquests canvis.

La decisió residencial i la mobilitat de les llars i les persones han passat de ser un procés lineal, planejat i compost per diferents etapes a ser processos no lineals i molt més complexos.

DINÀMIQUES RESIDENCIALS I MERCAT D'HABITATGE: UNA VISIÓ DES D'EUROPA

Els sistemes d'habitatge que conviuen a Europa són molt diversos. La tinença és un dels indicadors que mostra un grau elevat de variabilitat: mentre els països del centre i de l'est d'Europa segueixen mostrant taxes de propietat superiors al 90% de l'estoc, a Alemanya, Dinamarca o Àustria se situa al voltant del 50%. Tanmateix, es pot identificar un cert grau

de comunió respecte de la tendència. L'augment de la preferència per l'habitatge de lloguer, la disminució de l'estoc públic d'habitatge i la preocupació per la rehabilitació sostenible són exemples de trets comuns a Europa.

En els darrers anys, els països europeus han assistit a un procés continuat d'encariment de preus de compra i de lloguer, accelerat amb la recuperació postpandèmica (Housing Europe, 2022; United Nations Economic Commission i Housing Europe, 2021). Aquest fet ha generat diàspores vers la perifèria, propera i no tan propera a la ciutat, que provoquen tensions en els mercats de rebuda i evidencien la necessitat d'adaptació a les noves demandes residencials al territori (per exemple, infraestructures), així com una polarització i una segregació creixents en el territori (Checa i Nel-lo, 2021)

Mentre que al principi de la pandèmia les intencions de mobilitat a través de la compra o el lloguer es van alentir, aquestes accions han superat el llindar habitual en els mesos següents. Malgrat la pandèmia, el mercat de l'habitatge ha experimentat un escalfament continuat. Després de la incertesa provocada pels confinaments, la majoria de països d'Europa mostren un augment clar dels preus i els lloguers residencials. Països com ara el Regne Unit, Àustria, França i Alemanya són aquells on és més car comprar un habitatge (Eurostat, 2022). Les ciutats europees presenten un ampli ventall de variació.

El canvi de conjuntura financera en el període postpandèmic afecta directament la provisió i l'accés a l'habitatge. L'enduriment de les condicions hipotecàries no només dificulten l'accés a la propietat, sinó que redueixen considerablement la renda disponible d'aquells que ja han obtingut una hipoteca. Aquest fet, juntament amb l'augment del cost de l'energia, deriva les llars a un context de nova precarietat. Per primer cop, les dificultats d'accés a l'habitatge van més enllà dels segments vulnerables o amb renda baixa (Módenes, 2022). D'altra banda, l'oferta immobiliària té menys incentius per a la nova construcció o la rehabilitació davant l'augment generalitzat dels costos.

El mercat de lloguer segueix apareixent com la principal opció a les grans ciutats europees. La relació entre el preu de l'habitatge i el lloguer és un indicador de l'assequibilitat de l'habitatge i es calcula amb els preus nominals de l'habitatge dividits per un índex de preus de lloguer. Com més alta sigui la proporció, més s'ha ampliat la diferència entre els preus de l'habitatge i les taxes de lloguer des del 2015, quan la base de l'índex era de 100. A Alemanya i a Espanya, per exemple, aquest indicador va créixer en un 48% i un 29,5%, respectivament, entre el 2015 i el 2021.

REFLEXIÓ FINAL

Els patrons de mobilitat residencial a Europa estan afectats per transformacions de caràcter global al mercat de treball i d'habitatge. Malgrat les diferències de context i de sistemes d'habitatge, els països europeus mostren unes dinàmiques similars quant a la decisió residencial que afecten directament la forma urbana. Les relacions centre-perifèria de les ciutats mostren una complexitat creixent determinada en bona part per la generalització de la problemàtica de l'accés a l'habitatge i les noves demandes fruit de la transformació del mercat de treball.

La pandèmia ha accelerat tendències observades en la mobilitat residencial: d'una banda, s'han incrementat els desplaçaments fora dels nuclis urbans amb un radi espacial superior

al de períodes anteriors; de l'altra, l'agreuament de les condicions d'assequibilitat al mercat d'habitatge ha propiciat mobilitat cap a segments de l'estoc d'habitatge en pitjors condicions, dins o fora del municipi d'origen, i la cerca d'habitatge de compra o lloguer fora de les zones tensades per l'augment de la pressió de la demanda no residencial.

Els desplaçaments residencials reflecteixen l'agreuament de les condicions d'accés a l'habitatge als països europeus. D'una banda, països on històricament el segment d'habitatge social era dominant han vist com s'ha privatitzat part de l'estoc. De l'altra, el mercat de lloguer s'ha convertit en una inversió altament rendible i objecte de noves demandes confluents com ara el lloguer temporal. Però també evidencien l'existència d'una demanda de millora que cerca més qualitat de vida a canvi de més distància respecte del centre de les ciutats. Els canvis produïts després de la pandèmia en les condicions del mercat de treball faciliten aquests desplaçaments. En aquest sentit, no totes les llars estan en les mateixes condicions; les escoles dels més petits i els equipaments de salut necessaris per als més grans són ancoratges al territori que impedeixen la plena mobilitat.

L'elecció residencial ha esdevingut més complexa i diversa en els darrers anys: tant el mercat de treball com el d'habitatge han patit sengles transformacions, que han agreujat les problemàtiques existents al voltant de l'accés a l'habitatge. La globalització dels fluxos de capital i l'auge del turisme fan de l'habitatge un actiu d'interès global. L'Agenda 2030 requereix alinear interessos divergents al territori per a la construcció de veritables comunitats sostenibles.

REFERÈNCIES

AALBERS, M. B. (2017). «The variegated financialization of housing». *International Journal of Urban and Regional Research*, 41 (4), 542-554. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12522>.

CASTELLS, M. (2010). «Globalisation, networking, urbanisation: Reflections on the spatial dynamics of the information age». *Urban Studies*, 47 (13), 2737-2745. <https://doi.org/10.1177/0042098010377365>.

CHECA, J.; NEL-LO, O. (2021). «Residential segregation and living conditions. An analysis of social inequalities in Catalonia from four spatial perspectives». *Urban Science*, 5 (2), 45. <https://doi.org/10.3390/urbansci5020045>.

CLARK, W. A. V. (2017). «Residential mobility in context: Interpreting behaviour in the housing market». *Papers, Revista de Sociologia*, 102 (4), 575-605. <https://doi.org/10.5565/rev/papers.2411>.

COCOLA-GANT, A.; GAGO, A. (2021). «Airbnb, buy-to-let investment and tourism-driven displacement: A case study in Lisbon». *Environment and Planning A: Economy and Space*, 53 (7), 1671-1688. <https://doi.org/10.1177/0308518X19869012>.

EUROSTAT (2021). «Population projections: urban growth, rural decline» [en línia]. Disponible a: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210520-1>

EUROSTAT (2022). «Housing price statistics – housing price index» [en línia]. Disponible a: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Housing_price_statistics_-_house_price_index

GIL-ALONSO, F.; LÓPEZ-VILLANUEVA, C.; BAYONA-I-CARRASCO, J.; PUJADAS, I. (2021). «Towards an even more spatially diversified city? New metropolitan population trends in the post-economic crisis period». *Urban Science*, 5 (2), 41. <https://doi.org/10.3390/urbansci5020041>.

HARRIS, K.; SCHWEDEL, A.; KIMSON, A. (2016). «Spatial economics: The declining cost of distance» [en línia]. *Bain & Company*. Disponible a: <https://www.bain.com/insights/spatial-economics-the-declining-cost-of-distance/>.

HOUSING EUROPE (2022). «The state of housing in Europe 2022» [en línia]. Disponible a: <https://www.housingeurope.eu/resource-1705/the-state-of-housing-in-europe-2022>.

INCHAUSTE, G.; KARVER, J.; SOO KIM, Y.; ABDEL JELIL, M. (2018). *Living and leaving. Housing, mobility and welfare in the European Union*. Washington: The World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/947981541623732950/Living-and-Leaving-Housing-Mobility-and-Welfare-in-the-European-Union>

KENDIG, H. L. (1984). «Housing careers, life cycle and residential mobility: Implications for the housing market». *Urban Studies*, 21 (3), 271-283. <https://doi.org/10.1080/00420988420080541>.

MÓDENES, J. A. (2022). «Inestabilitat i problemes d'accés a l'habitatge, una realitat cada vegada més estesa». A: AYALA, L. (coord.). *Desigualtat i pacte social*. Fundació La Caixa.

NIEUWLAND, S.; VAN MELIK, R. (2020). «Regulating Airbnb: How cities deal with perceived negative externalities of short-term rentals». *Current Issues in Tourism*, 23 (7), 811-825. <https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1504899>.

UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION; HOUSING EUROPE (2021). *#Housing 2030. Effective policies for affordable housing in the UNECE region*. Nova York: United Nations Publications.

VAN DER VLIST, A. J.; GORTER, C.; NIJKAMP, P.; RIETVELD, P. (2002). «Residential mobility and local housing-market differences». *Environment and Planning A: Economy and Space*, 34 (7), 1147-1164. <https://doi.org/10.1068/a34176>.

MOVIMENTS DE POBLACIÓ A LES ÀREES METROPOLITANES EUROPEES, 1961-2021

Joan López Redondo
Andrea Visioli
Servei de Redacció del Pla Director (Àrea Metropolitana de Barcelona)

HI HA UN ÚNIC PATRÓ PER EXPLICAR LES DINÀMIQUES DEMOGRÀFIQUES A LES ÀREES METROPOLITANES EUROPEES?

Al llarg de les dècades del 1970 i el 1980, autors com Peter Hall, Leo van den Berg, Dennis Hay o Paul Cheshire van desenvolupar diversos models d'anàlisi de les àrees metropolitanes europees que permetien explicar alguns trets comuns de la seva evolució demogràfica. Els models partien del reconeixement de la ciutat central i els successius àmbits territorials que l'envolten per identificar el moment de màxim creixement o decreixement demogràfic de cadascun d'ells.¹

Com succeeix habitualment amb la utilització de models, com a simplificacions de la realitat que són, els resultats obtinguts no permetien apreciar les peculiaritats de cada àrea metropolitana, influenciades per factors geogràfics, econòmics i demogràfics. Però sí que van ser capaços d'identificar el seguiment d'un patró comú: l'existència d'unes fases de creixement en funció de la distància dels diversos àmbits territorials al centre de la metròpolis. Les diferències en el moment en què cada àrea metropolitana travessava aquestes fases permetia, a més, assignar-los un estat concret en un procés d'evolució generalitzable a totes elles.

El present estudi parteix de la base conceptual d'aquests models per fer una anàlisi dels moviments migratoris interns de divuit àrees metropolitanes europees. Val a dir que l'anàlisi no es basa directament en els moviments migratoris, sinó en les variacions de població entre els diversos àmbits territorials de cada àrea metropolitana. Ara bé, atès el pes de les migracions en el creixement demogràfic total, molt superior al del creixement vegetatiu, les variacions de població són un indicador directe dels moviments de població a l'interior de les àrees metropolitanes.²

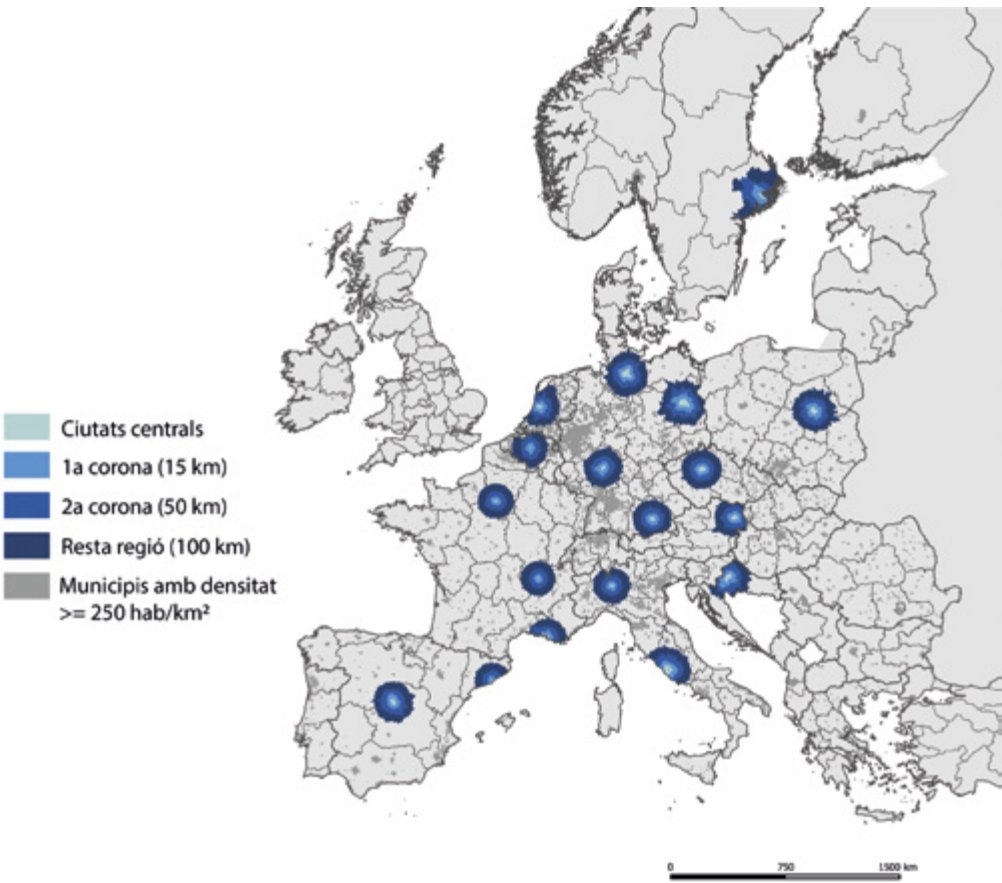
¹ Vegeu, per exemple, Hall i Hay, 1980; Berg *et al.*, 1982, o Cheshire i Hay, 1989. A principis del segle XXI, Oriol Nel-lo (2004) va fer un exercici similar per a les principals àrees metropolitanes espanyoles.
² Entre els anys 2000 i 2021, el pes dels moviments migratoris representava el 85,6% del creixement demogràfic total de 15 de les 18 regions metropolitanes analitzades. Les tres excepcions corresponen a les regions franceses, especialment París, amb un creixement vegetatiu excepcionalment elevat. Vegeu les dades a Eurostat: «Demographic balance and crude rates by metropolitan regions» (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>).

IDENTIFICACIÓ DE LES ÀREES METROPOLITANES: INFORMACIÓ DE BASE I ÀMBITS TERRITORIALS

Les divuit àrees metropolitanes seleccionades són Amsterdam, Barcelona, Berlín, Brussel·les, Estocolm, Frankfurt, Hamburg, Lió, Madrid, Marsella, Milà, Múnic, París, Praga, Roma, Varsòvia, Viena i Zagreb. La seva elecció tracta de recollir els diferents tipus de zones metropolitanes existents, ja sigui quant a dimensions demogràfiques, ubicació geogràfica, relació amb els sistemes urbans en què se situen o pertinença a sistemes macroregionals.

Els àmbits territorials a l'interior de cada àrea metropolitana s'han identificat a partir de les diverses corones que les formen: la ciutat central, l'àrea metropolitana immediata i l'àrea metropolitana funcional; la delimitació d'aquestes corones o àmbits s'ha basat en el municipi de la ciutat central i s'hi han anat agregant els municipis compresos en un radi de 15 i 50 km, respectivament. A aquests tres àmbits, se n'hi ha afegit un quart corresponent a la resta de la regió en què s'emmarquen les àrees metropolitanes, delimitat a partir de la consideració dels municipis inclosos en un radi de 100 km. La selecció d'aquest quart àmbit obeeix a la voluntat d'identificar els possibles fenòmens d'extensió de les dinàmiques migratòries més enllà dels seus propis límits.³ La figura 1 mostra aquestes delimitacions i la taula 1 recull el nombre de municipis, la població l'any 2021 i la superfície de cada àmbit.

Figura 1. Delimitació dels àmbits de les àrees metropolitanes europees analitzades i les seves regions

³ Hi ha delimitacions per al conjunt d'àrees metropolitanes europees fetes per Eurostat a partir dels municipis (*local administrative units* de nivell 2 - LAU2), les àrees metropolitanes (*cities*) i les àrees funcionals (*functional urban areas* - FUA). Ara bé, una primera anàlisi basada en aquestes delimitacions ha mostrat uns resultats ambigus a causa, segurament, de la diversitat de criteris per a la delimitació d'aquestes unitats administratives (per exemple, el nivell més elemental, LAU2, presenta ja divergències d'extensió que van dels 100 km² dels municipis de Barcelona o París als gairebé 1.300 km² del municipi de Roma). Per aquest motiu, s'ha preferit utilitzar el mètode de les distàncies lineals, més senzill però més eficaç a l'hora de comparar àmbits tan diversos. Per a més detalls sobre les delimitacions d'Eurostat i la seva correspondència, vegeu: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>.

Taula 1. Característiquesde
les àrees metropolitanes i les
seves regions, 2021.

Àrea metropolitana	Ciutat central			1a corona (15 km)			2a corona (50 km)					Resta regió (100 km)			Total regió			Àrea metropolitana
	LAU2	Població	km²	LAU2	Població	km²	LAU2	Població	km²			LAU2	Població	km²	LAU2	Població	km²	
Amsterdam	1	872.757	219	27	1.574.071	1.629	55	2.498.816	4.220			76	4.717.512	8.811	159	9.663.156	14.879	Amsterdam
Barcelona	1	1.636.732	99	56	2.459.853	821	135	1.214.748	3.096			257	1.193.580	7.881	449	6.504.913	11.896	Barcelona
Berlín	1	3.664.088	893	52	992.321	3.261	83	518.167	7.092			155	598.795	13.220	291	5.773.371	24.465	Berlín
Brussel·les	1	191.905	33	51	1.795.618	1.090	113	2.729.107	4.602			193	3.678.574	10.088	358	8.395.204	15.813	Brussel·les
Estocolm	1	975.551	211	17	1.036.756	2.183	10	421.559	5.125			7	554.970	5.842	35	2.988.836	13.361	Estocolm
Frankfurt	1	764.104	249	55	1.847.550	1.841	173	1.760.595	4.960			756	3.314.116	13.099	985	7.686.365	20.148	Frankfurt
Hamburg	1	1.852.478	744	105	862.619	2.020	340	1.069.546	6.038			462	1.366.705	12.816	908	5.151.348	21.618	Hamburg
Lió	1	516.092	48	101	1.025.150	976	371	866.276	4.661			963	1.649.185	13.312	1.436	4.056.703	18.998	Lió
Madrid	1	3.305.408	605	60	2.980.791	2.804	186	961.615	8.477			426	506.891	18.831	673	7.754.705	30.717	Madrid
Marsella	1	863.310	242	39	576.640	1.041	92	943.990	4.124			230	889.984	7.556	362	3.273.924	12.964	Marsella
Milà	1	1.397.715	182	116	2.055.611	1.290	520	3.529.203	5.297			883	2.915.783	14.247	1.520	9.898.312	21.016	Milà
Múnic	1	1.488.202	312	72	866.775	1.796	176	982.212	5.458			387	2.291.020	13.060	636	5.628.209	20.627	Múnic
París	1	2.187.526	105	168	5.779.683	1.014	547	3.461.920	4.522			1.116	1.661.546	12.238	1.832	13.090.675	17.879	París
Praga	1	1.335.084	497	239	501.869	1.686	530	557.107	5.395			1.189	1.523.693	13.686	1.959	3.917.753	21.265	Praga
Roma	1	2.783.809	1.289	80	1.279.216	3.033	157	894.265	6.502			198	1.071.700	11.865	436	6.028.990	22.689	Roma
Varsòvia	1	1.794.166	517	34	889.775	2.249	59	677.503	6.063			117	952.346	13.575	211	4.313.790	22.405	Varsòvia
Viena	1	1.920.949	414	87	439.821	1.843	180	628.735	5.774			258	501.693	8.822	526	3.491.198	16.853	Viena
Zagreb	1	790.017	642	36	393.918	3.200	74	428.162	6.649			97	458.198	9.112	208	2.070.295	19.602	Zagreb
Total	18	28.339.893	7.301	1.395	27.358.037	33.777	3.801	24.143.526	98.056			7.770	29.846.291	208.062	12.984	109.687.747	347.195	Total

Certament, les dinàmiques de creixement de la majoria d'àrees metropolitanes europees no responen tant a una estructura circular, en forma de taca d'oli, sinó que es produeixen seguint eixos i corredors. En qualsevol cas, com que el propòsit d'aquest estudi és identi-
ficar les relacions centre-perifèria, l'anàlisi a partir de cercles concèntrics permetrà recollir
igualment les variacions que es produeixin al llarg d'aquests corredors.

Per a cadascun dels àmbits de cada àrea metropolitana s'ha considerat el nombre d'habi-
tants dels anys 1961, 1971, 1981, 1991, 2001, 2011 i 2021.⁴

⁴ La població per municipis (LAU2) corresponent als anys 1961 fins al 2011 prové d'Eurostat: «Historical population data from 1961 to 2011». La població de l'any 2021, inclosa en la base cartogràfica dels municipis, prové d'Eurostat: «GISCO: Geographical Information and Maps. Local administrative units (LAU)».

Val a dir que la discordança d'etiquetatge i codificació entre ambdues fonts ha obligat a fer un ajust per a alguns municipis i, quan aquests ajustos eren insuficients, s'han hagut de descartar fins i tot algunes àrees inicialment considerades, com és el cas de Buda-
pest, Dublín i Copenhagen. Dels 13.038 municipis que componen les 18 àrees analitzades, no s'han pogut utilitzar les dades de 54
(el 0,4% del nombre total de municipis i el 0,8% de l'extensió territorial), 25 dels quals es troben a l'àrea de Frankfurt i 15 a Múnic.

ELS MOVIMENTS DE POBLACIÓ COM A PROCÉS

Els gràfics de la figura 2 de les pàgines següents recullen els resultats obtinguts en analitzar les variacions del pes relatiu de la població de cada àmbit territorial (ciutat central, àrea metropolitana, àrea funcional i resta de la regió) per a cada dècada del període analitzat (1961-2021) en cadascuna de les àrees metropolitanes analitzades. És a dir, permeten observar de quina manera ha variat la distribució de la població sobre el territori de cada àrea metropolitana. Partint del supòsit que únicament una petita part d'aquesta variació pot ser explicada pel creixement vegetatiu, els resultats permeten identificar i comparar les pautes de comportament dels moviments migratoris interns de les àrees metropolitanes.

L'anàlisi permet distingir inicialment dos trets principals. En primer lloc, un creixement de totes les àrees metropolitanes durant el període analitzat, que en algunes ocasions arriba a doblar la població inicial, i que en tots els casos és superior en termes absoluts i relatius al dels àmbits regionals que les envolten (únicament a Barcelona, Marsella i París el creixement, malgrat ser molt superior en termes absoluts, és inferior en termes relatius). En segon lloc, una oscil·lació en aquest creixement, que trobaria el seu màxim precisament a l'inici del període estudiat per anar davallant durant les dècades següents, però que revifa novament a partir del canvi de segle, si bé amb una intensitat més baixa a la de l'inici del període.

A més, l'anàlisi permet distingir una característica més complexa: la successió de diverses fases de desenvolupament de les àrees metropolitanes en funció del creixement de cadascun dels seus àmbits territorials. Aquestes fases poden ser classificades en quatre categories principalment:

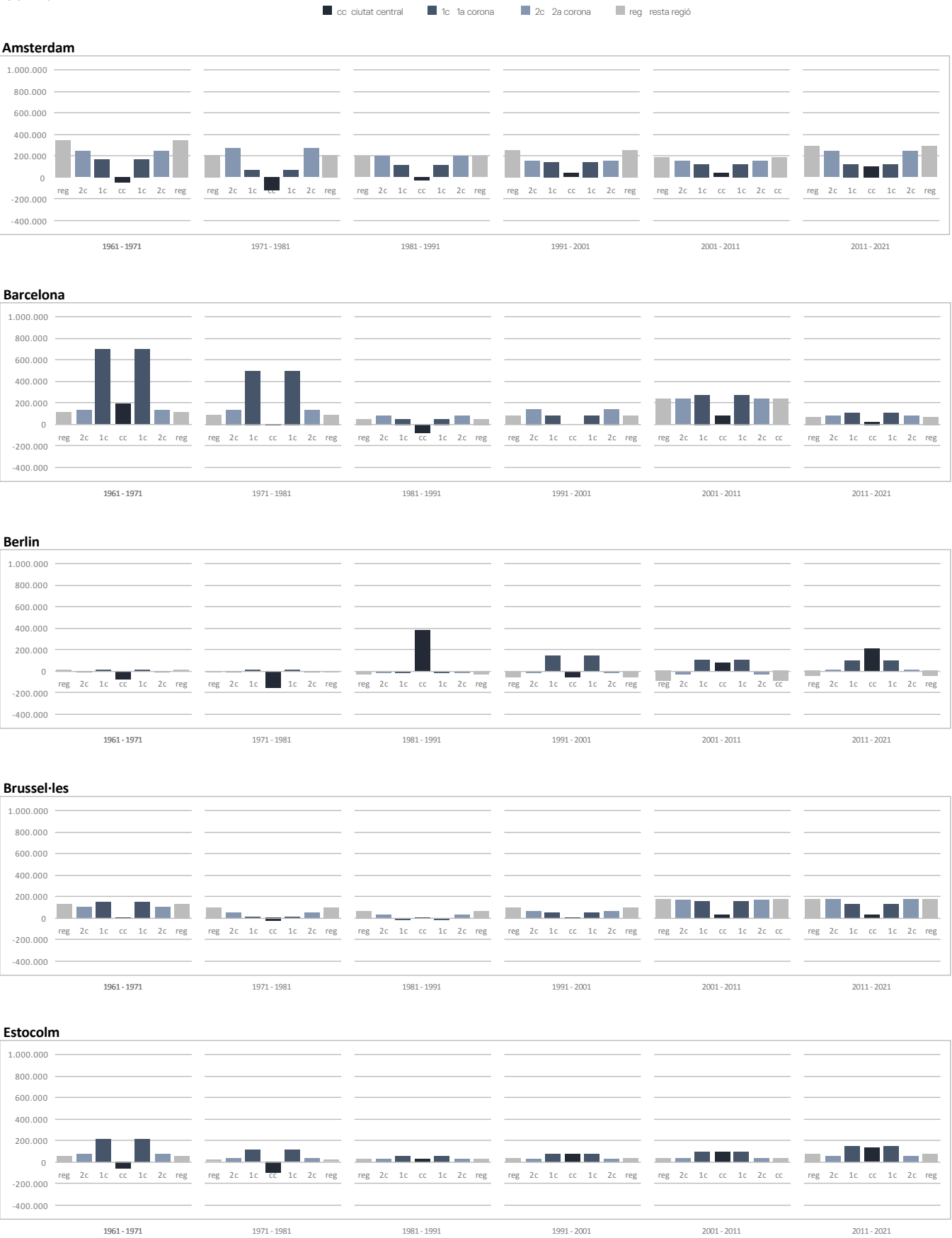
■ Concentració absoluta

Correspon al creixement destacat de la ciutat central per sobre de la resta d'àmbits. Es tracta, de fet, de la primera fase del procés de metropolitanització i, fins i tot, de formació de les ciutats. Per aquest motiu, en el moment inicial d'aquest procés (1961-1971), només cinc ciutats es troben encara en aquesta fase: Madrid, Roma, Múnic i, prolongant aquesta situació encara una dècada més, Varsòvia i Zagreb. Es tracta de ciutats amb un terme municipal molt extens (dels 312 km² als 1.289 km²), que, a diferència de la majoria de ciutats centrals europees, disposaven encara de sòl abundant pendent d'urbanitzar. A aquestes ciutats cal afegir-hi Berlín, que inicia sobtadament el seu procés de centralització entre el 1981 i el 1991, aprofitant-se també d'un terme municipal molt extens (893 km²).

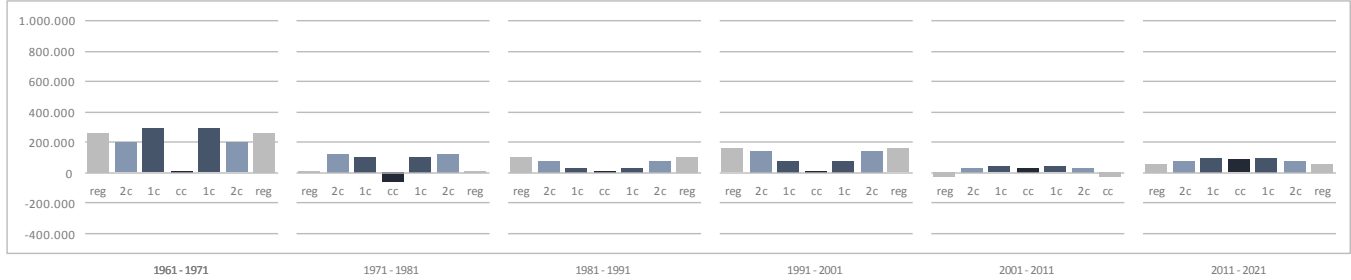
■ Concentració relativa

A partir d'aquest moment, aquestes àrees entren en una fase en què les ciutats centrals creixen a un ritme molt més lent per cedir el protagonisme als àmbits immediatament perifèrics: les primeres corones metropolitanes. Es tracta d'una fase en què ja es trobaven a la dècada de 1961-1971 àrees com Barcelona, Milà i, de manera més accentuada, Frankfurt. Les ciutats centrals comencen a mostrar símptomes d'esgotament del sòl disponible, mentre que la unió de factors relacionats amb el mercat residencial, les característiques socio-demogràfiques dels nuclis familiars en formació i la creixent capacitat de mobilitat per mitjà del transport privat fa que el creixement fins llavors concentrat a les ciutats centrals en desbordi els límits, si bé una accessibilitat regional encara reduïda impedeix que s'estengui molt més enllà del seu entorn més proper.

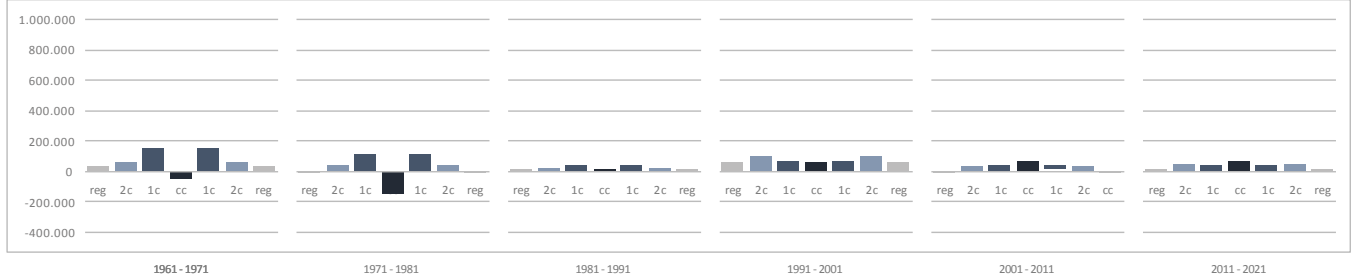
Figura 2. Creixement de la població dels àmbits territorials de les àrees metropolitanes, 1961-2021

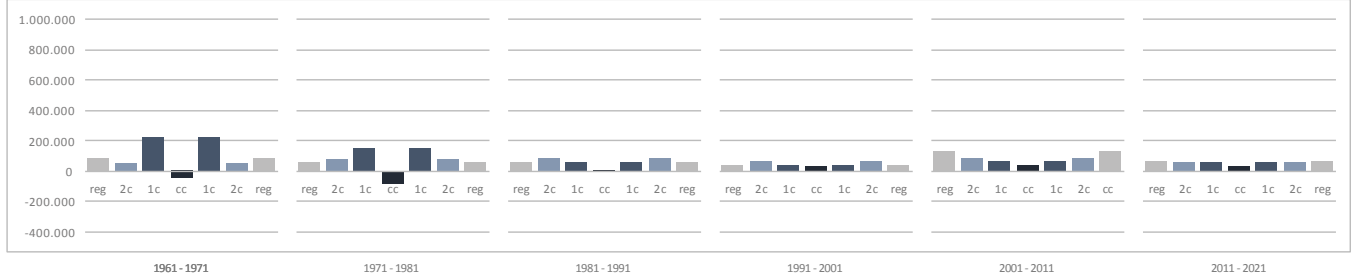
Frankfurt

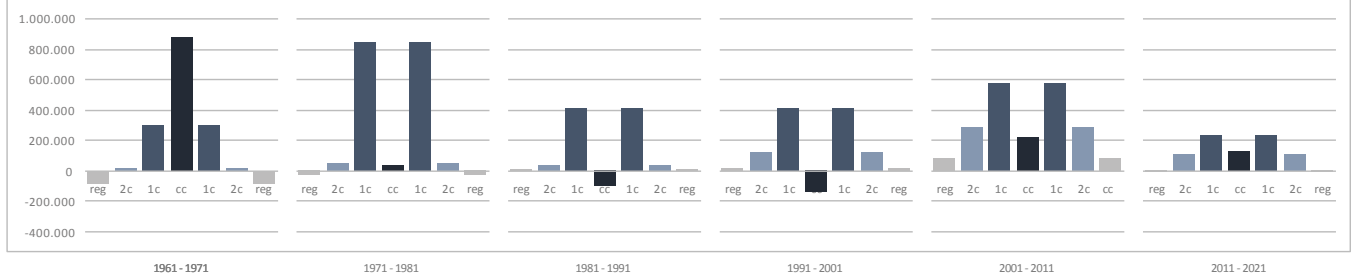
Hamburg

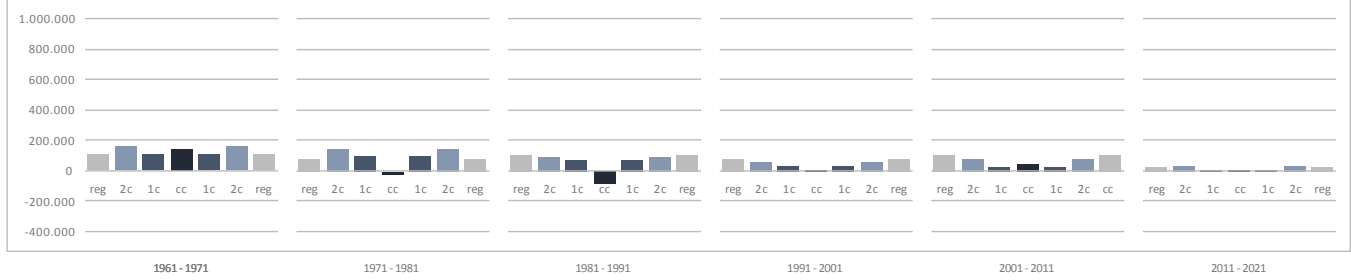
Lió

Madrid

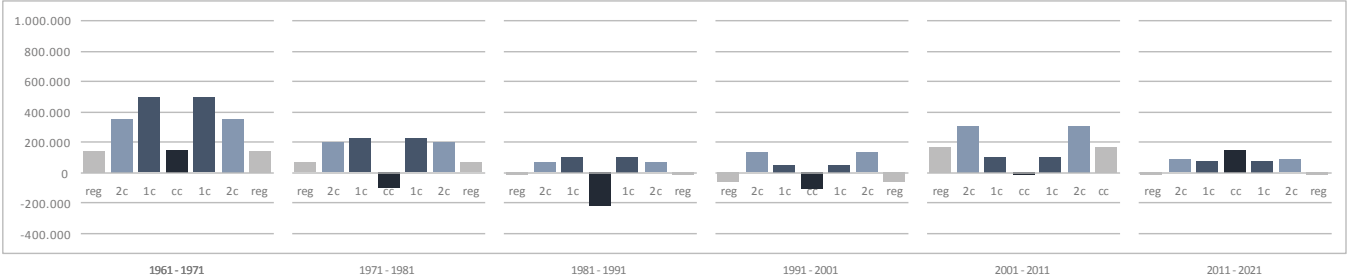

Marsella

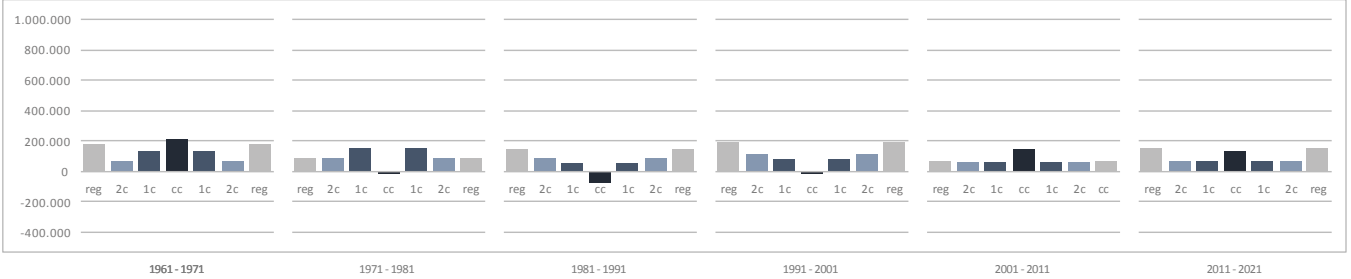

QUADERNS PDU METROPOLITÀ.18
LES MIGRACIONS RESIDENCIALS AL
TERRITORI METROPOLITÀ DE BARCELONA

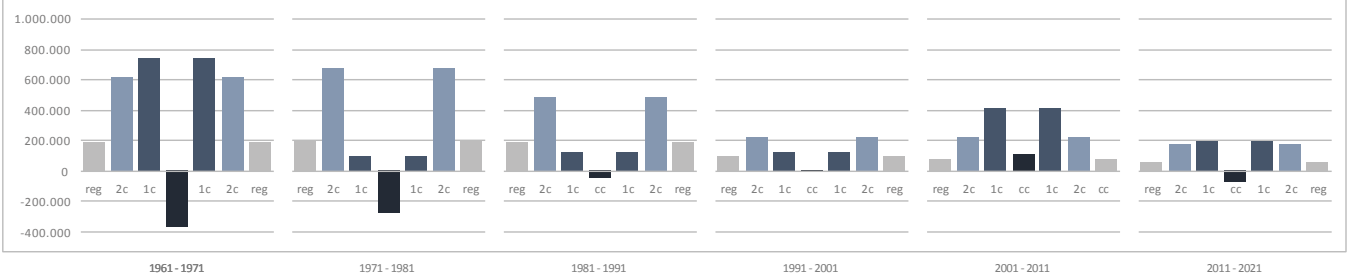
Milà

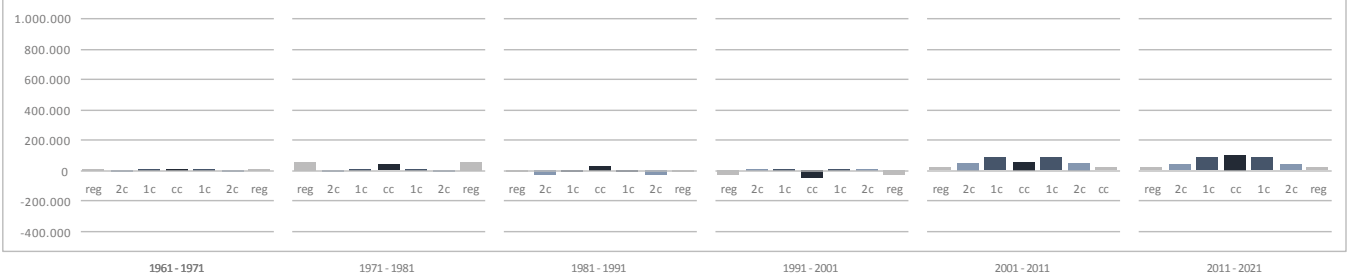
Múnic

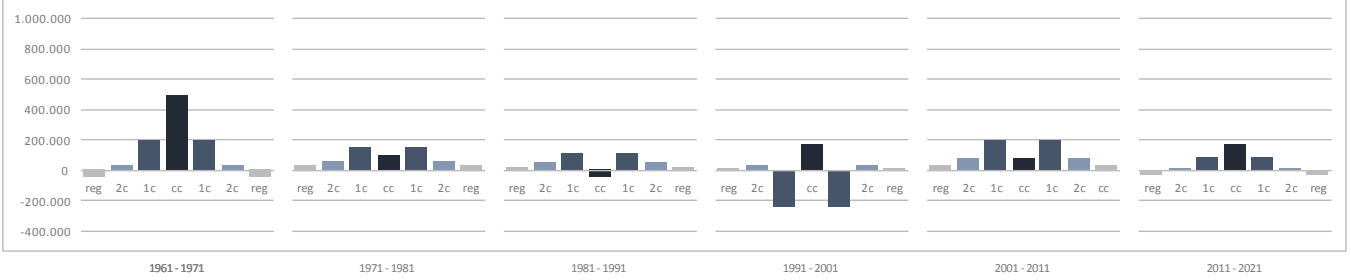
París

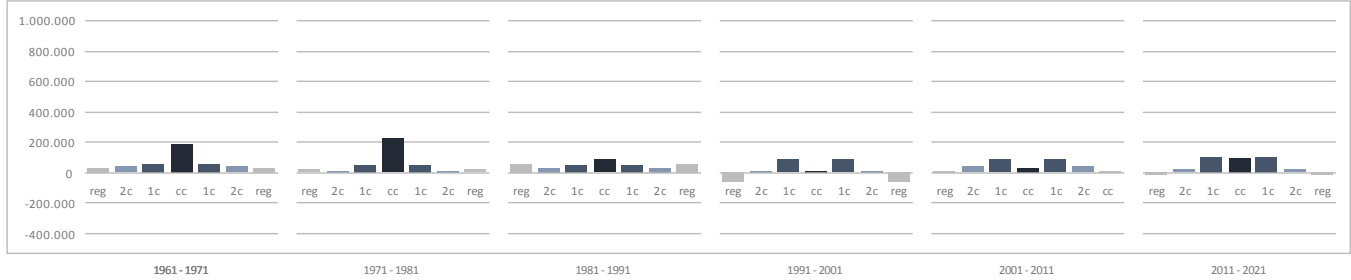
Praga

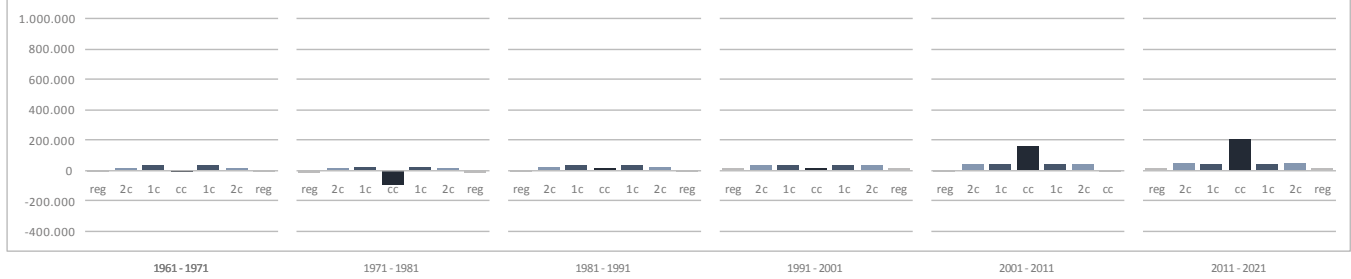
Roma

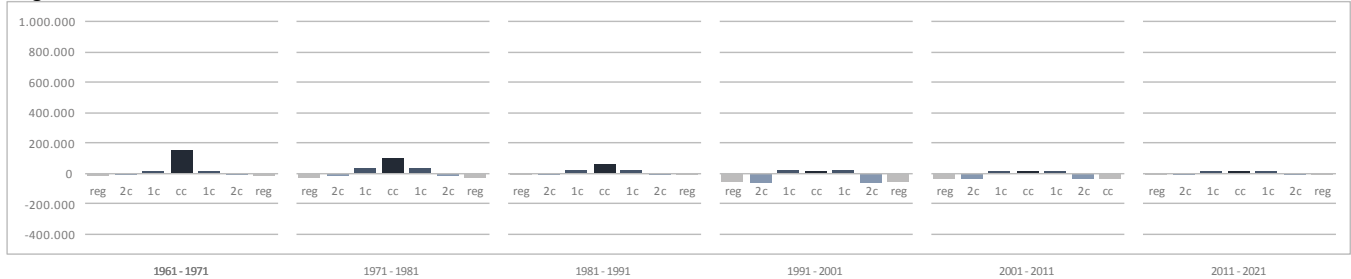
Varsòvia

Viena

Zagreb

■ Desconcentració

La fase següent per a aquestes àrees és aquella en la qual ja es trobaven en la mateixa dècada de 1961-1971 Amsterdam, Estocolm, Hamburg, Lió, Viena i, sobretot, París. És una fase relativament madura de les aglomeracions, en què la ciutat central ja ha esgotat les seves possibilitats de desenvolupament, de manera que perd població en termes absoluts a favor principalment de la primera corona metropolitana, però també de la segona, ajudada, ara sí, per una elevada accessibilitat a escala regional. Es tracta d'una desconcentració relativa en tant que l'aglomeració continua creixent, però la seva ciutat central decreix. Es combinen en aquest procés l'arribada de població procedent de fora de l'àrea metropolitana funcional amb un moviment de redistribució interna. La majoria d'àrees metropolitanes europees passen aquesta fase entre el 1971 i el 1981 i algunes encara la prolongaran una dècada més.

■ Recentralització

Al final del període, algunes àrees metropolitanes semblen mantenir-se en la fase de desconcentració, estenent-la fins i tot més enllà dels seus límits, com sembla que és el cas d'Amsterdam, Brussel·les o Lió. La resta, però, comencen a mostrar, especialment a partir del canvi de segle, tendències recentralitzadores. Aquestes tendències presenten tres manifestacions diferents: les que afecten principalment, si no de manera gairebé exclusiva, les ciutats centrals (Berlín, Hamburg, Milà, Roma o Viena); les que afecten les corones metropolitanes per sobre de les ciutats centrals (Barcelona, Lió, Madrid i, amb una fase encara més avançada que comporta noves pèrdues a la ciutat central, París), i les que afecten de la mateixa manera els diversos àmbits metropolitanos (Estocolm, Frankfurt, Praga o Varsòvia). La necessitat de satisfer la demanda de mà d'obra del

mercat de treball comportarà en la majoria de casos una immigració exterior que, a causa de les seves condicions d'arribada, no gaudirà dels nivells d'accessibilitat de la població autòctona i es veurà obligada a viure a prop dels llocs on es concentra l'activitat econòmica, sovint en els mateixos habitatges que van quedar lliures en les fases prèvies de desconcentració. Al mateix temps, el procés d'envelliment fa que una part de la mateixa població que havia sortit de la ciutat central en les fases de difusió urbana prefereixi tornar als nuclis de més densitat de serveis i equipaments. A aquest fenomen s'hi afegeix, en molts casos, una població jove que s'està formant o busca feina, atreta per l'oferta docent i laboral de les ciutats centrals.

UNA INTERPRETACIÓ A PARTIR DELS CREIXEMENTS RELATIUS DE POBLACIÓ

L'anàlisi de les variacions de població ha mostrat unes dinàmiques internes a les àrees metropolitanes que expliquen la vinculació territorial dels seus àmbits. Ara bé, els resultats obtinguts estan fins a cert punt condicionats per l'extensió territorial de cadascun d'aquests àmbits. Així, la capacitat més gran d'acollida de les corones exteriors a causa de la seva extensió més gran i també del grau més baix de desenvolupament permetran sempre uns increments de població més importants i, en conseqüència, poden amagar tendències dels àmbits interns igualment significatives. En aquest sentit, una anàlisi en termes relatius aporta noves interpretacions de les dinàmiques demogràfiques metropolitanes.

Els resultats d'aquesta anàlisi, representats als mapes de la figura 3, permeten observar com en els anys seixanta el procés de concentració metropolitana en els territoris del nord-oest europeu havia donat pas ja a la desconcentració de la ciutat central. Així, mentre les zones metropolitanes de l'est d'Europa continuaven vivint una fase de concentració absoluta (Roma, Zagreb i Varsòvia) i la majoria de ciutats europees experimentaven una concentració relativa a favor de la primera corona, Amsterdam i París havien iniciat ja una fase de desconcentració a favor dels municipis més allunyats de la segona corona metropolitana.

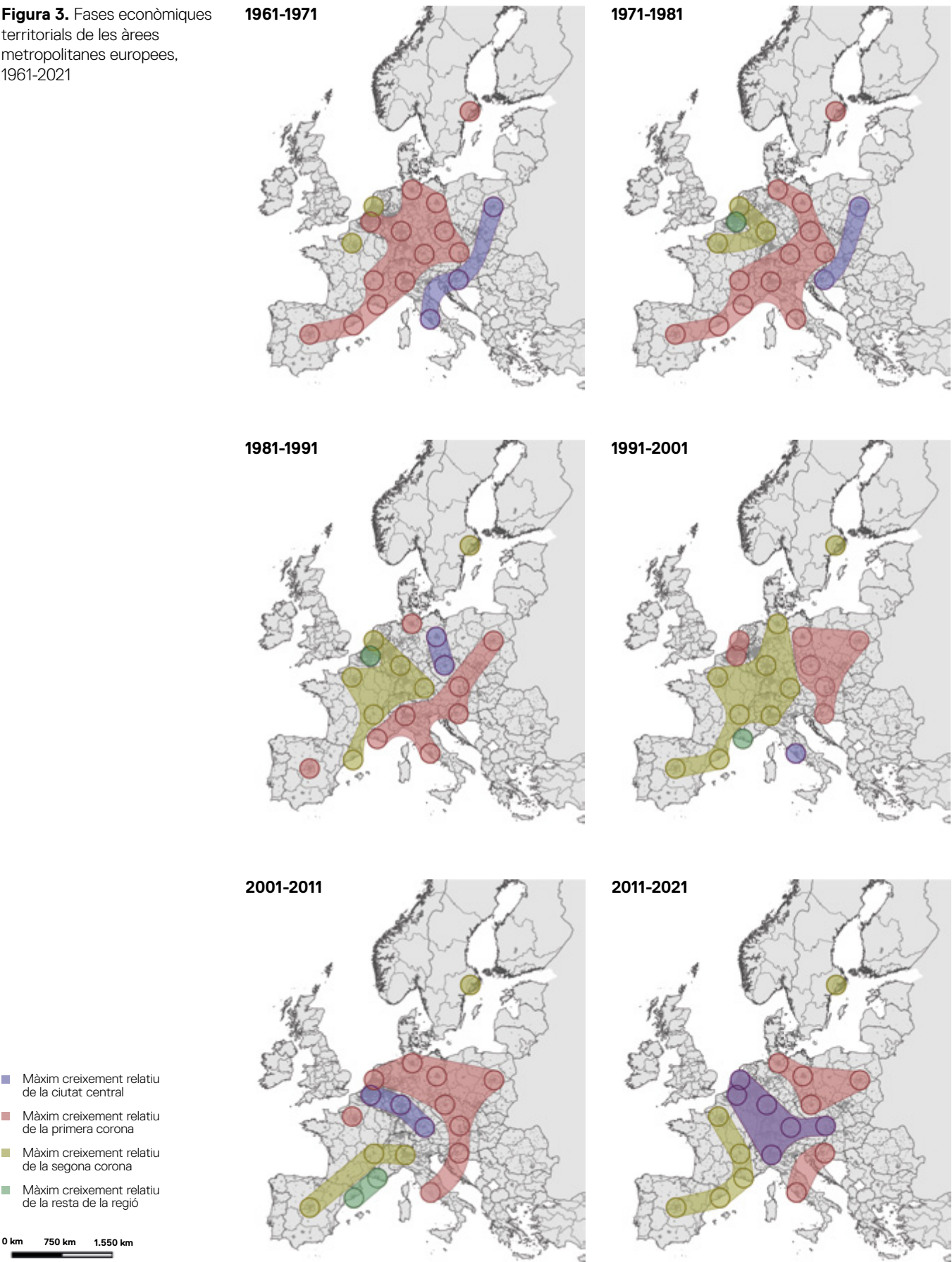
Aquest esquema inicial s'anirà expandint a partir dels anys setanta i fins als noranta, quan el procés de metropolitanització s'estén des del nord d'Europa cap al Mediterrani seguint els grans eixos continentals que acabarien articulant el discurs territorial europeu d'aquells anys: primer, a partir de la constel·lació dels sistemes urbans de l'anomenada *blue banana*⁵ i, després, estenent-se per la costa mediterrània fins a arribar a Madrid, Barcelona i Milà. A principis del segle XXI, a Barcelona i Marsella el creixement fins i tot arriba a desbordar l'àmbit metropolità per estendre's a la resta de la regió.

Ara bé, a la resta d'àrees metropolitanes el desenvolupament dels processos postfordistes de revaloració de l'economia amb base urbana (Scott, 1999 i 2001) marca a l'entrada del nou mil·lenni un procés de nova centralització en el qual les ciutats centrals tornen a créixer demogràficament, sovint acompanyades dels municipis de la primera corona afectats per les mateixes dinàmiques del nucli metropolità. El procés de recentralització s'estén des d'Amsterdam, Brussel·les, Frankfurt i Hamburg fins a Múnic, Milà i Viena per dibuixar el 2021 un patró clar dels processos de revaloració de les zones urbanes europees.

El procés, doncs, sembla tornar al seu inici, irradiant el creixement intensiu des del centre d'Europa. Únicament les metròpolis espanyoles i franceses semblen resistir-se, de moment, a la nova fase de concentració.

⁵ El concepte *blue banana* fou desenvolupat per Roger Brunet a finals dels anys 1980 (Brunet, 1989). Per a una interpretació més recent vegeu Brunet (2002).

Figura 3. Fases econòmiques territorials de les àrees metropolitanes europees, 1961-2021

CONCLUSIÓ

L'anàlisi que s'ha dut a terme ha permès observar com les principals àrees metropolitanes europees estan en diverses fases d'un mateix procés d'evolució que parteix del creixement poblacional de la ciutat central a costa del territori que l'envolta per anar cedint progressivament el protagonisme d'aquest creixement a àmbits progressivament més allunyats i per tornar, només en algunes ocasions, a una recentralització del creixement. Com s'ha indicat, aquest creixement total de població està estretament relacionat amb els moviments migratoris que afecten aquestes àrees, ja que el component vegetatiu hi té una incidència molt més baixa.

L'anàlisi ha mostrat també que, en qualsevol cas, els moviments afecten cada vegada més un volum més petit de població, coincidint probablement amb una disponibilitat més baixa de sòl per desenvolupar, però també amb una tendència a l'alentiment que indica que el moment de més dinamisme d'aquestes àrees metropolitanes ja ha quedat enrere.

Resulta difícil integrar realitats territorials tan diferents en un únic model d'evolució de la població, atès que hi intervenen variables molt diverses. Ara bé, és possible identificar alguns elements rellevants a l'hora de determinar les fases economicoterritorials que afecten les metròpolis. Aquests elements es poden dividir en dos grups segons la naturalesa i la rellevància. Un primer grup, identificat a la literatura clàssica de la geografia econòmica (Polèse, 2009; Scott, 2006), és aquell al qual pertanyen elements com la ubicació geogràfica de l'àrea metropolitana dins del territori europeu, la dimensió de l'àmbit, l'estructura urbana del territori estatal al qual pertany la metròpolis o, també, elements de tipus politicocultural del context regional o nacional. Un segon grup de factors que ajuden a comprendre el model d'evolució de la població és de tipus contextual. Es tracta de variables tan diverses com la disponibilitat de sòl i l'oferta d'habitatge en cada àmbit, l'estructura d'edats de la població i la seva incidència en la formació de noves llars o en la variació de la seva grandària mitjana, la demanda de població activa per part del teixit econòmic o la mateixa articulació interna de cada àrea metropolitana.

En qualsevol cas, com s'ha mostrat, hi ha certament una dinàmica centre-perifèria que assigna els creixements de població de cada àmbit en funció d'aquests factors. En aquest sentit, la seva consideració per part de les administracions i la resta d'agents implicats en l'ordenació del territori és fonamental per avançar-se a aquestes tendències, matisar-les i fins i tot revertir-les.

REFERÈNCIES

BERG, L. van den; DREWETT, R.; KLAASEN, L. H.; ROSSI, A.; VUJVERBERG, C. H. T. (1982). *Urban Europe: A study of growth and decline*. Oxford: Pergamon Press.

BRUNET, R. (dir.) (1989). *Les villes « européennes »*. La Documentation Française.

— (2002). «Lignes de force de l'espace européen». *Mappemonde*, 66 (2), 14-19.

CARRERAS, J. M.; OTERO, M.; RUIZ-ALMAR, E. (2009). «Aglomeracions metropolitanes europees». *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 50 (Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona).

CHESHIRE, P.; HAY, D. (1989). *Urban problems in Western Europe. An economic analysis*. Londres: Routledge.

EUROSTAT. «GISCO: Geographical Information and Maps. Local Administrative Units (LAU)» [en línia]. Disponible a: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco/geodata/reference-data/administrative-units-statistical-units/lau>.

EUROSTAT. «Historical population data from 1961 to 2011» [en línia]. Disponible a: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>.

HALL, P.; HAY, D. (1980). *Growth centers in the European urban system*. Londres: Heinemann.

NEL-LO, O. (2004). «Las ciudades españolas en el umbral del siglo XXI». *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 42 (Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona).

POLÈSE, M. (2009). *The wealth & poverty of regions. Why cities matter*. Chicago: University of Chicago Press.

SCOTT, A. J. (1999). *Regions and the World Economy: The Coming Shape of Global Production, Competition, and Political Order*. Oxford: Oxford University Press.

— (2001). *Global City-regions: Trends, Theory, Policy*. Oxford: Oxford University Press.

— (2006). *Geography and Economy*. Oxford: Oxford University Press.

SERRA, J.; OTERO, M.; RUIZ, E. (2002). «Grans aglomeracions metropolitanes europees». *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, 37 (Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona).

MIGRACIONS INTERNES A ESCALA METROPOLITANA A L'ESPANYA DEL SEGLE XXI

Jordi Bayona i Carrasco¹
Departament de Geografia (Universitat de Barcelona)
Centre d'Estudis Demogràfics

Els canvis de residència que es produeixen entre municipis d'una mateixa àrea metropolitana són el principal factor en l'evolució demogràfica dels municipis urbans, per sobre de la dinàmica demogràfica (la diferència entre naixements i defuncions) i de la immigració internacional en la major part de municipis. A conseqüència d'això, les migracions internes actuen redistribuint la població a escala metropolitana, tant pel que fa al volum com a les seves característiques sociodemogràfiques. En aquest article es presenta una breu panoràmica de l'estat actual de les migracions internes en les principals àrees metropolitanes d'Espanya, centrant-nos en quatre aspectes que permeten caracteritzar aquests moviments i explicar-ne l'impacte: 1) l'evolució del seu volum i intensitat, 2) la participació de la població immigrada en aquestes dinàmiques, 3) els saldos migratoris entre la ciutat central i la resta de la metròpolis i 4) les característiques dels municipis amb més saldos migratoris.

Per dur a terme aquesta anàlisi s'utilitzen les dades de l'Estadística de variacions residencials (EVR), que ens informa dels canvis de residència de la població entre municipis produïts a Espanya i registrats en els padrons municipals. Com a àrees d'estudi s'han seleccionat les sis àrees metropolitanes més importants de l'Estat, que són, en ordre alfabètic, Barcelona, Bilbao, Madrid, Màlaga, Sevilla i València. Els àmbits territorials considerats per a cadascuna d'aquestes ciutats han estat els que defineixen els principis del projecte europeu Urban Audit, que delimita uns àmbits metropolitans denominats *àrees urbanes funcionals* (AUF), que s'estableixen d'acord amb criteris funcionals d'influència laboral dels mercats de treball de cada ciutat. El conjunt d'aquestes sis àrees sumen 481 municipis i 17.304.000 habitants l'any 2021, i les seves dinàmiques són representatives del que succeeix en la resta de zones urbanes d'Espanya.

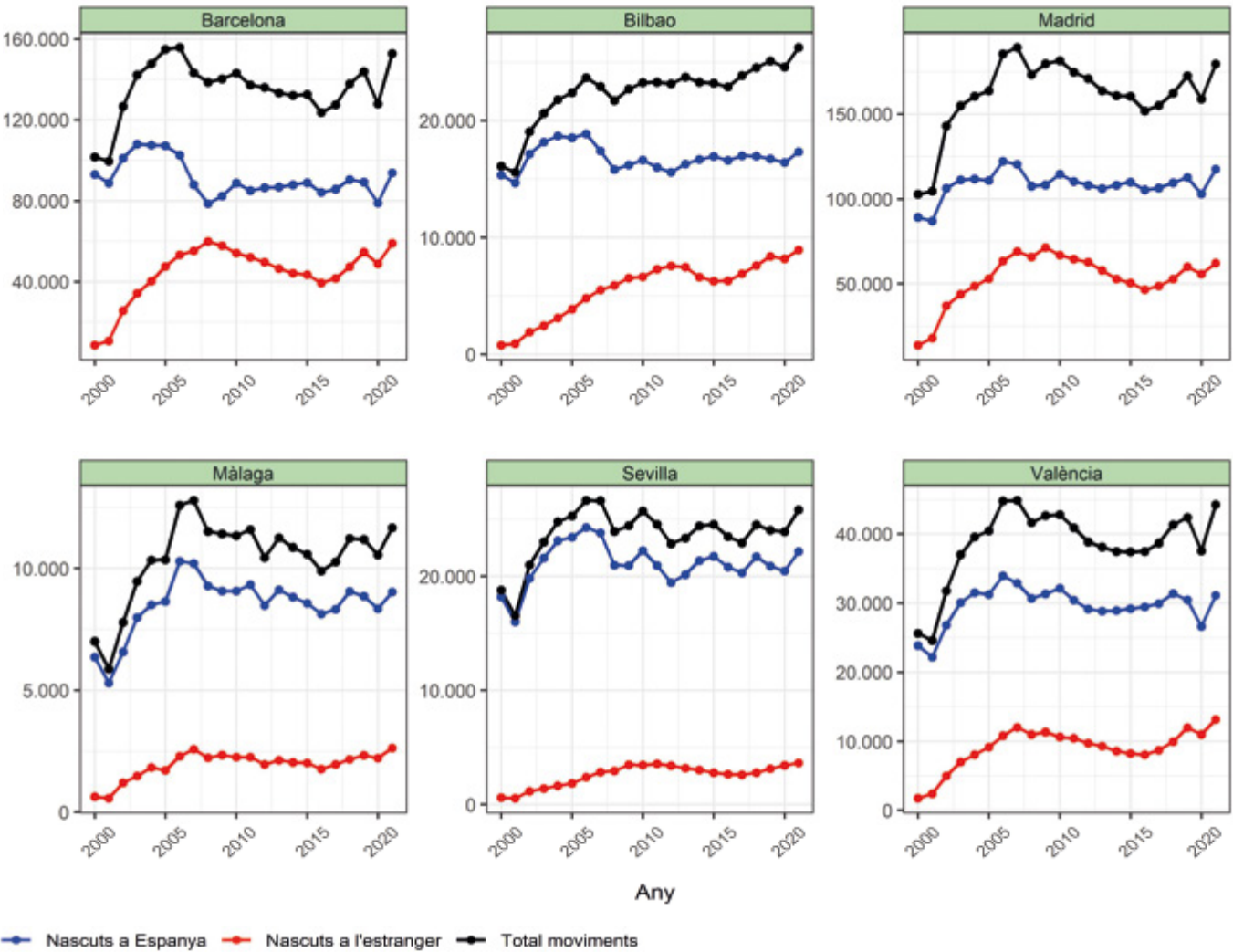
¹ Treball elaborat en el marc del projecte d'R+D+I «Metabolismo demográfico, migraciones y cambio social en España» (PID2020- 113730RB-I00), finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació i dirigit per Andreu Domingo i Jordi Bayona-i-Carrasco.

L'EVOLUCIÓ DE LES MIGRACIONS INTERNES A LES METRÒPOLIS D'ESPANYA

Les dues àrees metropolitanes més grans del país, Madrid i Barcelona, són les que guien el model migratori de l'Estat, anticipant totes dues les tendències que s'observaran més tard en la resta de metròpolis. En els primers anys del segle XXI, les migracions internes conegueren un creixement de la seva intensitat, coincidint amb el boom immobiliari i amb l'arribada a l'edat d'emancipació de les darreres generacions del *baby boom* a Espanya i prolongant un creixement que s'observava des de la dècada dels anys vuitanta. Un tercer fenomen de caràcter demogràfic interactua amb els dos anteriors, com és l'arribada d'un volum molt important d'immigrants estrangers, especialment a les àrees urbanes de la costa mediterrània i a Madrid. Com a resultat d'això, les migracions internes metropolitanes augmenten notablement fins a arribar a magnituds màximes entre els anys 2006 i 2007 (figura 1), amb taxes que superen valors del 65% en el cas de Barcelona i del 60% en el de Madrid, i poc més del 25% a Màlaga i Sevilla (figura 2). A excepció de l'AUF de Bilbao, la resta de les principals àrees metropolitanes encara no han superat avui dia el volum ni la intensitat de les migracions internes produïdes en aquell període, malgrat que el recent creixement experimentat el 2021 les situa en valors molt pròxims pel que fa al nombre de migracions totals.

Des del 2007 en endavant, les migracions internes en general descendeixen, coincidint amb el final de la bombolla immobiliària i l'esclat de la crisi econòmica, amb una davallada abrupta del nombre de nous habitatges construïts. La principal característica d'aquesta etapa, més enllà de la caiguda de la intensitat, és la desaparició de les dinàmiques de suburbanització que fins aleshores dominaven, i no s'observen pautes clares de localització de les migracions des d'un punt de vista territorial. Aquesta etapa es prolonga fins al 2016, quan s'observa un nou punt d'inflexió que reprèn el creixement de les migracions internes en la major part d'àrees urbanes observades. En aquestes ciutats, la recuperació econòmica va comportar una tensió creixent en el mercat de l'habitatge, amb una pujada intensa dels preus del lloguer que fins i tot arriben a superar els dels anys del boom immobiliari. Diversos en són els motius principals: una proporció més gran d'accés a l'habitatge en règim de lloguer (Módenes, 2019); un nou increment de la immigració internacional, que en algunes grans ciutats, com ara Barcelona, és de més intensitat que el boom migratori d'inicis de segle (Domingo *et al.*, 2021), i la competència per l'habitatge que significa la turistificació dels centres metropolitanos (López-Villanueva i Crespi, 2021). Aquesta recuperació es veu trasbalsada l'any 2020, quan, a conseqüència de la pandèmia de la covid-19, s'observa un nou descens de les migracions cap a la resta de la metròpolis, que contrasta amb l'increment de les sortides cap als municipis més petits, especialment aquells situats en zones costaneres o bé d'atracció turística (González-Leonardo *et al.*, 2022). En canvi, les dades de l'any 2021 confirmen les tendències dibuixades abans de la pandèmia, amb migracions internes que s'acosten als volums màxims observats 15 anys enrere.

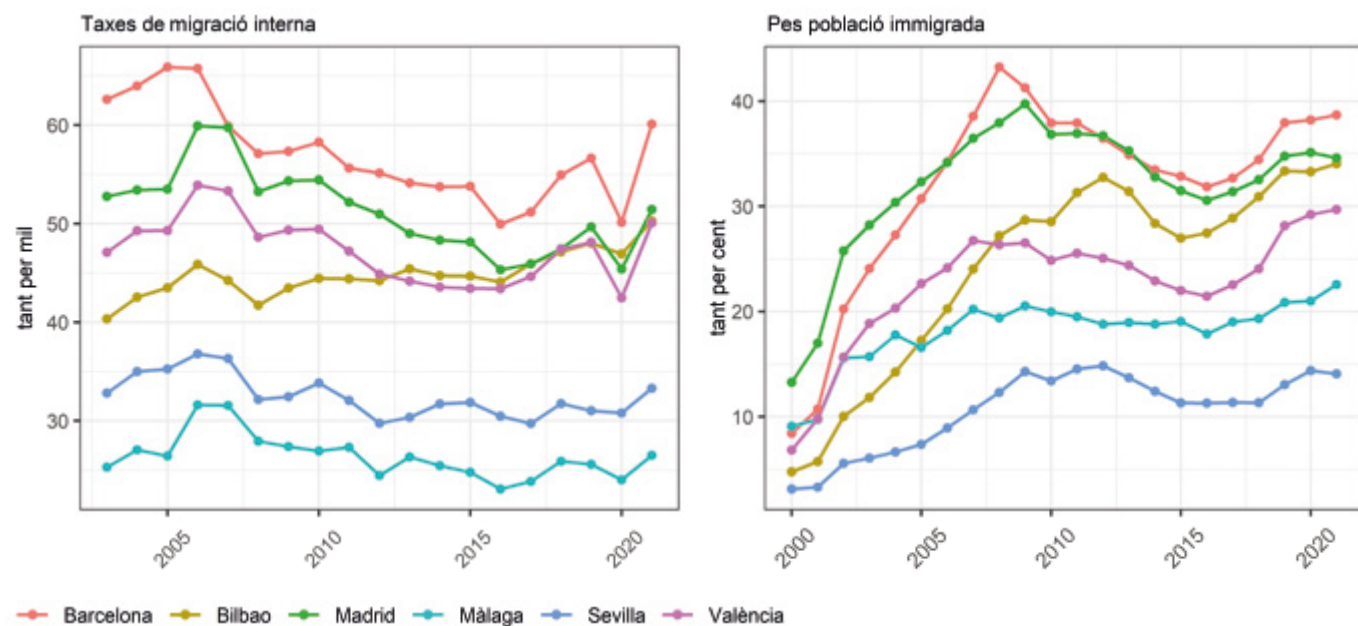
Figura 1. Evolució de les migracions internes en les sis principals AUF d'Espanya segons l'origen

Font: EVR, amb dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE).

LA INCORPORACIÓ DE LA POBLACIÓ IMMIGRADA EN LES MIGRACIONS INTERNES

Un segon factor que ens explica l'evolució de les migracions internes és la participació de la població d'origen immigrant (figura 2). Si el 9,5% de les migracions internes en les AUF més importants són protagonitzades per immigrants el 2000, aquest percentatge es multiplica fins al 36,3% del 2009, molt per sobre del pes que representen els immigrants en el conjunt de la població. Amb l'arribada de la crisi econòmica, baixa la seva participació en els fluxos fins al 28,3% del 2016, ja que descendeixen les entrades des de l'estranger i augmenta el retorn. Amb la recuperació econòmica, el seu pes en els fluxos migratoris interns torna a créixer; així, el 2019, un de cada tres desplaçaments (el 33,5%) és protagonitzat per una persona nascuda a l'estranger. Aquesta situació es produeix sempre amb percentatges més elevats en els casos de Barcelona i Madrid degut a la presència més gran d'immigrants, i en el cas de Bilbao és creixent fins al 2012 (figura 2). En aquesta darrera àrea, el menor impacte de la crisi econòmica significa que es continuen rebent immigrants, per la qual cosa les taxes de migració i el pes dels immigrants s'apropen fins a valors similars als de Madrid i València.

Figura 2. Taxes de migració interna i pes de la població immigrada en la mobilitat interna en les sis principals AUF d'Espanya

Font: EVR (INE).

LES EDATS EN L'INTERCANVI MIGRATORI ENTRE CIUTATS CENTRALS I LA RESTA DE LA METRÒPOLIS

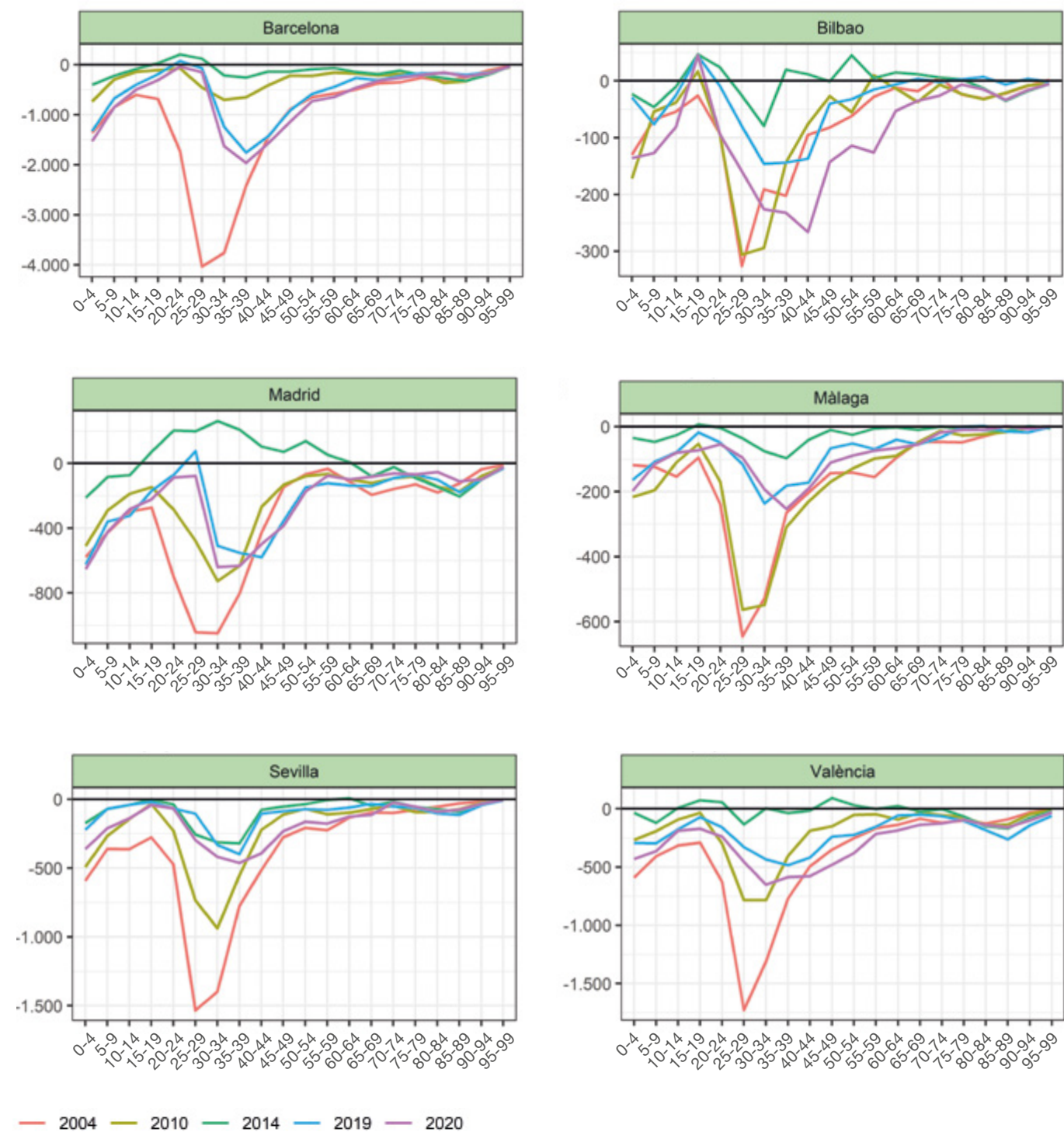
La major part de les migracions internes es porten a terme en edats joves, i estan motivades per les diferents etapes del cicle de vida i les dinàmiques de formació familiar. Des d'una perspectiva territorial, les ciutats centrals atreuen generalment població molt jove, que arriba per motius d'estudi o d'inserció laboral, atreta per l'oferta educativa i l'especialització laboral de les grans ciutats. En canvi, les sortides s'acostumen a produir a edats força més elevades, coincidint, en molts casos, amb la formació de noves llars i l'arribada de fills. L'observació en diversos anys de la corba que representa el saldo migratori per edats entre la ciutat central i la resta de municipis metropolitans ens permet distingir l'existència de diverses etapes en les migracions internes i modificacions en les dinàmiques familiars associades (figura 3). Així, el perfil del saldo migratori dibuixat per a l'any 2004 és característic dels moments de màxima suburbanització, en què s'observa en general un procés d'expulsió de població jove de la ciutat, majoritàriament d'entre 25 i 34 anys d'edat, amb màxims als 25-29 anys. Aquesta pauta es reproduceix de la mateixa manera a les sis ciutats analitzades.

Uns anys més tard, cap el 2010, el perfil per edats varia en plena crisi econòmica. Mentre que a Bilbao i Màlaga se segueix observant exactament la mateixa pauta d'abans de la crisi, sense pràcticament variacions, a València, Madrid i Sevilla es produeix una reducció important de les sortides, que es manifesta fins i tot amb més força en el cas de Barcelona. A l'inici de la recuperació econòmica, durant l'any 2014, els saldos negatius segueixen reduint-se, i són més baixos a totes les àrees, fins al punt que arriba a capgirar-se el saldo migratori en moltes edats, que en un moment o altre esdevé positiu. Això succeeix de manera clara a Madrid durant totes les edats actives, i es concentra en les edats més joves en el cas de Barcelona. D'aquesta manera, i després de molts anys, les ciutats centrals recuperarien població en certes franges d'edat joves per la dinàmica migratòria metropolitana.

L'any 2019, en canvi, ens mostra un perfil per edats dels saldos migratoris que s'explica per la recuperació econòmica, amb una nova dinàmica d'expulsió de població, i amb un perfil per edats que torna a assemblar-se al conegut abans de la crisi, amb lleugeres diferències. Així, es manté l'atracció per part dels més joves, de 15-19 anys d'edat, i els saldos negatius

Figura 3. Saldos migratoris segons l'edat entre la ciutat central i la resta de l'AUF, 2004-2020

Font: EVR (INE).

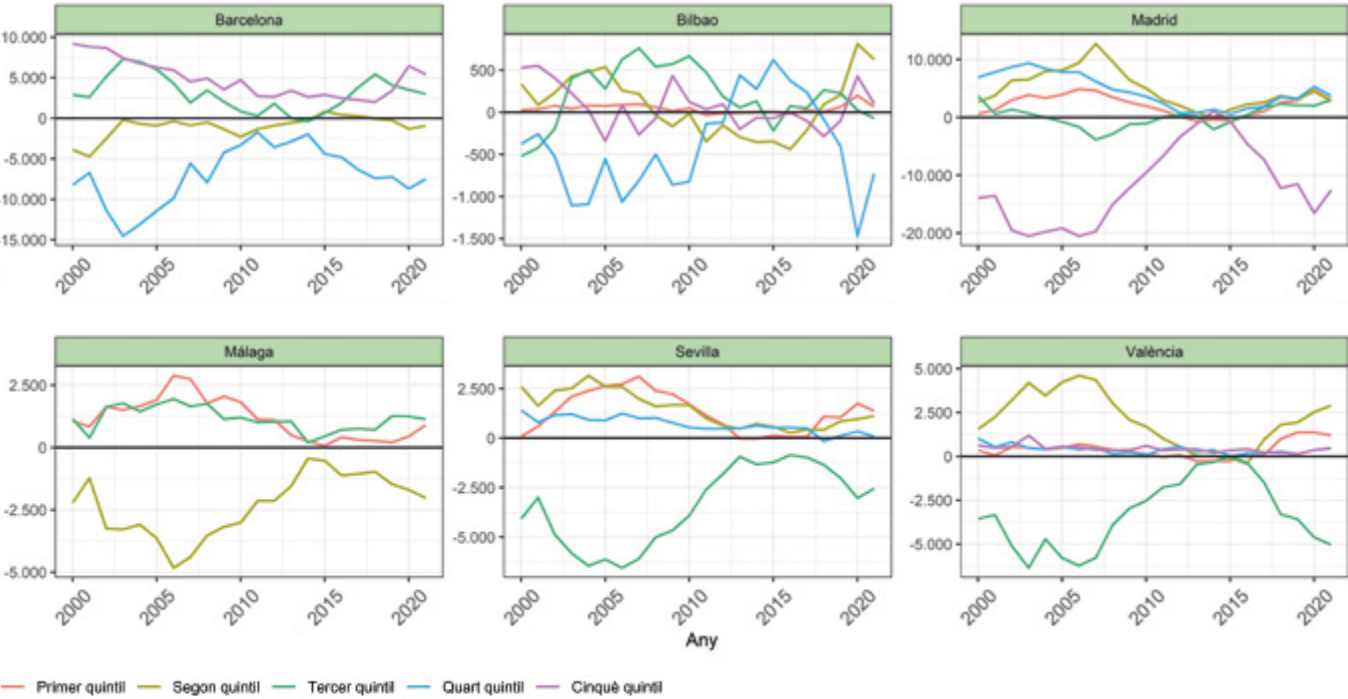
són menys intensos en les edats joves que 15 anys enrere, amb un retard dels valors màxims fins als 30-34 anys, coincidint amb l'augment de l'edat d'emancipació i de fecunditat. L'any 2020, i com a efecte de la pandèmia, hi ha en general un creixement dels saldos negatius a totes les edats i àrees, però amb unes pautes per edats molt similars a les de l'any 2019. La pandèmia modifica el sentit dels fluxos, però l'estructura dels saldos migratoris per edats dels centres metropolitans és molt similar a la d'anys precedents.

LES CARACTERÍSTIQUES DELS MUNICIPIS QUE PARTICIPEN EN ELS MOVIMENTS MIGRATORIS INTERNS

Com són els municipis que expulsen o atreuen població en les migracions internes metropolitanes? Sabem, per treballs anteriors, que les ciutats centrals expulsen població cap als municipis perifèrics i menys poblats, dinàmica a la qual se sumen les ciutats més denses i poblades de les respectives àrees metropolitanes (Bayona-i-Carrasco i Pujadas, 2014 i 2020). Per afegir-hi altres factors explicatius, s'han classificat els municipis metropolitanos en funció del seu nivell de renda (dividint-los en quintils), a partir de les dades de renda neta disponible per llar de l'Atlas de distribución de renta de los hogares (INE). A la figura 4 es mostren els saldos migratoris i la seva evolució entre municipis agrupats per quintil de renda. Evidentment, el quintil en què se situa la ciutat central és dominant en l'evolució dels saldos migratoris (Màlaga al segon, València i Sevilla al tercer, Barcelona al quart i Madrid al cinquè), marcant una pauta de saldos negatius durant les èpoques de creixement i una reducció durant la crisi. En general, però, es poden observar alguns patrons comuns que ens permeten caracteritzar el sentit de la mobilitat: 1) l'existència d'una estabilitat més gran en els saldos migratoris dels municipis de rendes més altes, 2) una dependència més important de la conjuntura econòmica en els municipis de rendes inferiors i 3) més saldos migratoris positius en els municipis de rendes inferiors a la ciutat central. A més, el període de crisi econòmica mostra, en general, saldos migratoris exigus i, consegüentment, la inexistència de pautes migratòries clares. S'estaria, per tant, produint un procés de redistribució de la població des dels municipis més grans i centrals cap a les perifèries metropolitanes, però també des de municipis de rendes elevades cap a altres de rendes més baixes, procés motivat en gran part per les pautes residencials de la població immigrada.

Figura 4. Salos migratoris entre municipis metropolitanos agrupats pel quintil de renda neta de la llar, 2000-2021

Font: EVR i Atlas de distribución de renta de los hogares, 2019, amb dades de l'INE.

En general, i amb petites divergències en funció de l'AUF analitzada, les migracions internes a escala metropolitana produïdes a l'Estat han evolucionat condicionades per les variacions en la conjuntura econòmica, amb màximes intensitats i dispersió territorial en èpoques de creixement, i retracció de la mobilitat i, sobretot, de la suburbanització en etapes de crisi. Malgrat l'arribada a l'edat d'emancipació de les generacions buides, l'entrada contínua d'immigrants internacionals més la competència generada per la turistificació mantenen la pressió sobre el mercat de l'habitatge urbà, i amb ella l'existència de saldos migratoris negatius, en què també participen els immigrants mateixos en el moment d'establir-se de manera més permanent.

REFERÈNCIES

BAYONA-I-CARRASCO, J.; PUJADAS RÚBIES, I. (2014). «Movilidad residencial y redistribución de la población metropolitana: los casos de Madrid y Barcelona». *EURE, Revista Latinoamericana de Estudios Urbanos Regionales*, 40 (119), 261-287.

— (2020). «Las grandes áreas metropolitanas en España: del crecimiento y la expansión residencial al estancamiento poblacional». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 66 (1), 27-55.

DOMINGO, A.; GALEANO, J.; BAYONA-I-CARRASCO, J. (2021). «La migració estrangera a Barcelona: de la crisi financera del 2008 a la pandèmia del 2020». *Barcelona Societat, Revista de Coneixement i Anàlisi Social*, 28, 26-40.

GONZÁLEZ-LEONARDO, M.; LÓPEZ-GAY, A.; NEWSHAM, N.; RECAÑO, J.; ROWE, F. (2022). «Understanding patterns of internal migration during the COVID-19 pandemic in Spain». *Population, Space and Place*, 28 (6), e2578.

LÓPEZ-VILLANUEVA, C.; CRESPI, M. (2021). «Gentrificación y turistificación: dinámicas y estrategias en Barcelona». *Encrucijadas, Revista Crítica de Ciencias Sociales*, 21 (1), a2102.

MÓDENES, J. A. (2019). «L'insostenible augment de la inseguretat residencial a Espanya». *Perspectives Demogràfiques*, 13, 1-4.

MIGRAR A LA PERIFÈRIA O VIURE AL CENTRE.

MOBILITAT RESIDENCIAL I LOCALITZACIÓ DE LA POBLACIÓ JOVE A LES ÀREES URBANES FUNCIONALS DE BARCELONA I MADRID, 2001-2021

Isabel Pujadas Rúbies
Departament de Geografia (Universitat de Barcelona)
Jennifer Thiers Quintana
Vicerectorat de Recerca (Universitat de Barcelona)

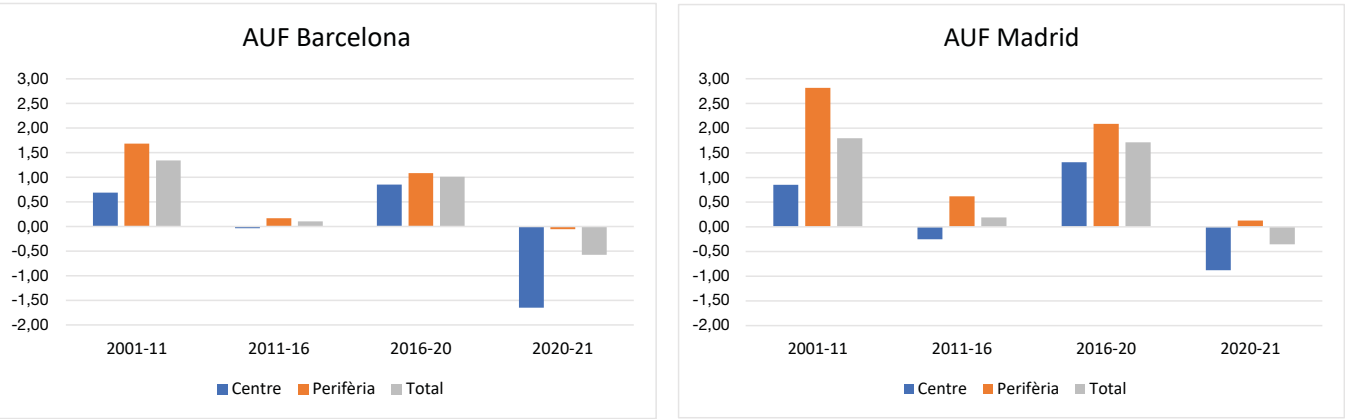
DINÀMIQUES DEMOGRÀFIQUES I CICLES ECONÒMICS, 2001-2021

Des de fa uns anys, les regions metropolitanes d'Espanya estan immerses en una nova etapa del seu desenvolupament urbà,¹ que es caracteritza principalment per la reducció del creixement demogràfic, com a conseqüència directa de la incidència de la crisi econòmica sobre les dinàmiques migratòries i per les repercussions d'una feble fecunditat que ha modificat les estructures de la població a favor d'un creixement natural negatiu o molt reduït; per la variabilitat de les taxes de creixement segons les fases d'expansió i regressió econòmica;² i per la reducció del procés de suburbanització residencial i una moderada recentralització que comporta l'augment de la població jove als centres urbans.³

En aquest context canviant, ens proposem analitzar la mobilitat intrametropolitana i la localització de la població jove de 20 a 39 anys a les àrees urbanes funcionals (AUF) de Barcelona i Madrid, delimitades segons els criteris d'Urban Audit (Eurostat, INE), durant el període 2001-2021.

L'evolució de la població a les dues àrees metropolitanes està regulada per la importància de la immigració estrangera i de la migració intrametropolitana i per la conjuntura econòmica, amb fluxos migratoris de gran intensitat durant les etapes d'expansió econòmica i amb saldos negatius a les etapes de regressió. D'altra banda, la dinàmica del creixement natural també influeix amb una reducció sistemàtica del creixement positiu.

El creixement de totes dues àrees urbanes ha seguit una pauta molt similar (figura 1). Una primera etapa d'augment elevat entre el 2001-2010 al compàs de la fase expansiva de l'economia; una segona etapa de creixements pròxims a zero als anys de més impacte de la crisi econòmica, entre el 2011-2015; i una tercera etapa de lleugera recuperació econòmica, entre el 2016-2020, que acaba amb la incidència de la pandèmia del 2020. Malgrat aquestes regu-

Figura 1. Evolució de la població: taxes de creixement anual acumulatiu (%), a les AUF de Barcelona i Madrid. 2001-2021

Font: elaboració pròpia amb dades del Padró continu de població, Institut Nacional d'Estadística (INE).

laritats, es donen alhora algunes diferències destacables: una intensitat més important del creixement demogràfic de Madrid i la seva àrea metropolitana a les dues etapes d'expansió econòmica i unes reduccions més notables a Barcelona a les etapes regressives.

Les dinàmiques demogràfiques i migratòries, combinades segons l'edat i el cicle vital dels individus, acaben provocant que centres i perifèries es diferenciïn progressivament en la composició per edats. D'aquesta manera, la presència de joves i menors d'edat és sempre inferior als centres, signe d'una fecunditat baixa i d'una emigració familiar més important a la perifèria i, per tant, amb una estructura més envellida. En canvi, les perifèries presenten concentracions de població infantil i adulta-jove.

Aquest esquema general, dominant en els últims decennis, s'està modificant per l'acció conjunta de l'arribada a les edats de màxima mobilitat residencial de pocs efectius de població jove per efecte de la baixa natalitat i per la reducció de l'emigració del centre a la perifèria.

La reducció de la proporció de joves és molt evident a les perifèries urbanes (taula 1). A la perifèria de Madrid, els joves de 20 a 39 anys representaven el 36,2% el 2001 i només el 23,9% el 2021; a la de Barcelona, el 33,5% i el 22,8%, respectivament. En canvi, la proporció de joves a Barcelona i Madrid, l'any 2021, supera la de les seves perifèries. Aquest canvi estructural tindrà repercussions en les pautes de mobilitat residencial i, sobretot en els moments de profunda crisi econòmicofinancera, afavorirà l'estabilitat residencial a les capitals.

¹ Bayona, Gil-Alonso, Pujadas i Rubiales, 2018; López-Gay, 2017; Palomares, Feria i Susino, 2017.

² Gil, Bayona, López-Villanueva i Pujadas, 2021.

³ López-Gay, 2017; Bayona i Pujadas, 2020.

Anys	Ciutat central			Resta àrea urbana funcional			Total àrea urbana funcional		
	Població total	P 20-39 anys	% P20-39	Població total	P 20-39 anys	% P20-39	Població total	P 20-39 anys	% P20-39
AUF Barcelona 2001	1.558.301	451.402	28,97	2.876.975	966.456	33,59	4.435.276	1.417.858	31,97
2011	1.696.275	488.808	28,82	3.443.972	1.005.161	29,19	5.140.247	1.493.969	29,06
2021	1.636.732	449.413	27,46	3.445.623	788.310	22,88	5.082.355	1.237.723	24,35
AUF Madrid 2001	3.065.205	981.530	32,02	2.552.317	925.001	36,24	5.617.522	1.906.531	33,94
2011	3.415.217	989.759	28,98	3.545.874	1.146.223	32,33	6.961.091	2.135.982	30,68
2021	3.334.730	872.185	26,15	3.670.556	877.995	23,92	7.005.286	1.750.180	24,98

Taula 1. Evolució de la població total i de la població de 20-39 anys a les AUF de Barcelona i Madrid. 2001-2021

Font: elaboració pròpia amb microdades del Padró continu de població, INE.

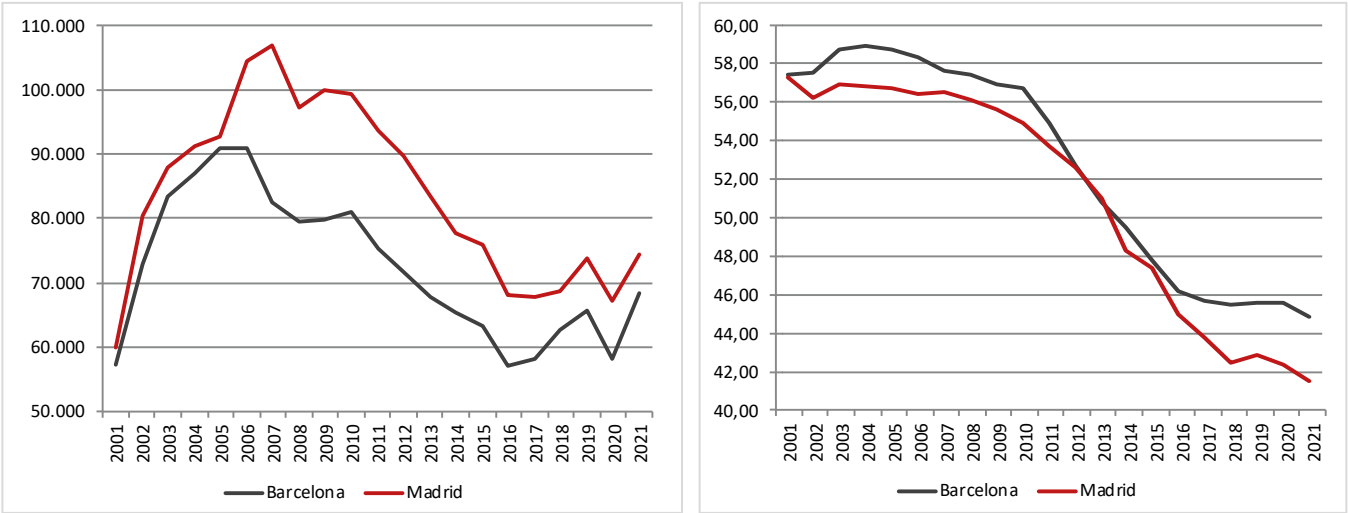
LA MOBILITAT RESIDENCIAL DE LA POBLACIÓ JOVE

L'evolució dels fluxos de migració interna de les dues àrees urbanes mostra una gran similitud, encara que amb xifres més elevades a Madrid per la seva dimensió demogràfica més gran (figura 2): volums elevats de migració residencial a la primera dècada del segle XXI, amb un màxim entre el 2005 i el 2007, i un gran descens a partir del 2010 a conseqüència de la greu crisi econòmicofinancera, que incideix amb una certa tardança en les pautes migratòries (figura 3). La recuperació econòmica en l'etapa postcrisi, entre el 2015 i el 2019, és visible amb l'increment de la migració residencial, però de curta durada i de menys magnitud, pel fet que els efectius de població en les edats de màxima mobilitat han disminuït considerablement. L'impacte de la pandèmia de la covid-19 es fa evident l'any 2020 amb la reducció d'aquesta migració interna i amb una recuperació ràpida el 2021 amb xifres prepan-dèmiques. De la mateixa manera, el pes demogràfic dels joves disminueix sobre el conjunt de la migració centre-perifèria: entre el 55% i el 60% de la migració total en els primers anys a percentatges entre el 40% i el 47% en els últims anys.

Les taxes de migració, que eliminen l'efecte del volum de població, posen de manifest la intensitat més gran de la migració entre Barcelona i la seva perifèria urbana que la de Madrid. Una proporció d'aquestes diferències es deu a la superfície municipal de totes dues capitals, la de Madrid sis vegades superior a la de Barcelona, amb la qual cosa una part considerable de la migració residencial es fa a l'interior del municipi madrileny.

Les pautes migratòries dels joves presenten també una certa similitud entre la població espanyola i la població estrangera (figura 4), però amb xifres més notables entre els espanyols que opten per l'emigració cap a la perifèria. Madrid, pel fet de tenir més població, presenta uns fluxos migratoris més elevats i la seva expansió residencial té una dimensió més gran.

El saldo migratori és gairebé sempre negatiu, tant entre la població espanyola com entre l'estrangera, però tendeix a reduir-se i aproximar-se a zero durant la gran crisi econòmica, amb una lleugera reactivació en l'etapa postcrisi i en el primer any de pandèmia. Malgrat la

Figura 2. Migracions internes de joves a les AUF de Barcelona i Madrid (efectius), 2001-2021 (a l'esq.) Pes demogràfic en percentatge de la migració de joves sobre el total de migracions internes (a la dreta)

Font: elaboració pròpia amb microdades de les Estadístiques de variacions residencials, INE.

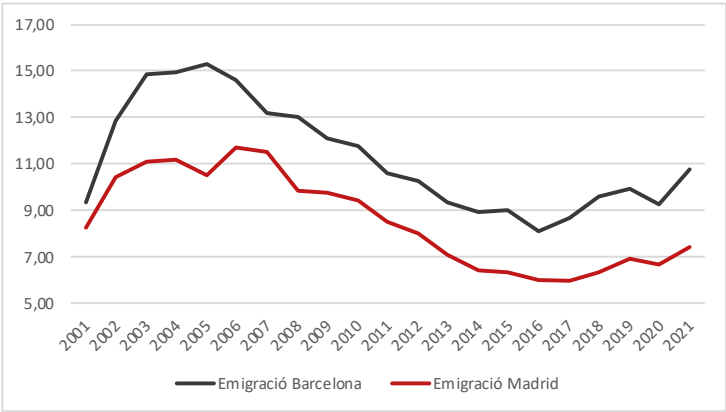
recuperació de la mobilitat centre-perifèria dels joves en els últims anys, no s'han aconseguit les magnituds elevades de les dècades anteriors. L'efecte demogràfic de les cohorts nascudes a la fi del segle XX es deixa sentir en aquesta disminució.

Les tres etapes que s'han diferenciat en l'apartat del creixement demogràfic es veuen també en l'evolució a escala territorial (figura 5). En el primer període de gran creixement, del 2001 al 2010, les taxes de migració neta són negatives en les dues ciutats i les seves corones més pròximes. Les taxes més elevades a Barcelona es localitzen al llarg de l'eix del Llobregat, al Garraf-Ordal i en municipis del Vallès; en canvi, l'eix litoral mostra un esgotament en l'atracció de nova població jove, saturat des de fa alguns anys, sense noves promocions d'habitatges i amb preus molt elevats. A Madrid, els municipis d'atracció residencial ocupen gran part del territori i en totes les direccions, encara que és especialment notori al sud de l'àrea urbana.

En el període de la gran crisi, del 2011 al 2015, la migració neta es redueix ostensiblement en tots els valors, les taxes negatives són més baixes i les positives també. La crisi econòmica és més intensa a la perifèria, amb taxes d'atur més elevades i amb grans dificultats per facilitar l'accés a la propietat, que cau rotundament, mentre que els preus del lloguer disminueixen notablement en les dues capitals. Barcelona i Madrid, amb els seus entorns, segueixen la pauta negativa amb taxes reduïdes.

Figura 3. Evolució de la taxa d'emigració de Barcelona i Madrid a les seves AUF (%), 2001-2021

Font: elaboració pròpia amb microdades de les Estadístiques de variacions residencials, INE.

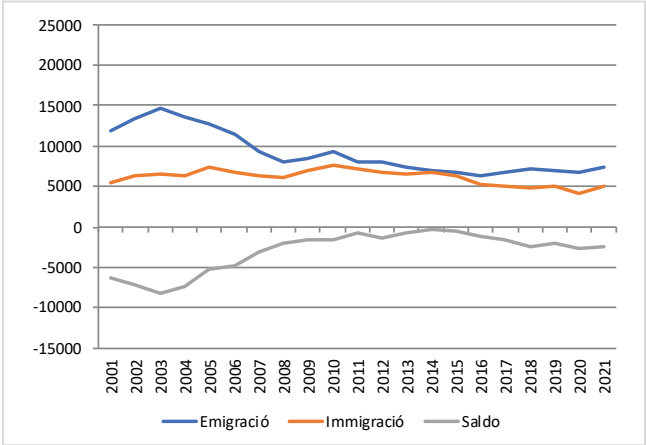

En l'últim període, del 2016 al 2020, es produeix una certa reactivació econòmica que afavoreix de nou la mobilitat residencial. Els valors negatius reproduïxen l'esquema d'expulsió del centre i de la seva primera corona, a més d'algunes ciutats amb escassetat de sòl urbanitzable. Les taxes tornen a valors més alts en els municipis amb més capacitat d'atracció, però sense aconseguir els del primer període. Són petits municipis allunyats del centre que compten amb residències secundàries o bé amb noves promocions d'habitatges. A Madrid, la corona més exterior és la de més atracció migratòria, tant al nord com a l'oest i al sud.

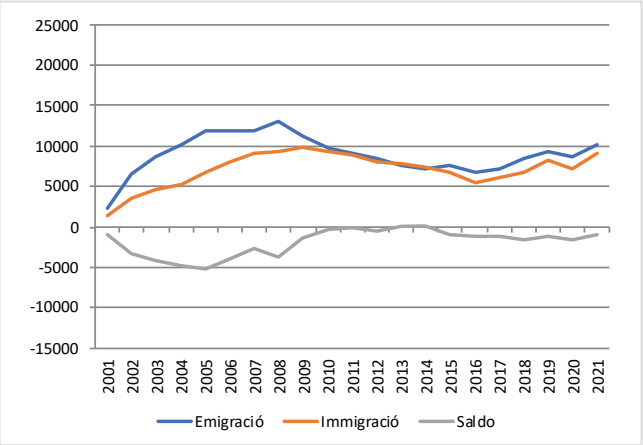
Figura 4. Dinàmica migratòria entre centres i perifèries metropolitanes, segons el lloc de naixement, a les AUF de Barcelona i Madrid. 2001-2021

Font: elaboració pròpia amb microdades de les Estadístiques de variacions residencials, INE.

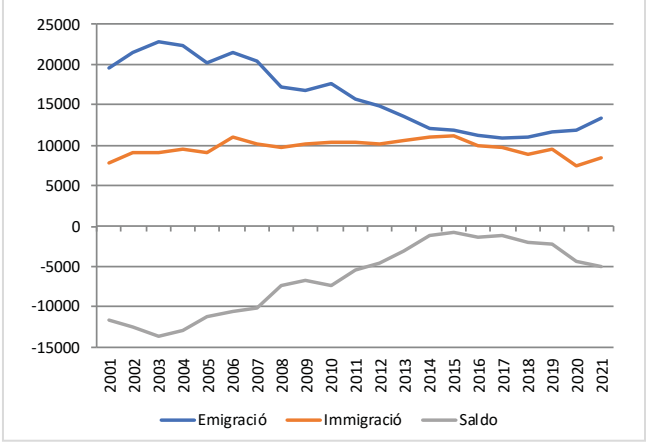
Barcelona: població espanyola

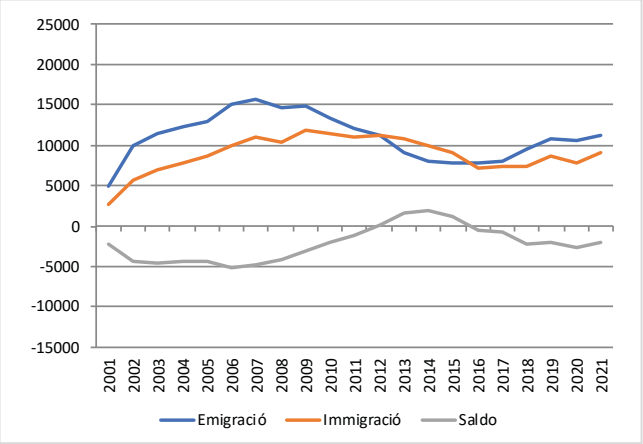
Barcelona: Població estrangera

Madrid: Població espanyola

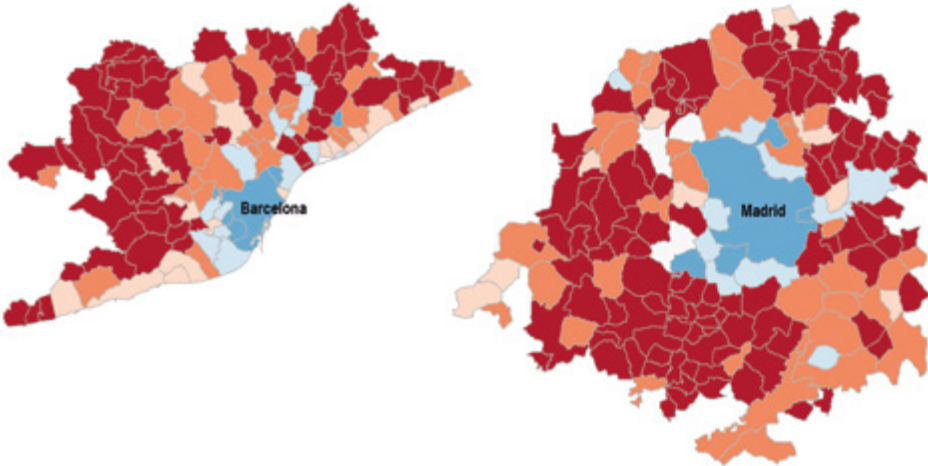
Madrid: Població estrangera

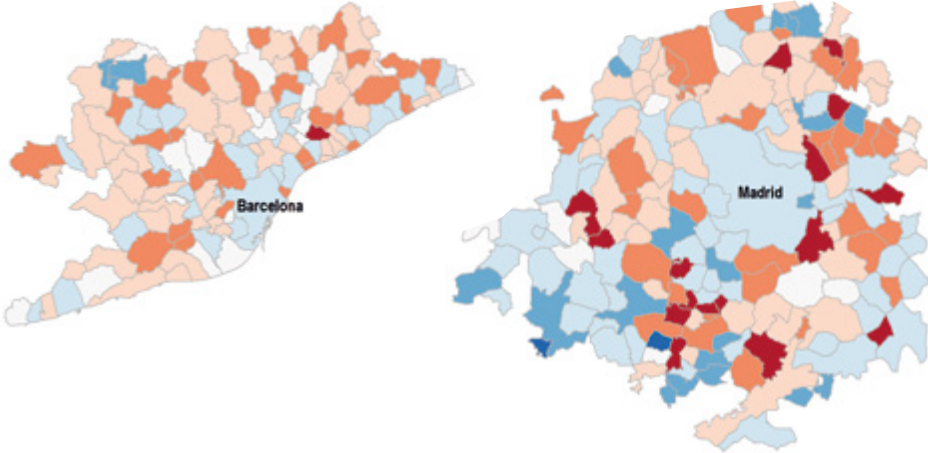
Figura 5. Taxes netes de migració intrametropolitana de població jove a les AUF de Barcelona i Madrid. 2001-2020

Font: elaboració pròpia amb microdades de les Estadístiques de variacions residencials, INE.

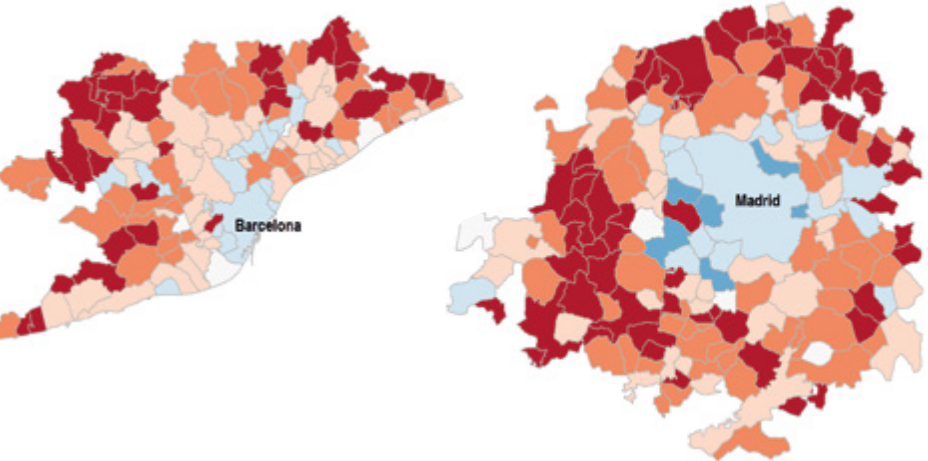
2001-2010

2011-2015

2016-2020

Taxa de migració neta

- < -25 per mil
- Entre -25 i -10 per mil
- Entre -10 i -1 per mil
- Entre -1 i 1 per mil
- Entre 1 i 10 per mil
- Entre 10 i 25 per mil
- Més de 25 per mil

DE LA CONCENTRACIÓ DE JOVES A LA PERIFÈRIA
A LA CONCENTRACIÓ AL CENTRE

Taula 2. Distribució del coeficient de localització de la població jove de 20-39 anys segons el nivell de concentració, 2001-2021

Font: elaboració pròpia amb microdades del Padró continu de població, INE.

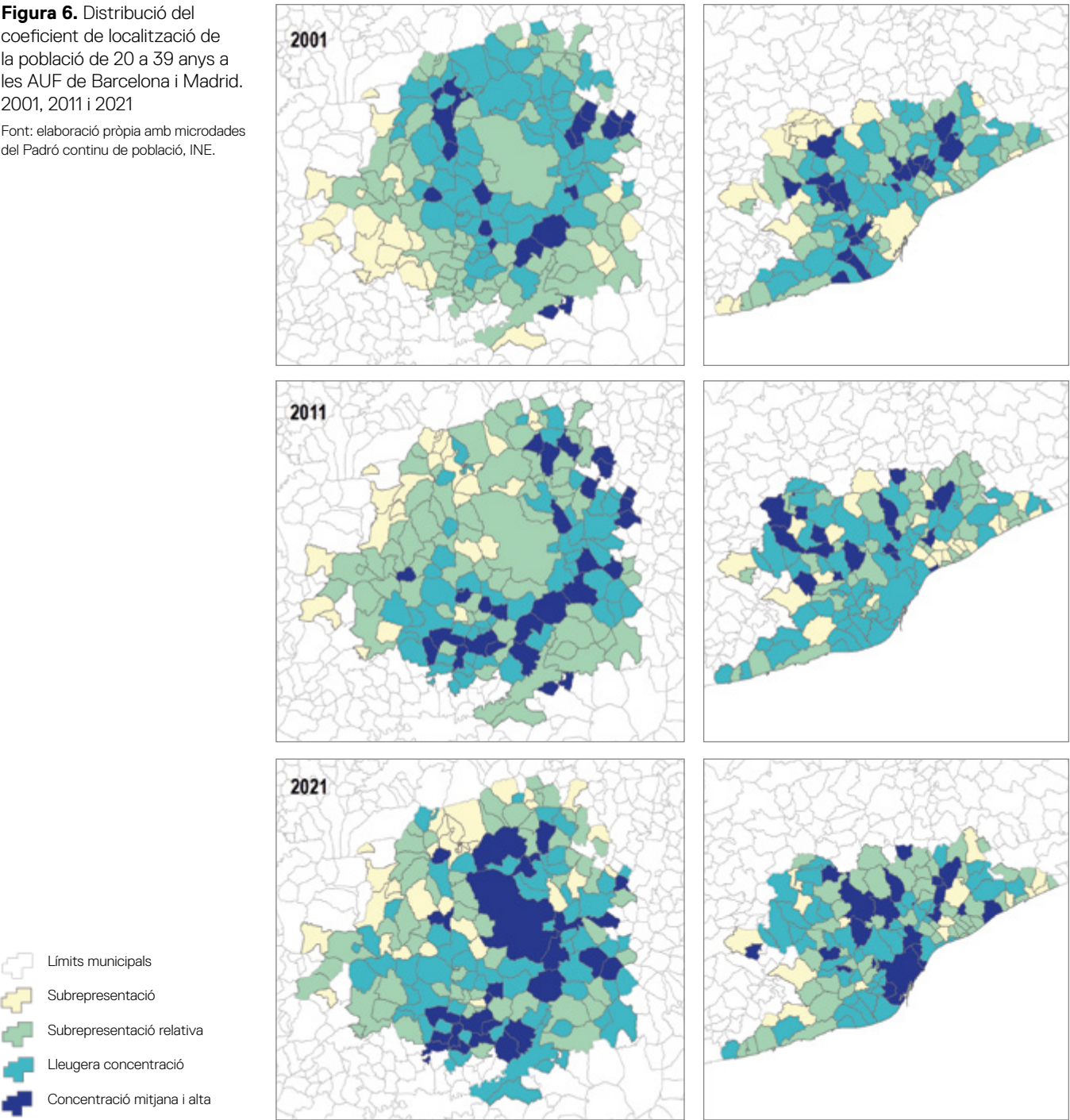
AUF	Nivell concentració	Interval·ls QL			Nombre de Municipis		
		2001	2011	2021	2001	2011	2021
Barcelona	Subrepresentació	0,847 a 0,952	0,715 a 0,873	0,682 a 0,826	23	24	14
	Subrepresentació relativa	0,953 a 1,033	0,874 a 0,967	0,827 a 0,894	46	38	27
	Lleugera concentració	1,034 a 1,114	0,968 a 1,060	0,895 a 0,961	44	56	78
	Concentració mitjana i alta	1,115 a 1,286	1,061 a 1,295	0,962 a 1,127	22	17	16
Madrid	Subrepresentació	0,423 a 0,862	0,367 a 0,888	0,480 a 0,843	22	23	27
	Subrepresentació relativa	0,863 a 0,986	0,889 a 1,025	0,844 a 0,934	63	66	56
	Lleugera concentració	0,987 a 1,110	1,026 a 1,163	0,935 a 1,025	62	51	59
	Concentració mitjana i alta	1,111 a 1,497	1,164 a 1,488	1,026 a 1,161	19	26	24

En general, la majoria dels municipis es distribueixen en les categories de valors mitjans, entre la subrepresentació relativa i la lleugera concentració. Els valors extrems són menys freqüents. El canvi més important es dona a escala territorial: no són els mateixos municipis els que concentren més joves en els tres períodes analitzats. Ha disminuït la concentració de joves en municipis de grandària mitjana i petita de població, que van ser la destinació de migrants joves en anys precedents al 2011. Una vegada finalitzada l'etapa de construcció de noves promocions d'habitatges, i al compàs de la crisi econòmica, la seva capacitat d'atracció disminueix i passen del nivell més alt a nivells baixos. I al revés, altres municipis passen d'una concentració baixa a alta. Els casos més rellevants els trobem a l'AUF de Barcelona, encapçalats per la capital, seguida per l'Hospitalet de Llobregat i Sant Adrià de Besòs, Terrassa, Sabadell, Rubí, Mataró, Granollers i els seus voltants, on el pes de la immigració estrangera és rellevant, o bé a municipis amb noves promocions d'habitatges.

L'any 2001, a l'AUF de Madrid s'observa una distribució decreixent en corones, més joves a les proximitats de la capital i menys joves als municipis més allunyats. El 2011, es configura una àrea de concentració al sud i al sud-est de la seva perifèria metropolitana i, el 2021, apareix la capital i la seva immediata perifèria com a àrea de concentració de joves, alhora que es consolida la zona sud en municipis de la província de Toledo.

Figura 6. Distribució del coeficient de localització de la població de 20 a 39 anys a les AUF de Barcelona i Madrid. 2001, 2011 i 2021

Font: elaboració pròpia amb microdades del Padró continu de població, INE.

CONCLUSIONS

Residir a Barcelona i a Madrid és la principal opció residencial per al conjunt de la població de les dues ciutats; però, ahora, migrar a la perifèria és també una opció consolidada des dels anys setanta del segle xx i àmpliament anhelada per millorar la tinença, el confort i l'entorn residencial. Totes dues situacions, la immobilitat i la mobilitat, són presents des de fa diverses dècades en les dues ciutats. La principal novetat que hem exposat és l'augment de la població jove a les grans ciutats i la reducció de l'emigració de joves cap a les perifèries metropolitanes, tant de població espanyola com estrangera.

En aquest procés d'augment de població jove a les dues capitals hi influeixen molts factors, i en podem enumerar alguns: a) la crisi econòmica va frenar l'accés a l'habitatge en propietat a les perifèries, mentre que els costos del lloguer van disminuir significativament a les capitals; b) hi ha més concentració de població immigrant als centres urbans; c) els canvis ocupacionals, a favor de la innovació i de les activitats creatives, estan extremadament centralitzats a les ciutats globals, que continuen atraient població jove de ciutats de menys grandària i de l'estranger, i d) el traspàs de generacions plenes a buides ha facilitat la permanència a la ciutat. Altres factors potencien, a la vegada, l'emigració residencial: noves promocions d'habitatges a les àrees perifèriques, la continuïtat de reconvertir les segones residències en primeres residències, la turistificació dels centres urbans i l'augment descontrolat dels preus de l'habitatge, a més de l'impacte de la pandèmia i les possibilitats del teletreball.

REFERÈNCIES

BAYONA-I-CARRASCO, J.; GIL-ALONSO, F.; PUJADAS, I.; RUBIALES, M. (2018). «New spatial mobility patterns in large Spanish cities: From the economic boom to the great recession ». *Applied Spatial Analysis and Policy*, 11 (2), 287-312.

BAYONA-I-CARRASCO, J.; PUJADAS, I. (2020). «Las grandes áreas metropolitanas en España: del crecimiento y la expansión residencial al estancamiento poblacional». *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 66 (1), 27-55.

GIL-ALONSO, F.; THIERS, J.; BAYONA-I-CARRASCO, J.; PUJADAS, I. (2020). « La population des villes est-elle ségréguée en fonction de l'âge? Quartiers vieillissants et quartiers rajeunis dans les grandes métropoles espagnoles ». *Espaces, Populations, Sociétés*. DOI: 10.4000/eps.11055.

GIL-ALONSO, F.; LÓPEZ-VILLANUEVA, C.; BAYONA-I-CARRASCO, J.; PUJADAS, I. (2021). «Towards an even more spatially diversified city? New metropolitan population trends in the post-economic crisis period». *Urban Science*, 5 (2), 41.

LÓPEZ-GAY, A. (2017). «Hacia un patrón territorial complejo de la movilidad residencial: el caso de la Región Metropolitana de Barcelona». *Papers, Revista de Sociologia*, 102 (4), 793-823.

PALOMARES-LINARES, I.; FERIA-TORIBIO, J. M.; SUSINO-ARBUCIAS, J. (2017). «Medida y evolución de la movilidad residencial en las áreas metropolitanas españolas». *Papers, Revista de Sociologia*, 102 (4), 545-574.

INCIDÈNCIA DEL PLANEJAMENT TERRITORIAL I URBANÍSTIC EN LA CONFIGURACIÓ DELS MOVIMENTS MIGRATORIS A LA REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA

Joan López Redondo

Servei de Redacció del Pla Director (Àrea Metropolitana de Barcelona)

MIGRACIONS, HABITATGE I PLANEJAMENT

Hi ha una relació evident entre planejament territorial i urbanístic i moviments migratoris residencials. Aquesta relació es basa en el fet que la població va a viure allà on hi ha oferta d'habitatge i que l'oferta d'habitatge es dona en els sòls qualificats amb aquest propòsit, funció que correspon al planejament. A partir d'aquesta relació, per tant, el planejament seria el primer determinant de la magnitud i la direcció de les migracions, i el mecanisme a través del qual exerceix aquesta influència seria l'habitatge, concretament, l'oferta potencial d'habitatge.

La magnitud vindrà definida pel dimensionament de la població futura per a la qual haurà de proveir d'una oferta d'habitatge, que requerirà estimacions complexes en què es combinen múltiples variables demogràfiques i també econòmiques. La direcció ha de respondre als criteris de localització dels futurs desenvolupaments, els quals s'han de basar en criteris de funcionalitat, sostenibilitat i competitivitat i en tots aquells que es considerin oportuns. Com resulta evident, aquest exercici es veurà condicionat pel context territorial en què es desenvolupa, tant pel que fa a les seves característiques físiques com a la pre-existència de desenvolupaments urbans.

De fet, un dels principals propòsits del planejament ha estat sempre aquest: promoure nous desenvolupaments allà on es considerava adient i assumir que aquests nous desenvolupa-

ments comporten moviments redistributius de la població. A l'àrea barcelonina aquests objectius han estat presents a les diverses figures que n'han proposat l'ordenació al llarg de les darreres dècades, des del Pla Comarcal del 1953 fins al Pla provincial del 1959, el Pla director de l'àrea metropolitana de Barcelona del 1966, el Pla General Metropolità del 1976, el mateix Pla territorial general de Catalunya del 1995 o, per a l'àmbit de la regió metropolitana de Barcelona que ens ocupa, el Pla territorial metropolità de Barcelona (PTMB) del 2010, que el desenvolupava.

Ara bé, com és conegut, l'adequació final de la realitat a l'escenari planejat ha estat només parcial en pràcticament tots els casos esmentats. Aquestes desviacions s'expliquen a partir de diversos motius, que van des dels possibles errors en el dimensionament de la proposta o les dificultats d'execució del planejament mateix fins a factors externs com ara les successives crisis econòmiques que han afectat el mercat de l'habitatge, passant pel paper que desenvolupen els diversos agents que intervenen en el mercat immobiliari i pel pes que hi pugui tenir la demanda interna.

Tots aquests factors han tendit a alterar de manera més o menys destacada la conversió directa de les unitats d'habitatge previstes pel planejament en moviments de població en els períodes coberts per les esmentades figures de planejament. I tots ells hi han incidit també al llarg dels darrers vint anys. El present estudi mira d'explicar de quina manera ho han fet.

MIGRACIONS I OFERTA D'HABITATGE

Com s'ha apuntat, allà on cal esperar més increments de població —i, per tant, saldos migratoris positius més elevats— és allà on es disposa de més oferta d'habitatge nou. L'estudi dels municipis de la regió metropolitana de Barcelona al llarg dels darrers vint anys mostra com això és majoritàriament cert. Així, el gràfic 1 permet observar com hi ha certament una relació positiva entre aquestes dues variables: com més gran és l'oferta d'habitatge nou, més elevat és el saldo migratori dels municipis metropolitans.

El gràfic permet observar també, però, que no tots els municipis han obeït de la mateixa manera a aquesta relació. Així, mentre que en alguns municipis cada unitat d'habitatge nou s'ha traduït en un increment de població de més de dues persones (color verd més fosc al gràfic 1 i al mapa 1), en molts altres aquesta capacitat d'atracció ha estat molt més baixa, fins a donar-se el cas de municipis on cada nou habitatge ha comportat un creixement de menys d'un habitant o, fins i tot, de municipis amb pèrdua neta de població (color marró).

En aquests darrers casos, els motius poden respondre al fet que la major part de l'oferta d'habitatge nou no hagi estat finalment ocupada per desajustos en el mercat immobiliari (preus de l'habitatge elevats, rendes baixes de la població, dificultats de finançament) o al fet que hagi servit majoritàriament per cobrir la demanda interna d'habitatge, és a dir, la produïda per emancipació o per divisió de llars existents del mateix municipi.

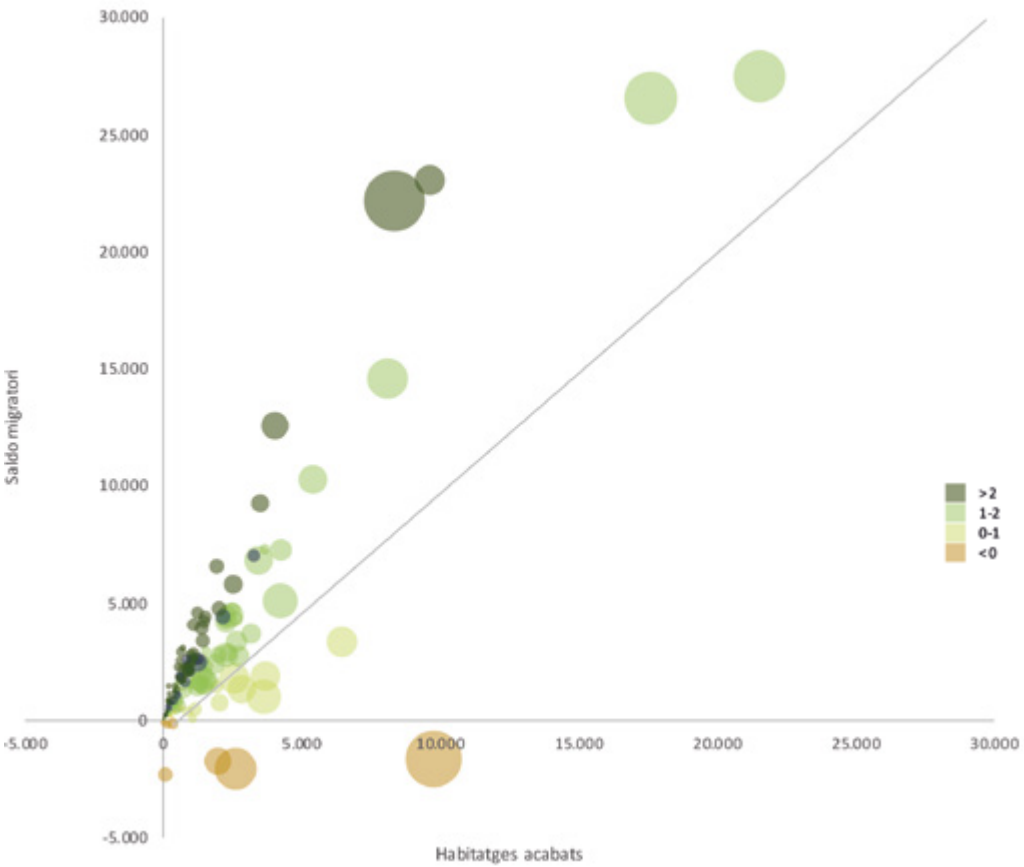
OFERTA D'HABITATGE I PLANEJAMENT

La relació entre l'oferta d'habitatge nou i l'arribada de població és, com s'ha dit, només una de les dues condicions a partir de les quals el planejament incideix en la magnitud i la direcció dels moviments migratoris. La segona és, precisament, l'execució d'aquest planejament,

Gràfic 1. Municipis de la regió metropolitana de Barcelona (excepte Barcelona) segons la relació entre habitatges acabats i saldo migratori entre el 2002 i el 2020

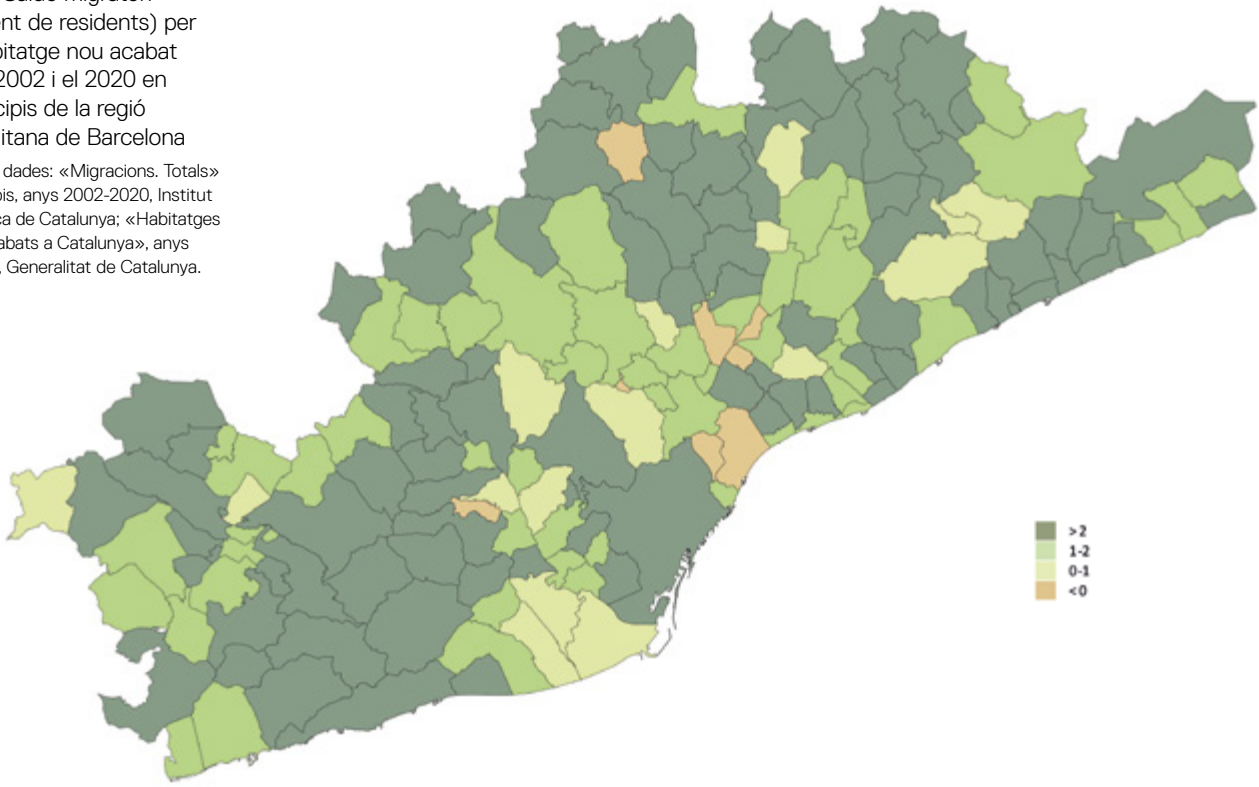
Font de les dades: «Migracions. Totals» per municipis, anys 2002-2020, Institut d'Estadística de Catalunya; «Habitatges iniciats i acabats a Catalunya», anys 2002-2020, Generalitat de Catalunya.

Nota: la dimensió dels cercles és proporcional a la població de cada municipi l'any inicial de la sèrie (2002). No s'ha representat el municipi de Barcelona per facilitar la lectura de la resta de municipis, però els seus valors (44.238 habitatges acabats i un saldo migratori de 100.907 persones) mantenen la mateixa tendència.

Mapa 1. Saldo migratori (increment de residents) per cada habitatge nou acabat entre el 2002 i el 2020 en els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Font de les dades: «Migracions. Totals» per municipis, anys 2002-2020, Institut d'Estadística de Catalunya; «Habitatges iniciats i acabats a Catalunya», anys 2002-2020, Generalitat de Catalunya.

és a dir, la materialització en oferta real d’habitatge d’allò que s’ha establert en les diverses figures de planejament. En aquest sentit, l’anàlisi del nivell d’execució de les unitats d’habitatge previstes al llarg dels darrers vint anys permet observar desviacions significatives respecte a allò que establia el planejament territorial.

A la regió metropolitana de Barcelona, correspon al planejament urbanístic fixar l’oferta d’habitatge. Des de l’any 2010, la fixació d’aquesta oferta s’ha d’ajustar al que estableix el PTMB, que vetlla perquè les propostes de les diverses figures de planejament urbanístic municipal i plurimunicipal responguin a un model territorial equilibrat, eficient i sostenible.

Com és sabut, el PTMB advocava per un model territorial policèntric que permetés, d’una banda, limitar la congestió dels àmbits centrals de la regió metropolitana i, de l’altra, distribuir aquesta descongestió de manera equilibrada sobre el territori atenent les pautes de desenvolupament urbà que garantissin l’eficiència funcional i minimitzessin el consum de sòl. S’ordenava, d’aquesta manera, un procés de poblament que, de manera similar a la majoria d’àrees metropolitanes, havia tendit a concentrar els creixements més grans de població al centre (Barcelona i el seu continu urbà) per anar expandint progressivament aquest creixement a àmbits cada vegada més perifèrics.

Així, com permet observar la taula 1, fins a la dècada del 1950 els increments més importants de població es concentren en el municipi de Barcelona. A partir de llavors, però, les altes densitats assolides comencen a saturar l’àmbit i fan vessar els creixements al seu entorn més immediat. La resta de l’àrea metropolitana experimenta el mateix procés al llarg de les dues dècades següents, fins que a la dècada del 1990 els increments més destacats es traslladen ja a la resta de la regió metropolitana. La forta onada d’immigració exterior de la primera dècada del segle XXI trasllada la primacia a la resta de Catalunya, que la tornarà a la segona corona metropolitana al llarg d’aquests darrers anys.

Taula 1. Increment de població dels diversos àmbits metropolitans i la resta de Catalunya, 1950-2021

Font de les dades: Goerlich i Mas, 2006; «Padró municipal d’habitants» Institut d’Estadística de Catalunya.

Població	1950	1960	1970	1981	1991	2001	2011	2021
Barcelona	1.276.675	1.526.550	1.741.979	1.752.627	1.643.542	1.503.884	1.611.013	1.636.732
Resta de l'àrea metropolitana	267.616	453.385	986.737	1.398.900	1.404.937	1.432.679	1.609.461	1.667.195
Resta de la regió metropolitana	406.371	547.312	837.249	1.087.349	1.215.943	1.453.827	1.802.687	1.891.754
Resta de Catalunya	1.267.934	1.361.238	1.541.641	1.717.538	1.794.217	1.952.720	2.510.437	2.567.681
Total Catalunya	3.218.596	3.888.485	5.107.606	5.956.414	6.058.639	6.343.110	7.533.598	7.763.362
Increment	1950-1960	1960-1970	1970-1981	1981-1991	1991-2001	2001-2011	2011-2021	
Barcelona	249.875	215.429	10.648	-109.085	-139.658	107.129	25.719	
Resta de l'àrea metropolitana	185.769	533.352	412.163	6.037	27.742	176.782	57.734	
Resta de la regió metropolitana	140.941	289.937	250.100	128.594	237.884	348.860	89.067	
Resta de Catalunya	93.304	180.403	175.897	76.679	158.503	557.717	57.244	
Total Catalunya	669.889	1.219.121	848.808	102.225	284.471	1.190.488	229.764	

Per tal de conèixer l’evolució futura d’aquesta població, l’any 2004 el Programa de planeja-
ment territorial va partir de les dades del 2001 per elaborar els escenaris de població i acti-
vitat que havien d’orientar les seves propostes fins l’any 2026. Partint d’aquests escenaris,
el PTMB proposava una oferta de 763.670 habitatges principals nous al conjunt de la regió
metropolitana de Barcelona, que s’havien de sumar als 1.607.373 existents l’any 2001.¹

Per moderar les elevades densitats i els patrons de creixement desordenats que s’havien pro-
duït al centre metropolità durant les primeres fases d’aquest procés –i que van tenir impactes
notables sobre la qualitat de vida de la població, l’eficiència funcional i la sostenibilitat ambien-
tal– i, al mateix temps, per impedir que els seus efectes es reproduïssin a la resta de la regió me-
tropolitana, el PTMB va proposar un model de creixement nodal del territori. En aquest model,
s’establia un límit per als nous desenvolupaments urbans en funció de les seves característiques,
dimensió i localització. Aquest límit es fixava a partir de les anomenades *estratègies per als
nuclis urbans*. A banda d’aquests nuclis, però, el PTMB identificava unes àrees de reforçament
nodal metropolità que, d’acord amb les seves possibilitats de desenvolupament, havien d’acollir
els creixements més importants per reequilibrar el repartiment de la població a partir d’una
estructura nodal del territori: les àrees urbanes de desenvolupament nodal de Garraf, Martorell
i Granollers-Congost; les àrees urbanes de polarització de Riera de Caldes i Tenes-Besòs, i els
eixos urbans de desenvolupament nodal del Penedès (Santa Margarida i els Monjos - Vilafranca
del Penedès - Sant Sadurní d’Anoia) i el Vallès (Cardedeu - Llinars del Vallès - Sant Celoni).

Mapa 2. Àmbits funcionals plurimunicipals del PTMB²

¹ Per associar els habitatges a les migracions de la població, cal considerar únicament els habitatges principals i no els totals, ja que aquests darrers inclouen també els secundaris i els vacants. L’estimació del romanent d’habitatge principal presenta, però, una complexitat especial, en tant que obliga a establir un percentatge de principalitat per als habitatges acabats entre la darrera data en què es disposa de dades del parc (el cens d’habitatges del 2011) i el moment actual. En la present estimació, aquest percentatge s’ha basat en l’existent l’any 2011. Tot i així, el sumatori dels habitatges acabats considerats principals a l’estoc d’habitatges principals pot presentar distorsions degudes principalment a dos factors. D’una banda, la bondat de les dades d’estoc, que en el present cas correspon al cens d’habitatges del 2011, que, pel fet d’estar elaborat sobre una mostra, pot comportar alguna desviació significativa; de l’altra, la conversió d’habitatges secundaris o vacants en principals.

² L’article 5.2 de les Normes d’ordenació del PTMB estableix la formulació de diversos plans directors urbanístics, si bé no sempre detallava els municipis que els formaven. La identificació, però, es basava en els àmbits funcionals en què es fonamentaven les seves propostes, que són els que recull el mapa.

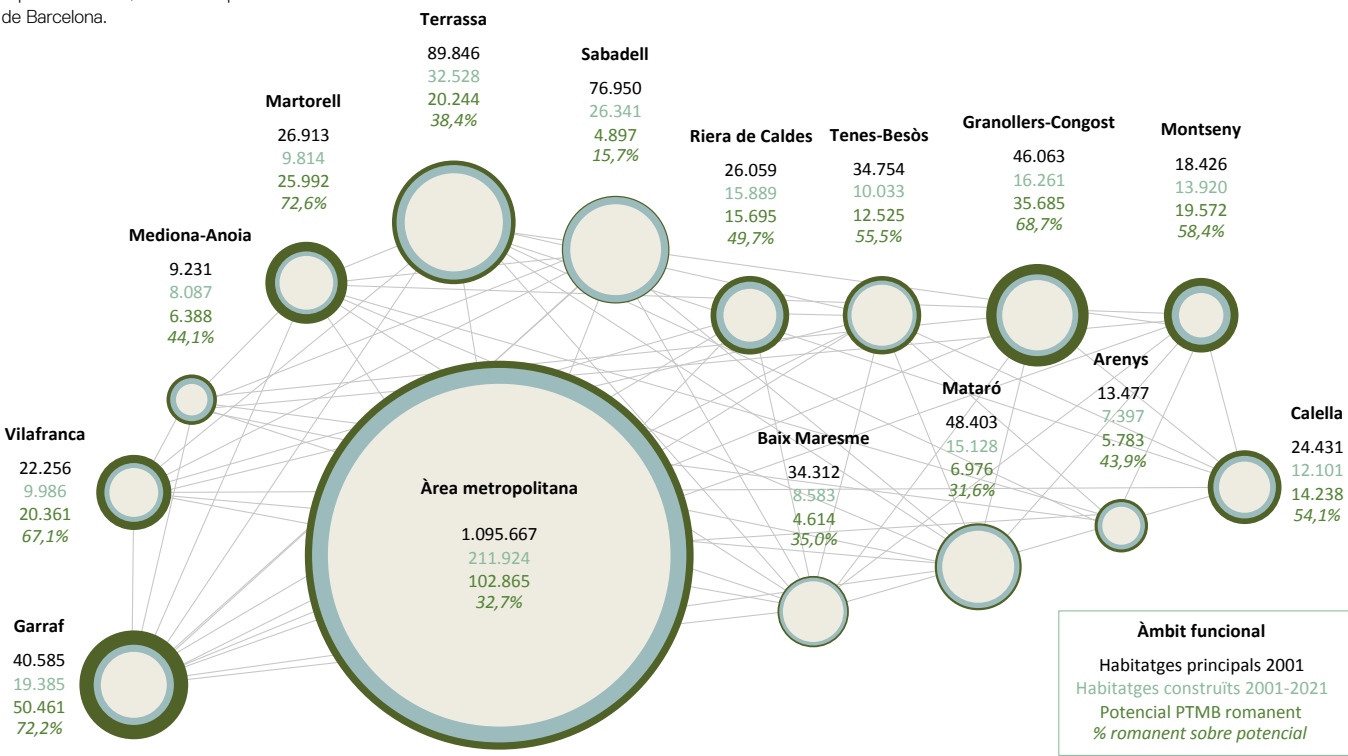
El cert és, però, que les dades d’habitatge pendent de desenvolupar per als diversos àmbits funcionals metropolitans representats al mapa 2 fan evidents les diferències entre allò que preveia el Pla territorial per a l’any 2026 i la situació existent sis anys abans d’esgotar aquest termini.

Com mostra esquemàticament la figura 1, l’increment més gran en termes absoluts previst al PTMB corresponia a l’àrea metropolitana de Barcelona, amb més de 300.000 habitatges principals nous. Ara bé, en termes relatius, l’àrea metropolitana tenia el creixement més petit (29%), mentre que els increments més significatius corresponien als territoris que acollien dels esmentats àmbits de reforçament nodal metropolità: Granollers-Congost (113%), Vilafranca del Penedès (136%), Martorell (133%), Riera de Caldes (121%) o Garraf (172%).

Figura 1. Habitatges planejats i habitatges acabats en els àmbits funcionals de la regió metropolitana de Barcelona entre el 2001 i el 2020

Font de les dades: Estudi justificatiu «Potencial d’habitatge i activitat de la segona corona metropolitana de Barcelona», Pla director urbanístic metropolità. Document per a l’aprovació inicial, Àrea Metropolitana de Barcelona.

El més significatiu és que fins l’any 2020 els àmbits funcionals havien desenvolupat de manera molt diferent l’oferta d’habitatge nou que tenien prevista. Així, aquells inicialment més consolidats són els que van desenvolupar un percentatge més elevat del seu potencial: l’àrea metropolitana un 67%, Terrassa el 61%, Sabadell el 84% i Mataró el 68%; per contra, els àmbits nodals on el PTMB preveia uns creixements més grans van ser precisament on el nivell de realització va resultar menys destacat: Granollers-Congost (31%), Vilafranca del Penedès (33%), Martorell (27%), Riera de Caldes (50%) i Garraf (28%).³

És a dir, en aquest cas, la limitació del planejament per incidir en els moviments de la població no respon a factors relacionats amb el mercat immobiliari o al pes de la demanda interna, sinó senzillament a les dificultats per a la seva execució. Així, el retard en l’elaboració dels plans directores urbanístics que havien de concretar els desenvolupaments previstos per a cada àmbit –tretze anys després de l’aprovació del PTMB, només s’han iniciat els treballs

³ Per a una descripció detallada de la metodologia emprada per al càlcul d’aquest romanent, vegeu el document d) «Potencial d’habitatge i activitat de la segona corona metropolitana de Barcelona» del document d’Estudis justificatius del Pla director urbanístic metropolità. Document per a l’aprovació inicial, així com la descripció de la proposta del mateix pla per a l’àmbit de l’àrea metropolitana (<https://urbanisme.amb.cat/informar-se/document-aprovacio-inicial>).

del Pla director urbanístic metropolità (PDUM), aprovat inicialment el març del 2023– ha provocat que el creixement de població es produeixi de manera desigual sobre el territori. Segurament, l’escàs desenvolupament de la resta de determinacions del PTMB també hi ha contribuït i explicaria, per exemple, que els creixements més grans s’hagin produït sobre els àmbits que ja disposaven de la millor dotació d’infraestructures de transport.

La conseqüència d’aquest incompliment ha estat doble. D’una banda, a l’interior de la regió metropolitana no s’ha assolit el propòsit reequilibrador a què aspirava el PTMB, ja que la manca d’habitatge ha impedit que es produïssin els moviments migratoris que l’havien de fer realitat. De l’altra, el creixement del conjunt de la regió ha estat inferior al previst i, més significatiu encara, els creixements potencials que no s’han produït a la regió s’han traslladat a altres àmbits, especialment a les comarques gironines i al Camp de Tarragona. Així, l’escenari de repartiment proporcional de les projeccions demogràfiques elaborades pel Programa de planejament territorial preveia que, d’1,3 milions d’habitants que havia de créixer Catalunya fins l’any 2026, el 71% correspondria a la regió metropolitana. Ara bé, l’any 2021, quan pràcticament s’ha esgotat aquest creixement per al conjunt de Catalunya, la regió metropolitana només n’ha absorbit el 57,4%, mentre que les comarques gironines i el Camp de Tarragona han doblat les previsions que hi feia el Programa de planejament. Per tant, la no execució del planejament previst ha dirigit les destinacions migratòries cap a altres àmbits i els ha tendit a sobrecarregar.

EL FUTUR ESCENARI DE LES MIGRACIONS METROPOLITANES

A més de mostrar el nivell de realització de les propostes del PTMB i donar una idea dels creixements de població que hi estan associats, la figura 1 és també una radiografia probable dels principals moviments migratoris futurs a la regió metropolitana. Si es realitza finalment el planejament previst, els àmbits que disposen dels romanents d’habitatge més gran seran, lògicament, els que atrauran més població. Molta d’aquesta població arribarà directament de fora de la regió metropolitana, però la major part provindrà de la mateixa regió, bàsicament a partir de la coneguda dinàmica consistent en l’arribada de migració des de l’exterior al centre de la regió i la redistribució interna des d’aquest centre a la perifèria.

En qualsevol cas, caldrà redimensionar aquests moviments per a les properes dècades. En aquest sentit, el PDUM fa les seves propostes de desenvolupament a partir de projeccions demogràfiques d’escala regional que permeten recollir el model proposat pel PTMB. Així, les projeccions demogràfiques fetes per al PDUM estimen per a l’any 2050 una població de 5,9 milions d’habitants en el conjunt de la regió metropolitana, és a dir, 676.000 habitants més que l’any 2021.

És destacable que, malgrat tenir competències urbanístiques únicament sobre l’àmbit dels 36 municipis que componen l’àrea metropolitana, les projeccions es fan per al conjunt de la regió. Aquesta determinació es basa en dues raons. En primer lloc, la constatació que les dinàmiques demogràfiques que afecten l’àrea metropolitana de Barcelona responen a lògiques que abasten la regió metropolitana, Catalunya i, per la importància del component migratori, tot el món. En aquest sentit, els escenaris de població no poden ser elaborats exclusivament per al reduït territori de l’àrea metropolitana, ja que aquest àmbit ni n’explica la casuística ni pot absorbir-ne completament els efectes. En segon lloc, la consideració del PDUM com un «pla d’oferta», és a dir, un pla que orienta les seves propostes de desenvolupament a maximitzar la

satisfacció de la demanda d'habitatge fins que aquesta satisfacció comprometi els objectius d'habitabilitat i sostenibilitat del pla mateix.

Hi ha, de fet, una tercera raó: el compliment de les determinacions del PTMB pel que fa al creixement equilibrat de la regió. Les propostes del PDUM permeten acollir la pràctica totalitat de la demanda d'habitatge prevista per a l'àrea metropolitana fins l'any 2050, el 90% sense considerar els desenvolupaments que es produiran arran de la concreció de les diverses estratègies en assentaments urbans que haurà de determinar el futur Pla d'ordenació urbanística metropolitana. Les propostes, a més, són coherents amb el Pla territorial sectorial d'habitatge de Catalunya, en el seu document per a l'aprovació provisional, que hi preveu un parc d'1,53 milions d'habitatges principals per a l'any 2042. La manera en què el PDUM ordena aquests desenvolupaments reproduceix a escala de l'àrea metropolitana el model de creixement policèntric del PTMB: les altres actuacions de transformació d'interès metropolità (els àmbits de centralitat ordenats o no ordenats, els àmbits d'oportunitat metropolitans i els àmbits de regeneració urbana) concentren la major part de la nova oferta d'habitatge, superior fins i tot a la prevista pel planejament vigent. I ho fan, com s'ha dit, seguint criteris de densitat, capacitat i combinació d'usos.

Igualment, i malgrat l'imminent assoliment de l'horitzó temporal del PTMB (l'any 2026), les seves propostes per a la segona corona també serien capaces de satisfer la demanda prevista pel PDUM en aquest àmbit. Ara bé, tant si aquestes propostes es mantenen com si són revisades i actualitzades, fora bo que es realitzés el planejament urbanístic que les ha de desenvolupar. Seria la manera d'aconseguir que els moviments migratoris de la població s'adrecessin majoritàriament allà on ho aconselli la consideració conjunta de totes les variables que intervenen en el territori.

REFERÈNCIES

ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA (2023). *Pla director urbanístic metropolità*. Barcelona.

COMISIÓN DE URBANISMO Y SERVICIOS COMUNES DE BARCELONA Y OTROS MUNICIPIOS. COMISIÓN TÉCNICA PARA LA REVISIÓN DEL PLAN COMARCAL DE 1953 (1966). *Plan Director del Área Metropolitana de Barcelona*. Barcelona.

CORPORACIÓN METROPOLITANA DE BARCELONA (1976). *Plan General Metropolitano de Ordenación Urbana de la Entidad Municipal Metropolitana de Barcelona*. Barcelona.

GENERALITAT DE CATALUNYA (1995). *Pla territorial general de Catalunya*. Barcelona.

GENERALITAT DE CATALUNYA, DEPARTAMENT DE DRETS SOCIALS (2022). *Pla territorial sectorial d'habitatge de Catalunya*. Document per a nova aprovació provisional. Barcelona.

GENERALITAT DE CATALUNYA, DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES (2010). *Pla territorial metropolità de Barcelona*. Barcelona.

GOERLICH, F. J.; MAS, M. (dir.) (2006). *La localización de la población española sobre el territorio. Un siglo de cambios. Un estudio basado en series homogéneas (1900-2001)*. Bilbao: Fundación BBVA.

MINISTERIO DE VIVIENDA (1959). *Plan General de Ordenación de la Provincia de Barcelona*. Barcelona.

OFICINA DE ESTUDIOS DEL EXCMO. AYUNTAMIENTO DE BARCELONA (1954). *Plan de Ordenación de Barcelona y su Zona de Influencia*. Barcelona.

TERÁN, F. de (1982). *Planeamiento urbano en la España contemporánea (1900-1980)*. Madrid: Alianza Universidad.

CONTEXT ECONÒMIC I MIGRACIONS A LA REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA, 2001-2020

Jesús de la Varga García

Direcció de Serveis de Projectes Singulars (Àrea Metropolitana de Barcelona)

Les dinàmiques demogràfiques dels darrers anys a Catalunya mostren una reducció important de la natalitat i un augment progressiu de l'esperança de vida que fa que, de mitjana, les persones visquin cada vegada més. Alguns dels membres de les nombroses cohorts de la generació del *baby boom*, que avui estan en edat de treballar, en breu arribaran a l'edat de jubilació.

A mitjà termini, aquest escenari de descens de la població activa pot tenir efectes sobre el creixement econòmic futur, cosa que obligaria a repensar les polítiques públiques i socials dels anys vinents. L'economia i la demografia són dues disciplines que estan estretament relacionades. Els factors demogràfics exerceixen un efecte important en el desenvolupament de l'economia i, alhora, la dinàmica dels processos demogràfics també és determinada per factors socioeconòmics.

En les darreres dues dècades, el factor de desenvolupament de les poblacions a les grans àrees urbanes d'Europa no ha estat el creixement natural, sinó les migracions exteriors. Les migracions que afecten aquestes regions tenen en la major part dels casos una causa econòmica i estan directament relacionades amb les necessitats dels respectius mercats de treball. Les fluctuacions del cicle econòmic en aquests àmbits regulen, a l'alça o a la baixa, els fluxos i els estocs d'immigrants.

La regió metropolitana de Barcelona (RMB) va rebre durant la primera dècada del segle XXI un important contingent de població estrangera atreta, en bona part, per la demanda de mà d'obra d'una societat que, en anys de fort creixement econòmic, no podia absorbir aquesta demanda amb l'oferta disponible de població autòctona. Aquest moviment migratori va servir per compensar l'estancament demogràfic d'una de les regions amb un creixement natural més baix del continent.

Aquesta dinàmica demogràfica expansiva, que va portar Espanya a ser el receptor mundial d'immigrants internacionals més important després dels Estats Units, està estretament lligada a una forta expansió de l'economia metropolitana. Entre els anys 2001 i 2010, el producte interior brut (PIB) de l'RMB va créixer un 48,6%.

Taula 1. Evolució de població i PIB a la Regió Metropolitana de Barcelona, 201-2019

Font: elaboració pròpia a partir d'estimacions de població i dades del producte interior brut territorial (Base 2000), IDESCAT.

Base 100	2001-2006	2006-2010	2011-2015	2016-2019	2001-2010	2011-2019	2001-2019
Variació població	111,9	106,7	99,0	102,3	119,3	101,6	121,8
Variació PIB	142,5	104,3	103,7	112,9	148,6	121,3	185,8

A partir de l'any 2009, es va produir una caiguda dràstica del creixement migratori, tant a Espanya com a Catalunya, a conseqüència d'una crisi econòmica general d'abast mundial que s'havia iniciat arran d'un crac creditici als Estats Units. La marxa d'alguns treballadors immigrants i de joves com a reacció a la desocupació o a la disminució dels ingressos provocà que a Espanya el nombre d'emigracions a l'exterior superés el de les immigracions durant els primers anys de la dècada anterior.

En el quinquenni 2011-2015, la població resident a l'RMB cau un 1% i el PIB s'estanca i només creix un 3,7%. No ha estat fins al període següent (2016-2019) que l'activitat econòmica ha augmentat amb més força (12,9%). Malgrat això, l'impacte de la crisi sanitària causada per la covid-19 va comportar un retrocés extraordinari de l'economia metropolitana a partir del primer semestre del 2020.

La contracció del PIB a Espanya per la pandèmia ha estat la més gran en l'etapa democràtica. Ha estat també una crisi d'intensitat més pronunciada que la viscuda al conjunt de la Unió Europea (UE) degut, entre d'altres, al pes més gran de les activitats «socials» i de les pimes (Arce, 2021). La caiguda d'ingressos ha estat més important en les branques d'activitat que requereixen una interacció humana més gran, com l'hoteleria o el lleure. És per això que els efectes de la recessió han estat especialment negatius a les regions insulars i a la costa mediterrània, així com en els col·lectius de treballadors més vulnerables joves, amb contracte temporal i amb rendes més baixes.

Aquesta volatilitat cíclica més important, posada de manifest a la darrera crisi de la covid-19, no és un fenomen nou. La recessió causada per la crisi financera del 2007 va implicar una pèrdua de sincronia cíclica per als països perifèrics de la UE. Els cicles econòmics espanyols han passat a estar desacoblats del de les principals economies de la zona de l'euro. Això es tradueix en una disparitat en l'evolució econòmica dels diferents països en el període de recuperació posterior, que fa que alguns estats presentin un creixement molt més lent i retardat.

Dos anys després de l'inici de la pandèmia, l'economia europea continua patint un seguit de pertorbacions desestabilitzadores. El Banc Mundial assenyalava que la inflació mostra un fort augment des dels seus valors mínims a mitjans del 2020 a conseqüència de la recuperació de la demanda mundial, els colls d'ampolla en l'oferta i l'alça marcada dels preus dels aliments i l'energia, en especial, des de la invasió russa d'Ucraïna. En comparació amb la dècada dels setanta, la crisi actual ha provocat una alça de preus d'un conjunt més ampli de productes bàsics relacionats amb l'energia.

Tot plegat està generant una disminució dels ingressos reals disponibles per a les famílies, un augment dels costos de producció i una restricció de les condicions financeres d'accés al crèdit per l'augment dels tipus d'interès, que limita l'espai per a polítiques econòmiques expansives. El juliol del 2022, la Comissió Europea va preveure que la inflació assoliria enguany màxims històrics a la UE i que el PIB creixeria el 2,7% l'any 2022 i l'1,5% l'any 2023.

Les darreres previsions disponibles del Banc d'Espanya estan condicionades per la gran volatilitat dels mercats financers, la guerra i els canvis en les expectatives de resposta de la política monetària a la inflació. Els principals riscos que s'assenyalen per a la marxa de l'economia espanyola són: la durada i la intensitat del conflicte bèl·lic, l'evolució de la pandèmia, el consum de les famílies, l'evolució dels preus de l'energia i els colls d'ampolla en les cadenes globals de producció i subministraments (Gavilán, 2022).

Si tenim en compte la correlació existent entre variació del PIB i creixement de la població a l'àmbit metropolità durant el període 2001-2019, l'evolució del quadre macroeconòmic actual semblaria poc favorable a una arribada en massa d'estrangers a l'RMB. Tot i això, les diferències en els salaris i en l'accés a serveis bàsics (sanitat o ensenyament) respecte a països i regions del món amb unes condicions de vida més precàries podrien mantenir en un cert nivell el flux d'arribada de nous immigrants. Cal insistir que, a curt termini, aquests fluxos internacionals esdevenen l'únic factor possible de creixement i desenvolupament de la població a les grans àrees urbanes d'Europa, també a la de Barcelona.

Fins aquí hem tractat la relació existent entre els cicles econòmics del segle XXI i les variacions de població experimentades a l'RMB per moviments migratoris. Val a dir que, en el context de migracions intrametropolitanes, també s'han trobat vincles entre l'evolució del PIB i els processos de suburbanització o *sprawl*. Els estudis territorials de l'Àrea de Desenvolupament de Polítiques Urbanístiques de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) ens mostren com els moviments migratoris interns, de dintre a fora de l'àmbit Rondes de Barcelona, es reactiven en els períodes d'expansió econòmica. Per contra, durant els períodes de crisi, les persones tenen més dificultats per emprendre qualsevol projecte de vida i es redueix l'emigració dels centres urbans cap a les perifèries.

Es tracta d'una mobilitat de caràcter residencial, que es produeix dins una mateixa àrea urbana i que no representa cap interrupció de l'activitat quotidiana dels individus. Aquests fluxos es vinculen directament amb el desenvolupament del cicle vital de les persones, bàsicament, amb l'emancipació personal (Bayona-i-Carrasco i Pujades, 2014). De fet, el perfil demogràfic característic en les migracions internes a l'RMB és el d'una persona en una franja d'edat compresa entre els 25 i els 45 anys i de nacionalitat majoritàriament espanyola, encara que, proporcionalment, es mouen més els estrangers.

La disponibilitat i el preu dels habitatges són els factors clau a l'hora d'escollir una localització dins l'RMB on fixar la nostra residència. Triarem un lloc o un altre en funció dels nostres ingressos. L'habitatge no és només un bé de primera necessitat, sinó també un bé d'inversió i un fons d'estalvi. A banda del seu valor d'ús, també té un valor de canvi (Alabart, 2007). Aquesta imperfecció del mercat no és corregida pels poders públics d'una manera eficient. L'habitatge protegit és molt escàs en el nostre àmbit urbà i no pot condicionar gaire els moviments de les persones i les famílies dins de l'RMB.

Un efecte d'aquestes migracions internes és l'increment de la distància i el temps emprat per fer els desplaçaments laborals. Aquest augment de la mobilitat obligada carrega una

xarxa viària congestionada, empitjora la qualitat de l'aire i tensa el sistema de transport públic metropolità, que requereix noves inversions per augmentar la xarxa i millorar el servei.

Dins la metròpolis la mobilitat varia segons el grup social involucrat. Si bé les pautes de mobilitat dels estrats socials amb ingressos baixos s'assemblen força a les dels que compten amb ingressos més alts, quant a l'existència d'un procés de descentralització i suburbanització, les destinacions escollides dins la metròpolis són diferents. Mentre que els primers tendeixen a situar-se a les ciutats més densament poblades de la primera i la segona corones, els segons es dirigeixen cap a zones menys poblades i relativament allunyades de la ciutat central.

Això vindria a demostrar que els moviments migratoris imbricats en els processos de metropolitanització sovint estan també associats amb una certa expectativa de mobilitat social. El canvi de l'habitatge principal es vincula per part d'algunes persones a un desig de millorar la qualitat i la naturalesa de l'entorn urbà on es resideix. Aquesta segregació residencial pot portar els municipis de l'RMB a una certa especialització social, en funció del seu nivell de renda, i contribuir a crear un territori desigual. L'actuació dels poders públics ha de contribuir a equilibrar socialment la regió i evitar la formació d'eixos de vulnerabilitat territorial.

Les incerteses entorn del quadre macroeconòmic actual i de l'evolució del mercat immobiliari, per l'enduriment de les condicions d'accés al préstec per part de les famílies per adquirir un habitatge, fan preveure que els processos de suburbanització, que han caracteritzat els principals nuclis urbans d'Europa i les seves perifèries durant les fases d'expansió econòmica d'aquest segle, perdin intensitat durant els mesos vinents a l'RMB.

Si l'RMB vol consolidar la seva posició com una de les àrees urbanes de referència a la UE i pretén continuar sent un focus d'atracció de capital humà, ha d'assegurar-se un creixement econòmic sòlid en el futur, adaptat als reptes que comporten la nova revolució energètica i el canvi climàtic, i el retorn d'algunes de les activitats productives de caràcter industrial que van ser deslocalitzades en el passat. Els eixos centrals de les polítiques públiques al territori haurien d'orientar-se a la provisió d'habitatge protegit i a la millora de la qualitat de la xarxa de transport públic.

REFERÈNCIES

ALABART, A. (2007). «El mercat de l'habitatge». *Arquitectura, Ciudad y Entorno*, 5, 443-452.

ARCE, O. (2021). «La economía española: impacto de la pandemia y perspectivas». Ponència presentada a l'Asamblea General d'Excetur. Madrid: 26 de maig.

BAYONA-I-CARRASCO, J.; PUJADES, I. (2014). «Movilidad residencial y redistribución de la población metropolitana: los casos de Madrid y Barcelona». EURE, *Revista Latinoamericana de Estudios Urbanos Regionales*, 40 (119), 261-287.

EUROPEAN COMMISSION (2022). Summer 2022 economic forecast: *Russia's war worsens the outlook*. Luxemburg: Publications Office of the European Union (Institutional Paper; 183).

GAVILÁN, A. (2022). *Proyecciones macroeconómicas de España 2022-2024* [en línia]. Madrid: Banco de España. Disponible a: <https://www.bde.es/f/webbde/GAP/Secciones/SalaPrensa/IntervencionesPublicas/DirectoresGenerales/economia/Arc/Fic/IIPP-2022-12-20-gavilan.pdf>.

THE WORLD BANK (2022). *Global economic prospects* [en línia]. Washington: The World Bank Group (2022). Disponible a: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/785d9bcf-89e5-5a42-925b-a996f2861208> [Consulta: 22 de novembre de 2022]

LES MIGRACIONS INTERNES A BARCELONA (2000-2021)

Maria Jesús Calvo

Oficina Municipal de Dades (Ajuntament de Barcelona)

Anna Vergés

Undo Arquitectura

INTRODUCCIÓ

Sota una capa d'aparent tranquil·litat, Barcelona registra nombrosos moviments interns. L'estabilitat dels recomptes de la població empadronada amaga intensos corrents de fons, entre els quals destaquen la creixent heterogeneïtat de la població i el dinamisme intern i extern. En aquest article ens proposem analitzar els moviments demogràfics que s'han registrat dins de la ciutat durant les darreres dues dècades, amb una mirada atenta a la fotografia disponible més recent del 2021. Analitzem en detall aquests moviments i qui els protagonitza, i els contextualitzem amb dades que mesuren la satisfacció dels residents de viure a la ciutat i la percepció del que representa l'accessibilitat a l'habitatge a l'hora de romandre en el barri. Per fer-ho, ens hem endinsat en el Padró municipal d'habitants i en l'Enquesta de serveis municipals.

1 EVOLUCIÓ RECENT DE LA POBLACIÓ I DELS COMPONENTS DEMOGRÀFICS A BARCELONA

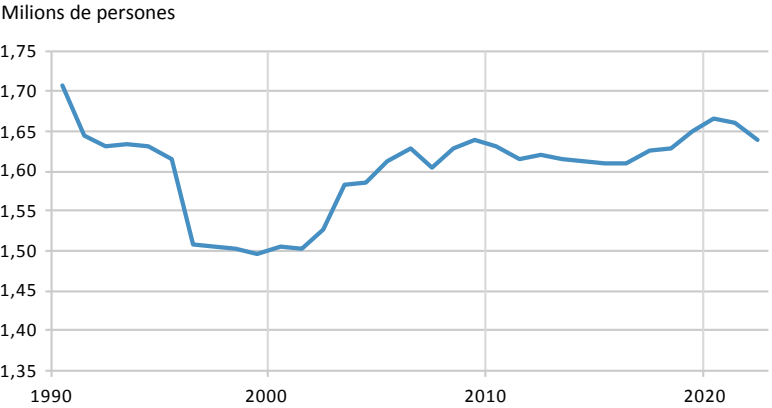
Durant les dues primeres dècades del segle XXI, la ciutat central i l'àrea metropolitana de Barcelona s'han transformat intensament. Com en altres ciutats europees, el perfil dels residents, l'activitat econòmica, l'espai públic o la mobilitat han sofert profundes metamorfosis vinculades al desenvolupament tecnològic, a la creixent mobilitat de les persones i a l'avanç cap a una ciutat més sostenible i diversa. La lectura de la població empadronada l'1 de gener de 2022 situa en 1,64 milions el nombre de residents a la ciutat, prop d'un 9,1% més que fa dues dècades. El moviment migratori va impulsar l'ascens durant la primera dècada, al qual va seguir una fase d'estabilitat i un lent ascens fins al pic del 2020.

Pel que fa al perfil dels residents, a Barcelona ara hi ha menys infants i joves (1,6 punts menys sobre el total) i més població adulta gran (3 punts més). Ha disminuït la població autòctona (que ha passat del 57,8% al 48,8%), alhora que ha augmentat la població forana, en especial la de nacionalitat estrangera (que ha saltat del 6,3% al 22,2% del total).

Gràfic 1. Població resident a Barcelona (1990-2022)

Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. *Padró d'habitants*.

Quant als moviments demogràfics, apareix una dinàmica clarament divergent entre el moviment vegetatiu i el migratori. Dins del primer bloc, els 11.510 naixements del 2021 representen un 8,5% menys que l'any 2000, mentre que les defuncions s'han mantingut en prop de les 15.500. Ara bé, el moviment migratori ha canviat d'escala: les altes per immigració s'han triplicat en el període analitzat fins a les gairebé 100.000 del 2021, alhora que les baixes per emigració han augmentat un 71,2%, fins a les 67.000.

Hi ha, però, altres moviments demogràfics sobre els quals habitualment no es para gaire atenció: es tracta dels moviments administratius, els canvis de nacionalitat o els canvis de domicili dins de la ciutat. És sobre aquests darrers on posarem el focus de l'anàlisi.

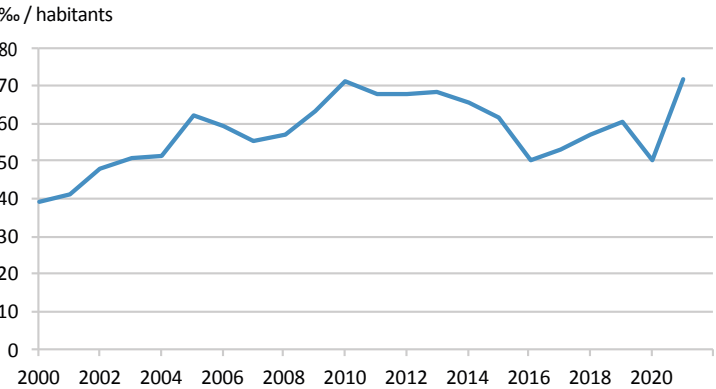
2 LES MIGRACIONS INTERNES

El moviment intern a Barcelona ha cobrat protagonisme a mesura que els fluxos migratoris s'han intensificat i la ciutat ha esdevingut més diversa. Els prop de 60.000 canvis de domicili que es registraven anualment a la primera de segle han passat a una mitjana de 100.000 en el darrer quadrienni, amb un màxim històric de 117.487 el 2021. Les taxes de canvis de domicili per 1.000 habitants han passat del 39,2‰ el 2000 al 71,8‰ el 2021.

Durant el 2021, els canvis de domicili dins la ciutat s'han intensificat i s'ha recuperat la caiguda del 2020, atribuïble en bona part a la pandèmia i als efectes derivats del confinament, però han superat, de llarg, els registrats durant el 2019. Dels gairebé 100.000 moviments que es van anotar el 2019, durant el 2020 es van reduir un 15,7%, fins als gairebé 84.000. Els 117.467 canvis registrats el 2021 són un 40,5% més que el 2020 i un 18,4% més que el 2019.

Gràfic 2. Canvis de domicili, taxes per 1.000 habitants (2000- 2021)

Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. *Padró d'habitants*.

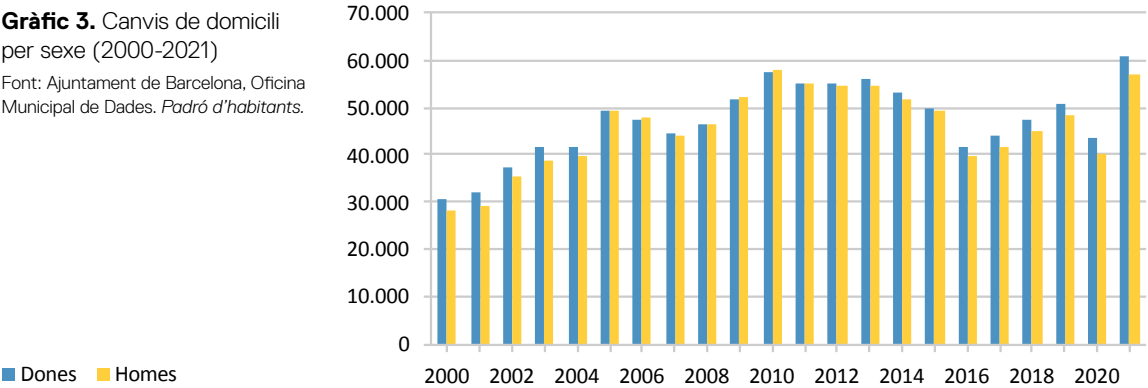
2.1 EL PERFIL DELS RESIDENTS QUE CANVIEN DE DOMICILI

En línia amb un lleuger predomini de la població femenina a la ciutat (el 52,4% del total de residents), les migracions internes també reflecteixen aquesta lleugera superioritat numèrica de les dones (entorn del 52,0%), molt semblant a la registrada a començament de segle.

Pel que fa a l'edat, són els adults joves els que més canvien de domicili dins la ciutat (un 53,6% té de 25 a 44 anys), amb una lleugera diferència per sexe: les dones són de mitjana una mica més grans (34,3 anys el 2021) que els homes (32,9 anys). Tot i així, són força més joves que els que emigren de la ciutat (36,9 anys).

Gràfic 3. Canvis de domicili per sexe (2000-2021)

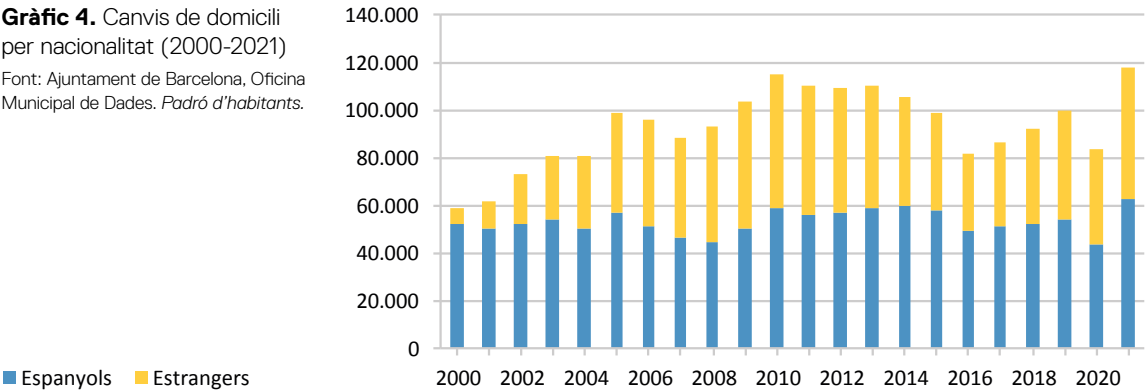
Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. *Padró d'habitants*.

Quant a la nacionalitat de les persones que fan migracions internes, el gràfic 4 reflecteix el salt endavant que van protagonitzar els residents de nacionalitat estrangera, en línia amb el seu creixent pes demogràfic. Els migrants interns amb nacionalitat espanyola continuen sent majoria (un 53%), però ho són cada cop menys. En taxes, els residents de nacionalitat estrangera es traslladen tres cops més de domicili (149,1 ‰) que els espanyols (48,2 ‰).

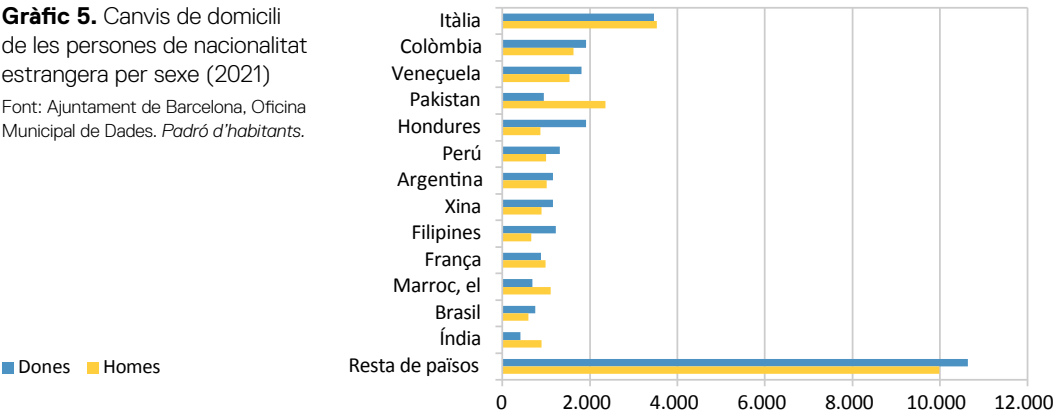
Gràfic 4. Canvis de domicili per nacionalitat (2000-2021)

Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. *Padró d'habitants*.

Els italians, els colombians, els veneçolans, els pakistanesos i els hondurenys són els que més canvien de domicili dins de la ciutat. És una llista semblant a la de la població estrangera resident segons la nacionalitat, però amb algun matís interessant: els pakistanesos, els francesos, els xinesos o els marroquins es traslladen menys dins de la ciutat del que indicaria el seu pes relatiu, mentre que els colombians o els veneçolans es traslladen més. També crida l'atenció que, de les principals nacionalitats analitzades, per regla general es traslladen més dones que homes, excepte si són pakistaneses, hindús o marroquines.

Gràfic 5. Canvis de domicili de les persones de nacionalitat estrangera per sexe (2021)
Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. *Padró d'habitants*.

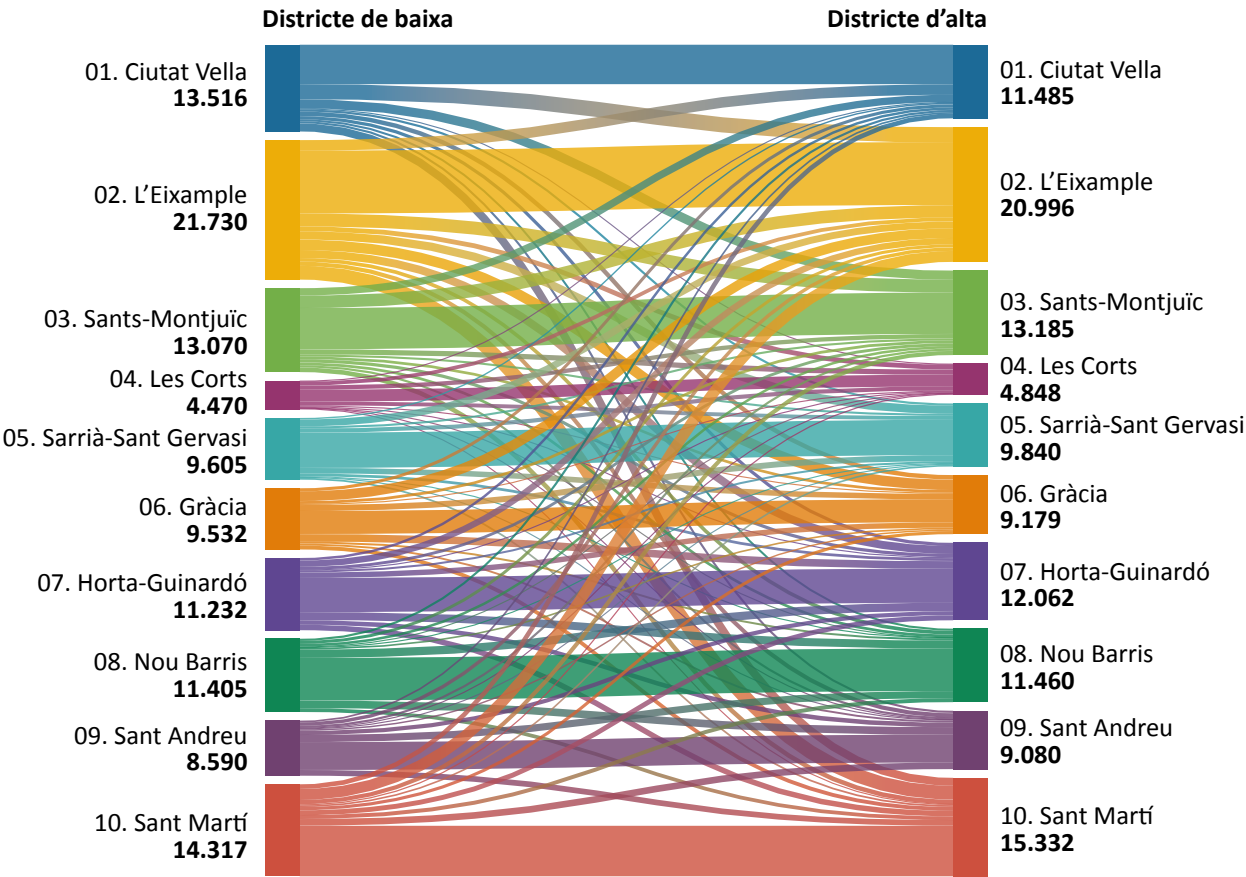
2.2 MIGRACIONS INTERNES VS. PREFERÈNCIES

Un dels trets més constants de les migracions dins de Barcelona és la forta tendència a romandre en el mateix districte (un 49%). Els districtes amb una taxa més alta d'autocontenció són Nou Barris (58,3%) i Sarrià-Sant Gervasi (57,3%) –que ocupen la penúltima i la primera posició en termes de renda respectivament–, mentre que Gràcia (37,7%) i les Corts (41,5%) són els districtes que retenen menys els seus residents (vegeu el gràfic 6). Els desplaçaments entre barris segueixen un patró similar, amb una marcada tendència a romandre al mateix barri o en barris del mateix districte o adjacents.

Aquests resultats s'alineen amb els obtinguts a l'Enquesta de serveis municipals: a la pregunta «Si tingués la possibilitat i els mitjans per canviar de residència, on aniria a viure?», un 54,0% va respondre que es quedaria a viure en el seu barri i un 16,7% va respondre que aniria a viure a un altre barri de la ciutat.¹ Cal tenir present que els barcelonins puntuen alt viure a la ciutat (7,5 sobre 10) i encara més al seu barri (7,8).

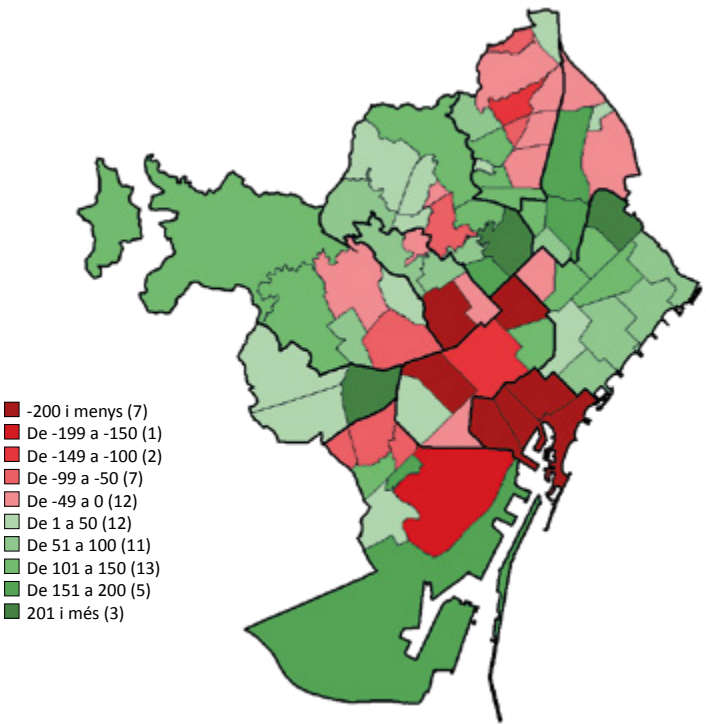
Tot i així, els barris de les zones més centrals de la ciutat són els que tenen saldos negatius en moviments interns, incloent-hi tots els barris de Ciutat Vella i gairebé tots els de l'Eixample; en canvi, els barris de Sant Martí i Horta-Guinardó tenen un saldo net positiu. La tranquil·litat i l'ambient del barri són dos dels aspectes més apreciats pel conjunt de residents de la ciutat, però cada barri té el seu propi ventall de factors d'atracció: de Sant Martí es valora l'urbanisme i la proximitat a la platja; d'Horta-Guinardó, les zones verdes i els parcs; de l'Eixample, la centralitat, i de Gràcia, l'activitat comercial i que «sembla un poble».²

¹ Enquesta de serveis municipals 2021, OMD de l'Ajuntament de Barcelona.
² Enquesta de serveis municipals 2021, OMD de l'Ajuntament de Barcelona.

Gràfic 6. Nombre de canvis de domicili per districtes (2021)
Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. *Padró d'habitants*.

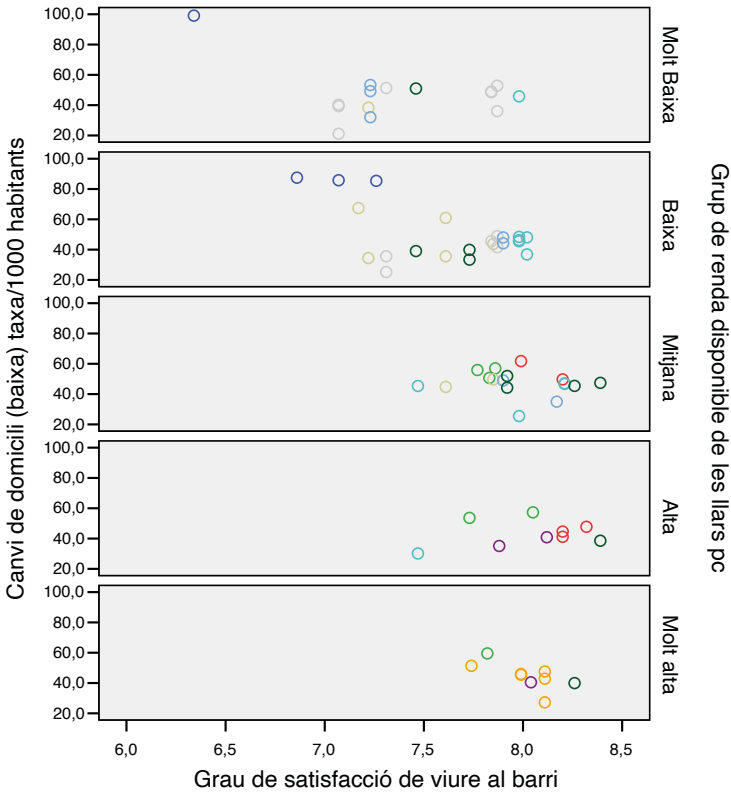
Gràfic 7. Saldo per canvis de domicili interns per barris (2021)
Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. *Padró d'habitants*.

Gràfic 8. Canvis de domicili (baixa) per barris i districtes segons el grup de renda i el grau de satisfacció de viure al barri (2021)

Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. Dades del Padró d'habitants, de l'Enquesta de serveis municipals 2021 i de distribució territorial de la renda familiar disponible *per capita*.

- Districte**
- Ciutat Vella
  - L'Eixample
  - Sants-Montjuïc
  - Les Corts
  - Sarrià-Sant Gervasi
  - Gràcia
  - Horta-Guinardó
  - Nou Barris
  - Sant Andreu
  - Sant Martí

2.3 L'ACCESSIBILITAT A L'HABITATGE COM A CONDICIONANT DE LA TRIA DEL BARRI DE RESIDÈNCIA

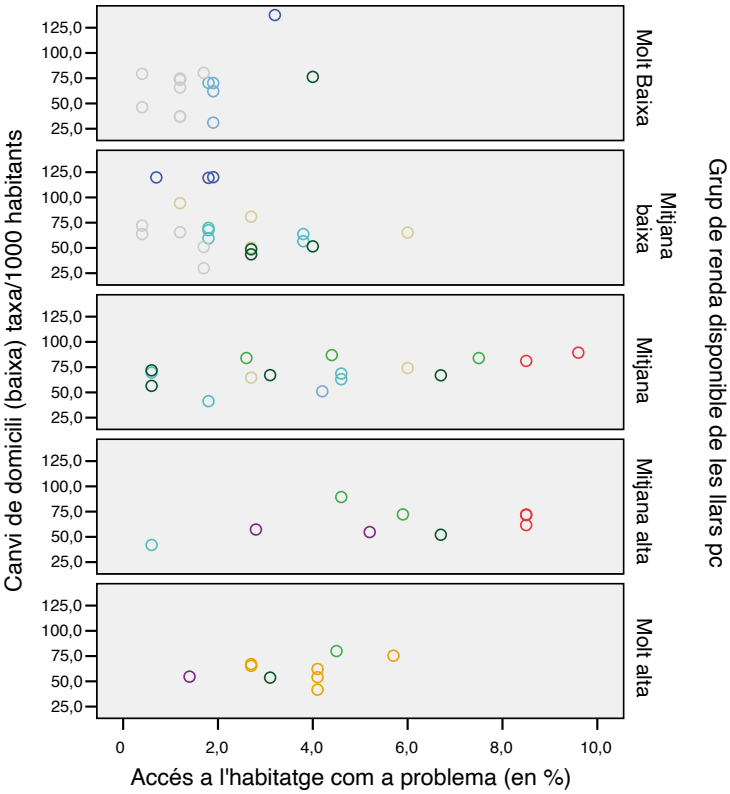
Aprofundir en els canvis de domicili a la ciutat ajuda a entendre una part important de la demanda d'habitatge, que està motivada per la necessitat de canvi en els cicles de vida familiars (emancipació, canvi de les unitats familiars, envelliment, etc.). Aquesta demanda, però, està fortament condicionada pel context econòmic i l'oferta del mercat immobiliari, que en molts casos no s'ajusta ni en preu ni en quantitat a les necessitats d'un gran nombre de llars, cosa que agreuja la dificultat d'accés a l'habitatge. En aquest darrer apartat ens centrarem en la percepció d'aquesta problemàtica per part dels ciutadans, vinculada a les condicions de preu, disponibilitat d'oferta i nivell mitjà de renda.

L'accés a l'habitatge és, per a un 7,4% dels barcelonins, el problema més greu de la ciutat i, per a un 5,6%, el que l'afecta més. És una problemàtica no homogènia territorialment, amb més impacte als districtes de Gràcia, Sant Martí i Horta-Guinardó i als barris del Camp d'en Grassot i Gràcia Nova, Sant Antoni i el Camp de l'Arpa del Clot.

Gràfic 9. Canvis de domicili (baixa) per barris i districtes segons el grup de renda i la percepció de la problemàtica de l'accés a l'habitatge (2021)

Font: Ajuntament de Barcelona, Oficina Municipal de Dades. Dades del Padró d'habitants, de l'Enquesta de serveis municipals 2021 i de distribució territorial de la renda familiar disponible *per capita*.

- Districte**
- Ciutat Vella
  - L'Eixample
  - Sants-Montjuïc
  - Les Corts
  - Sarrià-Sant Gervasi
  - Gràcia
  - Horta-Guinardó
  - Nou Barris
  - Sant Andreu
  - Sant Martí

3 CONCLUSIONS

En els darrers anys, les migracions internes s'han intensificat a Barcelona. Els protagonistes són adults joves i, cada cop més, de nacionalitat estrangera. En els desplaçaments interns, es manté la preferència per romandre al mateix barri, al mateix districte o a barris adjacents.

No hi ha un model únic de desplaçament, però en general els residents de barris de rendes altes valoren positivament el seu barri, tenen taxes de mobilitat baixes i no veuen l'accés a l'habitatge com un dels problemes més greus de la ciutat. Als barris de rendes baixes, els residents tenen taxes més altes de mobilitat interna, no se senten tan satisfets de viure al seu barri, però tampoc no perceben l'accés a l'habitatge com un dels problemes més greus de la ciutat. En canvi, aquest sí que és el problema més greu en barris de renda mitjana, on els residents aprecien i tenen un marcat sentit de pertinença al seu barri.

LA FRAGMENTACIÓ URBANA A LA CIUTAT POSTPANDÈMICA: UNA REFLEXIÓ SOBRE LES TENDÈNCIES RECENTS I EL PAPER DE LA MOBILITAT RESIDENCIAL

Cristina López Villanueva

Fernando Gil Alonso

Universitat de Barcelona

LA MOBILITAT RESIDENCIAL: CLAU DEL CREIXEMENT URBÀ I DE LA DIFERENCIACIÓ ESPACIAL

L'estudi de l'estructura espacial de les àrees urbanes des del punt de vista de les característiques demogràfiques i socials de la seva població té una llarga tradició en la geografia i la sociologia urbanes. Mentre que la tradició sociològica s'origina a l'Escola Sociològica o Ecològica de Chicago (Burgess, Park, McKenzie, etc.), amb els seus estudis sobre la segregació social i ètnica a les àrees urbanes nord-americanes, els estudis geodemogràfics de les darreres dècades han estat influenciats pel model cíclic de les fases del creixement urbà desenvolupat per Hall, Berry, Champion, Fielding, Klaassen, Van den Berg i altres, que pretén explicar, mitjançant quatre etapes (urbanització, suburbanització, desurbanització i reurbanització) el (de)creixement demogràfic dels centres i les perifèries urbans. Aquest model considera implícitament les àrees urbanes (o metropolitanes) –tots dos termes s'utilitzaran indistintament– com a sistemes tancats en què el creixement de les ciutats centrals es produeix gràcies a la migració de població de les seves perifèries i viceversa.

Tot i que es continua utilitzant com a marc classificatori de les realitats urbanes existents, aquest model cíclic mecanicista ha estat criticat posteriorment perquè no s'ajusta a les observacions empíriques, perquè no incorpora els factors econòmics contextuals que explicarien, per exemple, les *shrinking cities* o ciutats decreixents (Richardson i Nam, 2014) i els

cicles de creixement i decreixement de moltes urbs, o perquè no considera el paper de les migracions exteriors en el creixement de centres i perifèries.

Sense deixar de banda la importància de la mobilitat internacional, és la *mobilitat residencial* –els canvis de residència que succeeixen tant dins dels centres urbans com entre aquests i les seves perifèries, o entre els diferents municipis perifèrics– l'element clau en el creixement i la diferenciació espacial de les àrees urbanes i en les característiques demogràfiques i socioeconòmiques de la població. Una comprensió adequada de l'evolució de l'estructura espacial de les àrees i de les derivades socials i econòmiques requereix analitzar les migracions internes a les àrees urbanes en paral·lel als fluxos que procedeixen de l'exterior, distingint les diferents mobilitats que la componen: per exemple, una part d'immigrants estrangers tendrien a assentar-se als *cores* (centres), juntament amb la *classe creativa* (Florida, 2017), els joves estudiants i els treballadors altament qualificats (López-Gay i Andújar, 2020), mentre que una part de la població amb menys recursos es veuria expulsada cap a les àrees suburbanes (Porcel i Antón-Alonso, 2021). Les diferents dinàmiques socioeconòmiques generen canvis en l'estructura de la població metropolitana (envelliment-rejuveniment), així com les etapes del curs de vida tenen influència sobre les preferències residencials de la població: d'aquesta manera, mentre que les llars unipersonals estan sobre-representades a les ciutats centrals, les famílies en fase de formació o ampliació ho estan a les perifèries suburbanes (Rérat, 2020) i, especialment, als grans conjunts residencials de baixa densitat (García-Coll i López-Villanueva, 2018) amb característiques distintives des del punt de vista demogràfic, sociològic i, també, polític (Dioni, 2021).

LA CIUTAT POSTPANDÈMICA: CAP A UN INCREMENT DE LA FRAGMENTACIÓ URBANA?

L'impacte de la covid-19 no impedirà un increment de la desigualtat espacial els anys vinents, segons Florida *et al.* (2021), que argumenta que, a escala macrogeogràfica, continuarà la preeminència econòmica de les ciutats globals, mentre que les ciutats mitjanes i les àrees rurals accentuaran el paper secundari. Des d'un punt de vista microgeogràfic, sí que hi pot haver més conseqüències, segons aquests autors, que centren la seva anàlisi en les ciutats anglosaxones: per exemple, la suburbanització d'una part de les classes altes –que s'havia assentat als centres urbans durant les darreres dècades– i la possible pèrdua d'importància de les àrees centrals de les ciutats. I, en aquest escenari, la consegüent disminució del cost de l'habitatge als centres gentrificats possibilitaria el retorn de joves i professionals creatius que van haver de marxar quan van incrementar-se els preus. També les activitats econòmiques i les funcions de les ciutats es podrien veure afectades: més teletreball pot significar menys mobilitat quotidiana i menys espai ocupat per oficines, mentre que l'acceleració del comerç en línia accentuaria la crisi del comerç de proximitat en centres i perifèries. Aquests autors, a més, estimen que augmentarà la desigualtat en el mercat de treball, amb una breixa creixent entre els treballadors mal pagats al sector dels repartiments i els serveis –*uberization of workforce* (Fleming, 2017)– i els treballadors més ben remunerats dels sectors tecnològics i del coneixement.

Tot i que les metròpolis espanyoles, en particular, i dels països euromediterranis, en general, poden seguir algunes de les pautes descrites per a les grans àrees urbanes anglosaxones, sostenim que aquelles segueixen un model diferent i més complex que la dicotomia simplista entre centres urbans rics i perifèries pobres. A parer nostre, la mobilitat residencial té un paper essencial però extremadament complex en la reconfiguració social de les interaccions

espacials metropolitanas, perquè genera nous espais «fragmentats» (Borsdorf i Hidalgo, 2009) que s'incrementaran en el futur. Aquesta fragmentació demogràfica i socioeconòmica de les nostres àrees urbanes s'ha incrementat amb la crisi del 2008 i durant la postcrisi (Gil-Alonso *et al.*, 2021); malgrat la pandèmia –o accentuada per aquesta–, l'esmentada tendència continuarà i possiblement s'accentuarà els anys vinents.

Aquestes tendències «fragmentadores» es poden resumir en els quatre aspectes següents:

a) Increment de la mobilitat residencial i de la seva incidència sobre el creixement dels espais urbans. Les tendències migratòries presents durant la fase de postcrisi, que es van frenar en sec durant el confinament a causa del coronavirus, s'han reprès posteriorment, com ho ha fet el seu impacte sobre el creixement de les àrees urbanes, on el component migratori ha adquirit més importància per la reducció del creixement natural (en haver augmentat la mortalitat durant la pandèmia i haver disminuït la fecunditat). L'Estadística de variacions residencials del 2021 mostra que, si la normalització de la situació sanitària i econòmica fa que tant els fluxos migratoris internacionals com l'atracció de capital humà per part de les grans ciutats arribin novament al nivell prepandèmic, passa el mateix amb els canvis de residència intrametropolitans. Així, la reactivació dels fluxos de recentralització provocarà un creixement en determinats centres històrics de les ciutats, mentre que el nou increment de la suburbanització –a causa de l'elevat preu de l'habitatge urbà– realimentarà nous desenvolupaments urbanístics a la perifèria. Aquests creixements seran, però, desiguals entre unes àrees urbanes i altres dins d'Espanya; continuaran el decreixement de les urbs mitjanes interiors (González-Leonardo, 2021) i de les zones en crisi industrial, d'una banda, i el creixement de Madrid, Barcelona i les ciutats de la costa mediterrània, de l'altra. Finalment, no és previsible que es produeixi cap reducció de la població urbana a favor de la rural –la «tornada al camp» haurà estat un fenomen conjuntural causat per la covid-19, en el qual els canvis d'empadronament cap a residències secundàries han tingut més importància que les veritables migracions de la ciutat al camp–; en tot cas, sí que s'ha produït una extensió dels espais metropolitans cap a perifèries cada cop més allunyades de la ciutat. Gràcies al teletreball i a la millora de les infraestructures de transport i comunicacions, els intersticis urbà-rural també seran cada cop més difusos i fragmentats.

b) Fragmentació demogràfica urbana per diversificació de les estructures de població i llars. Atès que les dinàmiques migratòries reprendran la rellevància que havien tingut abans de la crisi de la covid-19 com a factors condicionants de la reconfiguració espacial als centres i les perifèries, es recuperaran i s'accentuaran diverses tendències prepandèmiques. Així, l'increment dels canvis de residència intrametropolitans i la reactivació de la immigració internacional afavoriran el rejuveniment tant dels barris gentrificats –per la seva capacitat d'atracció de joves i adults joves– com dels barris obrers construïts durant les dècades dels anys seixanta i setanta –la població dels quals es troba en un avançat procés d'envel·liment–, i la població serà progressivament substituïda per habitants procedents, en gran part, de la immigració internacional. Altres zones de les ciutats prosseguiran la tendència a l'envel·liment, que també s'anirà generalitzant a altres sectors dels municipis perifèrics (per exemple, a les urbanitzacions construïdes fa tres o quatre dècades), però no pas en aquells on es construeixin noves promocions d'habitatges, on la població es rejuvenirà per atracció de parelles joves amb fills petits. Per tant, les estructures segons la tipologia de la llar s'aniran diversificant espacialment, amb més llars unipersonals a les zones centrals i perifèriques en procés d'envel·liment i amb més llars compostes, extenses i múltiples en barris i municipis amb una forta presència d'immigració estrangera (López-Villanueva *et al.*, 2019).

c) Fragmentació socioespacial i desigualtat, amb segregació creixent, polarització i creació d'espais vulnerables. La fi de les mesures de restricció de la mobilitat implementades a conseqüència de la covid-19 –que van frenar la gentrificació i la turistificació dels centres urbans i l'«expulsió» dels grups demogràfics en risc d'exclusió social– farà que es reprenguin les tendències prepandèmiques cap a la fragmentació urbana creixent de centres i perifèries, ja que els factors condicionants previs lligats als mercats de treball i de l'habitatge continuaran actuant. Aquesta polarització social més acusada produirà espais més segregats a una escala més local: grups socials molt diferents se situaran molt propers els uns dels altres, tant als centres com a les perifèries. El resultat serà una fragmentació més gran dels espais metropolitans en funció de les característiques socioeconòmiques (renda, nivell d'estudis i classe social) dels seus habitants. L'expulsió d'habitants de menys poder adquisitiu cap a la perifèria (*suburbanització de la pobresa*) coincidirà amb una expansió de la precarietat residencial a la ciutat central i la seva perifèria contigua –per exemple, amb un augment de la sobreocupació d'habitatges i de la població sotsarrendada (Orozco *et al.*, 2023). La desigualtat, la polarització social i la segregació socioresidencial augmentaran a totes les àrees urbanes, als centres i a les perifèries, on incrementaran tant els espais vulnerables com els ocupats per grups de rendes altes.

d) Fragmentació econòmica per canvis espacials en la producció, la distribució i el consum. Mentre que els patrons espacials demogràfics i socials retornaran probablement als nivells prepandèmics, l'excepció afectarà els aspectes econòmics, en què l'explosió del comerç en línia, l'augment del teletreball, la reducció del trànsit global de mercaderies o l'escassetat de determinades matèries primeres podrien produir alteracions clau en les pautes de producció, distribució i consum. Aquest impacte sobre els espais urbans és difícil de predir, encara que es pot preveure una especialització del comerç a les àrees centrals de les grans ciutats; però, paral·lelament, s'intensificarà la crisi del comerç físic minorista (les botigues de barri) en espais més perifèrics i als centres comercials suburbans. Espais abans dedicats a comerços i oficines podrien haver de canviar la funció, mentre que augmentaria la superfície dedicada a activitats logístiques i industrials –si es produeix una reindustrialització davant les dificultats creixents de la distribució mundial de mercaderies. Aquests canvis en l'estructura econòmica espacial augmentaran probablement la dualització del mercat de treball. L'impacte espacial que puguin tenir aquestes tendències econòmiques contribuirà, alhora, a la modificació de les pautes de mobilitats residencials intrametropolitanes, amb probables impactes geogràfics i socials.

CONCLUSIONS

Si bé els efectes sociodemogràfics i territorials de la pandèmia a les àrees urbanes encara no s'han pogut estudiar en profunditat –per manca de dades i de perspectiva temporal–, les principals tendències de la postpandèmia apunten a una continuïtat amb el període de postcrisi i mostren una agudització de la fragmentació urbana. La complexitat de les migracions genera un impacte divers sobre l'estructura de la població i de les llars i afecta, en conseqüència, la configuració territorial de les àrees urbanes, on els centres i les perifèries cada vegada són més complexos: grups acomodats i desafavorits, poblacions envellides i rejuvenides i tipologies de migrants diferents viuen en espais adjacents (dins de la mateixa ciutat i, fins i tot, dins del mateix barri) o en urbanitzacions properes (dins dels mateixos municipis suburbans) en una mena de *patchwork* fet a base de retalls de grups socials diferents però veïns.

REFERÈNCIES

BORSZDORF, A.; HIDALGO, R. (2009). «The fragmented city». *The Urban Reinventors Online Journal*, 3 (9), 1-18.

DIONI, J. (2021). *La España de las piscinas*. Barcelona: Arpa.

FLEMING, P. (2017). «The human capital hoax: Work, debt and insecurity in the era of uberization ». *Organization Studies*, 38 (5), 691-709.

FLORIDA, R. (2017). *The new urban crisis: How our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class—and what we can do about it*. Nova York: Basic Books.

FLORIDA, R.; RODRÍGUEZ-POSE, A.; STORPER, M. (2021). «Critical commentary: Cities in a post-COVID world». *Urban Studies*, 60 (8), 1509-1531.

GARCÍA-COLL, A.; LÓPEZ-VILLANUEVA, C. (2018). «The impact of economic crisis in areas of sprawl in Spanish cities». *Urban Science*, 2 (4), 113.

GIL-ALONSO, F.; LÓPEZ-VILLANUEVA, C.; BAYONA-I-CARRASCO, J.; PUJADAS RÚBIES, I. (2021). «Towards an even more spatially diversified city? New metropolitan population trends in the post-economic crisis period». *Urban Science*, 5 (2), 41.

GONZÁLEZ-LEONARDO, M. (2021). «Declive demográfico y envejecimiento en las capitales de provincia». *Cuadernos Geográficos*, 60 (3), 168-191.

LÓPEZ-GAY, A.; ANDÚJAR, A. (2020). «Gentrificación y cambios sociodemográficos en los barrios de Barcelona y Madrid: una mirada a través de los flujos migratorios y residenciales ». A: Sempere, J.-D.; Cortés, C.; Cutillas, E.; Valero, J. R. (ed.). *Población y territorio. España tras la crisis de 2008*. Granada: Comares, 313-334.

LÓPEZ-VILLANUEVA, C.; PUJADAS RÚBIES, I.; RUBIALES PÉREZ, M. (2019). «Hogares unipersonales y curso de vida: diversificación por edades y concentración espacial en las regiones urbanas de Madrid y Barcelona». *Estudios Geográficos*, 80 (287).

OROZCO-MARTÍNEZ, C.; BAYONA-I-CARRASCO, J.; GIL-ALONSO, F. (2023). «El papel del subarriendo en las trayectorias residenciales de la población inmigrante: el caso del Área Metropolitana de Barcelona». EURE, *Revista Latinoamericana de Estudios Urbanos Regionales*, 49 (147).

PORCEL, S.; ANTÓN-ALONSO, F. (2021). «Barcelona y el modelo paradójico de segregación residencial ». *Encrucijadas, Revista Crítica de Ciencias Sociales*, 21 (1), 8.

RÉRAT, P. (2020). «Residential mobility». A: JENSEN, O. B.; LASSEN, C.; KAUFMANN, V.; FREUDENDAL- PEDERSEN, M.; LANGE, I. S. G. (ed.). *Handbook of Urban Mobilities*. Nova York: Routledge, 224-233.

RICHARDSON, H. W.; NAM, C. W. (2014). *Shrinking cities*. Nova York: Routledge.

QUI I A ON? MOBILITAT RESIDENCIAL I MIGRACIÓ INTERNA A LA REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA DURANT LA PANDÈMIA DE LA COVID-19¹

Antonio López-Gay
Departament de Geografia (Universitat Autònoma de Barcelona)
Centre d'Estudis Demogràfics
María Jesús Calvo
Oficina Municipal de Dades (Ajuntament de Barcelona)

Gairebé tres anys després de l'esclat de la pandèmia de la covid-19, comencem a tenir respostes a un dels principals interrogants que es plantejaven en l'àmbit de la mobilitat humana i la seva relació amb el territori. Els determinants de la mobilitat residencial i la migració interna podrien haver canviat de manera significativa durant els primers mesos de la pandèmia, principalment a conseqüència de les restriccions a la mobilitat, el desig de millorar les condicions de l'habitatge i l'entorn, l'expansió del teletreball i el fort impacte de la pandèmia a les zones urbanes. Així, podrien haver sorgit necessitats i preferències residencials específiques que diferirien dels desencadenants de la mobilitat residencial previs a la pandèmia (Duque *et al.*, 2020). Les primeres hipòtesis, especialment encoratjades als mitjans de comunicació de tot el món, plantejaven una possible fugida de població des de les zones urbanes més compactes cap a sectors menys densos, ubicats a la perifèria metropolitana o fins i tot més enllà dels límits urbans, cap a àrees rurals.

En els darrers mesos s'han publicat alguns estudis de casos d'àmbit estatal, per exemple, al Japó, Espanya, Alemanya i Suècia (Fielding i Ishikawa, 2021; González *et al.*, 2022; Stawarz *et al.*, 2022; Vogiazides i Kawalerowicz, 2022). En general, la covid-19 no sembla haver alterat el model previ de la migració interna, però sí que hauria accelerat algunes tendències que ja havien començat a emergir abans de la pandèmia i que tornen a posar en relleu

¹ Agraïments: Oficina Municipal de Dades de l'Ajuntament de Barcelona, per haver proporcionat les dades del padró municipal; projecte Cities in Movement de la Fundació La Caixa (LCF/PR/SR21/52560007), i programa Talent de la Universitat Autònoma de Barcelona

l'atractiu dels espais suburbans després d'una dècada marcada per la revaloració dels espais centrals (López-Gay *et al.*, 2020).

En aquest article utilitzem dades de l'Estadística de variacions residencials de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i del padró municipal d'habitants de l'Ajuntament de Barcelona per analitzar l'impacte de la pandèmia en el comportament residencial i migratori de la població de la regió metropolitana de Barcelona, així com per conèixer el perfil socioeconòmic de les persones que han liderat els canvis respecte al context prepandèmic.

L'EFFECTE DE LA PANDÈMIA EN LA MOBILITAT RESIDENCIAL I LA MIGRACIÓ INTERNA ALS MUNICIPIS DE LA REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA

Presentem, en aquest apartat, una síntesi de les pautes de la mobilitat residencial i la migració interna als municipis de les set comarques de la regió metropolitana de Barcelona (RMB) durant els dos primers anys de pandèmia, el 2020 i el 2021. En primer lloc, les dades revelen que, després d'un primer any de pandèmia amb un total de variacions residencials intermunicipals amb origen o destinació a l'RMB en retrocés (una reducció del 6,8% el 2020 respecte a la mitjana dels anys 2018 i 2019), durant el 2021 es van recuperar, i fins i tot superar, els nivells prepandèmics, amb un augment dels desplaçaments del 7,6% respecte al període 2018-2019. Malgrat tot, tant la caiguda del 2020 com l'augment del 2021 no es van manifestar de manera homogènia en els diferents tipus de moviments. A la figura 1 resumim el comportament de les variacions residencials incloent-hi la grandària del municipi, la seva localització en la metròpolis (els 36 municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona –AMB– o la resta de municipis de l'RMB), així com el tipus de municipi de procedència o destinació.

L'any 2020 es va caracteritzar per una caiguda brusca dels fluxos d'entrada als nuclis metropolitans. Els municipis més poblats de l'AMB van ser els que van experimentar un descens més notable. Els desplaçaments que més van créixer en termes relatius, més d'un 20%, van ser els procedents d'àmbits situats fora de l'RMB. Els moviments immigratoris també van registrar un fort descens als municipis metropolitans més poblats situats fora de l'AMB, mentre que la disminució de les arribades va ser menys intensa a mesura que disminuïa la grandària poblacional dels municipis. Als municipis metropolitans més petits situats fora de l'AMB, els fluxos immigratoris fins i tot van augmentar respecte al període prepandèmic (per exemple, els fluxos procedents de l'interior de l'AMB amb destinació als municipis més petits de la resta de l'RMB van augmentar un 24,6%). Per la seva part, els fluxos de sortida des dels municipis metropolitans més poblats van augmentar tant cap als municipis metropolitans més petits com cap a la resta de Catalunya. Per exemple, els desplaçaments des dels municipis de l'AMB amb més de 100.000 habitants cap a la resta de Catalunya van augmentar gairebé un 40%. A conseqüència d'ambdues dinàmiques, les pèrdues poblacionals (saldo migratori) a les àrees metropolitanes centrals van augmentar el 2020 de manera molt considerable respecte al context prepandèmic. Per contra, els municipis metropolitans més petits van tenir un saldo migratori positiu, principalment gràcies a l'augment de les arribades des dels municipis metropolitans més poblats.

Els patrons territorials dibuixats pels canvis residencials al llarg del 2021 recuperen una certa similitud amb els registrats abans de la pandèmia, tot i que encara s'identifiquen algunes pautes singulars. En primer lloc, es recupera l'atractiu prepandèmic dels centres metropolitans. Així, els fluxos d'immigració cap als municipis metropolitans més poblats assoleixen i, fins i tot, augmenten els nivells anteriors a la pandèmia. En segon lloc, s'incrementen les

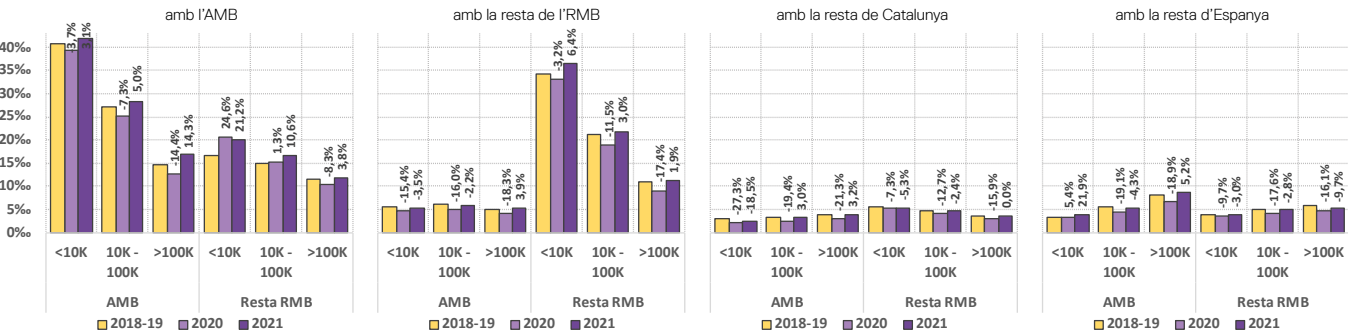
arribades als municipis més petits de l'AMB i als situats a la resta de l'RMB. En la majoria dels casos, es tracta de desplaçaments des dels espais metropolitans centrals. Finalment, les taxes d'emigració amb destinació a municipis de la resta de Catalunya i Espanya disminueixen en comparació amb el primer any de la pandèmia, encara que els nivells continuen assolint valors notablement superiors als anteriors al 2020.

Figura 1. Taxes d'emigració, immigració i migració neta (%) dels municipis de l'RMB segons la localització, la grandària del municipi i el tipus de moviment, 2018-2019 (mitjana), 2020 i 2021

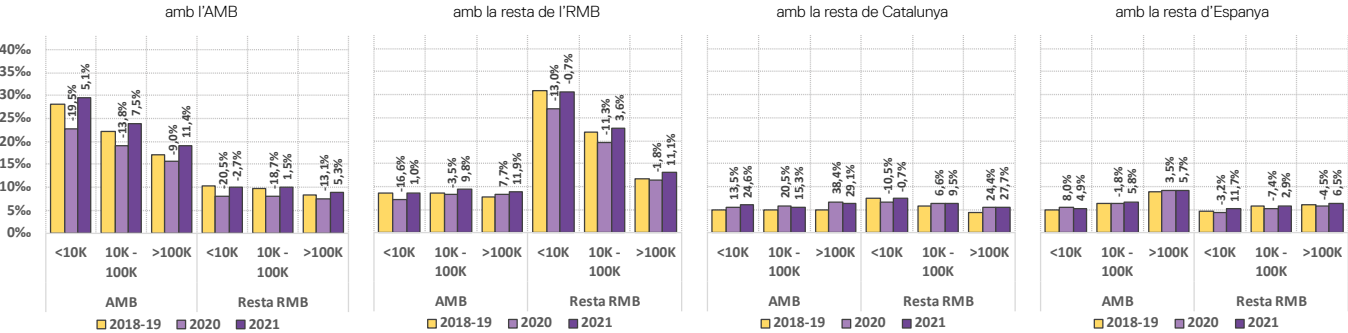
Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de variacions residencials (2018-2021) i l'Estadística del padró continu (2018-2021).

Nota: els quadres numèrics presenten el creixement relatiu de les taxes dels anys 2020 i 2021 respecte a la mitjana prepandèmica (2018-2019).

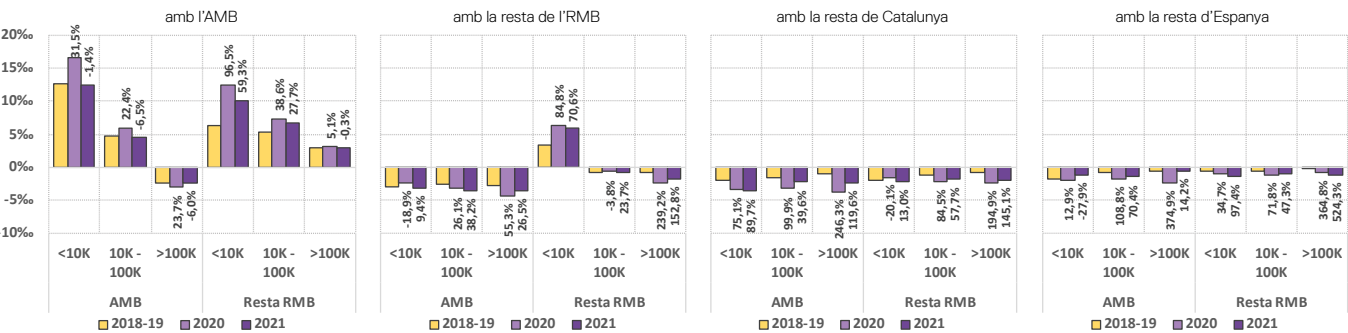
Moviments d'entrada per procedència

Moviments de sortida per destinació

Saldo migratori

UN ÈXODE URBÀ? ELS FLUXOS DE SORTIDA DES DE LA CIUTAT CENTRAL

Un cop traçats els principals patrons territorials de la mobilitat residencial a l'RMB durant el 2020 i el 2021, podem continuar parlant d'un èxode urbà arran de la pandèmia? Si ens centrem exclusivament en la dinàmica dels canvis d'habitatge generats al nucli metropolità, el municipi de Barcelona, podem avançar amb més precisió en aquesta qüestió. A la figura 2 representem la intensitat dels moviments intermunicipals des del municipi central cap a la resta de municipis d'Espanya en funció de la seva grandària i de la distància en línia recta fins al nucli barceloní. Constatem que, a excepció dels moviments cap als municipis urbans més propers, els desplaçaments han guanyat en intensitat cap a la resta de destinacions des del primer any de la pandèmia.

Després d'un 2020 en què:

- (i) van disminuir les sortides cap a les àrees suburbanes més properes i poblades;
- (ii) van augmentar els moviments cap a les àrees suburbanes més allunyades –el creixement relatiu va augmentar a mesura que la distància al nucli urbà era més gran–;
- (iii) les taxes d'emigració cap a municipis rurals (< 10.000 habitants) van registrar un increment extraordinari –les taxes cap a municipis situats a una distància entre 40 i 160 km es van duplicar. En aquest sentit, un estudi de l'Ajuntament de Barcelona va detectar destinacions atípiques durant els primers mesos de pandèmia, entre les quals destacaven municipis amb una presència elevada de segones residències i una forta activitat turística, com ara Altafulla, l'Escala, Banyoles o Bellver de Cerdanya (Ajuntament de Barcelona, 2021).

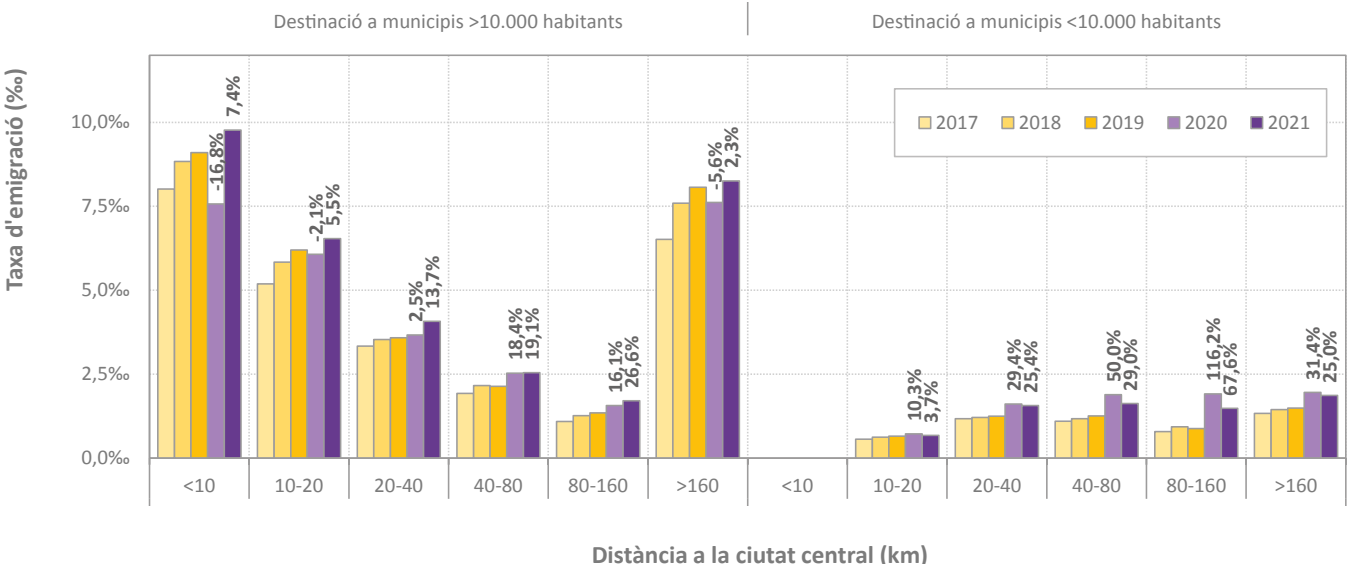
Durant l'any 2021:

- (i) es recupera la intensitat de les sortides cap als municipis metropolitans, fins i tot cap als més propers. Els nivells superen els assolits el 2019 i acceleren la tendència suburbanitzadora observada durant els anys previs a l'esclat de la pandèmia;
- (ii) les taxes d'emigració cap als municipis rurals registren un descens respecte al 2020, tot i que els nivells continuen sent significativament superiors als nivells pre-pandèmics.

Tot i aquest notable augment dels desplaçaments amb destinació cap als municipis suburbans més allunyats del centre i cap als municipis rurals situats a distàncies intermèdies,

Figura 2. Evolució de les taxes d'emigració del municipi de Barcelona segons la mida i la distància del municipi de destinació, 2017-2021

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de variacions residencials (2017-2021) i l'Estadística del padró continu (2017-2021). Nota: els quadres numèrics presenten el creixement relatiu de les taxes dels anys 2020 i 2021 respecte al 2019.

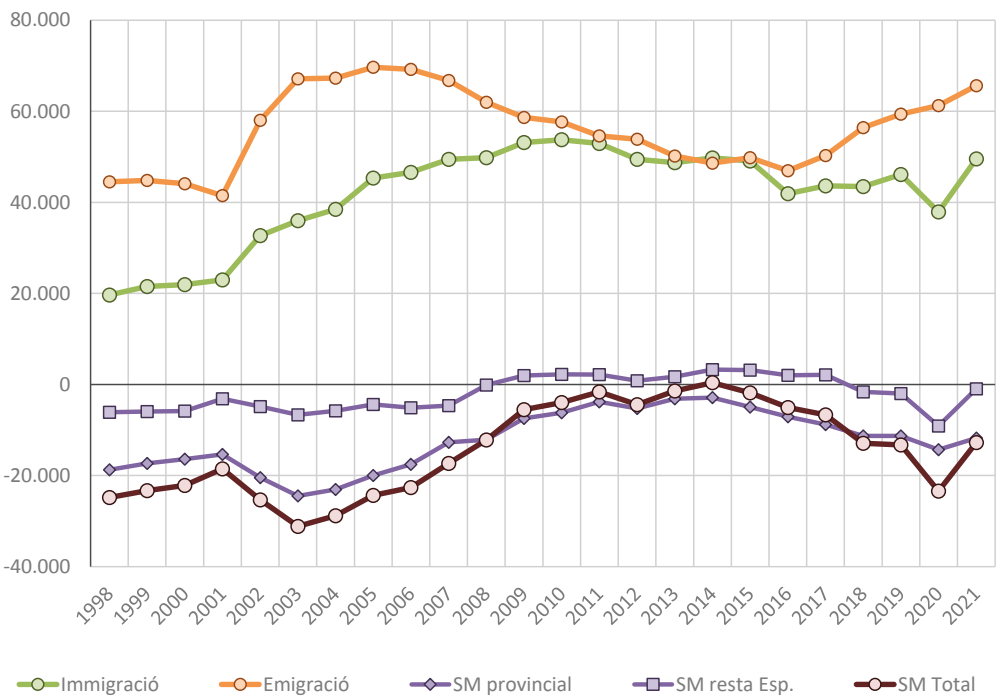

els nivells assolits per les taxes d'emigració (figura 2) evidencien que la major part dels moviments intermunicipals continuen produint-se entre ciutats, com ja succeïa abans de la pandèmia. Aquest patró és encara més evident si hi afegim els canvis de domicili que es produeixen dins del municipi central, que van experimentar un descens del 15,7% el 2020 respecte al 2019, però que es van recuperar i fins i tot van augmentar el 2021. Així, en el cas del municipi de Barcelona, dels 325.000 canvis d'habitatge que es van encetar entre el 2020 i el 2021, el 61,5% va finalitzar el seu recorregut a l'interior del mateix municipi (un 62,5% el 2019), mentre que tan sols el 7,6% va anar a parar a un municipi de menys de 10.000 habitants (un 5,8% el 2019).

Finalment, per contextualitzar temporalment les pèrdues de població degudes al balanç migratori de la ciutat central de Barcelona durant el 2020 i el 2021, presentem l'evolució dels fluxos migratoris interns des del 1998 (figura 3). Són extraordinaris, aquests fluxos, en comparació amb el passat proper? La resposta és negativa, ja que cap dels paràmetres analitzats no assoleix valors que no s'hagin registrat en el període més expansiu de la suburbanització –al voltant del canvi de segle. A més, les pèrdues per saldo migratori dins de la província estan encara lluny dels valors registrats entre el 2003 i el 2005, quan es van perdre més de 20.000 habitants anuals per migració, i els registres del 2021 són similars als nivells dels dos anys anteriors a l'esclat de la pandèmia –amb un saldo migratori d'aproximadament 12.000 persones.

Figura 3. Evolució de la immigració, l'emigració i el saldo migratori intern al municipi de Barcelona, 1998-2021

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de variacions residencials (1998-2021).

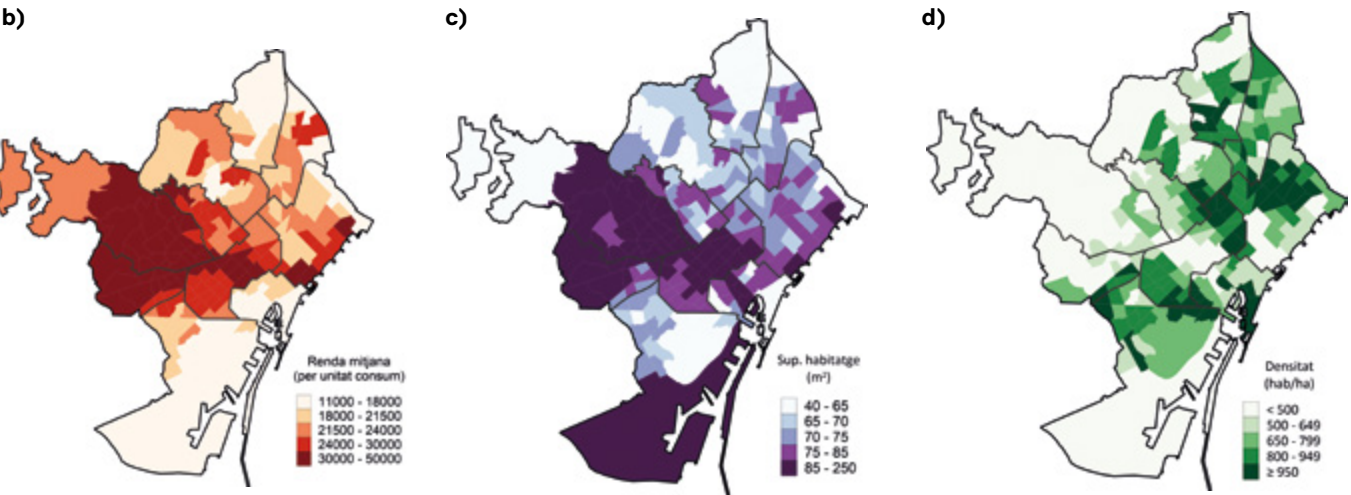
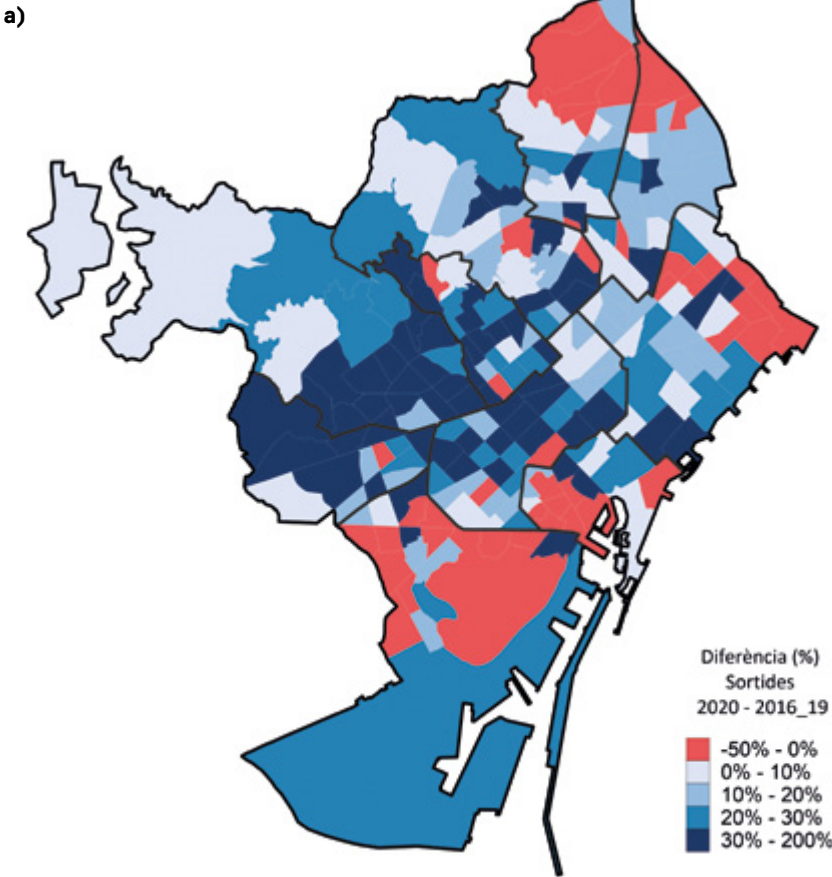

EL PERFIL SOCIOECONÒMIC DE LA MOBILITAT I LA IMMOBILITAT DURANT LA PANDÈMIA

Tots els grups socials van canviar els seus comportaments residencials d'acord amb les grans tendències descrites fins ara? La perspectiva socioeconòmica ha estat menys abordada fins ara en la literatura acadèmica. Per resoldre aquesta qüestió, recorrem a diferents hipòtesis que s'han plantejat en el context pandèmic. Una primera apuntaria a la voluntat d'abandonar la ciutat dels grups que resideixen als entorns més densos i de millorar les condicions residencials d'aquells que viuen en habitatges més petits. Per contra, altres hi-

Figura 4. a) Diferència relativa dels fluxos migratoris amb destinació a la resta de Catalunya l'any 2020 en comparació amb el període pre pandèmic (2016-2019) a les AEB de Barcelona, b) renda mitjana per unitat de consum, c) superfície mitjana de l'habitatge i d) densitat de població

Font: elaboració pròpia a partir del registre d'altres i baixes de l'Ajuntament de Barcelona, 2016-2021.

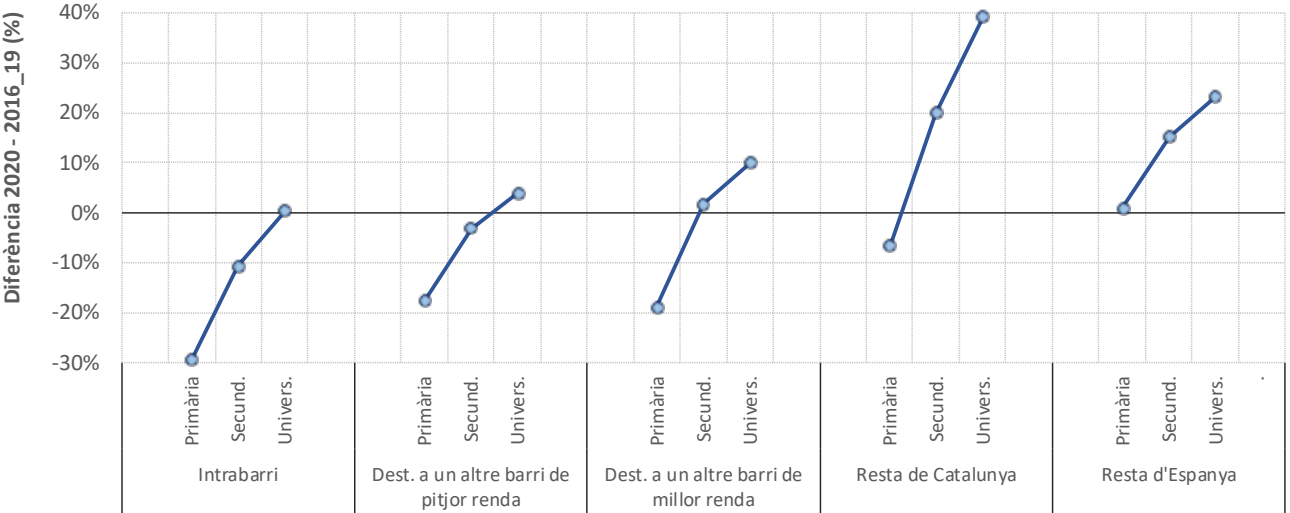
pòtesis assenyalen la rellevància de la disponibilitat de segones residències, la possibilitat de teletreballar i la capacitat d'accés a l'habitatge com a factors que han potenciat la mobilitat residencial durant la pandèmia. Per aprofundir en aquests aspectes, comencem amb una anàlisi agregada que identifica les àrees estadístiques bàsiques (AEB) de Barcelona on més van augmentar els desplaçaments cap a qualsevol altre municipi català (figura 4a). Els resultats revelen que les zones de la ciutat on més van incrementar-se els fluxos emigratoris no són les més denses ni les que tenen habitatges més petits, sinó aquelles amb rendes més altes i pisos més grans (figures 4b, 4c i 4d).

Les diferències socioeconòmiques es confirmen quan analitzem els fluxos de sortida de Barcelona des d'una perspectiva individual, incloent-hi el nivell d'estudis. Es constata un acusat gradient educatiu a tots els tipus de desplaçaments (figura 5). La població amb un nivell d'estudis més alt va canviar d'habitatge durant el 2020 amb més freqüència que en el període pre pandèmic, mentre que la immobilitat residencial s'associa a la població amb un nivell d'estudis més baix. Aquest gradient es reproduïx a totes les tipologies de canvi d'habitatge, però és més acusat en el cas dels desplaçaments a altres municipis catalans. En aquest tipus de moviments, els fluxos van incrementar-se un 39,2% en el cas de la població amb estudis universitaris, mentre que van disminuir un 6,7% entre les persones amb estudis primaris.

Quan hi afegim altres variables sociodemogràfiques, comprovem que el gradient educatiu hi és present de manera generalitzada i que (i) no s'aprecien grans diferències entre dones i homes, (ii) es registren comportaments diferents segons l'edat, de manera que en els moviments intramunicipals la població adulta més jove és la que menys ha deixat de moure's, mentre que l'adulta de més edat és la que lidera les sortides intermunicipals, i (iii) la població nascuda a Espanya va ser especialment immòbil durant el primer any de la pandèmia pel que fa a moviments intramunicipals, mentre que la població espanyola amb més estudis, en canvi, va augmentar la mobilitat a altres municipis catalans amb més intensitat que la població estrangera (figura 6).

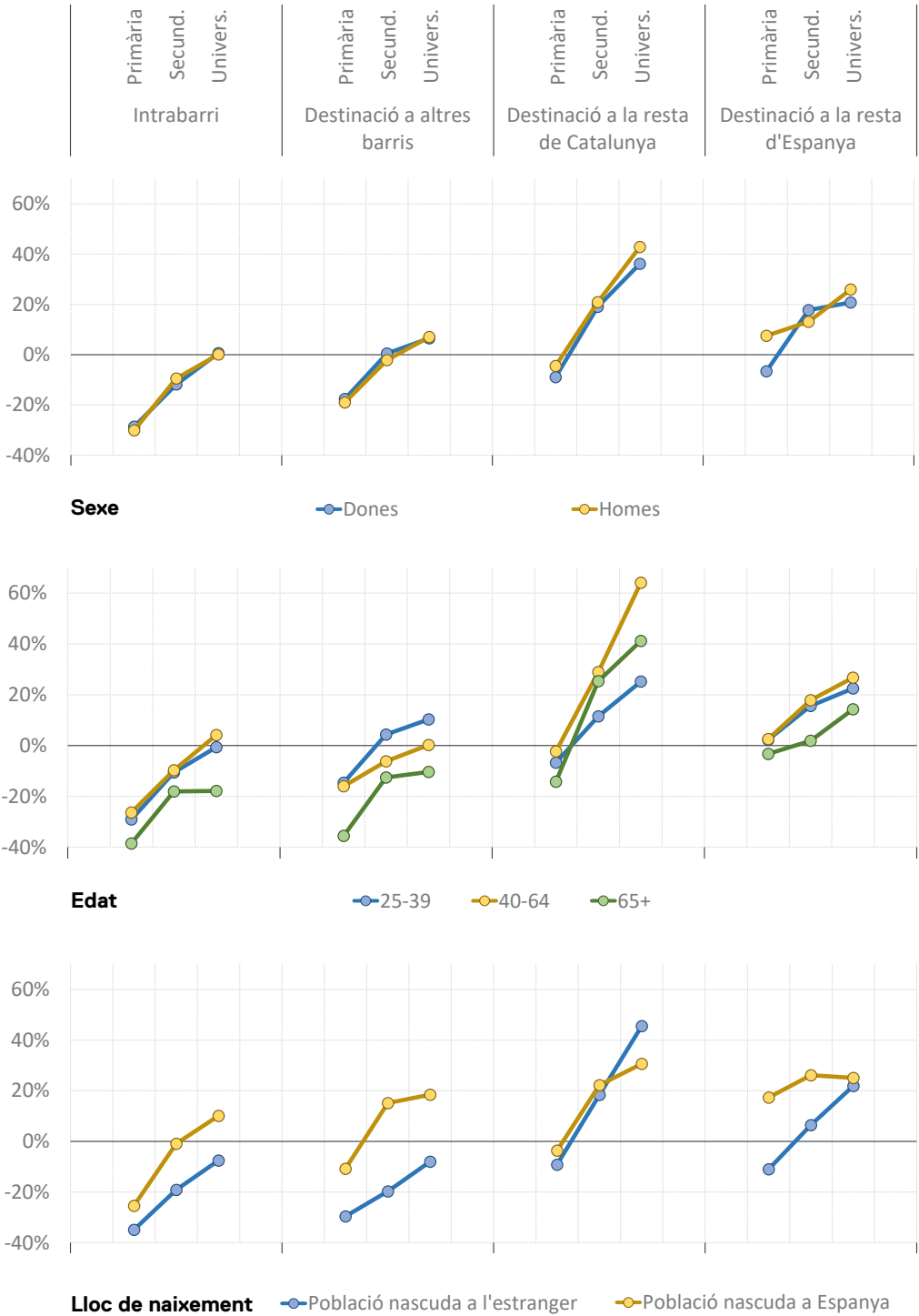
Figura 5. Diferència (%) en els canvis d'habitatge (intramunicipals i intermunicipals) generats al municipi de Barcelona (2020 - 2016-2019) segons el tipus de destinació i el nivell d'estudis (població de +25 anys)

Font: elaboració pròpia a partir del registre d'altres i baixes de l'Ajuntament de Barcelona, 2016-2021.

Figura 6. Diferència (%) en els canvis d'habitatge (intramunicipals i intermunicipals) generats a Barcelona (2020 - 2016-2019) segons el tipus de destinació i el nivell d'estudis: per sexe, per grup d'edat i per lloc de naixement (població de +25 anys)

Font: elaboració pròpia a partir del registre d'altres i baixes de l'Ajuntament de Barcelona, 2016-2021.

CONCLUSIÓ. IMPLICACIONS EN LA CONFIGURACIÓ SOCIOESPACIAL DE LA REGIÓ METROPOLITANA

L'evidència empírica aportada fins aquí ens ha permès confirmar quins han estat els canvis principals en els patrons de mobilitat residencial i de migració interna després de l'esclat de la pandèmia a l'àrea de Barcelona. Tot i que algunes dinàmiques territorials s'han vist reforçades, com ara la suburbanització metropolitana o els moviments cap a entorns de baixa densitat, no podem parlar d'una ruptura en la manera com la població està canviant de residència. Els grups més privilegiats han liderat l'increment dels moviments cap a entorns

menys densos, els quals han pres decisions residencials en què han tingut un paper important les segones residències i els empadronaments atípics (per evitar restriccions de mobilitat, per exemple), així com l'expansió del teletreball i altres fórmules híbrides o semi-presencials. D'altra banda, la població amb menys recursos, la que viu en pitjors condicions d'habitatge, ha reduït la mobilitat residencial, per la qual cosa no sembla que hagi pogut millorar les condicions d'habitatge prèvies al context pandèmic. A mesura que avança el temps, tot apunta que els canvis més notables en la mobilitat residencial es van experimentar durant els primers mesos de la pandèmia (Rowe *et al.*, 2022).

Per concloure, cal subratllar que la pandèmia de covid-19 ha esclatat després d'anys de processos creixents de segregació i polarització socioeconòmica a les ciutats occidentals. En aquest sentit, quin és el futur dels processos predominants abans de l'esclat de la pandèmia, com ara la gentrificació o la suburbanització de la pobresa? Si són els grups amb més recursos els que protagonitzen la sortida dels espais centrals, s'alentirà l'expansió d'espais exclusius i excloents a la ciutat central i es reduiran els processos de gentrificació? La dinàmica que s'observa gairebé tres anys després sembla indicar que no. Els preus del lloguer de l'habitatge a Barcelona, per exemple, ja van assolir el segon trimestre del 2022 els nivells del darrer trimestre del 2019. A més, l'augment de l'atractiu suburbà per a les classes mitjanes locals sembla coincidir amb un procés paral·lel a les ciutats centrals, però en aquest cas per a professionals internacionals altament qualificats i teletreballadors (Parreño-Castellano *et al.*, 2022).

REFERÈNCIES

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2021). El moviment migratori de Barcelona en temps de Covid-19. Barcelona: Ofical Municipal de Dades.

DUQUE-CALVACHE, R; TORRADO, J.M.; MESA-PEDRAZAS, Á. (2021). «Lockdown and adaptation: residential mobility in Spain during the COVID-19 crisis». *European Societies*, 23(sup1), 759-776. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1836386>

FIELDING, T.; ISHIKAWA, Y. (2021). «COVID-19 and migration: A research note on the effects of COVID-19 on internal migration rates and patterns in Japan». *Population, Space and Place*, 27 (6). <https://doi.org/10.1002/psp.2499>.

GONZÁLEZ-LEONARDO, M.; LÓPEZ-GAY, A.; NEWSHAM, N.; RECAÑO, J.; ROWE, F. (2022). «Understanding patterns of internal migration during the COVID-19 pandemic in Spain». *Population, Space and Place*, 28 (6). <https://doi.org/10.1002/psp.2578>.

LÓPEZ-GAY, A.; ANDÚJAR-LLOSA, A.; SALVATI, L. (2020). «Residential mobility, gentrification and neighborhood change in Spanish cities: A post-crisis perspective». *Spatial Demography*, 8 (3), 351-378. <https://doi.org/10.1007/s40980-020-00070-7>.

PARREÑO-CASTELLANO, J.; DOMÍNGUEZ-MUJICA, J.; MORENO-MEDINA, C. (2022). «Reflections on digital nomadism in Spain during the COVID-19 pandemic—effect of policy and place. *Sustainability*, 14 (23). <https://doi.org/10.3390/su142316253>.

ROWE, F.; CALAFIORE, A.; ARRIBAS-BEL, D.; SAMARDZHIEV, K.; FLEISCHMANN, M. (2022). «Urban exodus? Understanding human mobility in Britain during the COVID-19 pandemic using Meta-Facebook data». *Population, Space and Place*, 29 (1). <https://doi.org/10.1002/psp.2637>.

STAWARZ, N.; ROSENBAUM-FELDBRÜGGE, M.; SANDER, N.; SULAK, H.; KNOBLOCH, V. (2022). «The impact of the COVI-19 pandemic on internal migration in Germany: A descriptive analysis». *Population, Space and Place*, 28 (6). <https://doi.org/10.1002/psp.2566>.

VOGIAZIDES, L.; KAWALEROWICZ, J. (2022). «Urban exodus in Covid times: Who moves out of the inner city of Stockholm and where do they go?». *Stockholm Research Reports in Demography*, 4. Universitat d'Estocolm.

PART II

MIGRACIONS INTERMUNICIPALS METROPOLITANES

LES MIGRACIONS INTERMUNICIPALS AL TERRITORI METROPOLITÀ DE BARCELONA, 2001-2020

1. Definició, àmbit d'estudi i objectius
2. Metodologia, fonts estadístiques i continguts
3. La mobilitat residencial al territori metropolità
4. Els moviments migratoris intermunicipals al conjunt de l'RMB
5. Els moviments migratoris intermunicipals als municipis metropolitans
6. Les dades d'habitatge al territori metropolità de Barcelona

Reflexions

Referències

Annex 1. Mapes de moviments i saldos migratoris intermunicipals, 2016-2020.
Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB)

Annex 2. Mapes de moviments i saldos migratoris intermunicipals, 2016-2020.
Municipis metropolitans de la segona corona

LES MIGRACIONS INTERMUNICIPALS AL TERRITORI METROPOLITÀ DE BARCELONA, 2001-2020

Ernest Ruiz i Almar

Anna Velasco i Relats

Clàudia Marco i Garcia

Secció d'Estudis Territorials de l'Àrea Metropolitana de Barcelona

1. DEFINICIÓ, ÀMBIT D'ESTUDI I OBJECTIUS

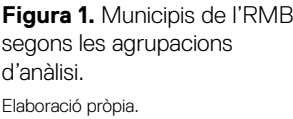
Les migracions són un fenomen inherent a qualsevol societat. Són una part fonamental de les dinàmiques territorials i un dels reflexos de la situació econòmica, política i social que poden experimentar una regió i la població que l'habita. Cada migració té unes característiques específiques, però totes responen a uns trets comuns essencials: les causes que les han motivat, el tipus de migració i de migrants que les han protagonitzat, les conseqüències que han comportat i la significació que se'ls ha atribuït.

En l'actual context demogràfic, en què el creixement de la població en les societats postindustrials se sustenta més en factors de caràcter migratori que no en els relacionats amb el creixement natural, esdevé imprescindible observar i analitzar els desplaçaments que efectuen els habitants d'un territori que busquen nous emplaçaments on establir-se. No només cal examinar, però, els fluxos que tenen un abast geogràfic ampli i que comporten migracions nacionals o internacionals, sinó que també cal considerar els que es produeixen dins d'una mateixa àrea geogràfica, per exemple, en l'àmbit d'influència d'una gran ciutat. Aquests fluxos, que impliquen canvis de residència —és a dir, el trasllat de població des d'un municipi cap a un altre— s'anomenen *migracions intermunicipals*.¹ L'anàlisi d'aquestes migracions és clau per comprendre com es redistribueix la població en una regió, quines dinàmiques de suburbanització s'hi produeixen, quines són les pautes de creixement dels municipis que en formen part i quins processos de segregació social i de canvi d'estructura demogràfica s'hi detecten.

L'objectiu d'aquest estudi és analitzar les migracions intermunicipals entre els anys 2001 i 2020 a l'àrea d'influència de la ciutat de Barcelona, és a dir, aquelles que es detecten entre els

¹ Es denominen, també, *migracions residencials* o *migracions per mobilitat residencial*, ja que impliquen canvis de residència de la població que les protagonitza. També es poden anomenar *migracions internes* si es produeixen a l'interior d'un territori determinat, en aquest cas, la regió metropolitana de Barcelona. En aquest estudi s'utilitzen, indistintament, tots aquests termes.

L'estudi se centra en l'observació i l'anàlisi dels moviments interns de canvis de residència de la població metropolitana en aquest entorn, atenent especialment les característiques fonamentals d'aquestes migracions: quins són els motius pels quals es produeixen aquests desplaçaments, quines són les característiques de la població que els protagonitza, quines pautes territorials és possible detectar en aquests moviments, com evolucionen al llarg del

A més a més, com a objectiu secundari, aquest estudi vol continuar les anteriors anàlisis elaborades pel Servei d'Estudis Territorials (SET) de l'AMB els anys 1995 i 2003 (Serra, 1995 i 2003) en relació amb les migracions intermunicipals esdevingudes entre els anys 1991 i 2001, de manera que el conjunt de treballs abasta un total de 30 anys, del 1991 al 2020.

La metodologia d'estudi es basa en l'anàlisi exhaustiva de les fonts de dades disponibles relatives a la mobilitat residencial que es produeix al territori metropolità de Barcelona: l'Estadística de variacions residencials i les matrius de migracions intermunicipals. Aquestes fonts inclouen, en primer lloc, informació sobre les característiques de la població que es desplaça i l'origen i la destinació dels seus moviments i, en segon lloc, dades relatives al volum de moviments migratoris de la població per canvis de residència. S'ha prestat una atenció especial, per una banda, al volum de moviments migratoris que es registren, és a dir, el nombre total de persones que es mouen d'un municipi a un altre i, per l'altra, als saldos migratoris, és a dir, la diferència que hi ha entre la població que arriba a un municipi i la que en marxa. Així mateix, s'ha observat atentament el perfil demogràfic (edat, sexe i nacionalitat) de la població que es mou.

A més de les dades que proporcionen aquestes fonts estadístiques, s'han analitzat dades sobre l'habitatge de l'àmbit territorial d'estudi per observar la relació que hi ha entre la mobilitat residencial i factors com la construcció, la compravenda i el preu dels habitatges als municipis de l'RMB.

L'AMB és un ens administratiu de caràcter local format per 36 municipis: Badalona, Badia del Vallès, Barberà del Vallès, Barcelona, Begues, Castellbisbal, Castelfelers, Cerdanyola del Vallès, Cervelló, Corbera de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Espígues, Llobregat, Gavà, l'Hospitalet de Llobregat, Molins de Rei, Montcada i Reixac, Montgat, Palaejà, la Palma de Cervelló, el Papiol, el Prat de Llobregat, Ripollet, Sant Adrià de Besòs, Sant Andreu de la Barca, Sant Boi de Llobregat, Sant Climent de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Sant Vicenç dels Horts, Santa Coloma de Cervelló, Santa Coloma de Gramenet, Tiana, Torrelles de Llobregat i Viladecans.

2.1. ESTADÍSTICA DE VARIACIONS RESIDENCIALS

L'Estadística de variacions residencials (EVR) és una estadística que elabora l'Instituto Nacional de Estadística (INE) a partir de l'explotació de la informació relativa a les altes i baixes per canvi de residència registrades als padrons municipals d'habitants. A partir d'aquestes dades, s'obté la totalitat de les variacions residencials anuals internes (les que es produeixen entre els diferents municipis d'Espanya) i part de les externes (els moviments cap a l'estranger o que en provenen).

Per analitzar les migracions intermunicipals a l'RMB entre els anys 2001 i 2015, s'han emprat les fonts bibliogràfiques disponibles ja elaborades que exploten les dades de l'EVR. Per als anys del quinquenni 2016-2020 s'ha elaborat una explotació específica a partir de les microdades de les EVR, que ofereixen informació sobre les característiques concretes de cadascun dels moviments migratoris i, per tant, de cada persona que migra: sexe, edat, nacionalitat, característiques del lloc de naixement (província, municipi, mes i any), província i municipi d'alta i de baixa (nom i grandària). Les dades s'han processat amb l'objectiu de definir les característiques generals de les migracions i, concretament, per establir el perfil demogràfic que tenen les persones que les protagonitzen. En relació amb les dades sobre la dimensió dels municipis d'origen i destinació, aquestes s'han analitzat per dues raons principals: per saber des de quins i cap a quins municipis es mou la població i per determinar el volum que els moviments amb l'estranger representen respecte al total de moviments.

Tot i que les EVR ofereixen informació detallada de tots els moviments migratoris, cal destacar que no registren el municipi d'origen o destinació de les migracions quan aquest té una població inferior als 10.000 habitants (només hi consta la província). Per contra, les matrius de migracions intermunicipals de l'RMB –de les quals es parla a l'apartat següent– consideren tots els orígens i destinacions dels moviments, incloent-hi els que es produeixen entre municipis de menys de 10.000 habitants.

Amb les dades provinents de les EVR s'han elaborat un conjunt de taules i gràfics específics que mostren el volum dels moviments migratoris intermunicipals durant el quinquenni 2016-2020. En primer lloc, tres gràfics que mostren el perfil demogràfic dels migrants quant al seu sexe, la seva edat i la seva nacionalitat. En segon lloc, un gràfic de línies i una piràmide d'edats que combinen totes tres variables i que permeten veure les dinàmiques de les migracions en cada grup d'edat segons el sexe i la nacionalitat dels migrants.

2.2. MATRIUS DE MIGRACIONS INTERMUNICIPALS

Les matrius de migracions intermunicipals que elabora l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT) ofereixen informació sobre els moviments d'entrada i sortida de població per canvi de residència als 164 municipis que formen part de l'RMB. Les dades d'aquestes matrius s'han obtingut per als anys 2001 a 2020 i s'han agrupat en quatre blocs quinquennals (2001-2005, 2006-2010, 2011-2015, 2016-2020), recalculant els valors dels moviments d'entrada, dels moviments de sortida i dels saldos migratoris totals (diferència entre els moviments d'entrada i els moviments de sortida) per cada quinquenni.

A partir d'aquests càlculs s'ha elaborat un conjunt de mapes i gràfics que mostren la dinàmica migratòria durant el període mencionat al territori metropolità de Barcelona:

1) Salos migratoris absoluts en el període 2001-2020: aquests mapes mostren la diferència entre les entrades i les sortides de població per cada un dels municipis de l'RMB. Permeten veure els municipis que guanyen o perden població per mobilitat intermunicipal metropolitana i la magnitud d'aquests guanys o pèrdues.

2) Salos migratoris entre àmbits de Catalunya en el període 2001-2020: aquests gràfics mostren els salos de migrants que es desplacen d'un àmbit a un altre. En aquests gràfics, a més dels principals àmbits d'estudi definits (Barcelona, àmbit Rondes, resta de l'AMB i resta de l'RMB), s'hi afegeix l'àmbit de la resta de Catalunya.

3) Salos migratoris entre grups de municipis segons la seva dimensió en el període 2001-2020: aquests gràfics representen els salos absoluts agrupats segons la població dels municipis d'origen i destinació l'any final del quinquenni. També s'hi mostren els salos totals de cada grup de municipis. S'han establert cinc categories de municipis: Barcelona, municipis grans (50.000-300.000 habitants), municipis mitjans-grans (20.000-50.000 habitants), municipis mitjans-petits (5.000-20.000 habitants) i municipis petits (< 5.000 habitants). Aquests gràfics es complementen amb uns mapes addicionals que mostren, respectivament, l'evolució de la dimensió demogràfica del municipi i la variació en valors absoluts i relatius de la població municipal per al període 1991-2020 amb l'objectiu de mostrar els 30 anys amb unes dinàmiques migratòries intermunicipals més intenses.

4) Migracions intermunicipals des de Barcelona i l'àmbit Rondes en el període 2001-2020: aquests mapes de diagrames circulars de sectors mostren el volum de població que rep cada municipi de l'RMB des de la ciutat de Barcelona i l'àmbit Rondes. Per millorar-ne la visualització, no es mostren les dades de cap dels municipis d'aquests dos àmbits.

5) Migracions intermunicipals des de Barcelona, l'àmbit Rondes, la resta de l'AMB i la resta de l'RMB en el període 2001-2020: aquests mapes de diagrames circulars de sectors mostren el volum de migrants a cada municipi de l'RMB segons l'àmbit d'origen de la població (Barcelona, àmbit Rondes, resta de l'AMB i resta de l'RMB). Per millorar-ne la visualització, en uns mapes es mostren els moviments als 36 municipis que formen part de l'AMB i, en uns altres, els moviments als 128 municipis restants de l'RMB.

6) Salos migratoris intermunicipals, excepte Barcelona i l'àmbit Rondes, en el període 2001-2020: aquests mapes mostren els salos migratoris (fluxos) entre els municipis de l'RMB excloent-ne, per a una millor lectura, els àmbits de Barcelona i Rondes. Els salos es representen amb línies que connecten els municipis emissors i receptors de població. El gruix de la línia indica el volum del saldo, i el color, el sentit del flux. Des del municipi emissor, la línia es dibuixa de color taronja i expressa pèrdua de població i, per tant, un saldo negatiu. Fins al municipi de destinació, la línia és de color verd i expressa guany de població, és a dir, un saldo positiu. En aquests mapes s'han exclòs els salos quinquennals inferiors a 25 migrants.

Adicionalment, s'ha elaborat un conjunt de mapes recollits a l'annex 1, per als 36 municipis que formen part de l'àmbit administratiu de l'AMB, i a l'annex 2, per als 8 municipis més importants de la segona corona metropolitana, ja sigui per la seva condició de capitals comarcals (Granollers, Mataró, Sabadell, Terrassa, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú) com per les dinàmiques migratòries que generen i la seva significació en l'entorn territorial de l'RMB (Martorell i Mollet del Vallès). Aquests mapes només s'han elaborat per al quinquenni 2016-2020 i representen:

■ **els moviments migratoris intermunicipals** és a dir el volum total de moviments (entrades i sortides) als municipis esmentats respecte de la resta de municipis de l'RMB s'expressa mitjançant diagrames circulars de sectors. No es representen els moviments migratoris dels municipis que tenen un volum total d'entrades i sortides inferior a 25 persones per al període d'anàlisi.

■ **els saldos migratoris intermunicipals** per a cada municipi mitjançant línies, de les quals el gruix varia proporcionalment segons el volum del saldo i el color canvia segons si el saldo és positiu (color verd) o negatiu (color taronja). En aquests mapes no es mostren els saldos quinquennals d'un volum inferior a 25 migrants.

2.3. LES DADES D'HABITATGE

Respecte a l'habitatge, s'han analitzat les dades referents a habitatges acabats lliures, preus de venda d'obra nova, habitatges de protecció oficial (HPO) acabats i l'evolució del seu preu, nombre de compravendes registrades d'habitatge usat i el seu preu, i preus de lloguer de tots els anys del període objecte d'estudi. Aquestes dades, que provenen de l'Estadística de certificats finals d'obra (ECFO) que elaboren els col·legis d'Aparelladors, Arquitectes Tècnics i Enginyers d'Edificació i de les dades que proporciona la Generalitat de Catalunya (GC_Habitatge),⁴ s'han tractat com es detalla tot seguit.

Les dades anuals d'habitatges acabats lliures es presenten per a les quatre agrupacions territorials d'anàlisi definides (Barcelona, àmbit Rondes, resta de l'AMB i resta de l'RMB) per al període 2001-2020 amb l'objectiu de poder copsar més àmpliament les dinàmiques de la construcció al territori metropolità en els darrers 20 anys. Respecte dels municipis de l'RMB, es presenten sumades per al conjunt del quinquenni 2016-2020 per tal d'obtenir el total d'habitatges construïts a cadascun d'ells. S'ha procedit de la mateixa manera amb els municipis de l'AMB amb més de 1.000 habitatges acabats durant el període establert i amb les principals ciutats metropolitanes de la segona corona.

Quant al preu mitjà de venda del metre quadrat construït d'habitatges d'obra nova, per a les quatre agrupacions territorials d'anàlisi el període observat és també del 2001 al 2020. Per als anys 2016-2020, als municipis de l'AMB s'ha calculat el preu mitjà de venda del metre quadrat construït dels habitatges d'obra nova i, addicionalment, s'han observat amb detall les tres ciutats metropolitanes més poblades (Badalona, Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat), la localitat de l'AMB amb el preu de venda d'obra nova més alt (Esplugues de Llobregat) i les vuit ciutats de la segona corona metropolitana.

Les dades respecte dels HPO acabats abasten també el període 2001-2020. S'hi inclou un mapa amb els HPO acabats, un gràfic amb els municipis de l'AMB amb més de 1.000 habitatges acabats, un gràfic amb el nombre d'HPO acabats als municipis metropolitans de la segona corona, un gràfic lineal amb l'evolució dels preus de l'HPO i un mapa amb el preu (€/m²) de l'HPO l'any 2020.

Les compravendes registrades d'habitatge usat es mostren per al període 2016-2020 mitjançant un mapa dels municipis metropolitans, que les representa sumades per cadascun

⁴ GC_Habitatge: dades d'habitatge publicades per la Generalitat de Catalunya (https://habitatge.gencat.cat/ca/dades/indicadors_estadistiques/).

d'ells, un gràfic dels municipis de l'AMB amb més de 3.000 compravendes efectuades i un altre gràfic per a les ciutats metropolitanes.

El preu mitjà del metre quadrat de les compravendes d'habitatge usat s'ha analitzat per als anys 2016-2020 als 164 municipis de l'RMB i s'han observat amb detall les tres ciutats metropolitanes més poblades (Badalona, Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat), les localitats de l'AMB amb el preu de venda d'habitatge usat més alt (Castelldefels, Sant Just Desvern i Sant Cugat del Vallès) i les vuit ciutats de la segona corona metropolitana.

Pel que fa al preu mitjà dels habitatges de lloguer, per a les quatre agrupacions territorials d'anàlisi s'han observat les variacions des del primer any del qual es disposa de dades, el 2005, fins al 2020. A més, per al període 2016-2020, s'ha calculat el preu mitjà de lloguer mensual de tots els municipis de l'RMB. I, novament amb detall, les tres ciutats metropolitanes més poblades (Badalona, Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat), les localitats de l'AMB amb el preu mitjà de lloguer mensual més alt (Sant Cugat del Vallès i Sant Just Desvern) i les vuit ciutats de la segona corona metropolitana.

3. LA MOBILITAT RESIDENCIAL AL TERRITORI METROPOLITÀ

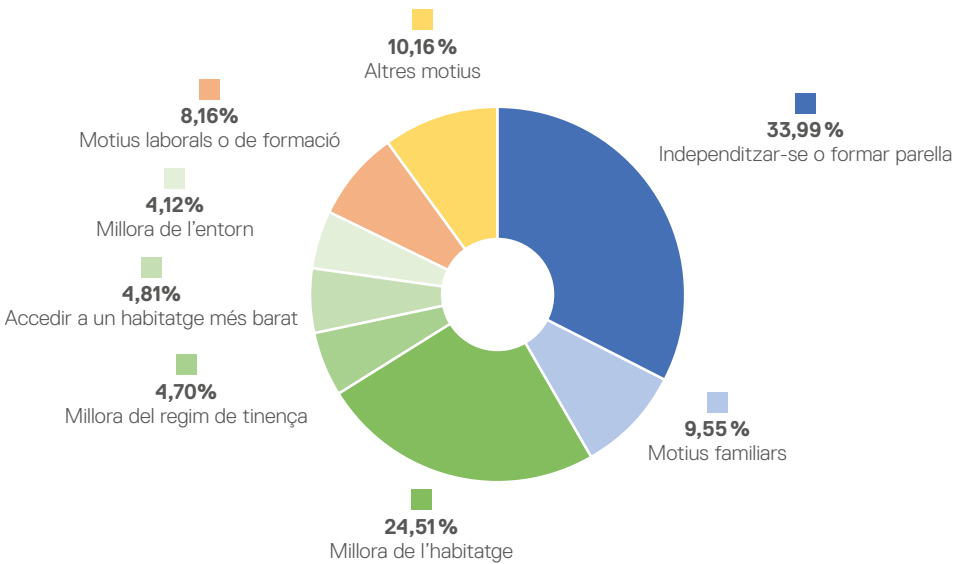
3.1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DE LA MOBILITAT RESIDENCIAL

La mobilitat residencial està vinculada a diversos processos de transició familiar, a la qualitat de vida de les persones, a l'accés a l'habitatge i a altres qüestions relacionades amb la situació econòmica. Es defineix en funció d'aquests motius, de les característiques de la població que la protagonitza i de les pautes territorials que tenen aquests moviments.

La mobilitat residencial respon, fonamentalment, al conjunt de circumstàncies vitals que experimenta la població que la protagonitza (figura 2). Acostuma a estar vinculada a diversos processos de transició familiar relacionats amb l'emancipació dels joves del nucli familiar originari, la formació de noves parelles, el naixement de fills o la consolidació familiar. Totes són circumstàncies que poden generar la necessitat d'un canvi d'habitatge, que pot anar associat a un canvi de lloc de residència. Tanmateix, aquestes circumstàncies no són les úniques responsables de les migracions intermunicipals, sinó que n'hi ha d'altres de relacionades amb la qualitat de vida de les persones que hi tenen molt a veure i que es vinculen a qüestions de millora de l'estatus social, l'habitatge, l'entorn mediambiental i social o la proximitat al lloc de treball o a la família. També n'hi ha que tenen a veure amb l'accés a l'habitatge, és a dir, amb la relació que s'estableix entre la capacitat de les famílies d'adquirir o llogar un habitatge en un lloc determinat, l'oferta d'habitatges de compra o lloguer que hi pugui haver en un territori i els preus a què aquests immobles de compra o lloguer s'ofereixin al mercat. Totes aquestes circumstàncies vitals que caracteritzen la mobilitat residencial estan fortament condicionades per qüestions vinculades a la situació econòmica de cada moment, que actuen transversalment sobre la resta de factors i poden alterar profundament el comportament d'aquests moviments de població.

Figura 2. Motiu del darrer canvi d'habitatge. Població de 16 anys i més que ha canviat d'habitatge

Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (IDESCAT, 2011).

A més d'aquests motius generals als quals respon la mobilitat intermunicipal, hi ha un seguit d'aspectes addicionals que la defineixen i que ja han estat mencionats anteriorment: les característiques de la població que la protagonitza (sexe, edat i nacionalitat, que es recullen a les EVR), les pautes territorials que tenen aquests moviments (sobre els quals informen les mateixes enquestes i les matrius de migracions) i l'impacte que hi tenen les diferents situacions estructurals i conjunturals del territori metropolità (estructura demogràfica, situació econòmica general, habitatges construïts, compravendes, preus dels habitatges i rendes de la població).

La combinació de tots aquests elements fa que la mobilitat residencial no sigui sempre la mateixa, sinó que variï al llarg del temps i, per tant, se n'hagi d'observar l'evolució a partir de l'anàlisi cronològica de les dades disponibles.

3.2. EL PERFIL DEMOGRÀFIC DE LES MIGRACIONS INTERMUNICIPALS A L'RMB EN EL PERÍODE 2001-2020

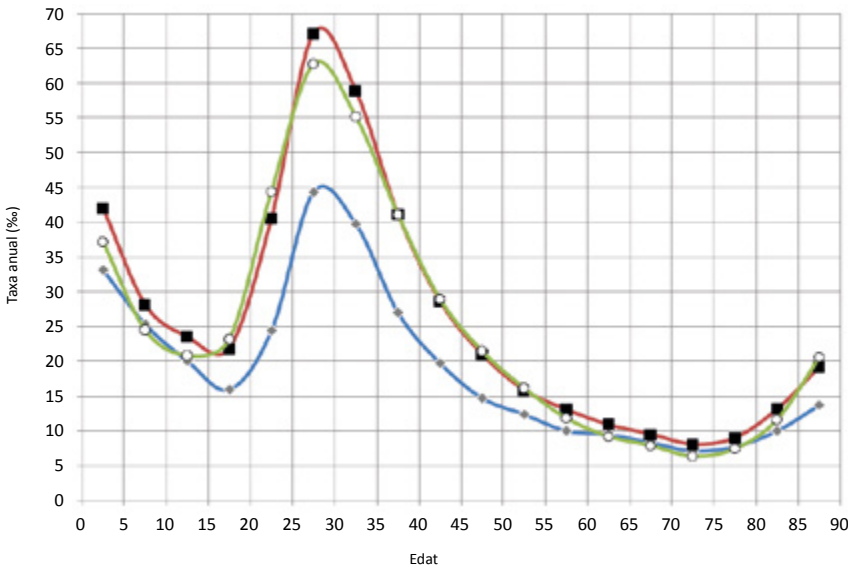
El perfil demogràfic de les persones que protagonitzen les migracions internes a l'RMB es caracteritza per un equilibri de facto entre dones i homes, una prevalença de les edats entre 25 i 45 anys, amb pics d'intensitat al voltant dels 30, un predomini de la nacionalitat espanyola i un pes molt significatiu de la nacionalitat estrangera.

Segons la informació que s'obté de les fonts bibliogràfiques consultades per a l'anàlisi de les característiques de la població migrant per al període 2001-2015, l'edat dels migrants és un element molt rellevant en els processos de canvi de residència a l'RMB ja que s'observa una clara vinculació entre els moviments de la població als municipis de la regió i el seu cicle vital. Segons Garcia Coll *et al.* (2016), el fet més característic de la mobilitat intermunicipal a l'RMB és que hi destaquen especialment les persones incloses en els grups d'edat entre els 25 anys i els 34 anys, un moment del cicle vital que coincideix amb la formació i l'ampliació de la família (figura 3). Aquest grup d'edat genera, a més, la mobilitat de la població infantil amb edats al voltant dels 5 anys, la qual cosa indica que hi ha una intensa mobilitat de famílies amb fills petits a l'entorn metropolità. El grup format per les persones en edat adulta mostra una tendència menys significativa al canvi de residència, la qual, però, augmenta en els grups d'edat a partir dels 75 anys, quan es torna a registrar un increment de la mobilitat a conseqüència de situacions de dependència personal que causen la migració d'aquestes persones a les llars dels fills (agrupament familiar) o a residències de la tercera edat. Quant al sexe dels migrants, les dades indiquen que hi ha un equilibri de facto entre homes i dones, amb unes diferències molt ajustades entre tots dos grups.

Figura 3. Taxes de migració intrametropolitana segons l'edat a l'RMB en el període 1996-2011

Font: Garcia Coll *et al.*, (2016).

1996-2000
2001-2007
2008-2011

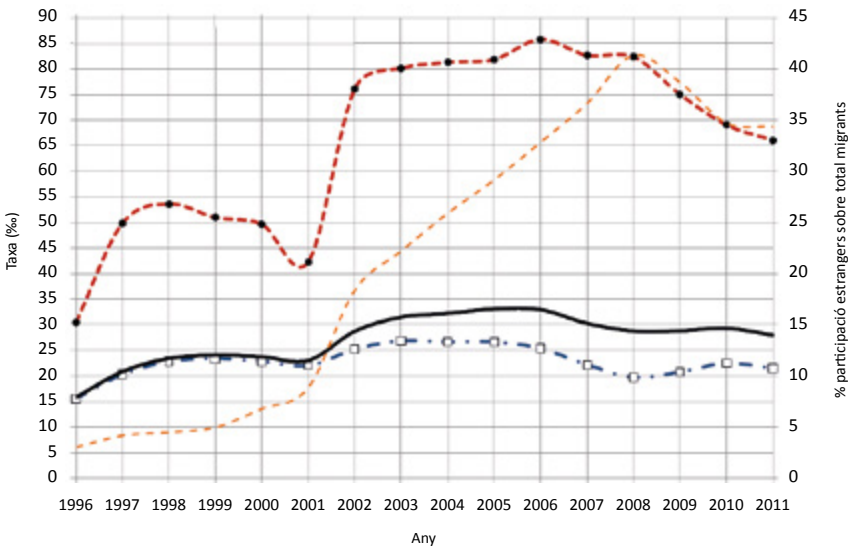

Un altre tret rellevant és el que fa referència a la nacionalitat dels qui canvien de residència. El fenomen demogràfic més significatiu esdevingut entre el 2001 i el 2015 al territori de l'RMB i al de l'AMB va ser el de la immigració estrangera. Si l'any 2001 a l'RMB la població estrangera era de 214.028 habitants (4,9%), l'any 2010 es va assolir el màxim de 744.514 habitants (14,9%), xifra que va es va reduir l'any 2016 tant en nombres absoluts com relatius (637.959 hab. i 12,6%, respectivament). Als municipis de l'AMB aquesta situació és encara més marcada: l'any 2001 el nombre d'estrangers era de 142.813 habitants (5,2% de la població) i el màxim assolit l'any 2010 va ser de 518.700 habitants (16,1%), xifra que es va reduir el 2016 fins a 456.866 habitants, un 14,2% (Ruiz *et al.*, 2017). Des del punt de vista de les migracions internes a l'RMB, aquesta arribada tan intensa de població estrangera va comportar l'entrada en joc d'un grup d'individus amb una alta mobilitat residencial que estava especialment relacionada amb la temporalitat en l'assentament familiar, residencial i laboral dels primers anys després de la vinguda des dels respectius països d'origen. Concretament, la participació percentual dels estrangers en la mobilitat interna de l'RMB va arribar el 2008 a representar el 41% del total (figura 4), una xifra molt per sobre del 14% de pes que tenia aquest col·lectiu en el total de la població metropolitana (Pujadas *et al.*, 2014; Garcia Coll *et al.*, 2016).

Figura 4. Taxes de migració intrametropolitana segons nacionalitat i percentatge de participació de població estrangera sobre el total de la migració metropolitana

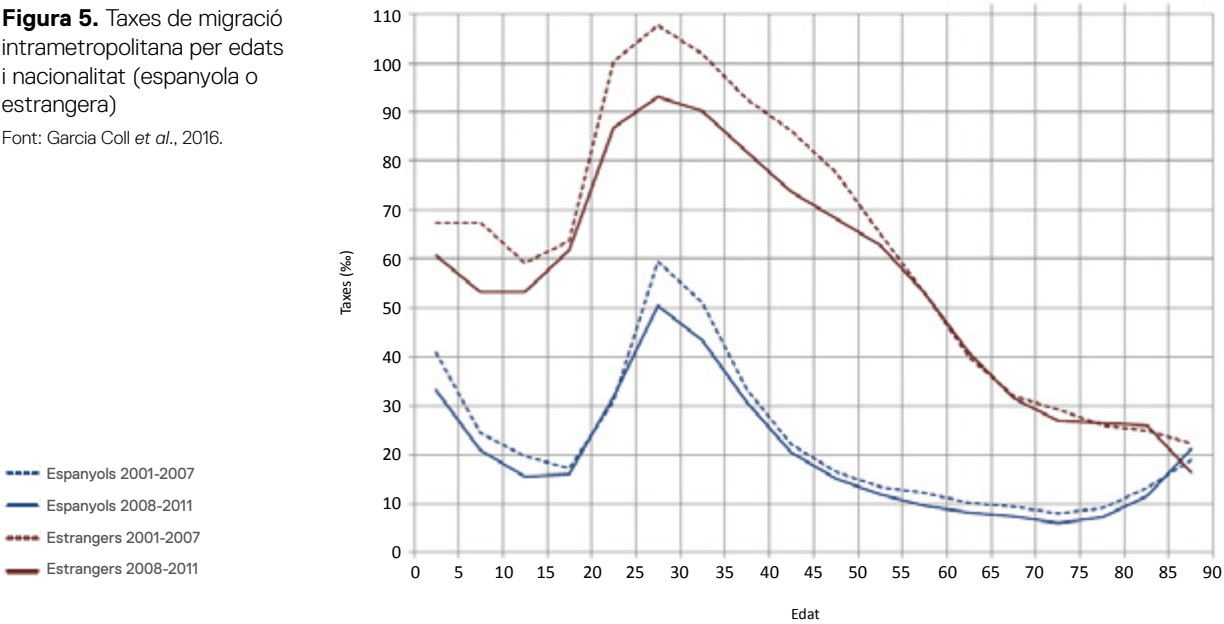
Font: Garcia Coll *et al.* (2016).

Estrangers
Espanyols
Total
% estrangers sobre el total de migrants

Figura 5. Taxes de migració intrametropolitana per edats i nacionalitat (espanyola o estrangera)

Font: Garcia Coll et al., 2016.

En termes generals, el comportament migratori de la població estrangera durant els anys 2001 a 2015 es va caracteritzar per seguir unes pautes similars a les de la població autòctona, però amb unes taxes molt més elevades, una ampliació del rang d'edats en què es produeix el màxim (entre els 25 anys i els 55 anys) i la no existència del repunt migratori en les edats més avançades (figura 5).

Prèviament a l'anàlisi del perfil demogràfic de la població que protagonitza les migracions intermunicipals a l'RMB durant el període 2016-2020, cal destacar que el nombre de moviments migratoris és de 530.933, la qual cosa representa un 26,37% del total de moviments migratoris registrats en aquest quinquenni.⁵ A partir de les dades detallades de les EVR (en què no hi consten les migracions internes on l'origen o la destinació es produeix en un municipi de menys de 10.000 habitants⁶), s'analitzen les característiques d'aquests moviments residencials de població (vegeu la figura 6):

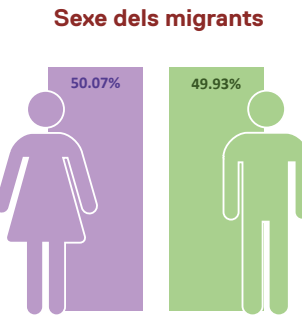
- En les migracions internes metropolitanes, tot i que el volum és molt similar, els moviments protagonitzats per dones representen un percentatge lleugerament més elevat (50,07 %) que el dels homes (49,33%).
- Quant a les edats, els volums més importants de moviments es donen també en els adults joves, però, en aquest cas, el pic no és tan concentrat, és a dir, és més ample, va aproximadament dels 25 als 45 anys (més de 10.000 moviments). El pic màxim d'intensitat es produeix entre els 27 i els 35 anys, i és l'edat de 31 anys la que registra més moviments. S'observa un pic secundari molt destacat en edats infantils (especialment dels 0 als 4 anys) i també es pot observar un lleuger augment en edats molt avançades (a partir dels 78 anys, aproximadament). Com s'ha comentat anteriorment, els moviments en aquestes edats van molt vinculats als processos d'emancipació, formació i ampliació de les famílies i, en el cas de les edats avançades, a processos de dependència.

⁵ En el període 2016-2020, el nombre total de moviments migratoris a l'RMB, és a dir, els que inclouen les migracions internes, les sortides de l'RMB i les entrades a l'RMB, va ser de 2.013.479.

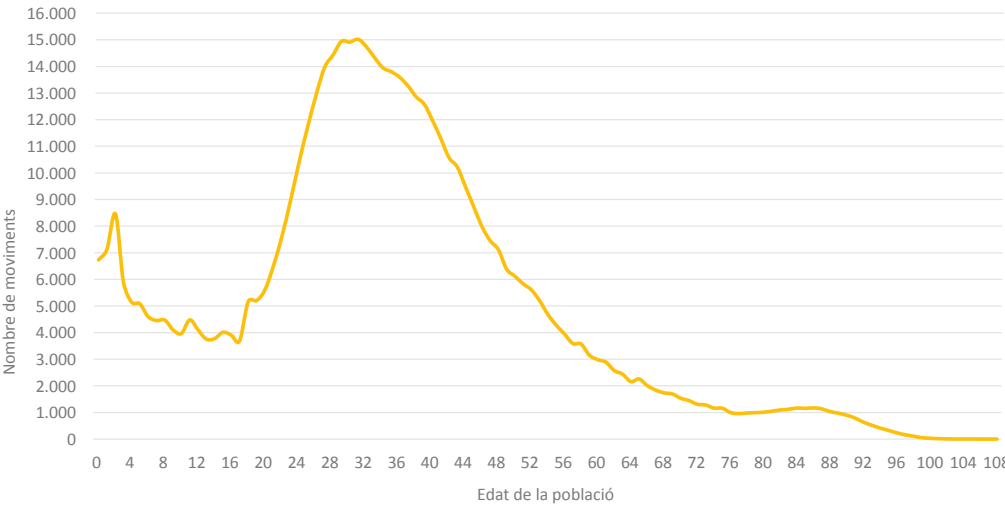
⁶ Dels 164 municipis de l'RMB, 73 tenen més de 10.000 habitants i 91 en tenen menys de 10.000. Tot i així, els 73 municipis més grans concentren un total de 4.852.155 persones l'any 2020 i representen un 92,84 % del total de la població metropolitana, mentre que els 91 més petits aglutinen 374.227 habitants i representen tan sols el 7,16 % de la població de l'RMB.

Figura 6. Perfil demogràfic (sexe, edat i nacionalitat) dels migrants intermunicipals a l'RMB en el període 2016-2020

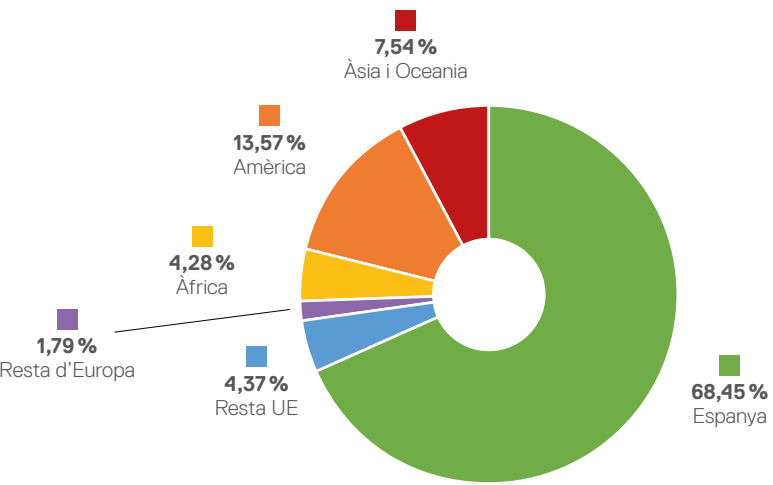
Elaboració pròpia a partir de les dades de les EVR.

- Els moviments protagonitzats per persones de nacionalitat espanyola són més de dos terços del total, un 68,45%. Això implica que, quan se centra l'atenció en els canvis de residència dins de l'RMB, tot i que els migrants amb nacionalitat espanyola són majoritaris, la població de nacionalitat estrangera (que en protagonitza el 31,5% restant) continua tenint un paper molt important, ja que és un col·lectiu amb una mobilitat residencial alta, especialment els primers anys després de l'arribada des dels llocs d'origen. Quant a grups de nacionalitats, Espanya va seguida d'Amèrica, d'Àsia i Oceania, de la Unió Europea (excepte els anys 2016 i 2019, en què Àfrica la supera), d'Àfrica i de la resta d'Europa.

Nacionalitat dels migrants

L'anàlisi combinada de les dades de sexe, edat i nacionalitat,⁷ fa que s'apreciïn diferències rellevants (figura 7):

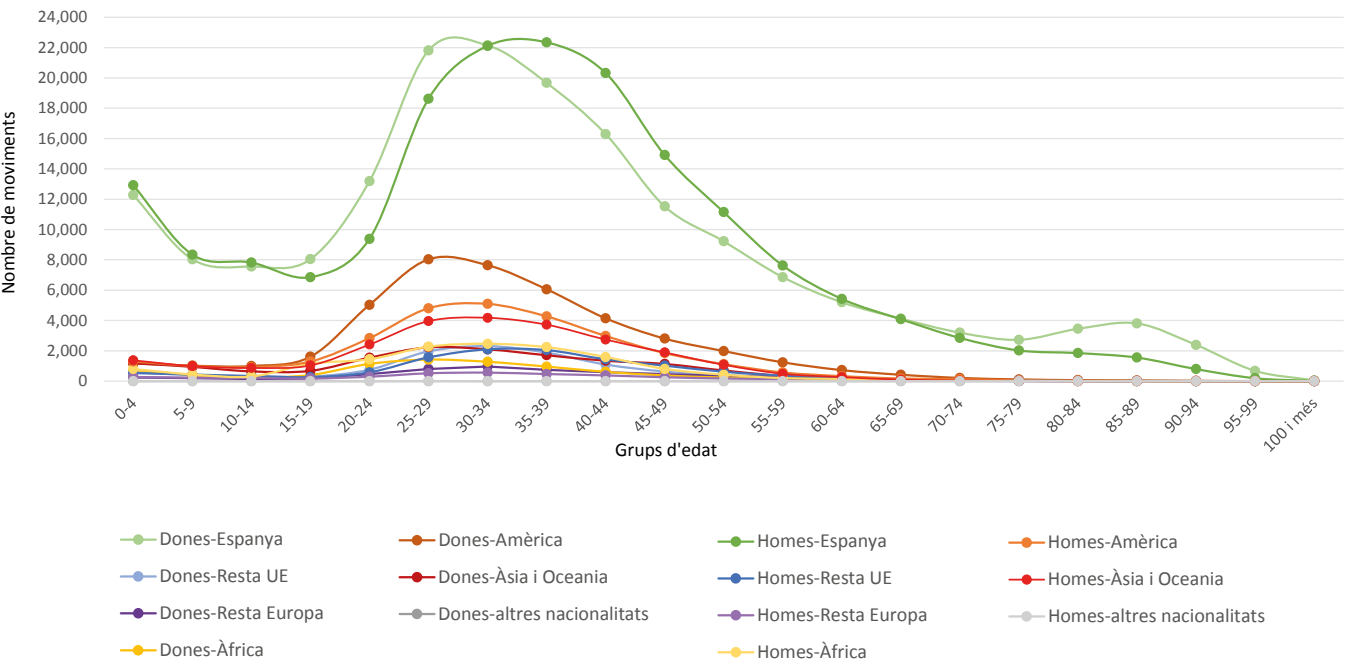
- Les persones amb nacionalitat espanyola són de llarg el grup predominant i, tot i que el nombre d'homes i de dones és similar, presenten diferències en els patrons de mobilitat residencial. Les dones joves mostren un pic més concentrat i en edats més primerenques, especialment entre els 25 i els 39 anys; els homes mostren un pic més tardà, més ampli i fins a edats més grans, especialment intens entre els 30 i els 44 anys. El repunt en edats avançades (entre els 75 i els 94 anys) s'observa només en el cas de les dones espanyoles.

- Els moviments protagonitzats per població estrangera representen, tal com s'ha dit anteriorment, un 31,55% del total i es reparteixen quasi per meitats entre dones i homes (15,74% i 15,81%, respectivament).
- La població americana és el grup més important dels estrangers, amb diferències rellevants entre dones i homes. Amb un 8,16% del total, les dones representen més de la meitat dels moviments protagonitzats per la població estrangera, mentre que el pes dels homes és molt menor, un 5,41%. Per edats, ambdós sexes presenten una gran mobilitat dels 20 als 39 anys, però és molt més intensa la de les dones.
- Entre les persones asiàtiques, els homes tenen molta més mobilitat residencial que les dones, i aquesta es produeix entre els 20 i els 44 anys, especialment.
- Els homes i dones de la Unió Europea es mouen especialment entre els 25 i els 44 anys. Les dones ho fan amb més intensitat en edats més primerenques i els homes representen un volum més gran a partir dels 35 anys.
- En el cas dels africans, els homes tenen una mobilitat més alta que les dones i són el col·lectiu que inicia primer l'augment de la mobilitat, ja que comencen als 15 anys i es mouen amb intensitat fins als 44 anys.
- Entre les persones de la resta d'Europa, les dones presenten més mobilitat, i ambdós sexes es mouen especialment entre els 25 i els 39 anys.

Figura 7. Perfil demogràfic combinat (sexe, edat i nacionalitat) dels migrants intermunicipals a la RMB, 2016-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de les EVR.

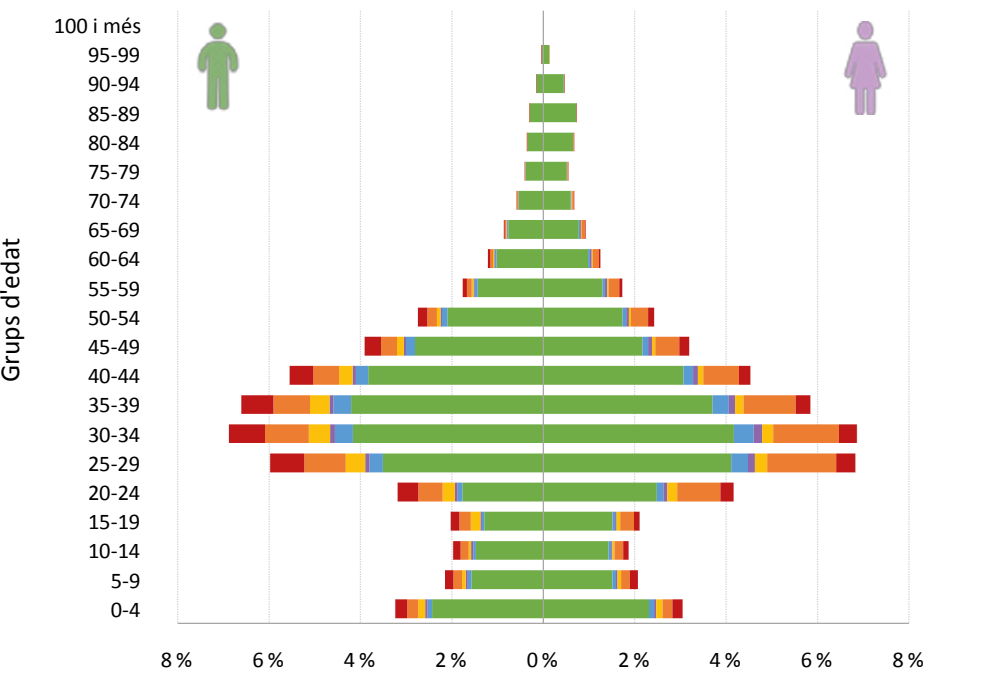
⁷ Les mateixes dades es mostren en un gràfic lineal (figura 7) i en una piràmide d'edats (figura 8) amb l'objectiu de millorar-ne la representació i facilitar-ne la comprensió.

- En analitzar les mateixes dades a partir de l'estructura de la població representada en la piràmide (figura 8), s'aprecia que la població amb nacionalitat espanyola és la dominant en les migracions intermunicipals i que la franja de població amb més mobilitat residencial és la formada pels adults joves, especialment aquells d'entre 25 i 44 anys. Per grups d'edat, s'observen les situacions següents:
- Els infants i els adolescents (0-19 anys) tenen un pes similar en els dos sexes i, tot i que la majoria són de nacionalitat espanyola, hi tenen certa presència tots els grups de nacionalitats, especialment, l'americana, l'asiàtica i l'africana.
  - La franja de 20 a 24 anys, tot i ser adults joves, presenta un augment de la mobilitat, però molt més baixa que a les franges següents. Les dones representen un volum més alt i destaquen especialment el cas de les dones espanyoles i el de les americanes, fet que concorda amb l'inici de la mobilitat residencial previ a la dels homes que s'ha observat en els apartats anteriors. El pes de la població estrangera és similar entre homes i dones, però les proporcions varien notablement: mentre que entre les dones dominen les americanes amb molta diferència, entre els homes el pes es reparteix més entre americans, asiàtics i africans.
  - La franja d'edat amb més mobilitat, la de 25 a 44 anys, també és la que té una proporció més gran de població estrangera, tot i que els espanyols continuen sent més nombrosos. Les dones es mouen més intensament que els homes entre els 25 i els 29 anys, mentre que els homes ho fan en un volum més gran que les dones entre els 30 i els 44 anys. De nou, entre la població estrangera femenina, les dones amb nacionalitat dels països d'Amèrica són les que dominen, seguides de lluny per les de la Unió Europea i les asiàtiques, mentre que, entre els homes, els americans i els asiàtics presenten volums similars, seguits d'africans i ciutadans de la Unió Europea.
  - Tot i que a partir dels 35 anys el volum comença a decreixir, és a partir dels 45 quan es veu la disminució més gran. Dels 45 als 59 anys el pes de la població estrangera sobre la de nacionalitat espanyola decreix notablement i a partir dels 65 anys el seu pes esdevé anecdòtic.

Figura 8. Estructura d'edats segons el perfil demogràfic dels migrants intermunicipals a l'RMB en el període 2016-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de les EVR.

- Espanya
- Àfrica
- Resta UE
- Resta Europa
- Amèrica
- Àsia i Oceania
- Altres

- Els homes representen una proporció més gran que les dones entre els 30 i els 64 anys, mentre que aquestes tenen més pes entre els 15 i els 29 i a partir dels 65 anys, moment en què es produeix un repunt de la mobilitat d'aquest col·lectiu per situacions de dependència que només es dona en les dones amb nacionalitat espanyola.

4. ELS MOVIMENTS MIGRATORIS INTERMUNICIPALS AL CONJUNT DE L'RMB EN EL PERÍODE 2001-2020

En els apartats que venen a continuació, es duu a terme una descripció detallada de les característiques de les migracions intermunicipals a l'RMB com a conseqüència dels canvis de residència. L'anàlisi parteix de les dades de les matrius de migracions per als anys objecte d'estudi, i la descripció s'acompanya d'un seguit de gràfics i mapes que permeten veure com són els moviments de població durant el període 2001-2020.

4.1. SALDOS MIGRATORIS ABSOLUTS EN EL PERÍODE 2001-2020

Les dades relatives als saldos migratoris absoluts (figura 9) per al quinquenni 2001-2005 revelen clarament que Barcelona i els municipis grans de l'àmbit Rondes, és a dir, els que formen el nucli central de la regió, són els que perden més població, mentre que, en general, la resta de municipis de l'AMB i l'RMB en guanyen. Pel que fa als municipis amb saldos negatius, cal destacar que en aquest període Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat perden cada un més de 10.000 habitants, Santa Coloma de Gramenet i Badalona entre 5.000 i 10.000 habitants i Cornellà de Llobregat entre 2.000 i 5.000 habitants. Dels 159 municipis restants, només 15 perden població: Sant Boi de Llobregat, el Prat de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Mollet del Vallès, Granollers i Premià de Mar perden entre 500 i 2.000 habitants; Sant Adrià de Besòs, Montmeló i el Masnou en perden de 100 a 500, i Martorelles, Alella, Vilassar de Mar i Òrrius tenen un saldo negatiu baix, de fins a 100 persones. Globalment, doncs, només 20 municipis perden població en aquest quinquenni, mentre que 144 en guanyen.

Els saldos positius més intensos se situen al nord i al sud de l'eix del Llobregat, al centre del Vallès Occidental, a l'extrem sud del Garraf i en alguns municipis puntuals del Vallès Oriental i del nord del Maresme. Són significatius els casos de Terrassa, amb un saldo positiu superior a 5.000 habitants, i dels 16 municipis amb un saldo positiu entre 2.000 i 5.000 habitants (Cubelles, Vilanova i la Geltrú, Castelldefels, Gavà, Viladecans, Vallirana, Esparreguera, Olesa de Montserrat, Molins de Rei, Sant Cugat del Vallès, Rubí, Sant Quirze del Vallès, Ripollet, Lliçà d'Amunt, Tordera i Pineda de Mar). Els 127 municipis restants tots tenen un saldo positiu de fins a 2.000 habitants: 65, entre 500 i 2.000; 42, entre 100 i 500, i 20, entre 0 i 100.

El quinquenni 2006-2010 es diferencia de l'anterior per una disminució dels valors dels saldos, tot i que el patró territorial es manté (figura 9). Pel que fa als saldos negatius, Barcelona és l'únic municipi amb pèrdues superiors als 10.000 habitants i l'Hospitalet és l'únic amb valors entre 5.000 i 10.000, mentre que Badalona i Santa Coloma de Gramenet passen a perdre entre 2.000 i 5.000 habitants. A part d'aquests quatre municipis, n'hi ha 16 més que perden població: el Prat de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Mollet del Vallès, Granollers i Canovelles perden entre 500 i 2.000 habitants; Sant Feliu de Llobregat, Martorell, la Llagosta i Premià de Mar en perden de 100 a 500, i la Palma de Cervelló, Martorelles, Montmeló i Gallifa tenen un saldo negatiu baix, de fins a 100

persones. En aquest quinquenni tornen a ser 20 municipis els que perden població i 144 els que en guanyen, encara que, aquest cop, amb una intensitat més baixa.

Pel que fa als saldos positius, s'observa clarament que s'ha produït un descens general de la intensitat de la mobilitat. Tot i l'elevat nombre de municipis que guanyen població, no n'hi ha cap que superi els 5.000 habitants, només 3 (Terrassa, Sant Cugat del Vallès i Barberà del Vallès) en guanyen més de 2.000 i la majoria se situen en creixements entre els 100 i els 2.000 habitants (58, entre 500 i 2.000 habitants; 58, entre 100 i 500, i 25, entre 0 i 100).

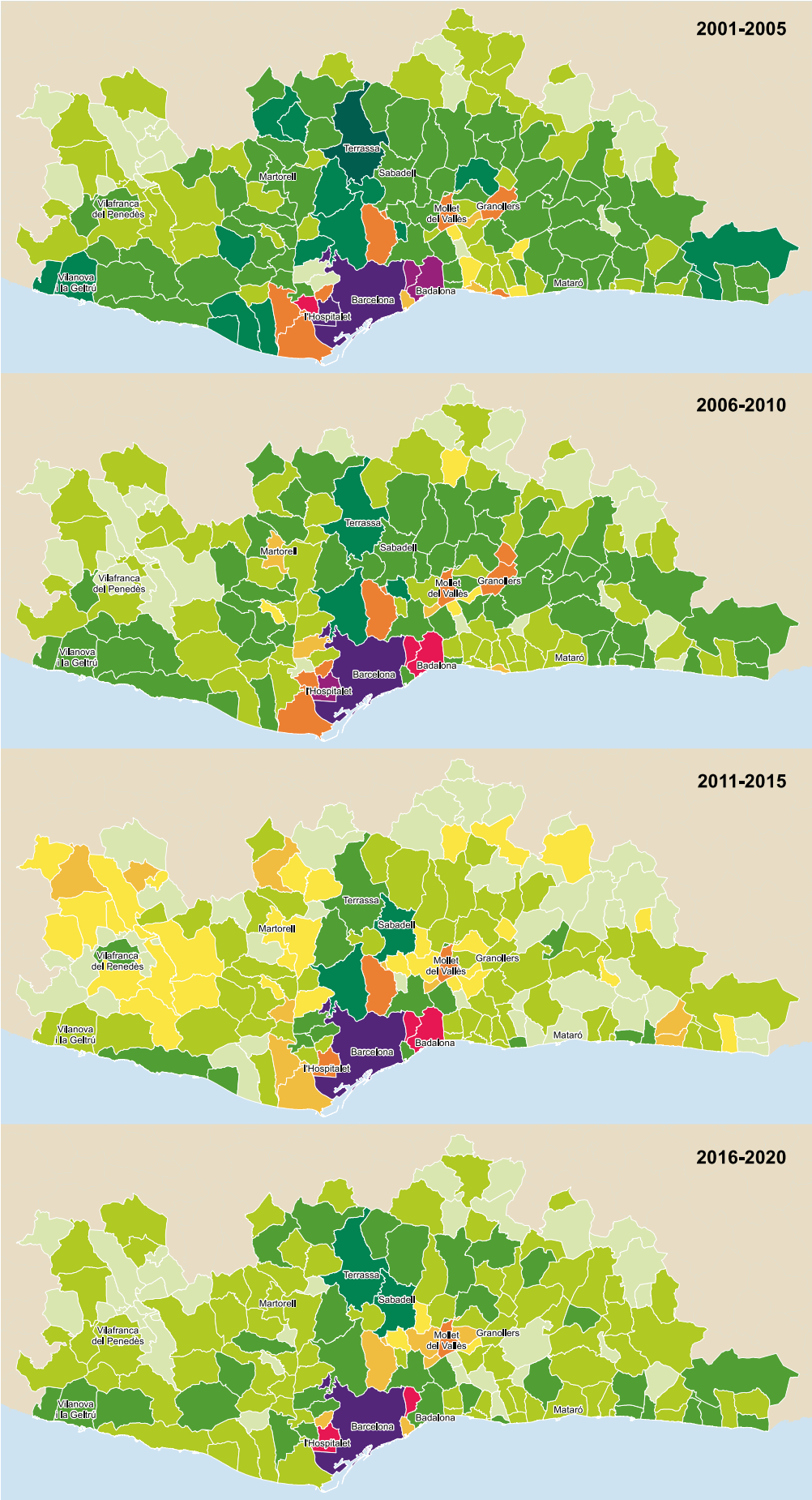
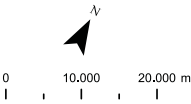
El quinquenni 2011-2015 es caracteritza per una disminució molt gran dels valors dels saldos migratoris, l'augment dels saldos negatius i el domini de saldos propers a zero, tant positius com negatius (figura 9). Entre els municipis amb saldos negatius, Barcelona és l'únic que perd més de 10.000 habitants, seguit de Badalona i Santa Coloma de Gramenet, que continuen perdent entre 2.000 i 5.000 habitants en aquesta etapa. A més, 3 municipis (l'Hospitalet de Llobregat, Cerdanyola del Vallès i Mollet del Vallès) perden entre 500 i 2.000 habitants, 10 municipis en perden entre 100 i 500 (Torrelles de Foix, Sant Quintí de Mediona, Esparreguera, Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi de Llobregat, el Prat de Llobregat, Badia del Vallès, la Llagosta, Sant Cebrià de Vallalta i Sant Pol de Mar) i 34 municipis més perden fins a 100 habitants. En conjunt, els municipis amb saldo migratori residencial negatiu són 50, 30 més que en els dos quinquennis anteriors. En relació amb els saldos positius, només Sabadell i Sant Cugat del Vallès en tenen en la franja dels 2.000-5.000 habitants; 15 municipis tenen un augment d'entre 500 i 2.000 habitants i en els 97 restants els saldos positius són de fins a 500 habitants (55, entre 100 i 500, i 42, entre 0 i 100).

Alguns exemples de l'atenuació dels valors dels saldos en aquest període respecte dels anys anteriors són les ciutats de Terrassa, Mataró o Vilanova i la Geltrú pel que fa als saldos positius o l'Hospitalet de Llobregat pel que fa als saldos negatius. També es poden observar alguns canvis respecte dels períodes anteriors com serien els casos de Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat i Granollers, que passen de pèrdues superiors als 500 habitants dels períodes anteriors a saldos positius d'entre 100 i 500 habitants en el període 2011-2015. Succeeix el cas contrari en municipis com Molins de Rei i Barberà del Vallès, que havien tingut guanys superiors a 2.000 habitants en algun dels períodes i en el darrer passen a tenir un saldo molt baix però negatiu.

En el quinquenni 2016-2020, per una banda, hi ha municipis que mostren saldos negatius elevats per migracions internes, com és el cas de Barcelona, que perd més de 10.000 habitants; Santa Coloma de Gramenet i l'Hospitalet de Llobregat, que perden entre 2.000 i 5.000 habitants, i Mollet del Vallès, que perd entre 500 i 2.000 habitants (figura 9). A aquest grup de municipis amb pèrdues més intenses, se n'hi afegeixen 10 més que experimenten davallades no tan significatives: Esplugues de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Santa Perpètua de Mogoda, la Llagosta i Parets del Vallès perden entre 100 i 500 habitants, i Barberà del Vallès, Polinyà i Montmeló tenen un saldo negatiu baix, de fins a 100 persones. Per altra banda, la resta dels 150 municipis que formen part de l'RMB tenen saldos positius. Els valors més intensos se situen en municipis concrets del Baix Llobregat, el centre del Vallès Occidental, l'extrem sud del Garraf i alguns municipis puntuals del Vallès Oriental i el Maresme. Els dos municipis amb valors més elevats són les cocapitals del Vallès Occidental, Terrassa i Sabadell, amb un saldo positiu d'entre 2.000 i 5.000 habitants. La resta de municipis tenen un saldo positiu d'entre 0 i 2.000 habitants: 35 d'aquests entre 500 i 2.000 habitants, 79 entre 100 i 500 habitants i 37 entre 0 i 100 habitants.

En el darrer període es pot observar que la tendència a l'atenuació dels saldos detectada al quinquenni 2011-2015 s'atura i es torna a una situació similar a la que hi havia al quinquenni 2006-2010: els saldos són més intensos i n'hi ha molts més de positius. També destaca significativament el fet que alguns municipis que perdien molta població, especialment entre els anys 2001 i 2010, ara passen a tenir saldos positius, com seria el cas de Badalona, el Prat de Llobregat, Cornellà de Llobregat o Granollers. Finalment, hi ha menys municipis amb saldos negatius que en els períodes anteriors, i dels 14 que ara es registren només Barcelona perd més de 10.000 habitants (perd 49.349 habitants) i l'Hospitalet de Llobregat i Santa Coloma de Gramenet entre 2.000 i 5.000 habitants, la qual cosa significa que aquests tres municipis són els grans dispersadors de població cap a la resta de l'RMB.

Figura 9. Saldos migratoris absoluts en el període 2001-2020
Elaboració pròpia a partir de les dades de l'IDESCAT.

Els moviments migratoris es produeixen des del centre cap a la perifèria, i perden intensitat en el transcurs dels anys 2001 a 2015, però la recuperen en el quinquenni 2016-2020.

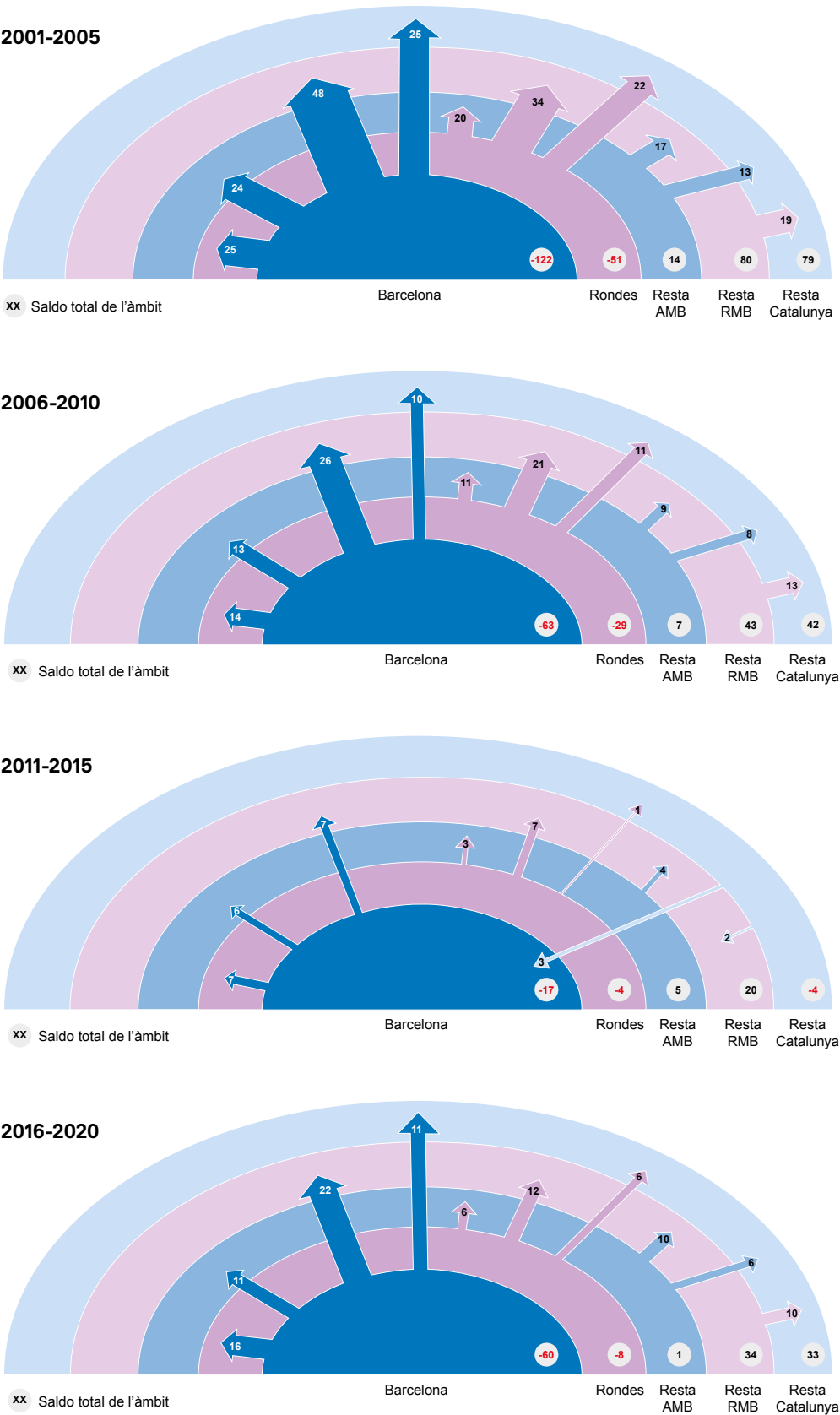
4.2. SALDOS MIGRATORIS ENTRE ÀMBITS DE CATALUNYA EN EL PERÍODE 2001-2020

Pel que fa als saldos totals dels àmbits, s'adverteix que tots decreixen intensament entre el primer i el tercer període estudiats, però se n'observa la reactivació en el darrer quinquenni. Entre el 2001 i el 2015, el volum del saldo migratori de Barcelona es divideix per set (de -122.000 a -17.000 habitants) i en el cas de l'àmbit Rondes aquesta baixada encara és més notable, ja que la xifra es divideix gairebé per 13 (de -51.000 a -4.000 habitants). La resta de l'AMB presenta una reducció més moderada (de 14.000 a 5.000, es redueix 2,8 vegades) i la resta de l'RMB també presenta una gran atenuació que divideix la xifra inicial per 4 (de 80.000 a 20.000). El cas de la resta de Catalunya també és significatiu, ja que passa d'un flux positiu important (79.000 migrants) a un saldo negatiu baix (-4.000), cosa que significa un canvi de tendència en aquest àmbit. Les disminucions dels saldos són de 105.000 migrants menys a Barcelona, 47.000 a l'àmbit Rondes, 9.000 a la resta de l'AMB, 60.000 a la resta de l'RMB i 83.000 a la resta de Catalunya.

En el quinquenni 2016-2020 destaca especialment el cas de la ciutat de Barcelona, que gairebé recupera la intensitat dels anys 2006-2010, període en què es produeix l'esclat de la crisi econòmica del 2008, amb un saldo negatiu de -60.393 persones. L'àmbit Rondes manté el saldo negatiu, però no té un increment tan gran de pèrdues com la capital, amb uns valors una mica superiors als del quinquenni 2011-2015. El saldo dels municipis de la resta de l'AMB es manté positiu, però disminueix respecte del període anterior 2011-2015, mentre que la resta de l'RMB i la resta de Catalunya augmenten molt el seu saldo positiu, però sense arribar als nivells del quinquenni 2006-2010.

Pel que fa a la relació entre els diversos àmbits, no es veuen canvis significatius entre els dos primers períodes pel que fa a patrons de mobilitat, és a dir, disminueixen els fluxos, però les pautes que segueixen són les mateixes. Tanmateix, en el període 2011-2015 sí que apareixen algunes diferències com el canvi de sentit del flux entre Barcelona i la resta de Catalunya: dels 25.000 i 10.000 migrants dels primers períodes en favor de la resta de Catalunya, es passa als -3.000 en contra d'aquest àmbit. En referència a Barcelona, també s'observa que, en els dos primers períodes, el flux més important era, amb diferència, amb la resta de l'RMB, mentre que en el període 2011-2015 l'àmbit Rondes, la resta de l'AMB i la resta de l'RMB tenen un pes molt semblant. A l'àmbit Rondes els fluxos mantenen les tendències que tenien fins llavors quant als llocs de destinació. A la resta de l'AMB, en el quinquenni 2011-2015 s'equilibra el flux amb la resta de Catalunya: mentre que 13.000 i 8.000 migrants es desplaçaven cap a aquest àmbit en els períodes anteriors, aquests anys el saldo és zero. Pel que fa a la resta de l'RMB, cal dir que, en el període 2011-2015, i a diferència dels períodes anteriors i el posterior, el volum de gent que rep de la ciutat de Barcelona s'igualava amb el que rep de l'àmbit Rondes, que sempre era significativament més baix. En aquest mateix quinquenni, el saldo amb la resta de Catalunya s'inverteix i passa a rebre 2.000 migrants, quan n'havia perdut 19.000 en el període 2001-2005 i 13.000 en el quinquenni 2006-2010. En el darrer període (2016-2020) es recuperen un patró de relació entre àmbits i un nivell del volum de moviments similar al del quinquenni 2006-2010. Quant a la relació entre els diversos àmbits, els moviments es tornen a produir des del centre cap a la perifèria i el saldo més destacat és el que es produeix entre la ciutat de Barcelona i la resta de l'RMB (22.000 persones), seguit pel que hi ha entre Barcelona i els municipis de l'àmbit Rondes (16.000 persones) i el que es genera entre l'àmbit Rondes i la resta de l'RMB (12.000 persones).

Figura 10. Saldos migratoris entre els àmbits de Catalunya en el període 2001-2020
Elaboració pròpia.

Els desplaçaments de població es continuen produint des dels municipis centrals grans cap als municipis perifèrics més petits. Els màxims receptors són els municipis mitjans-petits. Al llarg dels 20 anys disminueix el nombre de municipis petits i mitjans-petits i augmenta el de municipis mitjans-grans i grans.

4.3. SALDOS MIGRATORIS ENTRE GRUPS DE MUNICIPIS SEGONS LA DIMENSIÓ EN EL PERÍODE 2001-2020

L'anàlisi dels saldos migratoris entre els municipis classificats segons la seva dimensió demogràfica (figura 11) mostra, de nou, una disminució molt gran dels saldos entre l'inici del període i el quinquenni 2011-2015 i una reactivació en el darrer període analitzat, mentre que els patrons es mantenen similars al llarg dels 20 anys, és a dir, els moviments es produeixen des dels municipis centrals grans cap als perifèrics petits.

La relació de Barcelona amb la resta de grups de municipis és sempre negativa: perd habitants respecte de tots aquests al llarg dels 20 anys, però de manera decreixent fins al 2015 i recuperant una intensitat similar a la del període 2006-2010 en el darrer període. Pel que fa al saldo total, aquest passa de -97.440 persones (2001-2005) a -52.385 (2006-2010), a -20.271 (2011-2015) i a -49.349 persones el darrer quinquenni. La relació més forta de la ciutat és la que té amb els municipis grans d'entre 50.000 i 300.000 habitants, seguida pels municipis mitjans-petits d'entre 5.000 i 20.000 habitants, els municipis mitjans-grans d'entre 20.000 i 50.000 persones i, finalment, els municipis petits de menys de 5.000 habitants. Com a canvi respecte dels períodes anteriors 2001-2005 i 2006-2010, s'observa que la diferència entre el volum de persones que marxen a municipis mitjans-petits i les que van als mitjans-grans és més petit i tendeix a assemblar-se al del període 2011-2015.

Els municipis grans només tenen saldo positiu amb Barcelona, mentre que perden cap a la resta d'àmbits, en primer lloc, cap als municipis mitjans-petits, a continuació, cap als mitjans-grans i, finalment, cap als petits. El saldo total de l'àmbit passa de -9.018 el primer quinquenni, a -7.125 el segon, es torna lleugerament positiu en el període 2011-2015 amb un saldo de 271 persones i el darrer quinquenni es manté en positiu però amb una xifra molt més alta, que se situa amb un saldo de 5.110 persones. Això es deu, entre altres factors, al fet que la reactivació de les migracions des de la ciutat de Barcelona ha estat molt més intensa que en la resta d'àmbits.

El tercer grup, el dels municipis mitjans-grans (20.000-50.000 habitants), és el que rep població dels grups de municipis més grans (en primer lloc, de Barcelona i, en segon lloc, dels municipis de més de 50.000 habitants) i en perd cap als més petits. El seu saldo es manté positiu al llarg dels 20 anys, però passa de 24.888 en el període 2001-2005, a 8.671 en el segon període, a 6.671 en el període 2011-2015 i remunta fins a les 10.340 persones el darrer quinquenni, que queda molt per darrere del saldo del quinquenni 2001-2005, però supera les xifres dels quinquennis 2006-2010 i 2011-2015.

El grup dels municipis mitjans-petits té un saldo positiu amb els grups més grans que el precedeixen i negatiu amb els municipis petits. En els tres primers quinquennis, la relació més intensa la mantenia amb els municipis grans, seguida de Barcelona i els municipis mitjans-grans, però el darrer quinquenni, a diferència dels períodes anteriors, la relació més intensa no la manté amb els municipis grans, sinó amb la ciutat de Barcelona. Aquest grup és el que presenta els saldos positius totals més importants al llarg de tot el període: 59.379, 39.626, 12.496 i 26.365 persones, respectivament, a cada quinquenni.

Els municipis petits presenten saldos positius amb la resta de grups (exceptuant-ne els saldos del període 2011-2015 amb els municipis mitjans, que són negatius però molt baixos), seguint el mateix patró que els mitjans-petits: els saldos més grans són amb els municipis grans, seguits de Barcelona, els mitjans-grans i els mitjans-petits. El seu saldo, sempre positiu, disminueix molt al llarg dels primers 15 anys i es reactiva l'últim quinquenni: 22.191 (2001-2005), 11.213 (2006-2010), 833 (2011-2015) i 7.534 (2016-2020).

Figura 11. Saldos migratoris entre grups de municipis segons la seva dimensió en el període 2016-2020

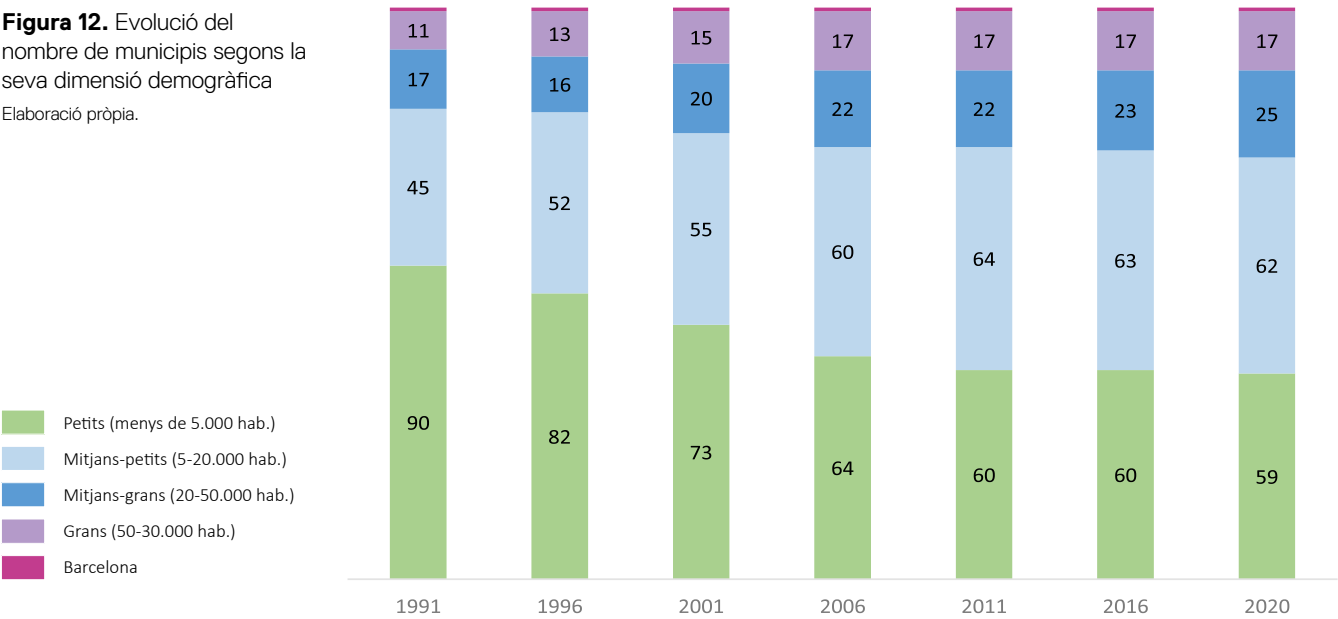
Nota. Les xifres de població utilitzades per a la classificació dels municipis són les del padró municipal del darrer any de cada període.

Elaboració pròpia.

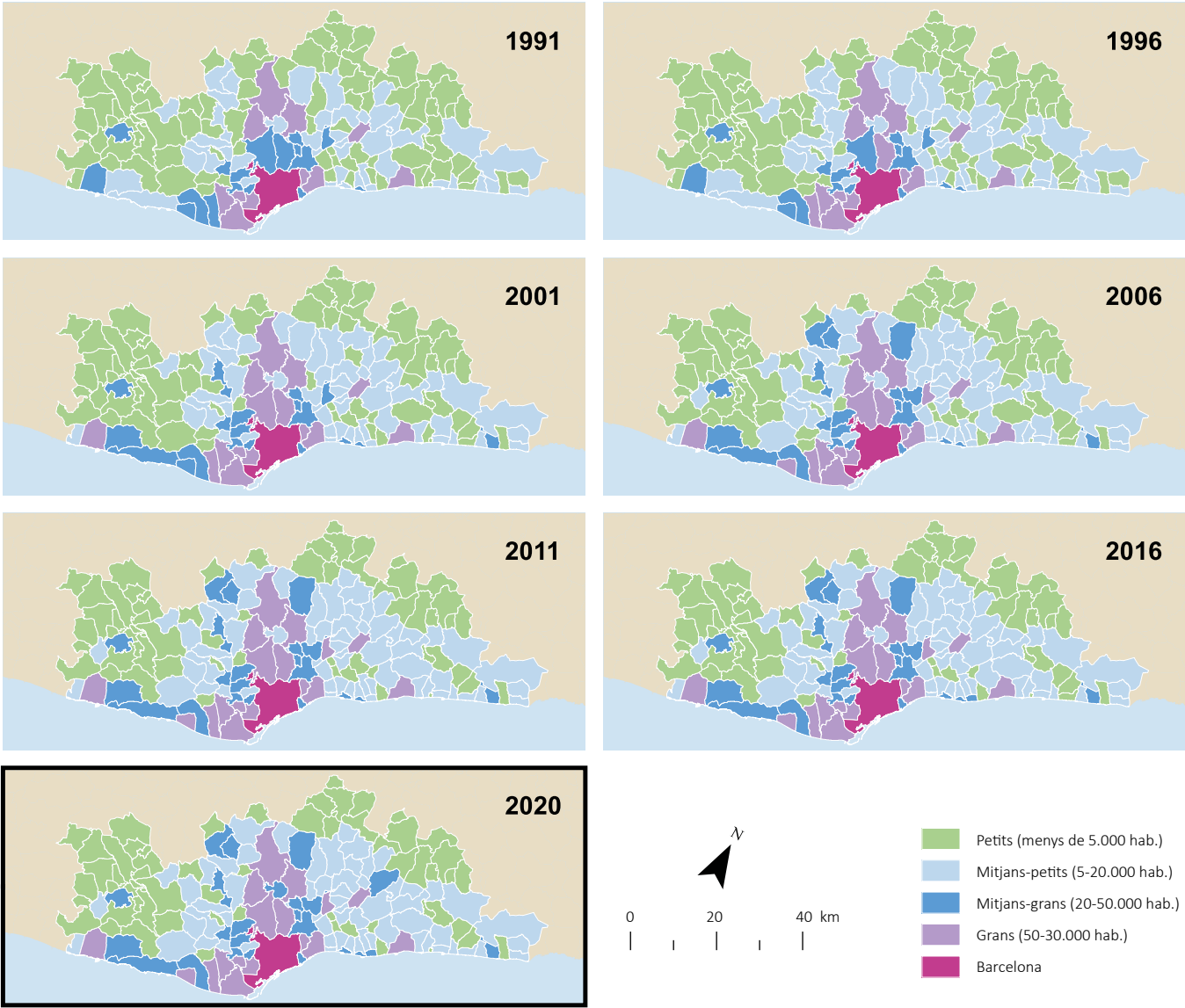
- Petits (menys de 5.000 hab.)
- Mitjans-petits (5-20.000 hab.)
- Mitjans-grans (20-50.000 hab.)
- Grans (50-300.000 hab.)
- Barcelona

Els gràfics dels saldos migratoris entre grups de municipis segons la dimensió s'acompanyen d'un seguit de mapes que mostren els municipis de l'RMB classificats segons el seu pes demogràfic en diferents moments dels darrers 30 anys (1991-2020). Aquestes representacions evidencien les variacions de població esdevingudes en aquests municipis, faciliten la identificació dels que canvien de categoria (disminució del nombre de municipis petits i augment dels mitjans i grans) i permeten entendre millor les conseqüències d'algunes dinàmiques migratòries (figures 12, 13, 14 i 15). Aquests mapes també permeten veure la importància de les migracions externes a l'RMB, com en el cas de la ciutat de Barcelona, en què en els últims cinc anys es produeix un gran augment de població absoluta de 55.436 persones, atribuïble a aquestes migracions exteriors que compensen la pèrdua de població de 49.349 habitants per migracions internes. Així, la població d'aquesta ciutat passa d'1.608.746 habitants el 2016 a 1.664.182 habitants el 2020, una xifra que supera el valor registrat al padró del 1991 (1.643.542 habitants), que, fins ara, havia estat la més alta dels darrers 30 anys.

Figura 12. Evolució del nombre de municipis segons la seva dimensió demogràfica
Elaboració pròpia.

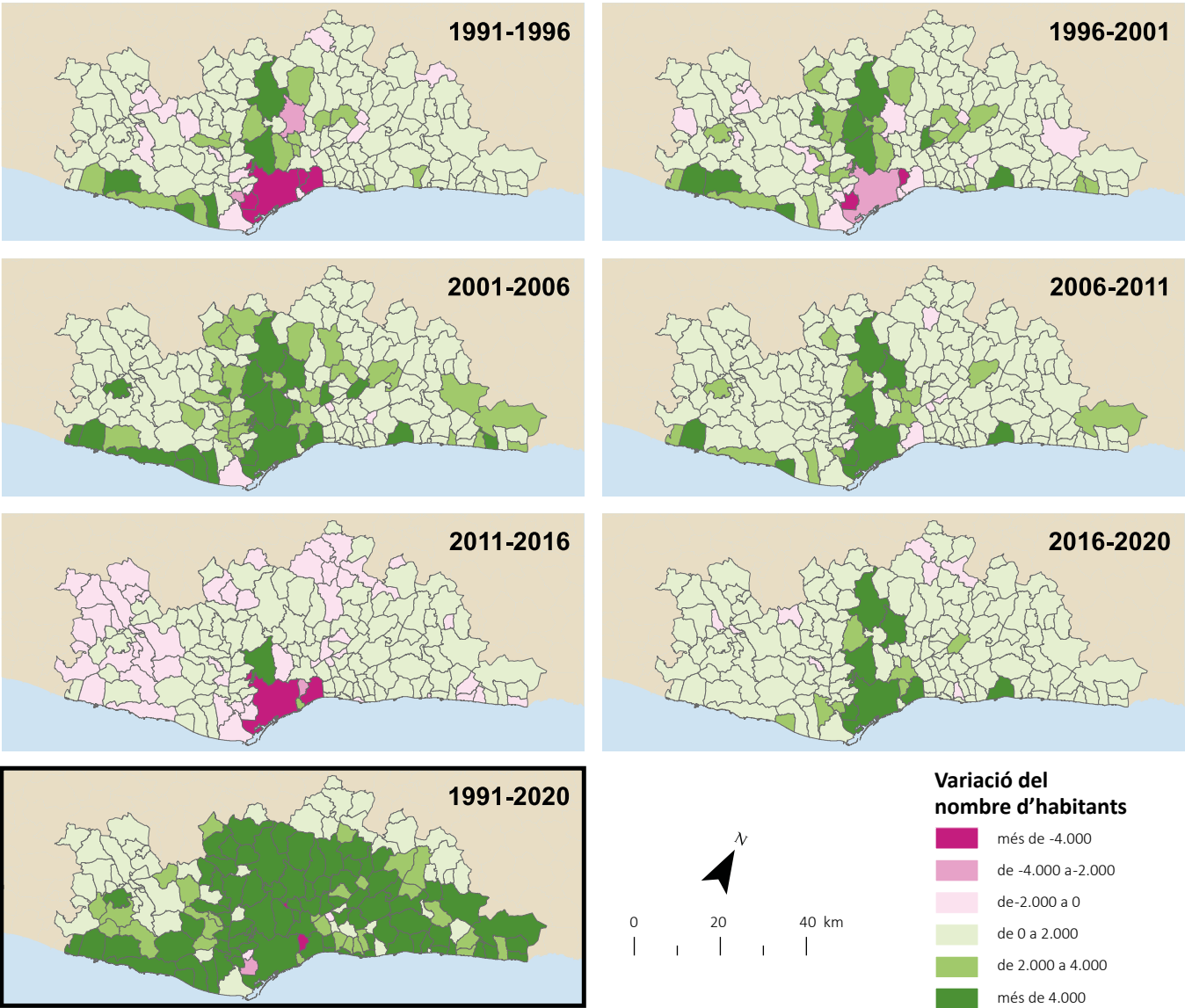
Figura 13. Municipis segons la seva dimensió demogràfica, 1991-2020.
Elaboració pròpia.

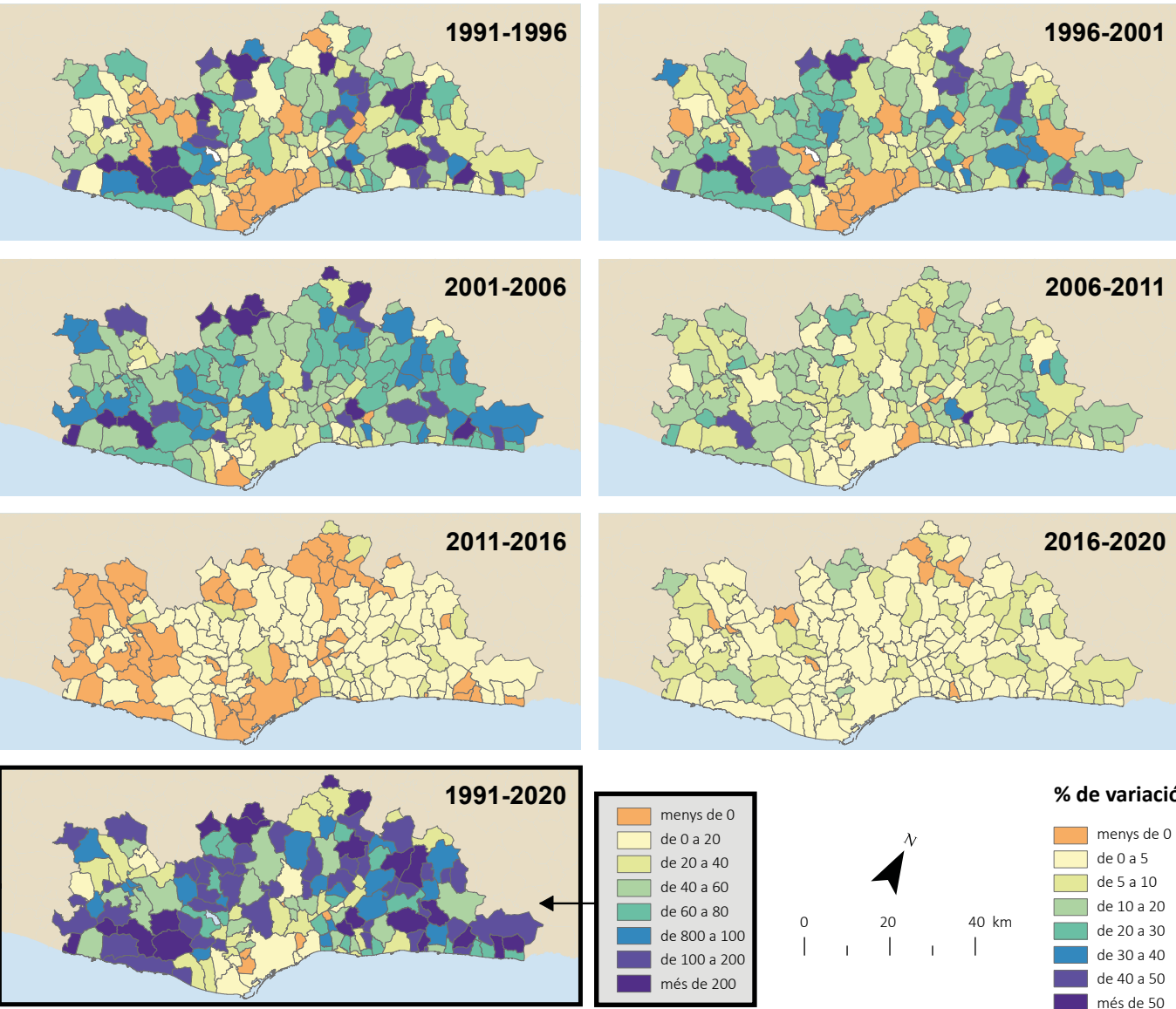
Figura 14. Variació de la població municipal en el període 1991-2020.

Nota: variació en xifres absolutes respecte del primer any del període.
Elaboració pròpia.

Figura 15. Variació de la població municipal en el període 1991-2020.

Nota: variació en xifres relatives respecte del primer any del període.
Elaboració pròpia.

Barcelona és l'origen principal de les migracions intermunicipals a l'RMB que es generen des del nucli central metropolità. En són l'excepció diversos municipis del Baix Llobregat i uns pocs més de la resta de l'RMB, que reben més població de l'àmbit Rondes.

4.4. MIGRACIONS INTERMUNICIPALS DES DE BARCELONA I L'ÀMBIT RONDOS EN EL PERÍODE 2001-2020

En aquests mapes de diagrames circulars de sectors (figura 16) es mostren el volum i la destinació de la població que marxa dels àmbits de Barcelona i Rondes, és a dir, del nucli central metropolità, on el dinamisme migratori és més gran, cap a la resta de l'AMB i l'RMB. Els ciutadans d'aquesta àrea central mostren una tendència a desplaçar-se per tot arreu, encara que és possible apreciar diferències segons quin sigui el seu origen.

En termes generals, cal mencionar que els moviments són especialment intensos a la costa sud metropolitana, l'eix del riu Llobregat, el centre i el sud del Vallès Occidental, el sud-est del Vallès Oriental i els municipis costaners del Maresme. Destaquen diverses ciutats de la segona corona metropolitana com Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, Terrassa, Sabadell o Mataró i, també, els municipis més propers al centre metropolità, com Sant Boi de Llobregat, Castelldefels, Sant Cugat del Vallès o el Masnou. Aquestes destinacions es mantenen com les receptores més importants durant tot el període tot i que, de nou, el volum disminueix progressivament amb el pas dels anys i es reactiva el darrer quinquenni a tota l'RMB. Respecte d'aquestes disminucions del període 2006-2015, les més importants quant a entrades de migrants es donen a l'eix del Llobregat, la zona situada entre Sabadell, Mollet del Vallès i Granollers i el nord del Maresme.

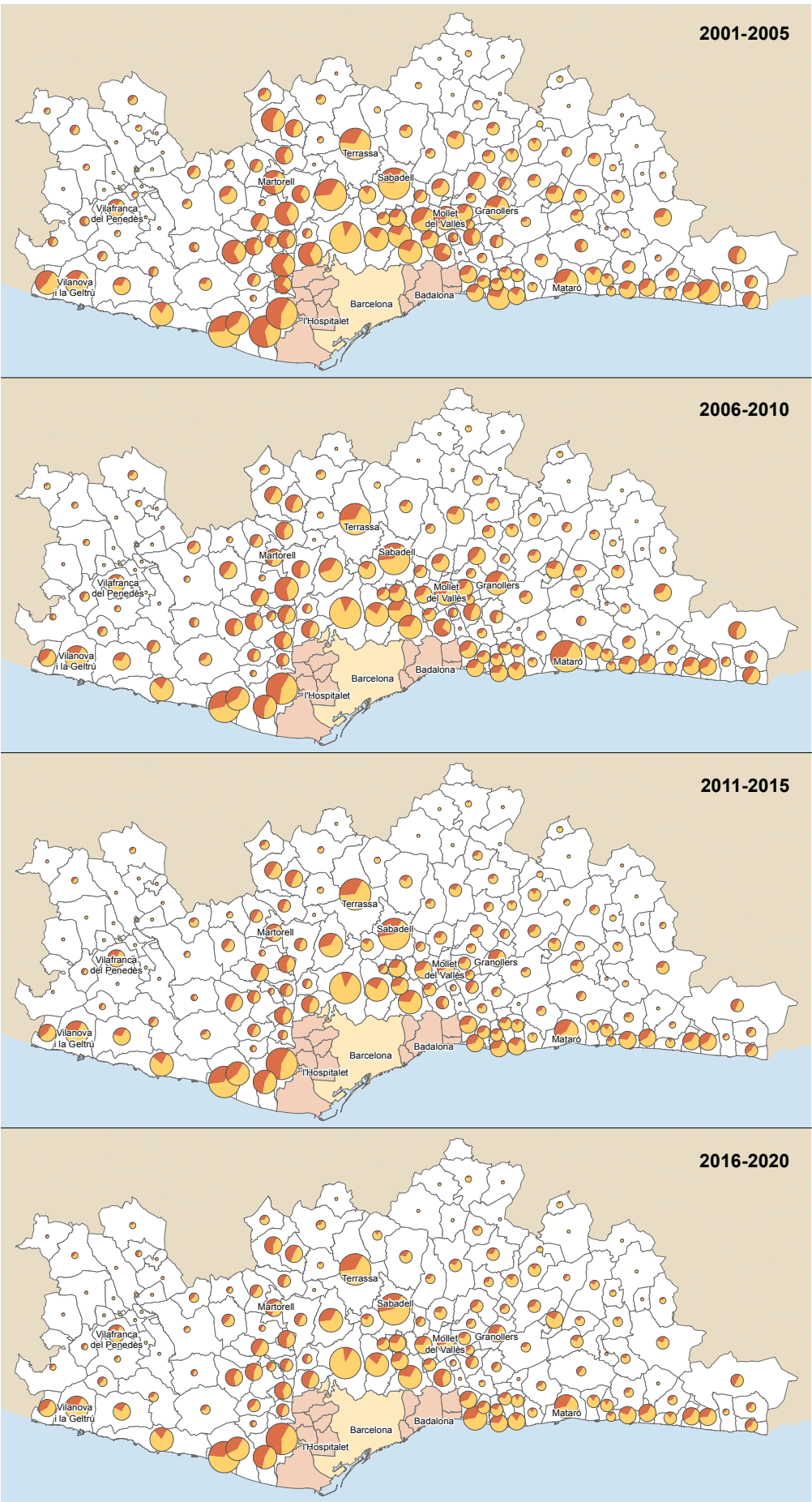
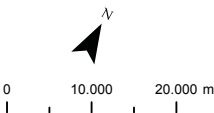
Pel que fa a l'origen dels moviments, a la major part de municipis metropolitans la ciutat de Barcelona és el focus generador de més de la meitat de les entrades procedents del centre metropolità. Entre les zones que més destaquen hi ha el Maresme, els dos Vallès i la costa sud entre Gavà i Vilanova i la Geltrú. En són l'excepció la majoria de municipis de l'eix del riu Llobregat, que reben més població des de l'àmbit Rondes; alguns municipis del Vallès Oriental situats a la frontera entre aquesta comarca i el nord del Barcelonès, comunicats amb els municipis de l'àmbit Rondes a través de la carretera BV-5001, que uneix Santa Coloma de Gramenet amb la Roca del Vallès, i altres municipis puntuals com els de la zona nord del Maresme. Tot i el domini de Barcelona, s'observa un cert equilibri dels dos àmbits en alguns municipis del Penedès (Torrelles de Foix, Gelida i Sant Llorenç d'Hortons), el Garraf (Cubelles i Olivella), el Vallès Oriental (Canovelles, Lliçà d'Amunt i Lliçà de Vall) i el Maresme (Pineda de Mar).

Figura 16. Migracions intermunicipals des de Barcelona i l'àmbit Rondes en el període 2001-2020
Elaboració pròpia.

Lloc de procedència

Àmbit Rondes   Barcelona

- menys de 100
- de 100 a 250
- de 250 a 500
- de 500 a 1.000
- de 1.000 a 2.500
- de 2.500 a 5.000
- de 5.000 a 10.000
- més de 10.000

En l'àmbit de l'AMB, el lloc de procedència majoritari de les migracions intermunicipals són els municipis que formen part dels tres àmbits que la constitueixen: Barcelona, l'àmbit Rondes i la resta de l'AMB.

4.5. MIGRACIONS INTERMUNICIPALS DES DE BARCELONA, L'ÀMBIT RONDOS, LA RESTA DE L'AMB I LA RESTA DE L'RMB EN EL PERÍODE 2001-2020

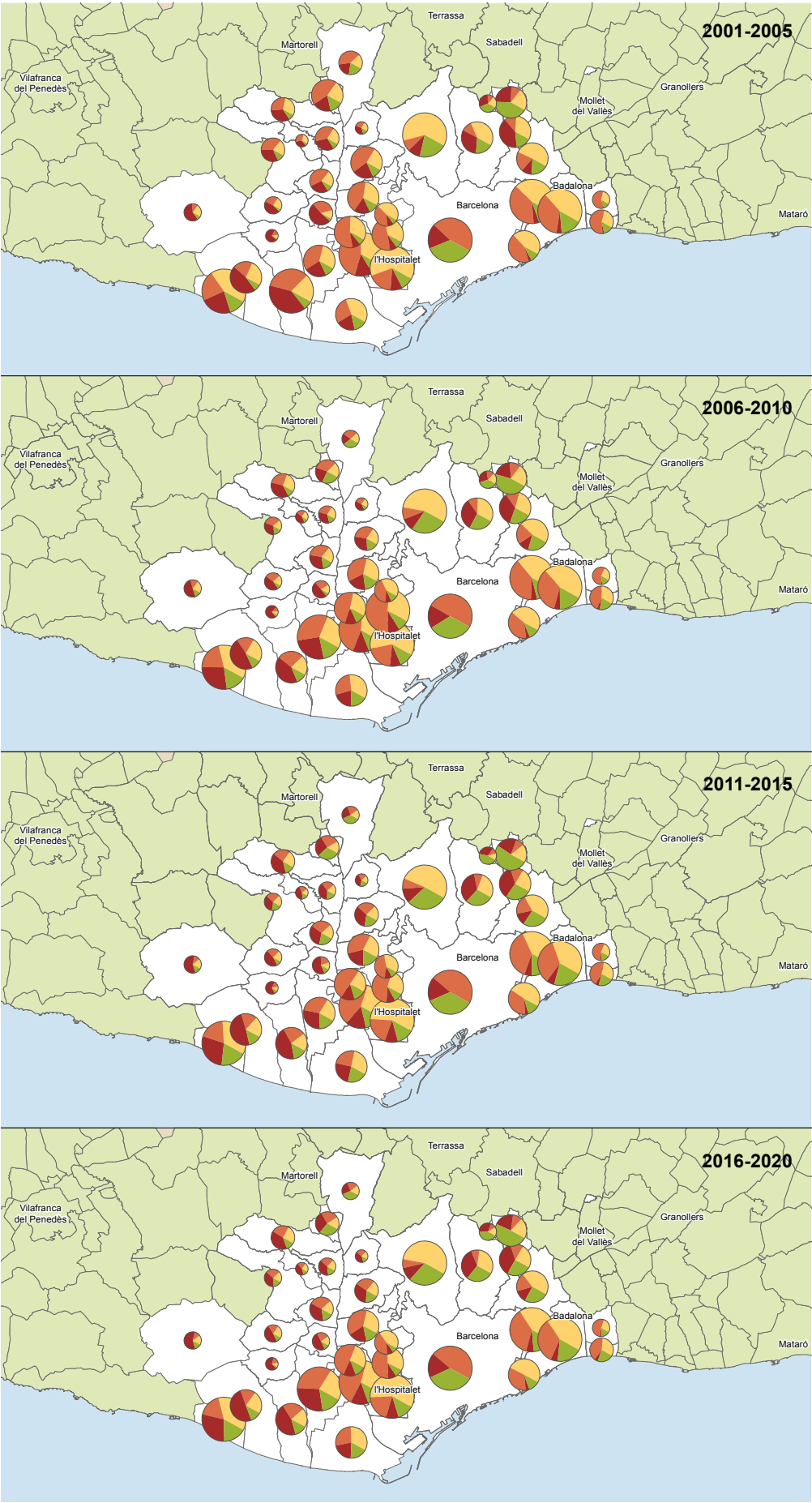
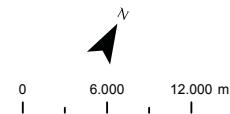
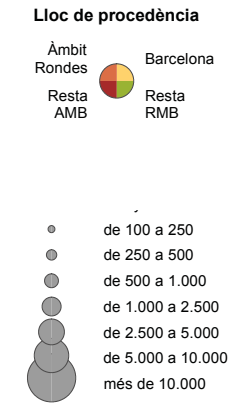
Els mapes que es mostren a continuació permeten observar el volum de les entrades a tots els municipis de l'RMB segons si el lloc de procedència és la ciutat de Barcelona, l'àmbit Rondes, la resta de l'AMB o la resta de l'RMB.

Els mapes que presenten les dades per a l'àmbit de l'AMB (figura 17) mostren una disminució entre els anys 2006 i 2015 del volum d'entrades migratòries i una recuperació el darrer quinquenni. El nombre més gran d'entrades als municipis que es produeixen en aquest territori prové de l'àmbit metropolità mateix, el que formen Barcelona, l'àmbit Rondes i la resta de l'AMB, tot i que el volum que representa cadascuna d'aquestes zones als municipis de destinació va variant. Pel que fa al pes de Barcelona, en 7 dels 36 municipis n'és l'origen majoritari al llarg dels 20 anys (Castelldefels, el Prat de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet i Badalona), als quals s'afegeixen Sant Just Desvern i Montcada i Reixac el quinquenni 2016-2020. A l'Hospitalet de Llobregat i a Sant Cugat del Vallès aquestes representen més de la meitat de les entrades del municipi en tots els períodes.

Respecte a l'àmbit Rondes, aquesta és la relació dominant a Barcelona i té un pes molt important en els municipis de l'àmbit Rondes (com Esplugues de Llobregat, Cornellà de Llobregat o Sant Joan Despí). Al Baix Llobregat hi té força importància, sovint més que la ciutat de Barcelona, i en alguns casos és el lloc d'origen principal (Sant Boi de Llobregat, per exemple). La resta de l'AMB és l'àmbit amb menys pes a la ciutat de Barcelona, però, en canvi, té un pes més rellevant als municipis del mateix àmbit metropolità, tant en el cas del Baix Llobregat com en el del Vallès Occidental. En alguns municipis de l'àmbit Rondes, el pes de la resta de l'AMB és insignificant, sobretot als del nord de Barcelona. La resta de l'RMB no era l'origen majoritari en cap dels municipis fins al darrer quinquenni, en què ho és a Castellbisbal, Badia del Vallès i Barberà del Vallès. Al llarg dels 20 anys, aquest àmbit, tot i no ser majoritari, destaca a Barcelona, als municipis de l'àmbit Rondes del nord de la Ciutat Comtal, als municipis del Vallès Occidental i als situats més al nord del Baix Llobregat.

Respecte del volum total d'entrades, destaquen amb més de 10.000 en tots els períodes els municipis de Castelldefels, Cornellà de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat, Barcelona, Sant Cugat del Vallès, Santa Coloma de Gramenet i Badalona. Viladecans rep aquest nombre d'entrades el quinquenni 2001-2005, Esplugues de Llobregat el quinquenni 2006-2010 i Sant Boi de Llobregat els quinquennis 2006-2010 i 2016-2020. La resta dels municipis presenten un volum d'entrades elevat d'entre 1.000 i 10.000 entrades. Els municipis més petits de l'AMB (Sant Climent de Llobregat, la Palma de Cervelló i el Papiol) presenten un volum inferior, d'entre 500 i 1.000 persones.

Figura 17. Migracions intermunicipals des de tots els àmbits cap a l'àmbit AMB en el període 2001-2020
Elaboració pròpia.

En l'àmbit de la resta de l'RMB, els moviments més rellevants es produeixen entre els municipis de l'àmbit mateix. Els volums més grans i la presència més significativa de migrants procedents del nucli central metropolità continuen concentrant-se als municipis més grans i a les zones que es corresponen amb els eixos de mobilitat.

En els mapes que mostren les dades per a l'àmbit de la resta de l'RMB (figura 18), s'aprecia també el descens progressiu del volum migratori entre els anys 2001 i 2015, així com la lleugera recuperació del quinquenni 2016-2020. En aquest àmbit, les migracions amb origen als municipis de l'RMB són les majoritàries a la pràctica totalitat dels municipis de les comarques de l'Alt Penedès i el Garraf, a gran part dels del Vallès Occidental, a tots els del Vallès Oriental i a la majoria dels del Maresme.

Respecte de les migracions provinents del conjunt de l'AMB, aquestes són majoritàries només en alguns municipis concrets. De les comarques esmentades al paràgraf anterior, són Cubelles i Sitges al Garraf, Gelida i Olesa de Bonesvalls a l'Alt Penedès, Terrassa, Sabadell i Rubí al Vallès Occidental i Alella i el Masnou al Maresme. També ho són tots els que estan situats més al nord de la comarca del Baix Llobregat i que no formen part de l'AMB. En alguns quinquennis hi ha altres municipis on les migracions provinents de l'AMB són superiors a les de l'RMB, com Sant Fost de Campsentelles al Vallès Oriental o Gallifa al Vallès Occidental.

Els volums més grans d'entrades per migracions es concentren als grans eixos de comunicació i als grans nuclis urbans: la costa sud, Vilafranca del Penedès, l'eix del Llobregat, el nucli format per Terrassa, Sabadell i Rubí, la zona del sud i part de l'eix de la C-17 i l'AP-7 al Vallès Oriental i la costa del Maresme. Destaca el volum de més de 10.000 entrades als municipis de Rubí, Terrassa, Sabadell, Granollers i Mataró i les arribades d'entre 5.000 i 10.000 persones a Vilanova i la Geltrú, Sant Pere de Ribes, Sitges, Vilafranca del Penedès, Mollet del Vallès, Premià de Mar i Pineda de Mar al llarg de tot el període, i en alguns municipis com Cubelles, Esparreguera, Sant Quirze del Vallès i Santa Perpètua de Mogoda en alguns dels quinquennis.

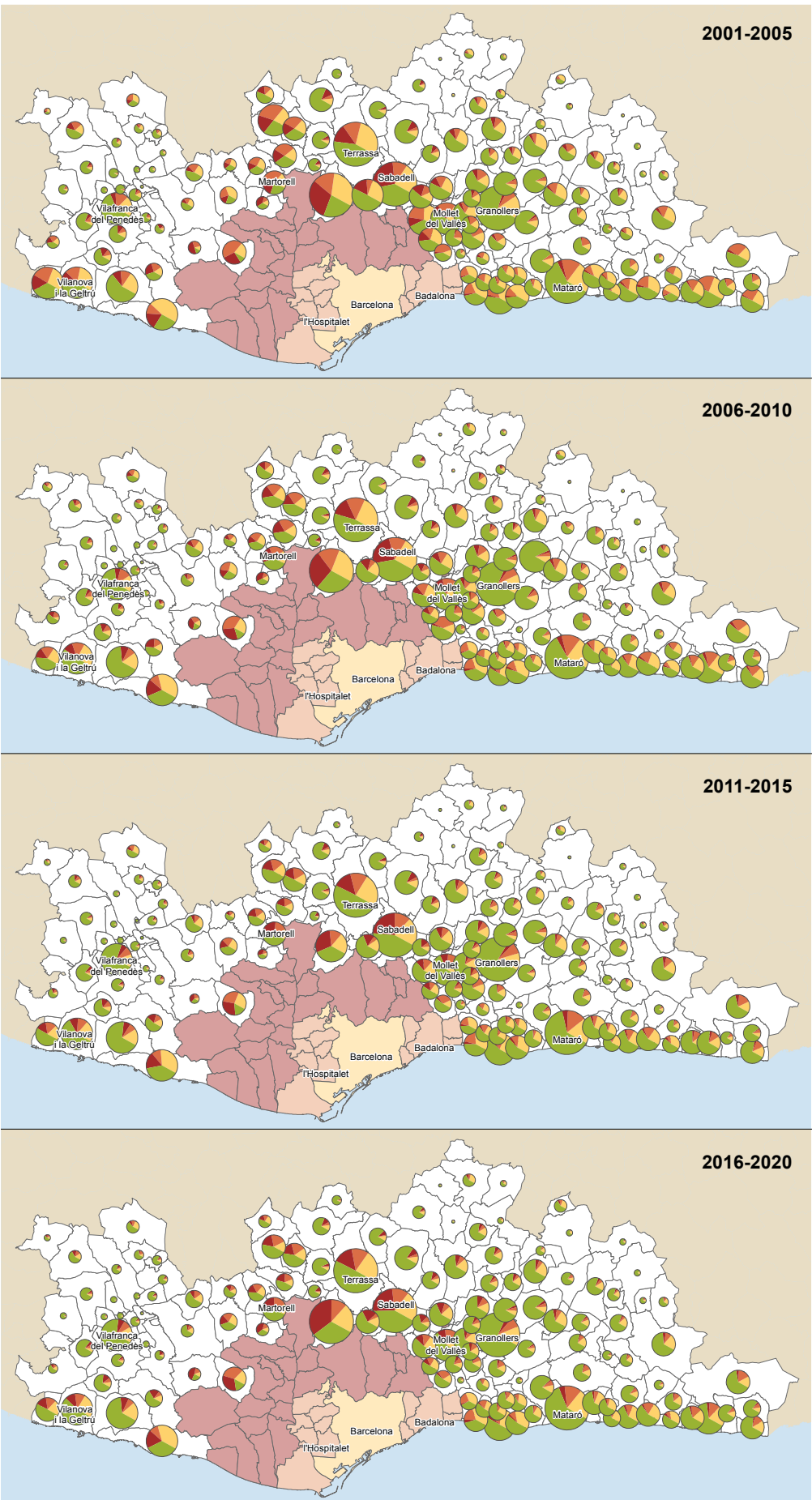
Figura 18. Migracions intermunicipals des de tots els àmbits cap a l'àmbit resta de l'AMB en el període 2001-2020
Elaboració pròpia.

Lloc de procedència

Àmbit Rondes
Resta AMB Resta RMB

de 100 a 250
de 250 a 500
de 500 a 1.000
de 1.000 a 2.500
de 2.500 a 5.000
de 5.000 a 10.000
més de 10.000

0 10.000 20.000 m

Entre el 2006 i el 2015 es produeix una disminució progressiva dels fluxos migratoris, que es reactiva en el període 2016-2020 i recupera un nivell similar als anys 2006-2010. Es continuen detectant els patrons territorials respecte del sentit dels fluxos, dels nuclis, satèl·lits i constel·lacions, dels grans eixos de mobilitat i de la barrera central.

4.6. SALDOS MIGRATORIS INTERMUNICIPALS, EXCEPTE BARCELONA I L'ÀMBIT RONDES, EN EL PERÍODE 2001-2020

En els mapes de fluxos dels anys 2001-2020 (figura 19), on no es representen els fluxos de Barcelona i de l'àmbit Rondes per a la millora de la visualització, és possible advertir una dinàmica dels moviments intermunicipals que ja s'havia advertit en estudis previs (Serra, 2003). En primer lloc, es pot observar molt bé la **variació dels volums** al llarg dels 20 anys, amb una forta intensitat els primers anys del vintenni, que va disminuir progressivament amb l'esclat de la bombolla immobiliària i que s'ha reactivat en el darrer període analitzat. Si es compara el quinquenni 2016-2020 amb els anteriors, es detecta la reactivació de les migracions ja mencionada, però amb diferències d'intensitat segons la zona. A la costa sud (Garraf i Baix Llobregat) i al Vallès Occidental, els fluxos són molt intensos i en alguns casos semblen superar els moviments del quinquenni 2006-2010 (a Rubí i Sabadell, per exemple), mentre que en altres zones com l'eix del Llobregat, el Vallès Oriental i el Maresme s'aprecia que es reactiva el moviment, però les intensitats no són tan elevades. A l'Alt Penedès els fluxos entre Vilafranca del Penedès i els municipis del seu entorn tornen a ser d'expulsió des de la capital comarcal (a diferència del quinquenni 2011-2015, en què eren a la inversa), però la intensitat i la quantitat dels fluxos són molt més baixes.

El segon element d'anàlisi són els **patrons territorials**, que es mantenen i presenten poques variacions. En aquest sentit, cal destacar els fets següents:

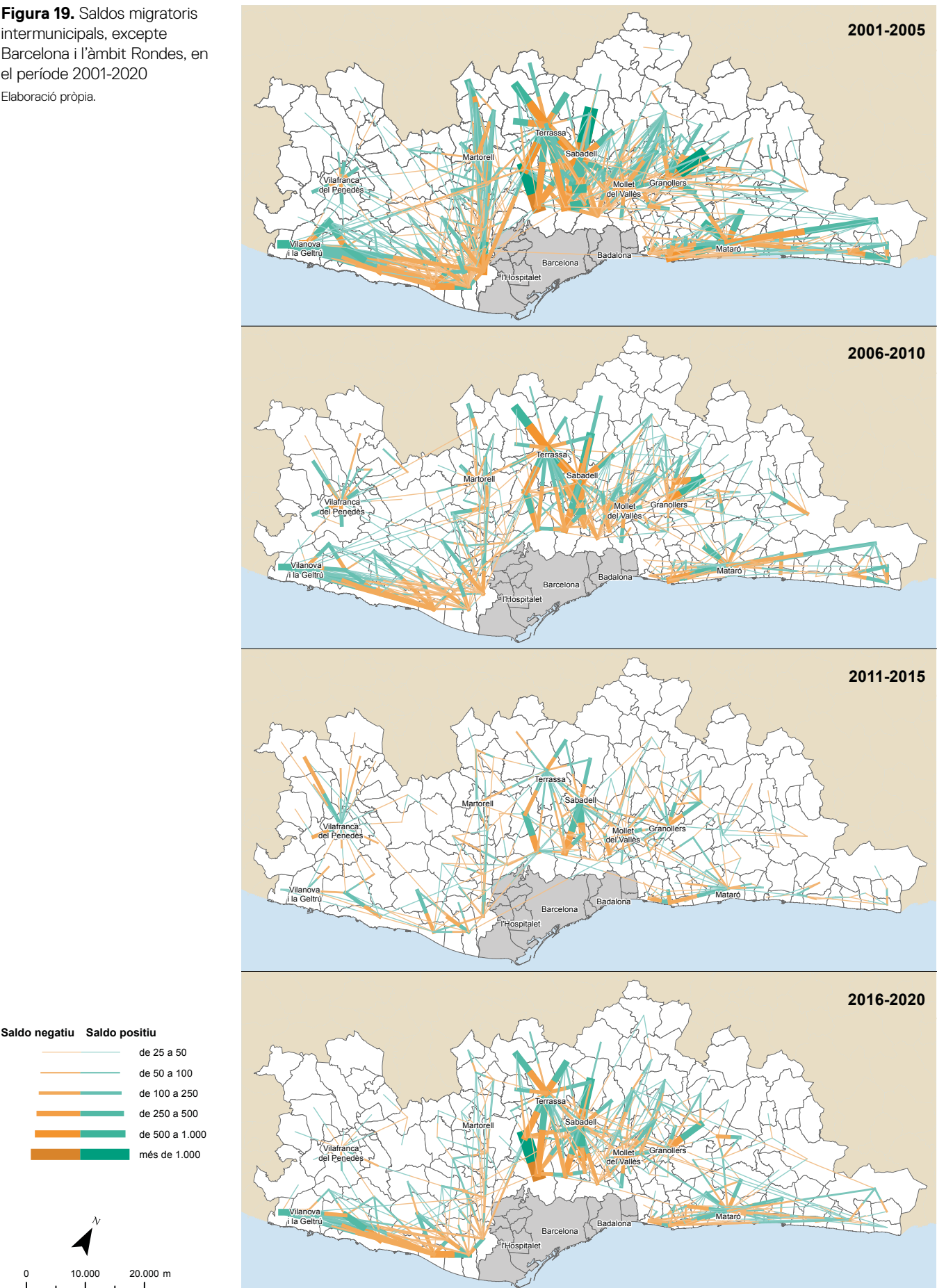
■ **Sentit dels fluxos.** Els fluxos migratoris acostumen a tenir el seu origen a les zones centrals metropolitanes i es dirigeixen cap a les més exteriors, és a dir, segueixen un patró de dins cap a fora. Aquests fluxos es van invertir en casos puntuals amb l'arribada de la crisi, especialment el quinquenni 2011-2015 (com en el cas de Terrassa i Vacarisses, per exemple), però han canviat de nou en el darrer període estudiat.

■ **Nuclis, satèl·lits i constel·lacions.** En els mapes es visualitzen un seguit de municipis que actuen com a nuclis de recepció o expulsió de població migrant de l'entorn geogràfic on es troben. Solen ser municipis de la resta de l'RMB (segona corona metropolitana), acostumen a ser capitals de comarca i tenen un nivell de relacions molt intens amb els municipis del seu entorn. Aquests conjunts formats pels nuclis i els seus municipis satèl·lit s'han anomenat *constel·lacions municipals*. Els casos més significatius que s'aprecien en els mapes són els de Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Terrassa, Sabadell, Mollet del Vallès, Granollers i Mataró. Martorell, en canvi, ha perdut rellevància quant a la seva capacitat d'actuar com a nucli respecte de les dinàmiques que mostrava en els períodes anteriors.

■ **Eixos.** Novament s'observen un seguit d'eixos que coincideixen amb l'existència d'elements geogràfics i de vies de comunicació importants que afavoreixen o dificulten la mobilitat. Es localitzen a la costa del Baix Llobregat i el Garraf, a l'eix del riu Llobregat i a la costa nord, a la comarca del Maresme. Hi ha altres moviments a l'àmbit del Vallès Occidental per on passen la C-58 i l'AP-7, així com la continuació d'aquesta al Vallès Oriental. Als eixos del Llobregat i del Vallès hi ha una forta implantació industrial que concentra un elevat nombre de llocs de treball que poden actuar com a atractors de població.

■ **Barreres.** El municipi de Barcelona actua com a barrera que separa les parts nord i sud de l'RMB, entre les quals hi ha poca interacció quant a les migracions intermunicipals. En els mapes es pot apreciar que aquest efecte barrera acaba configurant tres grans subsistemes migratoris: el subsistema sud, que inclou les comarques de l'Alt Penedès, el Garraf i el Baix Llobregat; el subsistema central, amb els dos Vallès, i el subsistema nord, amb el Maresme. En aquests subsistemes es poden apreciar certes dinàmiques específiques com seria el cas de Vilafranca del Penedès, que actua com un petit nucli independent

Figura 19. Saldos migratoris intermunicipals, excepte Barcelona i l'àmbit Rondes, en el període 2001-2020
Elaboració pròpia.

dins del subsistema sud, o les relacions que s'estableixen entre els subsistemes del Vallès (sobretot el Vallès Oriental) i del Maresme.

5. ELS MOVIMENTS MIGRATORIS INTERMUNICIPALS ALS MUNICIPIS METROPOLITANS

Amb l'objectiu de mostrar les dinàmiques migratòries intermunicipals (moviments migratoris i saldos migratoris) dels 44 principals municipis de la regió metropolitana de Barcelona, s'han elaborat els mapes que queden recollits en els annexos d'aquest estudi. A l'annex 1 hi ha els mapes dels 36 municipis que formen part de l'AMB i, a l'annex 2, els mapes dels 8 municipis més importants de la segona corona metropolitana. En tots dos casos s'han elaborat únicament les representacions cartogràfiques per al quinquenni 2016-2020, de manera que sigui possible observar amb detall i claredat les dinàmiques més recents.

Per al conjunt del període 2001-2020, s'ha elaborat un gràfic (figura 20) que il·lustra els moviments i els saldos migratoris dels 44 municipis esmentats.

5.1. MOVIMENTS MIGRATORIS INTERMUNICIPALS EN EL PERÍODE 2016-2020

El conjunt de mapes de moviments migratoris intermunicipals mostren el volum de població que es mou entre cada un dels 44 municipis analitzats i els de la resta de l'RMB i en quina proporció ho fan. Aquesta representació vol visualitzar el volum de moviments que es donen a cada municipi i si les entrades de població són superiors a les sortides (o viceversa), o bé si hi ha equilibri entre els valors dels dos fluxos. A més, aquests mapes són una representació complementària del que s'exposa als apartats 4.4, 4.5 i 4.6, ja que mostren la totalitat dels moviments migratoris, sempre que les entrades o les sortides siguin iguals o superiors a 25 migrants en el quinquenni.

De l'anàlisi d'aquests mapes es desprèn que, en la majoria dels municipis estudiats, s'observa un patró territorial comú. Per una banda, els volums més grans de moviments es donen en els municipis més propers a la ciutat de Barcelona tot i que, en alguns casos, els nuclis de la segona corona metropolitana apareixen com a úniques destinacions fora de l'àmbit d'influència del municipi. Per l'altra, hi ha municipis grans i localitzats al centre, com són Badalona i l'Hospitalet de Llobregat, que envien població a tot arreu, sense arribar als nivells de la ciutat de Barcelona. Els moviments acostumen a respectar els patrons territorials esmentats en l'apartat 4.6.

5.2. SALDOS MIGRATORIS INTERMUNICIPALS EN EL PERÍODE 2016-2020

Els mapes dels saldos migratoris intermunicipals mostren el balanç entre pèrdues i guanys de població de cada un dels municipis de l'AMB i dels de la segona corona metropolitana per a aquells saldos quinquennals superiors als 25 migrants. La representació cartogràfica dels saldos permet obtenir una visió gràfica esclaridora de les dades sobre l'expulsió o el guany de població d'un municipi, element clau per entendre les dinàmiques demogràfiques que es produeixen al territori de l'RMB. El concepte mateix de saldo migratori, però, implica que hi ha un cert nombre de moviments d'entrada i sortida que no queden reflectits a les representacions cartogràfiques quan aquestes entrades i sortides, tot i que

poden ser molt importants, són al mateix temps molt similars. Així, per exemple, si un municipi A envia al llarg d'un quinquenni 1.000 persones cap a un altre municipi B i al mateix temps en rep 980 del municipi B, el saldo migratori entre els dos és de -20 migrants en contra del municipi A. Com que aquest valor és inferior al llindar fixat de 25 migrants per quinquenni, el flux del saldo no apareix representat en el mapa tot i ser molt significatiu. Per analitzar aquestes relacions tan intenses i, alhora, tan similars, s'han elaborat els mapes de moviments migratoris que s'han explicat a l'apartat 5.1, que, en mostrar la totalitat dels moviments, sí que permeten representar-les.

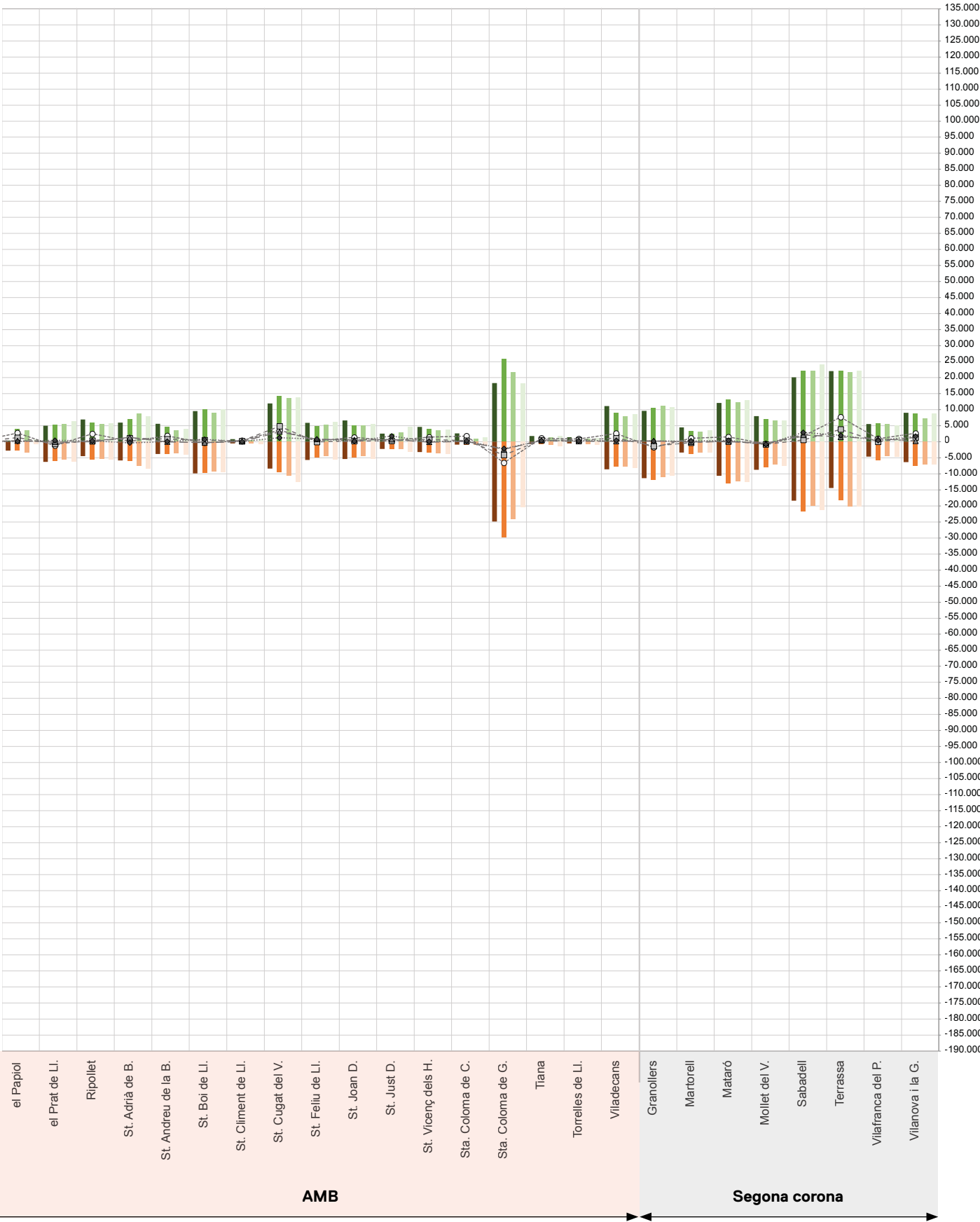
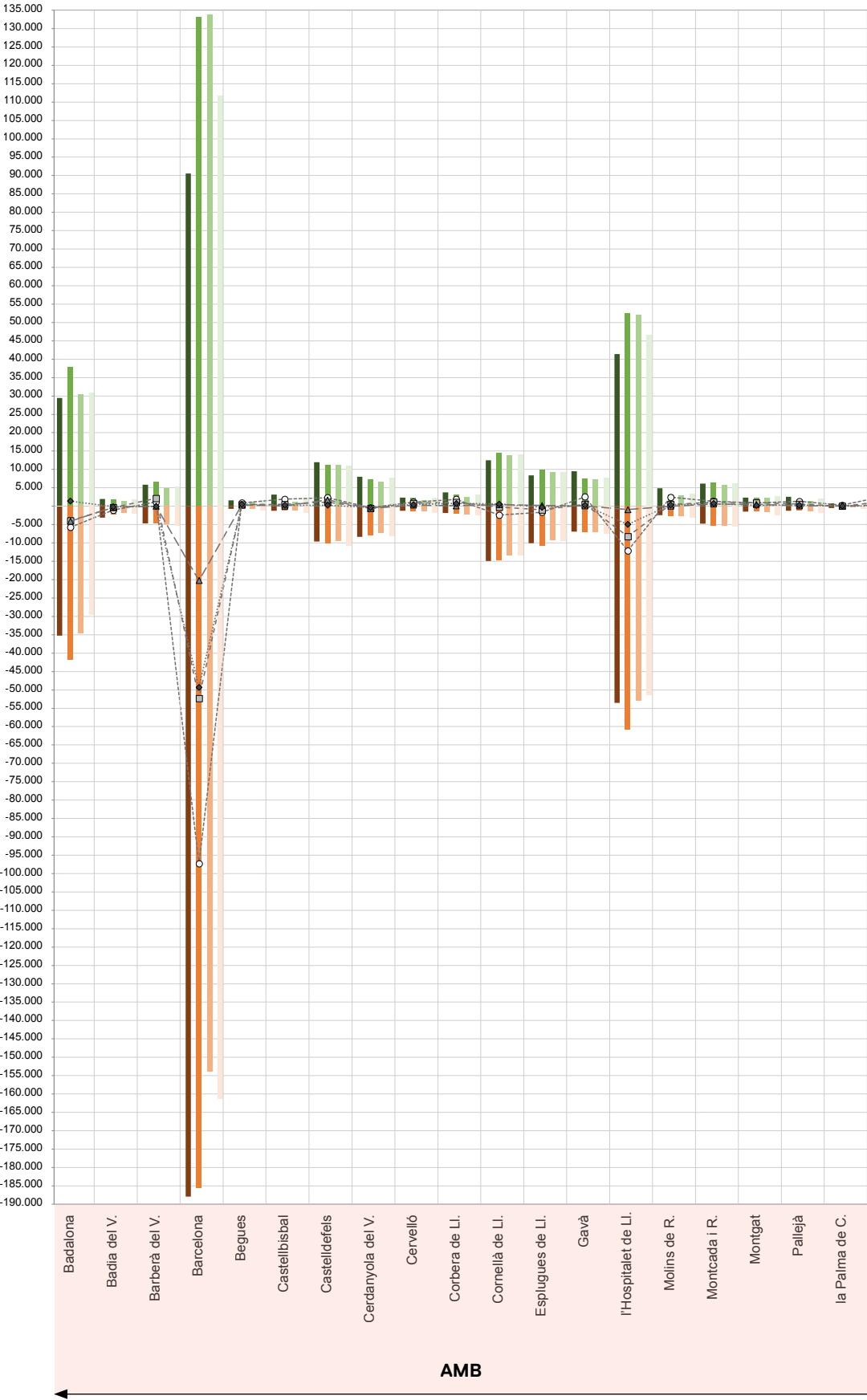
Més enllà de les qüestions purament relacionades amb els moviments migratoris en si, aquests mapes permeten advertir que hi ha unes dinàmiques subjacents a aquests moviments que estan vinculades a situacions estructurals i conjunturals. Aquestes són les causes que hi hagi uns patrons migratoris –sobre els quals s'ha insistit reiteradament– que, per exemple, comporten l'extensió des del centre cap a la perifèria amb un efecte de taca d'oli o que hi hagi municipis concrets que tenen dinàmiques pròpies. Un dels factors que permeten explicar les pèrdues i guanys de població que es detecten als municipis del territori metropolità és la situació del mercat de l'habitatge, del qual se n'analitzen detalladament les dinàmiques en els apartats que venen a continuació.

Figura 20. Moviments migratoris en el període 2001-2020 a l'AMB i als municipis metropolitans de la segona corona.
Elaboració pròpia.

Nombre d'habitants

- Entrades 2001-2005
- Entrades 2006-2010
- Entrades 2011-2015
- Entrades 2016-2020
- Sortides 2001-2005
- Sortides 2006-2010
- Sortides 2011-2015
- Sortides 2016-2020
- Saldos 2001-2005
- Saldos 2006-2010
- Saldos 2011-2015
- Saldos 2016-2020

L'habitatge és una condició sine qua non de les migracions intermunicipals, ja que té un doble paper a l'hora de facilitar l'expulsió o l'atracció de població: que hi hagi disponibilitat d'habitatge i que el seu preu sigui assumible per a la ciutadania són factors clau d'aquests moviments.

El mercat de l'habitatge està fortament influenciat per les dinàmiques econòmiques i a l'RMB, en els darrers 20 anys, ha experimentat pujades i baixades molt destacades. Respecte dels habitatges acabats lliures, hi ha una coincidència entre la seva localització i les dinàmiques territorials de les migracions intermunicipals.

6. LES DADES D'HABITATGE AL TERRITORI METROPOLITÀ DE BARCELONA

La principal característica de les migracions intermunicipals és que impliquen un canvi de residència de la població que les protagonitza. Perquè això sigui possible, una condició indispensable és que als municipis del territori on es produeix la migració hi hagi disponibilitat d'habitatges i que aquests tinguin uns preus que les persones que migren puguin assumir. Totes dues condicions tenen un doble paper respecte de les migracions perquè tant poden ser un factor generador d'expulsió de població, si no hi ha habitatges o si els preus són molt elevats, com un factor d'atracció de població, si n'hi ha o si els preus són més baixos.

Amb l'objectiu d'analitzar la relació entre les migracions i l'habitatge, en aquest apartat s'observa la situació del mercat de l'habitatge a l'RMB a partir de les estadístiques d'habitatges acabats lliures, els preus de venda d'obra nova,⁸ els HPO acabats i el seu preu, les compravendes registrades i els preus de venda dels habitatges usats,⁹ i els preus de lloguer mensual.

6.1. HABITATGES ACABATS LLIURES A L'RMB DURANT EL PERÍODE 2001-2020

L'evolució temporal del nombre d'habitatges acabats lliures durant els últims 20 anys queda reflectida en els dos gràfics i en els dos mapes que s'han elaborat amb les dades disponibles. El primer gràfic (figura 21) inclou tots els àmbits territorials objecte d'estudi, mentre que el segon (figura 22) mostra els tres àmbits que formen l'AMB amb l'objectiu de poder apreciar amb més detall les variacions esdevingudes. El primer mapa (figura 23) representa les dades del període 2001-2015 per a tots els municipis de l'RMB i el segon fa referència als anys 2016-2020 (figura 24).

Als gràfics es pot apreciar que a l'inici del període, entre els anys 2001-2008, es va produir el gran boom de la construcció, que va derivar en una bombolla immobiliària que va esclatar amb la crisi econòmica del 2008, l'anomenada Gran Recessió. A partir d'aquest any es va produir una intensa davallada, especialment dràstica entre els anys 2008 i 2010. Al conjunt de l'RMB (figura 21) es passa dels 30.654 habitatges construïts el 2008 als 8.943 el 2010, cosa que representa una baixada de 21.711 habitatges, que s'allarga fins a l'any 2014, quan s'arriba al mínim d'habitatges acabats lliures en el període amb 1.807 habitatges a tota la regió. A partir del 2015 s'observa una reactivació lenta i progressiva, que s'intensifica especialment en aquest darrer quinquenni que s'està analitzant. Tot i que no arriba ni de bon tros a les intensitats de construcció de l'inici del segle XXI, resulta evident que en els cinc anys que van des del 2016 al 2020 es produeix un canvi de tendència respecte del quinquenni anterior, especialment significatiu a l'àmbit Rondes i a la resta de l'RMB.

Als àmbits que formen l'AMB, que es mostren en la figura 22, es pot apreciar que dels tres territoris considerats (Barcelona, àmbit Rondes i resta de l'AMB) l'àmbit Rondes és el que registra un augment més gran d'habitatges acabats lliures l'últim quinquenni, mentre que a la ciutat de Barcelona descendeixen i a la resta de l'AMB pugen, en ambdós casos lleugerament.

⁸ Aquestes dades estan disponibles únicament per als municipis de més de 5.000 habitants. Entre els anys 2001 i 2007 manquen, també, dades d'altres municipis de l'RMB per deficiències de les fonts.
⁹ Aquestes dades estan disponibles únicament per als municipis de més de 5.000 habitants.

Figura 21. Habitatges acabats lliures en el període 2001-2020 a l'RMB per àmbits territorials

Nota. La línia de punts indica l'inici del quinquenni 2016-2020.
Elaboració pròpia a partir de les dades d'ECFO i GC_Habitatge.

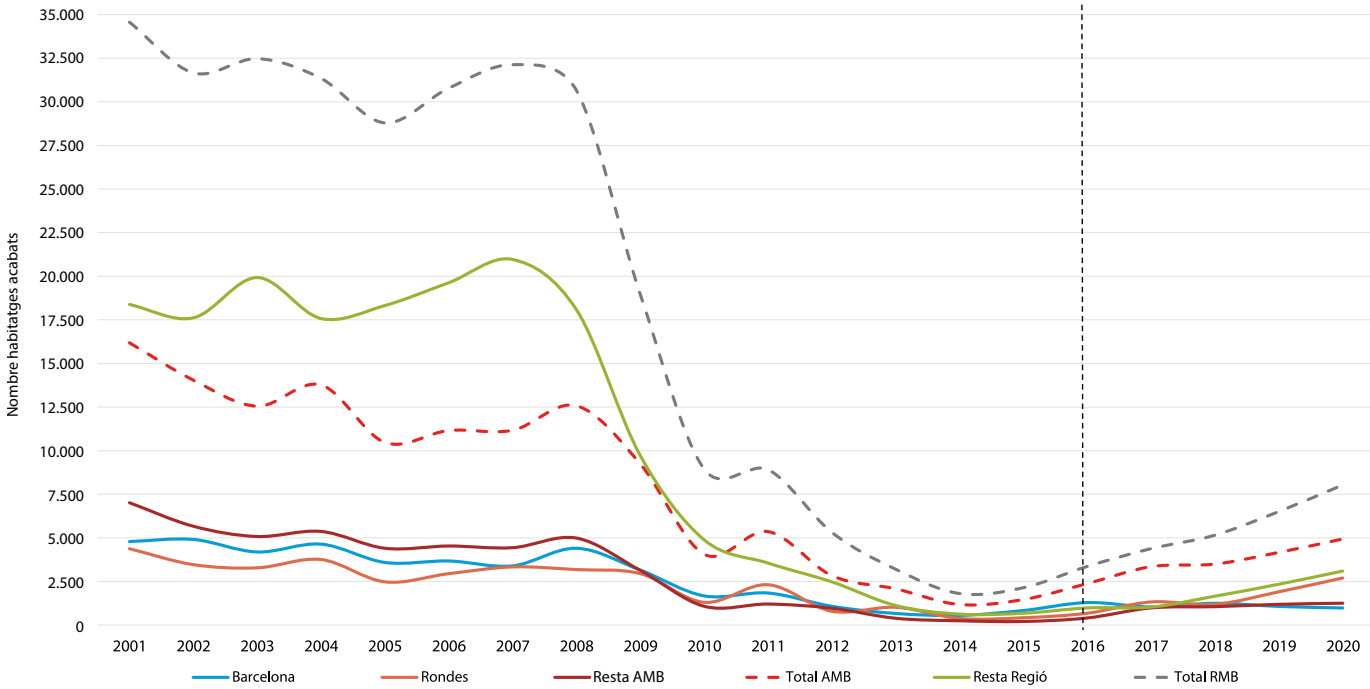
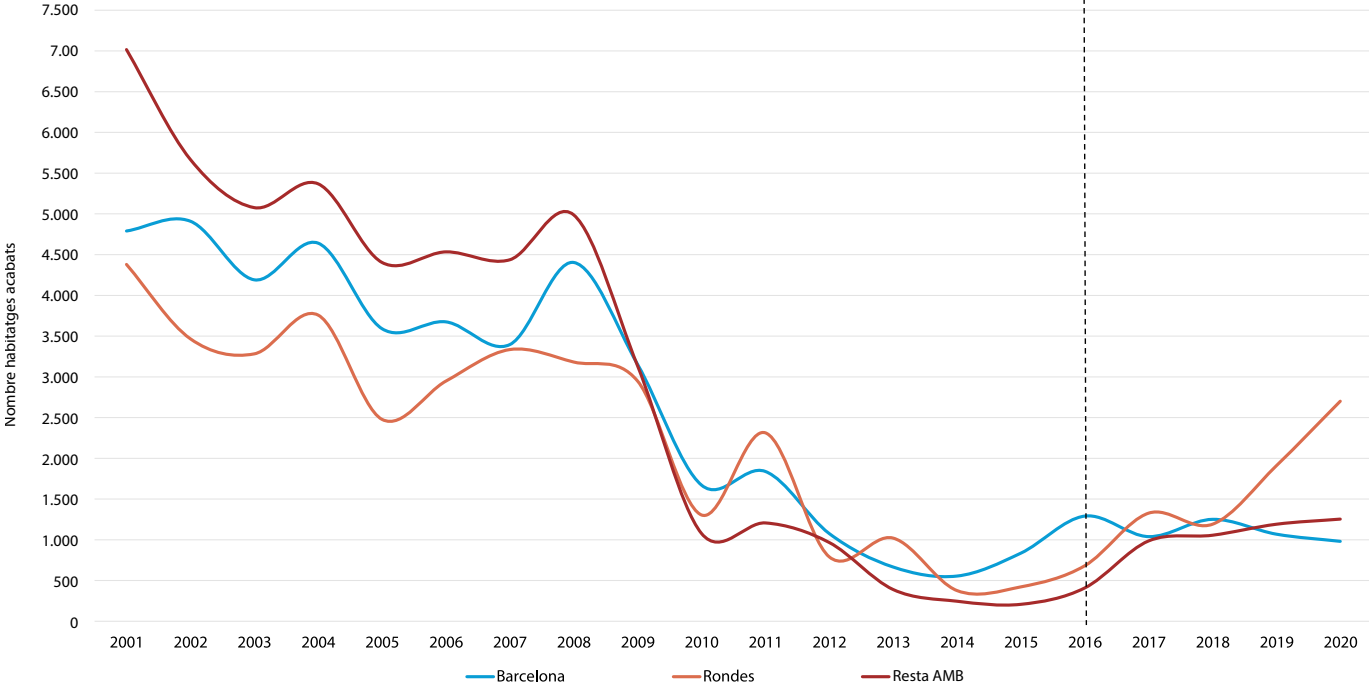

Figura 22. Habitatges acabats lliures en el període 2001-2020 a l'AMB

Nota. La línia de punts indica l'inici del quinquenni 2016-2020.
Elaboració pròpia a partir de les dades d'ECFO i GC_Habitatge.

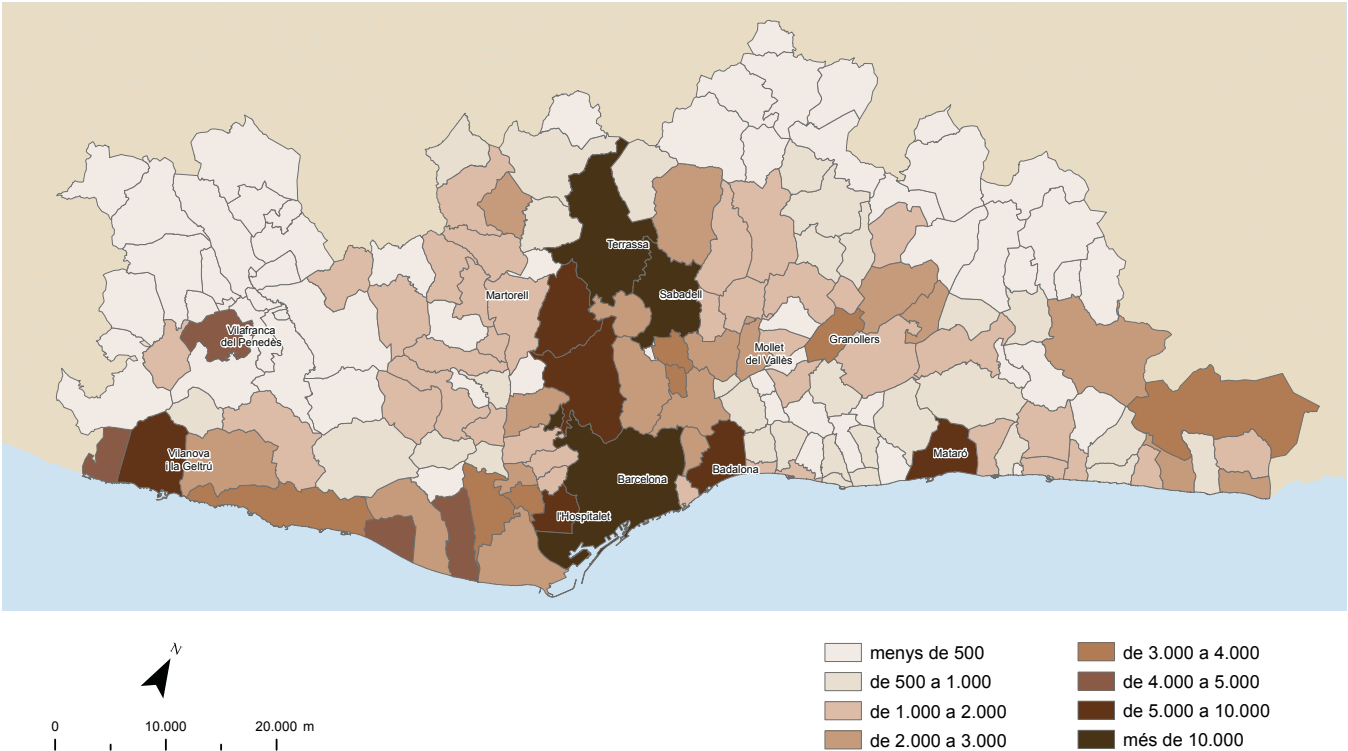

Aquesta situació, en què el nombre d'habitatges acabats lliures és més gran en aquests dos àmbits de l'RMB, coincideix amb la tendència detectada a l'apartat 4.2 i la figura 10, en què els saldos migratoris més importants que té la ciutat de Barcelona són amb l'àmbit Rondes i la resta de l'RMB, juntament amb la dinàmica general de moviments des del centre cap a la perifèria.

En el mapa de la figura 23 es poden observar els habitatges acabats lliures en el període 2001-2015 als municipis de l'RMB. En aquesta imatge, reflex del boom de la construcció esdevingut sobretot en el període 2001-2008, la majoria de municipis registren un nombre d'habitatges acabats superior a 500, amb uns màxims que superen els 10.000 en alguns casos de les comarques del Barcelonès i del Vallès Occidental. La ciutat de Barcelona és la que té més habitatges acabats al llarg d'aquests anys (un total de 43.397) i la segueixen les cocapitals del Vallès Occidental, Terrassa amb 22.811 i Sabadell amb 17.838. Altres ciutats del territori metropolità entre els 5.000 i els 10.000 habitatges acabats són Vilanova i la Geltrú, Rubí, l'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Sant Cugat del Vallès i Badalona.

En el mapa es poden apreciar un seguit de patrons territorials que concorden amb els que s'han mencionat a l'apartat 4.6 i que fan referència als nuclis, satèl·lits i constel·lacions i als eixos que es detecten quan s'observen les migracions de l'RMB, la qual cosa posa de manifest la relació que hi ha entre els moviments de població entre municipis d'aquest àmbit i la localització dels habitatges acabats al mateix territori.

Figura 23. Habitatges acabats lliures en el període 2001-2015
Elaboració pròpia a partir de les dades d'ECFO i GC_Habitatge.

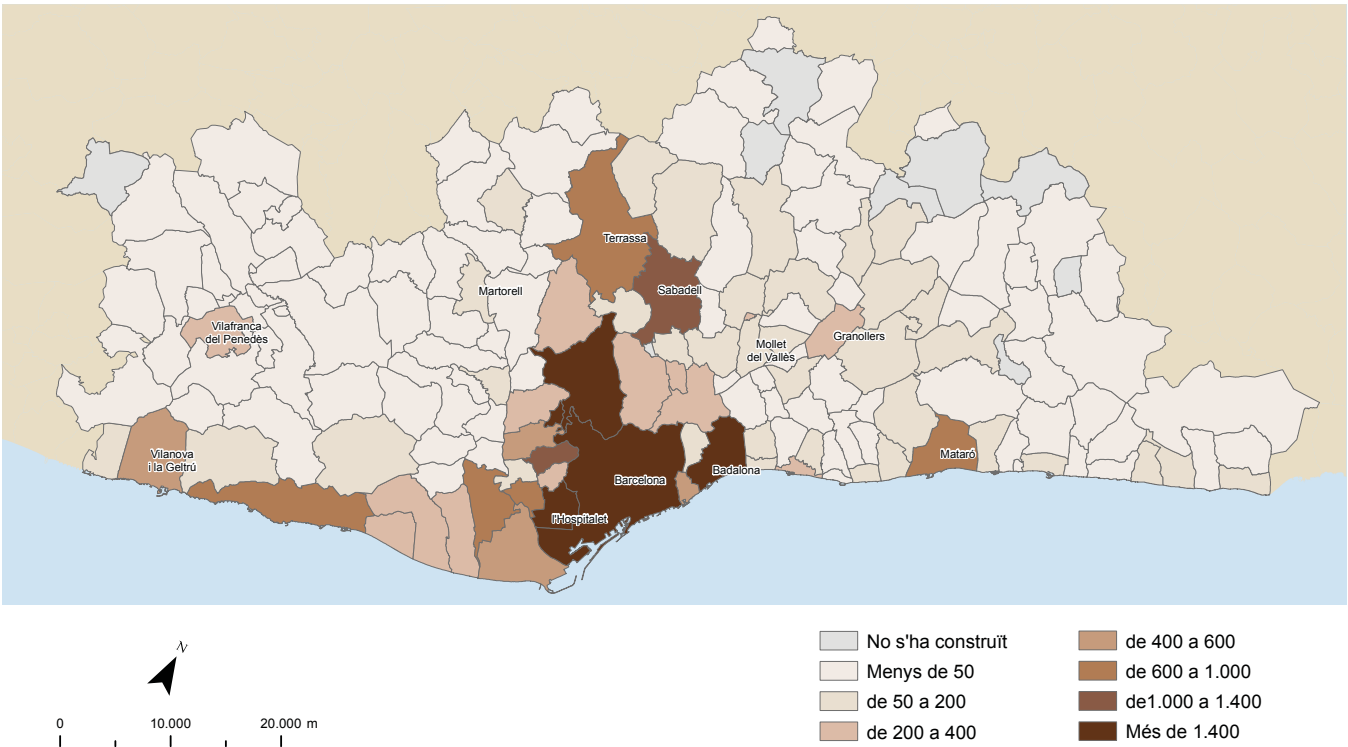
6.2. HABITATGES ACABATS LLIURES A L'RMB EN EL QUINQUENNI 2016-2020

Del 2016 al 2020, els nous habitatges acabats lliures es concentren al nucli metropolità, les capitals comarcals, les zones costaneres i l'eix central. Al nucli central de l'AMB, hi ha cinc municipis amb més de 1.000 habitatges acabats. Entre les vuit ciutats de la segona corona metropolitana destaquen especialment Sabadell, Terrassa i Mataró.

Durant aquests anys, a l'RMB es van acabar 27.454 habitatges, dels quals 9.950 habitatges al Barcelonès (36%), la gran majoria a les ciutats de Barcelona i de Badalona, amb 5.631 (20%) i 2.162 (7,8%), respectivament. Dels 5.838 habitatges acabats al Baix Llobregat, 1.002 (17%) estaven a Sant Just Desvern. Al Vallès Occidental, es van construir 5.369 habitatges nous, que es concentren a Sant Cugat del Vallès, (1.662; 30,9%), i als caps de comarca, Sabadell (1.247; 23,2%) i Terrassa (733; 13,6%). Al Maresme, amb 2.478 habitatges, destaca la capital comarcal, Mataró, amb 685 habitatges acabats (27,6%). Al Vallès Oriental, amb 1.851 habitatges acabats, Granollers compta amb 283 habitatges nous (15,2%), seguit per pobles mitjans-grans com la Garriga (160; 8,6%), Cardedeu (157; 8,4%) i Caldes de Montbui (137; 7,4%). Dels 1.454 habitatges acabats del Garraf, Sitges és la ciutat que en té més (661; 45,4%), mentre que Vilafranca del Penedès, amb 248 habitatges (48,2%), ho és respecte dels 514 del total de l'Alt Penedès.

En el mapa de la figura 24 es pot observar la situació dels municipis de l'RMB pel que fa a l'habitatge acabat en el període analitzat. A part dels municipis esmentats anteriorment, s'identifiquen de nou els patrons territorials mencionats en l'anàlisi del mapa del període 2001-2015, en què destaquen el pes del nucli metropolità (Barcelona, l'Hospitalet de Llobregat i Badalona), les capitals comarcals, les zones costaneres i l'eix central.

Figura 24. Habitatges acabats lliures en el període 2016-2020
Elaboració pròpia a partir de les dades d'ECFO i GC_Habitatge.

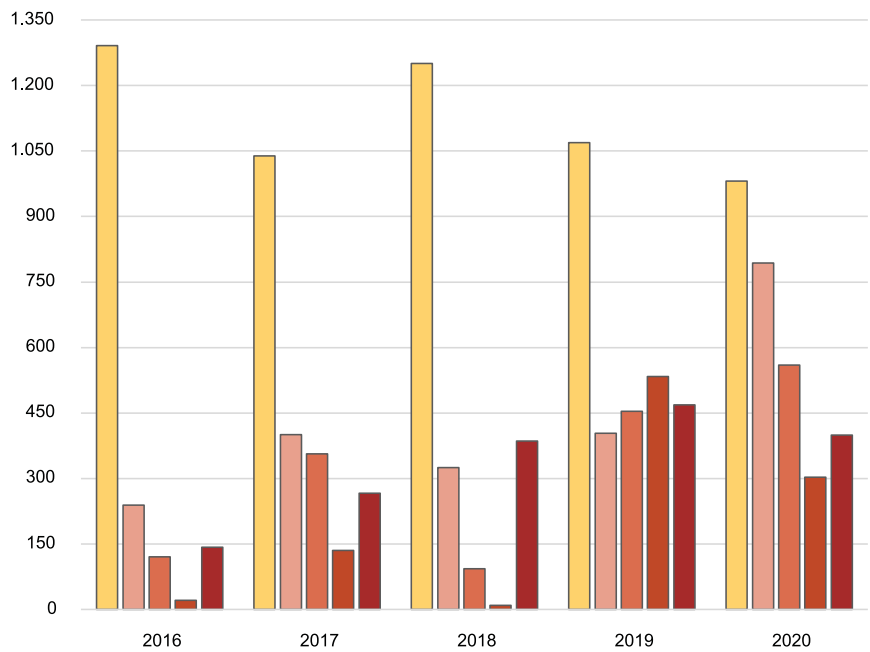
Una qüestió que cal tenir present quan es parla de la construcció d'habitatges i s'observa el mapa anterior és la relació que hi ha entre la dimensió demogràfica del municipi i el nombre d'habitatges acabats. En general, als municipis més petits no hi ha grans promocions d'habitatges ni un nombre d'habitatges acabats elevat, però el pes relatiu dels nous habitatges respecte del nombre d'habitants del municipi té un impacte significatiu, molt més destacat que el que hi pot haver en un municipi gran. Un exemple d'això serien Cerdanyola del Vallès i el Masnou. A Cerdanyola, un municipi amb 57.855 habitants, en el període 2016-2020 s'hi van construir 205 habitatges i al Masnou, que té 23.831 habitants, se'n van acabar 288. Tot i que en el mapa ambdós municipis apareixen representats en la mateixa categoria, ni la relació entre població i habitatges acabats ni els impactes que aquesta relació ocasiona són els mateixos. En qualsevol cas, el focus d'interès de l'anàlisi que es duu a terme en aquest estudi se centra en el volum total d'habitatges acabats als municipis com a indicador de la seva capacitat per absorbir la població que migra.

Adicionalment a l'anàlisi per municipis i àmbits territorials, s'han estudiat, per una banda, els municipis de l'AMB on el darrer quinquenni s'han acabat més de 1.000 habitatges i, per l'altra, les vuit ciutats de la segona corona metropolitana (les sis capitals comarcals, més Martorell i Mollet del Vallès). En tots dos casos es pot observar que el nombre d'habitatges acabats ha anat augmentant al llarg d'aquest període, però amb diferències molt grans a cada municipi.

Els municipis de l'AMB on s'han construït més de 1.000 habitatges en el conjunt del període (figura 25) són Barcelona, Badalona, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Just Desvern i Sant Cugat del Vallès. A Barcelona, les xifres són les més altes, però amb un cert estancament entre els 950 i els 1.250 habitatges construïts per any. Els altres municipis, tot i que presenten oscil·lacions importants, semblen mostrar una tendència a l'alça, i són especialment rellevants les xifres dels anys 2019 (concretament, a Sant Just Desvern i Sant Cugat del Vallès) i 2020 (a Badalona i l'Hospitalet de Llobregat).

Figura 25. Habitatges acabats lliures a l'AMB en el període 2016-2020. Municipis amb més de 1.000 habitatges acabats
Elaboració pròpia a partir de les dades d'ECFO i GC_Habitatge.

■ Barcelona
■ Badalona
■ L'Hospitalet de Llobregat
■ Sant Just Desvern
■ Sant Cugat del Vallès

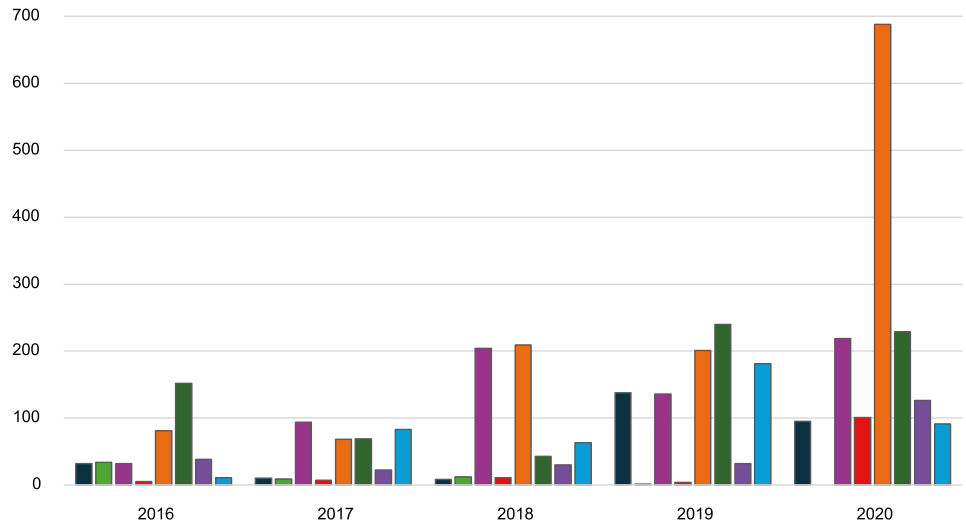

Respecte de les principals ciutats de la segona corona metropolitana, les tendències i característiques són molt diferents entre elles i requereixen una anàlisi individualitzada (figura 26). A Granollers, fins a l'any 2018 no s'hi van acabar habitatges nous de manera destacada; en canvi, els anys 2019 i 2020 l'increment sí que és molt notable. El cas de Martorell és rellevant perquè a partir de l'any 2018 el nombre d'habitatges acabats tendeix a zero, i no hi consta cap habitatge acabat el 2020. Mataró segueix una tendència clara a l'alça en el nombre d'habitatges acabats, que s'inicia el 2017, però que és especialment intensa el 2018 i el 2020. Les ciutats de Mollet del Vallès i Vilafranca del Penedès presenten unes xifres d'habitatges acabats discretes fins al 2019 i una forta activació el darrer any del període. Finalment, a Vilanova i la Geltrú es reactiva l'acabament d'habitatges a partir de l'any 2017, amb una intensitat creixent el 2019.

Les dues cocapitals del Vallès Occidental, per la rellevància de les xifres d'habitatges acabats i de migracions intermunicipals, requereixen una menció a part. Sabadell és la ciutat on creix més el nombre d'habitatges acabats; els anys 2018 i 2019, la reactivació és molt més intensa que a la resta de ciutats i arriba a un màxim de quasi 700 habitatges acabats el 2020. A Terrassa, que l'any 2016 era la ciutat amb més habitatges acabats, es va reactivar amb força la construcció de nous habitatges –fins a superar els 200 habitatges acabats cada any– en els anys 2019 i 2020, després de dos anys amb xifres atenuades. El fet que aquestes dues ciutats hagin ampliat notablement el parc d'habitatge en els darrers anys, pot explicar el seu paper com a pols de recepció de migrants procedents de la resta del territori metropolità, en especial, arribats des del nucli central, com mostren els mapes de moviments i saldos migratoris intermunicipals per als anys 2016-2020 d'ambdós municipis (vegeu l'annex 2).

Figura 26. Habitatges acabats lliures a les ciutats metropolitanes en el període 2016-2020
Elaboració pròpia a partir de les dades d'ECFO i GC_Habitatge.

■ Granollers
■ Martorell
■ Mataró
■ Mollet del Vallès
■ Sabadell
■ Terrassa
■ Vilafranca del Penedès
■ Vilanova i la Geltrú

Del 2001 al 2020 els preus de venda d'obra nova evolucionen en paral·lel a la situació econòmica. Els preus més alts es registren sempre a la ciutat de Barcelona i disminueixen progressivament des del centre cap a la perifèria metropolitana.

6.3. PREU MITJÀ DE VENDA DEL METRE QUADRAT CONSTRUÏT D'HABITATGES D'OBRA NOVA A L'RMB EN EL PERÍODE 2001-2020

En el vintenni 2001-2020, els preus de venda d'obra nova presenten oscil·lacions vinculades a la situació econòmica. A partir de l'any 2015, augmenten progressivament després de la davallada registrada durant la Gran Recessió, el període de crisi econòmica global que es va iniciar l'any 2008. Els preus més alts es registren sempre a la ciutat de Barcelona i disminueixen progressivament des del centre cap a la perifèria metropolitana. Les diferències entre la ciutat i la resta de territoris són cada vegada més grans. Aquestes dues circumstàncies s'alineen amb la dinàmica centrífuga de les migracions intermunicipals.

Les dades disponibles del preu mitjà de venda del metre quadrat construït d'habitatges d'obra nova entre el 2001 i el 2020 es mostren en un gràfic lineal (figura 27) i una taula de preus que inclou referències a l'increment d'aquests (figura 28). Hi ha, a més, una anàlisi específica sobre aquest concepte per als anys 2016-2020, que inclou un mapa dels municipis de l'RMB i una taula d'evolució dels preus en onze municipis: les tres ciutats més importants del nucli central metropolità, les vuit ciutats de la segona corona metropolitana i el municipi de l'AMB amb els preus de venda més alts.

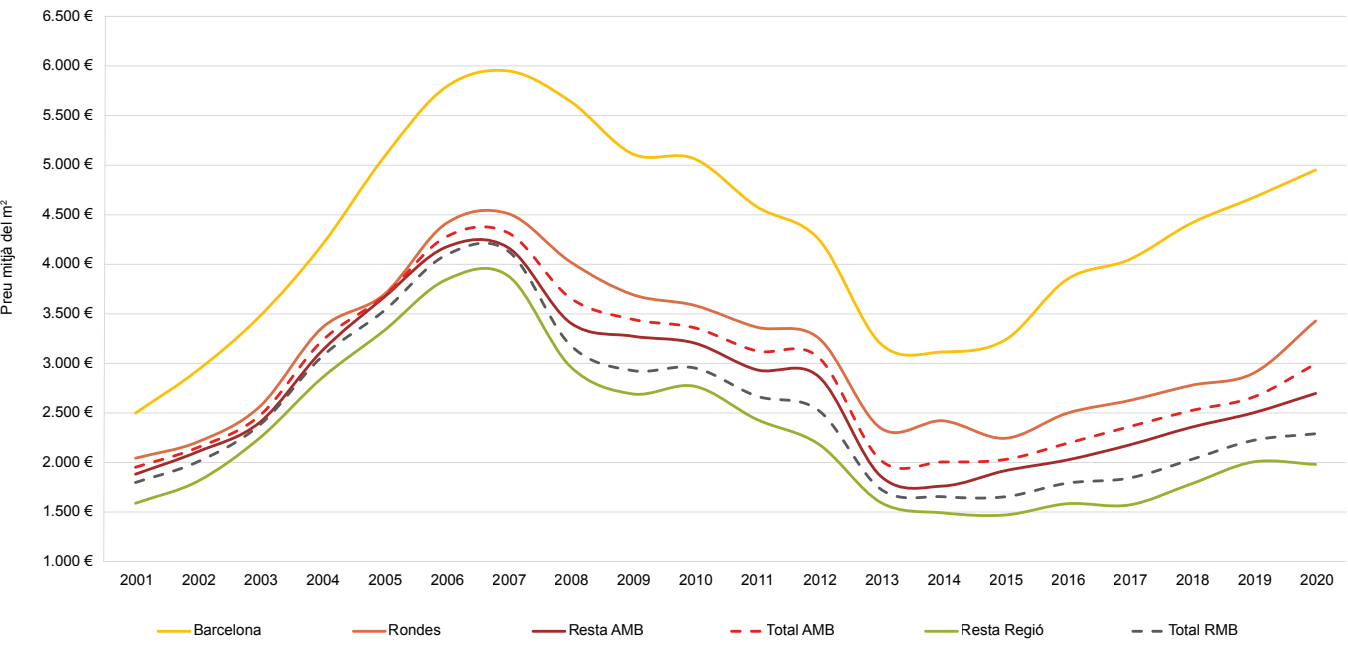
L'evolució del preu mitjà de venda del metre quadrat construït d'habitatges d'obra nova (figura 27) mostra que de l'any 2001 a l'any 2007 es produeix un augment accelerat i generalitzat dels preus de venda, que davalla fortament a partir del 2008 amb l'esclat de la bombolla immobiliària i la crisi econòmica que la va seguir. Es produeixen dues baixades intenses, una entre els anys 2007 i 2009 i una altra del 2012 al 2013. Els preus més baixos en aquest període es donen entre el 2013 i el 2015, depenent de l'àmbit territorial que s'observi.

A partir de l'any 2016, els preus tornen a mostrar una clara tendència a l'alça i mantenen aquesta dinàmica fins al final del període, tot i que no assolixen els preus màxims a què es va arribar l'any 2007, en plena bombolla immobiliària. Cal destacar que els preus mínims del període 2001-2020 a Barcelona i l'àmbit Rondes es registren l'any 2001, mentre que a la resta de l'AMB el mínim es produeix l'any 2014 i a la resta de l'RMB l'any 2015.

La taula de la figura 28 mostra dues informacions. La primera part de la taula mostra l'evolució dels preus any per any en el període 2001-2020, en la qual es representen de cada àmbit els preus més baixos en colors verds i els més alts en colors vermells amb l'objectiu de facilitar-ne la lectura. La segona part mostra els increments dels preus en valors percentuals i en valors absoluts, calculant-los per als períodes 2001-2020, 2001-2007 i 2016-2020.

El primer que s'observa és que el preu mitjà de venda del metre quadrat construït d'habitatges d'obra nova augmenta progressivament des del 2001 fins al 2007 a tots els territoris, any en què es registren els màxims dels dos decennis. Entre el 2008 i el 2015 els preus es moderen considerablement i a partir dels anys 2015-2016 tornen a augmentar progressivament, encara que sense arribar als màxims assolits prèviament.

En segon lloc, s'observa que en tots els anys els preus es redueixen de manera progressiva a mesura que ens allunyem de la ciutat de Barcelona, és a dir, com més distància de la ciutat, més baixos són els preus. Barcelona és la zona on els preus són sempre més alts, seguida per l'àmbit Rondes, que manté la segona posició de preus durant tot el vintenni; la resta de l'AMB ocupa la tercera posició, i la resta de l'RMB és sempre el territori amb els preus més baixos.

Figura 27. Preu mitjà de venda del metre quadrat construït dels habitatges d'obra nova per àmbits territorials en el període 2001-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya.

Una tercera qüestió que cal mencionar és que les diferències de preus entre Barcelona i la resta dels àmbits s'incrementen amb el pas del temps, tot i el lleuger descens en el període 2009-2015, que es correspon amb el de la Gran Recessió i que coincideix, també, amb la davallada d'habitatges acabats a conseqüència de l'aturada del sector de la construcció. L'any 2001 les diferències de preu entre Barcelona i l'àmbit Rondes, la resta de l'AMB i la resta de l'RMB eren les més petites del vintenni (458 euros, 617 euros i 911 euros, respectivament); l'any 2020 aquestes diferències són de 1.526 euros, 2.256 euros i 2.971 euros (fins i tot més grans que durant els anys 2006 i 2007, quan hi havia màxims a tot arreu). Això significa uns increments superiors al 200% i posa de manifest que és a Barcelona on primer s'apugen els preus, sempre són els més alts i cada vegada és més car respecte dels altres àmbits. Aquesta tendència torna a coincidir amb l'efecte centrífug que s'observa en les migracions intermunicipals i que ha estat detectat anteriorment en aquest estudi.

Quant als increments de preus que es mostren a la taula, destaquen els augments relatius del conjunt del període, que posen de manifest les grans diferències que hi ha entre els àmbits d'anàlisi. Mentre que a Barcelona en 20 anys els preus gairebé s'han doblat (98,14%), a l'àmbit Rondes l'augment és d'un 67,83%, a la resta de l'AMB d'un 43,25% i a la resta de l'RMB d'un 24,69%. Si s'observa el període 2001-2007, s'aprecia la intensitat de l'augment dels preus de venda provocat per la bombolla immobiliària, que a tots els àmbits supera el 120%. Respecte dels increments del darrer quinquenni 2016-2020, les dades mostren com en aquests anys els augments estan sent, de nou, molt significatius: 28,65% a Barcelona, 37,30% a l'àmbit Rondes, 33,14% a la resta de l'AMB i 25,06% a la resta de l'RMB. L'any 2020, que requereix una menció especial pels possibles efectes de la pandèmia, s'ha mantingut el preu mitjà de venda del metre quadrat construït d'habitatges d'obra nova a l'alça, excepte a la resta de l'RMB, on es registra un lleuger descens.

EVOLUCIÓ DEL PREU MITJÀ DE VENDA DEL M² CONSTRUÏT DELS HABITATGES D'OBRA NOVA EN EL PERÍODE 2001-2020 PER ÀMBITS TERRITORIALS						
Àmbits	Barcelona	Rondes	Resta Àrea	Total AMB	Resta Regió	Total RMB
2001	2.500 €	2.042 €	1.883 €	1.953 €	1.589 €	1.797 €
2002	2.931 €	2.206 €	2.109 €	2.151 €	1.811 €	2.005 €
2003	3.476 €	2.563 €	2.405 €	2.474 €	2.248 €	2.377 €
2004	4.193 €	3.357 €	3.125 €	3.226 €	2.853 €	3.066 €
2005	5.082 €	3.694 €	3.666 €	3.678 €	3.330 €	3.529 €
2006	5.791 €	4.412 €	4.173 €	4.278 €	3.845 €	4.092 €
2007	5.952 €	4.512 €	4.167 €	4.318 €	3.884 €	4.132 €
2008	5.646 €	4.025 €	3.410 €	3.660 €	2.969 €	3.184 €
2009	5.115 €	3.695 €	3.274 €	3.446 €	2.693 €	2.927 €
2010	5.065 €	3.585 €	3.205 €	3.360 €	2.770 €	2.953 €
2011	4.584 €	3.365 €	2.936 €	3.127 €	2.436 €	2.669 €
2012	4.252 €	3.253 €	2.866 €	3.060 €	2.185 €	2.523 €
2013	3.197 €	2.345 €	1.861 €	2.023 €	1.597 €	1.729 €
2014	3.116 €	2.420 €	1.763 €	2.006 €	1.492 €	1.653 €
2015	3.237 €	2.243 €	1.918 €	2.030 €	1.471 €	1.653 €
2016	3.850 €	2.496 €	2.026 €	2.194 €	1.584 €	1.790 €
2017	4.048 €	2.624 €	2.177 €	2.362 €	1.572 €	1.841 €
2018	4.416 €	2.778 €	2.356 €	2.525 €	1.785 €	2.029 €
2019	4.675 €	2.901 €	2.502 €	2.661 €	2.006 €	2.222 €
2020	4.953 €	3.427 €	2.697 €	2.995 €	1.982 €	2.289 €
VARIACIÓ DEL PREU DEL M²						
TOTAL 2001-2020	98,14%	67,83%	43,25%	53,37%	24,69%	27,39%
	2.453 €	1.385 €	814 €	1.042 €	392 €	492 €
Bombolla 2001-2007	138,11%	120,92%	121,34%	121,15%	144,38%	129,95%
	3.452 €	2.470 €	2.284 €	2.365 €	2.294 €	2.335 €
Quinquenni 2016-2020	28,65%	37,30%	33,14%	36,51%	25,06%	27,87%
	1.103 €	931 €	671 €	801 €	397 €	499 €

Figura 28. Evolució del preu mitjà de venda del metre quadrat construït dels habitatges d'obra nova en el període 2001-2020 per àmbits territorials

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

6.4. PREU MITJÀ DE VENDA DEL METRE QUADRAT CONSTRUÏT D'HABITATGES D'OBRA NOVA A L'RMB EN EL PERÍODE 2016-2020

En el quinquenni 2016-2020, s'observa un creixement dels preus de venda de l'obra nova que reproduceix els patrons territorials ja identificats.

En els anys 2016-2020 els preus de venda de l'obra nova augmenten significativament, seguint els patrons territorials ja identificats. El municipi amb els preus més elevats és Esplugues de Llobregat i d'entre les 12 ciutats més importants analitzades, n'hi ha 6 en les quals els preus dels habitatges augmenten més d'un 50%, amb Mataró com a destacada, on els preus s'arriben a doblar.

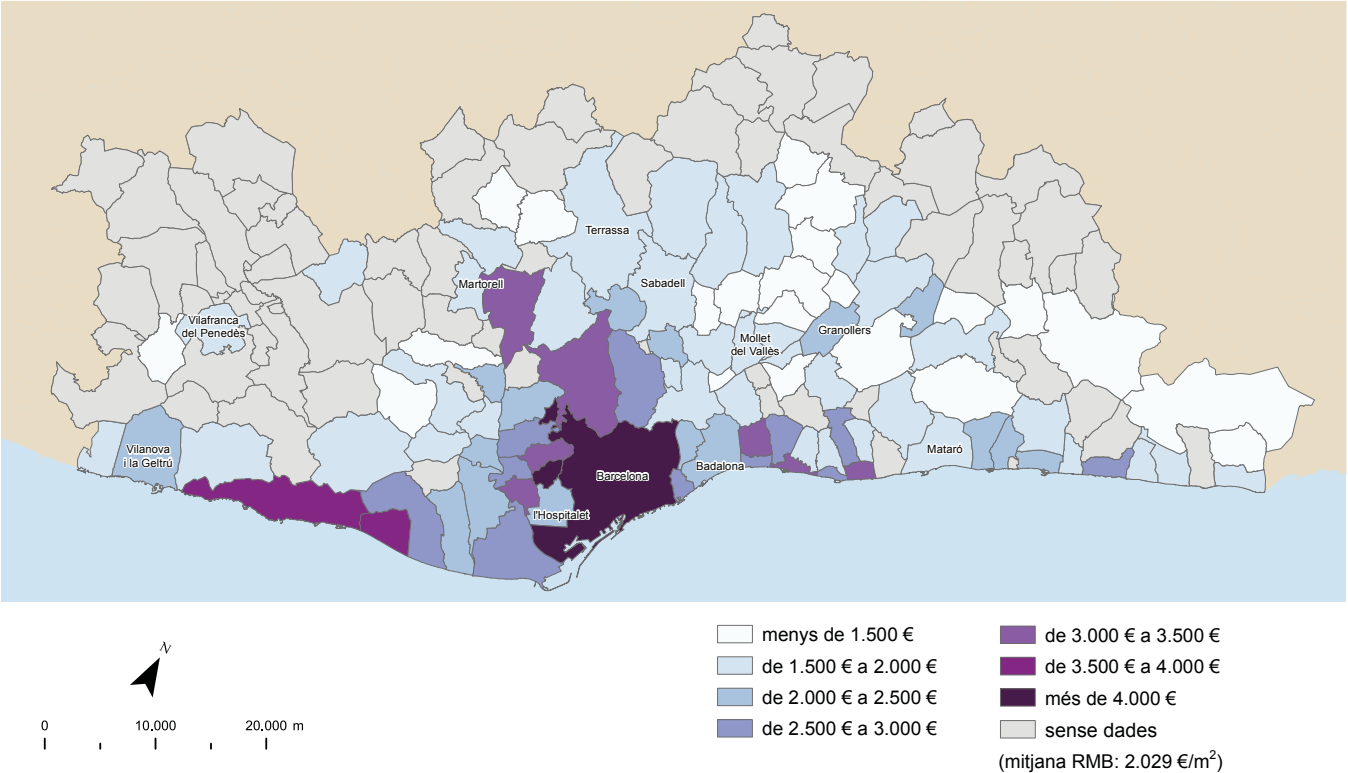
El preu mitjà del metre quadrat construït dels habitatges d'obra nova durant el període 2016-2020 als municipis de l'RMB és de 2.029 €/m². Dels 98 municipis dels quals es disposa de dades (vegeu la introducció de l'apartat 6), 61 municipis se situen per sota d'aquest valor i 37 estan per sobre (figura 29).

Entre els municipis que se situen per sobre del preu de la mitjana metropolitana, destaquen la ciutat de Barcelona i Esplugues de Llobregat, amb un preu mitjà del metre quadrat de més de 4.000 euros. Els segueixen Sitges i Castelldefels, que se situen entre 3.500 i 4.000 €/m²; Cornellà de Llobregat, Sant Just Desvern, Sant Cugat del Vallès, Castellbisbal, Tiana, el Masnou i Vilassar de Mar, que estan entre 3.000 i 3.500 €/m², i Gavà, el Prat de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Feliu de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Cerdanyola del Vallès, Montgat, Alella, Premià de Mar, Vilassar de Dalt i Sant Pol de Mar, amb un preu d'entre 2.500 i 3.000 €/m².

De nou, apareixen els patrons territorials ja advertits anteriorment. Barcelona i alguns dels municipis més propers constitueixen el pol de concentració dels preus més elevats, juntament amb la costa entre Sitges i Vilassar de Mar i l'eix central cap al Vallès Occidental amb municipis com Sant Cugat del Vallès, Castellbisbal i Cerdanyola del Vallès.

Figura 29. Preu mitjà de venda del metre quadrat construït dels habitatges d'obra nova en el període 2016-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

Respecte dels casos concrets de les ciutats metropolitanes (Badalona, Barcelona, l'Hospitalet de Llobregat i els vuit nuclis de la segona corona metropolitana)¹⁰ i de la localitat més cara de l'AMB (Esplugues de Llobregat), els preus presenten diferències notables entre ciutats, així com en les variacions en valors absoluts i en percentatges. En la figura 30 s'observa que en el quinquenni 2016-2020 totes augmenten amb força els preus de venda, especialment en els últims anys del període, tot i que l'any d'inici dels increments més intensos varia segons la ciutat.

Quant als preus, els més alts es registren el darrer any, i destaquen especialment els casos d'Esplugues de Llobregat, amb un valor de 6.542 €/m², i de Barcelona, amb 4.953 €/m². Respecte de les variacions, en valors absoluts els increments més alts de tot el període es troben a Esplugues de Llobregat amb 3.108 €/m², Mataró amb 1.260 €/m², Vilanova i la Geltrú amb 1.140 €/m², Barcelona amb 1.103 €/m² i Terrassa amb 1.049 €/m². Percentualment, els augments més destacats, per sobre del 50%, es produeixen a Mataró (101,20%), Esplugues de Llobregat (90,51%), Vilanova i la Geltrú (73,47%), Terrassa (71,06%), Sabadell (55,05%) i Mollet del Vallès (52,98%). Per sota del 50% hi ha Badalona (32,65%), Vilafranca del Penedès (31,87%), l'Hospitalet de Llobregat (31,85%), Granollers (28,73%) i Barcelona (28,65%).

Figura 30. Preu mitjà de venda del metre quadrat construït dels habitatges d'obra nova a les ciutats metropolitanes en el període 2016-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

MUNICIPIS	2016	2017	2018	2019	2020	Variació	
Badalona	2.089 €	2.250 €	2.254 €	2.641 €	2.772 €	682 €	32,65 %
Barcelona	3.850 €	4.048 €	4.416 €	4.675 €	4.953 €	1.103 €	28,65 %
Hospitalet de Llobregat, l'	2.111 €	2.284 €	2.435 €	2.445 €	2.783 €	672 €	31,85 %
Granollers	2.022 €	2.548 €	2.086 €	2.367 €	2.603 €	581 €	28,73 %
Martorell	sd	sd	sd	1.624 €	sd	sd	sd
Mataró	1.245 €	1.395 €	2.172 €	2.129 €	2.504 €	1.260 €	101,20 %
Mollet del Vallès	1.319 €	1.466 €	1.674 €	1.672 €	2.018 €	699 €	52,98 %
Sabadell	1.443 €	1.514 €	1.941 €	2.073 €	2.237 €	794 €	55,02 %
Terrassa	1.477 €	1.634 €	1.780 €	2.255 €	2.526 €	1.049 €	71,06 %
Vilafranca del Penedès	1.366 €	1.259 €	1.464 €	1.664 €	1.802 €	435 €	31,87 %
Vilanova i la Geltrú	1.551 €	1.777 €	2.483 €	2.765 €	2.690 €	1.140 €	73,47 %
MUNICIPIS AMB EL PREU MÉS CAR DE L'AMB							
Esplugues de Llobregat	3.434 €	2.648 €	3.586 €	4.097 €	6.542 €	3.108 €	90,51 %

¹⁰ Excepte en el cas de Martorell, del qual només es disposa de dades de l'any 2019.

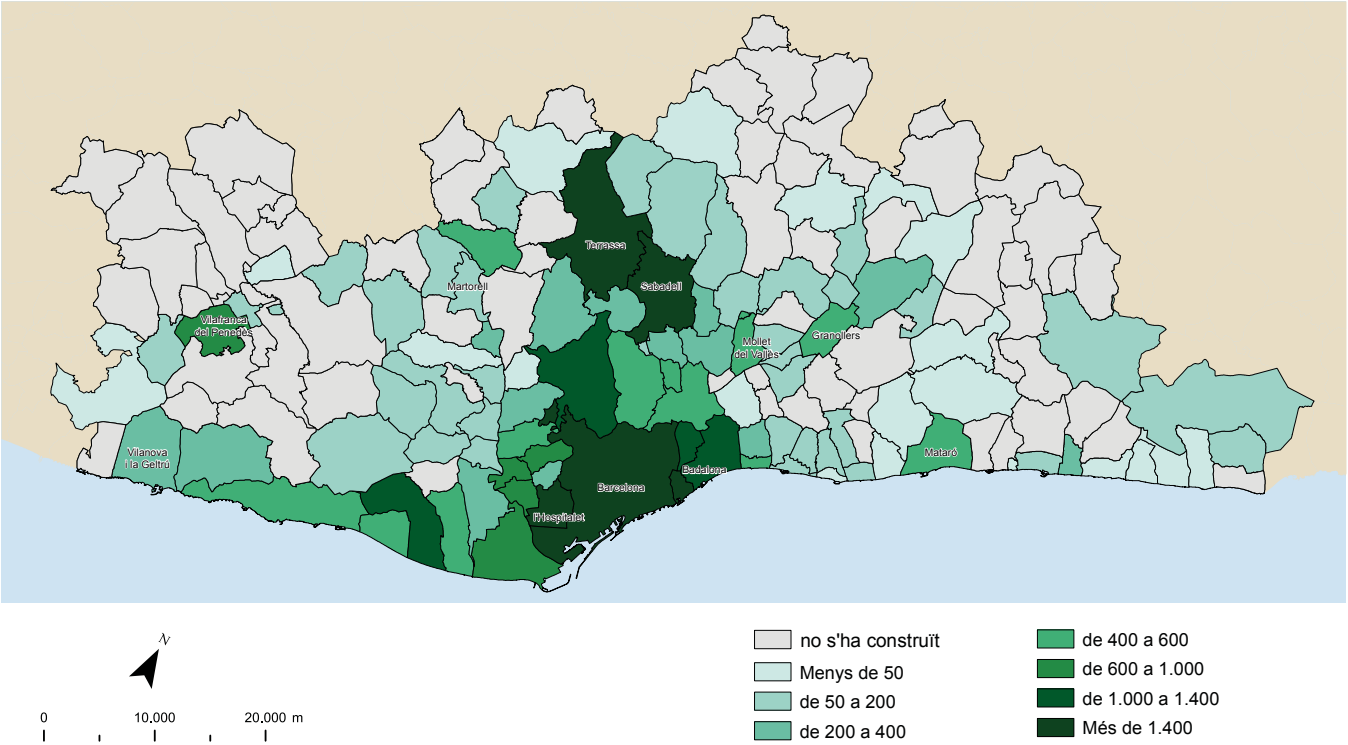
6.5. HABITATGES DE PROTECCIÓ OFICIAL ACABATS EN EL PERÍODE 2001-2020

Del 2001 al 2020, només 2 de cada 10 nous habitatges són HPO, un element clau per explicar les dificultats d'accés a l'habitatge.

Les dades disponibles sobre els habitatges de protecció oficial (HPO) acabats entre el 2001 i el 2020 queden reflectides en un mapa de tots els municipis que formen l'àmbit de l'RMB (figura 31) i en dos gràfics de barres (figures 32 i 33), el primer dels quals mostra els municipis de l'AMB amb més de 1.000 HPO acabats i el segon, els HPO acabats a les ciutats metropolitanes. Respecte dels preus de l'HPO, s'inclou un gràfic lineal (figura 34) que en mostra l'evolució en euros per metre quadrat (€/m²) i un mapa (figura 35) de la distribució de les àrees de preus en euros per metre quadrat a l'RMB. Les dades dels HPO acabats es representen per al període 2001-2020 complet degut al fet que el seu nombre total és molt baix i resulta poc significatiu tractar-lo quinquenni per quinquenni.

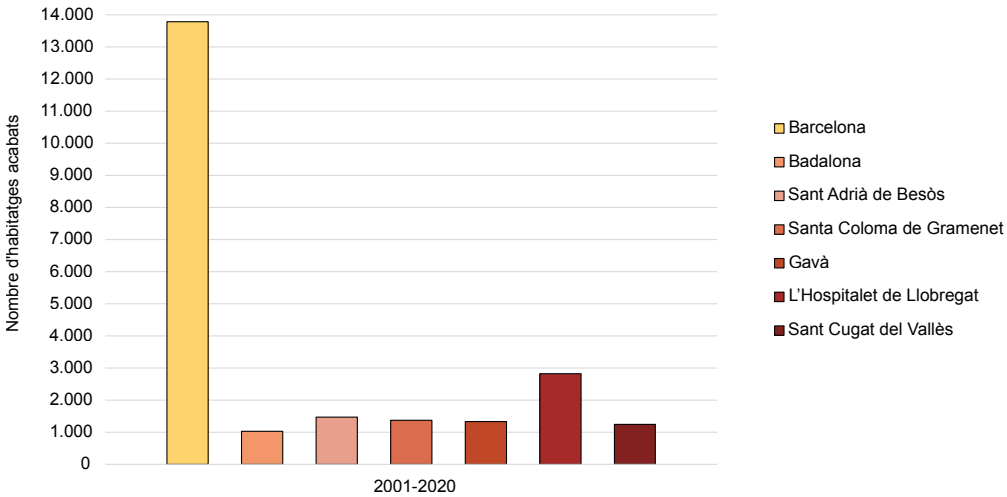
El mapa de la figura 31 mostra els HPO acabats registrats entre l'any 2001 i l'any 2020 per als 164 municipis de l'RMB. Del total de municipis, només 9 es troben per sobre del llindar dels 1.000 HPO acabats, 87 estan per sota d'aquesta xifra i als 68 municipis restants no s'ha acabat cap HPO. S'observa un volum més gran d'HPO acabats en certes zones com ara la costa sud, des del Garraf fins al Barcelonès, i el nucli metropolità, que s'estén des de la ciutat de Barcelona cap al centre del Vallès Occidental fins a Terrassa i Sabadell. És aquesta última zona la que concentra el nombre més elevat d'HPO acabats.

Figura 31. HPO acabats en el període 2001-2020
Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

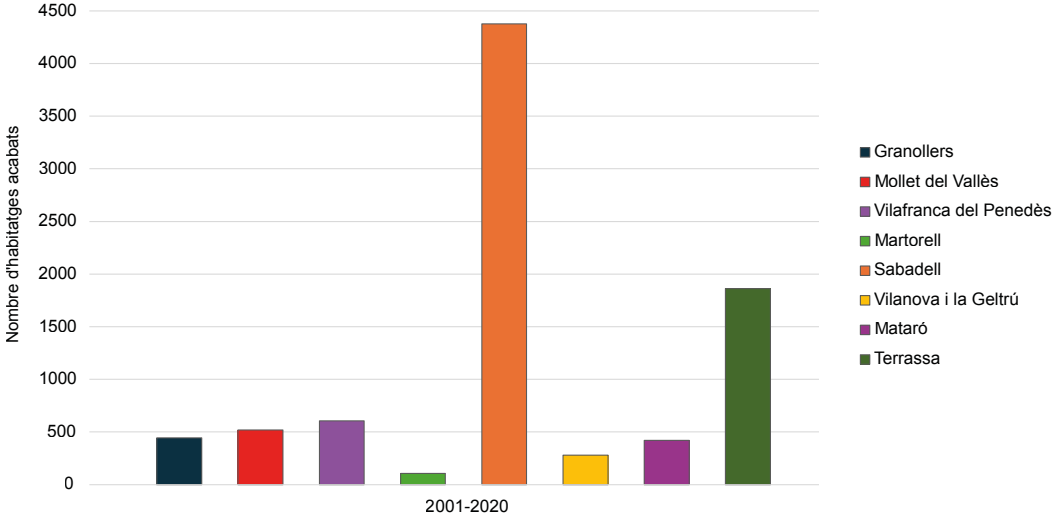
Figura 32. HPO acabats a l'AMB en el període 2001-2020. Municipis amb més de 1.000 HPO acabats
Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

Els municipis de l'AMB on s'han construït més de 1.000 HPO acabats en el conjunt del període (figura 32) són Barcelona, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Gavà, Sant Cugat del Vallès i Badalona.

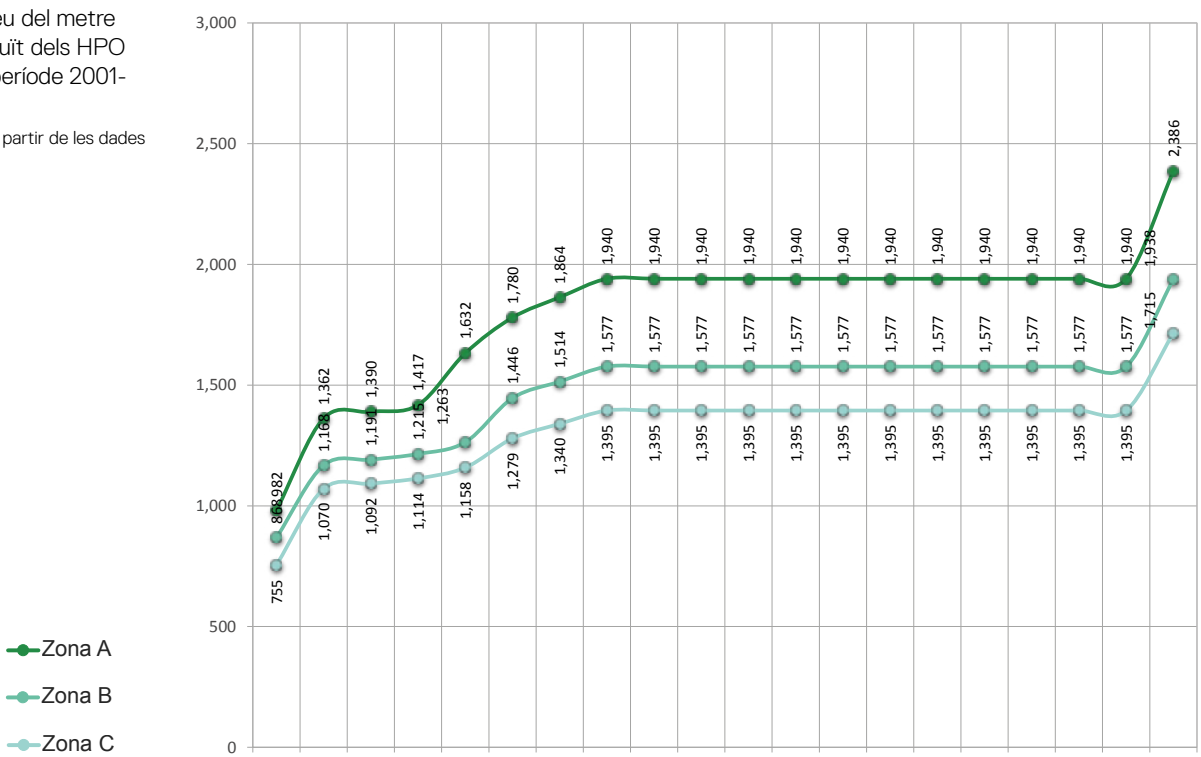
Dels municipis de l'RMB (figura 33), Sabadell és el que registra la xifra més elevada d'HPO acabats amb 4.376 habitatges, seguit de Terrassa, amb 1.861 HPO. A continuació, hi ha els municipis de Vilafranca del Penedès (605), Mollet del Vallès (519), Granollers (445), Mataró (422), Vilanova i la Geltrú (281) i Martorell (108), tots per sota dels 1.000 HPO acabats.

Figura 33. HPO acabats a les ciutats metropolitanes en el període 2001-2020
Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

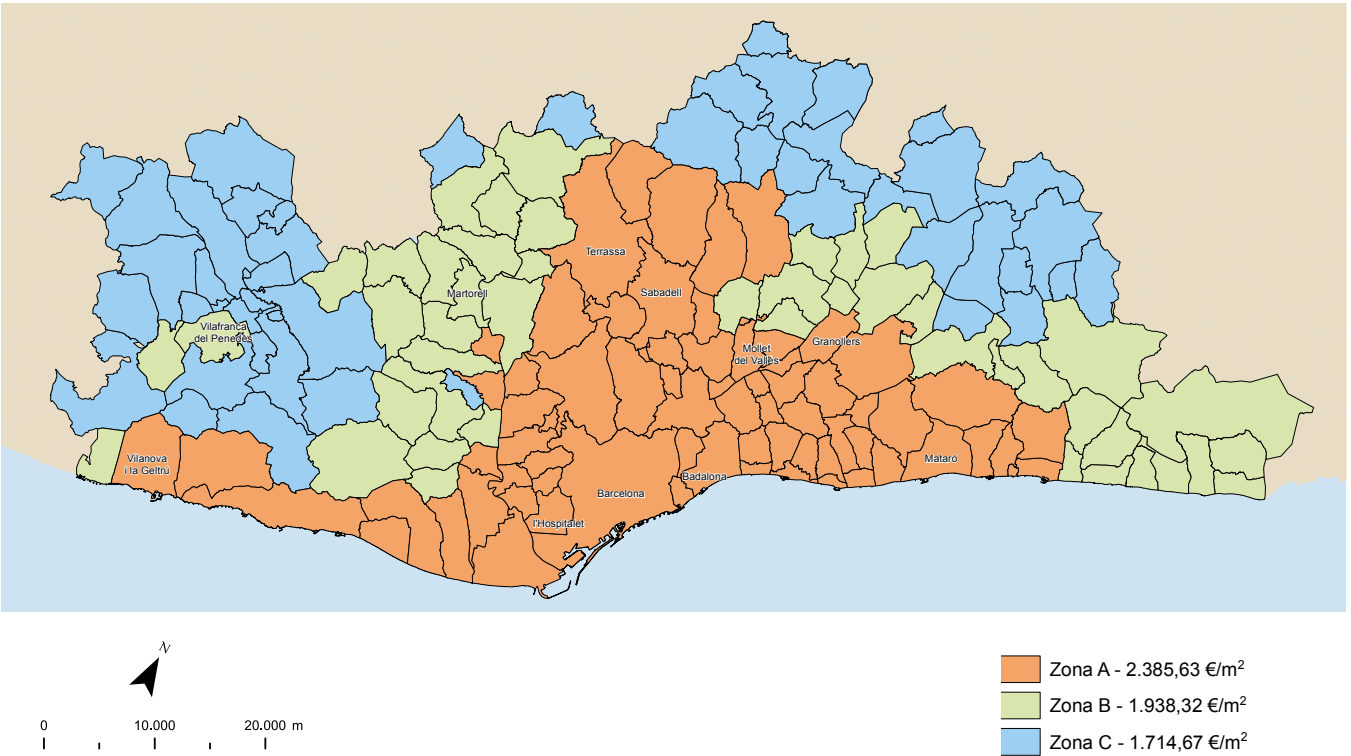

L'evolució dels preus dels HPO en el període 2001-2020 (figura 34) mostra com des de l'any 2001 fins a l'any 2008 els preus augmenten de manera constant, entre el 2008 i el 2019 es mantenen estables i el 2020 s'incrementen de manera molt significativa. Al mapa de la figura 35 es representa la localització de les àrees de preus, que determina la Generalitat de Catalunya, per als municipis de l'RMB segons dades per a l'any 2020.

Figura 34. Preu del metre quadrat construït dels HPO acabats en el període 2001-2020
Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

Figura 35. Preu del metre quadrat construït dels HPO acabats l'any 2020.
Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

La compravenda d'habitatges es concentra a les principals ciutats metropolitanes: costa sud, nucli metropolità i eix del Vallès. Sabadell, Terrassa i Mataró destaquen com a mercats immobiliaris molts dinàmics.

Un element clau a l'hora d'analitzar les dades d'habitatges acabats és observar la relació que hi ha entre els lliures i els de protecció oficial. En total, durant el període 2001-2020, al territori metropolità de Barcelona s'han acabat 178.679 habitatges, dels quals 146.468 eren lliures, un 81,97% del total, i 32.211 eren HPO, un 18,03%, la qual cosa significa que menys de 2 de cada 10 habitatges acabats eren HPO, una xifra clarament insuficient si es tenen en compte les tensions que hi ha al mercat immobiliari, que al llarg del temps s'intensifiquen i, consegüentment, dificulten cada vegada més l'accés a l'habitatge.

6.6. COMPRAVENDES REGISTRADES D'HABITATGE USAT A L'RMB ENTRE ELS ANYS 2016-2020

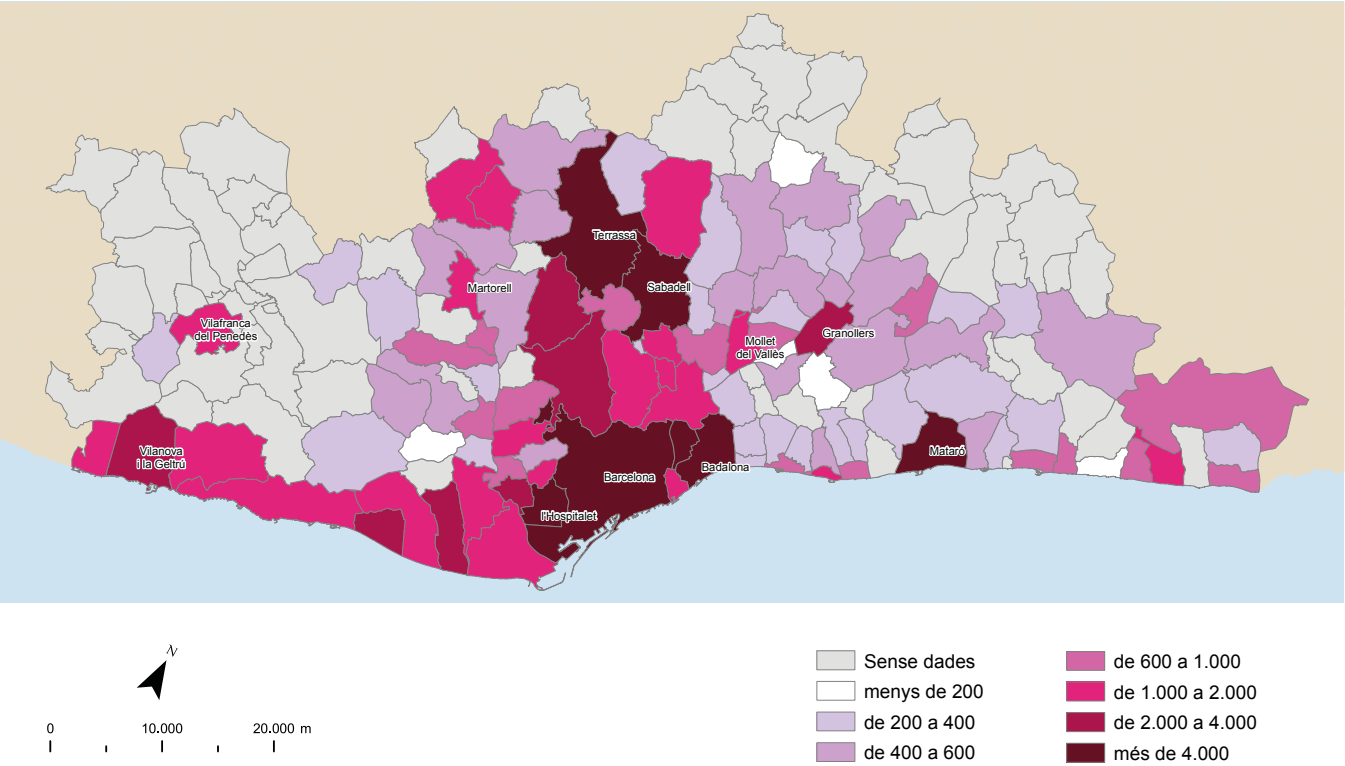
Les dades disponibles de les compravendes registrades d'habitatge usat el quinquenni 2016-2020 s'analitzen amb un mapa de tots els municipis de l'RMB segons el nombre de compravendes (figura 36) i amb dos gràfics de barres, un que reflecteix els municipis de l'AMB amb més de 3.000 compravendes registrades (figura 37) i un altre per a les vuit ciutats de la segona corona metropolitana (figura 38). Pel que fa al preu mitjà del metre quadrat de les compravendes d'habitatge usat, es mostren en un mapa dels 164 municipis de l'RMB i una taula de les principals ciutats metropolitanes (figures 39 i 40).

La distribució territorial del nombre de compravendes registrades d'habitatge usat del període 2016-2020 als 164 municipis de l'RMB queda representada al mapa de la figura 36. Del total de municipis, 70 registren menys de 1.000 compravendes d'habitatge usat, 35 més de 1.000 compravendes registrades i per als 59 restants no hi ha dades disponibles perquè són municipis de menys de 5.000 habitants. El primer que s'observa és que totes les capitals de comarca i les principals ciutats metropolitanes registren més de 1.000 compravendes durant el període: entre 1.000 i 2.000 a Vilafranca del Penedès, Martorell i Mollet del Vallès; entre 2.000 i 4.000 a Vilanova i la Geltrú i Granollers, i amb més de 4.000 compravendes, Barcelona, l'Hospitalet de Llobregat, Badalona, Sabadell, Terrassa i Mataró.

En segon lloc, quan s'observa el conjunt del territori, es detecta un volum més gran de compravendes d'habitatges usats en certes zones com són la costa sud, des del Garraf fins al Barcelonès, i el nucli metropolità, que s'estén des de la ciutat de Barcelona cap al centre del Vallès Occidental fins a Terrassa, Sabadell i Castellar del Vallès. La major part de municipis d'aquestes zones registren més de 1.000 compravendes en el període 2016-2020 (exceptuant-ne Sant Quirze del Vallès i Badia del Vallès). Fora d'aquests dos àmbits hi ha municipis puntuals que també registren més de 1.000 compravendes, com ara Sant Feliu de Llobregat, Esparreguera, Olesa de Montserrat, Premià de Mar i Pineda de Mar. A la resta de municipis els volums de compravendes són inferiors a 1.000, però en molts casos aquest volum és destacable si es té en compte la dimensió poblacional i del parc d'habitatge existent al municipi.

Figura 36. Compravendes registrades d'habitatge usat en el període 2016-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

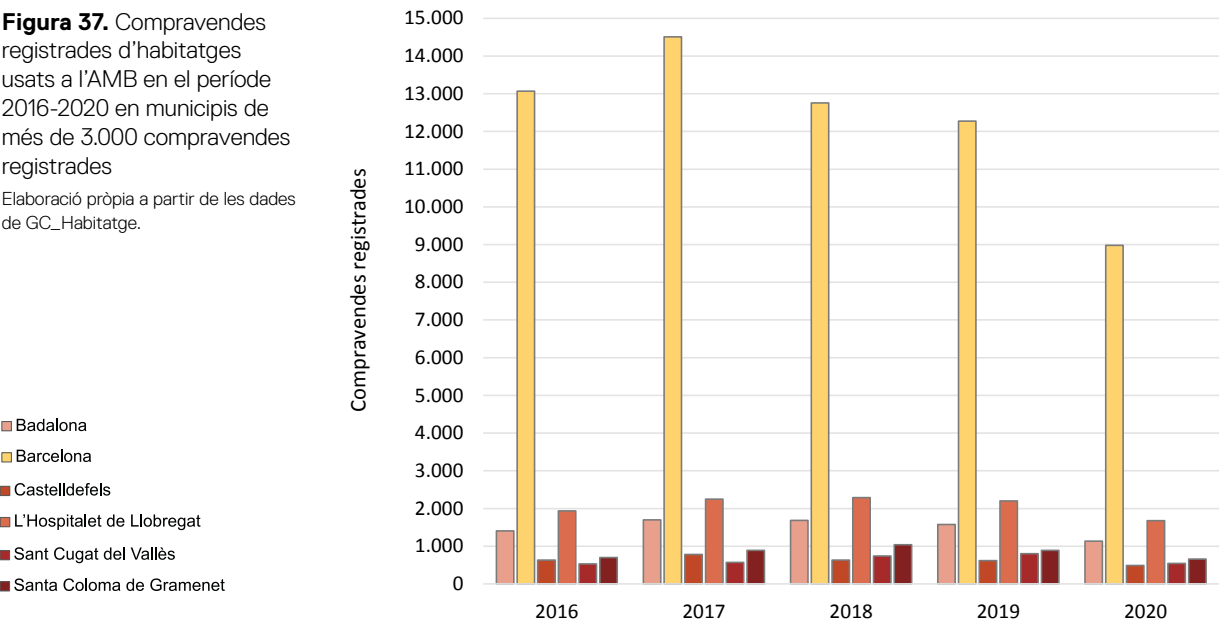
Els sis municipis de l'AMB on s'han registrat més de 3.000 compravendes en el conjunt del període són Barcelona, Badalona, Castelldefels, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat del Vallès i Santa Coloma de Gramenet (vegeu figura 37). A la ciutat de Barcelona es registra el nombre de compravendes d'habitatges usats més elevat, amb 14.511 vendes l'any 2017, que descendeixen progressivament fins a 8.983 compravendes l'any 2020. En el total del període 2016-2020 es registren 61.596 compravendes d'habitatges usats a Barcelona, seguida de l'Hospitalet de Llobregat (10.347), Badalona (7.498), Santa Coloma de Gramenet (4.175), Sant Cugat del Vallès (3.189) i Castelldefels (3.156). De nou, Barcelona i alguns dels seus municipis propers constitueixen el pol de concentració amb els registres més alts pel que fa a les compravendes d'habitatge usat en el territori de l'AMB.

En relació amb el nombre de compravendes registrades a tots els municipis de l'RMB, cal tenir en compte el vincle que hi ha entre el nombre total d'habitatges del municipi i el nombre de compravendes registrades, en el sentit que se suposa que com més habitatges totals existents, més potencial de compravenda hi ha.

Figura 37. Compravendes registrades d'habitatges usats a l'AMB en el període 2016-2020 en municipis de més de 3.000 compravendes registrades

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

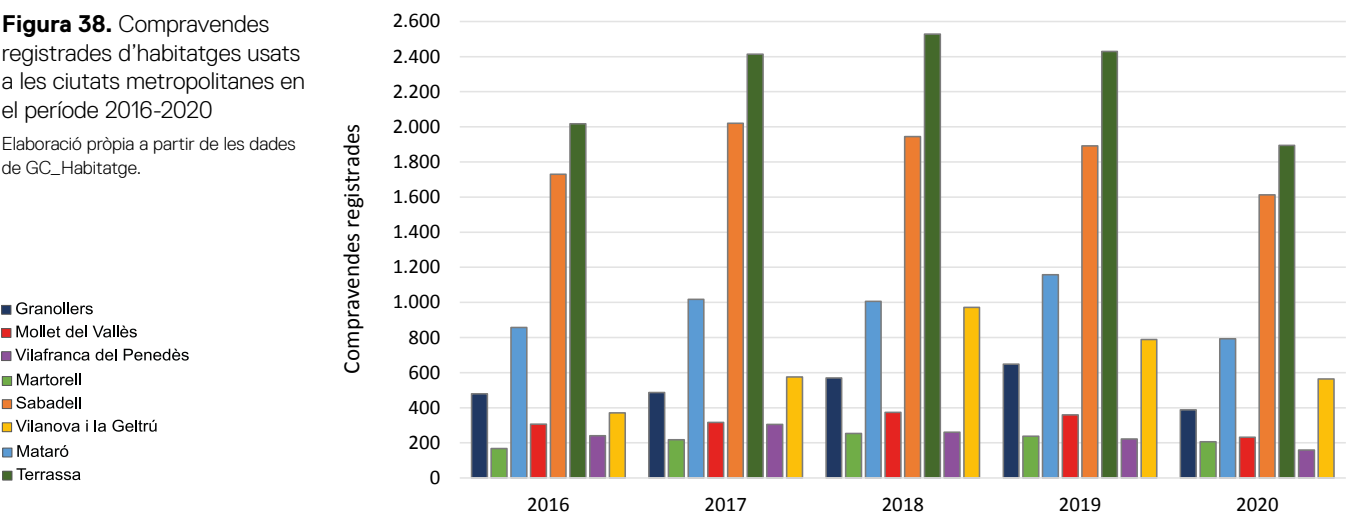

Les principals ciutats de la corona metropolitana (figura 38) segueixen una tendència similar, i registren el pic màxim de compravendes d'habitatge usat els anys 2018 i 2019, excepte Vilafranca del Penedès, que ho fa l'any 2017. El cas de Mataró és destacable perquè l'any 2019 es registren 1.158 compravendes d'habitatge usat, 300 compravendes més respecte de l'inici del període.

De la mateixa manera que succeïa respecte del nombre d'habitatges acabats, Terrassa i Sabadell tornen a registrar les xifres més altes de compravendes d'habitatge usat del territori metropolità durant el quinquenni 2016-2020, amb 11.284 i 9.198 compravendes, respectivament. Terrassa és la ciutat on es produeix un augment més destacat de les compravendes d'habitatge usat, que arriba al màxim l'any 2018 amb 2.529 compravendes. En el cas de Sabadell, és l'any 2017 quan es registra la xifra més alta, amb 2.021 compravendes. Aquesta circumstància torna a mostrar el dinamisme d'aquests dos mercats immobiliaris i la capacitat potencial d'atracció de migrants d'ambdues ciutats.

Figura 38. Compravendes registrades d'habitatges usats a les ciutats metropolitanes en el període 2016-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

Pel que fa a les xifres de l'any 2020, cal mencionar que aquest any s'observa una disminució ben significativa del nombre de compravendes registrades d'habitatge usat a tots els municipis. Aquest fet es pot explicar en el context de la situació de pandèmia causada per la covid-19, que ha frenat aquest mercat.

6.7. PREU MITJÀ DEL METRE QUADRAT DE LES COMPRAVENDES REGISTRADES D'HABITATGE USAT EN EL PERÍODE 2016-2020

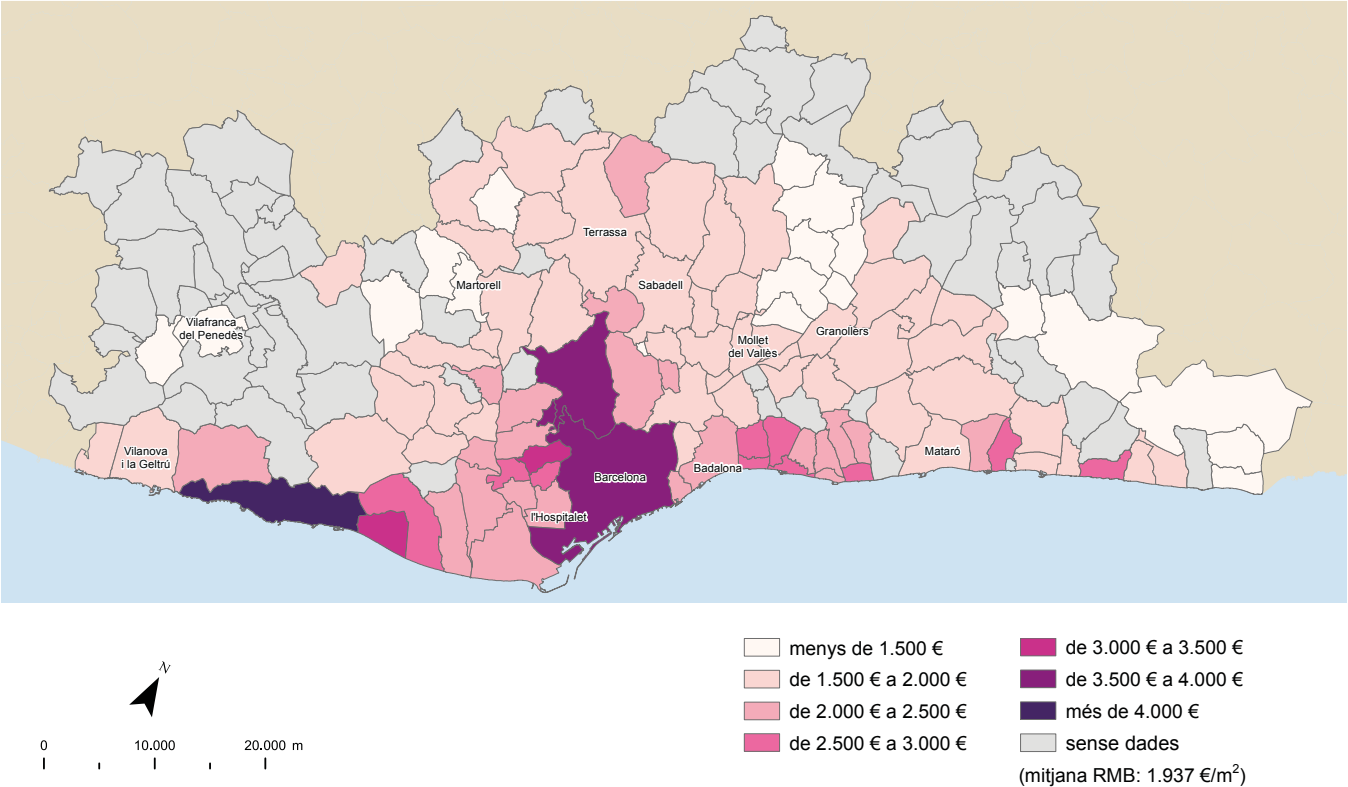
El preu mitjà de les compravendes d'habitatge experimenta un gran augment, sobretot al nucli central, l'eix entre Barcelona i el Vallès Occidental i les costes nord i sud.

La mitjana del preu del metre quadrat de les compravendes registrades d'habitatge usat entre l'any 2016 i l'any 2020 als municipis de l'RMB és de 1.937 €/m². Pel que fa als municipis de més de 5.000 habitants dels quals es disposa de dades, 65 municipis se situen per sota d'aquesta mitjana, mentre que 40 estan per sobre. Entre els municipis que se situen per sobre de la mitjana metropolitana, Sitges destaca perquè té el preu més alt de tot el territori amb més de 4.000 €/m², seguida de Barcelona, amb 3.791 €/m², Sant Cugat del Vallès, entre 3.500 i 4.000 €/m²; Sant Just Desvern i Castelldefels, entre 3.000 i 3.500 €/m², i Sant Joan Despí, Gavà, Vilassar de Mar, Alella, Esplugues de Llobregat, Montgat, Tiana, el Masnou, Sant Pol de Mar i Sant Vicenç de Montalt, entre 2.500 i 3.000 €/m².

En el mapa que mostra els preus del metre quadrat de les compravendes registrades (figura 39) no queden tan ben definits els patrons territorials que s'han esmentat anteriorment, tot i que sí que s'observen algunes coincidències: el pes de Barcelona i alguns municipis del nucli central (Esplugues de Llobregat, Sant Just Desvern i Sant Joan Despí), que s'enfila cap al Vallès Occidental per Sant Cugat del Vallès; la línia de la costa sud amb Sitges, Castelldefels i Gavà, que destaquen per damunt dels municipis del seu entorn, i la línia de la costa nord, especialment la zona del baix Maresme amb els municipis de Tiana, Montgat, Alella i el Masnou.

Figura 39. Preu mitjà del metre quadrat de les compravendes registrades d'habitatge usat en el període 2016-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

Figura 40. Preu mitjà del metre quadrat de les compravendes registrades d'habitatge usat a les ciutats metropolitanes en el període 2016-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

L'evolució del preu de venda del metre quadrat construït dels habitatges usats a les ciutats metropolitanes i als municipis amb els preus més elevats de l'AMB, així com la variació absoluta i relativa d'aquestes xifres, queda reflectida a la taula de la figura 40. Els preus més alts es registren el 2020, i destaca especialment la ciutat de Barcelona, amb un valor de 4.067 €/m², seguida de Sant Cugat del Vallès amb 3.761 €/m², Castelldefels amb 3.645 €/m² i Sant Just Desvern amb 3.286 €/m². Respecte de les variacions de preu, en valors absoluts els increments més alts es donen a la ciutat de Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat amb 901 €/m² i 905 €/m², respectivament. Van seguides, de nou, dels tres municipis amb el metre quadrat construït d'habitatge usat més car de l'AMB, amb 775 €/m² a Castelldefels, 707 €/m² a Sant Just Desvern i 686 €/m² a Sant Cugat del Vallès. Percentualment, l'augment de preus és generalitzat a totes les ciutats, entre un 22% i un 43%, exceptuant-ne les ciutats de Terrassa i l'Hospitalet de Llobregat, que superen el 50% entre l'any 2016 i l'any 2020.

PREU MITJÀ DE VENDA DEL M² CONSTRUÏT DELS HABITATGES D'OBRA NOVA A LES CIUTATS METROPOLITANES, 2016-2020							
MUNICIPI	2016	2017	2018	2019	2020	Variació	
Badalona	1.665 €	1.836 €	2.032 €	2.237 €	2.337 €	671 €	40,31 %
Barcelona	3.167 €	3.714 €	3.948 €	4.058 €	4.067 €	901 €	28,45 %
Hospitalet de Llobregat, l'	1.634 €	1.915 €	2.190 €	2.424 €	2.539 €	905 €	55,39 %
Granollers	1.540 €	1.546 €	1.812 €	1.901 €	1.982 €	442 €	28,69 %
Martorell	1.194 €	1.301 €	1.564 €	1.595 €	1.705 €	511 €	42,79 %
Mataró	1.709 €	1.665 €	1.782 €	2.136 €	2.240 €	531 €	31,08 %
Mollet del Vallès	1.559 €	1.682 €	1.793 €	1.873 €	1.993 €	434 €	27,87 %
Sabadell	1.486 €	1.592 €	1.859 €	2.044 €	2.085 €	599 €	40,28 %
Terrassa	1.222 €	1.363 €	1.541 €	1.732 €	1.891 €	669 €	54,68 %
Vilafranca del Penedès	1.108 €	1.250 €	1.245 €	1.522 €	1.570 €	463 €	41,78 %
Vilanova i la Geltrú	1.636 €	1.813 €	2.038 €	2.106 €	2.281 €	644 €	39,38 %
MUNICIPIS AMB PREU MÉS CAR DE L'AMB							
Castelldefels	2.870 €	2.990 €	3.273 €	3.480 €	3.645 €	775 €	27,02 %
Sant Just Desvern	2.578 €	3.384 €	3.623 €	3.634 €	3.286 €	707 €	27,44 %
Sant Cugat del Vallès	3.075 €	3.351 €	3.704 €	3.629 €	3.761 €	686 €	22,30 %

Entre 2005 i 2020, els preus de lloguer creixen intensament a tot arreu, amb oscil·lacions producte de la conjuntura econòmica i de les dinàmiques territorials centre-perifèria.

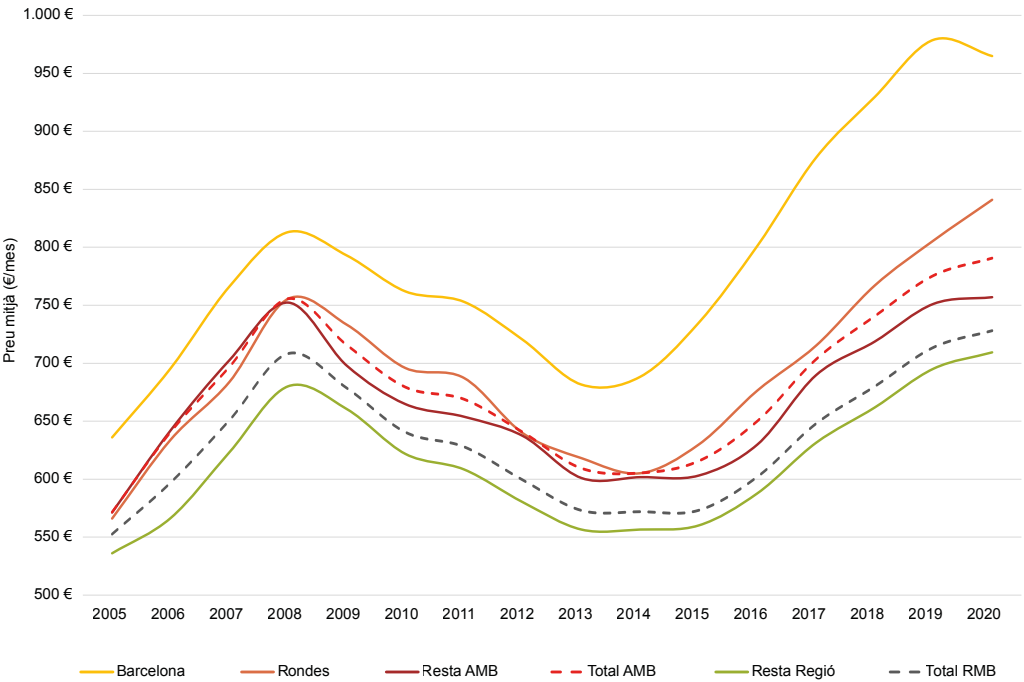
6.8. PREU MITJÀ DELS HABITATGES DE LLOGUER A L'RMB EN EL PERÍODE 2005-2020

L'observació de l'evolució dels preus de lloguer és un element molt important en l'anàlisi de les dades d'habitatge en relació amb les migracions, perquè el mercat del lloguer és el que acaba donant accés al dret a l'habitatge a una part significativa de la població que no té prou capacitat econòmica per adquirir un habitatge en règim de propietat, ja sigui d'obra nova o usat.

Les dades disponibles sobre els preus de lloguer per als anys 2005 a 2020 es mostren en un gràfic lineal (figura 41) i una taula de preus (figura 42) que inclou dues referències a la variació d'aquests per a tot el període i per al quinquenni 2016-2020. Addicionalment, s'hi inclou una anàlisi específica sobre els preus mitjans dels habitatges de lloguer els anys 2016-2020 mitjançant un mapa de preus mitjans per als municipis de l'RMB (figura 43) i una taula d'evolució dels preus per a les tres ciutats més importants del nucli central metropolità, les vuit ciutats de la segona corona metropolitana i els dos municipis de l'AMB amb els preus de lloguer més alts (figura 44).

Figura 41. Preu mitjà de lloguer (€/mes) en el període 2005-2020

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

L'evolució del preu mitjà de lloguer dels habitatges (figura 41) mostra que aquests augmenten progressivament des de l'any 2005 fins a l'any 2008. En aquest moment, la tendència es trenca, novament, a conseqüència de l'esclat de la bombolla immobiliària i de la crisi econòmica posterior. La davallada de preus es perllonga fins als anys 2013-2014, quan s'inicia una recuperació progressiva, intensa i accelerada dels preus, que superen àmpliament els màxims assolits l'any 2008, fins a arribar a l'any 2020, en què s'observa una desacceleració en alguns àmbits, probablement deguda a la situació de pandèmia.¹¹ Un element que cal destacar respecte del preu mitjà del lloguer és el cas de la ciutat de Barcelona en el quin-

¹¹ El març del 2020 es declara la pandèmia de covid-19, amb grans conseqüències econòmiques per a tota la població.

quenni 2016-2020, perquè la corba d'evolució dels preus que es donen en aquest municipi cada vegada s'allunya més de la de la resta d'àmbits metropolitans. Aquesta circumstància és la mateixa que s'ha mencionat quan s'ha tractat la qüestió dels preus de venda d'obra nova, és a dir, Barcelona és on els preus pugen abans i és el territori on els preus són més alts i on cada vegada ho són més, amb una ampliació progressiva de la diferència respecte dels altres territoris.

A la primera part de la taula de la figura 42 es presenta l'evolució dels preus any per any per al període 2005-2020 i es mostren acolorits en tons verds els valors més baixos i en tons vermells els valors més alts de cada àmbit. A la segona part de la taula es mostren les variacions de preus en valors percentuals i absoluts, calculats per al període 2005-2020 (16 anys) i 2016-2020 (5 anys).

En primer lloc, s'observa que el preu mitjà de lloguer augmenta del 2005 al 2008 a tots els territoris, es produeix una davallada entre el 2009 i el 2014 i, a partir del 2015, torna a augmentar de manera contundent fins a superar els màxims de l'any 2008 a tots els territoris.

En segon lloc, s'observa de nou l'efecte que genera la ciutat de Barcelona, que marca el ritme de les fluctuacions a l'alça dels preus. La ciutat és el primer àmbit que inverteix la tendència a la reducció dels preus i inicia l'augment a partir del 2014, mentre que la resta dels àmbits ho fan a partir del 2015. En el cas de l'àmbit Rondes, l'increment de preus a partir d'aquesta data segueix un ritme similar al de Barcelona, mentre que a la resta de l'AMB i a la resta de l'RMB els augments són més moderats i els més significatius es registren a partir de l'any 2016.

En tercer lloc, es continua observant que les diferències de preus entre Barcelona i la resta dels àmbits s'incrementen amb el pas del temps, tot i la lleugera davallada entre els anys 2009 i 2015, que, com s'ha mencionat en els apartats anteriors, coincideix amb el període de crisi econòmica. L'any 2005 les diferències de preu entre Barcelona, l'àmbit Rondes, la resta de l'AMB i la resta de l'RMB eren les més baixes del període (70, 65 i 100 euros, respectivament); l'any 2020, han crescut fins a 124, 208 i 256 euros, uns increments percentuals del 77, 220 i 156%, respectivament. Les desigualtats més grans, però, es donen l'any 2019 amb 173, 228 i 284 euros (147%, 250% i 184%), respectivament, la qual cosa assenyalava el refredament de preus de l'any 2020 que ja s'ha evidenciat anteriorment amb el cas de les compravendes d'habitatges usats.

Respecte de les variacions dels preus de lloguer, destaquen els augments relatius entre els anys 2005 i 2020, que reflecteixen, una altra vegada, l'efecte d'onada expansiva des del centre cap a la perifèria. A tots els àmbits l'augment se situa per sobre del 30% i destaquen Barcelona amb un increment del 51,70%, l'àmbit Rondes amb un 48,54%, la resta de l'AMB amb un 32,48% i la resta de l'RMB amb un 32,29%.

Respecte del darrer quinquenni, el percentatge d'increment dels preus de lloguer és superior al 20% en tots els àmbits. En aquest cas, l'àmbit Rondes és el que registra la variació percentual més alta amb un 24,30%, seguida de la resta de l'RMB, Barcelona i la resta de l'AMB, tots al voltant del 20%.

ÀMBITS	Barcelona	Rondes	Resta Àrea	Total AMB	Resta Regió	Total RMB
2005	636 €	566 €	571 €	572 €	536 €	553 €
2006	696 €	634 €	642 €	641 €	567 €	597 €
2007	766 €	684 €	703 €	697 €	623 €	651 €
2008	813 €	756 €	752 €	756 €	680 €	708 €
2009	793 €	733 €	698 €	716 €	660 €	678 €
2010	762 €	696 €	665 €	679 €	622 €	640 €
2011	753 €	687 €	654 €	669 €	608 €	628 €
2012	720 €	640 €	637 €	641 €	580 €	599 €
2013	682 €	618 €	601 €	609 €	557 €	573 €
2014	688 €	605 €	602 €	605 €	557 €	572 €
2015	735 €	630 €	603 €	616 €	560 €	573 €
2016	801 €	677 €	630 €	650 €	588 €	602 €
2017	877 €	715 €	690 €	704 €	631 €	648 €
2018	930 €	767 €	719 €	741 €	662 €	680 €
2019	979 €	806 €	751 €	776 €	695 €	714 €
2020	965 €	841 €	757 €	791 €	709 €	728 €
VARIACIÓ DEL PREU DE LLOGUER						
2005-2020	51,70 %	48,54 %	32,48 %	38,32 %	32,29 %	31,75 %
	329 €	275 €	186 €	219 €	173 €	175 €
2016-2020	20,41 %	24,30 %	20,15 %	21,60 %	20,65 %	20,92 %
	164 €	164 €	127 €	140 €	121 €	126 €

Figura 42. Evolució del preu mitjà de lloguer (€/mes) del 2005 al 2020 per àmbits territorials.

Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

6.9. PREU MITJÀ DELS HABITATGES DE LLOGUER A L’RMB EN EL PERÍODE 2016-2020

Del 2016 al 2020, els preus del lloguer augmenten sostingudament, amb creixements superiors al 20% a les ciutats metropolitanes més importants.

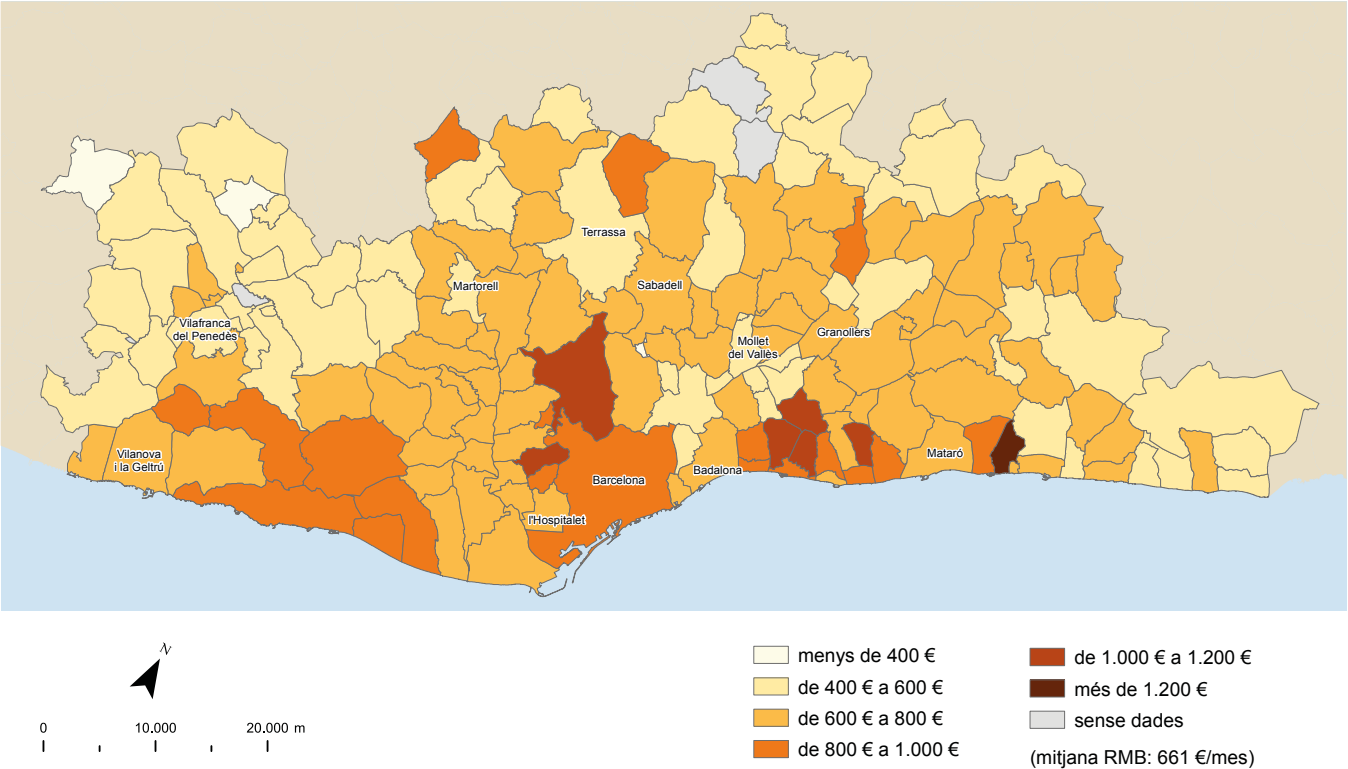
El preu mitjà de lloguer a l’RMB entre els anys 2016 i 2020 és de 661 euros al mes (figura 43). Dels 164 municipis que són en territori metropolità, 87 se situen per sota de la mitjana i 74 per sobre; de 3 municipis no es disposa de dades (Santa Fe del Penedès, Granera i Gallifa).

Entre els municipis que se situen per sobre del preu de la mitjana metropolitana, Sant Vicenç de Montalt (Maresme) té el preu de lloguer més alt de tota l’RMB, més de 1.200 €/mes. El segueixen sis municipis –Sant Just Desvern (Baix Llobregat), Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental), Vallromanes (Vallès Oriental), Alella, Teià i Cabrils (Maresme)–, que se situen entre 1.000 i 1.200 €/mes. Entre 800 i 1.000 €/mes hi ha 18 localitats: la ciutat de Barcelona i els municipis de Canyelles, Sitges i Olivella (Garraf); Begues, Castelldefels, Gavà, Esplugues de Llobregat i Collbató (Baix Llobregat); Matadepera (Vallès Oriental); l’Ametlla del Vallès (Vallès Oriental), i Tiana, Montgat, el Masnou, Premià de Dalt, Vilassar de Mar, Cabrera de Mar i Sant Andreu de Llvaneres (Maresme).

La franja de municipis situats al voltant de la mitjana, és a dir, entre els 600 i els 800 €/mes, és la que engloba més municipis, amb un total de 79, repartits per tot el territori, i destaquen especialment els de la meitat sud del Garraf, els de les comarques del Baix Llobregat, el Vallès Occidental i el Vallès Oriental, els de la zona central del Maresme i altres municipis puntuals com l’Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs i Badalona, al Barcelonès.

Hi ha 57 municipis amb preus inferiors a la mitjana, que se situen principalment a l’Alt Penedès, les zones més allunyades del nucli metropolità a la resta de comarques i alguns municipis de la zona del riu Besòs al Vallès i el Barcelonès (incloent-hi Ripollet, Montcada i Reixac i Santa Coloma de Gramenet, de l’AMB), i la majoria d’aquests (54 localitats) tenen un preu de lloguer que se situa entre els 400 i els 600 €/mes. Només tres municipis te-

Figura 43. Preu mitjà de lloguer (€/mes) en el període 2016-2020
Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

nen un preu del lloguer inferior als 400 €/mes, que són Pontons i Sant Quintí de Mediona (Alt Penedès) i Badia del Vallès (Vallès Occidental).

Pel que fa als casos concrets de les ciutats metropolitanes (Badalona, Barcelona i l’Hospitalet de Llobregat, a l’AMB, i els vuit nuclis de la segona corona metropolitana) i el de les localitats més cares de l’AMB (Sant Just Desvern i Sant Cugat del Vallès), en la figura 44 es mostra que totes presenten augments relatius dels preus de lloguer d’entre un 20% i un 30% el quinquenni d’anàlisi. En valors absoluts, els increments més alts es donen a Sant Just Desvern i Sant Cugat del Vallès, amb 248 i 182 euros, respectivament. Els segueixen Barcelona (164 €), Badalona (157 €), Granollers (155 €), l’Hospitalet de Llobregat (148 €), les cocapitals del Vallès Occidental (142 €), Vilafranca del Penedès (136 €), Mollet del Vallès i Vilanova i la Geltrú (134 €), Martorell (125 €) i Mataró (114 €). Respecte dels preus de lloguer mensuals, els més elevats tornen a ser els de Sant Just Desvern, amb una mitjana de 1.252 euros, i els de Sant Cugat del Vallès, amb 1.178 euros.

Figura 44. Preu mitjà de lloguer (€/mes) a les ciutats metropolitanes en el període 2016-2020
Elaboració pròpia a partir de les dades de GC_Habitatge.

MUNICIPI	2016	2017	2018	2019	2020	Variació	
Badalona	580 €	638 €	689 €	719 €	737 €	157 €	27,01 %
Barcelona	801 €	877 €	930 €	979 €	965 €	164 €	20,41 %
Hospitalet de Llobregat, l'	555 €	608 €	653 €	697 €	703 €	148 €	26,70 %
Granollers	531 €	582 €	633 €	664 €	686 €	155 €	29,13 %
Martorell	501 €	555 €	575 €	592 €	626 €	125 €	25,00 %
Mataró	540 €	577 €	629 €	653 €	654 €	114 €	21,19 %
Mollet del Vallès	517 €	559 €	603 €	647 €	651 €	134 €	25,91 %
Sabadell	542 €	589 €	633 €	673 €	684 €	142 €	26,19 %
Terrassa	481 €	526 €	561 €	615 €	623 €	142 €	29,49 %
Vilafranca del Penedès	445 €	491 €	519 €	562 €	582 €	136 €	30,66 %
Vilanova i la Geltrú	543 €	583 €	632 €	648 €	678 €	134 €	24,72 %
MUNICIPIS AMB EL LLOGUER MÉS CAR DE L'AMB							
Sant Cugat del Vallès	996 €	1.096 €	1.150 €	1.134 €	1.178 €	182 €	18,25 %
Sant Just Desvern	1.003 €	892 €	1.059 €	1.092 €	1.252 €	248 €	24,76 %

REFLEXIONS

Les migracions intermunicipals a l'RMB han experimentat situacions canviants al llarg dels anys 2001 a 2020. Si bé durant el primer quinquenni d'aquest període el dinamisme migratori va ser molt intens, va minvar progressivament entre els anys 2006 i 2010 i, especialment, entre el 2011 i el 2015. A partir de l'any 2016, i fins al darrer any observat, s'ha produït una sensible reactivació amb una tornada a les intensitats prèvies i el retorn als patrons territorials preexistents, que ha comportat que el nombre de moviments migratoris entre municipis a l'RMB hagi arribat els darrers cinc anys a les 530.933 persones.

El perfil demogràfic de la població que protagonitza aquestes migracions s'ha mantingut estable, amb una lleugera majoria de dones, amb unes edats compreses entre els 25 i els 45 anys (amb pics secundaris en altres edats, especialment infants i dones en edat avançada) i majoritàriament de persones amb nacionalitat espanyola i també amb una presència força important de població estrangera. Aquest perfil dels migrants concorda amb els motius principals que caracteritzen aquestes migracions, vinculats als processos de transició familiar que es produeixen en edats joves, a la millora de la qualitat de vida, a la disponibilitat d'habitatge i a la situació econòmica.

Des del punt de vista territorial, les migracions intermunicipals al territori de l'RMB en el vintenni 2001-2020 es defineixen pel fet que es produeixen des del centre cap a la perifèria amb les oscil·lacions d'intensitat ja esmentades segons el quinquenni que s'observi, i des dels municipis més grans cap als més petits, especialment cap als mitjans-petits, amb una població entre 5.000 i 20.000 habitants, que són els màxims receptors de població. Barcelona és l'origen principal de les migracions que es generen des del nucli central metropolità. És la ciutat que registra l'expulsió de població més intensa, una població que es reparteix per tot el territori de l'RMB, amb el Maresme, els dos Vallès i la costa sud, entre Gavà i Vilanova i la Geltrú com a destinacions més importants. La majoria de municipis del Baix Llobregat, són una excepció ja que reben més població des de l'àmbit Rondes, i també alguns del Vallès Oriental, que en reben del seu àmbit més proper. A l'AMB el lloc de procedència majoritari de la població que hi migra són els municipis d'aquest mateix àmbit (Barcelona, àmbit Rondes i resta de l'AMB), una tendència similar a la que succeeix a la resta de l'RMB, en què els moviments més rellevants són entre els municipis de l'RMB mateixa.

Pel que fa als patrons territorials que es detecten en les migracions intermunicipals –sentit dels fluxos; nuclis, satèl·lits i constel·lacions; eixos i barreres–, cal mencionar que es mantenen durant el vintenni amb els matisos que són conseqüència de les oscil·lacions en la intensitat dels moviments que ja s'han mencionat anteriorment.

Respecte dels habitatges acabats lliures, el nombre més elevat es detecta al nucli metropolità, les capitals comarcals, les zones costaneres i l'eix central. Hi ha diversos municipis que apareixen com a nuclis destacats de construcció de nous habitatges, amb preus més assequibles que els de la ciutat central. Aquest seria el cas de Badalona, de Sabadell i Terrassa i de Mataró, que són municipis amb un mercat immobiliari molt dinàmic i receptors de migracions intermunicipals provinents del nucli central. Quant als HPO, el més significatiu és que en 20 anys se n'han fet molt pocs en relació amb el nombre d'habitatges lliures, la qual cosa no contribueix a disminuir les tensions que hi ha al mercat immobiliari.

En relació amb el preu, en general es percep que si en un municipi l'habitatge és més o menys car, ho és tant si és nou, usat, de compra o de lloguer, la qual cosa indica que quan un mercat

està més o menys tensat, ho està en el seu conjunt. Els preus més alts s'observen a la zona costanera des del Garraf al sud del Maresme i a l'eix central des de Barcelona cap a Sant Cugat del Vallès. Les zones amb els preus més baixos se situen a l'Alt Penedès i a les zones més allunyades del nucli central metropolità. També s'adverteix que tant els municipis amb preus elevats com els municipis amb preus més baixos, si disposen d'habitatges, reben població. En el primer grup se situen, per exemple, Sant Cugat del Vallès, Sant Just Desvern i Sitges, ciutats que presenten dinàmiques migratòries positives que fins i tot es van mantenir durant el quinquenni 2011-2015, quan es van frenar la majoria de moviments intermunicipals; aquest fet podria indicar que aquests municipis atreuen població amb un nivell de renda prou elevat per no veure condicionades les seves expectatives de mobilitat residencial ni pels preus dels habitatges, ni per les situacions conjunturals adverses.

A la ciutat de Barcelona és on els preus s'enfilen més ràpidament i amb més intensitat, i es produeix un desalineament progressiu del mercat de l'habitatge de la ciutat respecte dels altres àmbits. Aquest procés és conseqüència de diversos factors vinculats a l'efecte de capitalitat en el context urbà global, en què les conseqüències de l'especulació immobiliària tenen un paper fonamental (habitatges turístics, entrada al mercat de grans fons d'inversió immobiliaris). Aquesta situació, perceptible en altres metròpolis d'arreu del món, té uns impactes molt importants en les dinàmiques del mercat de l'habitatge de les ciutats: es creen grans desequilibris entre l'oferta i la demanda en un mercat on hi operen actors que, en generar expectatives de beneficis extraordinaris als propietaris, provoquen increments de preus i on, a més, no hi ha habitatges assequibles –per exemple, a causa de la manca de parc públic– per a les possibilitats econòmiques de la població que pateix les conseqüències derivades de les crisis recurrents que generen desigualtat.

La divergència creixent té dues conseqüències. Per una banda, crea una situació en què l'accés a l'habitatge a la ciutat central és cada vegada més difícil, inaccessible a una part de la població que es veu geogràficament postergada (Guilluy, 2019) quan és obligada a migrar per cercar un nou lloc on anar a viure lluny del centre, i, així, s'introdueix un nou element de divisió social. Per l'altra, provoca que els preus de venda d'habitatges de nova construcció, usats i de lloguer pugin a les ciutats més properes a l'àmbit Rondes i a la resta de l'AMB en un efecte de taca d'oli que s'estén progressivament des del centre de la ciutat de Barcelona cap a la perifèria –un cas exemplificador és el de Sant Cugat de Vallès, que, a més de rebre població de la ciutat central, n'expulsa intensament cap a Rubí, la ciutat més propera amb preus d'habitatges molt més baixos-. Qui pateix les conseqüències d'aquesta situació és la població que està immersa en algun procés de transició familiar –per exemple, per l'emancipació dels joves i la formació de noves llars– i cerca un habitatge, quan observa que les seves expectatives de canvi es veuen frustrades perquè l'habitatge passa a ser entès com un bé econòmic del qual, per tant, se n'esperen plusvàlues, una situació que és incompatible i xoca frontalment amb el dret a l'habitatge que es reconeix, però no es garanteix, a la ciutadania.

Una qüestió que és molt significativa i que cal mencionar respecte dels fenòmens migratoris intermunicipals és la seva vinculació a les situacions estructurals i conjunturals que coexisteixen en cada moment a l'RMB. En la seva anàlisi no se'n pot obviar el substrat territorial en què es produeixen –que s'ha anat construint amb els anys i és el resultat d'un model de planificació i desenvolupament urbanístic determinat que va prioritzar la dispersió i la mobilitat privada–; l'estructura demogràfica de la població que hi habita i que canvia progressivament, o la situació econòmica concreta que pugui haver-hi en cada moment i que acaba afectant la ciutadania de manera transversal en totes les dimensions de la seva vida, incloent-hi la relativa a les migracions residencials.

Així, per exemple, si durant el període 2001-2015 els canvis en l'estructura demogràfica de la població metropolitana i la situació conjuntural derivada de la crisi que va afectar el sector de la construcció i la situació econòmica de la població semblaven inaugurar un moment de transició des d'un model metropolità basat en la descentralització-dispersió, que afavoria una ocupació dispersa de baixa densitat del territori, cap a un model de recentralització-reurbanització cap als municipis compactes i els nuclis centrals metropolitans, en el període 2016-2020 sembla de nou que es reprèn la dinàmica de moviments intensos centrífugs en un context en què l'estructura de la població manté una tendència similar a la prèvia, però la dinàmica econòmica ha canviat.

Precisament, l'observació dels condicionants econòmics permet entendre molt bé la disminució de les migracions intermunicipals els anys 2011-2015, quan les rendes disponibles de la ciutadania i el mercat de l'habitatge van viure una fase de regressió greu que va dificultar les possibilitats de canviar de lloc de residència (condicions en què es podia fer, lloc on anar a viure, règim de tinença de l'habitatge al qual es podia accedir). De la mateixa manera, permet comprendre com en el darrer quinquenni les migracions residencials es reactiven de la manera que ho fan, perquè és durant aquest període que l'economia es recupera relativament; d'una banda, quan una part de la població torna a tenir els nivells de renda previs a la crisi i, de l'altra, quan la construcció d'habitatges es reactiva, acompanyada d'una pujada de preus sempre més intensa al centre i, successivament, cap a la perifèria.

La suburbanització del territori metropolità, ara per ara, continua produint-se vinculada a aquests processos estructurals i conjunturals. Les dinàmiques d'expulsió de població des d'un centre que els és inaccessible i els obliga a traslladar la seva residència fora del nucli central metropolità són conseqüència, entre d'altres, de la doble condició, incompatible, de l'habitatge com a bé i com a dret. Aquesta problemàtica només es pot resoldre desenvolupant accions polítiques i legislatives consensuades, prou sòlides, dilatades en el temps i l'espai i àmpliament finançades, per tal que actuïn de forma combinada per garantir el dret a l'habitatge i per assegurar-ne la disponibilitat d'acord amb les condicions econòmiques de tota la ciutadania. Per una banda, regulant el mercat en totes les seves dimensions i, per l'altra, promovent un nombre suficient d'habitatges públics o de protecció oficial. Igualment, cal definir una estratègia territorial que vagi més enllà dels límits administratius que encotillen les actuacions en matèria d'habitatge i que assumeixi que les accions que s'han d'emprendre seran cares, lentes i sense repercussió a curt termini. Per tant, serà indispensable fer replantejaments en els àmbits de la planificació territorial i el desenvolupament urbanístic que ajudin a revertir la situació actual que es produeix –no s'ha d'oblidar– en un context de crisi mediambiental global, de limitació de recursos, d'injustícia social i de dinamisme demogràfic accelerat propis d'un capitalisme amb greus disfuncions, que s'estén geogràficament per tots els racons del planeta i no deixa d'expandir-se cap a noves esferes amb els objectius fonamentals de l'acumulació, el creixement, el consum sense límits i la mercantilització de totes les coses.

En aquest sentit, el Pla director urbanístic metropolità (PDUM) que està elaborant l'AMB ha de ser un dels instruments de planificació que ajudi a contrarestar algunes de les dinàmiques migratòries que s'han analitzat en aquest estudi. Amb la voluntat de donar resposta a les necessitats de la població metropolitana i atenent a les capacitats del territori a l'entorn de Barcelona, el PDUM planteja actuacions que permetrien millorar l'accés a l'habitatge, l'estat del parc residencial existent i la protecció de l'ús residencial al territori de l'AMB. Per avançar en aquestes línies, proposa diverses accions a través de les estratègies d'equilibrar, rehabilitar i recompondre. En l'àmbit de l'estratègia d'equilibrar exposa la necessitat d'esta-

blir mecanismes que garanteixin la permanència dels usos residencials, però també la dels usos complementaris més bàsics, indispensables per a un entorn habitable. També planteja la necessitat d'ampliar i redistribuir la disponibilitat d'habitatge assequible intensificant les reserves sobre els nous desenvolupaments i assegurant l'existència d'un parc d'habitatge assequible estable. Amb les estratègies vinculades a la rehabilitació i la regeneració, es busca aconseguir la millora del parc d'habitatges mitjançant accions sobre el sòl urbà i identificant els àmbits del territori que necessiten una regeneració més intensa a partir d'actuacions integrals.

Totes aquestes propostes es troben encara en una etapa inicial i el seu èxit dependrà de la capacitat per dur-les a terme i de la voluntat política per solucionar el problema de l'habitatge durant la vigència del Pla.

REFERÈNCIES

GARCÍA COLL, A.; LÓPEZ, C.; PUJADAS, I. (2016). «Movilidad residencial en tiempos de crisis. El caso de la Región Metropolitana de Barcelona» [en línia]. Scripta Nova. *Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. Barcelona: Universitat de Barcelona, núm. 549-4, vol. XX, 30 de novembre. ISSN: 1138-9788. <<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-549-4.pdf>>.

GUILLUY, C. (2019). *No society. El fin de la clase media occidental*. Barcelona: Taurus.

PUJADAS, I.; BAYONA, J.; GIL-ALONSO, F. (2014). «Pautas territoriales recientes de la movilidad residencial en las mayores regiones metropolitanas españolas: ¿Cambios coyunturales o estructurales?» A: LÓPEZ GAY, A. (coord.) *Cambio demográfico y socio territorial en un contexto de crisis*. [xvi] Congreso Nacional de la Población] https://www.academia.edu/8611950/Pautas_territoriales_recientes_en_las_mayores_regiones_metropolitanas_espa%C3%B1olas_cambios_coyunturales_o_estructurales

RUIZ, E.; APARICIO, R.; SERRANO, M.; VELASCO, A. (2017). *Dades demogràfiques del territori metropolità de Barcelona, 2016* [en línia]. Secció d'Estudis Territorials. Àrea Metropolitana de Barcelona. https://www3.amb.cat/repositori/Estudis%20territorials/dossier_demografic_2016.pdf

SERRA, J. (dir.) (1995). *Dinàmiques metropolitanes a l'àrea i la regió metropolitana de Barcelona*. Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

—(dir.) (2003). *El territori metropolità de Barcelona. Dades bàsiques, evolució recent i perspectives*. Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

FONTS DE DADES PRINCIPALS

ECFO	Enquesta de certificats finals d'obra
EVR	Estadística de variacions residencials (INE)
GC_Habitatge	Dades d'habitatge publicades per la Generalitat de Catalunya (https://habitatge.gencat.cat/ca/dades/indicadors_estadistiques/)
MMI	Matrius de migracions intermunicipals (IDESCAT)

ANNEX 1

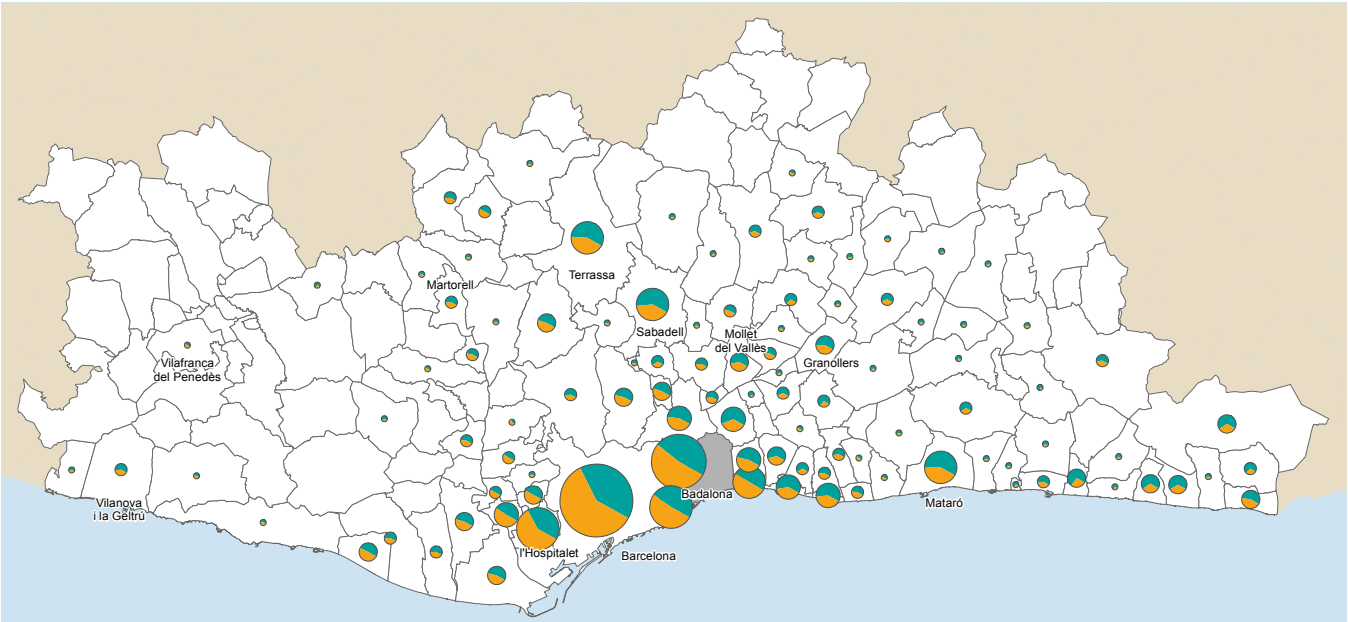
MAPES DE MOVIMENTS I SALDOS
MIGRATORIS INTERMUNICIPALS 2016-2020.
ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA (AMB)

- Badalona
  - Badia del Vallès
  - Barberà del Vallès
  - Barcelona
  - Bagues
  - Castellbisbal
  - Castelldefels
  - Cerdanyola del Vallès
  - Cervelló
  - Corbera de Llobregat
  - Cornellà de Llobregat
  - Esplugues de Llobregat
  - Gavà
  - Hospitalet de Llobregat, l'
  - Molins de Rei
  - Montcada i Reixac
  - Montgat
  - Pallejà
- Palma de Cervelló, la
  - Papiol, el
  - Prat de Llobregat, el
  - Ripollet
  - Sant Adrià de Besòs
  - Sant Andreu de la Barca
  - Sant Boi de Llobregat
  - Sant Climent de Llobregat
  - Sant Cugat del Vallès
  - Sant Feliu de Llobregat
  - Sant Joan Despí
  - Sant Just Desvern
  - Sant Vicenç dels Horts
  - Santa Coloma de Cervelló
  - Santa Coloma de Gramenet
  - Tiana
  - Torrelles de Llobregat
  - Viladecans

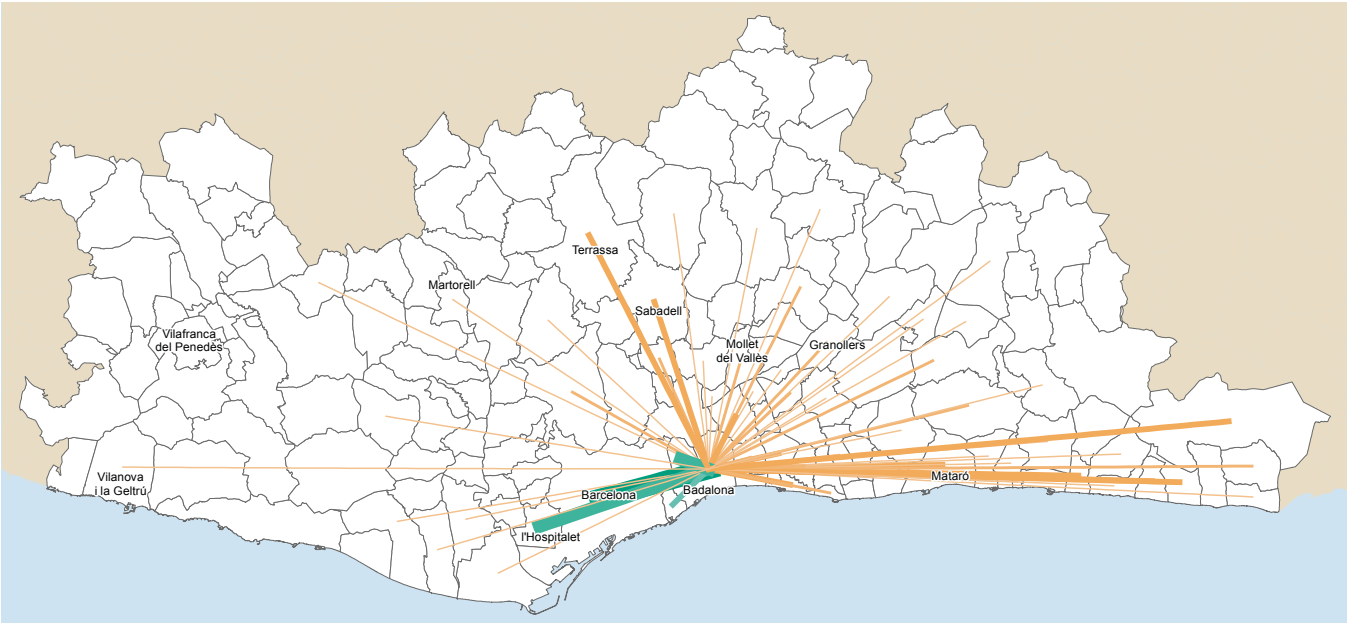

BADALONA, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

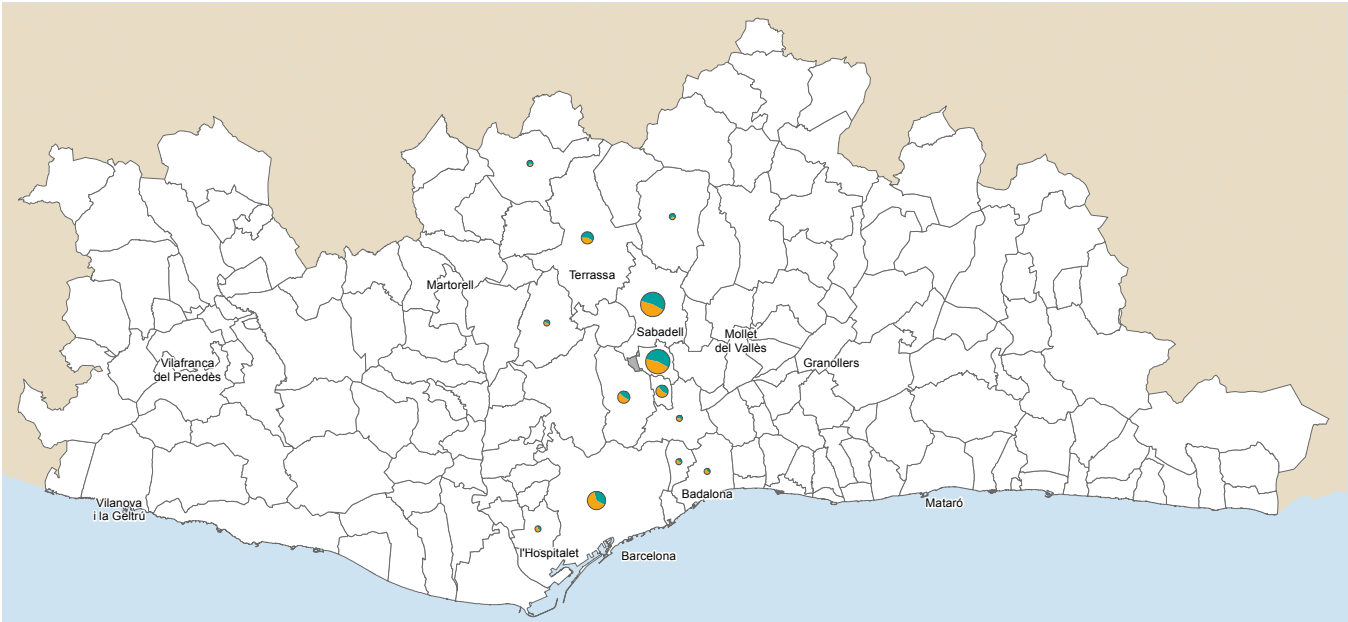

Saldos migratoris

BADIA DEL VALLÈS, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

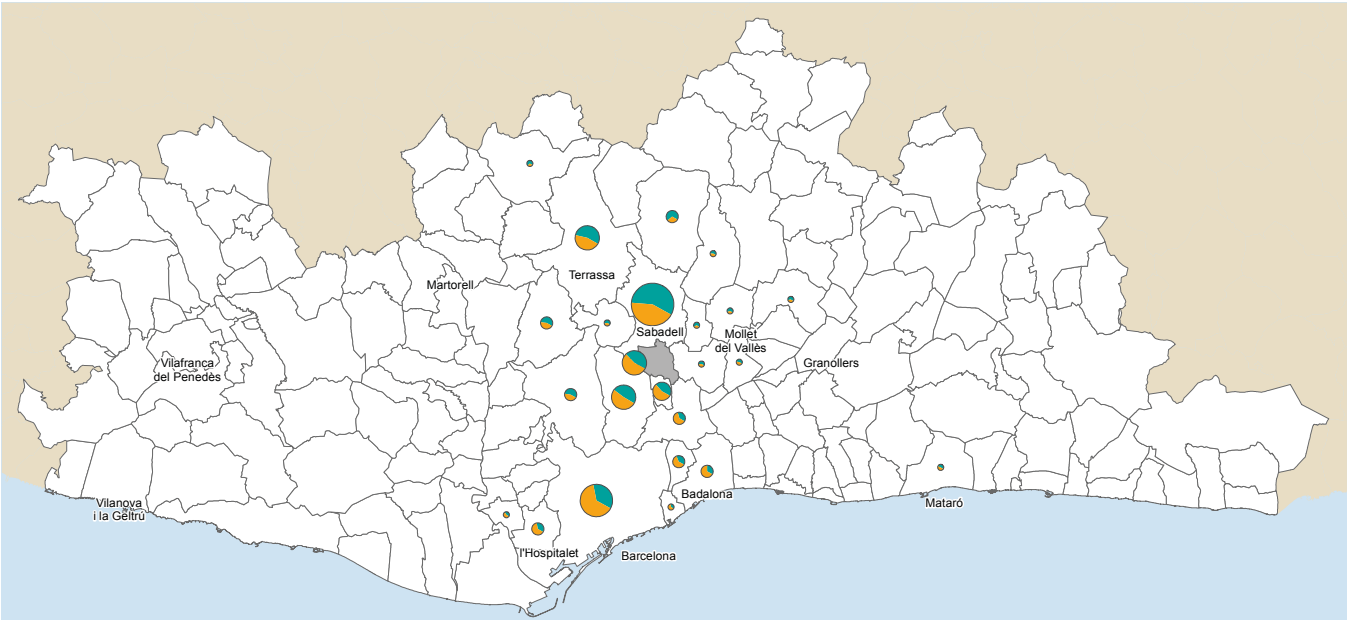

Saldos migratoris

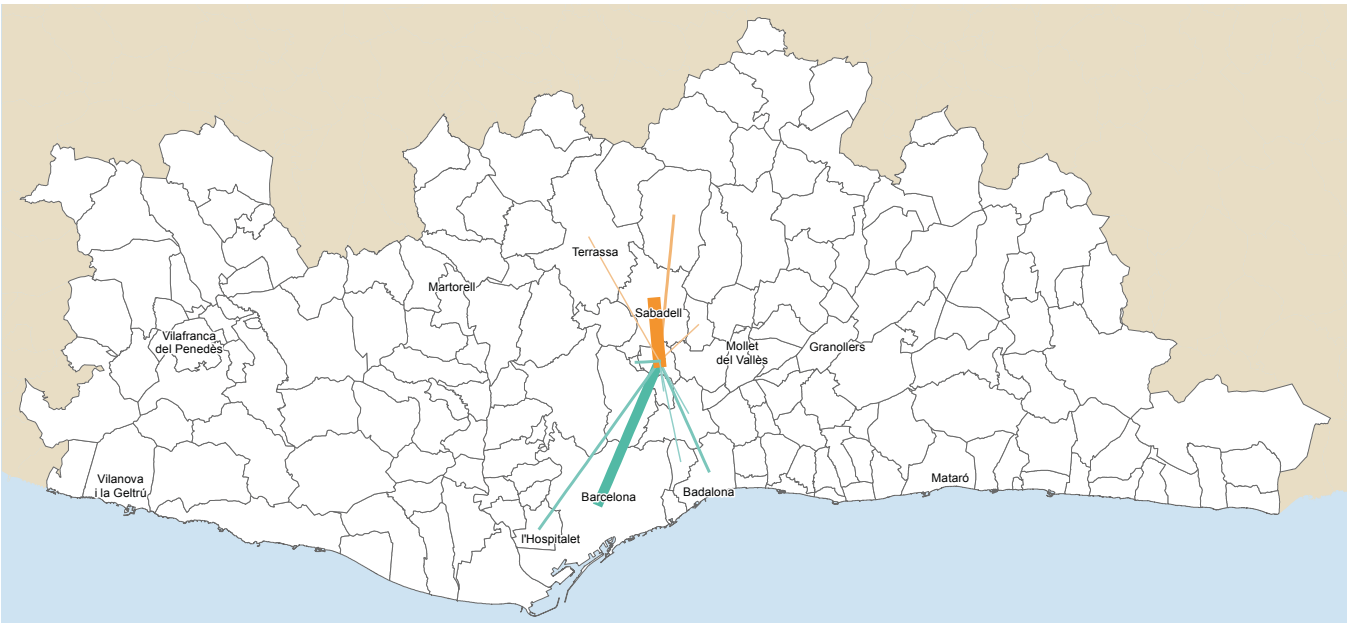
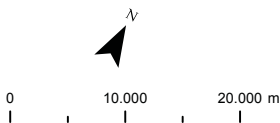
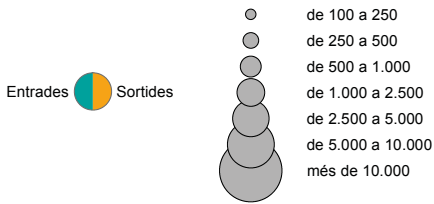

BARBERÀ DEL VALLÈS, 2016-2020

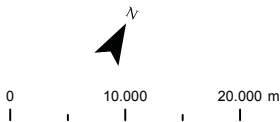
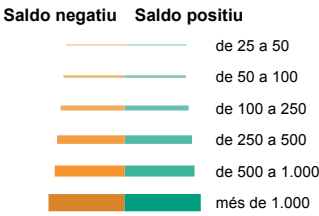
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

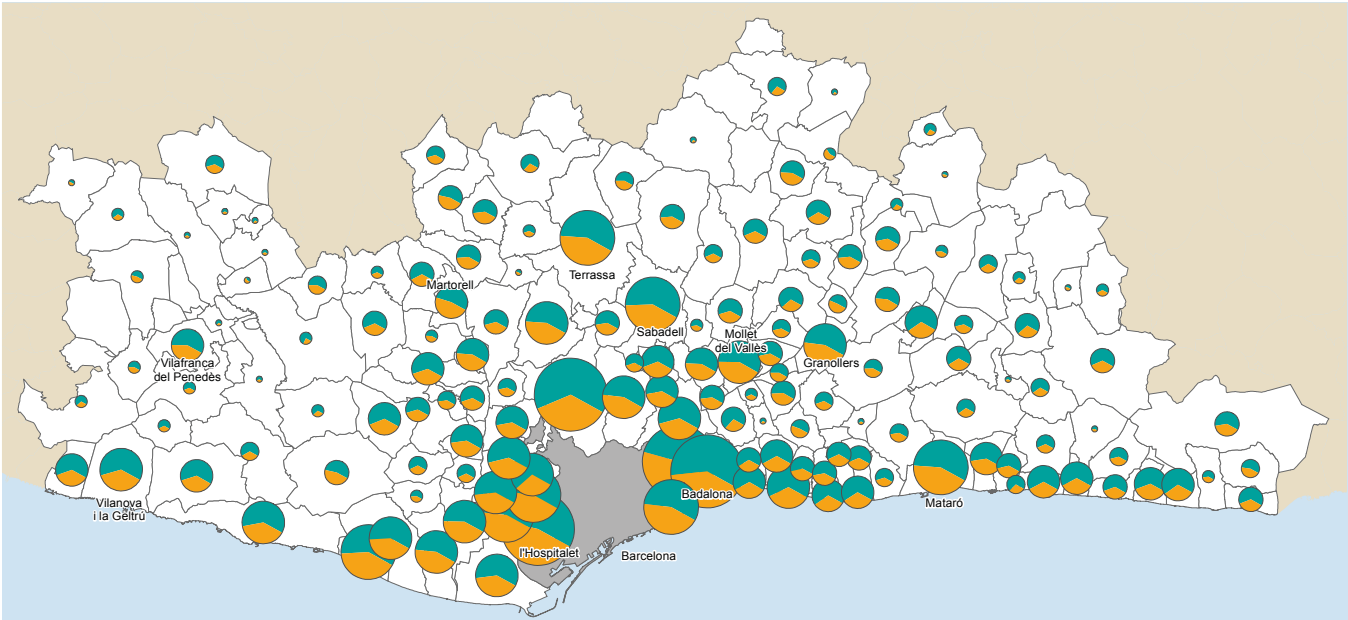

Saldos migratoris

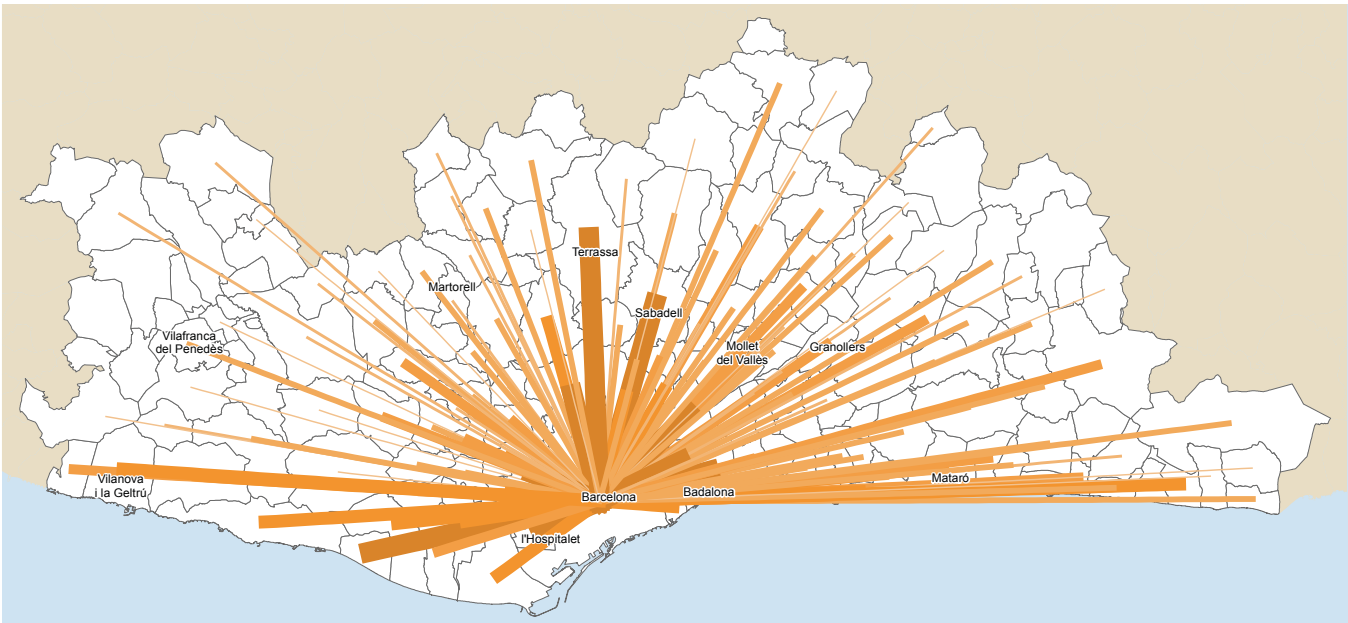
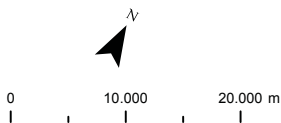
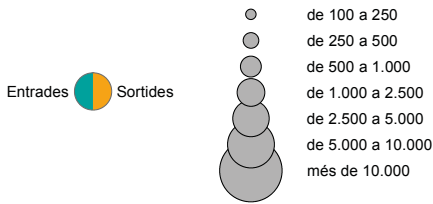

BARCELONA, 2016-2020

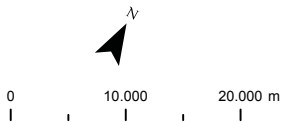
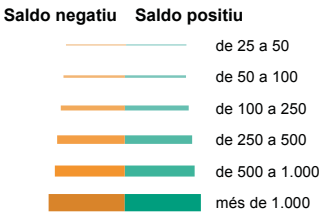
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

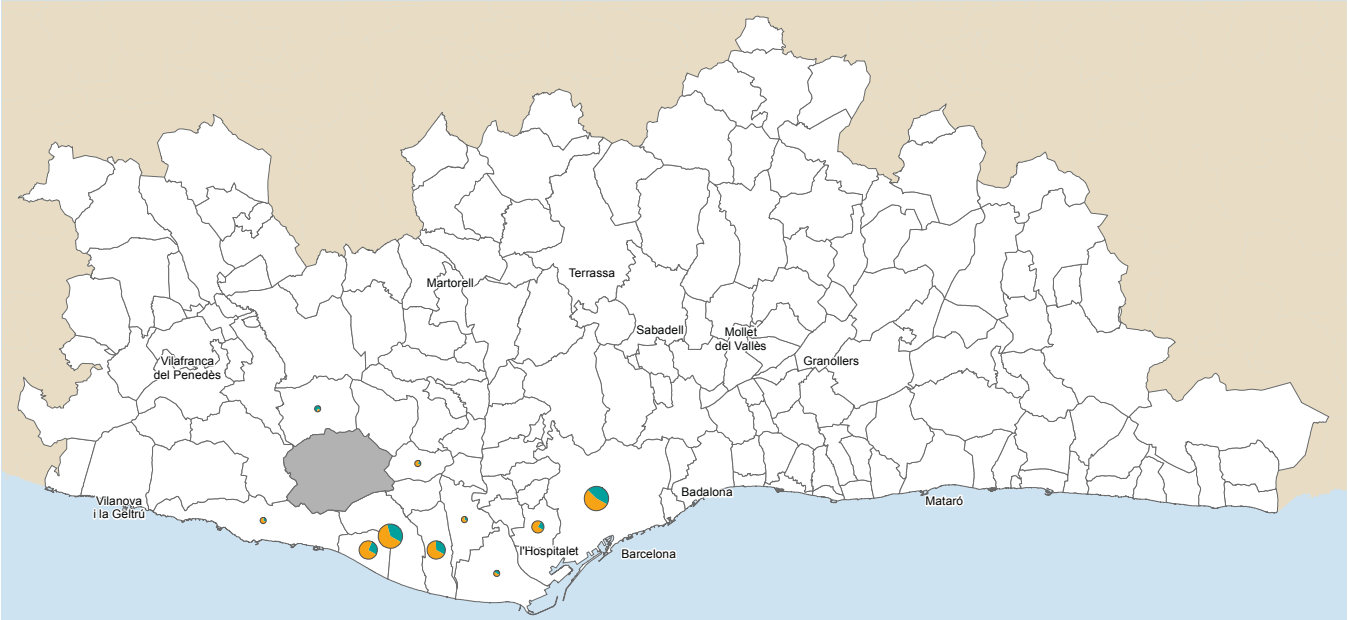

Saldos migratoris

BEGUES, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

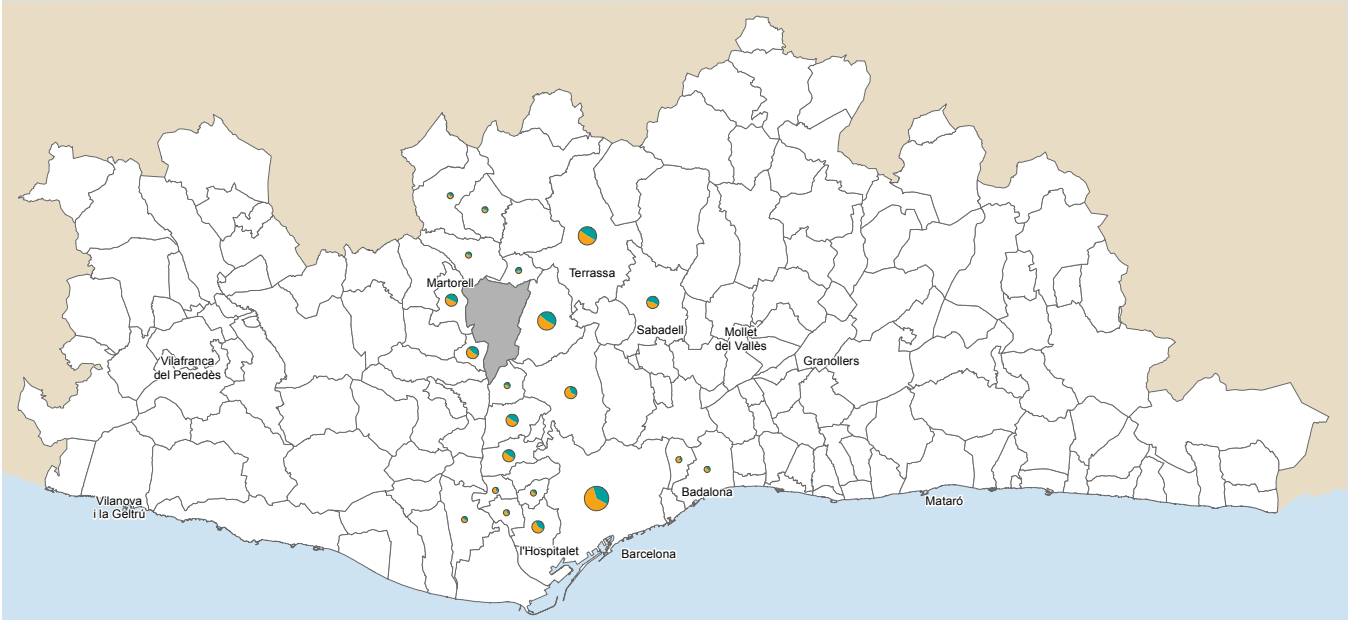

Saldos migratoris

CASTELLBISBAL, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

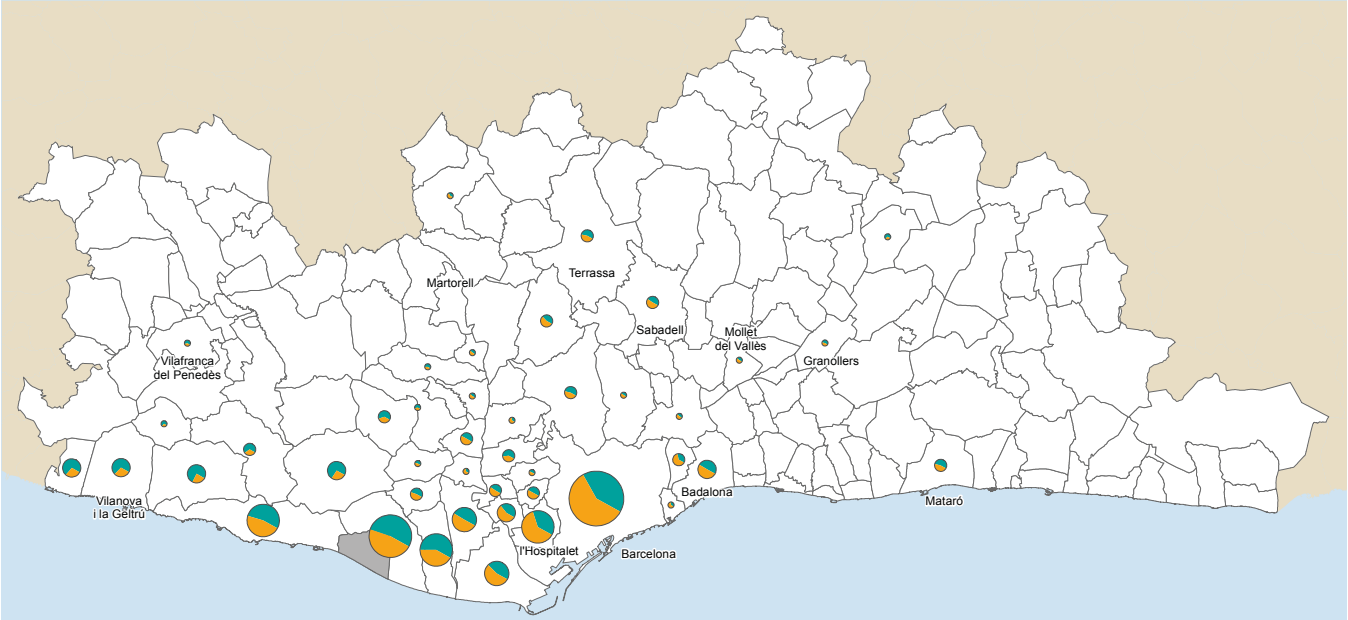
Saldos migratoris

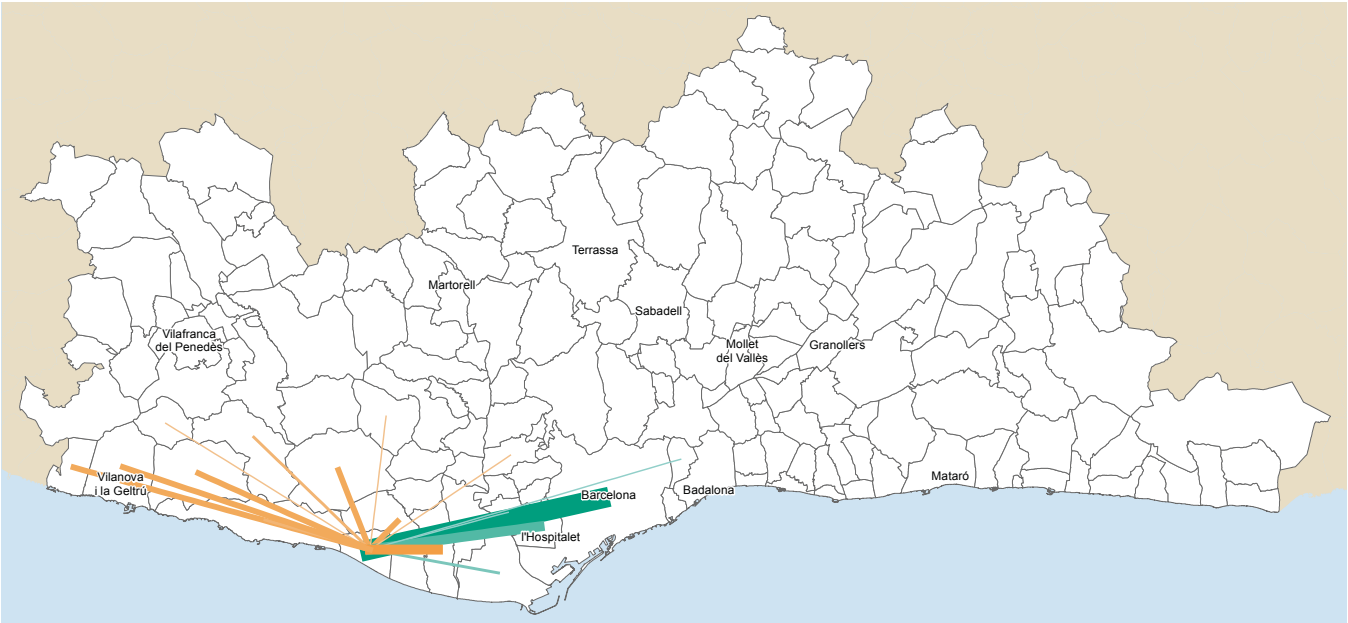

CASTELLDEFELS, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

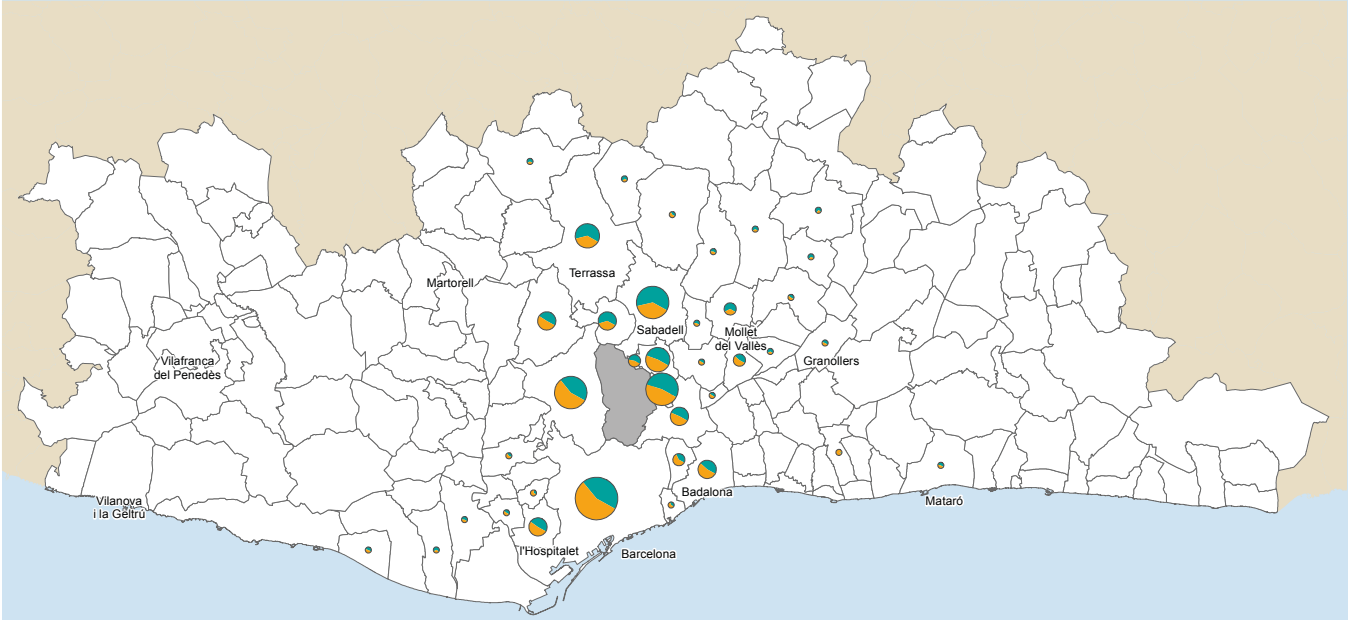

Saldos migratoris

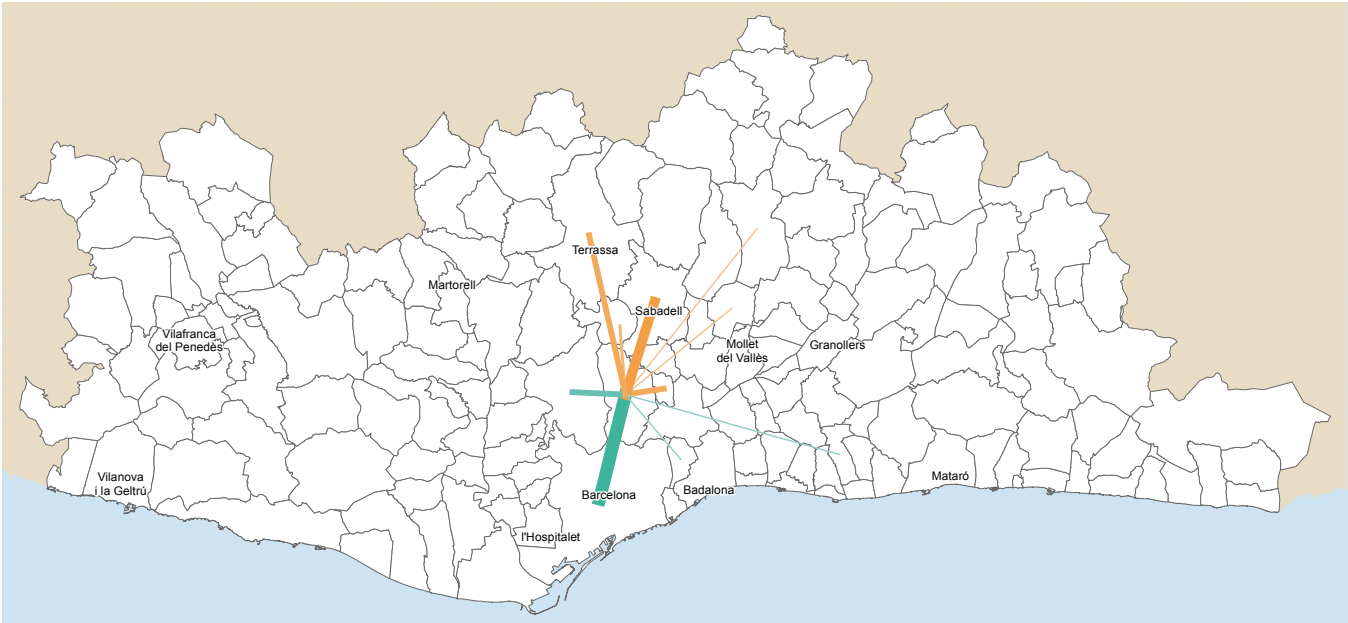

CERDANYOLA DEL VALLÈS, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

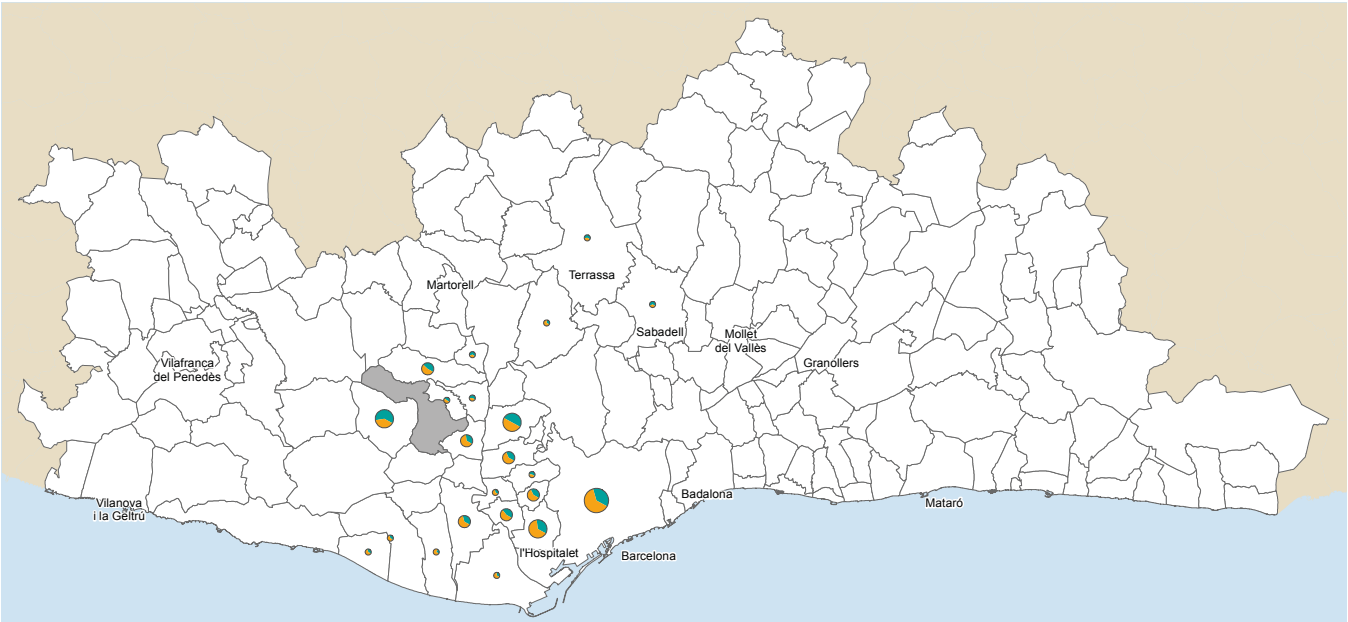
Saldos migratoris

CERVELLÓ, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

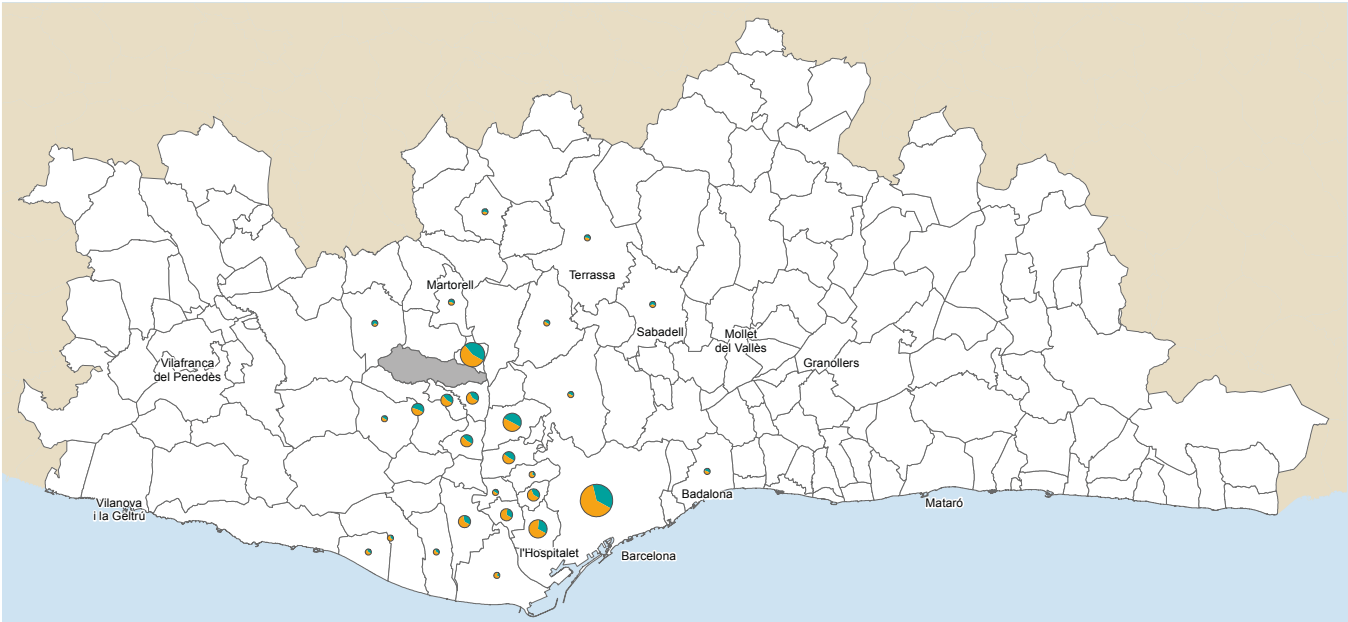

Saldos migratoris

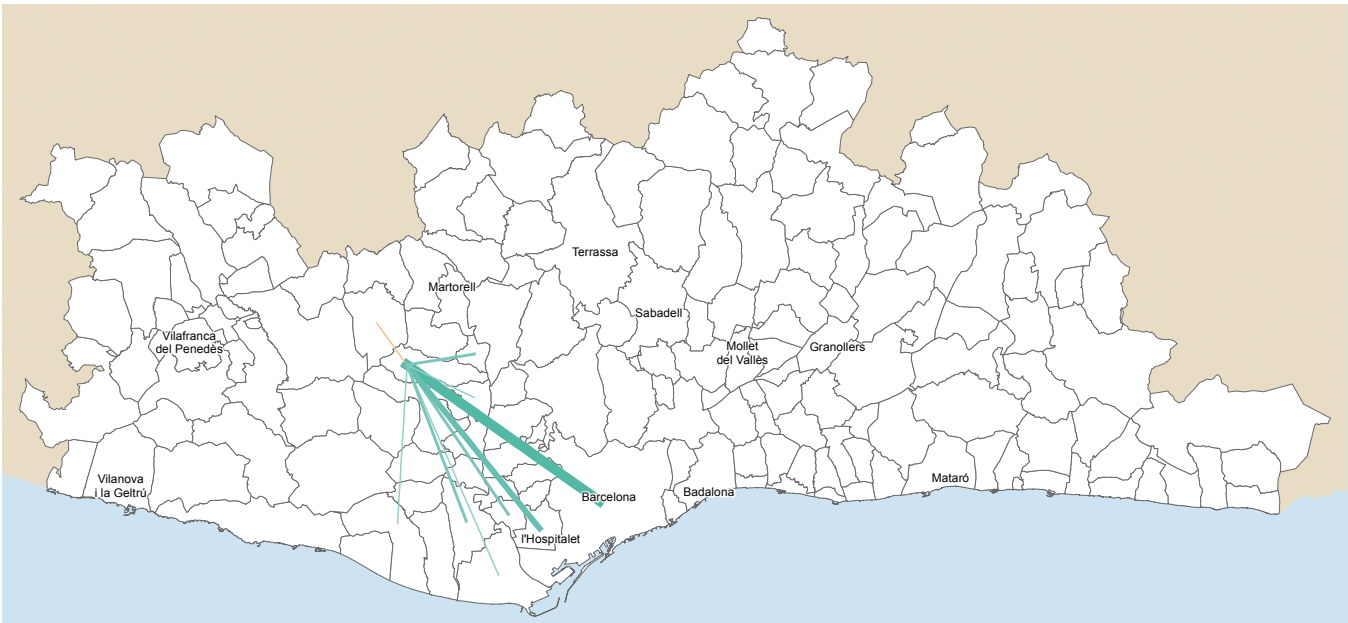

CORBERA DE LLOBREGAT, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

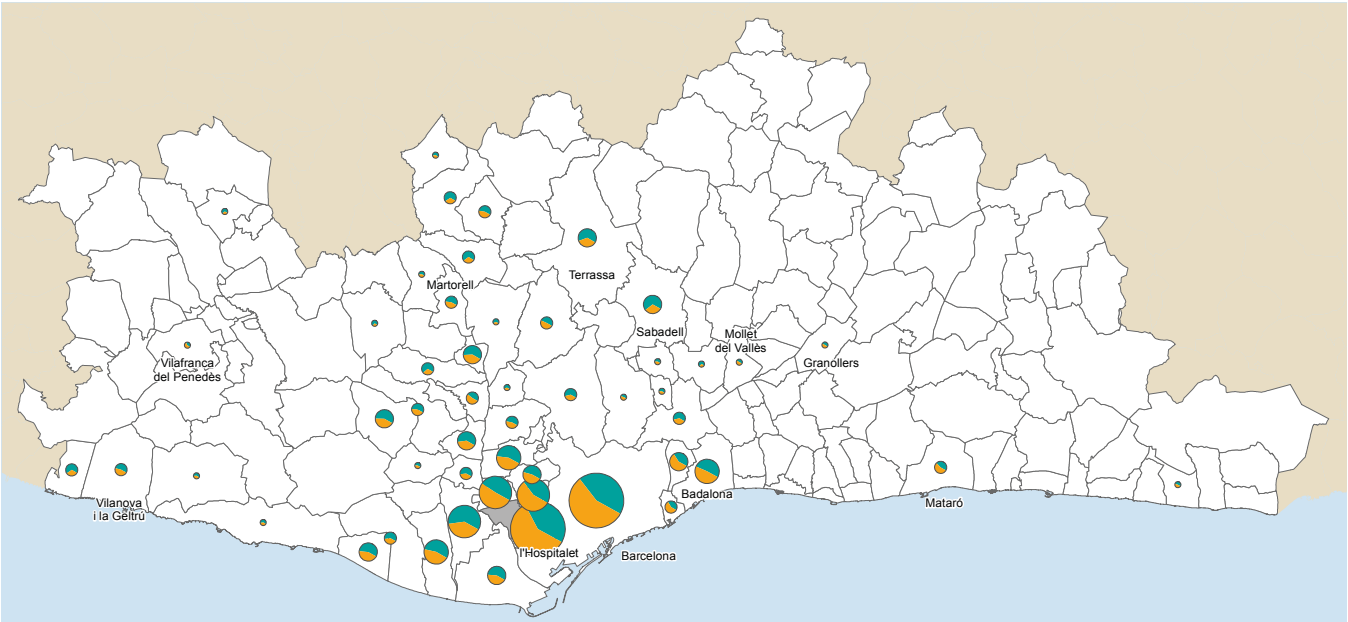

Saldos migratoris

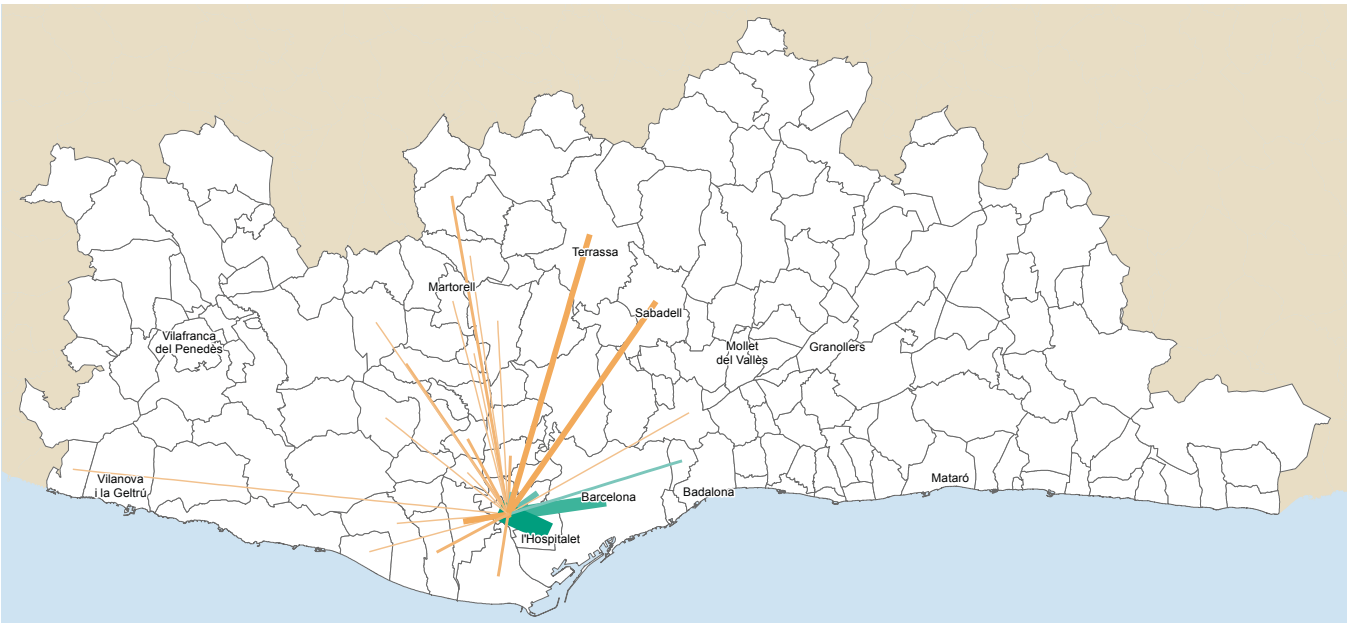

CORNELLÀ DE LLOBREGAT, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

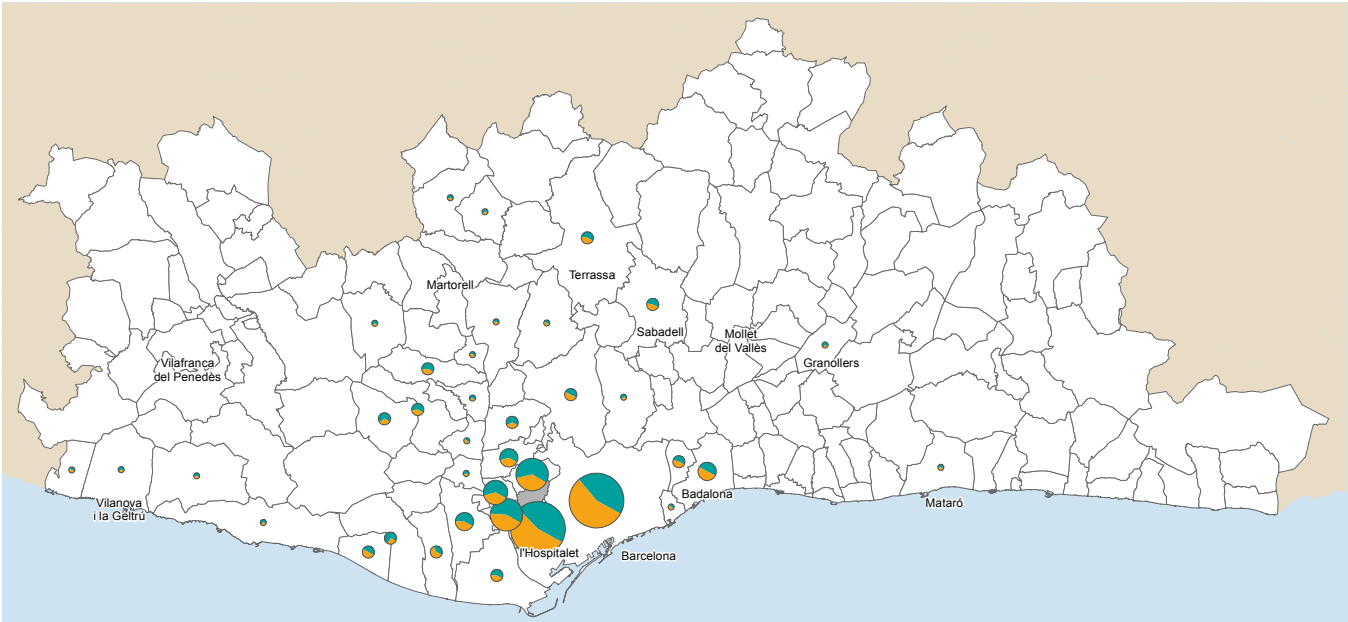

Saldos migratoris

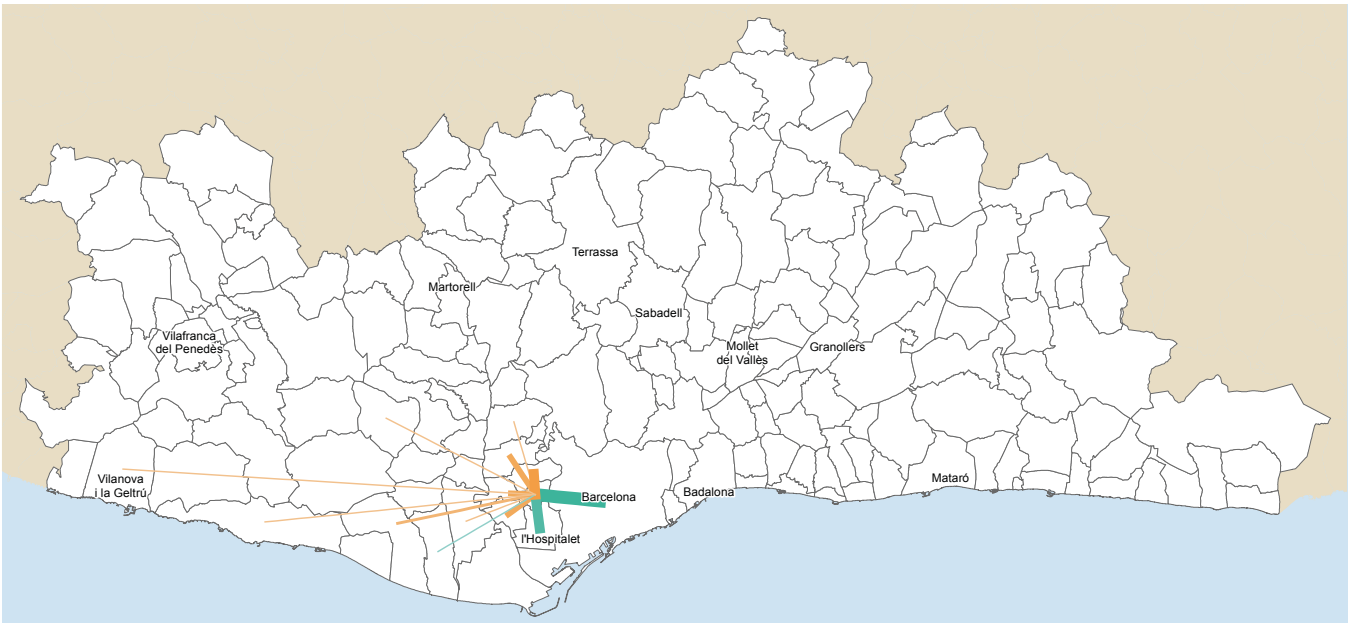

ESPLUGUES DE LLOBREGAT, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

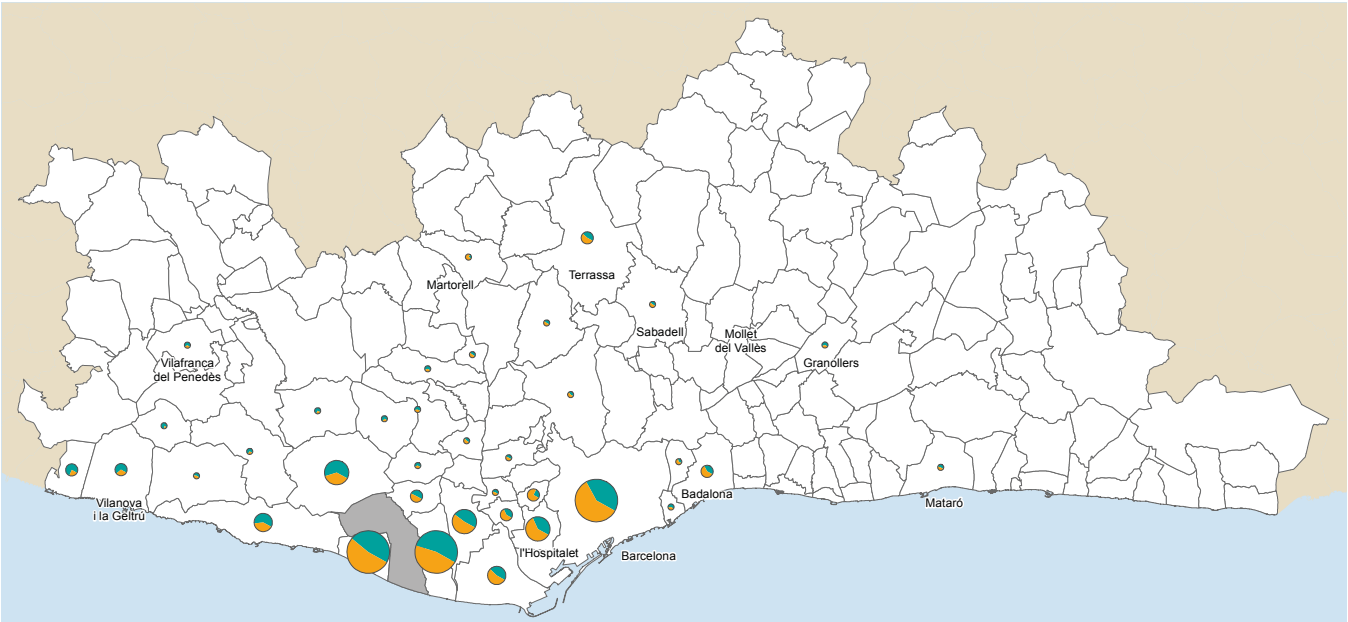

Saldos migratoris

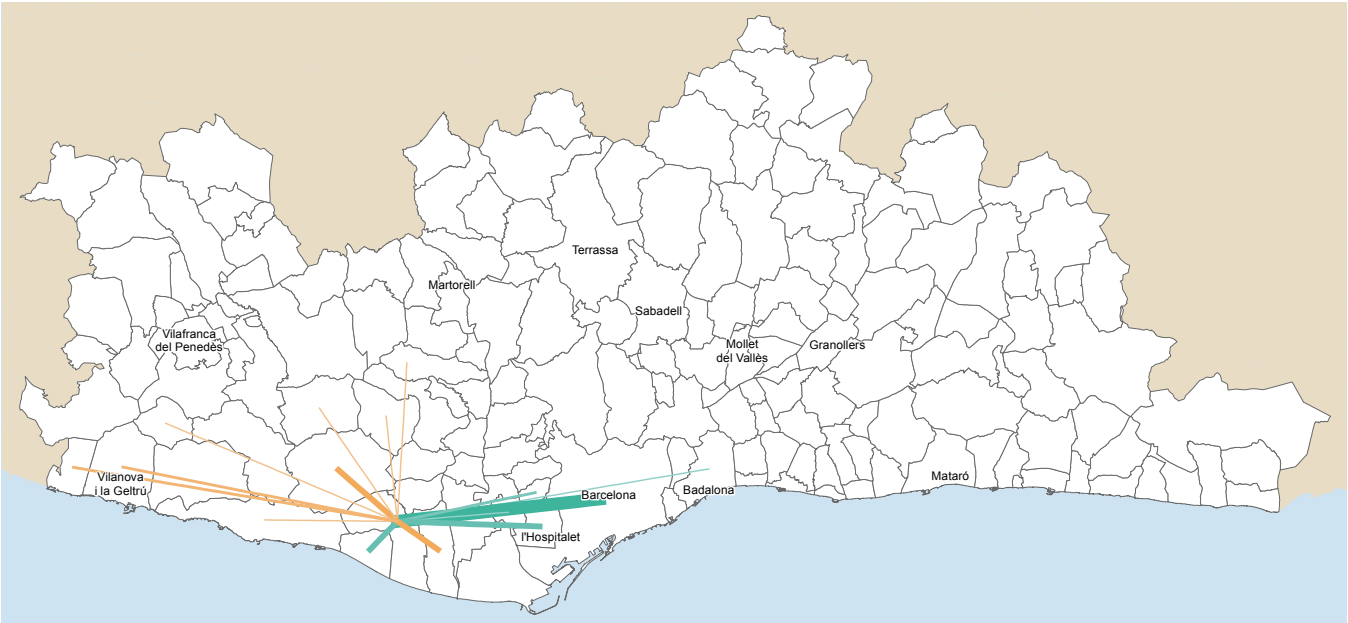
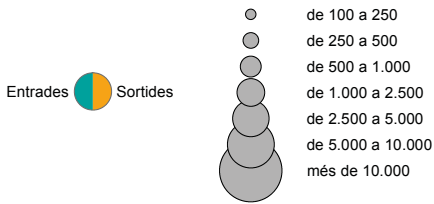

GAVÀ, 2016-2020

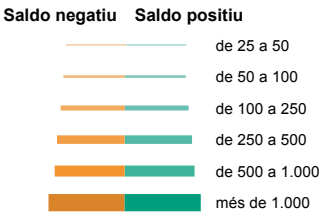
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

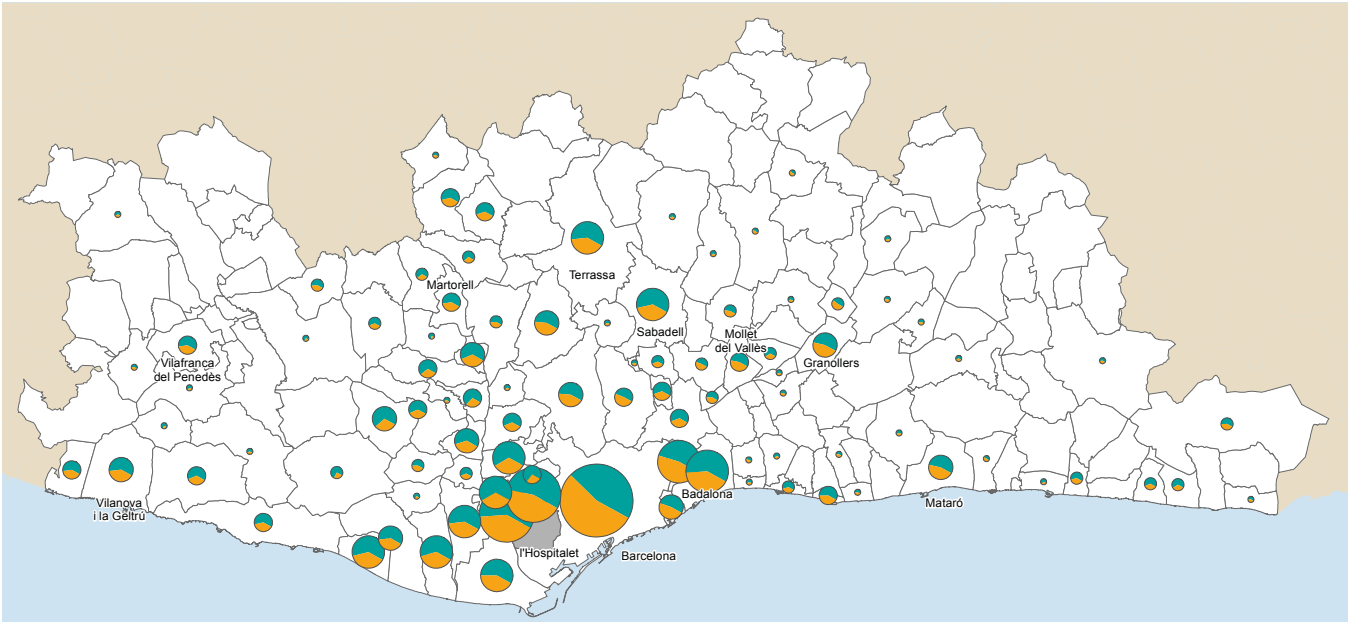

Saldos migratoris

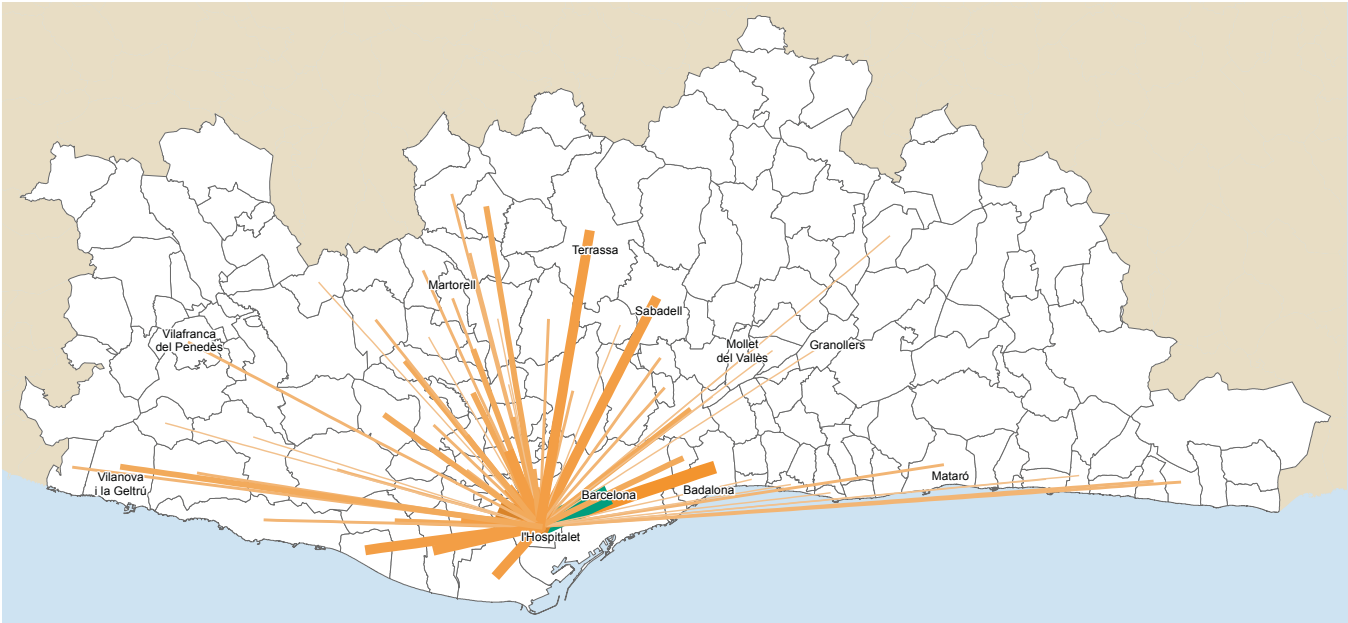
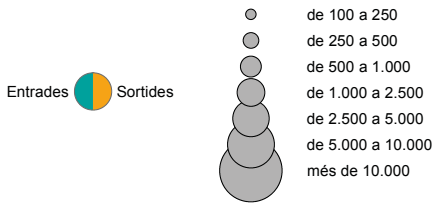

L'HOSPITALET DE LLOBREGAT, 2016-2020

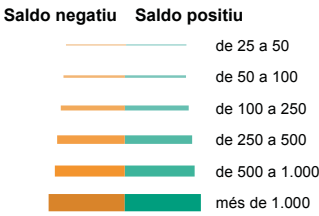
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

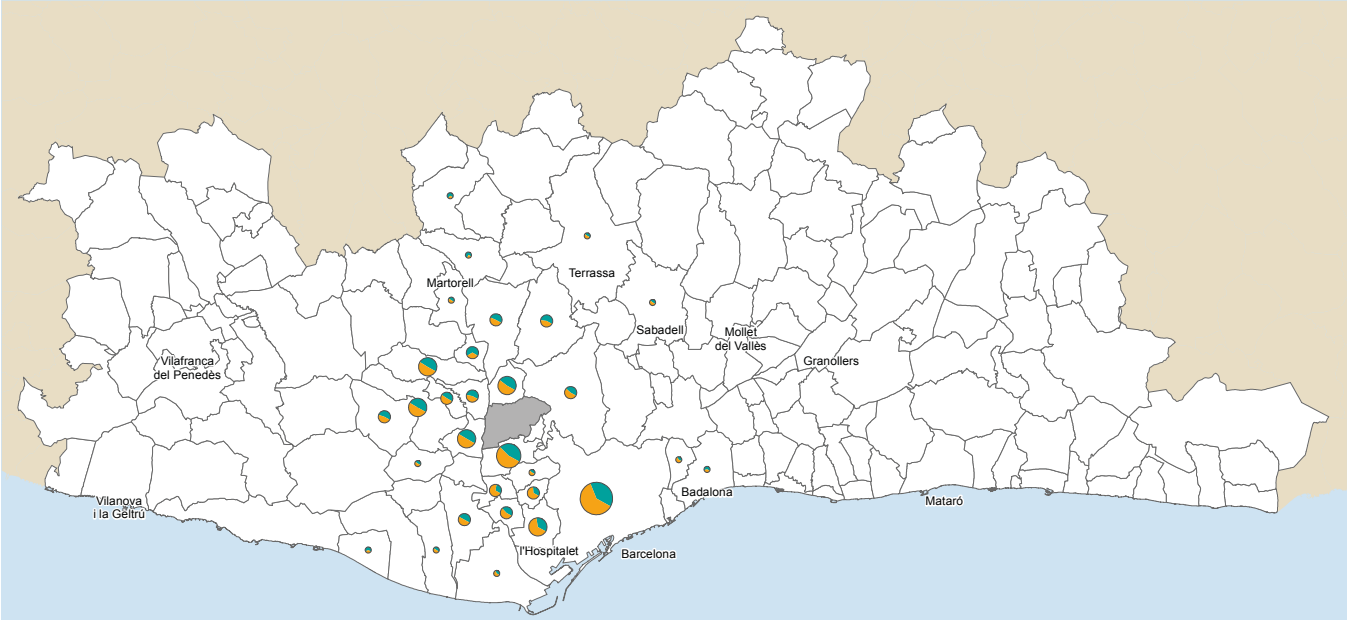
Saldos migratoris

MOLINS DE REI, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

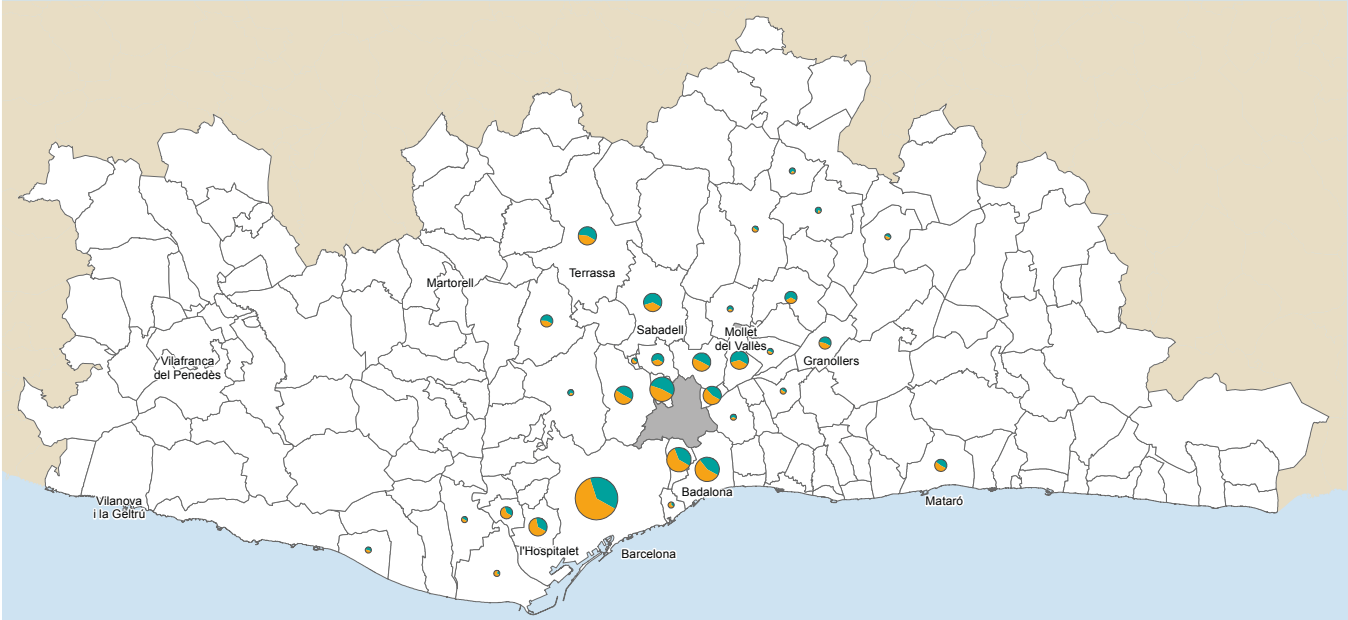

Saldos migratoris

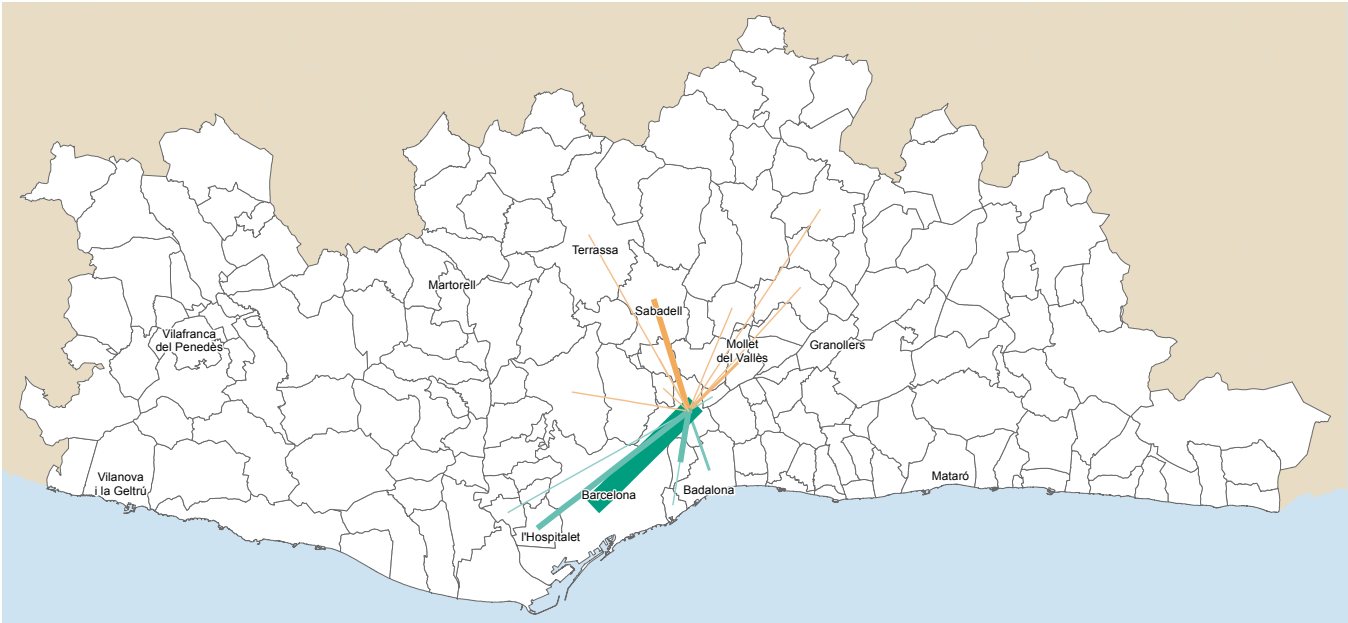

MONTCADÀ I REIXAC, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

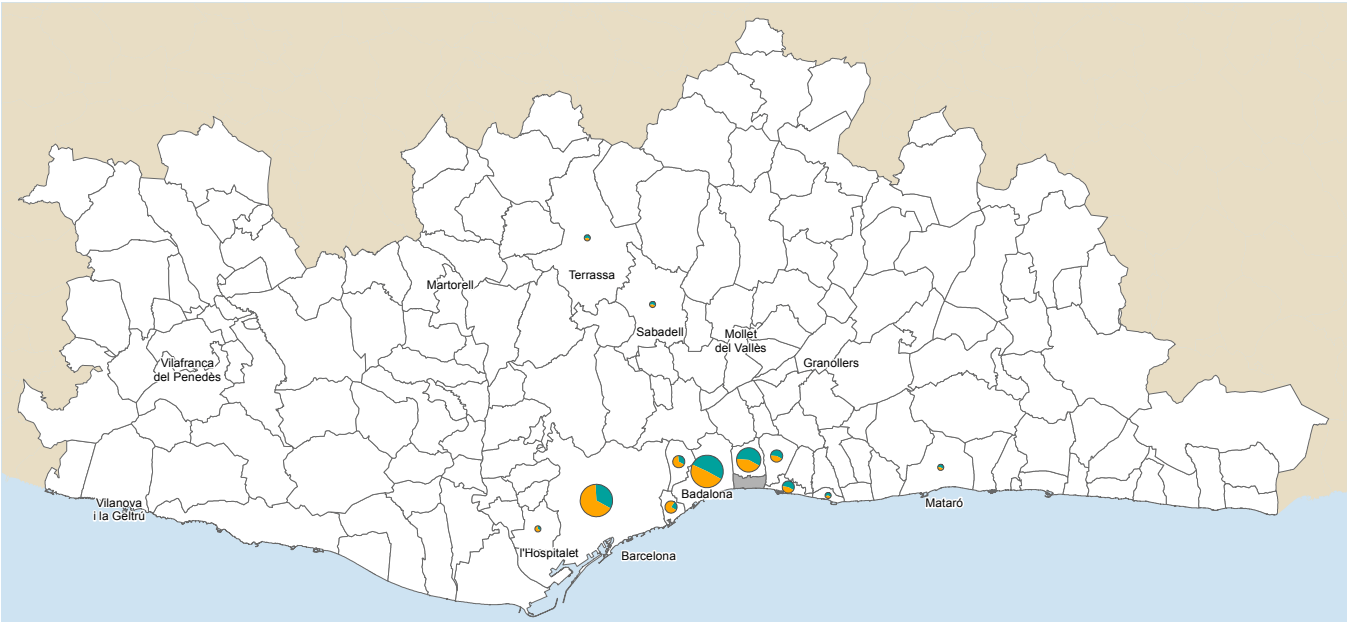
Saldos migratoris

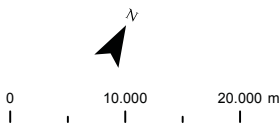
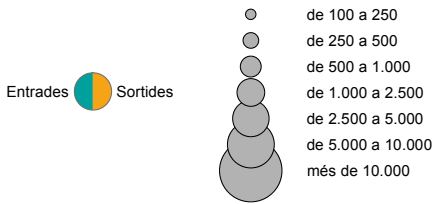

MONTGAT, 2016-2020

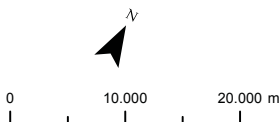
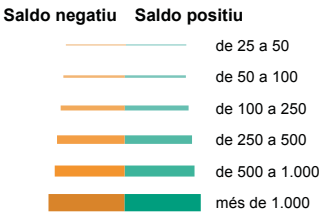
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

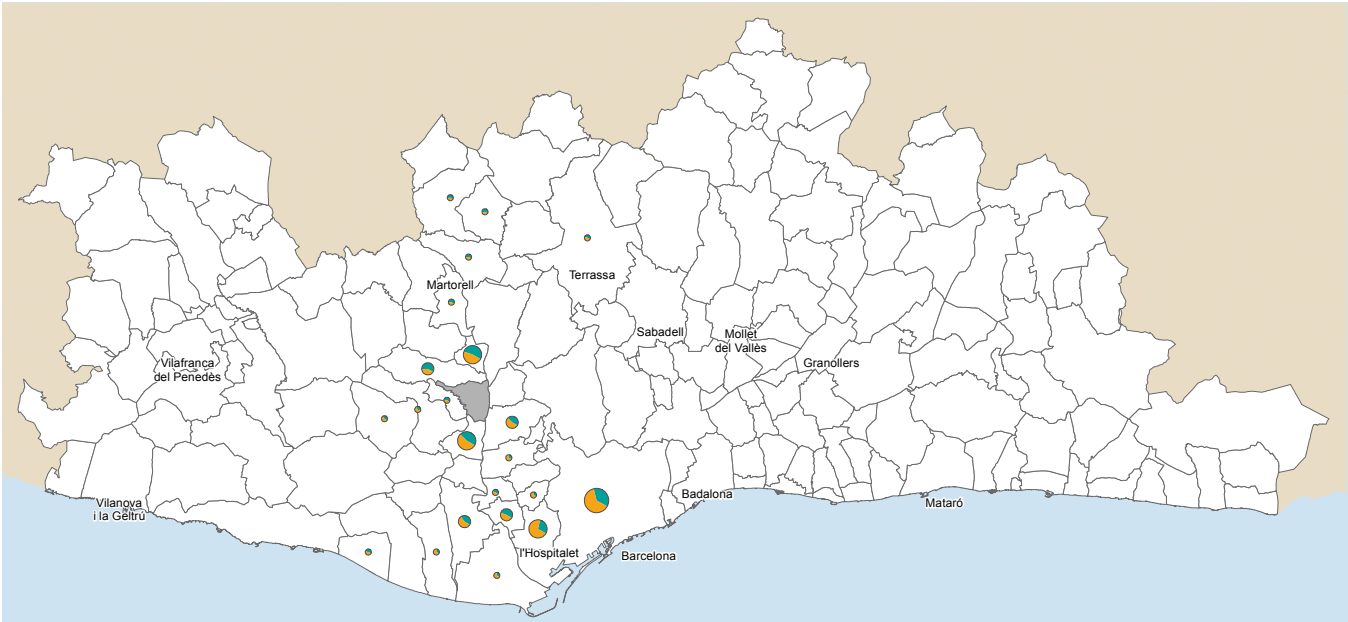

Saldos migratoris

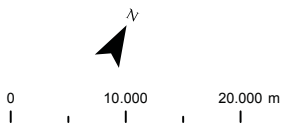
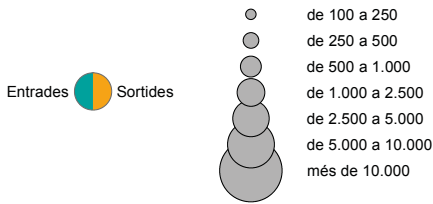

PALLEJÀ, 2016-2020

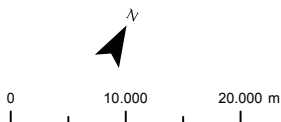
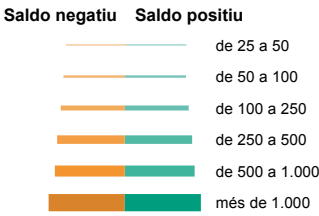
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

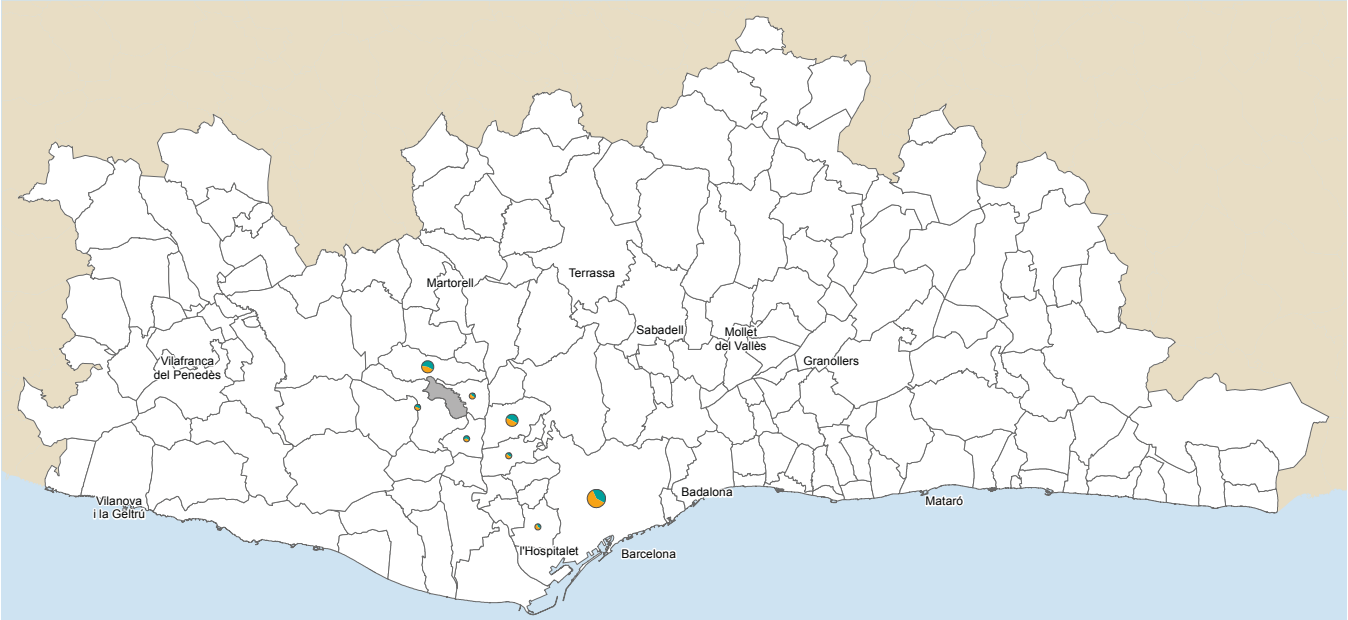

Saldos migratoris

LA PALMA DE CERVELLÓ, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

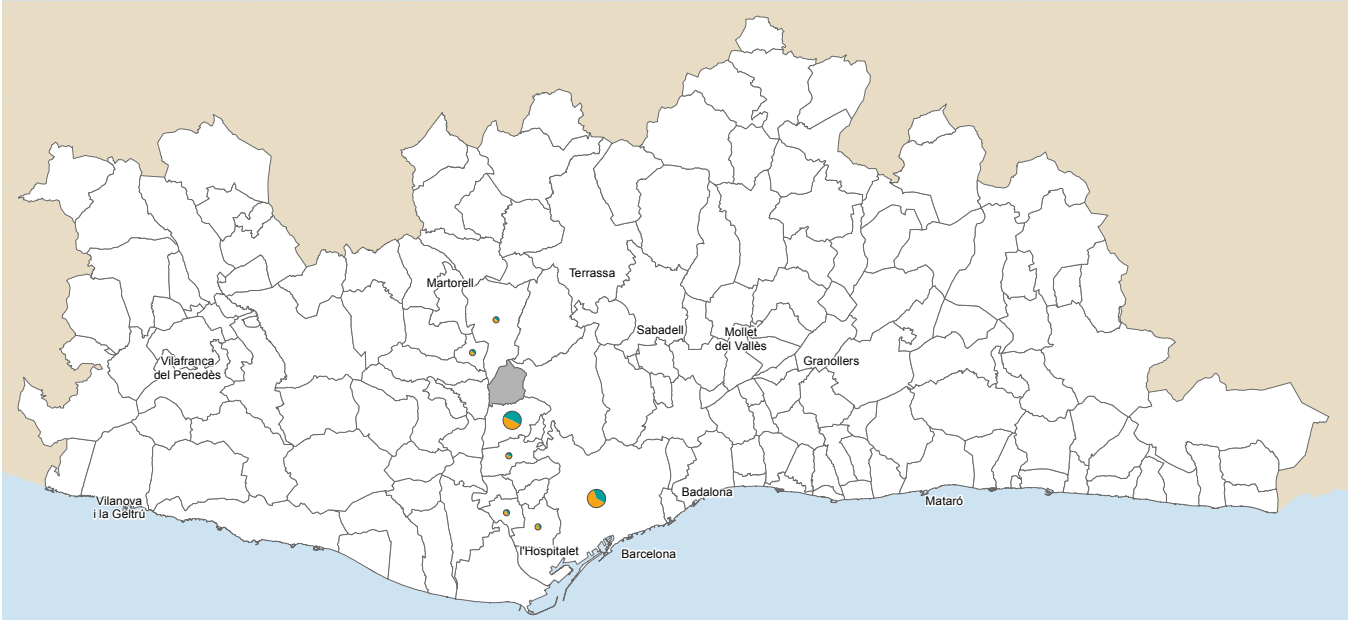

Saldos migratoris

EL PAPIOL, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

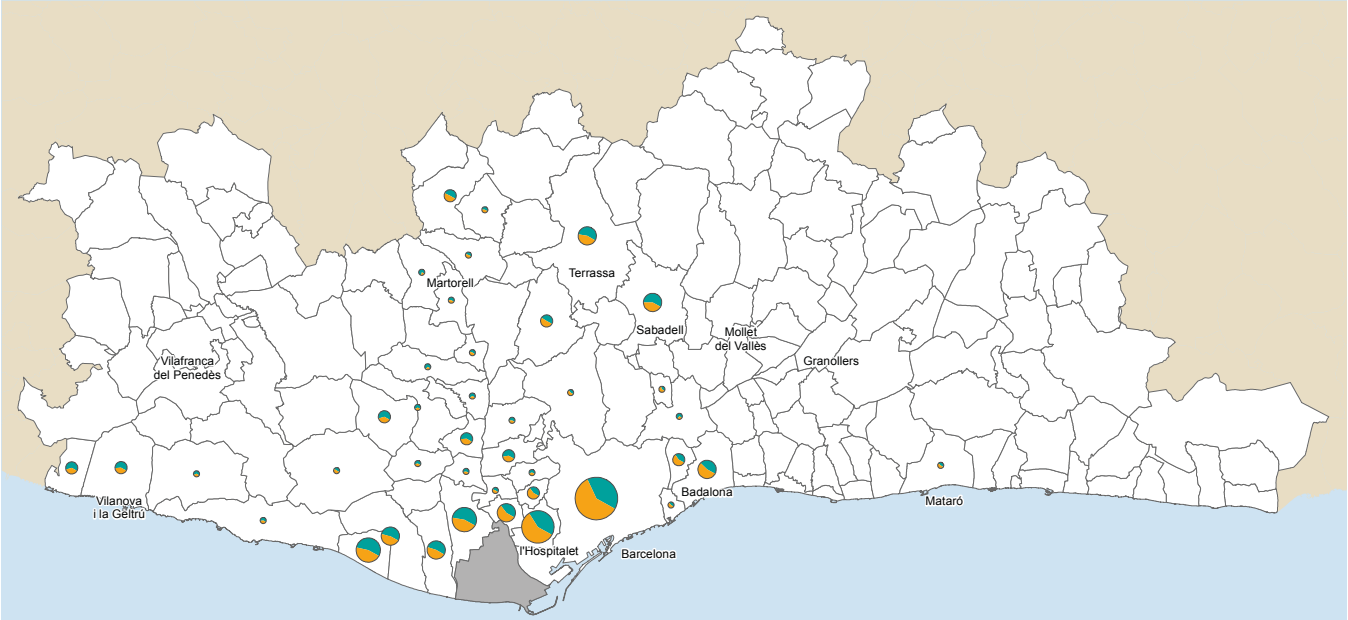

Saldos migratoris

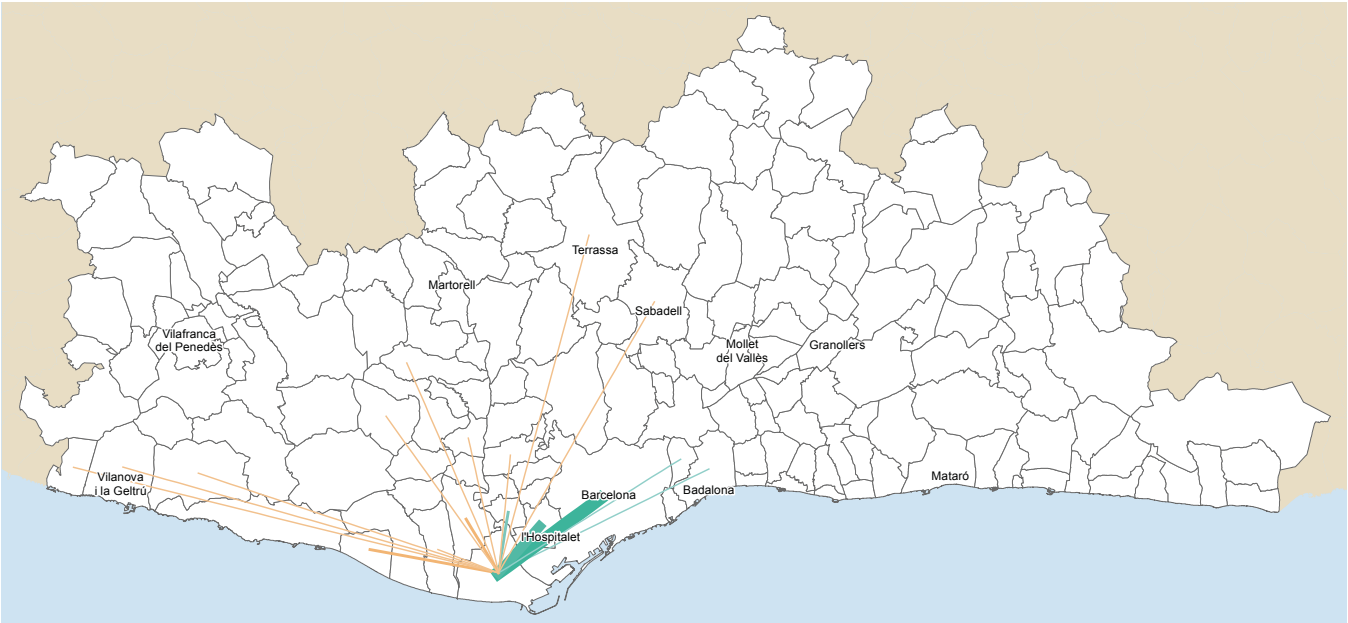

EL PRAT DE LLOBREGAT, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

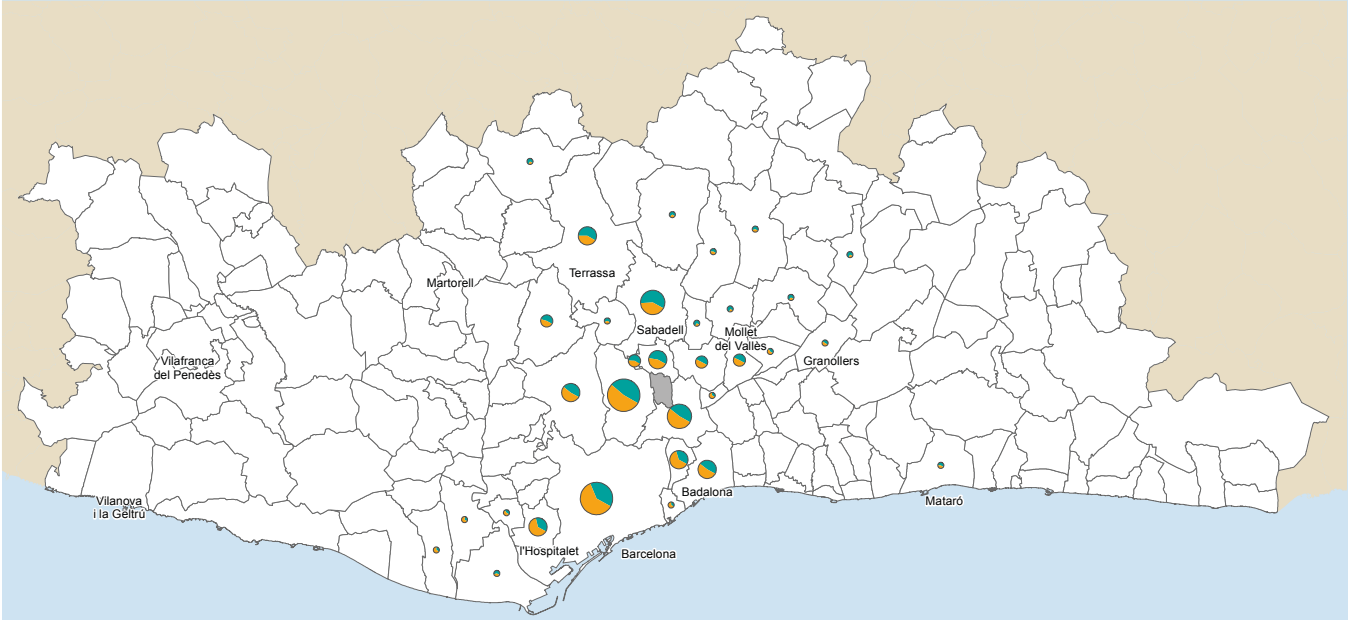

Saldos migratoris

RIPOLLET, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

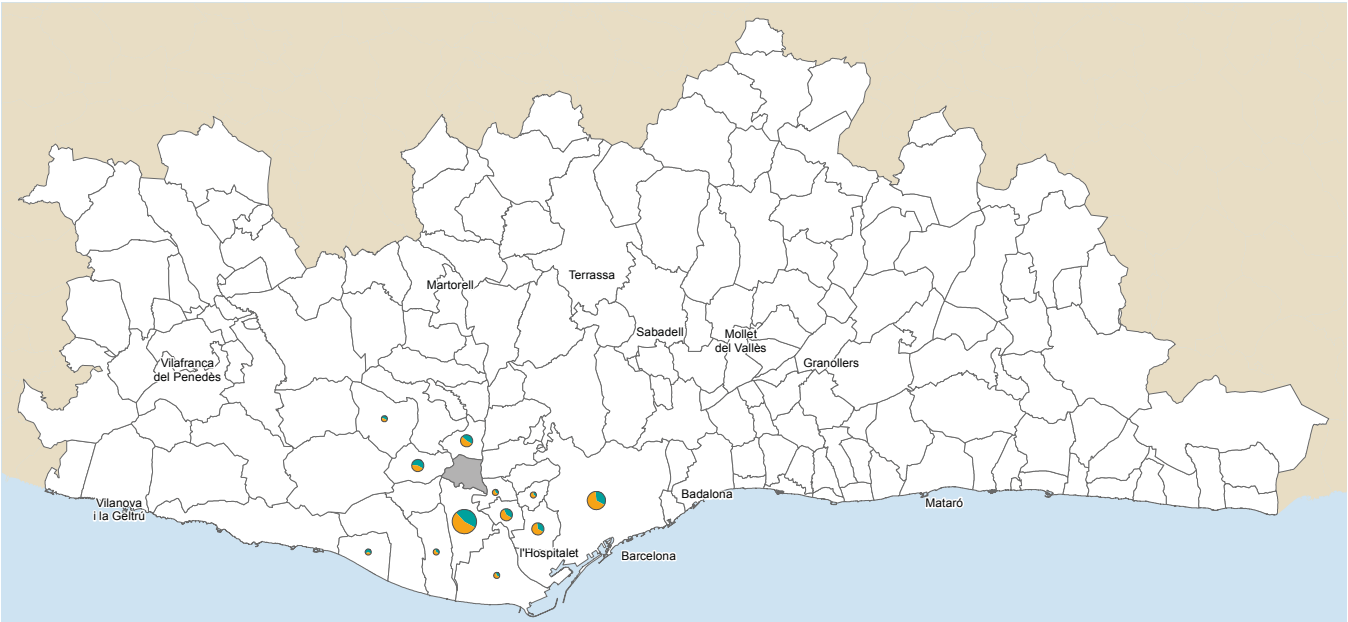
Saldos migratoris

SANTA COLOMA DE CERVELLÓ, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

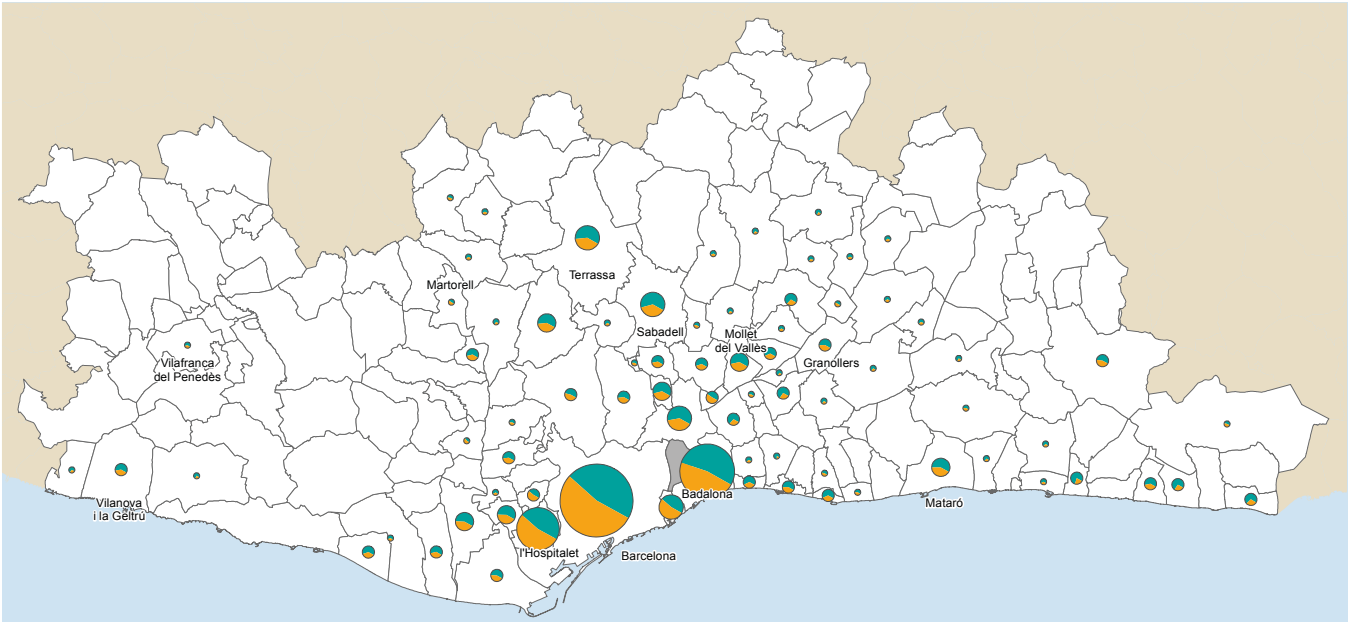

Saldos migratoris

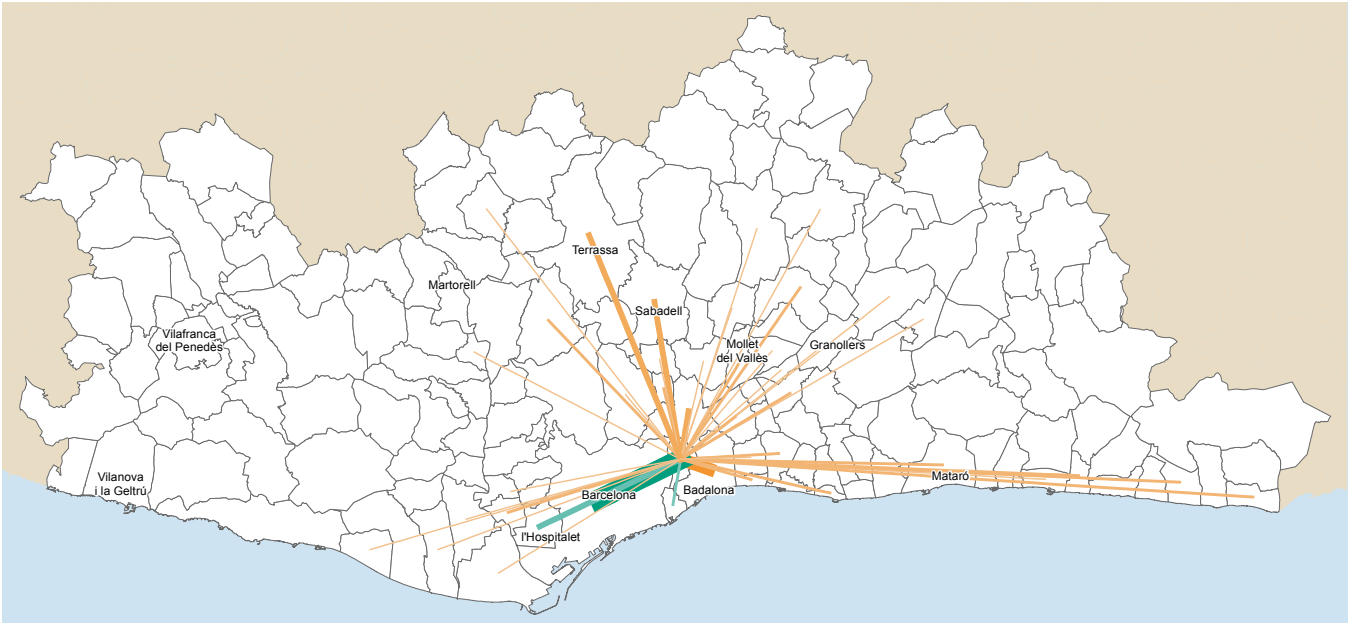

SANTA COLOMA DE GRAMENET, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

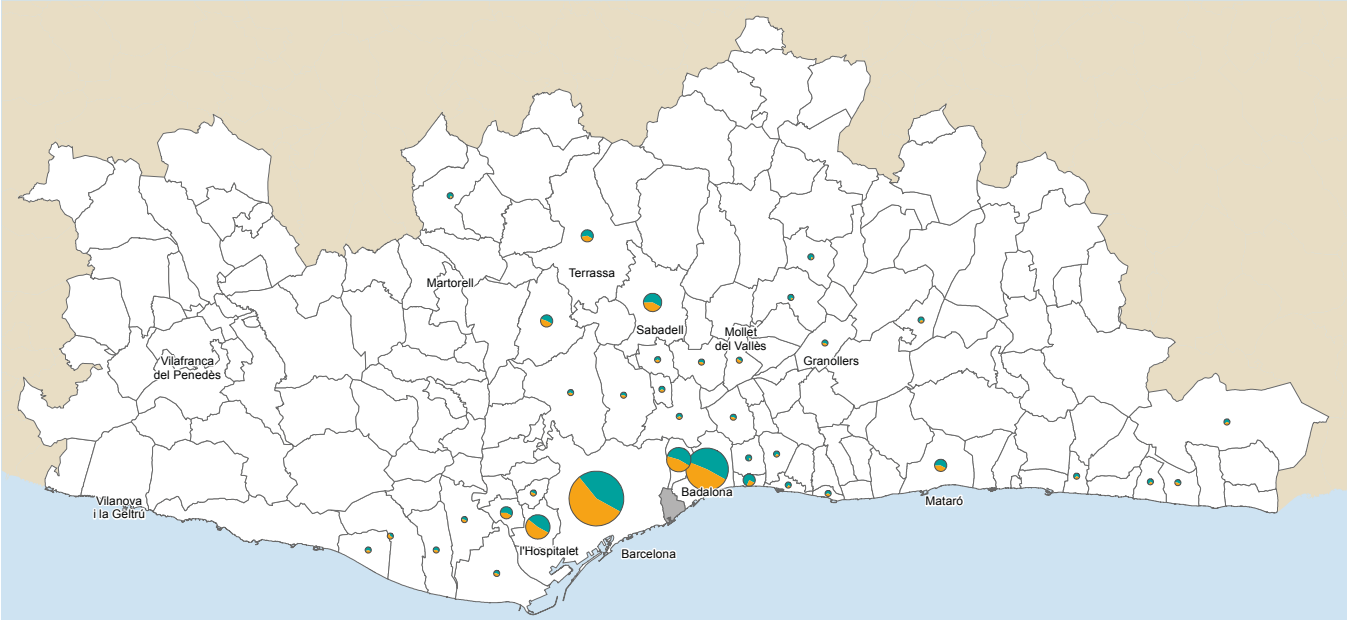

Saldos migratoris

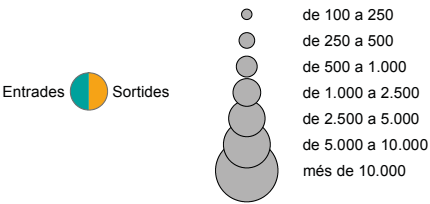

SANT ADRIÀ DE BESÒS, 2016-2020

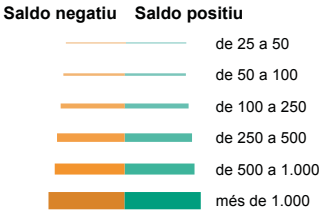
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

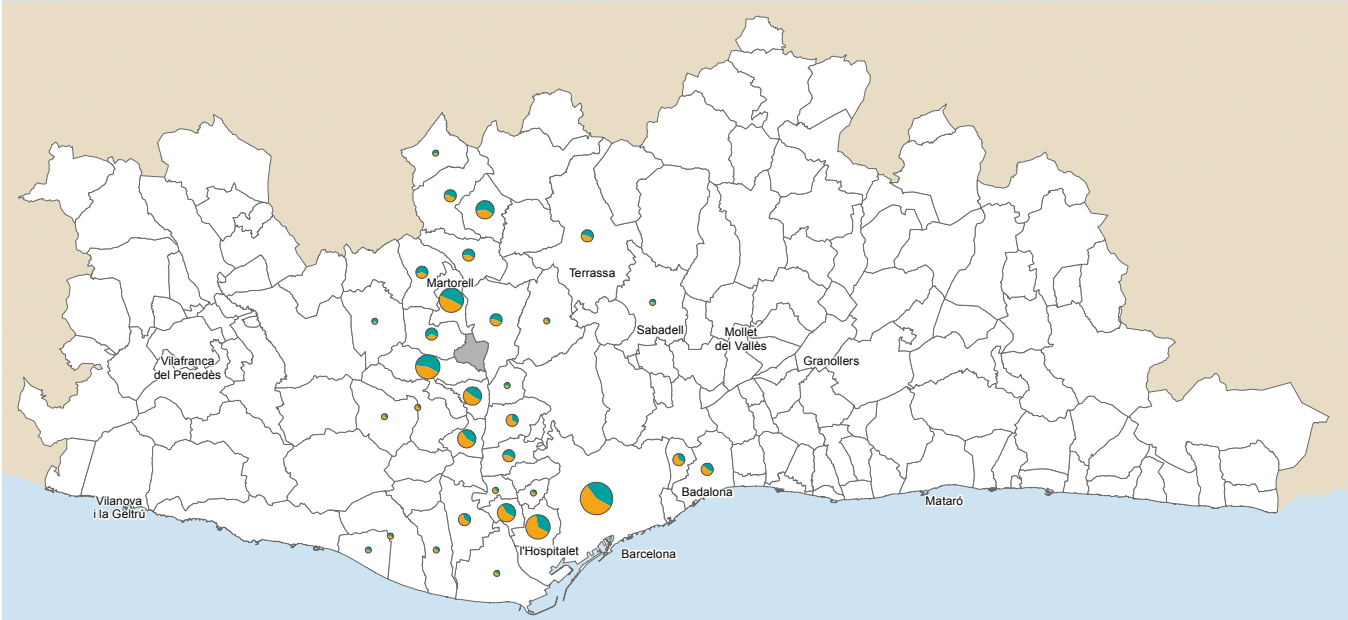

Saldos migratoris

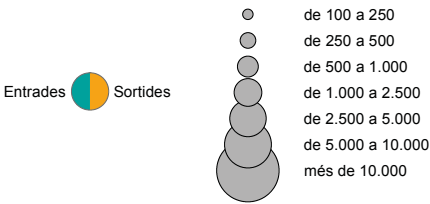

SANT ANDREU DE LA BARCA, 2016-2020

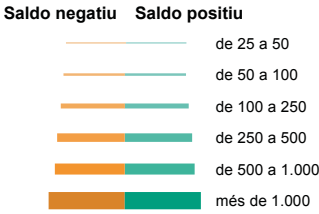
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

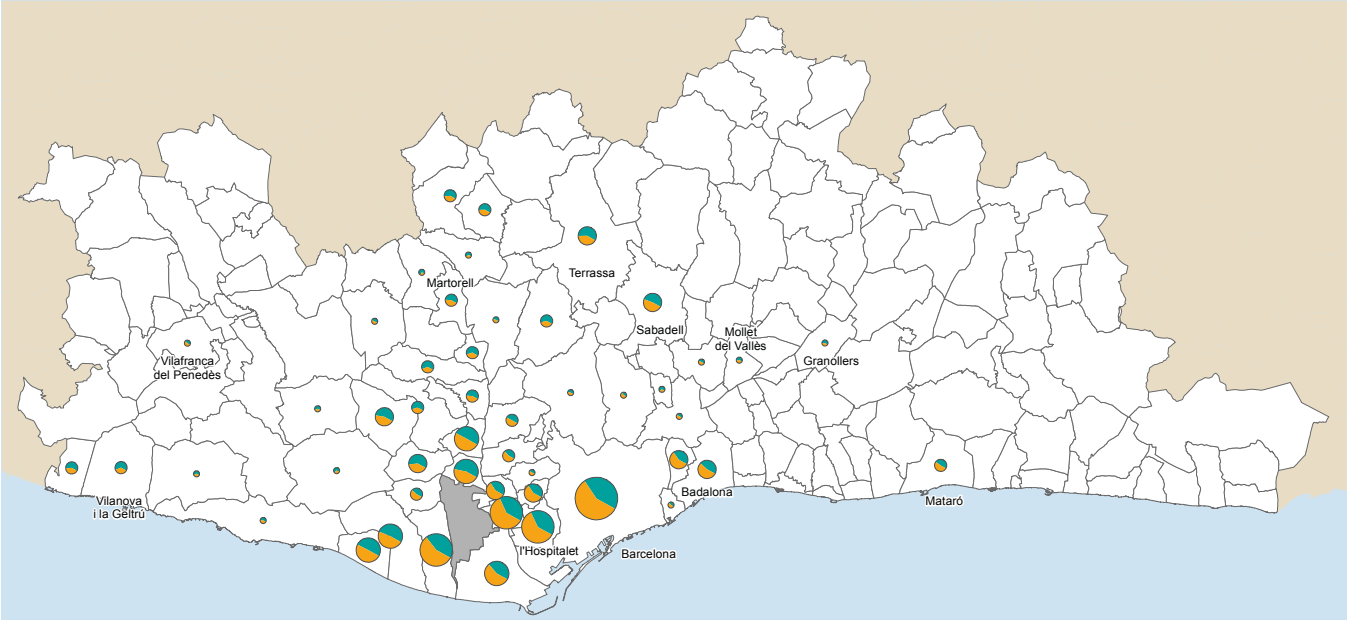

Saldos migratoris

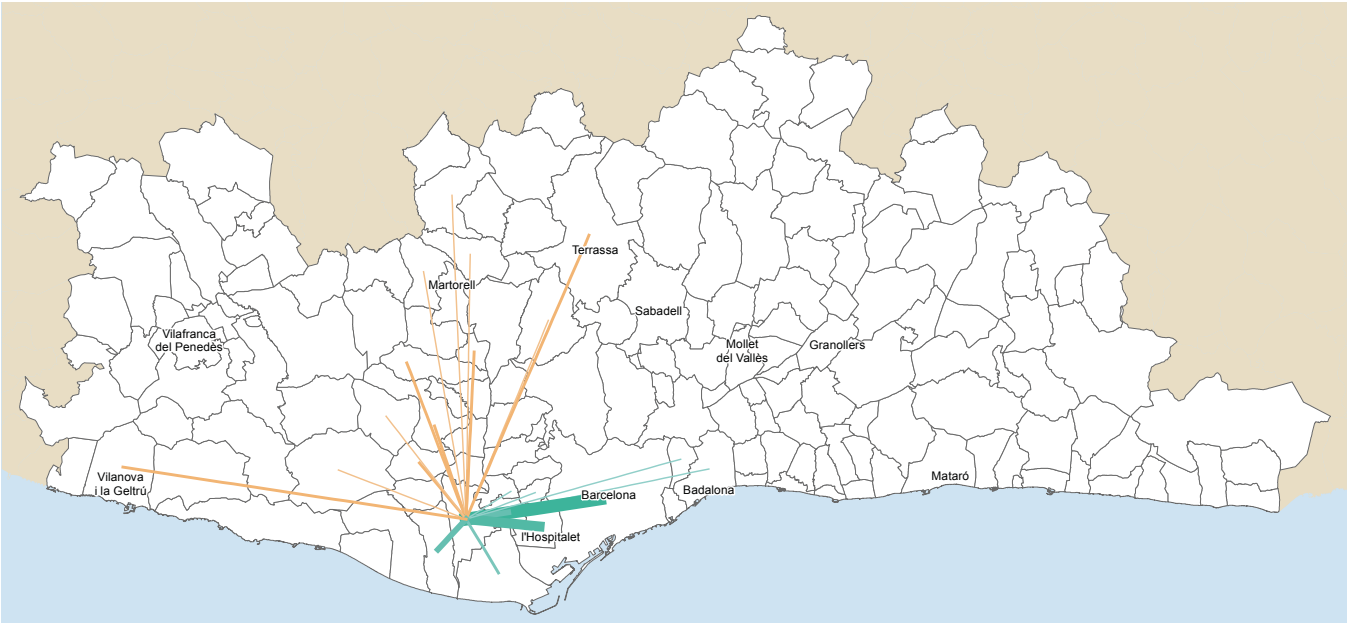
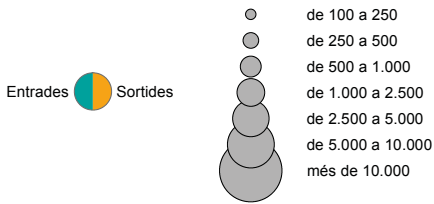

SANT BOI DE LLOBREGAT, 2016-2020

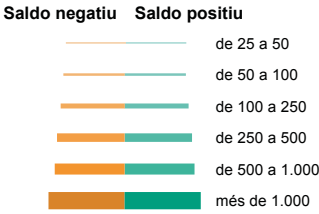
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

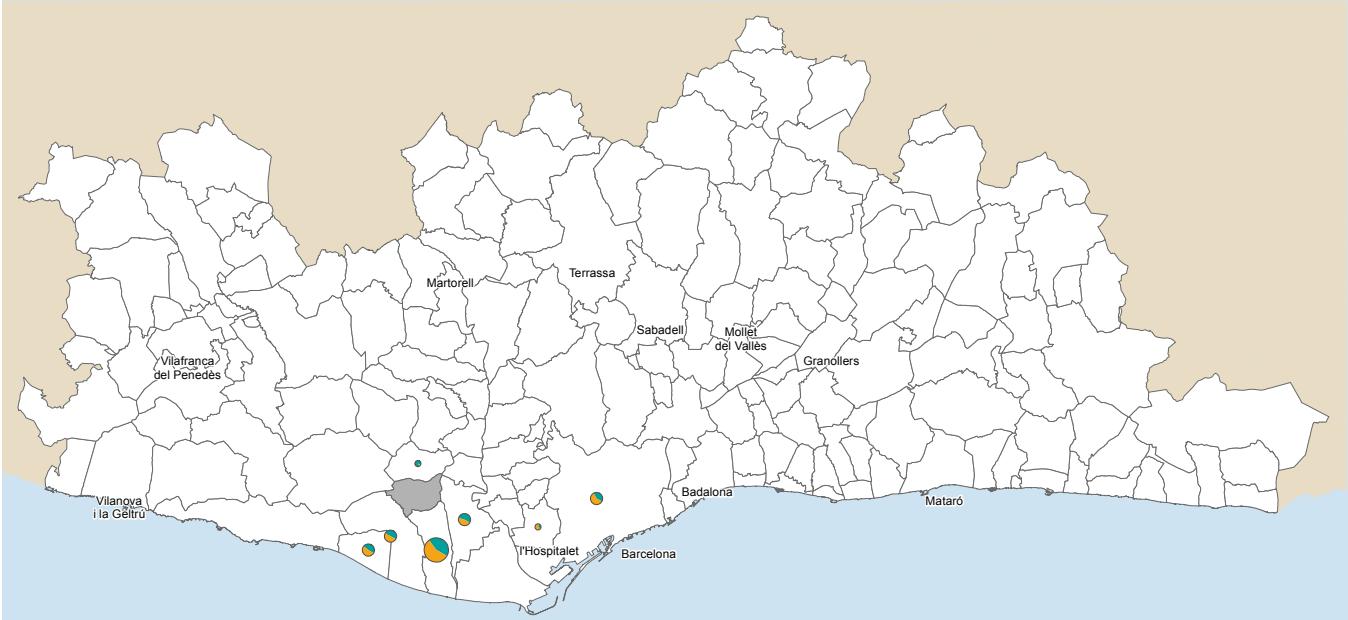

Saldos migratoris

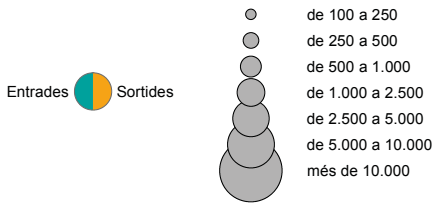

SANT CLIMENT DE LLOBREGAT, 2016-2020

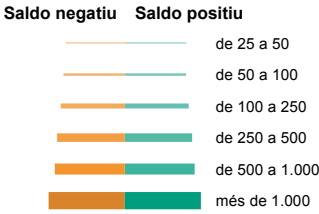
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

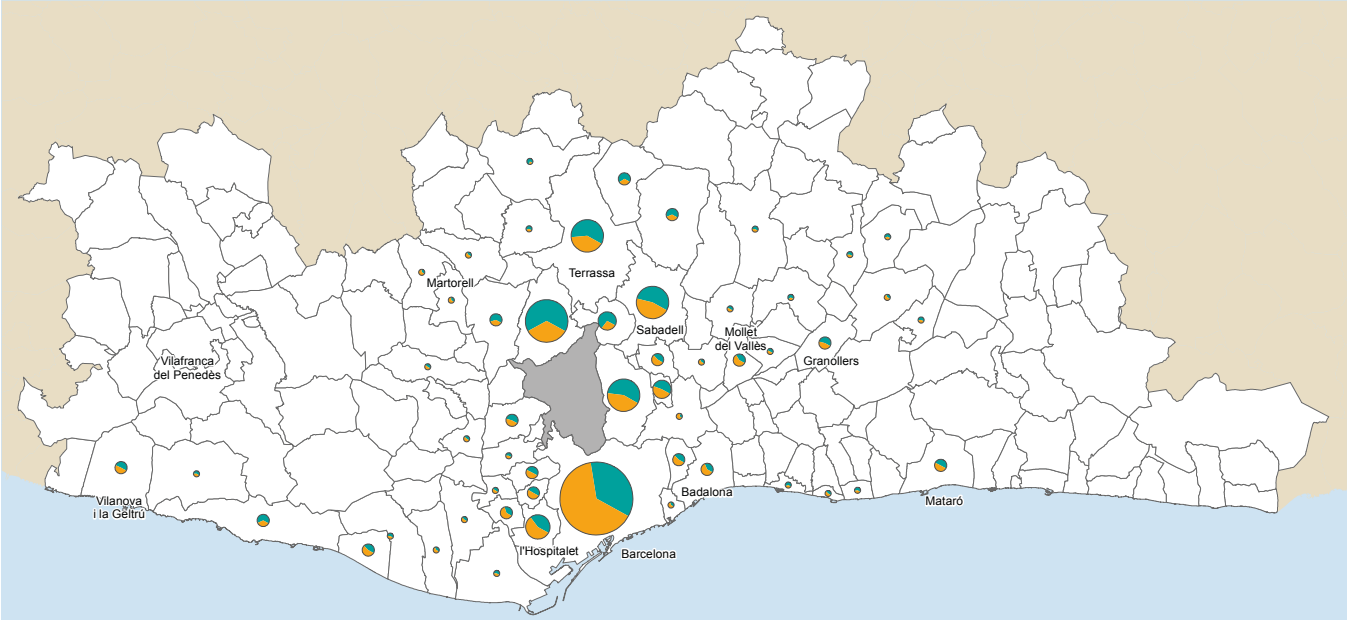
Saldos migratoris

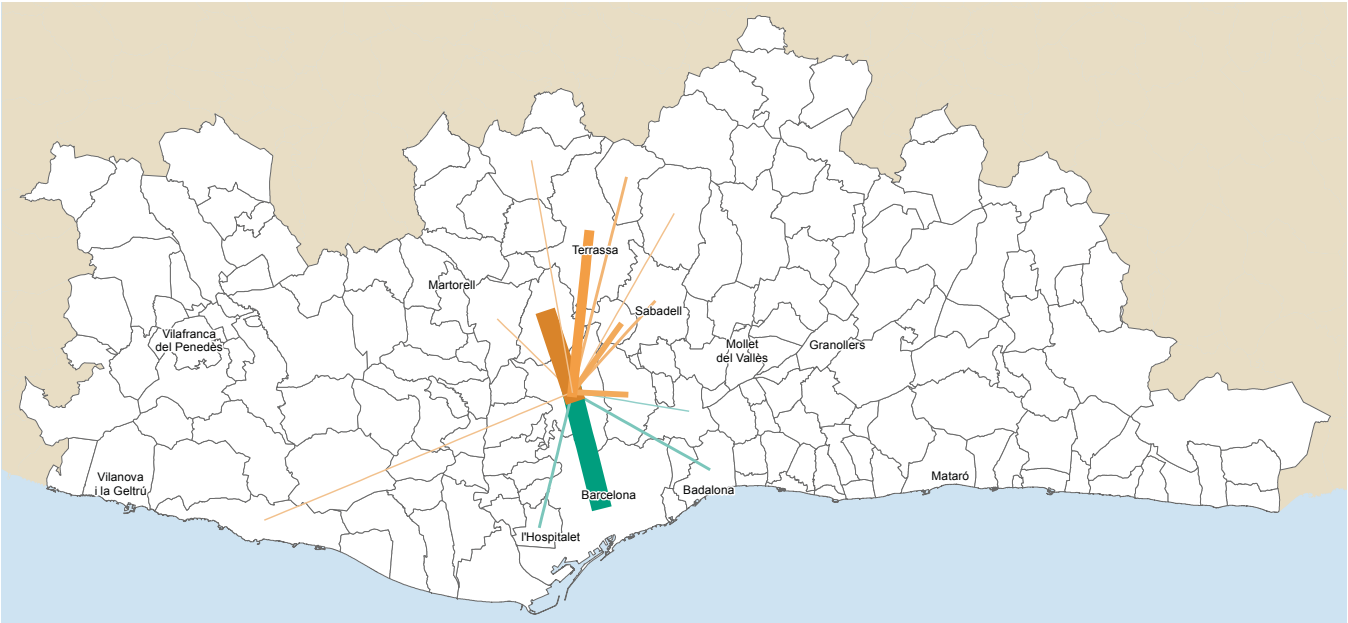

SANT CUGAT DEL VALLÈS, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

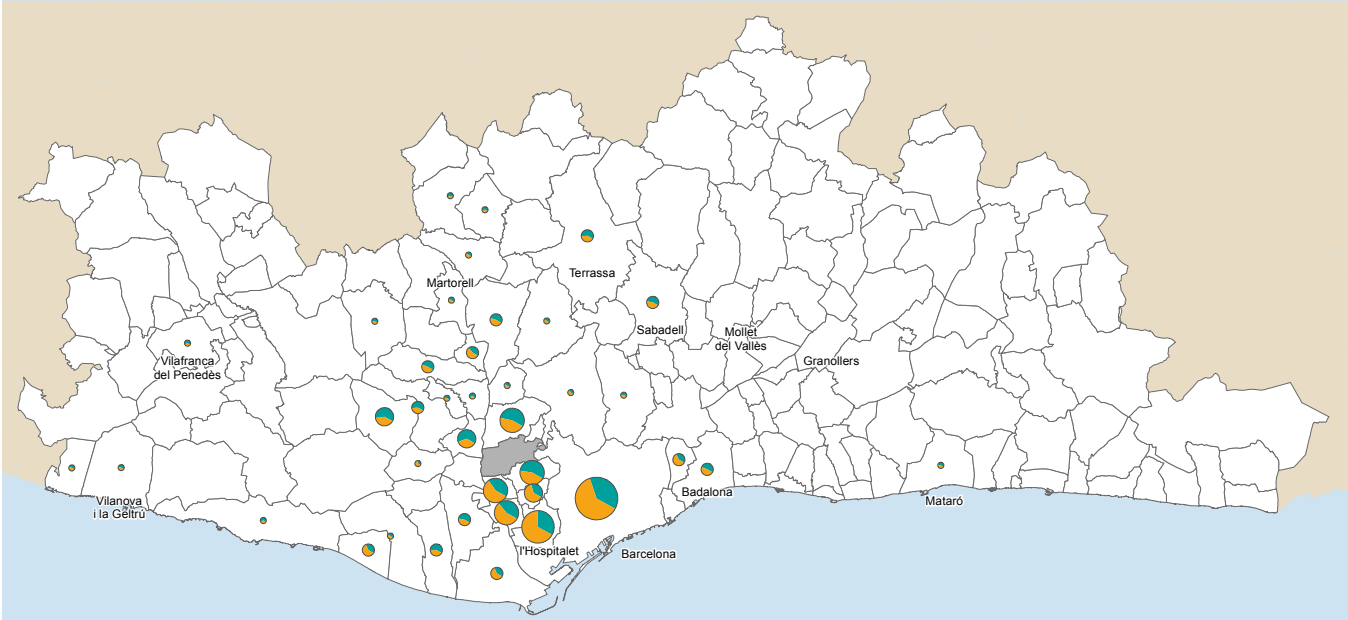

Saldos migratoris

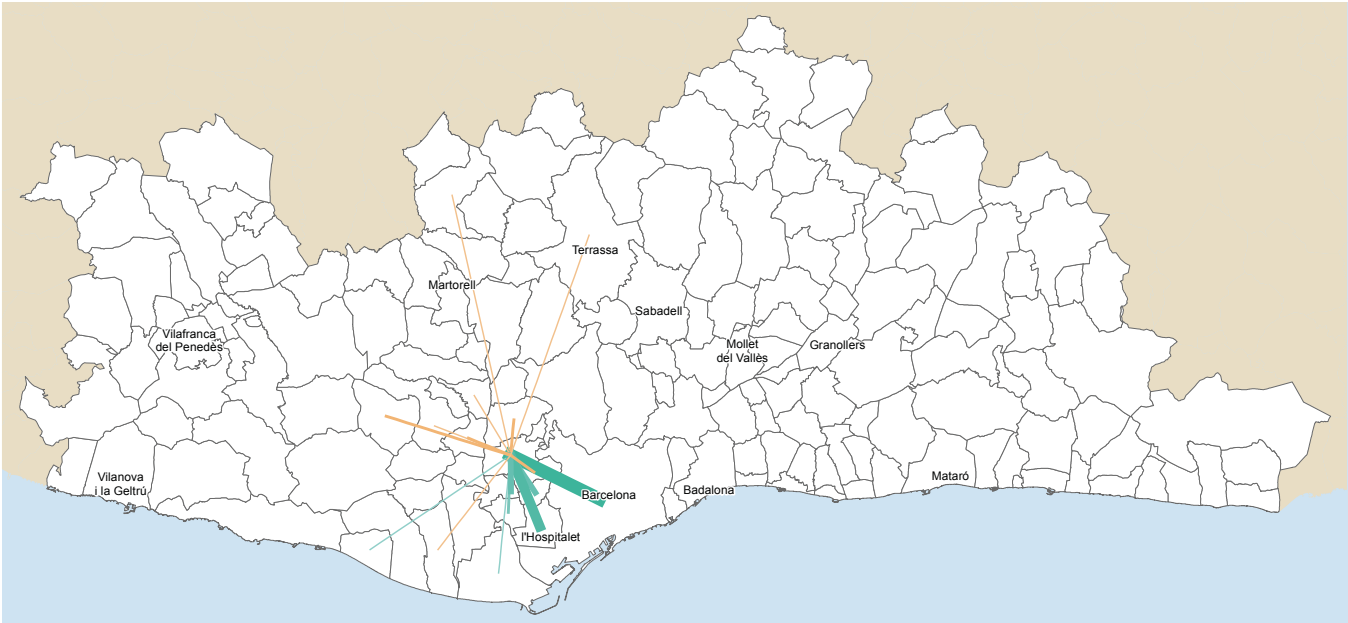

SANT FELIU DE LLOBREGAT, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

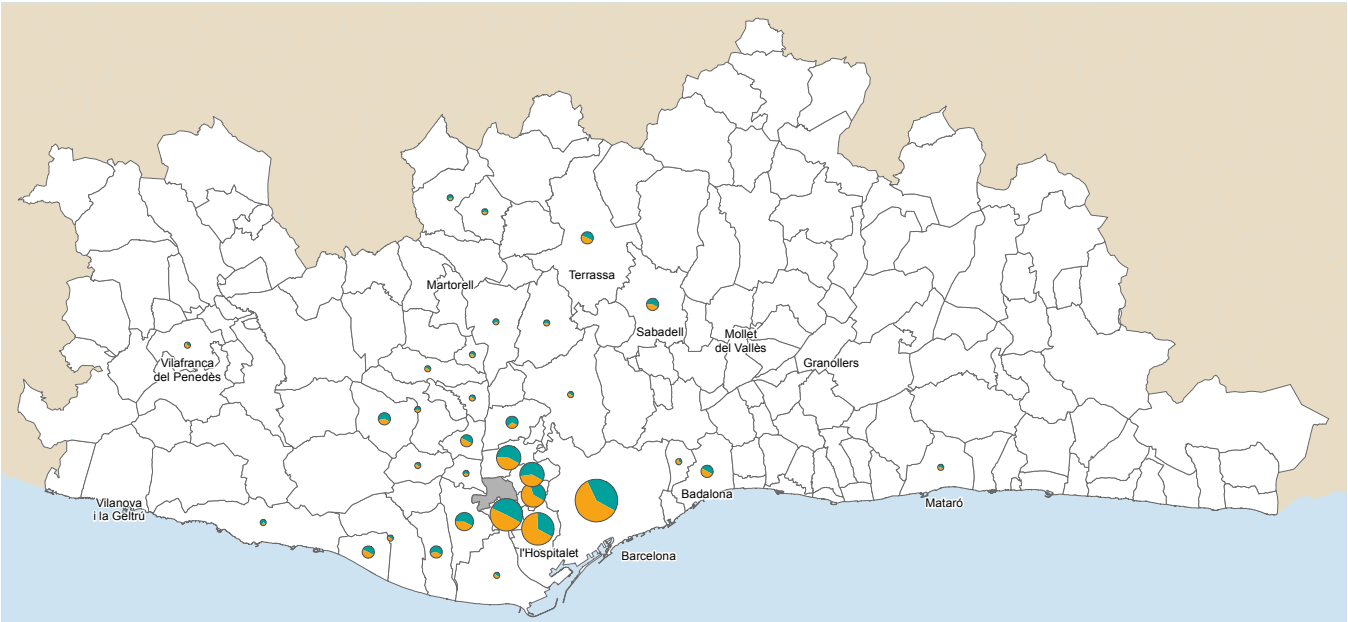

Saldos migratoris

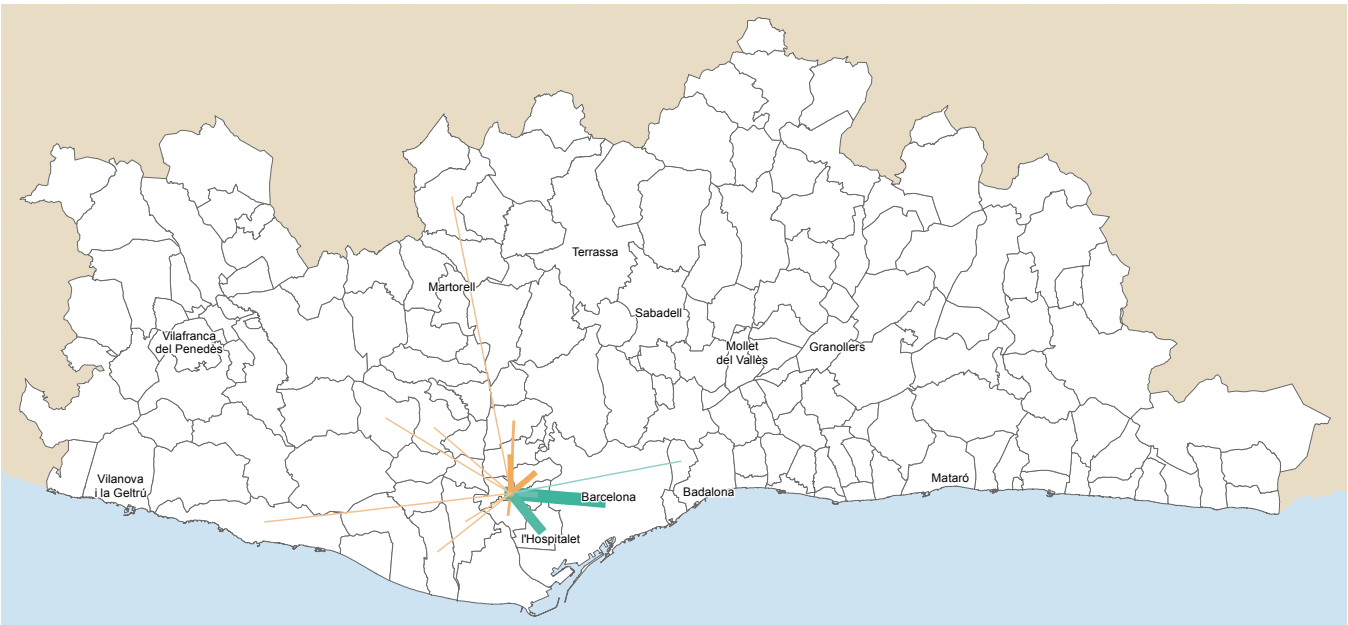
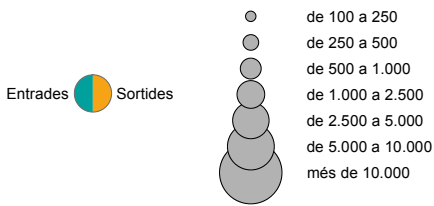

SANT JOAN DESPÍ, 2016-2020

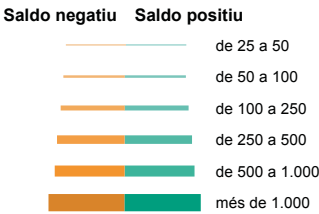
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

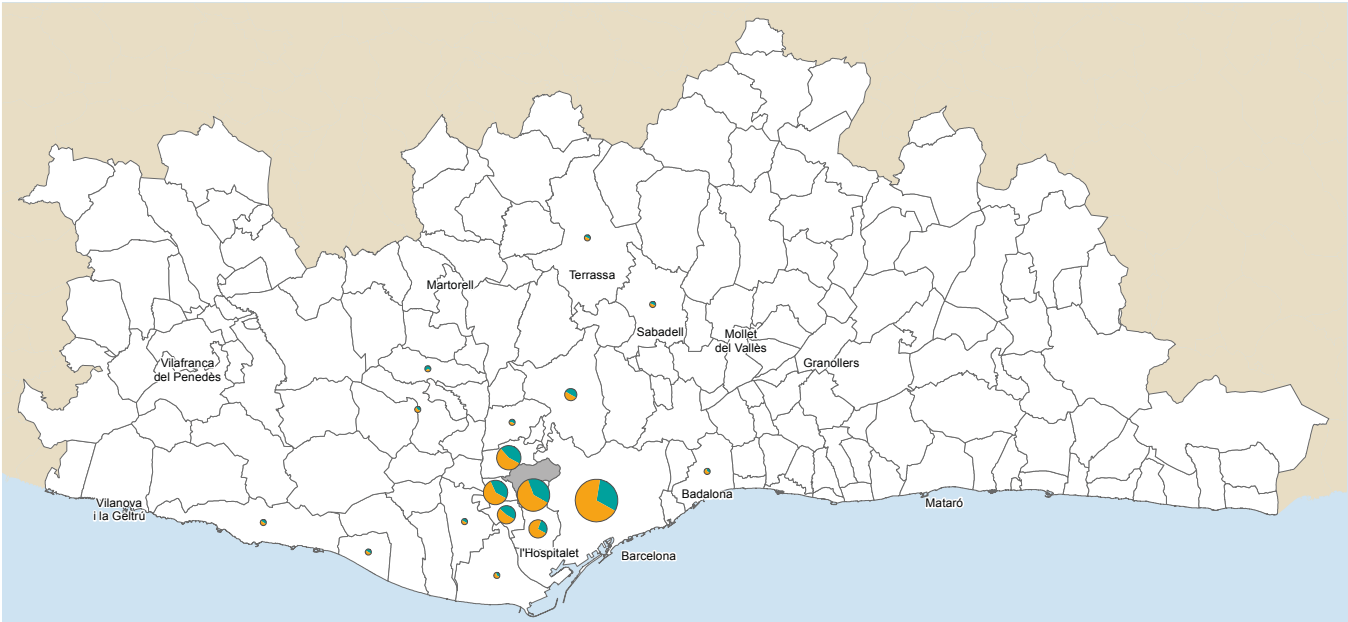

Saldos migratoris

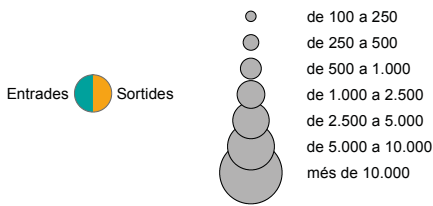

SANT JUST DESVERN, 2016-2020

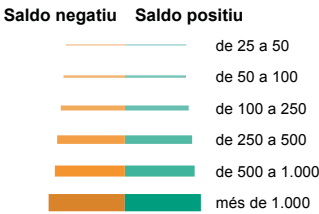
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

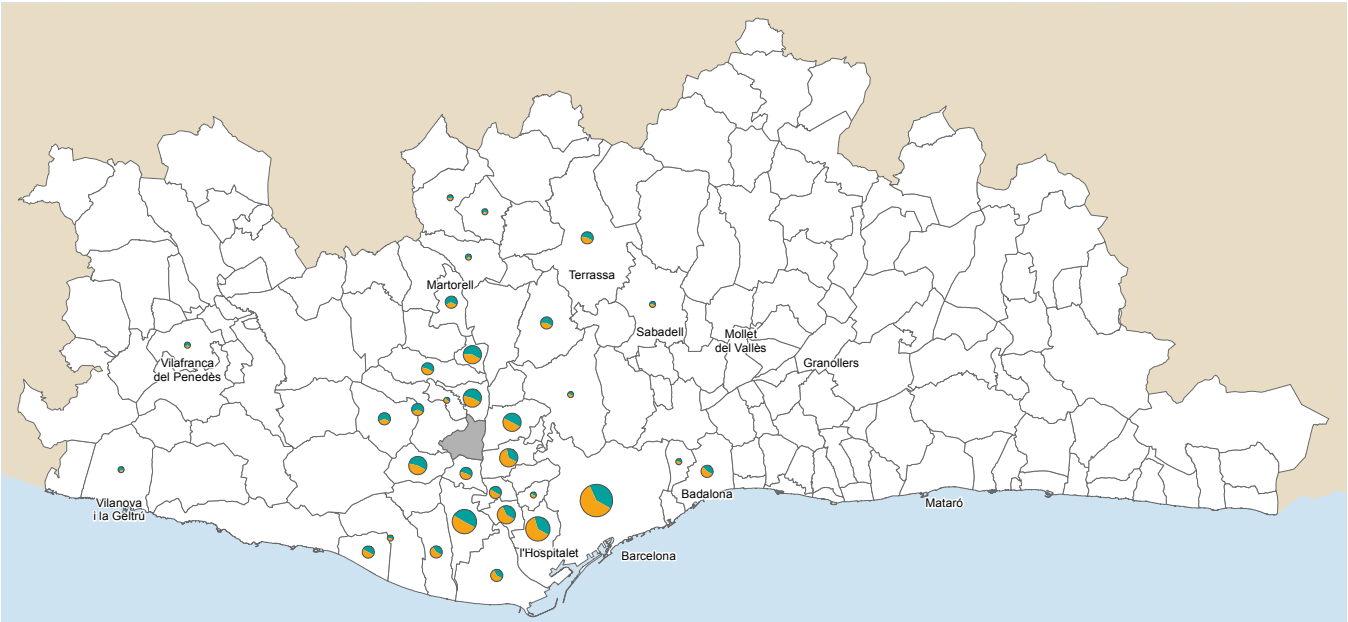

Saldos migratoris

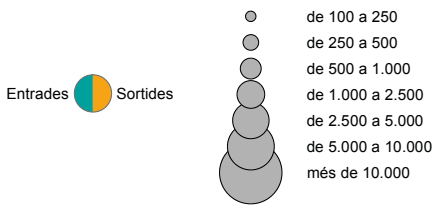

SANT VICENÇ DELS HORTS, 2016-2020

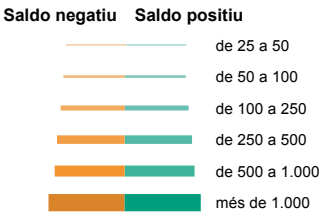
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

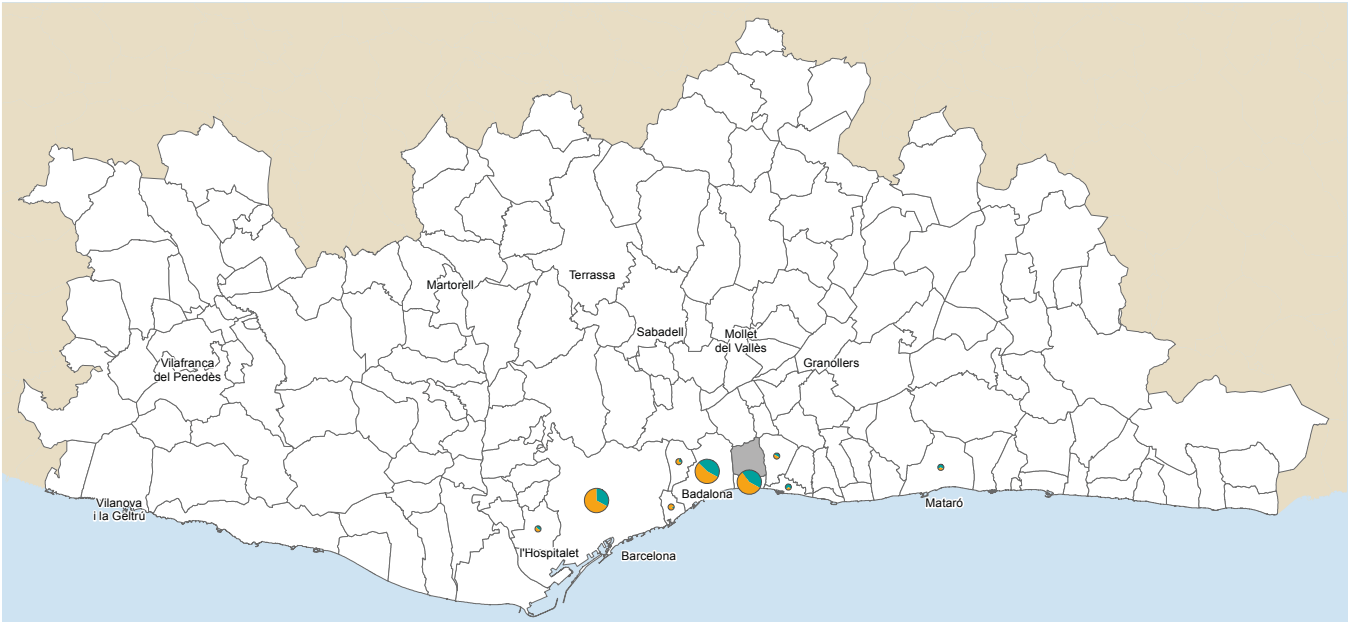

Saldos migratoris

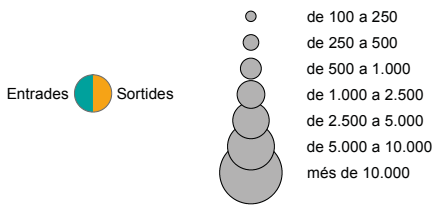

TIANA, 2016-2020

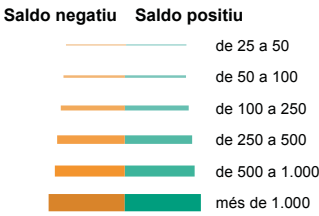
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

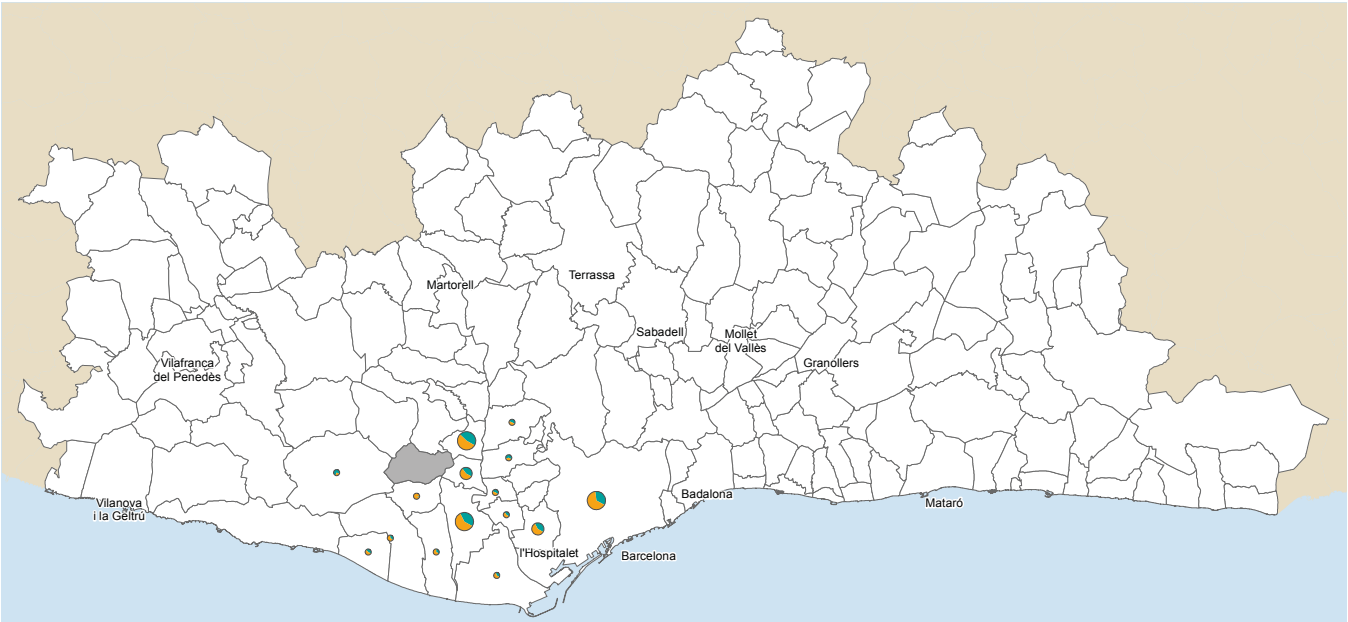
Saldos migratoris

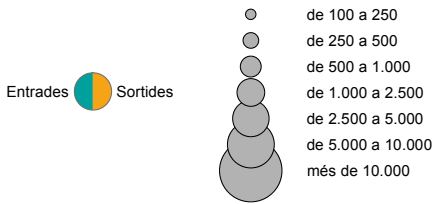

TORRELLES DE LLOBREGAT, 2016-2020

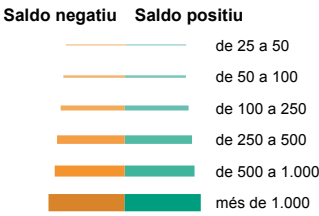
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

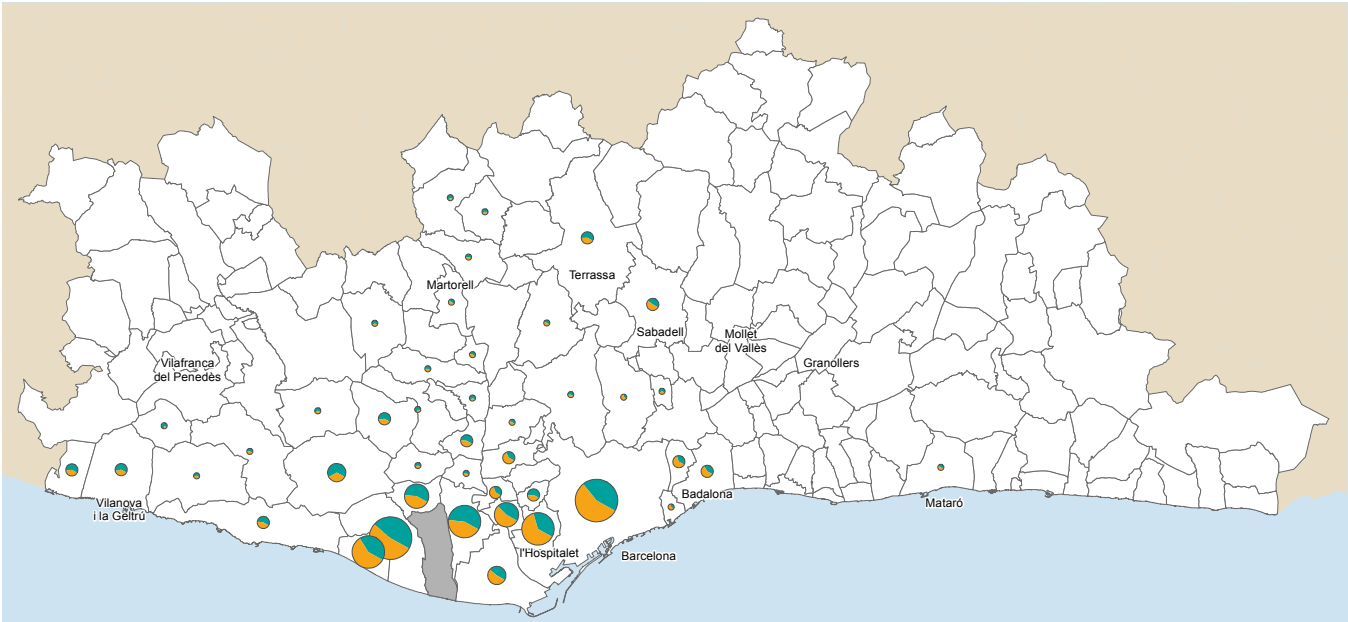

Saldos migratoris

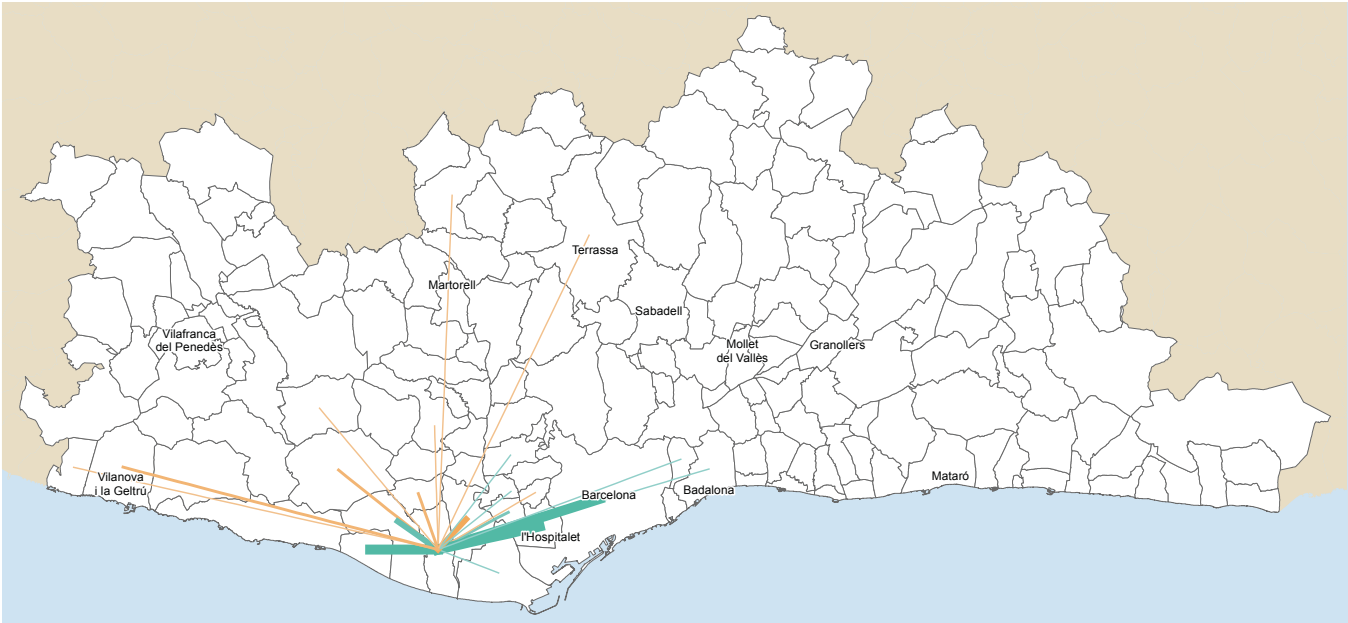
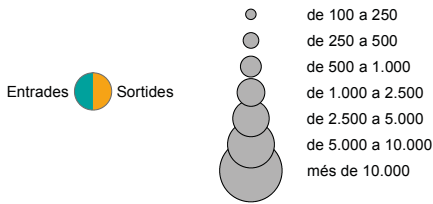

VILADECANS, 2016-2020

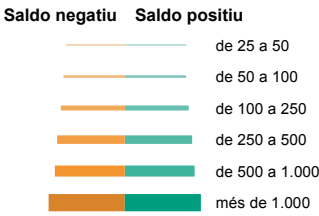
Moviments i saldos migratoris amb els municipis de la regió metropolitana de Barcelona

Moviments migratoris

Saldos migratoris

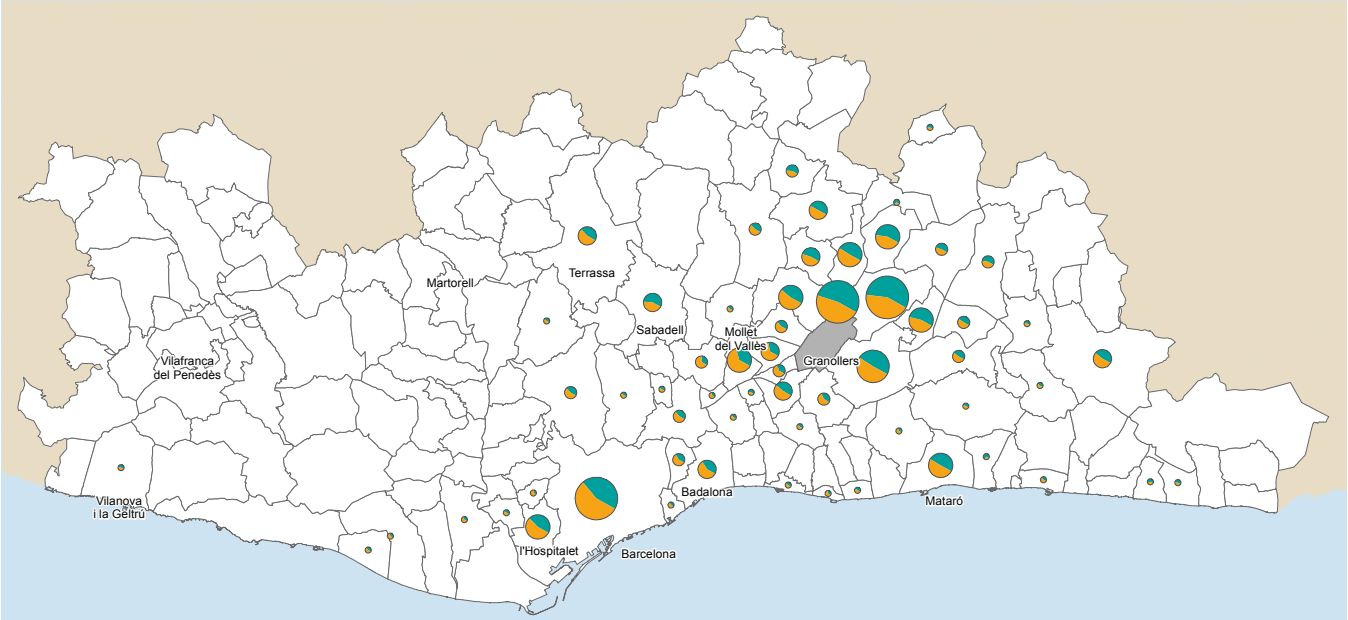
ANNEX 2

MAPES DE MOVIMENTS I SALDOS
MIGRATORIS INTERMUNICIPALS, 2016-2020.
MUNICIPIS METROPOLITANS
DE LA SEGONA CORONA

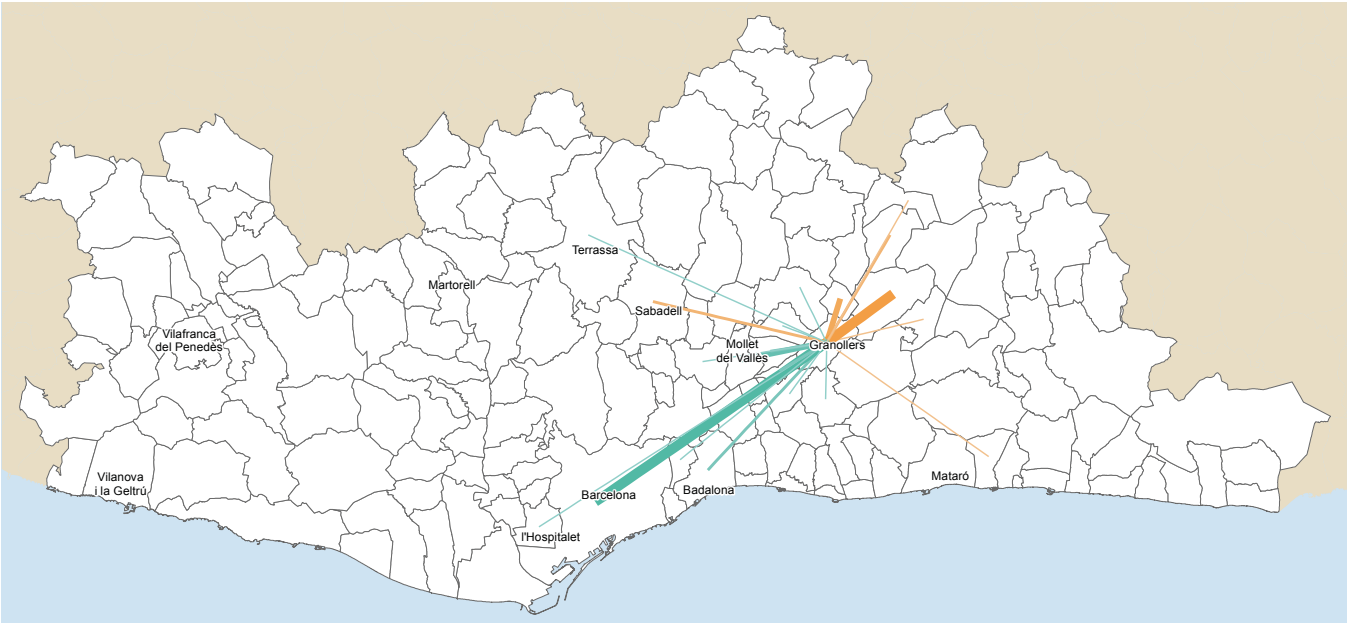
- Granollers
- Martorell
- Mataró
- Mollet del Vallès
- Sabadell
- Terrassa
- Vilafranca del Penedès
- Vilanova i la Geltrú

GRANOLLERS, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis metropolitans de la segona corona metropolitana

Moviments migratoris

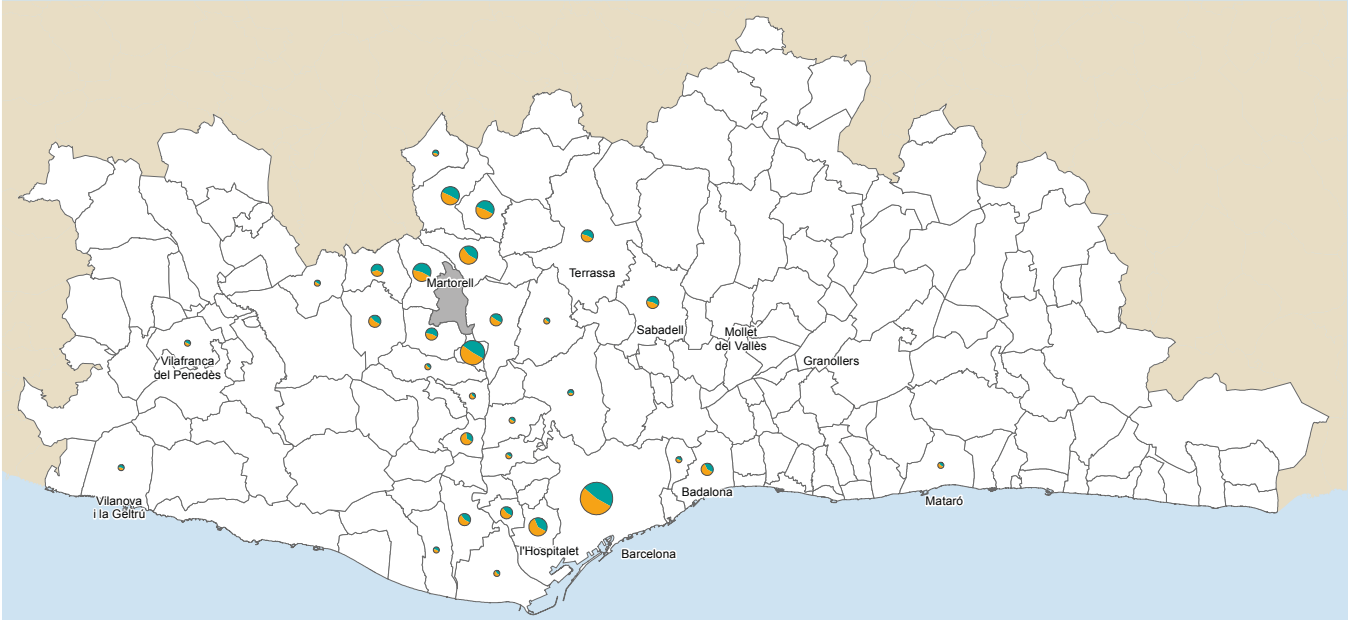

Saldos migratoris

MARTORELL, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis metropolitans de la segona corona metropolitana

Moviments migratoris

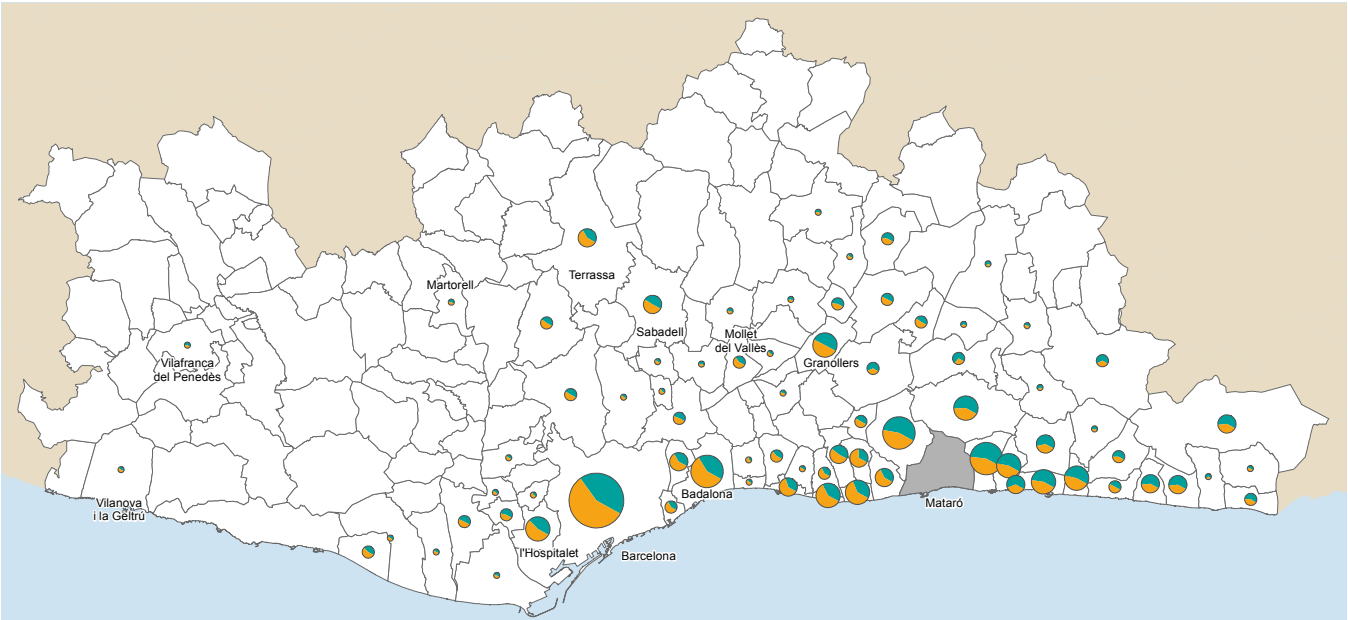
Saldos migratoris

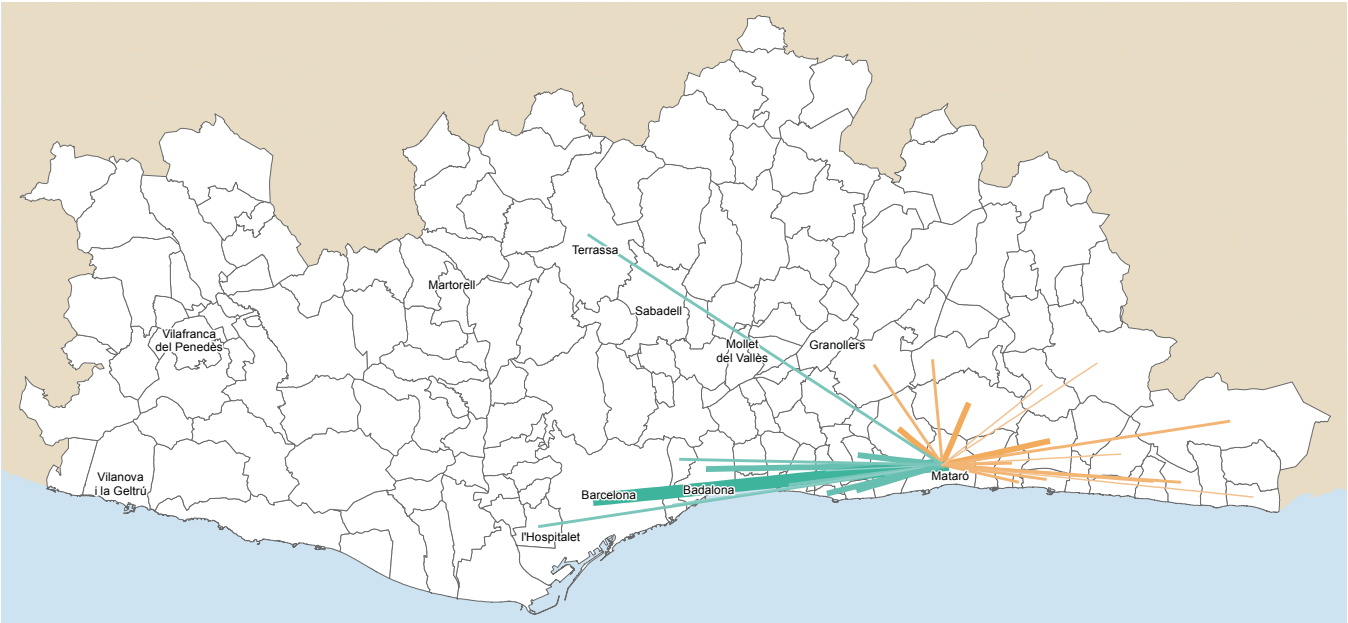

MATARÓ, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis metropolitans de la segona corona metropolitana

Moviments migratoris

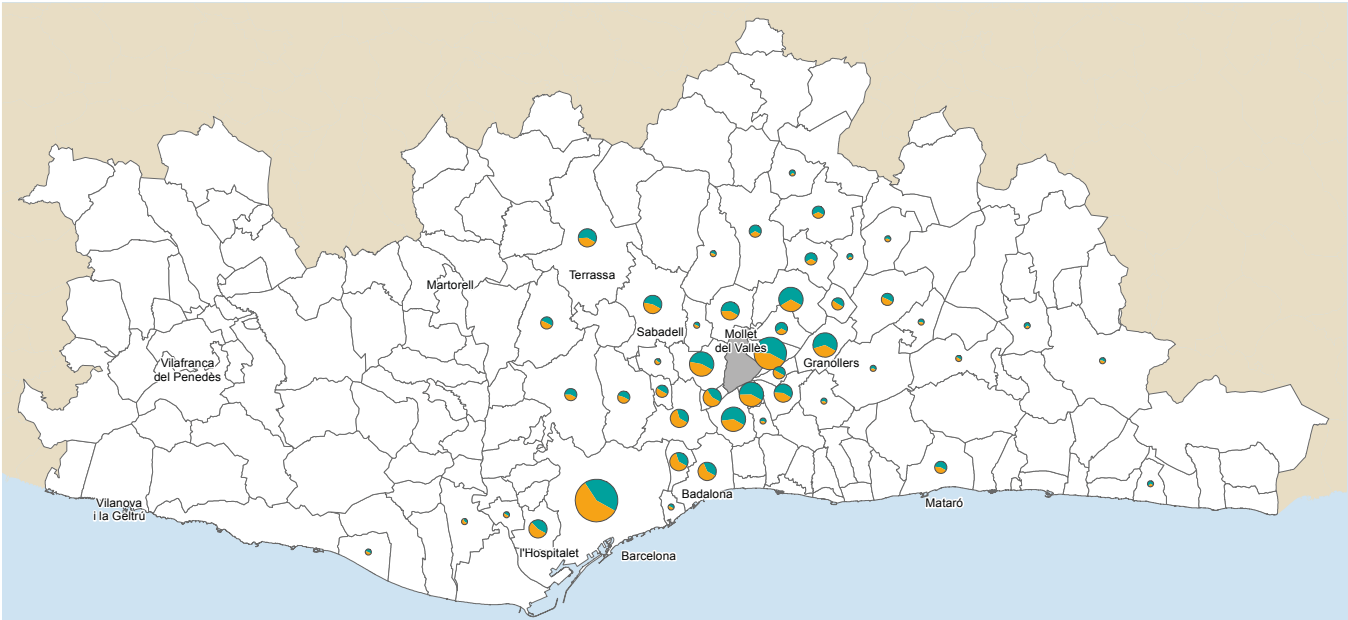

Saldos migratoris

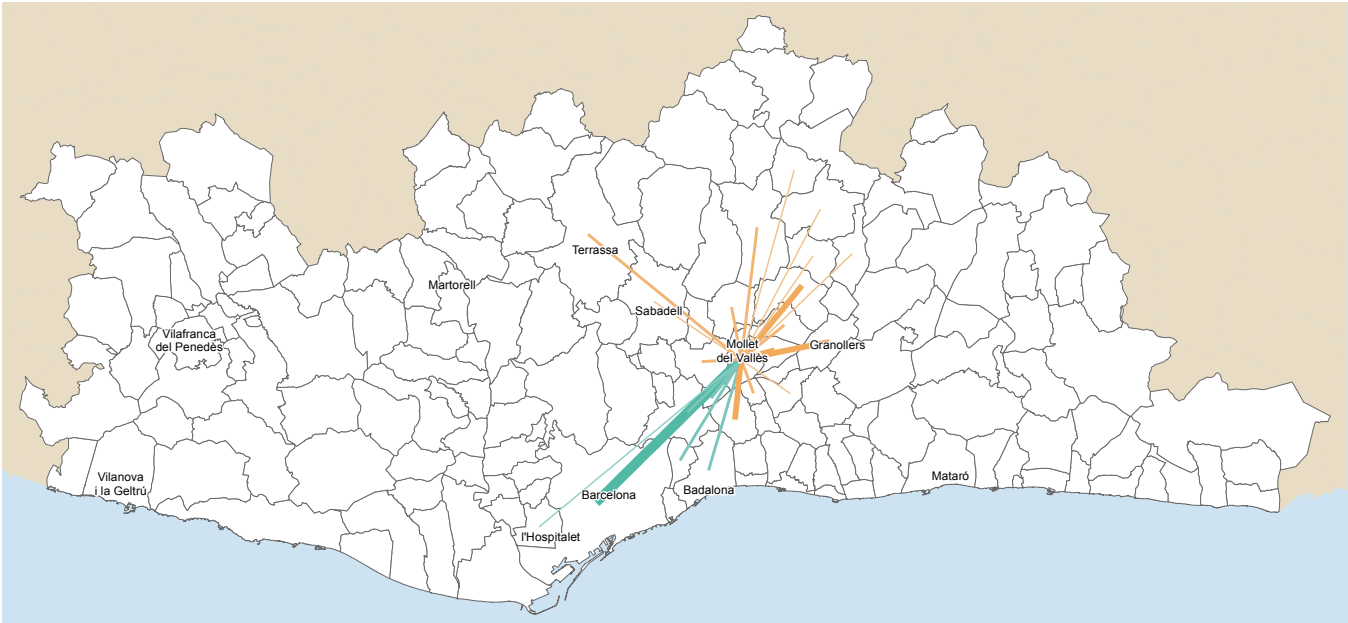

MOLLET DEL VALLÈS, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis metropolitans de la segona corona metropolitana

Moviments migratoris

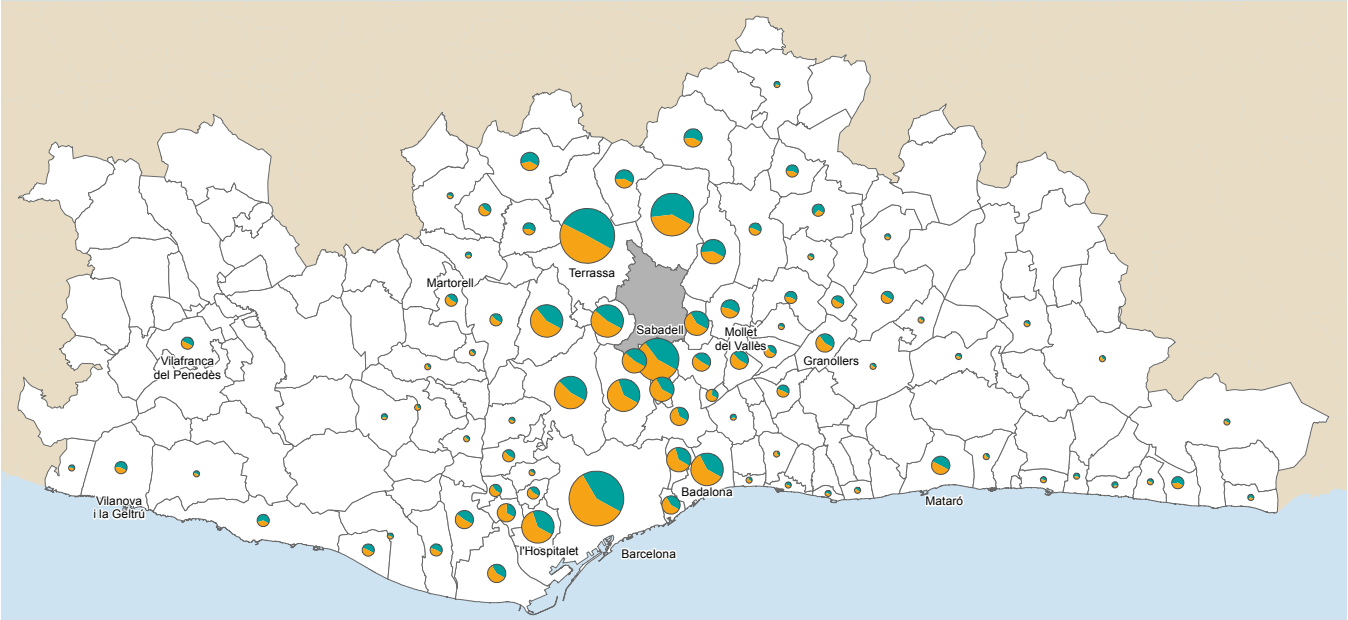

Saldos migratoris

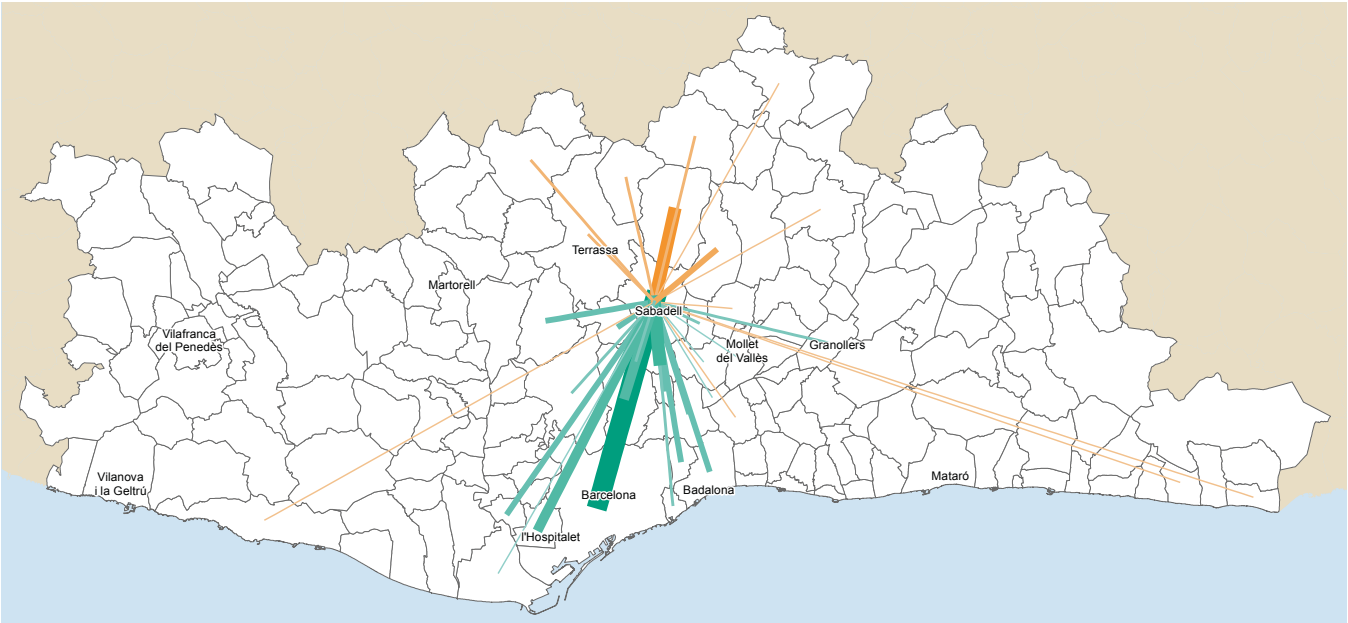
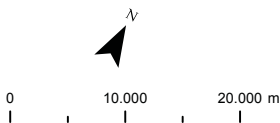
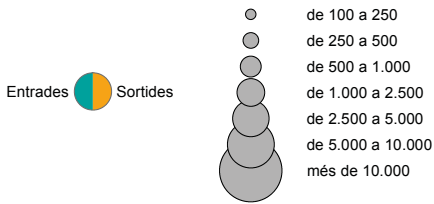

SABADELL, 2016-2020

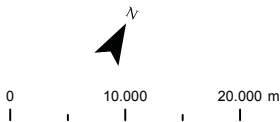
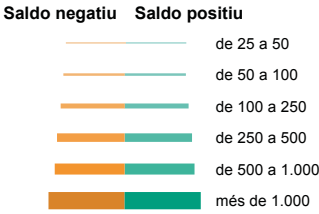
Moviments i saldos migratoris amb els municipis metropolitans de la segona corona metropolitana

Moviments migratoris

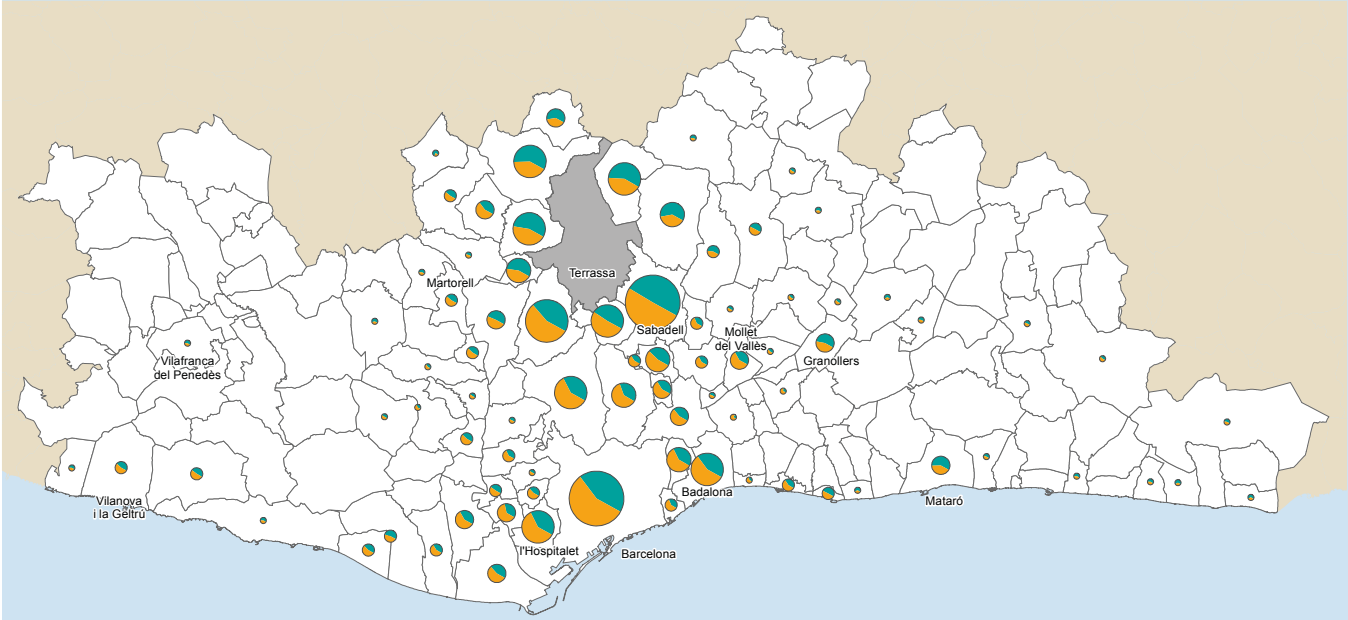

Saldos migratoris

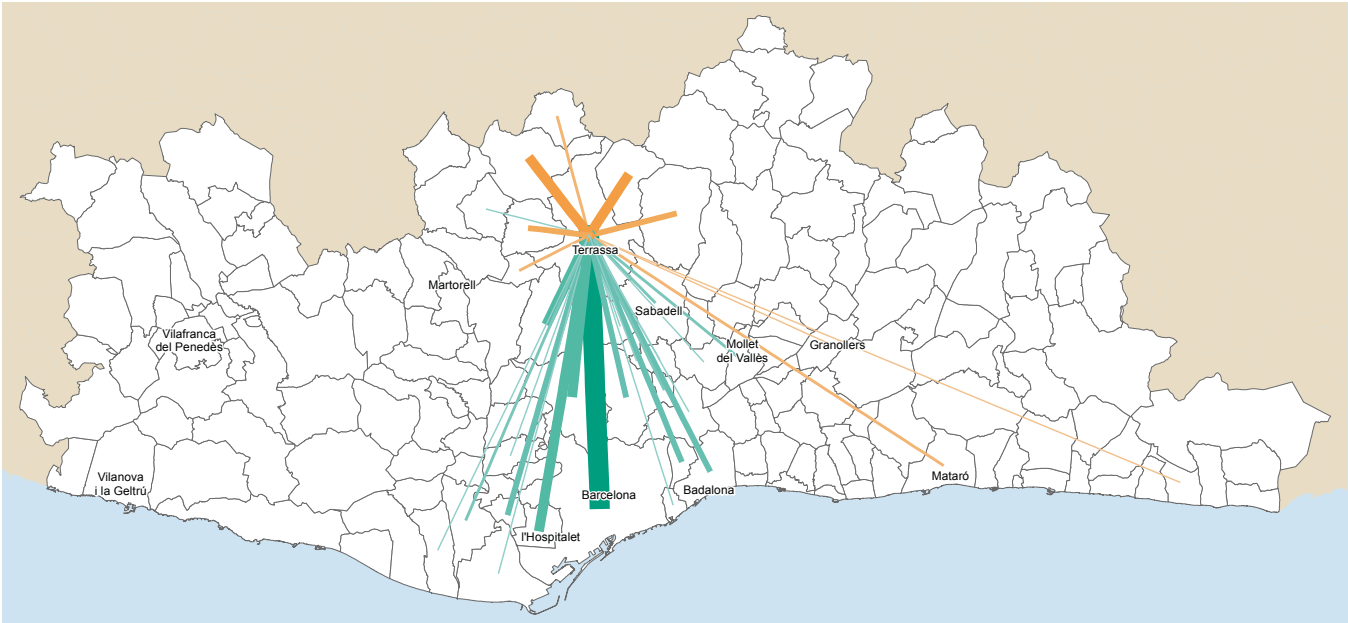
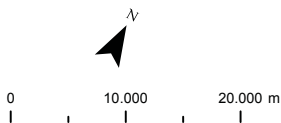
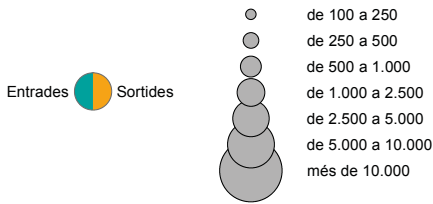

TERRASSA, 2016-2020

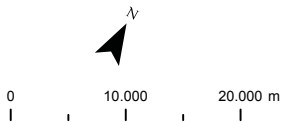
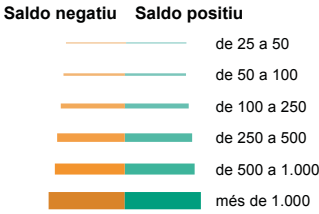
Moviments i saldos migratoris amb els municipis metropolitans de la segona corona metropolitana

Moviments migratoris

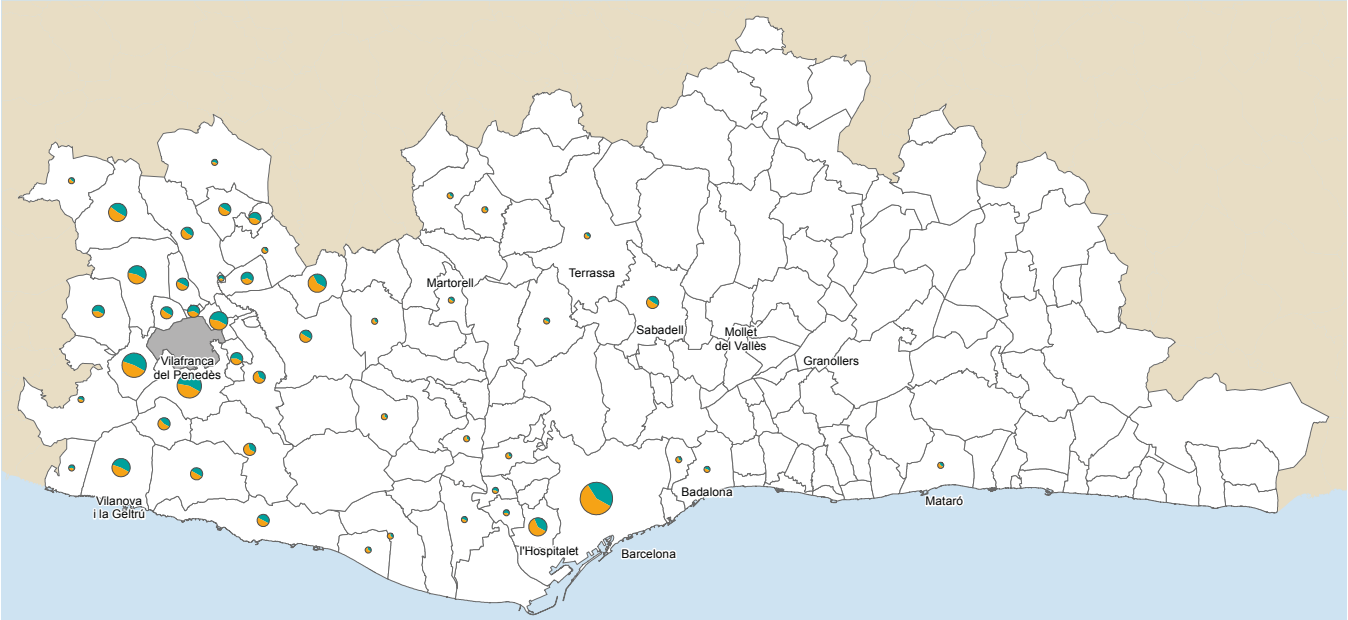

Saldos migratoris

VILAFRANCA DEL PENEDE'S, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis metropolitans de la segona corona metropolitana

Moviments migratoris

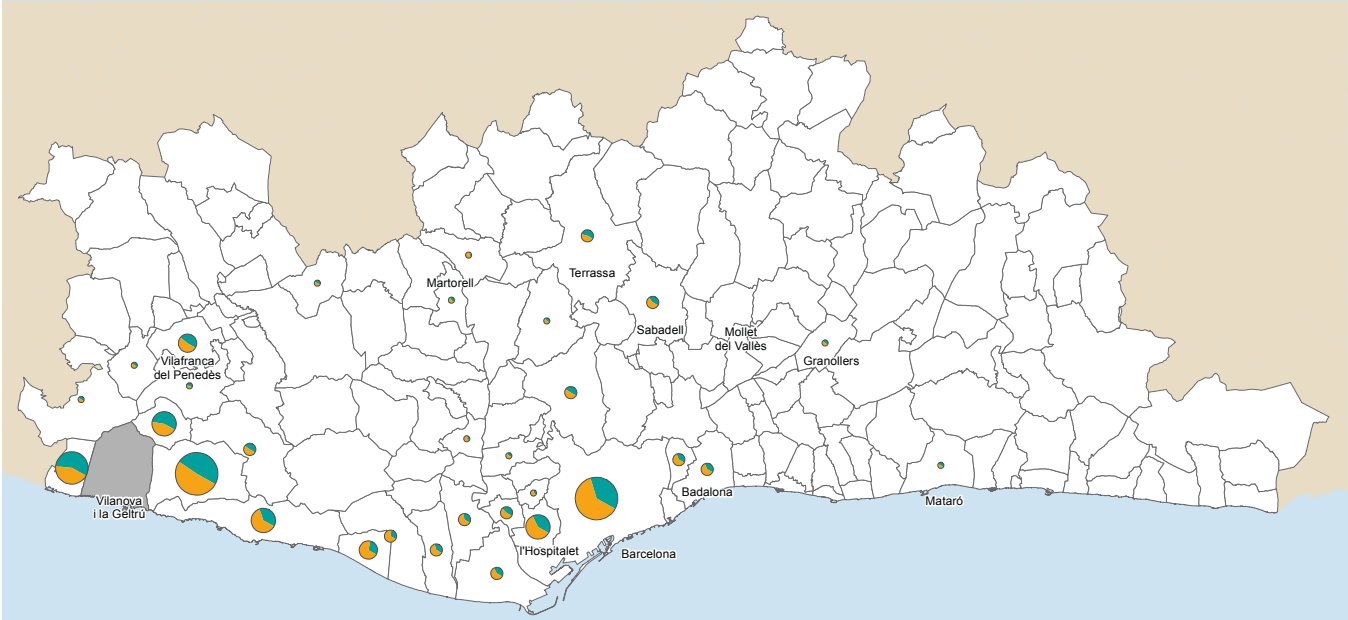

Saldos migratoris

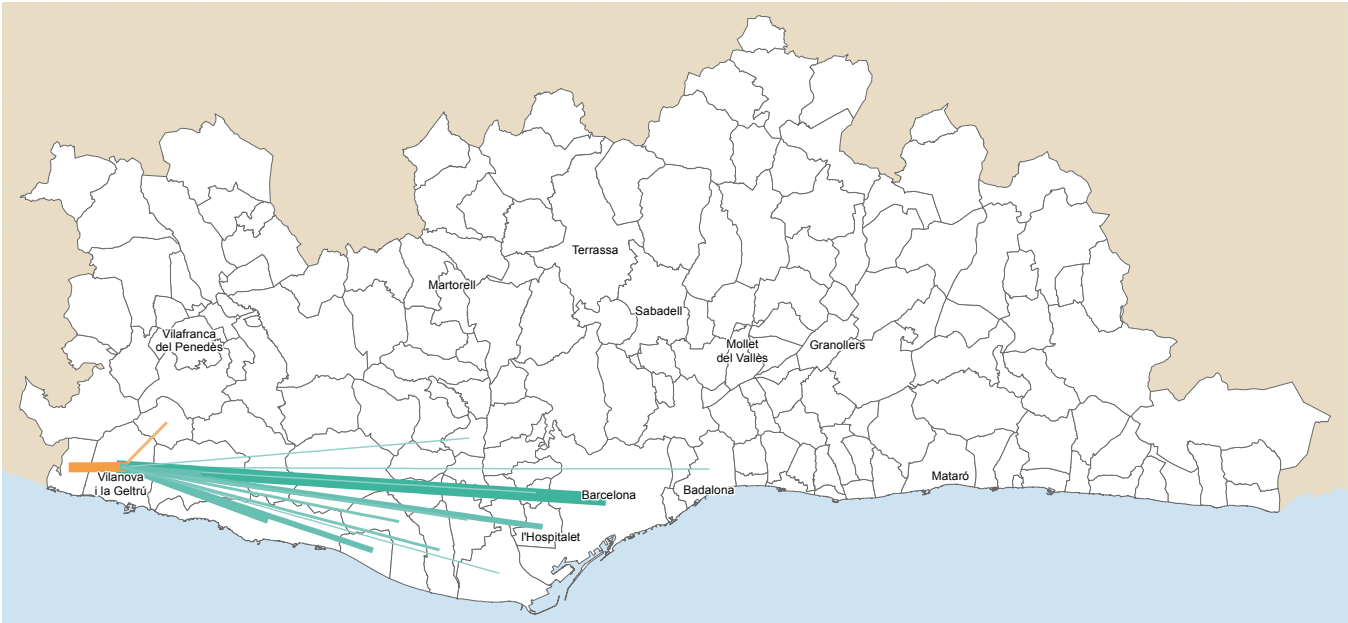

VILANOVA I LA GELTRÚ, 2016-2020

Moviments i saldos migratoris amb els municipis metropolitans de la segona corona metropolitana

Moviments migratoris

Saldos migratoris

TEXTO EN CASTELLANO

Las figuras y las referencias bibliográficas pueden consultarse en el correspondiente artículo en catalán.

PRÓLOGO

Son ya varias décadas que estamos viviendo una dinámica de dispersión de la población en el seno de la región metropolitana de Barcelona. Me refiero a los movimientos residenciales internos, los que se producen entre los distintos municipios que conforman la región. La población se desplaza del centro a la periferia, de los municipios más poblados a los menos poblados, de la ciudad más compacta a la ciudad difusa. Esta tendencia general y sostenida solo se ha ralentizado, e incluso revertido de forma temporal, durante el periodo 2011-2015 debido a una crisis económica que redujo al mismo tiempo las rentas familiares disponibles y la construcción de vivienda.

Las migraciones intermunicipales que se analizan en este volumen se explican por motivos coyunturales como son la situación económica o los procesos de transición familiar vinculados a la estructura demográfica de la población de cada momento, pero también por razones estructurales como son la ordenación territorial y el urbanismo o las condiciones de movilidad.

Para quienes tenemos responsabilidades públicas es muy importante que se cuantifiquen estos movimientos residenciales y que se identifiquen sus causas y efectos porque, por un lado, tenemos la obligación de adelantarnos a las demandas y necesidades de la ciudadanía y darles respuesta, pero también –y quizás más importante– porque las políticas de oferta que podamos impulsar en materia de suelo residencial y de vivienda, de suelo para actividad económica, de equipamientos, de infraestructuras y de transporte son las principales herramientas a la hora de gestionar y orientar las dinámicas de poblamiento. Pese a que el urbanismo nunca es una condición suficiente, sí es siempre una condición necesaria.

No es de extrañar, pues, que el estudio que tiene en sus manos haya sido elaborado por la Sección de Estudios Territoriales del Área de Políticas Urbanísticas y Espacios Naturales del AMB y que se publique dentro de la colección «Quaderns PDU metropolità». El Plan Director Urbanístico Metropolitano, que actualmente se encuentra en fase de tramitación, es un instrumento clave para poder responder a las necesidades de la población, pero también para impulsar una política de oferta que oriente los crecimientos y defina un modelo territorial metropolitano con la máxima sostenibilidad económica, social y ambiental. Obviamente, puesto que el área metropolitana no está sola ni está aislada, la ordenación que se proponga debe articularse con la del resto de la región y sus dinámicas para garantizar la sostenibilidad del conjunto.

Os invito, pues, a conocer y entender un poco más lo que está pasando, a partir de la interpretación de los datos que nos ofrece este estudio, de los mapas de movimientos y saldos migratorios y de los artículos de expertos que lo acompañan y que permiten contextualizar, complementar y profundizar en esta materia.

No es en absoluto una cuestión menor. Detrás de estas cifras se esconde una realidad social que nos interpela, de personas concretas, con nombres y apellidos, inquietudes y aspiraciones, y proyectos de vida; pero también la urgencia de construir una metrópolis más eficiente y con menos costes económicos y ambientales. Estamos obligados a trabajar por un territorio más inclusivo, con menos desigualdades pero también más sostenible. Ese es el reto

Damià Calvet Valera

Vicepresidente del Área de Políticas Urbanísticas y Espacios Naturales del Área Metropolitana de Barcelona

PRESENTACIÓN

Las migraciones son un fenómeno inherente a cualquier sociedad. Constituyen una parte fundamental de las dinámicas territoriales y son uno de los reflejos de la situación económica, política y social que vive una región y la población que la habita. Cada migración tiene unas características específicas, pero todas responden a unos rasgos comunes esenciales: las causas que las han motivado, el tipo de migración y de migrantes que las protagonizan, las consecuencias que conllevan y la significación que se les atribuye.

A menudo los flujos migratorios tienen un amplio alcance geográfico y conllevan migraciones nacionales o internacionales, pero también hay que considerar los movimientos que se producen en el interior de un área geográfica, por ejemplo, en el ámbito de influencia de una gran ciudad. Estos flujos, que implican cambios de residencia de un municipio a otro –es decir, el traslado de población– se denominan *migraciones intermunicipales*.

En este nuevo volumen de la colección «Quaderns PDU metropolità» se reanuda la intención de los primeros volúmenes y se dedican todos los artículos al estudio de un tema monográfico, las migraciones intermunicipales, que contribuye a ampliar la base de conocimiento del territorio metropolitano. El artículo principal es el análisis de las migraciones intermunicipales en el área de influencia de la ciudad de Barcelona en el periodo 2001-2020, elaborado por la Sección de Estudios Territoriales del Área de Políticas Urbanísticas y Espacios Naturales del AMB.

El estudio se centra en la observación y el análisis de los movimientos de cambio de residencia de la población dentro de la misma metrópolis, atendiendo especialmente a las características fundamentales de estas migraciones: motivos por los que se producen los desplazamientos, características de la población que los protagoniza, pautas territoriales que se pueden detectar en estos movimientos, así como su evolución a lo largo del tiempo y cómo influyen las diferentes situaciones estructurales y coyunturales que acontecen en el territorio metropolitano. Los anexos cartográficos finales ilustran las dinámicas de las migraciones intermunicipales en los municipios metropolitanos.

Con el fin de contextualizar este estudio y profundizar en los aspectos más relevantes y característicos de las migraciones residenciales, el volumen incluye un conjunto de artículos de especialistas de varias disciplinas y ámbitos académicos y de la Administración, que aportan su visión experta sobre diferentes facetas de los movimientos migratorios residenciales.

Después de un artículo más teórico en el que Montserrat Pareja-Eastaway trata las trayectorias residenciales y la vivienda en las grandes ciudades y cómo han pasado de ser procesos lineales y planeados a procesos no lineales y mucho más complejos, Joan López y Andrea Visioli introducen las dinámicas demográficas europeas a partir de una selección representativa de áreas metropolitanas, en las que identifican patrones comunes y fases de crecimiento y decrecimiento demográfico a lo largo de seis décadas.

A continuación, dos artículos centran el tema en las áreas metropolitanas españolas. Jordi Bayona ofrece una visión general de las migraciones internas en las principales áreas metropolitanas de España, e Isabel Pujadas y Jenniffer Thiers analizan la distribución espacial de la población en las regiones urbanas de Barcelona y Madrid, haciendo hincapié en las dinámicas de migración interna y los cambios de residencia a lo largo de veinte años.

Los siguientes artículos ponen el foco en el territorio metropolitano de Barcelona. Joan López y Jesús de la Varga relacionan, respectivamente, las migraciones residenciales intermunicipales con el planeamiento urbanístico –por su determinación sobre la oferta de vivienda– y con el contexto económico –por la influencia de las fluctuaciones económicas sobre los patrones de movilidad residencial–. Anna Vergés y María Jesús Calvo identifican las

principales tendencias y los factores que influyen en las migraciones que se producen dentro de la ciudad de Barcelona.

Por último, parecía interesante añadir dos artículos que tienen en cuenta uno de los fenómenos más relevantes de los últimos tiempos, la pandemia de la covid, que ha tenido impacto en muchos aspectos de la sociedad actual, también en las migraciones residenciales. Cristina López y Fernando Gil reflexionan sobre las tendencias de la creciente fragmentación urbana en la ciudad pospandémica. Antonio López-Gay y María Jesús Calvo analizan las dinámicas de movilidad residencial en la región metropolitana de Barcelona durante la pandemia y apuntan los primeros efectos que se vislumbran en la configuración socioespacial del territorio.

Los artículos de esta publicación son una contribución esencial para entender las tendencias recientes en movilidad residencial en el territorio metropolitano de Barcelona y reflexionar sobre las implicaciones que tiene este fenómeno demográfico, sobre qué lo causa y sobre cuáles son las repercusiones sociales y territoriales. Son también el punto de partida para proponer soluciones para un desarrollo urbano más sostenible, inclusivo y equilibrado.

TRAYECTORIA RESIDENCIAL Y VIVIENDA: EL IMPACTO EN EL TERRITORIO

Montserrat Pareja-Eastaway

Ciudades y movilidad: nuevos paradigmas

La competitividad urbana en un mundo globalizado ha provocado que la actividad económica y las personas se concentren cada vez más en grandes urbes y que, simultáneamente, muchos territorios sufran la desertización del dinamismo productivo, que genera que la población se marche. Así, el crecimiento del número de ciudades globales va acompañado de numerosas ciudades menguantes que pierden de forma continua su población (Castells, 2010). Las proyecciones poblacionales para el 2050 confirman que casi tres de cada cinco regiones urbanas de la Unión Europea (UE) crecerán en número de población, mientras que es probable que cuatro de cada cinco regiones rurales en la UE observen pérdidas en el número de residentes (Eurostat, 2021).

Este hecho tiene una incidencia directa en el mercado de la vivienda: las áreas metropolitanas europeas más productivas y con mayor dinamismo económico atraen a población y, al mismo tiempo, muestran los aumentos más destacados en los precios de la vivienda. Es, pues, en las grandes ciudades donde se agudiza la falta de asequibilidad residencial, y esta es una de las razones por las que las grandes aglomeraciones urbanas expulsan a población joven, recién llegados u hogares con ingresos bajos (Inchauste *et al.*, 2018).

Las problemáticas en el mercado de la vivienda se han radicalizado debido a la aparición de nuevos fenómenos como la *financierización* o interpretación de la vivienda como un bien de mercado, susceptible de ser objeto de inversión e incluso de especulación (Aalbers, 2017), o la *turistificación* de muchos municipios, lo que genera presiones adicionales a la demanda de vivienda (Cocola-Gant y Gago, 2021; Nieuwland y Van Melik, 2020). Estos son elementos que se correlacionan con la concentración de la productividad, los aumentos salariales y el encarecimiento de la vivienda, particularmente en las grandes ciudades.

La pandemia también ha añadido nuevos ingredientes al conjunto de problemáticas urbanas. En particular, se han evidenciado las insuficiencias de los sistemas de vivienda para la provisión de vivienda asequible y adecuada, lo que ha dado lugar a nuevos patrones de movilidad y una transformación en las relaciones entre sociedad y territorio, especialmente desde una perspectiva metropolitana (Gil-Alonso *et al.*, 2021).

La decisión residencial en el siglo XXI

El mercado de trabajo y el de la vivienda han sufrido profundas transformaciones con un impacto decisivo en las decisiones residenciales de los hogares. La volatilidad del mercado de la vivienda y el grado de incertidumbre en el mercado laboral determinan un entorno mucho más complejo en el que se toman las decisiones de movilidad.

Son muchos los factores que influyen en la elección de la vivienda y el consiguiente desplazamiento: factores psicológicos, cognitivos, emocionales, culturales y sociales son, entre otros, elementos que deberían incorporarse al modelo utilizado para explicar la elección de la vivienda. El binomio mercado de vivienda y decisión residencial se caracteriza por influencias mutuas: por una parte, más allá de las preferencias, la situación personal o el puesto de trabajo, las características del mercado de vivienda donde se toma la decisión residencial configuran las posibilidades de esta elección (Clark, 2017; Van der Vlist *et al.*, 2002). Por otro lado, las trayectorias individuales y familiares en cuanto a vivienda (*housing careers*) también generan un impacto territorial y directo en el mercado de la vivienda (Kendig, 1984). Esta relación se realimenta y configura nuevos escenarios para las decisiones residenciales.

Las características del sistema de vivienda en cada país determinan en gran parte la probabilidad de movilidad residencial, que es más alta para los inquilinos que pagan precios de mercado y más baja para los propietarios directos y residentes en viviendas sociales o de alquiler de precio reducido. En relación con el mercado laboral, el cambio social, tecnológico y económico ha sido un fenómeno sin precedentes y ha supuesto una transformación en la forma de entender el funcionamiento del mercado laboral y las actitudes de las personas hacia el puesto de trabajo. Los cambios demográficos con edades tardías de jubilación, el aumento sostenido de la participación de las mujeres en el mercado de trabajo y más movilidad a través de las fronteras nacionales han dado lugar a mayor diversidad en el puesto de trabajo.

Un fenómeno disruptivo en los patrones clásicos de elección residencial fueron los avances tecnológicos en el mercado de trabajo. Por ejemplo, las decisiones residenciales de los nómadas digitales (personas que no tienen una ubicación física definida para trabajar), estrechamente vinculados a la economía digital o *gig economy*, se adoptan en universos de elección mucho más amplios que en el pasado. En este sentido, el decrecimiento del coste de la distancia para las personas, provocado por las múltiples opciones de trabajo en casa, o la aparición de espacios de trabajo conjunto (*coworking*), que reducen la dependencia de una ubicación laboral fija, también han tenido un papel importante en las decisiones residenciales (Harris *et al.*, 2016). La pandemia no ha hecho más que acelerar estos cambios.

La decisión residencial y la movilidad de los hogares y las personas han pasado de ser un proceso lineal, planeado y compuesto por diferentes etapas a ser procesos no lineales y mucho más complejos.

Dinámicas residenciales y mercado de vivienda: una visión desde Europa

Los sistemas de vivienda que conviven en Europa son muy diversos. La tenencia es uno de los indicadores que muestra un grado elevado de variabilidad: mientras los países del centro y del este de Europa siguen mostrando tasas de propiedad superiores al 90 % del parque de vivienda, en Alemania, Dinamarca o Austria se sitúa en torno al 50 %. Sin embargo, se puede identificar cierto grado de comunión respecto a la tendencia. El aumento de la preferencia por la vivienda de alquiler, la disminución del parque público de vivienda y la preocupación por la rehabilitación sostenible son ejemplos de rasgos comunes en Europa.

En los últimos años, los países europeos han asistido a un proceso continuo de encarecimiento de precios de compra y

alquiler, acelerado con la recuperación pospandémica (Housing Europe, 2022; United Nations Economic Commission y Housing Europe, 2021). Este hecho ha generado diásporas hacia la periferia, cercana y no tan cercana a la ciudad, que provocan tensiones en los mercados de recepción y evidencian la necesidad de adaptación a las nuevas demandas residenciales en el territorio (por ejemplo, infraestructuras), así como una polarización y una segregación crecientes (Checa y Nel-lo, 2021).

Mientras que al principio de la pandemia las intenciones de movilidad a través de la compra o alquiler se ralentizaron, estas acciones han superado el umbral habitual en los meses siguientes. Pese a la pandemia, el mercado de la vivienda ha experimentado un calentamiento continuo. Tras la incertidumbre provocada por los confinamientos, la mayoría de los países de Europa muestran un claro aumento de los precios de compra y los alquileres residenciales. Países como el Reino Unido, Austria, Francia y Alemania son aquellos en los que es más caro comprar una vivienda (Eurostat, 2022). Las ciudades europeas presentan un amplio abanico de variación.

El cambio de coyuntura financiera en el período pospandémico afecta directamente a la provisión y el acceso a la vivienda. El endurecimiento de las condiciones hipotecarias no solo dificulta el acceso a la propiedad, sino que reduce considerablemente la renta disponible de quienes ya han obtenido una hipoteca. Este hecho, junto con el aumento del coste de la energía, conduce a los hogares a un contexto de nueva precariedad. Por primera vez, las dificultades de acceso a la vivienda van más allá de los segmentos vulnerables o con baja renta (Módenes, 2022). Por otra parte, la oferta inmobiliaria tiene menos incentivos para la nueva construcción o la rehabilitación frente al aumento generalizado de los costes.

El mercado de alquiler sigue apareciendo como la principal opción en las grandes ciudades europeas. La relación entre el precio de la vivienda y el alquiler es un indicador de la asequibilidad de la vivienda y se calcula con los precios nominales de la vivienda divididos por un índice de precios de alquiler. Cuanto mayor es la proporción, más se ha ampliado la diferencia entre los precios de la vivienda y las tasas de alquiler desde el 2015, cuando la base del índice era de 100. En Alemania y en España, por ejemplo, este indicador creció en un 48 % y un 29,5 %, respectivamente, entre el 2015 y el 2021.

Reflexión final

Los patrones de movilidad residencial en Europa se han visto afectados por transformaciones de carácter global en el mercado de trabajo y vivienda. A pesar de las diferencias de contexto y de sistemas de vivienda, los países europeos muestran unas dinámicas similares en cuanto a la decisión residencial que afectan directamente a la forma urbana. Las relaciones centro-periferia de las ciudades muestran una creciente complejidad, determinada en gran parte por la generalización de la problemática del acceso a la vivienda y las nuevas demandas fruto de la transformación del mercado de trabajo.

La pandemia ha acelerado tendencias observadas en la movilidad residencial: por un lado, se han incrementado los desplazamientos fuera de los núcleos urbanos con un radio espacial superior al de períodos anteriores; por otro, el agravamiento de las condiciones de asequibilidad en el mercado de la vivienda ha propiciado la movilidad hacia segmentos del parque de vivienda en peores condiciones, dentro o fuera del municipio de origen, y la búsqueda de vivienda de compra o alquiler fuera de las zonas tensionadas por el aumento de la presión de la demanda no residencial.

Los desplazamientos residenciales reflejan el empeoramiento de las condiciones de acceso a la vivienda en los países europeos. Por un lado, países en los que históricamente el segmento de vivienda social era dominante han visto cómo se ha privatizado parte de su parque. Por otro, el mercado de alquiler se ha convertido en una inversión altamente rentable y objeto de nuevas demandas confluyentes, como el alquiler temporal. Sin embargo, también evidencian la existencia

de una demanda de mejora que busca más calidad de vida a cambio de mayor distancia respecto al centro de las ciudades. Los cambios producidos después de la pandemia en las condiciones del mercado de trabajo facilitan estos desplazamientos. En este sentido, no todos los hogares están en las mismas condiciones; las escuelas de los más pequeños y los equipamientos de salud necesarios para los mayores son anclajes en el territorio que impiden la plena movilidad.

La elección residencial se ha vuelto más compleja y diversa en los últimos años: tanto el mercado de trabajo como el de vivienda han sufrido sendas transformaciones, que han agravado las problemáticas existentes en torno al acceso a la vivienda. La globalización de los flujos de capital y el auge del turismo hacen de la vivienda un activo de interés global. La Agenda 2030 requiere alinear intereses divergentes en el territorio para la construcción de verdaderas comunidades sostenibles.

MOVIMIENTOS DE POBLACIÓN EN LAS ÁREAS METROPOLITANAS EUROPEAS ENTRE 1961 Y 2021

Joan López Redondo
Andrea Visioli

¿Existe un único patrón para explicar las dinámicas demográficas en las áreas metropolitanas europeas?

A lo largo de las décadas de 1970 y 1980, autores como Peter Hall, Leo van den Berg, Dennis Hay o Paul Cheshire desarrollaron distintos modelos de análisis de las áreas metropolitanas europeas que permitían explicar algunos rasgos comunes de su evolución demográfica. Los modelos partían del reconocimiento de la ciudad central y los sucesivos ámbitos territoriales que la rodean para identificar el momento de máximo crecimiento o decrecimiento demográfico de cada uno de ellos.¹

Como ocurre habitualmente con la utilización de modelos, como simplificaciones de la realidad que són, los resultados obtenidos no permitían apreciar las peculiaridades de cada área metropolitana, influenciadas por factores geográficos, económicos y demográficos. Sin embargo, sí que fueron capaces de identificar el seguimiento de un patrón común: la existencia de unas fases de crecimiento en función de la distancia de los distintos ámbitos territoriales al centro de la metrópolis. Las diferencias en el momento en que cada área metropolitana atravesaba estas fases permitían, además, asignarles un estado concreto en un proceso de evolución generalizable a todas ellas.

El presente artículo parte de la base conceptual de estos modelos para efectuar un análisis de los movimientos migratorios internos de 18 áreas metropolitanas europeas. Cabe señalar que el análisis no se basa directamente en los movimientos migratorios, sino en las variaciones de población entre los distintos ámbitos territoriales de cada área metropolitana. Sin embargo, dado el peso de las migraciones en el crecimiento demográfico total, muy superior al del crecimiento vegetativo, las variaciones de población son un indicador directo de los movimientos de población en el interior de las áreas metropolitanas.²

Identificación de las áreas metropolitanas: información de base y ámbitos territoriales

Las 18 áreas metropolitanas seleccionadas son Ámsterdam, Barcelona, Berlín, Bruselas, Estocolmo, Fráncfort, Hamburgo, Lyon, Madrid, Marsella, Milán, Múnich, París, Praga, Roma, Varsovia, Viena y Zagreb. Su elección trata de recoger los distintos tipos de zonas metropolitanas existentes, ya sea en cuanto a dimensiones demográficas, ubicación geográfica, relación con los sistemas urbanos en los que se ubican o pertenencia a sistemas macrorregionales.

Los ámbitos territoriales en el interior de cada área metropolitana se han identificado a partir de las distintas coronas que las forman: la ciudad central, el área metropolitana inmediata y el área metropolitana funcional. La delimitación de estas coronas o ámbitos se ha basado en el municipio de la ciudad central, al que se han agregado los municipios comprendidos en un radio de 15 y 50 km, respectivamente. Se ha añadido a estos tres ámbitos un cuarto ámbito, correspondiente al resto de la región en la que se enmarcan las áreas metropolitanas, delimitado a partir de la consideración de los municipios incluidos en un radio de 100 km. La selección de este cuarto ámbito obedece a la voluntad de identificar los posibles fenómenos de extensión de las dinámicas migratorias más allá de sus límites.³ La figura 1 muestra esas delimitaciones y la tabla 1 recoge el número de municipios, la población en el año 2021 y la superficie de cada ámbito.

En efecto, las dinámicas de crecimiento de la mayoría de áreas metropolitanas europeas no responden tanto a una estructura circular, en forma de mancha de aceite, sino que se producen siguiendo ejes y corredores. En cualquier caso, dado que el propósito del presente artículo es identificar las relaciones centro-periferia, el análisis a partir de círculos concéntricos permitirá recoger igualmente las variaciones que se produzcan a lo largo de estos corredores.

Para cada uno de los ámbitos de cada área metropolitana se ha considerado el número de habitantes de los años 1961, 1971, 1981, 1991, 2001, 2011 y 2021.⁴

Los movimientos de población como proceso

Los gráficos de la figura 2 recogen los resultados obtenidos al analizar las variaciones del peso relativo de la población de cada ámbito territorial (ciudad central, área metropolitana, área funcional y resto de la región) para cada década del período analizado (1961-2021) en cada una de las áreas metropolitanas estudiadas. Es decir, permiten observar cómo ha variado la distribución de la población sobre el territorio de cada área metropolitana. Partiendo del supuesto de que únicamente una pequeña parte de esta variación puede explicarse por el crecimiento vegetativo, los resultados permiten identificar y comparar las pautas de comportamiento de los movimientos migratorios internos de las áreas metropolitanas.

El análisis permite distinguir inicialmente dos rasgos principales. En primer lugar, un crecimiento de todas las áreas metropolitanas durante el período analizado, que en algunas ocasiones llega a duplicar la población inicial, y que en todos los casos es superior en términos absolutos y relativos al de los ámbitos regionales que las rodean (únicamente en Barcelona, Marsella y París el crecimiento, aunque sea muy superior en términos absolutos, es inferior en términos relativos). En segundo lugar, una oscilación en este crecimiento, que encontraría su máximo precisamente al inicio del período estudiado para ir descendiendo durante las décadas siguientes, pero que se revitaliza nuevamente a partir del cambio de siglo, si bien con una intensidad más baja a la del inicio del período.

Además, el análisis permite distinguir una característica más compleja: la sucesión de distintas fases de desarrollo de las áreas metropolitanas en función del crecimiento de cada uno de sus ámbitos territoriales. Estas fases pueden clasificarse en cuatro categorías principales:

– **Concentración absoluta.** Corresponde al crecimiento de la ciudad central destacado por encima del resto de ámbitos. Se trata, de hecho, de la primera fase del proceso de metropolitanización e incluso de formación de las ciudades. Por este motivo, en el momento inicial de este proceso (1961-1971), solo cinco ciudades se encuentran todavía en esta fase: Madrid, Roma, Múnich y, como ciudades en las que esta situación se prolonga aún otra década, Varsovia y Zagreb. Se trata de ciudades con un término municipal muy extenso (de los 312 km² a los 1.289 km²), que, a diferencia de la mayoría de ciudades centrales europeas, disponían todavía de

suelo abundante pendiente de urbanizar. A estas ciudades cabe añadir Berlín, que inicia repentinamente su proceso de centralización entre 1981 y 1991, valiéndose, también, de un término municipal muy extenso (893 km²).

– **Concentración relativa.** A partir de este momento, estas áreas entran en una fase en la que las ciudades centrales crecen a un ritmo mucho más lento para ceder el protagonismo a los ámbitos inmediatamente periféricos: las primeras coronas metropolitanas. Se trata de una fase en la que ya se encontraban en la década de 1961-1971 áreas como Barcelona, Milán y, de forma más acentuada, Fráncfort. Las ciudades centrales comienzan a mostrar síntomas de agotamiento del suelo disponible, mientras que la unión de factores relacionados con el mercado residencial, las características sociodemográficas de los núcleos familiares en formación y la creciente capacidad de movilidad por medio del transporte privado conduce a que el crecimiento, hasta entonces concentrado en las ciudades centrales, desborde sus límites, si bien una accesibilidad regional todavía reducida impide que se extienda mucho más allá de su entorno más cercano.

– **Desconcentración.** La siguiente fase para estas áreas es aquella en la que ya se encontraban en la misma década de 1961-1971 Ámsterdam, Estocolmo, Hamburgo, Lyon, Viena y, sobre todo, París. Es una fase relativamente madura de las aglomeraciones, en la que la ciudad central ya ha agotado sus posibilidades de desarrollo, de modo que pierde población en términos absolutos a favor, principalmente, de la primera corona metropolitana, pero también de la segunda, apoyándose ahora sí, en una elevada accesibilidad a escala regional. Se trata de una desconcentración relativa en tanto que la aglomeración sigue creciendo, pero su ciudad central decrece. Se combina en este proceso la llegada de población procedente de fuera del área metropolitana funcional con un movimiento de redistribución interna. La mayoría de las áreas metropolitanas europeas atraviesan esta fase entre 1971 y 1981 y algunas todavía la prolongarán una década más.

– **Recentralización.** Al final del período, algunas áreas metropolitanas parecen mantenerse en la fase de desconcentración, extendiéndola incluso más allá de sus límites, como parece ser el caso de Ámsterdam, Bruselas o Lyon. Sin embargo, el resto empiezan a mostrar, especialmente a partir del cambio de siglo, tendencias recentralizadoras. Estas tendencias presentan tres manifestaciones distintas: las que afectan principalmente, si no de forma casi exclusiva, a las ciudades centrales (Berlín, Hamburgo, Milán, Roma o Viena); las que afectan a las coronas metropolitanas por encima de las ciudades centrales (Barcelona, Lyon, Madrid y, con una fase aún más avanzada que conlleva nuevas pérdidas en la ciudad central, París), y las que afectan por igual a los distintos ámbitos metropolitanos (Estocolmo, Fráncfort, Praga o Varsovia). La necesidad de satisfacer la demanda de mano de obra del mercado de trabajo comportará, en la mayoría de los casos, una inmigración exterior que, debido a sus condiciones de llegada, no gozará de los niveles de accesibilidad de la población autóctona y se verá obligada a vivir cerca de los lugares en los que se concentra la actividad económica, a menudo en las mismas viviendas que quedaron libres en las fases previas de desconcentración. Al mismo tiempo, el proceso de envejecimiento conduce a que una parte de la misma población que se había marchado de la ciudad central en las fases de difusión urbana prefiera volver a los núcleos de mayor densidad de servicios y equipamientos. A este fenómeno se le añade, en muchos casos, una población joven en formación o en búsqueda de trabajo atraída por la oferta docente y laboral de las ciudades centrales.

Una interpretación a partir de los crecimientos relativos de población

El análisis de las variaciones de población ha mostrado unas dinámicas internas en las áreas metropolitanas que explican la vinculación territorial de sus ámbitos. Sin embargo, los resultados

obtenidos están hasta cierto punto condicionados por la extensión territorial de cada uno de estos ámbitos. Así, la mayor capacidad de acogida de las coronas exteriores, debido a su mayor extensión y a su menor grado de desarrollo, permitirán siempre mayores incrementos de la población y, en consecuencia, pueden esconder tendencias de los ámbitos internos igualmente significativas. En este sentido, un análisis en términos relativos aporta nuevas interpretaciones de las dinámicas demográficas metropolitanas.

Los resultados de este análisis, representados en los mapas de la figura 3, permiten observar cómo en los años sesenta el proceso de concentración metropolitana en los territorios del noroeste europeo había dado paso ya a la desconcentración de la ciudad central. Así, mientras las zonas metropolitanas del este de Europa seguían viviendo una fase de concentración absoluta (Roma, Zagreb y Varsovia) y la mayoría de ciudades europeas experimentaban una concentración relativa a favor de la primera corona, Ámsterdam y París habían iniciado ya una fase de desconcentración en favor de los municipios más alejados de la segunda corona metropolitana.

Este esquema inicial se irá expandiendo a partir de los años setenta y hasta los noventa, cuando el proceso de metropolitanización se extiende desde el norte de Europa hacia el Mediterráneo siguiendo los grandes ejes continentales que acabarían articulando el discurso territorial europeo de esos años: primero, a partir de la constelación de los sistemas urbanos de la llamada *blue banana*⁵ y, después, extendiéndose por la costa mediterránea hasta llegar a Madrid, Barcelona y Milán. A principios del siglo XXI, en Barcelona y Marsella el crecimiento llega incluso a desbordar el ámbito metropolitano para extenderse al resto de la región.

Ahora bien, en el resto de áreas metropolitanas el desarrollo de los procesos posfordistas de revalorización de la economía con base urbana (Scott, 1999 y 2001) marca, en la entrada del nuevo milenio, un proceso de nueva centralización en el que las ciudades centrales vuelven a crecer demográficamente, a menudo acompañadas de los municipios de la primera corona afectados por las mismas dinámicas que el núcleo metropolitano. El proceso de recentralización se extiende desde Ámsterdam, Bruselas, Fráncfort y Hamburgo hasta Múnich, Milán y Viena para dibujar en el 2021 un patrón claro de los procesos de revalorización de las zonas urbanas europeas.

El proceso, pues, parece volver a su inicio, irradiando el crecimiento intensivo desde el centro de Europa. Únicamente las metrópolis españolas y francesas parecen resistirse, por el momento, a la nueva fase de concentración.

Conclusión

El análisis efectuado ha permitido observar cómo las principales áreas metropolitanas europeas se encuentran en distintas fases de un mismo proceso de evolución que parte del crecimiento poblacional de la ciudad central a expensas del territorio que la rodea, para ir cediendo progresivamente el protagonismo de este crecimiento a ámbitos cada vez más alejados o para retomar, tan solo en algunas ocasiones, una recentralización del crecimiento. Como se ha indicado, este crecimiento total de la población está estrechamente relacionado con los movimientos migratorios que afectan a estas áreas, ya que el componente vegetativo tiene una incidencia mucho más baja.

Asimismo, el análisis ha mostrado que, en cualquier caso, los movimientos afectan cada vez más a un menor volumen de la población, coincidiendo probablemente con una menor disponibilidad de suelo por desarrollar, pero también con una tendencia a la ralentización que indica que el momento de mayor dinamismo de estas áreas metropolitanas ya ha quedado atrás.

Resulta difícil integrar realidades territoriales tan distintas en un único modelo de evolución de la población, dado que las variables que intervienen son muy diversas. Sin embargo, es posible identificar

algunos elementos relevantes a la hora de determinar las fases económico-territoriales que afectan a las metrópolis. Estos elementos pueden dividirse en dos grupos según su naturaleza y relevancia. Al primer grupo, identificado en la literatura clásica de la geografía económica (Polèse, 2009; Scott, 2006), pertenecen elementos como la ubicación geográfica del área metropolitana dentro del territorio europeo, la dimensión del ámbito, la estructura urbana del territorio estatal al que pertenece la metrópolis o, también, elementos de tipo político-cultural del contexto regional o nacional. El segundo grupo de factores que ayuda a comprender el modelo de evolución de la población es de tipo contextual. Se trata de variables tan distintas como la disponibilidad de suelo y la oferta de vivienda en cada ámbito, la estructura de edades de la población y su incidencia en la formación de nuevos hogares o en la variación de su tamaño medio, la demanda de población activa por parte del tejido económico o la propia articulación interna de cada área metropolitana.

En cualquier caso, como se ha mostrado, existe una dinámica centro-periferia que asigna los crecimientos de población de cada ámbito en función de estos factores. En este sentido, su consideración por parte de las administraciones y por el resto de agentes implicados en la ordenación del territorio es fundamental para adelantarse a estas tendencias, matizarlas e incluso revertirlas.

¹ Véase, por ejemplo, Hall y Hay, 1980; Berg *et al.*, 1982, o Cheshire y Hay, 1989. A principios del siglo xxi, Oriol Nel-lo (2004) llevó a cabo un ejercicio similar para las principales áreas metropolitanas españolas.

² Entre los años 2000 y 2021, el peso de los movimientos migratorios representaba el 85,6 % del crecimiento demográfico total de 15 de las 18 regiones metropolitanas analizadas. Las tres excepciones corresponden a las regiones francesas, especialmente París, con un crecimiento vegetativo excepcionalmente elevado. Véanse los datos en Eurostat: «Demographic balance and crude rates by metropolitan regions» (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>).

³ Existen delimitaciones para el conjunto de áreas metropolitanas europeas efectuadas por Eurostat a partir de los municipios (local administrative units de nivel 2, LAU2), las áreas metropolitanas (cities) y las áreas funcionales (functional urban areas, FUA). Ahora bien, un primer análisis basado en estas delimitaciones ha mostrado unos resultados ambiguos debido, seguramente, a la diversidad de criterios para la delimitación de estas unidades administrativas (por ejemplo, el nivel más elemental, LAU2, presenta ya divergencias de extensión que van de los 100 km² de los municipios de Barcelona o París a los casi 1.300 km² del municipio de Roma). Por este motivo, se ha preferido utilizar el método de las distancias lineales, más sencillo, pero más eficaz, a la hora de comparar ámbitos tan diversos. Para más detalles sobre las delimitaciones de Eurostat y su correspondencia, véase: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/huts/local-administrative-units>.

⁴ La población por municipios (LAU2) correspondiente al período 1961-2011 proviene de Eurostat: «Historical population data from 1961 to 2011». La población del año 2021, incluida en la base cartográfica de los municipios, proviene de Eurostat: «GISCO: Geographical Information and Maps. Local administrative units (LAU)». Cabe señalar que la discordancia de etiquetado y codificación entre ambas fuentes ha obligado a efectuar un ajuste para algunos municipios y, cuando estos ajustes eran insuficientes, se han debido descartar incluso algunas áreas inicialmente consideradas, como Budapest, Dublín y Copenhague. De los 13.038 municipios que componen las 18 áreas analizadas, no se han podido utilizar los datos de 54 (el 0,4 % del número total de municipios y el 0,8 % de la extensión territorial), 25 de los cuales se encuentran en el área de Fráncfort y 15 en Múnich.

⁵ El concepto *blue banana* fue desarrollado por Roger Brunet a finales de los años 1980 (Brunet, 1989). Para una interpretación más reciente, véase Brunet (2002).

MIGRACIONES INTERNAS A ESCALA METROPOLITANA EN LA ESPAÑA DEL SIGLO XXI

Jordi Bayona-i-Carrasco

Los cambios de residencia que se producen entre municipios de una misma área metropolitana son el principal factor en la evolución demográfica de los municipios urbanos, por encima de la dinámica demográfica (la diferencia entre nacimientos y defunciones) y

de la inmigración internacional en la mayoría de los municipios. A consecuencia de ello, las migraciones internas actúan redistribuyendo a la población a escala metropolitana, tanto en lo relativo al volumen como a sus características sociodemográficas. En este artículo se presenta una breve panorámica del estado actual de las migraciones internas en las principales áreas metropolitanas de España, centrándonos en cuatro aspectos que permiten caracterizar estos movimientos y explicar su impacto: 1) evolución de su volumen e intensidad, 2) participación de la población inmigrada en estas dinámicas, 3) saldos migratorios entre la ciudad central y el resto de la metrópolis, y 4) características de los municipios con más saldos migratorios.

Para llevar a cabo este análisis se utilizan los datos de la Estadística de variaciones residenciales (EVR), que nos informa de los cambios de residencia de la población entre municipios producidos en España y registrados en los padrones municipales. Como áreas de estudio se seleccionaron las seis áreas metropolitanas más importantes del Estado, que son, por orden alfabético: Barcelona, Bilbao, Madrid, Málaga, Sevilla y Valencia. Los ámbitos territoriales considerados para cada una de estas ciudades han sido los que definen los principios del proyecto europeo Urban Audit, que delimita unos ámbitos metropolitanos denominados *áreas urbanas funcionales* (AUF), que se establecen de acuerdo con criterios funcionales de influencia laboral de los mercados de trabajo de cada ciudad. El conjunto de estas seis áreas cuenta con 481 municipios y 17.304.000 habitantes en el año 2021, y sus dinámicas son representativas de lo que sucede en el resto de zonas urbanas de España.

La evolución de las migraciones internas en las metrópolis de España

Las dos áreas metropolitanas más grandes del país, Madrid y Barcelona, son las que guían el modelo migratorio del Estado, anticipando ambas las tendencias que se observarán más tarde en el resto de metrópolis. En los primeros años del siglo XXI, las migraciones internas conocieron un crecimiento de su intensidad, coincidiendo con el boom inmobiliario y con la llegada a la edad de emancipación de las últimas generaciones del *baby boom* en España y prolongando un crecimiento que se observaba desde la década de los ochenta. Un tercer fenómeno de carácter demográfico, que interactúa con los dos anteriores, es la llegada de un volumen muy importante de inmigrantes extranjeros, especialmente a las áreas urbanas de la costa mediterránea y a Madrid. Como resultado de ello, las migraciones internas metropolitanas aumentan notablemente hasta alcanzar magnitudes máximas entre los años 2006 y 2007 (figura 1), con tasas que superan valores del 65 % en Barcelona y del 60 % en Madrid, y poco más del 25 % en Málaga y Sevilla (figura 2). A excepción del AUF de Bilbao, el resto de las principales áreas metropolitanas todavía no han superado hoy en día el volumen ni la intensidad de las migraciones internas producidas en ese período, aunque el reciente crecimiento experimentado en el 2021 las sitúa en valores muy próximos en cuanto al número de migraciones totales.

Desde el 2007 en adelante, las migraciones internas, por lo general, descienden, coincidiendo con el fin de la burbuja inmobiliaria y el estallido de la crisis económica, con un descenso abrupto del número de nuevas viviendas construidas. La principal característica de esta etapa, más allá del descenso en intensidad, es la desaparición de las dinámicas de suburbanización que hasta entonces dominaban y no se observan pautas claras de localización de las migraciones desde un punto de vista territorial. Esta etapa se prolonga hasta el 2016, cuando se observa un nuevo punto de inflexión a partir del que se reanuda el crecimiento de las migraciones internas en la mayoría de las áreas urbanas observadas. En estas ciudades, la recuperación económica conllevó una creciente tensión en el mercado de la vivienda, con un intenso aumento de los precios del alquiler, que incluso llegan a superar los de los años del boom inmobiliario. Varios

son los motivos principales: una mayor proporción de acceso a la vivienda en régimen de alquiler (Módenes, 2019); un nuevo incremento de la inmigración internacional, que en algunas grandes ciudades, como Barcelona, es de mayor intensidad que el boom migratorio de inicios de siglo (Domingo *et al.*, 2021), y la competencia por la vivienda que significa la turistificación de los centros metropolitanos (López-Villanueva y Crespi, 2021). Esta recuperación se ve trastocada en el año 2020, cuando, a consecuencia de la pandemia de la covid-19, se observa un nuevo descenso de las migraciones hacia el resto de la metrópolis, que contrasta con el incremento de las salidas hacia los municipios más pequeños, especialmente los situados en zonas costeras o de atracción turística (González-Leonardo *et al.*, 2022). En cambio, los datos del año 2021 confirman las tendencias dibujadas antes de la pandemia, con migraciones internas que se acercan a los volúmenes máximos observados 15 años atrás.

La incorporación de la población inmigrada a las migraciones internas

Un segundo factor que explica la evolución de las migraciones internas es la participación de la población de origen inmigrante (figura 2). Si en el año 2000 el 9,5 % de las mayores migraciones internas en las AUF las protagonizan inmigrantes, este porcentaje se multiplica hasta el 36,3 % del 2009, muy por encima del peso que representan los inmigrados en el conjunto de la población. Con la llegada de la crisis económica, baja su participación en los flujos hasta el 28,3 % del 2016, ya que descienden las entradas desde el extranjero y aumenta el retorno. Con la recuperación económica, su peso en los flujos migratorios internos vuelve a crecer; así, en el 2019, uno de cada tres desplazamientos (el 33,5 %) está protagonizado por una persona nacida en el extranjero. Esta situación se produce siempre con porcentajes más elevados en los casos de Barcelona y Madrid debido a la mayor presencia de inmigrantes, y en el caso de Bilbao es creciente hasta el 2012 (figura 2). En esta última área, el menor impacto de la crisis económica significa que siguen recibándose inmigrantes, con unas tasas de migración y peso de los inmigrados que se acercan hasta valores similares a los de Madrid y Valencia.

Las edades en el intercambio migratorio entre ciudades centrales y el resto de la metrópolis

La mayor parte de las migraciones internas se producen en edades jóvenes, y están motivadas por las distintas etapas del ciclo de vida y las dinámicas de formación familiar. Desde una perspectiva territorial, las ciudades centrales atraen generalmente a población muy joven, que llega a ellas por motivos de estudio o de inserción laboral, atraída por la oferta educativa y la especialización laboral de las grandes ciudades. En cambio, las salidas suelen producirse a edades bastante más elevadas, coincidiendo, en muchos casos, con la formación de nuevos hogares y la llegada de hijos. La observación en distintos años de la curva que representa el saldo migratorio por edades entre la ciudad central y el resto de municipios metropolitanos nos permite distinguir la existencia de varias etapas en las migraciones internas y de modificaciones en las dinámicas familiares asociadas (figura 3). Así, el perfil del saldo migratorio dibujado para el año 2004 es característico de los momentos de máxima suburbanización, en los que se observa, en general, un proceso de expulsión de población joven de la ciudad, mayoritariamente de entre 25 y 34 años de edad, con máximos a los 25-29 años. Esta pauta se reproduce por igual en las seis ciudades analizadas.

Unos años más tarde, hacia 2010, el perfil por edades varía en plena crisis económica. Mientras que en Bilbao y Málaga se sigue observando exactamente la misma pauta de antes de la crisis, sin prácticamente variaciones, en Valencia, Madrid y Sevilla se produce una importante reducción de las salidas, que se manifiesta

incluso con mayor fuerza en el caso de Barcelona. En el inicio de la recuperación económica, durante el año 2014, los saldos negativos siguen reduciéndose, siendo más bajos en todas las áreas, hasta el punto de que llega a revertirse el saldo migratorio en muchas edades, que en un momento u otro resulta positivo. Esto sucede de forma clara en Madrid durante todas las edades activas, y se concentra en las edades más jóvenes en el caso de Barcelona. De este modo, y tras muchos años, las ciudades centrales recuperarían población en ciertas franjas de edad jóvenes por la dinámica migratoria metropolitana.

El año 2019, en cambio, nos muestra un perfil por edades de los saldos migratorios que se explica por la recuperación económica, con una nueva dinámica de expulsión de población, y con un perfil por edades que vuelve a parecerse al conocido antes de la crisis, con ligeras diferencias. Así, se mantiene la atracción por parte de los más jóvenes, de 15-19 años de edad, y los saldos negativos son menos intensos en las edades jóvenes que hace 15 años, con un retraso de los valores máximos hasta los 30-34 años, coincidiendo con el aumento de la edad de emancipación y fecundidad. En el 2020, y como efecto de la pandemia, existe en general un crecimiento de los saldos negativos en todas las edades y áreas, pero con unas pautas por edades muy similares a las del año 2019. La pandemia modifica el sentido de los flujos, pero la estructura de los saldos migratorios por edades de los centros metropolitanos es muy similar a la de años precedentes.

Las características de los municipios que participan en los movimientos migratorios internos

¿Cómo son los municipios que expulsan o atraen a población en las migraciones internas metropolitanas? Sabemos, por estudios anteriores, que las ciudades centrales expulsan población hacia los municipios periféricos y menos poblados, dinámica a la que se suman las ciudades más densas y pobladas de las respectivas áreas metropolitanas (Bayona-i-Carrasco y Pujadas, 2014 y 2020). Para añadir otros factores explicativos, se han clasificado los municipios metropolitanos en función de su nivel de renta (dividiéndolos en quintiles), a partir de los datos de renta neta disponible por hogar del *Atlas de distribución de renta de los hogares* (INE). En la figura 4 se muestran los saldos migratorios y su evolución entre municipios agrupados por quintil de renta. Evidentemente, el quintil en el que se sitúa la ciudad central es dominante en la evolución de los saldos migratorios (Málaga en el segundo, Valencia y Sevilla en el tercero, Barcelona en el cuarto y Madrid en el quinto), con una pauta de saldos negativos durante las épocas de crecimiento y una reducción durante la crisis. Sin embargo, en general se pueden observar algunos patrones comunes que nos permiten caracterizar el sentido de la movilidad: 1) existencia de una mayor estabilidad en los saldos migratorios de los municipios de rentas más altas, 2) más dependencia de la coyuntura económica en los municipios de rentas inferiores, y 3) mayores saldos migratorios positivos en los municipios de rentas inferiores a la ciudad central. Además, el período de crisis económica muestra, en general, saldos migratorios exigüos y, en consecuencia, la inexistencia de pautas migratorias claras. Se estaría, por tanto, produciendo un proceso de redistribución de la población desde los municipios más grandes y céntricos hacia las periferias metropolitanas, pero también desde municipios de rentas elevadas hacia otros de rentas más bajas, proceso motivado en gran parte por las pautas residenciales de la población inmigrada.

En general, y con pequeñas divergencias en función del AUF analizada, las migraciones internas a escala metropolitana producidas en el Estado han evolucionado condicionadas por las variaciones en la coyuntura económica, con máximas intensidades y dispersión territorial en épocas de crecimiento y retracción de la movilidad y, sobre todo, de la suburbanización en etapas de crisis. Pese a la llegada a la edad de emancipación de las generaciones vacías, la

entrada continua de inmigrantes internacionales y la competencia generada por la turistificación mantienen la presión sobre el mercado de la vivienda urbana, y, con este fenómeno, persiste la existencia de saldos migratorios negativos, en los que también participan los propios inmigrados en el momento de establecerse de forma más permanente.

MIGRAR A LA PERIFERIA O VIVIR EN EL CENTRO. MOVILIDAD RESIDENCIAL Y LOCALIZACIÓN DE LA POBLACIÓN JOVEN EN LAS ÁREAS URBANAS FUNCIONALES DE BARCELONA Y MADRID, 2001-2021

Isabel Pujadas Rúbies
Jenniffer Thiers Quintana

Dinámicas demográficas y ciclos económicos, 2001-2021

Desde hace unos años, las regiones metropolitanas de España están inmersas en una nueva etapa de su desarrollo urbano (Bayona, Gil-Alonso, Pujadas y Rubiales, 2018; López-Gay, 2017, Palomares, Feria y Susino, 2017) que se caracteriza principalmente por la reducción del crecimiento demográfico, como consecuencia directa de la incidencia de la crisis económica sobre las dinámicas migratorias y por las repercusiones de una débil fecundidad que ha modificado las estructuras de la población en favor de un crecimiento natural negativo o muy reducido; por la variabilidad de las tasas de crecimiento según las fases de expansión y regresión económica (Gil, Bayona, López-Villanueva y Pujadas, 2021); y por la reducción del proceso de suburbanización residencial y una moderada recentralización que comporta el aumento de la población joven en los centros urbanos (López-Gay, 2017; Bayona y Pujadas, 2020).

Ante este cambiante contexto, nos proponemos analizar la movilidad intrametropolitana y la localización de la población joven de 20 a 39 años en las áreas urbanas funcionales (AUF) de Barcelona y Madrid, delimitadas según los criterios de Urban Audit (Eurostat, INE), durante el período 2001-2021.

La evolución de la población en ambas áreas metropolitanas está regulada por la importancia de la inmigración extranjera y de la migración intrametropolitana y por la coyuntura económica, con flujos migratorios de gran intensidad durante las etapas de expansión económica y con saldos negativos en las etapas de regresión. Por otra parte, la dinámica del crecimiento natural también influye en una reducción sistemática del crecimiento positivo.

El crecimiento de ambas áreas urbanas ha seguido una pauta similar (figura 1). Una primera etapa de aumento elevado entre los años 2001 y 2010 al compás de la fase expansiva de la economía; una segunda etapa de crecimientos próximos a cero en los años de mayor impacto de la crisis económica, entre el 2011 y el 2015; y una tercera etapa de ligera recuperación económica, entre los años 2016 y 2020, que termina con la incidencia de la pandemia del 2020. A pesar de estas regularidades, se dan al mismo tiempo algunas diferencias destacables: una mayor intensidad del crecimiento demográfico de Madrid y su área metropolitana en las dos etapas de expansión económica y unas reducciones más notables en Barcelona en las etapas regresivas.

Las dinámicas demográficas y migratorias, combinadas según la edad y el ciclo vital de los individuos, terminan provocando que centros y periferias se diferencien progresivamente en la composición por edades. De este modo, la presencia de jóvenes y menores de edad es siempre inferior en los centros, signo de una fecundidad baja y de una emigración familiar más importante en la periferia y, por tanto, con una estructura más envejecida. Por el contrario, las periferias presentan concentraciones de población infantil y adulta joven.

Este esquema general, dominante en los últimos decenios, se está modificando por la acción conjunta de la llegada a las edades de máxima movilidad residencial de pocos efectivos de población joven por efecto de la baja natalidad y por la reducción de la emigración del centro a la periferia.

La reducción de la proporción de jóvenes es muy evidente en las periferias urbanas (tabla 1). En la periferia de Madrid, los jóvenes de 20 a 39 años representaban el 36,2 % en el 2001 y solo el 23,9 % en el 2021; en la de Barcelona, el 33,5 % y el 22,8 %, respectivamente. En cambio, la proporción de jóvenes en Barcelona y Madrid, en el año 2021, supera a la de sus periferias. Este cambio estructural tendrá repercusiones en las pautas de movilidad residencial y, sobre todo en los momentos de profunda crisis económico-financiera, favorecerá la estabilidad residencial en las capitales.

La movilidad residencial de la población joven

La evolución de los flujos de migración interna de las dos áreas urbanas muestra una gran similitud, aunque con cifras más elevadas en Madrid por su mayor dimensión demográfica (figura 2): volúmenes elevados de migración residencial en la primera década del siglo XXI, con un máximo entre el 2005 y el 2007, y un gran descenso a partir del 2010 como consecuencia de la grave crisis económico-financiera, que incide con cierta demora en las pautas migratorias (figura 3). La recuperación económica en la etapa poscrisis, entre el 2015 y el 2019, es visible con el incremento de la migración residencial, pero de corta duración y de menor magnitud, debido a que los efectivos de población en las edades de máxima movilidad han disminuido considerablemente. El impacto de la pandemia de la covid-19 se evidencia en el año 2020 con la reducción de esta migración interna y una rápida recuperación en el 2021 con cifras prepanadémicas. Del mismo modo, el peso demográfico de los jóvenes disminuye sobre el conjunto de la migración centro-periferia: pasa de ser entre el 55 % y el 60 % de la migración total en los primeros años a tener porcentajes entre el 40 % y el 47 % en los últimos años.

Las tasas de migración, que eliminan el efecto del volumen de población, ponen de manifiesto la mayor intensidad de la migración entre Barcelona y su periferia urbana que la de Madrid. Una proporción de estas diferencias se debe a la superficie municipal de ambas capitales: la de Madrid es seis veces superior a la de Barcelona, por lo que una parte considerable de la migración residencial se desarrolla en el interior del municipio.

Las pautas migratorias de los jóvenes presentan también cierta similitud entre la población española y la población extranjera (figura 4), pero con cifras más notables entre los españoles que optan por la emigración hacia la periferia. Madrid, por tener una mayor población, presenta unos flujos migratorios más elevados y su expansión residencial es de mayor dimensión.

El saldo migratorio es casi siempre negativo, tanto entre la población española como entre la extranjera, pero tiende a reducirse y aproximarse a cero durante la gran crisis económica, con una ligera reactivación en la etapa poscrisis y en el primer año de pandemia. Pese a la recuperación de la movilidad centro-periferia de los jóvenes en los últimos años, no se han logrado las magnitudes elevadas de las décadas anteriores. El efecto demográfico de las cohortes nacidas a finales del siglo XX se deja sentir en esta disminución.

Las tres etapas que se han diferenciado en el apartado del crecimiento demográfico se perciben también en la evolución a escala territorial. En el primer período de gran crecimiento, del 2001 al 2010, las tasas de migración neta son negativas en ambas ciudades y sus coronas más cercanas. En Barcelona las tasas más elevadas se localizan a lo largo del eje del Llobregat, Garraf-Ordal y en municipios del Vallès; sin embargo, el eje litoral muestra un agotamiento en la atracción de nueva población joven, saturado desde hace algunos años, sin nuevas promociones de viviendas y con precios muy

elevados. En Madrid, los municipios de atracción residencial ocupan gran parte del territorio y en todas las direcciones, aunque esto es especialmente notorio en el sur del área urbana.

En el período de la gran crisis, del 2011 al 2015, la migración neta se reduce ostensiblemente en todos los valores, las tasas negativas son más bajas y las positivas también. La crisis económica se manifiesta con mayor intensidad en la periferia, con tasas de paro más altas y grandes dificultades para facilitar el acceso a la propiedad, que cae rotundamente, mientras que los precios del alquiler disminuyen notablemente en ambas capitales. Barcelona y Madrid, junto con sus alrededores, siguen la pauta negativa con tasas reducidas.

En el último período, del 2016 al 2020, se produce cierta reactivación económica, que favorece de nuevo la movilidad residencial. Los valores negativos reproducen el esquema de expulsión del centro y de su primera corona, además de algunas ciudades con escaso suelo urbanizable. Las tasas vuelven a valores más elevados en los municipios con mayor capacidad de atracción, pero sin alcanzar los del primer período. Son pequeños municipios alejados del centro que cuentan con residencias secundarias o nuevas promociones de viviendas. En Madrid, la corona más exterior es la de mayor atracción migratoria, tanto en el norte como en el oeste y en el sur.

De la concentración de jóvenes en la periferia a la concentración en el centro

Para evaluar la concentración de la población joven de 20 a 39 años, se ha construido un coeficiente de localización que relaciona la concentración relativa de los jóvenes de cada municipio en comparación con la media de la región metropolitana. Se han calculado de forma separada los coeficientes para cada AUF. Con los resultados obtenidos, utilizando la desviación típica como medida de dispersión, se han definido cuatro categorías distintas: dos de subrepresentación y dos de concentración (tabla 2).

Por lo general, la mayoría de los municipios se distribuyen en las categorías de valores medios, entre la subrepresentación relativa y la ligera concentración. Los valores extremos son menos frecuentes. El cambio más importante se produce a escala territorial; no son los mismos municipios los que acogen a más jóvenes en los tres períodos analizados. Ha disminuido la concentración de jóvenes en municipios de tamaño medio y pequeño de población, que fueron el destino de migrantes jóvenes en años precedentes al 2011. Una vez finalizada la etapa de construcción de nuevas promociones de viviendas, y al compás de la crisis económica, su capacidad de atracción disminuye y pasa del nivel más alto a niveles bajos. Por el contrario, otros municipios pasan de una baja concentración a una concentración alta. Los casos más relevantes los encontramos en el AUF de Barcelona, encabezados por la capital, seguida por L'Hospitalet de Llobregat y Sant Adrià de Besòs, Terrassa, Sabadell, Rubí, Mataró, Granollers y sus alrededores, donde el peso de la inmigración extranjera es relevante, o en municipios con nuevas promociones de viviendas.

En el año 2001, en el AUF de Madrid se observa una distribución decreciente en coronas: más jóvenes en las proximidades de la capital y menos jóvenes en los municipios más alejados. En el 2011, se configura un área de concentración en el sur y sureste de su periferia metropolitana y, en el 2021, aparece la capital y su inmediata periferia como área de concentración de jóvenes, a la vez que se consolida la zona sur en municipios de la provincia de Toledo.

Conclusiones

Residir en Barcelona y en Madrid es la principal opción residencial para el conjunto de la población de ambas ciudades; pero, a su vez, migrar a la periferia es también una opción consolidada desde los años setenta del siglo XX y ampliamente ansiada para mejorar la

tenencia, el confort y el entorno residencial. Ambas situaciones, la inmovilidad y la movilidad, están presentes desde hace varias décadas en las dos ciudades. La principal novedad que hemos expuesto es el aumento de la población joven en las grandes ciudades y la reducción de la emigración de jóvenes hacia las periferias metropolitanas, tanto de población española como extranjera.

En este proceso de aumento de la población joven en ambas capitales influyen numerosos factores, aunque podemos enumerar algunos: 1) la crisis económica frenó el acceso a la vivienda en propiedad en las periferias, mientras que los costes del alquiler disminuyeron significativamente en las capitales; 2) existe una mayor concentración de la población inmigrante en los centros urbanos; 3) los cambios ocupacionales, a favor de la innovación y de las actividades creativas, están extremadamente centralizados en las ciudades globales, que siguen atrayendo a población joven de ciudades de menor tamaño y del extranjero, y 4) el traspaso de generaciones llenas a vacías ha facilitado la permanencia en la ciudad. Otros factores potencian, a su vez, la emigración residencial: nuevas promociones de viviendas en las áreas periféricas, la continuidad de reconvertir las segundas residencias en primeras residencias, la turistificación de los centros urbanos y el aumento descontrolado de los precios de la vivienda, además del impacto de la pandemia y las posibilidades del teletrabajo.

INCIDENCIA DEL PLANEAMIENTO TERRITORIAL Y URBANÍSTICO EN LA CONFIGURACIÓN DE LOS MOVIMIENTOS MIGRATORIOS EN LA REGIÓN METROPOLITANA DE BARCELONA

Joan López Redondo

Migraciones, vivienda y planeamiento

Existe una clara relación entre el planeamiento territorial y urbanístico y los movimientos migratorios residenciales. Esta relación se basa en que la población se va a vivir allí donde existe oferta de vivienda y en que la oferta de vivienda se da en suelos calificados con este propósito, función que corresponde al planeamiento. Así, a partir de esta relación, el planeamiento sería el primer determinante de la magnitud y la dirección de las migraciones, y el mecanismo a través del cual ejerce esta influencia sería la vivienda, concretamente, la oferta potencial de vivienda.

La magnitud de las migraciones vendrá definida por el dimensionamiento de la población futura a la que deberá proveerse de una oferta de vivienda, que requerirá estimaciones complejas en las que se combinen múltiples variables demográficas y económicas. La dirección de las migraciones, por su parte, debe responder a los criterios de localización de los futuros desarrollos, que deben basarse en criterios de funcionalidad, sostenibilidad y competitividad y en todos los que se consideren oportunos. Como resulta evidente, este ejercicio se verá condicionado por el contexto territorial en el que se desarrolle, tanto en lo que se refiere a sus características físicas como a la preexistencia de desarrollos urbanos.

De hecho, uno de los principales propósitos del planeamiento ha sido siempre este: promover nuevos desarrollos allí donde se consideraba adecuado y asumir que estos nuevos desarrollos conllevan movimientos redistributivos de la población. En el área barcelonesa estos objetivos han estado presentes en las distintas figuras que han propuesto su ordenación a lo largo de las últimas décadas, desde el Plan Comarcal de 1953 hasta el Plan Provincial de 1959, el Plan Director del Área Metropolitana de Barcelona de 1966, el Plan General Metropolitano de 1976, el Plan Territorial General de Cataluña de 1995 o, para el ámbito de la región metropolitana de Barcelona que nos ocupa, el Plan Territorial Metropolitano de Barcelona (PTMB) del 2010, que lo desarrollaba.

Ahora bien, como es sabido, la adecuación final de la realidad al escenario planeado ha sido solo parcial en prácticamente todos los casos citados. Estas desviaciones se explican por distintos motivos, que van desde los posibles errores en el dimensionamiento de la propuesta o las dificultades de ejecución del propio planeamiento hasta factores externos como las sucesivas crisis económicas que han afectado al mercado de la vivienda, pasando por el papel de los distintos agentes que intervienen en el mercado inmobiliario y por el peso que pueda tener en este la demanda interna.

Todos estos factores han tendido a alterar de forma más o menos destacada la conversión directa de las unidades de vivienda previstas por el planeamiento en movimientos de población en los períodos cubiertos por las citadas figuras de planeamiento. Y todos ellos han incidido, también, en los últimos veinte años. El presente trabajo procura explicar este proceso.

Migraciones y oferta de vivienda

Como se ha apuntado, allí donde cabe esperar mayores incrementos de población –y, por tanto, saldos migratorios positivos más elevados– es donde se dispone de mayor oferta de vivienda nueva. El estudio de los municipios de la región metropolitana de Barcelona a lo largo de los últimos veinte años muestra hasta qué punto esto es mayoritariamente cierto. Así, el gráfico 1 permite observar cómo existe, en efecto, una relación positiva entre estas dos variables: cuanto mayor es la oferta de vivienda nueva, mayor es el saldo migratorio de los municipios metropolitanos.

El gráfico permite observar, además, que no todos los municipios han obedecido del mismo modo a esta relación. Así, mientras que en algunos municipios cada unidad de vivienda nueva se ha traducido en un incremento de la población de más de dos personas (color verde más oscuro en el gráfico 1 y en el mapa 1), en otros muchos esta capacidad de atracción ha sido mucho más baja, hasta llegar al caso de municipios en los que cada nueva vivienda ha comportado un crecimiento de menos de un habitante o, incluso, de municipios con pérdida neta de población (color marrón).

En estos últimos casos, los motivos pueden responder a que la mayoría de la oferta de vivienda nueva no haya sido finalmente ocupada por desajustes en el mercado inmobiliario (elevados precios de la vivienda, rentas bajas de la población, dificultades de financiación) o a que esta oferta haya servido sobre todo para cubrir la demanda interna de vivienda, es decir, la producida por la emancipación o la división de hogares existentes del mismo municipio.

Oferta de vivienda y planeamiento

La relación entre la oferta de vivienda nueva y la llegada de población es, como se ha dicho, solo una de las dos condiciones a partir de las que el planeamiento incide en la magnitud y la dirección de los movimientos migratorios. La segunda es, precisamente, la ejecución de este planeamiento, es decir, la materialización en oferta real de vivienda de lo establecido en las distintas figuras de planeamiento. En este sentido, el análisis del nivel de ejecución de las unidades de vivienda previstas en los últimos veinte años permite observar desviaciones significativas respecto a lo que establecía el planeamiento territorial.

En la región metropolitana de Barcelona, corresponde al planeamiento urbanístico fijar la oferta de vivienda. Desde el año 2010, la fijación de esta oferta debe ajustarse a lo que establece el PTMB, que vela porque las propuestas de las distintas figuras de planeamiento urbanístico municipal y plurimunicipal respondan a un modelo territorial equilibrado, eficiente y sostenible.

Como es sabido, el PTMB abogaba por un modelo territorial policéntrico que permitiera, por una parte, limitar la congestión de los ámbitos centrales de la región metropolitana y, por otra, distribuir esa descongestión de forma equilibrada sobre el territorio atendiendo

a las pautas de desarrollo urbano que garantizaran la eficiencia funcional y minimizaran el consumo de suelo. Se ordenaba, de este modo, un proceso de poblamiento que, de forma similar a la mayoría de áreas metropolitanas, había tendido a concentrar los mayores crecimientos de población en el centro (Barcelona y su continuo urbano) para ir expandiendo progresivamente este crecimiento a ámbitos cada vez más periféricos.

Así, como permite observar la tabla 1, hasta la década de 1950 los mayores incrementos de población se concentraban en el municipio de Barcelona. Sin embargo, a partir de entonces, las altas densidades alcanzadas empezaron a saturar el ámbito y los crecimientos desbordaron hacia su entorno más inmediato. El resto del área metropolitana experimentó el mismo proceso a lo largo de las dos décadas siguientes, hasta que en la década de 1990 los mayores incrementos se trasladaron ya al resto de la región metropolitana. La fuerte ola de inmigración exterior de la primera década del siglo XXI trasladó la primacia al resto de Cataluña, que la devolvería a la segunda corona metropolitana a lo largo de estos últimos años.

Para conocer la evolución futura de esta población, en el 2004, el Programa de Planeamiento Territorial partió de los datos del 2001 para elaborar los escenarios de población y actividad que debían orientar sus propuestas hasta el año 2026. Partiendo de estos escenarios, el PTMB proponía una oferta de 763.670 viviendas principales nuevas en el conjunto de la región metropolitana de Barcelona, que debían sumarse al 1.607.373 existentes en el año 2001.¹

Para moderar las elevadas densidades y los patrones de crecimiento desordenados que se habían producido en el centro metropolitano durante las primeras fases de este proceso –y que tuvieron notables impactos sobre la calidad de vida de la población, la eficiencia funcional y la sostenibilidad ambiental– y, al mismo tiempo, para impedir que sus efectos se reprodujeran en el resto de la región metropolitana, el PTMB propuso un modelo de crecimiento nodal del territorio. En este modelo se establecía un límite para los nuevos desarrollos urbanos en función de sus características, dimensión y localización. Este límite se fijaba a partir de las llamadas *estrategias para los núcleos urbanos*. Aparte de estos núcleos, el PTMB identificaba unas áreas de refuerzo nodal metropolitano que, de acuerdo con sus posibilidades de desarrollo, debían acoger los crecimientos más importantes para reequilibrar el reparto de la población a partir de una estructura nodal del territorio: las áreas urbanas de desarrollo nodal de Garraf, Martorell y Granollers-Congost; las áreas urbanas de polarización de Riera de Caldes y Tenes-Besòs, y los ejes urbanos de desarrollo nodal de El Penedès (Santa Margarida i els Monjos - Vilafranca del Penedès - Sant Sadurní d’Anoia) y El Vallès (Cardedeu - Llinars del Vallès - Sant Celoni).

Sin embargo, lo cierto es que los datos de vivienda pendiente de desarrollar para los distintos ámbitos funcionales metropolitanos representados en el mapa 2 evidencian las diferencias entre lo previsto en el PTMB para el año 2026 y la situación existente seis años antes de que se alcance este umbral temporal.

Como muestra esquemáticamente la figura 1, el mayor incremento en términos absolutos previsto en el PTMB correspondía al área metropolitana de Barcelona, con más de 300.000 viviendas principales nuevas. Ahora bien, en términos relativos, el área metropolitana tenía el menor crecimiento (29 %), mientras que los incrementos más significativos correspondían a los territorios de dichos ámbitos de refuerzo nodal metropolitano: Granollers-Congost (113 %), Vilafranca del Penedès (136 %), Martorell (133 %), Riera de Caldes (121 %) o Garraf (172 %).

Lo más significativo es que, hasta el año 2020, los ámbitos funcionales habían desarrollado de forma muy distinta la oferta de vivienda nueva que tenían prevista. Así, los inicialmente más consolidados son los que desarrollaron un porcentaje más elevado de

su potencial: el área metropolitana (67 %), Terrassa (61 %), Sabadell (84 %) y Mataró (68 %); por el contrario, los ámbitos nodales donde el PTMB preveía mayores crecimientos fueron precisamente en los que el nivel de realización resultó menos destacado: Granollers-Congost (31 %), Vilafranca del Penedès (33 %), Martorell (27 %), Riera de Caldes (50%) y Garraf (28 %).²

Es decir, en este caso, la limitación del planeamiento para incidir en los movimientos de la población no responde a factores relacionados con el mercado inmobiliario o con el peso de la demanda interna, sino sencillamente a las dificultades para su ejecución. Así, el retraso en la elaboración de los planes directores urbanísticos que debían concretar los desarrollos previstos para cada ámbito –trece años después de la aprobación del PTMB solo se han iniciado los trabajos del Plan Director Urbanístico Metropolitano (PDUM), aprobado inicialmente en marzo del 2023– ha provocado que el crecimiento de población se produzca de forma desigual sobre el territorio. Seguramente, a dicha desigualdad ha contribuido el escaso desarrollo del resto de determinaciones del PTMB, que también explicaría que los mayores crecimientos se hayan producido sobre los ámbitos que ya disponían de la mejor dotación de infraestructuras de transporte.

La consecuencia de este incumplimiento tiene una doble vertiente. Por un lado, en el interior de la región metropolitana no se ha alcanzado el propósito reequilibrador al que aspiraba el PTMB, ya que la falta de vivienda ha impedido que se produjeran los movimientos migratorios que debían hacerlo realidad. Por otro, el crecimiento del conjunto de la región ha sido inferior al previsto y, aún más significativo, los crecimientos potenciales que no se han producido en la región se han trasladado a otros ámbitos, especialmente a las comarcas gerundenses y al Camp de Tarragona. Así, el escenario de reparto proporcional de las proyecciones demográficas elaboradas por el Programa de Planeamiento Territorial preveía que, de 1,3 millones de habitantes que debía crecer Cataluña hasta el año 2026, el 71 % correspondería a la región metropolitana. Ahora bien, en el 2021, cuando prácticamente se ha agotado este crecimiento para el conjunto de Cataluña, la región metropolitana solo ha absorbido el 57,4 %, mientras que las comarcas gerundenses y el Camp de Tarragona han duplicado las previsiones del programa de planeamiento. Por tanto, la no ejecución del planeamiento previsto ha dirigido los destinos migratorios hacia otros ámbitos y ha tendido a sobrecargarlos.

El futuro escenario de las migraciones metropolitanas

Además de mostrar el nivel de realización de las propuestas del PTMB y proporcionar una idea de los crecimientos de población asociados a esta, la figura 1 es también una radiografía probable de los principales movimientos migratorios futuros en la región metropolitana. Si se realiza finalmente el planeamiento previsto, los ámbitos que disponen de los mayores remanentes de vivienda serán, lógicamente, los que atraerán a más población. Buena parte de esta población llegará directamente de fuera de la región metropolitana, pero la mayoría provendrá de la propia región, básicamente a partir de la conocida dinámica consistente en la llegada de migración desde el exterior al centro de la región y la redistribución interna desde este centro a la periferia.

En cualquier caso, será necesario redimensionar estos movimientos para las próximas décadas. En este sentido, el PDUM elabora sus propuestas de desarrollo a partir de proyecciones demográficas de escala regional que permiten recoger el modelo propuesto por el PTMB. Así, las proyecciones demográficas realizadas para el PDUM estiman para el año 2050 una población de 5,9 millones de habitantes en el conjunto de la región metropolitana, es decir, 676.000 habitantes más que en el año 2021.

Es destacable que, a pesar de tener competencias urbanísticas únicamente sobre el ámbito de los 36 municipios que componen el área metropolitana, las proyecciones se efectúan para el conjunto de la región. Esta determinación se basa en dos razones. En primer lugar,

la constatación de que las dinámicas demográficas que afectan al área metropolitana de Barcelona responden a lógicas que abarcan la región metropolitana, Cataluña y, por la importancia del componente migratorio, el mundo entero. En este sentido, los escenarios de población no pueden elaborarse exclusivamente para el reducido territorio del área metropolitana, ya que este ámbito ni explica su casuística ni puede absorber completamente sus efectos. En segundo lugar, la consideración del PDUM como un «plan de oferta», es decir, un plan que orienta sus propuestas de desarrollo a maximizar la satisfacción de la demanda de vivienda hasta que esta satisfacción comprometa los objetivos de habitabilidad y sostenibilidad del propio plan.

Existe, de hecho, una tercera razón: el cumplimiento de las determinaciones del PTMB en relación con el crecimiento equilibrado de la región. Las propuestas del PDUM permiten acoger la práctica totalidad de la demanda de vivienda prevista para el área metropolitana hasta el año 2050, el 90 % sin considerar los desarrollos que se producirán a raíz de la concreción de las diferentes estrategias en asentamientos urbanos que tendrá que determinar el futuro Plan de Ordenación Urbanística Metropolitana. Las propuestas, además, son coherentes con el Plan Territorial Sectorial de Vivienda de Cataluña, en su documento para la aprobación provisional, que contempla un parque de 1,53 millones de viviendas principales para el año 2042. La forma en que el PDUM ordena estos desarrollos reproduce a escala del área metropolitana el modelo de crecimiento policéntrico del PTMB: las demás actuaciones de transformación de interés metropolitano (los ámbitos de centralidad ordenados o no ordenados, los ámbitos de oportunidad metropolitanos y los ámbitos de regeneración urbana) concentran la mayoría de la nueva oferta de vivienda, superior incluso a la prevista por el planeamiento vigente. Y eso se lleva a cabo, como se ha señalado, siguiendo criterios de densidad, compacidad y combinación de usos.

Igualmente, y pese a la cercanía del horizonte temporal del PTMB (el año 2026), sus propuestas para la segunda corona también serían capaces de satisfacer la demanda prevista por el PDUM en este ámbito. Ahora bien, tanto si estas propuestas se mantienen como si son revisadas y actualizadas, sería positivo que se realizara el planeamiento urbanístico que debe desarrollarlas. Ese sería el modo de lograr que los movimientos migratorios de la población se dirigieran mayoritariamente allí donde lo aconseje la consideración conjunta de todas las variables que intervienen en el territorio.

¹ Para asociar las viviendas a las migraciones de la población, es necesario considerar únicamente las viviendas principales y no las totales, ya que estas últimas incluyen también las secundarias y las vacantes. Sin embargo, la estimación del remanente de vivienda principal presenta una complejidad especial, en tanto que obliga a establecer un porcentaje de principalidad para las viviendas terminadas entre la última fecha en que se dispone de datos del parque (el censo de viviendas del 2011) y el momento actual. En la presente estimación, este porcentaje se ha basado en el existente en el año 2011. Sin embargo, el sumatorio de las viviendas terminadas consideradas principales en el stock de viviendas principales puede presentar distorsiones debidas, principalmente, a dos factores. Por un lado, la bondad de los datos sobre el stock, que en el presente caso corresponde al censo de viviendas del 2011, que, por estar elaborado sobre una muestra, puede comportar alguna desviación significativa; por otro lado, la conversión de viviendas secundarias o vacantes en principales.

² Para una descripción detallada de la metodología utilizada para el cálculo de este remanente, véase el documento d), «Potencial de vivienda y actividad de la segunda corona metropolitana de Barcelona», del documento de estudios justificativos del *Plan Director Urbanístico Metropolitano*. Documento para la aprobación inicial, así como la descripción de la propuesta del mismo plan para el ámbito del área metropolitana (<https://urbanisme.amb.cat/informar-se/document-aprovacio-inicial>).

CONTEXTO ECONÓMICO Y MIGRACIONES EN LA REGIÓN METROPOLITANA DE BARCELONA, 2001-2020

Jesús de la Varga García

Las dinámicas demográficas de los últimos años en Cataluña muestran una importante reducción de la natalidad y el progresivo aumento de la esperanza de vida; de media, la población vive cada vez más. Algunos de los miembros de las numerosas cohortes de la generación del *baby boom*, que hoy están en edad de trabajar, en breve llegarán a la edad de jubilación.

A medio plazo, este escenario de descenso de la población activa puede tener efectos sobre el crecimiento económico futuro, lo que obligaría a repensar las políticas públicas y sociales de los próximos años. La economía y la demografía son dos disciplinas estrechamente relacionadas. Los factores demográficos ejercen un efecto destacado en el desarrollo de la economía y, al mismo tiempo, la dinámica de los procesos demográficos también está determinada por factores socioeconómicos.

En las dos últimas décadas, el factor de desarrollo de las poblaciones en las grandes áreas urbanas de Europa no ha sido el crecimiento natural, sino las migraciones exteriores. Las migraciones que afectan a estas regiones tienen, en la mayoría de los casos, una causa económica y están directamente relacionadas con las necesidades de los respectivos mercados de trabajo. Las fluctuaciones del ciclo económico en estos ámbitos regulan, al alza o a la baja, los flujos y stocks de inmigrantes.

La región metropolitana de Barcelona (RMB) recibió durante la primera década del siglo XXI un importante contingente de población extranjera, atraída, en gran parte, por la demanda de mano de obra de una sociedad que, en años de un fuerte crecimiento económico, no podía absorber esta demanda con la oferta disponible de población autóctona. Este movimiento migratorio sirvió para compensar el estancamiento demográfico de una de las regiones con menor crecimiento natural del continente.

Esta dinámica demográfica expansiva, que llevó a España a ser el mayor receptor mundial de inmigrantes internacionales después de los Estados Unidos, está estrechamente vinculada a una fuerte expansión de la economía metropolitana. Entre los años 2001 y 2010, el producto interior bruto (PIB) de la RMB creció un 48,6 % (tabla 1).

A partir del año 2009, se produjo una caída drástica del crecimiento migratorio, tanto en España como en Cataluña, como consecuencia de una crisis económica general de alcance mundial que se había iniciado a raíz de un crac crediticio en los Estados Unidos. La marcha de algunos trabajadores inmigrantes y jóvenes como reacción al desempleo o a la disminución de los ingresos provocó que en España el número de emigraciones al exterior superara el de las inmigraciones durante los primeros años de la década anterior.

En el quinquenio 2011-2015, la población residente en la RMB cayó un 1 % y el PIB se estancó y tan solo creció un 3,7 %. No fue hasta el período siguiente (2016-2019) cuando la actividad económica aumentó con más fuerza (12,9 %). Sin embargo, el impacto de la crisis sanitaria provocada por la covid-19 supuso un retroceso extraordinario de la economía metropolitana a partir del primer semestre del 2020.

La contracción del PIB en España por la pandemia ha sido la mayor en la etapa democrática. Ha sido también una crisis de intensidad más pronunciada que la vivida en el conjunto de la Unión Europea (UE) debido, entre otros aspectos, al mayor peso de las actividades «sociales» y de las pymes (Arce, 2021). La caída de ingresos ha sido mayor en las ramas de actividad que requieren una mayor interacción humana, como la hostelería o el ocio. Por ello, los efectos de la recesión han sido especialmente negativos en las regiones insulares y en la costa mediterránea, así como en los colectivos de trabajadores más vulnerables jóvenes, con contrato temporal y con rentas más bajas.

Esta mayor volatilidad cíclica, puesta de manifiesto con la crisis de la covid-19, no es un fenómeno nuevo. La recesión causada por la crisis financiera del 2007 implicó una pérdida de sincronía cíclica para los países periféricos de la UE. Los ciclos económicos españoles han pasado a estar desacoplados de los de las principales economías de la eurozona. Esto se traduce en una disparidad en la evolución económica de los diferentes países en el período de recuperación posterior, que hace que algunos Estados presenten un crecimiento mucho más lento y atrasado.

Dos años después del inicio de la pandemia, la economía europea sigue sufriendo una serie de perturbaciones que la desestabilizan. El Banco Mundial señala que la inflación muestra un fuerte aumento desde sus valores mínimos a mediados del 2020 debido a la recuperación de la demanda mundial, los cuellos de botella en la oferta y el alza marcada de los precios de los alimentos y energía, en especial, desde la invasión rusa de Ucrania. En comparación con la década de los setenta, la actual crisis ha provocado un alza de precios de un conjunto más amplio de productos básicos relacionados con la energía.

Todo ello genera una disminución de los ingresos reales disponibles para las familias, un aumento de los costes de producción y una restricción de las condiciones financieras de acceso al crédito por el aumento de los tipos de interés, que limita el espacio para políticas económicas expansivas. En julio del 2022, la Comisión Europea previó que la inflación alcanzaría este año máximos históricos en la UE y que el PIB crecería el 2,7 % en el año 2022 y el 1,5 % en el 2023.

Las últimas previsiones disponibles del Banco de España están condicionadas por la gran volatilidad de los mercados financieros, la guerra y los cambios en las expectativas de respuesta de la política monetaria a la inflación. Los principales riesgos que se señalan para la marcha de la economía española son: la duración y la intensidad del conflicto bélico, la evolución de la pandemia, el consumo de las familias, la evolución de los precios de la energía y los cuellos de botella en las cadenas globales de producción y suministros (Gavilán, 2022).

Si tenemos en cuenta la correlación existente entre la variación del PIB y el crecimiento de la población en el ámbito metropolitano durante el período 2001-2019, la evolución del cuadro macroeconómico actual parecería poco favorable a una llegada en masa de extranjeros a la RMB. Sin embargo, las diferencias en los salarios y en el acceso a servicios básicos (sanidad o enseñanza) respecto a países y regiones del mundo con unas condiciones de vida más precarias podrían mantener en cierto nivel el flujo de llegada de nuevos inmigrantes. Cabe insistir en que, a corto plazo, estos flujos internacionales se convierten en el único factor posible de crecimiento y desarrollo de la población en las grandes áreas urbanas de Europa, también en la de Barcelona.

Hasta aquí hemos tratado la relación existente entre los ciclos económicos del siglo XXI y las variaciones de población experimentadas en la RMB por movimientos migratorios. Debe señalarse que, en el contexto de migraciones intrametropolitanas, también se han encontrado vínculos entre la evolución del PIB y los procesos de suburbanización o *sprawl*. Los estudios territoriales del Área de Desarrollo de Políticas Urbanísticas del Área Metropolitana de Barcelona (AMB) nos muestran cómo los movimientos migratorios internos, de dentro a fuera del ámbito Rondes de Barcelona, se reactivan en los períodos de expansión económica. Por el contrario, durante los períodos de crisis, las personas atraviesan mayores dificultades para emprender cualquier proyecto de vida y se reduce la emigración de los centros urbanos hacia las periferias.

Se trata de una movilidad de carácter residencial, que se produce en una misma área urbana y que no representa ninguna interrupción de la actividad cotidiana de los individuos. Estos flujos se vinculan de forma directa con el desarrollo del ciclo vital de las personas,

básicamente, con la emancipación personal (Bayona-i-Carrasco y Pujadas, 2014). De hecho, el perfil demográfico característico en las migraciones internas en la RMB es el de una persona en una franja de edad comprendida entre los 25 y los 45 años y de nacionalidad mayoritariamente española, aunque, proporcionalmente, se mueven más los extranjeros.

La disponibilidad y el precio de las viviendas son los factores clave a la hora de elegir una localización en la RMB donde fijar nuestra residencia. Escogeremos un sitio u otro en función de nuestros ingresos. La vivienda no es solo un bien de primera necesidad, sino también un bien de inversión y un fondo de ahorro. Aparte de su valor de uso, también tiene un valor de cambio (Alabart, 2007). Esta imperfección del mercado no es corregida por los poderes públicos de forma eficiente. La vivienda protegida es muy escasa en nuestro ámbito urbano y no puede condicionar demasiado los movimientos de las personas y las familias dentro de la RMB.

Un efecto de estas migraciones internas es el incremento de la distancia y el tiempo empleado para los desplazamientos laborales. Este aumento de la movilidad obligada carga una red viaria congestionada, empeora la calidad del aire y tensiona el sistema de transporte público metropolitano, que requiere nuevas inversiones para aumentar la red y mejorar el servicio.

Dentro de la metrópolis la movilidad varía según el grupo social involucrado. Si bien las pautas de movilidad de los estratos sociales con ingresos bajos se asemejan bastante a las de los que cuentan con ingresos más altos, en cuanto a la existencia de un proceso de descentralización y suburbanización, los destinos escogidos dentro de la metrópolis son diferentes. Mientras que los primeros tienden a situarse en las ciudades más densamente pobladas de la primera y segunda coronas, los segundos se dirigen hacia zonas menos pobladas y relativamente alejadas de la ciudad central.

Esto vendría a demostrar que los movimientos migratorios imbricados en los procesos de metropolitanización a menudo también se asocian a cierta expectativa de movilidad social. El cambio de la vivienda principal se vincula por parte de algunas personas a un deseo de mejorar la calidad y la naturaleza del entorno urbano en el que se reside. Esta segregación residencial puede llevar a los municipios de la RMB a cierta especialización social, en función de su nivel de renta, y contribuir a crear un territorio desigual. La actuación de los poderes públicos debe contribuir a equilibrar socialmente la región y evitar la formación de ejes de vulnerabilidad territorial.

Las incertidumbres en torno al cuadro macroeconómico actual y a la evolución del mercado inmobiliario, por el endurecimiento de las condiciones de acceso al préstamo por parte de las familias para adquirir una vivienda, hacen prever que los procesos de suburbanización, que han caracterizado a los principales núcleos urbanos de Europa y sus periferias durante las fases de expansión económica de este siglo, pierdan intensidad durante los próximos meses en la RMB.

Si la RMB quiere consolidar su posición como una de las áreas urbanas de referencia en la UE y pretende seguir siendo un foco de atracción de capital humano, debe asegurarse un crecimiento económico sólido en el futuro, adaptado a los retos que conllevan la nueva revolución energética y el cambio climático, así como el retorno de algunas de las actividades productivas de carácter industrial que fueron deslocalizadas en el pasado. Los ejes centrales de las políticas públicas en el territorio deberían orientarse a la provisión de vivienda protegida y a la mejora de la calidad de la red de transporte público.

LAS MIGRACIONES INTERNAS EN BARCELONA (2000-2021)

María Jesús Calvo
Anna Vergés

Introducción

Bajo una capa de aparente tranquilidad, Barcelona registra numerosos movimientos internos. La estabilidad de los recuentos de la población empadronada esconde intensas corrientes de fondo, entre las que destacan la creciente heterogeneidad de la población y el dinamismo interno y externo. En este artículo nos proponemos analizar los movimientos demográficos que se han registrado dentro de la ciudad en las últimas dos décadas, con una mirada atenta a la fotografía disponible más reciente del 2021. Analizamos con detalle estos movimientos y quienes los protagonizan, y los contextualizamos con datos que miden la satisfacción de los residentes con su vida en la ciudad y la percepción de lo que supone la accesibilidad a la vivienda para permanecer en el barrio. Para ello, nos hemos adentrado en el Padrón municipal de habitantes y en la Encuesta de servicios municipales.

1. Evolución reciente de la población y de los componentes demográficos en Barcelona

Durante las dos primeras décadas del siglo XXI, la ciudad central y el área metropolitana de Barcelona se han transformado intensamente. Como en otras ciudades europeas, el perfil de los residentes, la actividad económica, el espacio público o la movilidad han sufrido profundas metamorfosis vinculadas al desarrollo tecnológico, a la creciente movilidad de las personas y al avance hacia una ciudad más sostenible y diversa. La lectura de la población empadronada a 1 de enero de 2022 sitúa en 1,64 millones el número de residentes en la ciudad, cerca de un 9,1 % más que hace dos décadas. El movimiento migratorio impulsó el ascenso durante la primera década, al que siguió una fase de estabilidad y un lento ascenso hasta el pico del 2020.

En cuanto al perfil de los residentes, en Barcelona ahora hay menos niños y jóvenes (1,6 puntos menos sobre el total) y más población adulta mayor (3 puntos más). Ha disminuido la población autóctona (que ha pasado del 57,8 % al 48,8 %), al mismo tiempo que ha aumentado la población foránea, en especial la de nacionalidad extranjera (que ha saltado del 6,3 % al 22,2 % del total).

Con respecto a los movimientos demográficos, aparece una dinámica claramente divergente entre el movimiento vegetativo y el migratorio. Dentro del primer bloque, los 11.510 nacimientos del 2021 representan un 8,5 % menos que en el 2000, mientras que las defunciones se han mantenido alrededor de las 15.500. Sin embargo, el movimiento migratorio ha cambiado de escala: las altas por inmigración se han triplicado en el período analizado hasta las casi 100.000 del 2021, y las bajas por emigración han aumentado un 71,2%, hasta las 67.000.

No obstante, se producen otros movimientos demográficos a los que habitualmente no se presta demasiada atención: se trata de los movimientos administrativos, cambios de nacionalidad o cambios de domicilio dentro de la ciudad. Es sobre estos últimos donde pondremos el foco del análisis.

2. Las migraciones internas

El movimiento interno en Barcelona ha cobrado protagonismo a medida que los flujos migratorios se han intensificado y la ciudad se ha vuelto más diversa. Los cerca de 60.000 cambios de domicilio que se registraban anualmente a principios de siglo han pasado a una media de 100.000 en el último cuatrienio, con un máximo histórico de 117.487 en el 2021. Las tasas de cambios de domicilio por 1.000 habitantes han pasado del 39,2 ‰ en el 2000 al 71,8 ‰ en el 2021.

Durante el 2021, los cambios de domicilio en la ciudad se han intensificado y se ha recuperado la caída del 2020, atribuible en gran parte a la pandemia y a los efectos derivados del confinamiento, pero han superado, con creces, los registrados durante el 2019. De los casi 100.000 movimientos que se registraron en el 2019, durante el 2020 se redujeron un 15,7%, hasta los casi 84.000. Los 117.467 cambios registrados en el 2021 representan un 40,5 % más que en el 2020 y un 18,4 % más que en el 2019.

2.1 El perfil de los residentes que cambian de domicilio

En línea con un ligero predominio de la población femenina en la ciudad (el 52,4 % del total de residentes), las migraciones internas también reflejan esta ligera superioridad numérica de las mujeres (en torno al 52,0 %), muy similar a la registrada a principios de siglo.

En cuanto a la edad, son los adultos jóvenes los que más cambian de domicilio en la ciudad (un 53,6 % tiene de 25 a 44 años), con una ligera diferencia por sexo: las mujeres son de media algo mayores (34,3 años en el 2021) que los hombres (32,9 años). Sin embargo, son bastante más jóvenes que los que emigran de la ciudad (36,9 años).

Con respecto a la nacionalidad de las personas que migran internamente, el gráfico 4 refleja el salto adelante que protagonizaron los residentes de nacionalidad extranjera, en línea con su creciente peso demográfico. Los migrantes internos con nacionalidad española siguen siendo mayoría (un 53 %), pero lo son cada vez menos. En cuanto a la tasa de estas migraciones, los residentes de nacionalidad extranjera se trasladan tres veces más de domicilio (149,1 ‰) que los españoles (48,2 ‰).

Los italianos, colombianos, venezolanos, paquistaníes y hondureños son los que más cambian de domicilio dentro de la ciudad. Es una lista similar a la de la población extranjera residente según la nacionalidad, pero con algún matiz interesante: los paquistaníes, franceses, chinos o marroquíes se trasladan menos dentro de la ciudad de lo que indicaría su peso relativo, mientras que los colombianos o los venezolanos se trasladan más. También llama la atención que, de las principales nacionalidades analizadas, por regla general se trasladan más mujeres que hombres, salvo si son paquistaníes, hindúes o marroquíes.

2.2 Migraciones internas vs. preferencias

Uno de los rasgos más constantes de las migraciones dentro de Barcelona es la fuerte tendencia a permanecer en el mismo distrito (un 49 %). Los distritos con mayor tasa de autocontención son Nou Barris (58,3 %) y Sarrià-Sant Gervasi (57,3 %) –que ocupan la penúltima y la primera posición en términos de renta respectivamente–, mientras que Gràcia (37,7 %) y Les Corts (41,5%) son los distritos que retienen menos a sus residentes (véase el gráfico 6). Los desplazamientos entre barrios siguen un patrón similar, con una marcada tendencia a permanecer en el mismo barrio o en barrios del mismo distrito o adyacentes.

Estos resultados se alinean con los obtenidos en la Encuesta de servicios municipales (ESM): a la pregunta «Si tuviera la posibilidad y los medios para cambiar de residencia, ¿dónde iría a vivir?», un 54,0 % respondió que se quedaría a vivir en su barrio y un 16,7 % respondió que se iría a vivir a otro barrio de la ciudad (ESM, 2021). Hay que tener presente que los barceloneses puntúan alto vivir en la ciudad (7,5 sobre 10) y más aún en su barrio (7,8).

Sin embargo, los barrios de las zonas más centrales de la ciudad son los que tienen saldos negativos en movimientos internos, incluyendo todos los barrios de Ciutat Vella y casi todos los del Eixample; en cambio, los barrios de Sant Martí y Horta-Guinardó tienen un saldo neto positivo. La tranquilidad y el ambiente del barrio son dos de los aspectos más apreciados por el conjunto de residentes de la ciudad, pero cada barrio tiene su propio abanico de factores

de atracción: de Sant Martí se valora el urbanismo y la proximidad a la playa; de Horta-Guinardó, las zonas verdes y los parques; del Eixample, su centralidad, y de Gràcia, su actividad comercial y que «parece un pueblo» (ESM, 2020).

El gráfico 8 relaciona los cambios de domicilio por barrio (bajas) con el grado de satisfacción de vivir en el barrio y el nivel de renta. Por lo general, las tasas de salida son más altas en barrios de renta baja con un grado de satisfacción que está por debajo de la media; este es el caso de los barrios de Ciutat Vella, destinatarios a la vez, todos los años, de fuertes flujos de inmigrantes. Por el contrario, los barrios de renta media y alta tienen ciudadanos más satisfechos de vivir en el barrio y tasas de desplazamiento interno más bajas.

2.3 La accesibilidad a la vivienda como condicionante de la elección del barrio de residencia

Profundizar en los cambios de domicilio en la ciudad ayuda a entender una parte importante de la demanda de vivienda, motivada por la necesidad de cambio en los ciclos de vida familiares (emancipación, cambio de las unidades familiares, envejecimiento, etc.). Sin embargo, esta demanda está fuertemente condicionada por el contexto económico y la oferta del mercado inmobiliario, que en muchos casos no se ajusta ni en precio ni en cantidad a las necesidades de un gran número de hogares, lo que agrava la dificultad de acceso a la vivienda. En este último apartado nos centraremos en la percepción de esta problemática por parte de los ciudadanos, vinculada a las condiciones de precio, la disponibilidad de oferta y el nivel medio de renta.

El acceso a la vivienda es, para un 7,4 % de los barceloneses, el problema más grave de la ciudad y, para un 5,6 %, el que más le afecta (ESM, 2021). Es una problemática no homogénea territorialmente, con mayor impacto en los distritos de Gràcia, Sant Martí y Horta-Guinardó y en los barrios del Camp d'en Grassot y Gràcia Nova, Sant Antoni y el Camp de l'Arpa del Clot.

El gráfico 9 relaciona los cambios de domicilio (tasas de baja por 1.000 habitantes) con el nivel de renta y la percepción de la dificultad en el acceso a la vivienda por parte de los residentes en los distintos barrios. En los barrios de renta baja y de altas tasas de migración interna, la accesibilidad a la vivienda no es percibida como un problema muy grave y tampoco lo es en los barrios de renta alta con tasas de movilidad interna reducidas. En cambio, sí se percibe como un problema grave en los barrios de renta media y alta de Gràcia, el Eixample y Sant Martí mencionados anteriormente.

3 Conclusiones

Durante los últimos años, las migraciones internas se han intensificado en Barcelona. Los protagonistas son adultos jóvenes y cada vez más de nacionalidad extranjera. En los desplazamientos internos, se mantiene la preferencia por permanecer en el mismo barrio, en el mismo distrito o en barrios adyacentes.

No existe un modelo único de desplazamiento, pero por lo general los residentes de barrios de rentas altas valoran positivamente su barrio, tienen tasas de movilidad bajas y no ven el acceso a la vivienda como uno de los problemas más graves de la ciudad. En los barrios de rentas bajas, los residentes tienen mayores tasas de movilidad interna, no se sienten tan satisfechos de vivir en su barrio, pero tampoco perciben el acceso a la vivienda como uno de los problemas más graves de la ciudad. En cambio, este sí que es el problema más grave en barrios de renta media, donde los residentes aprecian y tienen un marcado sentido de pertenencia a su barrio.

LA FRAGMENTACIÓN URBANA EN LA CIUDAD POSPANDÉMICA: UNA REFLEXIÓN SOBRE LAS TENDENCIAS RECIENTES Y EL PAPEL DE LA MOVILIDAD RESIDENCIAL

Cristina López Villanueva
Fernando Gil Alonso

La movilidad residencial: clave del crecimiento urbano y de la diferenciación espacial

El estudio de la estructura espacial de las áreas urbanas desde el punto de vista de las características demográficas y sociales de su población tiene una larga tradición en la geografía y la sociología urbanas. Mientras que la tradición sociológica se origina en la Escuela Sociológica o Ecológica de Chicago (Burgess, Park, McKenzie, etc.), con sus estudios sobre la segregación social y étnica en las áreas urbanas estadounidenses, los estudios geodemográficos de las últimas décadas se han visto influenciados por el modelo cíclico de las fases del crecimiento urbano desarrollado por Hall, Berry, Champion, Fielding, Klaassen, Van den Berg y otros, que pretende explicar, mediante cuatro etapas (urbanización, suburbanización, desurbanización y reurbanización) el (de)crecimiento demográfico de los centros y las periferias urbanas. Este modelo considera implícitamente las áreas urbanas (o metropolitanas) –ambos términos se utilizarán indistintamente– como sistemas cerrados en los que el crecimiento de las ciudades centrales se produce gracias a la migración de población de sus periferias y viceversa. Aunque sigue utilizándose como marco clasificatorio de las realidades urbanas existentes, este modelo cíclico mecanicista ha sido criticado posteriormente por no ajustarse a las observaciones empíricas, ya que no incorpora los factores económicos contextuales que explicarían, por ejemplo, las *shrinking cities* o ciudades decrecientes (Richardson y Nam, 2014) y los ciclos de crecimiento y decrecimiento de muchas urbes, o porque no considera el papel de las migraciones exteriores en el crecimiento de centros y periferias.

Sin dejar de lado la importancia de la movilidad internacional, es la *movilidad residencial* –los cambios de residencia que suceden tanto dentro de los centros urbanos como entre estos y sus periferias, o entre los distintos municipios periféricos– el elemento clave en el crecimiento y la diferenciación espacial de las áreas urbanas y en las características demográficas y socioeconómicas de la población. Una adecuada comprensión de la evolución de la estructura espacial de las áreas y de las derivadas sociales y económicas requiere analizar las migraciones internas en las áreas urbanas de forma paralela a los flujos que proceden del exterior, distinguiendo las diferentes movilidades que la componen: por ejemplo, una parte de los inmigrantes extranjeros tendería a asentarse en los *cores* (centros), junto con la *clase creativa* (Florida, 2017), los jóvenes estudiantes y los trabajadores altamente cualificados (López-Gay y Andújar, 2020), mientras que otra parte de la población con menos recursos se vería expulsada hacia las áreas suburbanas (Porcel y Antón-Alonso, 2021). Las diferentes dinámicas socioeconómicas generan cambios en la estructura de la población metropolitana (envejecimiento-rejuvenecimiento), así como las distintas etapas del curso de vida influyen sobre las preferencias residenciales de la población: de este modo, mientras que los hogares unipersonales están sobrerrepresentados en las ciudades centrales, las familias en fase de formación o ampliación lo están en las periferias suburbanas (Rérat, 2020) y, especialmente, en los grandes conjuntos residenciales de baja densidad (García-Coll y López-Villanueva, 2018) con características distintivas desde el punto de vista demográfico, sociológico y, también, político (Dioni, 2021).

La ciudad pospandémica: ¿hacia un incremento de la fragmentación urbana?

El impacto de la covid-19 no impedirá un incremento de la desigualdad espacial en los próximos años, según Florida *et al.* (2021), que argumenta que, a escala macrogeográfica, persistirá la preeminencia económica de las ciudades globales, mientras que en las ciudades medias y las áreas rurales se acentuará su papel secundario. Desde un punto de vista microgeográfico, puede haber más consecuencias, según estos autores, que centran su análisis en las ciudades anglosajonas: por ejemplo, la suburbanización de una parte de las clases altas –que se había asentado en los centros urbanos en las últimas décadas– y la posible pérdida de importancia de las áreas centrales de las ciudades. En este escenario, la consiguiente disminución del coste de la vivienda en los centros gentrificados posibilitaría el retorno de jóvenes y profesionales creativos que debieron marcharse de ellos cuando se incrementaron los precios. Asimismo, las actividades económicas y las funciones de las ciudades podrían verse afectadas: más teletrabajo puede significar menor movilidad cotidiana y un menor espacio ocupado por oficinas, mientras que la aceleración del comercio en línea acentuaría la crisis del comercio de proximidad en centros y periferias. Estos autores, además, estiman que aumentará la desigualdad en el mercado de trabajo, con una brecha creciente entre los trabajadores mal pagados en el sector de los repartos y servicios –*uberization of workforce* (Fleming, 2017)– y los trabajadores mejor remunerados de los sectores tecnológicos y del conocimiento.

Aunque las metrópolis españolas, en particular, y de los países euromediterráneos, en general, pueden seguir algunas de las pautas descritas para las grandes áreas urbanas anglosajonas, sostenemos que aquellas siguen un modelo distinto y más complejo que la dicotomía simplista entre centros urbanos ricos y periferias pobres. En nuestra opinión, la movilidad residencial tiene un papel esencial pero extremadamente complejo en la reconfiguración social de las interacciones espaciales metropolitanas, ya que genera nuevos espacios «fragmentados» (Borsdorf e Hidalgo, 2009) que se incrementarán en el futuro. Esta fragmentación demográfica y socioeconómica de nuestras áreas urbanas se ha incrementado con la crisis del 2008 y durante la poscrisis (Gil-Alonso *et al.*, 2021); a pesar de la pandemia –o acentuada por esta–, dicha tendencia continuará y posiblemente se acentuará en los próximos años.

Estas tendencias «fragmentadoras» podrían resumirse en los siguientes cuatro aspectos:

a) Incremento de la movilidad residencial y su incidencia sobre el crecimiento de los espacios urbanos. Las tendencias migratorias presentes durante la fase de poscrisis, que se frenaron en seco durante el confinamiento debido al coronavirus, se han reanudado posteriormente, como lo ha hecho su impacto sobre el crecimiento de las áreas urbanas, donde el componente migratorio ha adquirido mayor importancia por la reducción del crecimiento natural (al haber aumentado la mortalidad durante la pandemia y haber disminuido la fecundidad). La Estadística de variaciones residenciales del 2021 muestra que, si la normalización de la situación sanitaria y económica conlleva que tanto los flujos migratorios internacionales como la atracción de capital humano por parte de las grandes ciudades lleguen nuevamente al nivel prepandémico, lo mismo sucede con los cambios de residencia intrametropolitanos. Así, la reactivación de los flujos de recentralización provocará un crecimiento en determinados centros históricos de las ciudades, mientras que el nuevo incremento de la suburbanización –debido al elevado precio de la vivienda urbana– realimentará nuevos desarrollos urbanísticos en la periferia. Sin embargo, estos crecimientos serán desiguales entre unas áreas urbanas y otras dentro de España; continuarán el decrecimiento de las urbes medias interiores (González-Leonardo, 2021) y de las zonas en crisis industrial, por un lado, y el crecimiento de Madrid, Barcelona y las ciudades de la costa mediterránea, por otro. Por

último, no es previsible que se produzca ninguna reducción de la población urbana en favor de la rural –el «regreso al campo» habrá sido un fenómeno coyuntural causado por la covid-19, en el que los cambios de empadronamiento hacia residencias secundarias han tenido más importancia que las verdaderas migraciones de la ciudad al campo–; en cualquier caso, sí se ha producido una extensión de los espacios metropolitanos hacia periferias cada vez más alejadas de la ciudad. Gracias al teletrabajo y a la mejora de las infraestructuras de transporte y comunicaciones, los intersticios urbano-rural también serán cada vez más difusos y fragmentados.

b) Fragmentación demográfica urbana por diversificación de las estructuras de población y hogares. Dado que las dinámicas migratorias reanudarán la relevancia que habían tenido antes de la crisis de la covid-19 como factores condicionantes de la reconfiguración espacial en los centros y las periferias, se recuperarán y se acentuarán distintas tendencias prepandémicas. Así, el incremento de los cambios de residencia intrametropolitanos y la reactivación de la inmigración internacional favorecerán el rejuvenecimiento tanto de los barrios gentrificados –por su capacidad de atracción de jóvenes y adultos jóvenes– como de los barrios obreros construidos en las décadas de los sesenta y setenta –cuya población se encuentra en un avanzado proceso de envejecimiento–, y la población será progresivamente sustituida por habitantes procedentes, en gran parte, de la inmigración internacional. Otras zonas de las ciudades proseguirán la tendencia al envejecimiento, que también se irá generalizando a otros sectores de los municipios periféricos (por ejemplo, en las urbanizaciones construidas hace tres o cuatro décadas), pero no en aquellos donde se construyan nuevas promociones de viviendas, donde la población se rejuvenecerá por atracción de parejas jóvenes con hijos pequeños. Por lo tanto, las estructuras según la tipología del hogar se irán diversificando espacialmente, con más hogares unipersonales en las zonas centrales y periféricas en proceso de envejecimiento y con más hogares compuestos, extensos y múltiples en barrios y municipios con una fuerte presencia de inmigración extranjera (López-Villanueva *et al.*, 2019).

c) Fragmentación socioespacial y desigualdad, con creciente segregación, polarización y creación de espacios vulnerables. El fin de las medidas de restricción de la movilidad implementadas como consecuencia de la covid-19 –que frenaron la gentrificación y la turistificación de los centros urbanos y la «expulsión» de los grupos demográficos en riesgo de exclusión social– hará que se reanuden las tendencias prepandémicas a la creciente fragmentación urbana de centros y periferias, ya que los factores condicionantes previos vinculados a los mercados de trabajo y de la vivienda seguirán vigentes. Esta polarización social más acusada producirá espacios más segregados a una escala más local: grupos sociales muy distintos se situarán muy cercanos unos de otros, tanto en los centros como en las periferias. El resultado será una mayor fragmentación de los espacios metropolitanos en función de las características socioeconómicas (renta, nivel de estudios y clase social) de sus habitantes. La expulsión de habitantes de menor poder adquisitivo hacia la periferia (*suburbanización de la pobreza*) coincidirá con una expansión de la precariedad residencial en la ciudad central y su periferia contigua –por ejemplo, con un aumento de la sobreocupación de viviendas y de la población subarrendada (Orozco *et al.*, 2023)–. La desigualdad, la polarización social y la segregación sociorresidencial aumentarán en todas las áreas urbanas, en los centros y en las periferias, donde se incrementarán tanto los espacios vulnerables como los ocupados por grupos de rentas altas.

d) Fragmentación económica por cambios espaciales en la producción, la distribución y el consumo. Mientras que es probable que haya un retorno de los patrones espaciales demográficos y sociales a los niveles prepandémicos, la excepción afectará a los aspectos económicos, en los que la explosión del comercio en línea, el aumento del teletrabajo, la reducción del tráfico global de

mercancías o la escasez de determinadas materias primas podrían producir alteraciones clave en las pautas de producción, distribución y consumo. Este impacto sobre los espacios urbanos es difícil de predecir, aunque puede preverse una especialización del comercio en las áreas centrales de las grandes ciudades; pero, paralelamente, se intensificará la crisis del comercio físico minorista (las tiendas de barrio) en espacios más periféricos y en los centros comerciales suburbanos. Espacios antes dedicados a comercios y oficinas podrían tener que cambiar de función, mientras que aumentaría la superficie dedicada a actividades logísticas e industriales –si se produce una reindustrialización frente a las crecientes dificultades de la distribución mundial de mercancías–. Estos cambios en la estructura económica espacial incrementarán probablemente la dualización del mercado de trabajo. El impacto espacial que puedan tener estas tendencias económicas contribuirá, a su vez, a la modificación de las pautas de movilidades residenciales intrametropolitanas, con probables impactos geográficos y sociales.

Conclusiones

Si bien los efectos sociodemográficos y territoriales de la pandemia en las áreas urbanas todavía no se han podido estudiar en profundidad –por falta de datos y de perspectiva temporal–, las principales tendencias de la pospandemia apuntan a una continuidad con el período de poscrisis y muestran una agudización de la fragmentación urbana. La complejidad de las migraciones genera un impacto diverso sobre la estructura de la población y de los hogares y afecta, en consecuencia, a la configuración territorial de las áreas urbanas, donde los centros y las periferias son cada vez más complejos: grupos acomodados y desfavorecidos, poblaciones envejecidas y rejuvenecidas, y distintas tipologías de migrantes viven en espacios adyacentes (dentro de la misma ciudad e, incluso, dentro del mismo barrio) o en urbanizaciones cercanas (dentro de los propios municipios suburbanos) en una especie de *patchwork* confectionado a base de retales de grupos sociales distintos pero vecinos.

¿QUIÉN Y DÓNDE? MOVILIDAD RESIDENCIAL Y MIGRACIÓN INTERNA EN LA REGIÓN METROPOLITANA DE BARCELONA DURANTE LA PANDEMIA DE LA COVID-19

Antonio López-Gay
María Jesús Calvo

Casi tres años después del estallido de la pandemia de la covid-19, empezamos a tener respuestas a uno de los principales interrogantes que se planteaban en el ámbito de la movilidad humana y su relación con el territorio. Los determinantes de la movilidad residencial y la migración interna podrían haber cambiado de forma significativa durante los primeros meses de la pandemia, principalmente a consecuencia de las restricciones a la movilidad, el deseo de mejorar las condiciones de la vivienda y el entorno, la expansión del teletrabajo y el fuerte impacto de la pandemia en las zonas urbanas. Así, podrían haber surgido necesidades y preferencias residenciales específicas que diferirían de los desencadenantes de la movilidad residencial previos a la pandemia (Duque *et al.*, 2020). Las primeras hipótesis, especialmente alentadas por los medios de comunicación de todo el mundo, planteaban una posible fuga de población desde las zonas urbanas más compactas hacia sectores menos densos, ubicados en la periferia metropolitana o incluso más allá de los límites urbanos, en áreas rurales.

En los últimos meses se han publicado algunos estudios de casos de ámbito estatal, por ejemplo, en Japón, España, Alemania y Suecia (Fielding e Ishikawa, 2021; González *et al.*, 2022; Stawarz *et al.*, 2022; Vogiazides y Kawalerowicz, 2022). En general, la covid-19 no

parece haber alterado el modelo previo de la migración interna, pero sí habría acelerado algunas tendencias que ya habían empezado a emerger antes de la pandemia y que vuelven a poner de relieve el atractivo de los espacios suburbanos tras una década marcada por la revalorización de los espacios centrales (López-Gay *et al.*, 2020).

En este artículo utilizamos datos de la Estadística de variaciones residenciales del Instituto Nacional de Estadística (INE) y del padrón municipal de habitantes del Ayuntamiento de Barcelona para analizar el impacto de la pandemia en el comportamiento residencial y migratorio de la población de la región metropolitana de Barcelona, así como para conocer el perfil socioeconómico de las personas que han liderado los cambios respecto al contexto prepandémico.

El efecto de la pandemia en la movilidad residencial y la migración interna en los municipios de la región metropolitana de Barcelona

Presentamos, en este apartado, una síntesis de las pautas de movilidad residencial y de migración interna en los municipios de las siete comarcas de la región metropolitana de Barcelona (RMB) durante los dos primeros años de pandemia, 2020 y 2021. En primer lugar, los datos revelan que, tras un primer año de pandemia con un total de variaciones residenciales intermunicipales con origen o destino en la RMB en retroceso (una reducción del 6,8 % en el 2020 respecto a la media de los años 2018 y 2019), durante el 2021 se recuperaron, e incluso se superaron, los niveles prepandémicos, con un aumento de los desplazamientos del 7,6 % respecto al período 2018-2019. Sin embargo, tanto la caída del 2020 como el aumento del 2021 no se manifestaron de forma homogénea en los distintos tipos de movimientos. En la figura 1 resumimos el comportamiento de las variaciones residenciales, incluyendo el tamaño del municipio, su localización en la metrópolis (los 36 municipios del Área Metropolitana de Barcelona –AMB– o el resto de municipios de la RMB), así como el tipo de municipio de procedencia o destino.

El año 2020 se caracterizó por una caída brusca de los flujos de entrada a los núcleos metropolitanos. Los municipios más poblados del AMB fueron los que experimentaron un mayor descenso. Los desplazamientos que más decrecieron en términos relativos, más de un 20 %, fueron los procedentes de ámbitos situados fuera de la RMB. Los movimientos inmigratorios también registraron un fuerte descenso en los municipios metropolitanos más poblados situados fuera del AMB, mientras que la disminución de las llegadas fue menor a medida que disminuía el tamaño poblacional de los municipios. En los municipios metropolitanos más pequeños situados fuera del AMB, los flujos inmigratorios incluso aumentaron respecto al período prepandémico (por ejemplo, los flujos procedentes del interior del AMB con destino a los municipios más pequeños del resto de la RMB aumentaron un 24,6 %). Por su parte, los flujos de salida desde los municipios metropolitanos más poblados aumentaron tanto hacia los municipios metropolitanos más pequeños como hacia el resto de Cataluña. Por ejemplo, los desplazamientos desde los municipios del AMB con más de 100.000 habitantes hacia el resto de Cataluña aumentaron casi un 40 %. Como consecuencia de ambas dinámicas, las pérdidas poblacionales (saldo migratorio) en las áreas metropolitanas centrales aumentaron en el 2020 de forma muy considerable respecto al contexto prepandémico. Por el contrario, en los municipios metropolitanos menores se registró un saldo migratorio positivo, principalmente gracias al aumento de las llegadas desde los municipios metropolitanos más poblados.

Los patrones territoriales dibujados por los cambios residenciales a lo largo del 2021 recuperan cierta similitud con los registrados antes de la pandemia, aunque todavía se identifican algunas pautas singulares. En primer lugar, se recupera el atractivo prepandémico de los centros metropolitanos. Así, los flujos de inmigración hacia los municipios metropolitanos más poblados alcanzan e incluso superan los niveles anteriores a la pandemia. En segundo lugar, se

incrementan las llegadas a los municipios más pequeños del AMB y a los situados en el resto de la RMB. En la mayoría de casos, se trata de desplazamientos desde los espacios metropolitanos centrales. Por último, las tasas de emigración con destino a municipios del resto de Cataluña y de España disminuyen en comparación con el primer año de la pandemia, aunque los niveles siguen alcanzando valores notablemente superiores a los anteriores al 2020.

¿Un éxodo urbano? Los flujos de salida desde la ciudad central

Una vez trazados los principales patrones territoriales de la movilidad residencial en la RMB durante el 2020 y el 2021, ¿podemos seguir hablando de un éxodo urbano a raíz de la pandemia? Si nos centramos exclusivamente en la dinámica de los cambios de vivienda generados en el núcleo metropolitano, el municipio de Barcelona, podremos avanzar con mayor precisión en esta cuestión. En la figura 2 representamos la intensidad de los movimientos intermunicipales desde el municipio central hacia el resto de municipios de España en función de su tamaño y de la distancia en línea recta hasta el núcleo barcelonés. Constatamos que, con excepción de los movimientos hacia los municipios urbanos más cercanos, los desplazamientos han ganado en intensidad hacia el resto de destinos desde el primer año de la pandemia.

Después de un 2020 en el que:

- i) disminuyeron las salidas hacia las áreas suburbanas más cercanas y pobladas;
- ii) aumentaron los movimientos hacia las áreas suburbanas más alejadas —el crecimiento relativo aumentó a medida que la distancia al casco urbano era mayor—;
- iii) las tasas de emigración hacia municipios rurales (< 10.000 habitantes) registraron un incremento extraordinario —las tasas hacia municipios situados a una distancia entre 40 y 160 km se duplicaron—. En este sentido, un estudio del Ayuntamiento de Barcelona detectó destinos atípicos durante los primeros meses de pandemia, entre los que destacaban municipios con una elevada presencia de segundas residencias y una fuerte actividad turística, como Altafulla, L'Escala, Banyoles o Bellver de Cerdanya (Ayuntamiento de Barcelona, 2021).

Durante el año 2021:

- i) se recupera la intensidad de las salidas hacia los municipios metropolitanos, incluso hacia los más cercanos. Los niveles superan a los alcanzados en el 2019 y se acelera la tendencia suburbanizadora observada durante los años previos al estallido de la pandemia;
- ii) las tasas de emigración hacia los municipios rurales registran un descenso respecto al 2020, aunque los niveles siguen siendo significativamente superiores a los niveles prepandémicos.

Pese a este significativo aumento de los desplazamientos con destino hacia los municipios suburbanos más alejados del centro y hacia los municipios rurales situados a distancias intermedias, los niveles alcanzados por las tasas de emigración (figura 2) evidencian que la mayoría de los movimientos intermunicipales se siguen produciendo entre ciudades, como ya sucedía antes de la pandemia. Este patrón es todavía más evidente si añadimos los cambios de domicilio que se producen dentro del municipio central, que experimentaron un descenso del 15,7 % en el 2020 respecto al 2019, pero que se recuperaron e incluso aumentaron en el 2021. Así, en el caso del municipio de Barcelona, de los 325.000 cambios de vivienda que se iniciaron entre los años 2020 y 2021, el 61,5 % finalizó su recorrido en el interior del mismo municipio (un 62,5 % en 2019), mientras que tan solo el 7,6 % fue a parar a un municipio de menos de 10.000 habitantes (un 5,8 % en el 2019).

Finalmente, para contextualizar temporalmente las pérdidas de población debidas al balance migratorio de la ciudad central de Barcelona durante los años 2020 y 2021, presentamos la evolución de los flujos migratorios internos desde 1998 (figura 3). ¿Son

extraordinarios estos flujos en comparación con el pasado cercano? La respuesta es negativa, ya que ninguno de los parámetros analizados alcanza valores que no se hayan registrado en el período más expansivo de la suburbanización —en torno al cambio de siglo—. Además, las pérdidas por saldo migratorio dentro de la provincia están todavía lejos de los valores registrados entre el 2003 y el 2005, cuando se perdieron más de 20.000 habitantes anuales por migración, siendo los registros del 2021 similares a los niveles de los dos años anteriores al estallido de la pandemia —con un saldo migratorio de aproximadamente 12.000 personas.

El perfil socioeconómico de la movilidad y la inmovilidad durante la pandemia

¿Cambiaron todos los grupos sociales sus comportamientos residenciales de acuerdo con las grandes tendencias descritas hasta ahora? La perspectiva socioeconómica se ha abordado en menor medida hasta ahora en la literatura académica. Para resolver esta cuestión, recurrimos a distintas hipótesis que se han planteado en el contexto pandémico. Una primera apuntaría a la voluntad de abandonar la ciudad de los grupos que residen en los entornos más densos y de mejorar las condiciones residenciales de los que viven en viviendas más pequeñas. Por el contrario, otras hipótesis señalan la relevancia de la disponibilidad de segundas residencias, la posibilidad de teletrabajar y la capacidad de acceso a la vivienda como factores que han potenciado la movilidad residencial durante la pandemia. Para profundizar en estos aspectos, se ha elaborado un análisis agregado que identifica las áreas estadísticas básicas (AEB) de Barcelona donde más aumentaron los desplazamientos hacia cualquier otro municipio catalán (figura 4a). Los resultados revelan que las zonas de la ciudad donde más se incrementaron los flujos emigratorios no son las más densas ni las que tienen viviendas más pequeñas, sino aquellas con mayores rentas y pisos más grandes (figuras 4b, 4c y 4d).

Las diferencias socioeconómicas se confirman al analizar los flujos de salida de Barcelona desde una perspectiva individual, incluyendo el nivel de estudios. Se constata un acusado gradiente educativo en todos los tipos de desplazamientos (figura 5). La población con mayor nivel de estudios cambió de vivienda durante el 2020 con mayor frecuencia que en el período prepandémico, mientras que la inmovilidad residencial se asocia a la población con un nivel de estudios más bajo. Este gradiente se reproduce en todas las tipologías de cambio de vivienda, pero es más acusado en el caso de los desplazamientos a otros municipios catalanes. En este tipo de movimientos, los flujos se incrementaron un 39,2 % en el caso de la población con estudios universitarios, mientras que disminuyeron un 6,7 % entre las personas con estudios primarios.

Cuando añadimos otras variables sociodemográficas, comprobamos que el gradiente educativo está presente de forma generalizada y que 1) no se aprecian grandes diferencias entre mujeres y hombres, 2) se registran comportamientos diferentes según la edad, de modo que en los movimientos intramunicipales la población adulta más joven es la que menos ha dejado de moverse, mientras que la adulta de mayor edad es la que lidera las salidas intermunicipales, y 3) la población nacida en España fue especialmente inmóvil durante el primer año de la pandemia en cuanto a movimientos intramunicipales, mientras que la población española con más estudios, en cambio, aumentó la movilidad en otros municipios catalanes con mayor intensidad que la población extranjera (figura 6).

Conclusión. Implicaciones en la configuración socioespacial de la región metropolitana

La evidencia empírica aportada hasta aquí nos ha permitido confirmar cuáles han sido los principales cambios en los patrones

de movilidad residencial y de migración interna tras el estallido de la pandemia en el área de Barcelona. Aunque algunas dinámicas territoriales se han visto reforzadas, como la suburbanización metropolitana o los movimientos hacia entornos de baja densidad, no podemos hablar de una ruptura en la forma en que la población está cambiando de residencia. Los grupos más privilegiados han liderado el incremento de los movimientos hacia entornos menos densos, que han tomado decisiones residenciales en las que han tenido un papel importante las segundas residencias y los empadronamientos atípicos (para evitar restricciones de movilidad, por ejemplo), así como la expansión del teletrabajo y otras fórmulas híbridas o semipresenciales. Por otra parte, la población con menos recursos, cuyas condiciones de vivienda son peores, ha reducido su movilidad residencial, por lo que no parece que hayan podido mejorar sus condiciones de vivienda previas al contexto pandémico. A medida que avanza el tiempo, todo apunta a que los cambios más notables en la movilidad residencial se experimentaron durante los primeros meses de la pandemia (Rowe *et al.*, 2022).

Para concluir, cabe subrayar que la pandemia de la covid-19 ha estallado tras años de procesos crecientes de segregación y polarización socioeconómica en las ciudades occidentales. En este sentido, ¿cuál es el futuro de los procesos predominantes antes del estallido de la pandemia, como la gentrificación o la suburbanización de la pobreza? Si son los grupos con más recursos los que protagonizan la salida de los espacios centrales, ¿se ralentizará la expansión de espacios exclusivos y excluyentes en la ciudad central y se reducirán los procesos de gentrificación? La dinámica que se observa casi tres años después parece indicar que no. Los precios del alquiler de la vivienda en Barcelona, por ejemplo, alcanzaron en el segundo trimestre del 2022 los niveles del último trimestre del 2019. Además, el aumento del atractivo suburbano para las clases medias locales parece coincidir con un proceso paralelo en las ciudades centrales, pero en este caso para profesionales internacionales altamente cualificados y teletrabajadores (Parreño-Castellano *et al.*, 2022).

LAS MIGRACIONES INTERMUNICIPALES EN EL TERRITORIO METROPOLITANO DE BARCELONA, 2001-2020

Ernest Ruiz i Almar
Anna Velasco i Relats
Clàudia Marco i García

1. Definición, ámbito de estudio y objetivos

Las migraciones son un fenómeno inherente a cualquier sociedad. Constituyen una parte fundamental de las dinámicas territoriales y son uno de los reflejos de la situación económica, política y social que pueden experimentar una región y la población que la habita. Cada migración tiene unas características específicas, pero todas responden a unos rasgos comunes esenciales: las causas que las han motivado, el tipo de migración y de migrantes que las han protagonizado, las consecuencias que han supuesto y la significación que se les ha atribuido.

En el actual contexto demográfico, en el que el crecimiento de la población en las sociedades posindustriales se sustenta más en factores de carácter migratorio que en los relacionados con el crecimiento natural, resulta imprescindible observar y analizar los desplazamientos de los habitantes de un territorio que buscan nuevos emplazamientos en los que establecerse. Sin embargo, no solo cabe examinar los flujos que tienen un alcance geográfico amplio y que conllevan migraciones nacionales o internacionales, sino que también se deben considerar los que se producen dentro de una misma área geográfica, por ejemplo, en el ámbito de influencia de una gran ciudad. Estos flujos, que implican cambios de residencia

—es decir, el traslado de población desde un municipio hacia otro— se denominan *migraciones intermunicipales*.¹ El análisis de estas migraciones es clave para comprender cómo se redistribuye la población en una región, qué dinámicas de suburbanización se producen, cuáles son las pautas de crecimiento de los municipios que la conforman y qué procesos de segregación social y de cambio de estructura demográfica se detectan.

El objetivo de este estudio es analizar las migraciones intermunicipales entre los años 2001 y 2020 en el área de influencia de la ciudad de Barcelona, es decir, aquellas que se detectan entre los municipios incluidos dentro de su territorio metropolitano, que se conoce con el nombre de región metropolitana de Barcelona² (RMB). La elección de este territorio como espacio para el análisis responde a la necesidad de captar plenamente las dinámicas territoriales y demográficas que se dan en él; por un lado, superando el ámbito administrativo demasiado limitado del Área Metropolitana de Barcelona³ (AMB) y, por otro lado, fijando una extensión máxima más allá de la cual estas dinámicas son menos significativas. Para el conjunto de municipios de la RMB, se han establecido cuatro agrupaciones territoriales de análisis que facilitan la observación detallada de las migraciones: la ciudad de Barcelona, como núcleo central y metrópolis principal de este territorio; el ámbito Rondas (12 municipios), como el espacio delimitado por estas infraestructuras viarias que es más cercano a la ciudad central y en el que se detecta continuidad urbana; el resto del área metropolitana de Barcelona (23 municipios), que incluye el resto de municipios que el AMB administra, y el resto de la RMB (128 municipios), que comprende el resto de municipios de la región metropolitana (figura 1).

El estudio se centra en la observación y el análisis de los movimientos internos de cambios de residencia de la población metropolitana en este entorno, atendiendo especialmente a las características fundamentales de estas migraciones: cuáles son los motivos por los que se producen estos desplazamientos, cuáles son las características de la población que los protagoniza, qué pautas territoriales es posible detectar en estos movimientos, cómo evolucionan a lo largo del tiempo y cómo les influyen las diferentes situaciones estructurales y coyunturales que acontecen en el territorio metropolitano.

Además, como objetivo secundario, este estudio quiere continuar los anteriores análisis elaborados por el Servicio de Estudios Territoriales (SET) del AMB en los años 1995 y 2003 (Serra, 1995 y 2003) en relación con las migraciones intermunicipales acaecidas entre 1991 y 2001, de manera que el conjunto de trabajos abarca un total de 30 años, de 1991 a 2020.

2. Metodología, fuentes estadísticas y contenidos

La metodología de estudio se basa en el análisis exhaustivo de las fuentes de datos disponibles relativas a la movilidad residencial que se produce en el territorio metropolitano de Barcelona: la estadística de variaciones residenciales y las matrices de migraciones intermunicipales. Estas fuentes incluyen, en primer lugar, información sobre las características de la población que se desplaza y el origen y destino de sus movimientos y, en segundo lugar, datos relativos al volumen de movimientos migratorios de la población por cambios de residencia. Se ha prestado especial atención, por un lado, al volumen de movimientos migratorios que se registran, es decir, el número total de personas que se mueven de un municipio a otro y, por otro lado, a los saldos migratorios, esto es, la diferencia entre la población que llega a un municipio y la que se marcha. Asimismo, se ha observado atentamente el perfil demográfico (edad, sexo y nacionalidad) de la población que se mueve.

Además de los datos que proporcionan estas fuentes estadísticas, se han analizado datos sobre la vivienda del ámbito territorial de estudio, para observar la relación que existe entre la movilidad residencial y factores como la construcción, la compraventa y el precio de las viviendas en los municipios de la RMB.

2.1. Estadística de variaciones residenciales

La estadística de variaciones residenciales (EVR) es una estadística que elabora el Instituto Nacional de Estadística (INE) a partir de la explotación de la información relativa a las altas y bajas por cambio de residencia registradas en los padrones municipales de habitantes. A partir de estos datos, se obtiene la totalidad de las variaciones residenciales anuales internas (las que se producen entre los diferentes municipios de España) y parte de las externas (los movimientos hacia o desde el extranjero).

Para analizar las migraciones intermunicipales en la RMB entre los años 2001 y 2015, se han utilizado las fuentes bibliográficas disponibles ya elaboradas que explotan los datos de la EVR. Para los años del quinquenio 2016-2020 se ha elaborado una explotación específica a partir de los microdatos de las EVR, que ofrecen información sobre las características concretas de cada uno de los movimientos migratorios y, por tanto, de cada persona que migra: sexo, edad, nacionalidad, características del lugar de nacimiento (provincia, municipio, mes y año), provincia y municipio de alta y baja (nombre y tamaño). Los datos se han procesado con el objetivo de definir las características generales de las migraciones y, concretamente, para establecer el perfil demográfico que tienen las personas que las protagonizan. En relación con los datos sobre la dimensión de los municipios de origen y destino, estos se han analizado por dos razones principales: para saber desde cuáles y hacia qué municipios se mueve la población y para determinar el volumen que representan los movimientos con el extranjero respecto al total.

Aunque las EVR ofrecen información detallada de todos los movimientos migratorios, cabe destacar que no registran el municipio de origen o destino de las migraciones cuando este tiene una población inferior a los 10.000 habitantes (solo consta la provincia). Por el contrario, las matrices de migraciones intermunicipales de la RMB –de las que se habla en el siguiente apartado– consideran todos los orígenes y destinos de los movimientos, incluidos los que se producen entre municipios de menos de 10.000 habitantes.

Con los datos provenientes de las EVR se ha elaborado un conjunto de tablas y gráficos específicos que muestran el volumen de los movimientos migratorios intermunicipales durante el quinquenio 2016-2020. En primer lugar, tres gráficos que muestran el perfil demográfico de los migrantes en cuanto a sexo, edad y nacionalidad. En segundo lugar, un gráfico de líneas y una pirámide de edades que combinan las tres variables y permiten ver las dinámicas de las migraciones en cada grupo de edad según el sexo y la nacionalidad de los migrantes.

2.2. Matrices de migraciones intermunicipales

Las matrices de migraciones intermunicipales que elabora el Instituto de Estadística de Cataluña (IDESCAT) ofrecen información sobre los movimientos de entrada y salida de la población por cambio de residencia en los 164 municipios que forman parte de la RMB. Los datos de estas matrices se han obtenido para los años 2001 a 2020 y se han agrupado en cuatro bloques quinquenales (2001-2005, 2006-2010, 2011-2015, 2016-2020), recalculando los valores de los movimientos de entrada, los movimientos de salida y los saldos migratorios totales (diferencia entre los movimientos de entrada y los de salida) por cada quinquenio.

A partir de estos cálculos se ha elaborado un conjunto de mapas y gráficos que muestran la dinámica migratoria durante el período mencionado en el territorio metropolitano de Barcelona:

1. **Saldos migratorios absolutos en el período 2001-2020:** estos mapas muestran la diferencia entre las entradas y las salidas de población por cada uno de los municipios de la RMB. Permiten ver los municipios que ganan o pierden población por movilidad intermunicipal metropolitana y la magnitud de estas ganancias o pérdidas.

2. **Saldos migratorios entre ámbitos de Cataluña en el período 2001-2020:** estos gráficos muestran los saldos de migrantes que se desplazan de un ámbito a otro. Además de los principales ámbitos de estudio definidos (Barcelona, ámbito Rondas, resto del AMB y resto de la RMB), en estos gráficos se añade el ámbito del resto de Cataluña.

3. **Saldos migratorios entre grupos de municipios según su dimensión en el período 2001-2020:** estos gráficos representan los saldos absolutos agrupados según la población de los municipios de origen y destino en el último año del quinquenio. También se muestran los saldos totales de cada grupo de municipios. Se han establecido cinco categorías de municipios: Barcelona, municipios grandes (50.000-300.000 habitantes), municipios medianos-grandes (20.000-50.000 habitantes), municipios medianos-pequeños (5.000-20.000 habitantes) y municipios pequeños (<5.000 habitantes). Estos gráficos se complementan con unos mapas adicionales que muestran, respectivamente, la evolución de la dimensión demográfica del municipio y la variación en valores absolutos y relativos de la población municipal para el período 1991-2020, con el objetivo de mostrar los 30 años con unas dinámicas migratorias intermunicipales más intensas.

4. **Migraciones intermunicipales desde Barcelona y el ámbito Rondas en el período 2001-2020:** estos mapas de diagramas circulares de sectores muestran el volumen de población que recibe cada municipio de la RMB desde de la ciudad de Barcelona y el ámbito Rondas. Para mejorar su lectura, no se muestran los datos de ninguno de los municipios de estos dos ámbitos.

5. **Migraciones intermunicipales desde Barcelona, el ámbito Rondas, el resto del AMB y el resto de la RMB en el período 2001-2020:** estos mapas de diagramas circulares de sectores muestran el volumen de migrantes en cada municipio de la RMB según el ámbito de origen de la población (Barcelona, ámbito Rondas, resto del AMB y resto de la RMB). Para mejorar su lectura, en unos mapas se muestran los movimientos en los 36 municipios que forman parte del AMB y, en otros, los movimientos en los 128 municipios restantes de la RMB.

6. **Saldos migratorios intermunicipales, excepto Barcelona y el ámbito Rondas, en el período 2001-2020:** estos mapas muestran los saldos migratorios (flujos) entre los municipios de la RMB excluyendo, para su mejor lectura, los ámbitos de Barcelona y Rondas. Los saldos se representan con líneas que conectan los municipios emisores y receptores de población. El grosor de la línea indica el volumen del saldo, y el color, el sentido del flujo. Desde el municipio emisor, la línea se dibuja de color naranja y expresa pérdida de población y, por tanto, un saldo negativo. Hasta el municipio de destino, la línea es de color verde y expresa ganancia de población, es decir, un saldo positivo. En estos mapas se han excluido los saldos quinquenales inferiores a 25 migrantes.

Adicionalmente, se ha elaborado un conjunto de mapas recogidos en el anexo 1, para los 36 municipios que forman parte del ámbito administrativo del AMB, y en el anexo 2, para los 8 municipios más importantes de la segunda corona metropolitana, ya sea por su condición de capitales comarcales (Granollers, Mataró, Sabadell, Terrassa, Vilafranca del Penedès y Vilanova i la Geltrú) como por las dinámicas migratorias que generan y su significación en el entorno territorial de la RMB (Martorell y Mollet del Vallès). Estos mapas solo se han elaborado para el quinquenio 2016-2020 y representan:

– **los movimientos migratorios intermunicipales**, es decir, el volumen total de movimientos (entradas y salidas) en dichos municipios respecto del resto de municipios de la RMB, que se expresa mediante diagramas circulares de sectores. No se representan los movimientos migratorios de los municipios que tienen un volumen total de entradas y salidas inferior a 25 personas para el período de análisis.

– **los saldos migratorios intermunicipales**. Se muestran los saldos para cada municipio mediante líneas, cuyo grosor varía

proporcionalmente según el volumen del saldo y cuyo color cambia dependiendo de si el saldo es positivo (color verde) o negativo (color naranja). En estos mapas no se muestran los saldos quinquenales de volumen inferior a 25 migrantes.

2.3. Los datos de vivienda

Respecto a la vivienda, se han analizado los datos referentes a viviendas terminadas libres, precios de venta de obra nueva, viviendas de protección oficial (VPO) terminadas y la evolución de su precio, número de compraventas registradas de vivienda usada y su precio y precios de alquiler de todos los años del período objeto de estudio. Estos datos –que provienen de la estadística de certificados finales de obra (ECFO) que elaboran los colegios de aparejadores, arquitectos técnicos e ingenieros de edificación y de los datos que proporciona la Generalitat de Cataluña (GC_Vivienda)–⁴ se han tratado como se detalla a continuación.

Los datos anuales de viviendas terminadas libres se presentan para las cuatro agrupaciones territoriales de análisis definidas (Barcelona, ámbito Rondas, resto del AMB y resto de la RMB) para el período 2001-2020, con el objetivo de poder captar más ampliamente las dinámicas de la construcción en el territorio metropolitano en los últimos 20 años. Respecto a los municipios de la RMB, se presentan sumados para el conjunto del quinquenio 2016-2020 para obtener el total de viviendas construidas en cada uno de ellos. Se ha procedido de la misma manera con los municipios del AMB con más de 1.000 viviendas terminadas durante el período establecido y con las principales ciudades metropolitanas de la segunda corona.

En cuanto al precio medio de venta del metro cuadrado construido de viviendas de obra nueva, para las cuatro agrupaciones territoriales de análisis el período observado es también de 2001 a 2020. Para los años 2016-2020, en los municipios del AMB se ha calculado el precio medio de venta del metro cuadrado construido de las viviendas de obra nueva y, adicionalmente, se han observado en detalle las tres ciudades metropolitanas más pobladas (Badalona, Barcelona y L'Hospitalet de Llobregat), la localidad del AMB con el precio de venta de obra nueva más alto (Esplugues de Llobregat) y las ocho ciudades de la segunda corona metropolitana.

Los datos respecto de las VPO terminadas abarcan también el período 2001-2020. Se incluye un mapa con las VPO terminadas, un gráfico con los municipios del AMB con más de 1.000 viviendas terminadas, un gráfico con el número de VPO terminadas en los municipios metropolitanos de la segunda corona, un gráfico lineal con la evolución de los precios de la VPO y un mapa con el precio (€/m²) de la VPO en 2020.

Las compraventas registradas de vivienda usada se muestran para el período 2016-2020 mediante un mapa de los municipios metropolitanos, que las representa sumadas por cada uno de ellos, un gráfico de los municipios del AMB con más de 3.000 compraventas efectuadas y otro gráfico para las ciudades metropolitanas.

El precio medio del metro cuadrado de las compraventas de vivienda usada se ha analizado para los años 2016-2020 en los 164 municipios de la RMB y se han observado en detalle las tres ciudades metropolitanas más pobladas (Badalona, Barcelona y L'Hospitalet de Llobregat), las localidades del AMB con el precio de venta de vivienda usada más alto (Castelldefels, Sant Just Desvern y Sant Cugat del Vallès) y las ocho ciudades de la segunda corona metropolitana.

En cuanto al precio medio de las viviendas de alquiler, para las cuatro agrupaciones territoriales de análisis se han observado las variaciones desde el primer año del que se dispone de datos, el 2005, hasta 2020. Además, para el período 2016-2020, se ha calculado el precio medio de alquiler mensual de todos los municipios de la RMB. Asimismo, de nuevo en detalle, las tres ciudades metropolitanas más pobladas (Badalona, Barcelona y L'Hospitalet de Llobregat), las localidades del AMB con el precio medio de alquiler mensual más alto

(Sant Cugat del Vallès y Sant Just Desvern) y las ocho ciudades de la segunda corona metropolitana.

3. La movilidad residencial en el territorio metropolitano

3.1. Características generales de la movilidad residencial

La movilidad residencial está vinculada a distintos procesos de transición familiar, a la calidad de vida de las personas, al acceso a la vivienda y otras cuestiones relacionadas con la situación económica. Se define en función de estos motivos, de las características de la población que la protagoniza y de las pautas territoriales que tienen estos movimientos.

La movilidad residencial responde fundamentalmente al conjunto de circunstancias vitales que experimenta la población que la protagoniza. Suele estar vinculada a diversos procesos de transición familiar relacionados con la emancipación de los jóvenes del núcleo familiar originario, la formación de nuevas parejas, el nacimiento de hijos o la consolidación familiar. Todas son circunstancias que pueden generar la necesidad de un cambio de vivienda, que puede ir asociado a un cambio de lugar de residencia. Sin embargo, estas circunstancias no son las únicas responsables de las migraciones intermunicipales, sino que existen otras relacionadas con la calidad de vida de las personas que tienen mucha relevancia y que se vinculan a cuestiones de mejora del estatus social, de la vivienda, del entorno medioambiental o social o la proximidad al puesto de trabajo o la familia. También hay algunas que tienen que ver con el acceso a la vivienda, es decir, con la relación que se establece entre la capacidad de las familias de adquirir o alquilar una vivienda en un lugar determinado, la oferta de viviendas de compra o alquiler que pueda existir en un territorio y los precios a que estos inmuebles de compra o alquiler se ofrezcan en el mercado. Todas estas circunstancias vitales que caracterizan a la movilidad residencial están fuertemente condicionadas por cuestiones vinculadas a la situación económica de cada momento, que actúan de forma transversal sobre el resto de factores y pueden alterar profundamente el comportamiento de estos movimientos de población.

Además de estos motivos generales a los que responde la movilidad intermunicipal, existen una serie de aspectos adicionales que la definen y que ya se han mencionado anteriormente: las características de la población que la protagoniza (sexo, edad y nacionalidad, que se recogen en las EVR), las pautas territoriales que tienen estos movimientos (sobre los que informan las mismas encuestas y las matrices de migraciones) y el impacto que tienen las diferentes situaciones estructurales y coyunturales del territorio metropolitano (estructura demográfica, situación económica general, viviendas construidas, compraventas, precios de las viviendas y rentas de la población).

La combinación de todos estos elementos hace que la movilidad residencial no sea siempre la misma, sino que varíe a lo largo del tiempo y, por tanto, se deba observar su evolución a partir del análisis cronológico de los datos disponibles.

3.2. El perfil demográfico de las migraciones intermunicipales en la RMB en el período 2001-2020

El perfil demográfico de las personas que protagonizan las migraciones internas en la RMB se caracteriza por un equilibrio de facto entre mujeres y hombres, una prevalencia de las edades entre 25 y 45 años, con picos de intensidad en torno a los 30, un predominio de la nacionalidad española y un peso muy significativo de la nacionalidad extranjera.

Según la información que se obtiene de las fuentes bibliográficas consultadas para el análisis de las características de la población migrante para el período 2001-2015, la edad de los migrantes es un elemento muy relevante en los procesos de cambio de residencia en la RMB, ya que se observa una clara vinculación entre los

movimientos de la población en los municipios de la región y su ciclo vital. Según García Coll *et al.* (2016), lo más característico de la movilidad intermunicipal en la RMB es que destacan especialmente las personas incluidas en los grupos de edad entre los 25 y los 34 años, un momento del ciclo vital que coincide con la formación y la ampliación de la familia (figura 3). Este grupo de edad genera, además, la movilidad de la población infantil con edades en torno a los 5 años, lo que indica que existe una intensa movilidad de familias con hijos pequeños en el entorno metropolitano. El grupo formado por las personas en edad adulta muestra una tendencia menos significativa en el cambio de residencia, si bien aumenta en los grupos de edad a partir de los 75 años, cuando se vuelve a registrar un incremento de la movilidad a consecuencia de situaciones de dependencia personal que causan la migración de estas personas a los hogares de los hijos (agrupamiento familiar) o a residencias de la tercera edad. En cuanto al sexo de los migrantes, los datos indican que existe un equilibrio de facto entre hombres y mujeres, con unas diferencias muy ajustadas entre ambos grupos.

Otro rasgo relevante es el que hace referencia a la nacionalidad de quienes cambian de residencia. El fenómeno demográfico más significativo ocurrido entre 2001 y 2015 en el territorio de la RMB y en el del AMB fue el de la inmigración extranjera. Si en 2001 en la RMB la población extranjera era de 214.028 habitantes (4,9 %), en 2010 se alcanzó el máximo de 744.514 habitantes (14,9 %), cifra que se redujo en el 2016 tanto en números absolutos como relativos (637.959 hab. y 12,6 %, respectivamente). En los municipios del AMB esta situación es aún más marcada: en 2001 el número de extranjeros era de 142.813 habitantes (5,2 % de la población) y el máximo alcanzado en 2010 fue de 518.700 habitantes (16,1%), cifra que se redujo en 2016 hasta a 456.866 habitantes, un 14,2 % (Ruiz *et al.*, 2017). Desde el punto de vista de las migraciones internas en la RMB, esta llegada tan intensa de población extranjera supuso la entrada en juego de un grupo de individuos cuya alta movilidad residencial estaba especialmente relacionada con la temporalidad en el asentamiento familiar, residencial y laboral de los primeros años después de la llegada desde los respectivos países de origen. Concretamente, la participación porcentual de los extranjeros en la movilidad interna de la RMB llegó en 2008 a representar el 41 % del total (figura 4), una cifra muy por encima del 14 % de peso que tenía este colectivo en el total de la población metropolitana (Pujadas *et al.*, 2014; García Coll *et al.*, 2016).

En términos generales, el comportamiento migratorio de la población extranjera durante los años 2001 a 2015 se caracterizó por seguir unas pautas similares a las de la población autóctona, pero con unas tasas mucho más elevadas, una ampliación del rango de las edades en las que se produce el máximo (entre los 25 y 55 años) y la inexistencia del repunte migratorio en las edades más avanzadas (figura 5).

Previamente al análisis del perfil demográfico de la población que protagoniza las migraciones intermunicipales en la RMB durante el período 2016-2020, cabe destacar que el número de movimientos migratorios es de 530.933, lo que representa un 26,37 % del total movimientos migratorios registrados en este quinquenio.⁵ A partir de los datos detallados de las EVR (en los que no constan las migraciones internas cuando el origen o destino es un municipio de menos de 10.000 habitantes⁶), se analizan las características de estos movimientos residenciales de población (véase la figura 6):

— En las migraciones internas metropolitanas, aunque el volumen es muy similar, los movimientos protagonizados por mujeres representan un porcentaje ligeramente más elevado (50,07 %) que el de los hombres (49,33 %).

— En cuanto a las edades, los volúmenes más importantes de movimientos se dan también en los adultos jóvenes, pero, en este caso, el pico no está tan concentrado, es decir, es más ancho, va aproximadamente de los 25 a los 45 años (más de 10.000

movimientos). El pico máximo de intensidad se produce entre los 27 y los 35 años, y es la edad de 31 años la que registra más movimientos. Se observa un pico secundario muy destacado en edades infantiles (especialmente de 0 a 4 años) y también se puede observar un ligero aumento en edades muy avanzadas (a partir de los 78 años aproximadamente). Como se ha comentado anteriormente, los movimientos a estas edades están muy vinculados a los procesos de emancipación, formación y ampliación de las familias y, en el caso de las edades avanzadas, a procesos de dependencia.

— Los movimientos protagonizados por personas de nacionalidad española son más de dos tercios del total, un 68,45 %. Esto implica que, cuando se centra la atención en los cambios de residencia dentro de la RMB, aunque los migrantes con nacionalidad española son mayoritarios, la población de nacionalidad extranjera (que protagoniza el 31,5 % restante) sigue teniendo un papel muy importante, puesto que es un colectivo con una movilidad residencial alta, especialmente en los primeros años después de la llegada desde los lugares de origen. En cuanto a grupos de nacionalidades, España va seguida de América, Asia y Oceanía, la Unión Europea (excepto en los años 2016 y 2019, en los que África la supera), África y del resto de Europa.

El análisis combinado de los datos de sexo, edad y nacionalidad,⁷ permite apreciar diferencias relevantes (figura 7):

— Las personas con nacionalidad española son, con mucho, el grupo predominante y, aunque el número de hombres y mujeres es similar, presentan diferencias en los patrones de movilidad residencial. Las mujeres jóvenes muestran un pico más concentrado y en edades más tempranas, especialmente entre 25 y 39 años; los hombres muestran un pico más tardío, más amplio y hasta mayores edades, especialmente intenso entre los 30 y los 44 años. El repunte en edades avanzadas (entre 75 y 94 años) se observa solo en el caso de las mujeres españolas.

— Los movimientos protagonizados por población extranjera representan, tal y como se ha dicho anteriormente, un 31,55 % del total y se reparten casi por la mitad entre mujeres y hombres (15,74 % y 15,81 %, respectivamente).

— La población americana es el grupo más importante de los extranjeros, con diferencias relevantes entre mujeres y hombres. Con un 8,16 % del total, las mujeres representan más de la mitad de los movimientos protagonizados por la población extranjera, mientras que el peso de los hombres es mucho menor, un 5,41 %. Por edades, ambos sexos presentan una gran movilidad de 20 a 39 años, pero es mucho más intensa la de las mujeres.

— Entre las personas asiáticas, los hombres tienen mucha más movilidad residencial que las mujeres, y esta se produce especialmente entre los 20 y los 44 años.

— Los hombres y mujeres de la Unión Europea se mueven especialmente entre los 25 y 44 años. Las mujeres lo hacen con más intensidad en edades más tempranas y los hombres representan un mayor volumen a partir de los 35 años.

— En el caso de los africanos, los hombres tienen una movilidad más elevada que las mujeres y son el colectivo que inicia primero el aumento de la movilidad, ya que comienzan a los 15 años y se mueven con intensidad hasta los 44 años.

— Entre las personas del resto de Europa, las mujeres presentan mayor movilidad, y ambos sexos se mueven especialmente entre los 25 y los 39 años.

Al analizar los mismos datos a partir de la estructura de la población representada en la pirámide (figura 8), se aprecia que la población con nacionalidad española es la dominante en las migraciones intermunicipales y que la franja de población con más movilidad residencial es la formada por adultos jóvenes, especialmente aquellos de entre 25 y 44 años. Por grupos de edad, se observan las siguientes situaciones:

— Los niños y adolescentes (0-19 años) tienen un peso similar en ambos sexos y, aunque la mayoría son de nacionalidad española, tienen cierta presencia todos los grupos de nacionalidades, especialmente la americana, la asiática y la africana.

— La franja de 20 a 24 años, aun siendo adultos jóvenes, presenta un aumento de la movilidad, pero mucho más baja que en las siguientes franjas. Las mujeres representan un volumen más elevado y destacan especialmente los casos de las mujeres españolas y las americanas, lo que concuerda con el inicio de la movilidad residencial previo al de los hombres que se ha observado en los apartados anteriores. El peso de la población extranjera es similar entre hombres y mujeres, pero las proporciones varían notablemente: mientras que entre las mujeres dominan las americanas con mucha diferencia, entre los hombres el peso se reparte más entre americanos, asiáticos y africanos.

— La franja de edad con mayor movilidad, la de 25 a 44 años, también es la que tiene una proporción mayor de población extranjera, aunque los españoles siguen siendo más numerosos. Las mujeres se mueven más intensamente que los hombres entre los 25 y los 29 años, mientras que los hombres lo hacen en mayor volumen que las mujeres entre los 30 y los 44 años. De nuevo, entre la población extranjera femenina, las mujeres con nacionalidad de los países de América son las que dominan, seguidas de lejos por las de la Unión Europea y las asiáticas, mientras que, entre los hombres, los americanos y asiáticos presentan volúmenes similares, seguidos de africanos y ciudadanos de la Unión Europea.

— Aunque a partir de los 35 años el volumen empieza a decrecer, es a partir de los 45 cuando se aprecia la mayor disminución. De los 45 a los 59 años el peso de la población extranjera sobre la de nacionalidad española decrece notablemente, y a partir de los 65 años su peso se vuelve anecdótico.

— Los hombres representan una proporción mayor que las mujeres entre los 30 y los 64 años, mientras que estas tienen más peso entre los 15 y los 29 y a partir de los 65 años, momento en el que se produce un repunte de la movilidad de este colectivo por situaciones de dependencia que solo se da en las mujeres con nacionalidad española.

4. Los movimientos migratorios intermunicipales en el conjunto de la RMB en el periodo 2001-2020

En los apartados que vienen a continuación, se lleva a cabo una descripción detallada de las características de las migraciones intermunicipales en la RMB como consecuencia de los cambios de residencia. El análisis parte de los datos de las matrices de migraciones para los años objeto de estudio, y la descripción se acompaña de una serie de gráficos y mapas que permiten ver cómo fueron los movimientos de población durante el período 2001-2020.

4.1. Saldos migratorios absolutos en el período 2001-2020

Los saldos migratorios absolutos de 2001-2020 muestran oscilaciones muy significativas por quinquenios: valores muy altos (2001-2005), disminución incipiente (2006-2010), reducción intensa (2011-2015) y repunte (2016-2020). Por lo general, los saldos son negativos en el núcleo central metropolitano, mientras que el resto de municipios del AMB y la RMB ganan población.

Los datos relativos a los saldos migratorios absolutos (figura 9) para el quinquenio 2001-2005 revelan claramente que Barcelona y los grandes municipios del ámbito Rondas, es decir, los que forman el núcleo central de la región, son los que pierden más población, mientras que, en general, el resto de municipios del AMB y la RMB la ganan. En cuanto a los municipios con saldos negativos, cabe destacar que en este período Barcelona y L'Hospitalet de Llobregat pierden cada uno más de 10.000 habitantes. Santa Coloma de Gramenet y Badalona entre 5.000 y 10.000 habitantes y Cornellà

de Llobregat entre 2.000 y 5.000 habitantes. De los 159 municipios restantes, solo 15 pierden población: Sant Boi de Llobregat, El Prat de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Mollet del Vallès, Granollers y Premià de Mar pierden entre 500 y 2.000 habitantes; Sant Adrià de Besòs, Montmeló y El Masnou pierden de 100 a 500, y Martorelles, Alella, Vilassar de Mar y Òrrius tienen un saldo negativo bajo, de hasta 100 personas. Globalmente, por tanto, solo 20 municipios pierden población en este quinquenio, mientras que 144 la ganan.

Los saldos positivos más intensos se sitúan en el norte y sur del eje del Llobregat, en el centro del Vallès Occidental, en el extremo sur del Garraf y en algunos municipios puntuales del Vallès Oriental y del norte del Maresme. Son significativos los casos de Terrassa, con un saldo positivo superior a 5.000 habitantes, y de los 16 municipios con un saldo positivo entre 2.000 y 5.000 habitantes (Cubelles, Vilanova i la Geltrú, Castelldefels, Gavà, Viladecans, Vallirana, Esparreguera, Olesa de Montserrat, Molins de Rei, Sant Cugat del Vallès, Rubí, Sant Quirze del Vallès, Ripollet, Lliçà d'Amunt, Tordera y Pineda de Mar). Los 127 municipios restantes tienen todos un saldo positivo de hasta 2.000 habitantes: 65, entre 500 y 2.000; 42, entre 100 y 500, y 20, entre 0 y 100.

El quinquenio 2006-2010 se diferencia del anterior por una disminución de los valores de los saldos, aunque el patrón territorial se mantiene (figura 9). En cuanto a los saldos negativos, Barcelona es el único municipio con pérdidas superiores a los 10.000 habitantes y L'Hospitalet de Llobregat es el único con valores entre 5.000 y 10.000, mientras que Badalona y Santa Coloma de Gramenet pasan a perder entre 2.000 y 5.000 habitantes. Aparte de estos cuatro municipios, hay otros 16 que pierden población: El Prat de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Mollet del Vallès, Granollers y Canovelles pierden entre 500 y 2.000 habitantes; Sant Feliu de Llobregat, Martorell, La Llagosta y Premià de Mar pierden de 100 a 500, y La Palma de Cervelló, Martorelles, Montmeló y Gallifa tienen un saldo negativo bajo, de hasta 100 personas. En este quinquenio vuelven a ser 20 municipios los que pierden población y 144 los que la ganan, aunque, esta vez, con una menor intensidad.

Por lo que respecta a los saldos positivos, se observa claramente que se ha producido un descenso general de la intensidad de la movilidad. A pesar del elevado número de municipios que ganan población, ninguno supera los 5.000 habitantes, solo 3 (Terrassa, Sant Cugat del Vallès y Barberà del Vallès) ganan más de 2.000, y la mayoría se sitúan en crecimientos entre los 100 y 2.000 habitantes (58, entre 500 y 2.000 habitantes; 58, entre 100 y 500, y 25, entre 0 y 100).

El quinquenio 2011-2015 se caracteriza por una disminución muy grande de los valores de los saldos migratorios, el aumento de los saldos negativos y el dominio de saldos cercanos a cero, tanto positivos como negativos (figura 9). Entre los municipios con saldos negativos, Barcelona es el único que pierde más de 10.000 habitantes, seguido de Badalona y Santa Coloma de Gramenet, que siguen perdiendo entre 2.000 y 5.000 habitantes en esta etapa. Además, 3 municipios (L'Hospitalet de Llobregat, Cerdanyola del Vallès y Mollet del Vallès) pierden entre 500 y 2.000 habitantes, 10 municipios pierden entre 100 y 500 (Torrelles de Foix, Sant Quintí de Mediona, Esparreguera, Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi de Llobregat, El Prat de Llobregat, Badia del Vallès, La Llagosta, Sant Cebrià de Vallalta y Sant Pol de Mar) y 34 municipios pierden hasta 100 habitantes. En su conjunto, los municipios con saldo migratorio residencial negativo son 50, 30 más que en los dos quinquenios anteriores. En relación con los saldos positivos, solo Sabadell y Sant Cugat del Vallès lo tienen en la franja de los 2.000-5.000 habitantes; 15 municipios tienen un aumento de entre 500 y 2.000 habitantes y en los restantes 97 los saldos positivos son de hasta 500 habitantes (55, entre 100 y 500, y 42, entre 0 y 100).

Algunos ejemplos de la atenuación de los valores de los saldos en este período respecto a los años anteriores son las ciudades de Terrassa, Mataró o Vilanova i la Geltrú en cuanto a los saldos positivos o L'Hospitalet de Llobregat en cuanto a los saldos negativos. También se pueden observar algunos cambios respecto a los períodos anteriores, como serían los casos de Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat y Granollers, que pasan de las pérdidas superiores a los 500 habitantes de los períodos anteriores a saldos positivos de entre 100 y 500 habitantes en el período 2011-2015. Sucede el caso contrario en municipios como Molins de Rei y Barberà del Vallès, que habían tenido ganancias superiores a 2.000 habitantes en alguno de los períodos y en el último pasan a tener un saldo muy bajo pero negativo.

En el quinquenio 2016-2020, por un lado, existen municipios que muestran saldos negativos elevados por migraciones internas, como es el caso de Barcelona, que pierde más de 10.000 habitantes; Santa Coloma de Gramenet y L'Hospitalet de Llobregat, que pierden entre 2.000 y 5.000 habitantes, y Mollet del Vallès, que pierde entre 500 y 2.000 habitantes (figura 9). A este grupo de municipios con pérdidas más intensas, se añaden 10 más que experimentan bajadas no tan significativas: Esplugues de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Santa Perpètua de Mogoda, La Llagosta y Parets del Vallès pierden entre 100 y 500 habitantes, y Barberà del Vallès, Polinyà y Montmeló tienen un saldo negativo bajo, de hasta 100 personas. Por otra parte, el resto de los 150 municipios que forman parte de la RMB tienen saldos positivos. Los valores más intensos se sitúan en municipios concretos del Baix Llobregat, el centro del Vallès Occidental, el extremo sur del Garraf y algunos municipios puntuales del Vallès Oriental y el Maresme. Los dos municipios con valores más elevados son las cocapitales del Vallès Occidental, Terrassa y Sabadell, con un saldo positivo de entre 2.000 y 5.000 habitantes. El resto de municipios tienen un saldo positivo de entre 0 y 2.000 habitantes: 35 de ellos entre 500 y 2.000 habitantes, 79 entre 100 y 500 habitantes y 37 entre 0 y 100 habitantes.

En el último período se puede observar que la tendencia a la atenuación de los saldos detectada en el quinquenio 2011-2015 se detiene y se regresa a una situación similar a la que había en el quinquenio 2006-2010: los saldos son más intensos y hay muchos más positivos. También destaca significativamente el hecho de que algunos municipios que perdían mucha población, especialmente entre los años 2001 y 2010, ahora pasan a tener saldos positivos, como sería el caso de Badalona, El Prat de Llobregat, Cornellà de Llobregat o Granollers. Por último, hay menos municipios con saldos negativos que en los períodos anteriores, y de los 14 que ahora se registran solo Barcelona pierde más de 10.000 habitantes (pierde 49.349 habitantes) y L'Hospitalet de Llobregat y Santa Coloma de Gramenet entre 2.000 y 5.000 habitantes, lo que significa que estos tres municipios son los grandes dispersadores de población hacia el resto de la RMB.

4.2. Saldos migratorios entre ámbitos de Cataluña en el período 2001-2020

Los movimientos migratorios se producen desde el centro hacia la periferia, y pierden intensidad en el transcurso de los años 2001 a 2015, pero la recuperan en el quinquenio 2016-2020.

En cuanto a los saldos totales de los ámbitos, se advierte que todos decrecen intensamente entre el primer y el tercer período estudiados, pero se observa su reactivación en el último quinquenio. Entre 2001 y 2015, el volumen del saldo migratorio de Barcelona se divide por siete (de –122.000 a –17.000 habitantes) y en el caso del ámbito Rondas esta bajada es aún más notable, ya que la cifra se divide casi por 13 (de –51.000 a –4.000 habitantes). El resto del AMB presenta una reducción más moderada (de 14.000 a 5.000, se reduce 2,8 veces) y el resto de la RMB también presenta una gran atenuación que divide la cifra inicial por 4 (de 80.000 a 20.000).

El caso del resto de Cataluña también es significativo, puesto que pasa de un flujo positivo importante (79.000 migrantes) a un saldo negativo bajo (–4.000), lo que significa un cambio de tendencia en este ámbito. Las disminuciones de los saldos son de 105.000 migrantes menos en Barcelona, 47.000 en el ámbito Rondas, 9.000 en el resto del AMB, 60.000 en el resto de la RMB y 83.000 en el resto de Cataluña.

En el quinquenio 2016-2020 destaca especialmente el caso de la ciudad de Barcelona, que casi recupera la intensidad de los años 2006-2010, período en el que se produce el estallido de la crisis económica de 2008, con un saldo negativo de –60.393 personas. El ámbito Rondas mantiene el saldo negativo, pero no tiene un incremento tan grande de pérdidas como la capital, con unos valores algo superiores a los del quinquenio 2011-2015. El saldo de los municipios del resto del AMB se mantiene positivo, pero disminuye respecto al período anterior 2011-2015, mientras que el resto de la RMB y el resto de Cataluña aumentan mucho su saldo positivo, pero sin llegar a los niveles del quinquenio 2006-2010.

En cuanto a la relación entre los distintos ámbitos, no se aprecian cambios significativos entre los dos primeros períodos en cuanto a patrones de movilidad, es decir, disminuyen los flujos, pero las pautas que siguen son las mismas. Sin embargo, en el período 2011-2015 sí que aparecen algunas diferencias, como el cambio de sentido del flujo entre Barcelona y el resto de Cataluña: de los 25.000 y 10.000 migrantes de los primeros períodos en favor del resto de Cataluña, se pasa a los –3.000 en contra de este ámbito. En referencia a Barcelona, también se observa que, en los dos primeros períodos, el flujo más importante era, con diferencia, con el resto de la RMB, mientras que en el período 2011-2015 el ámbito Rondas, el resto del AMB y el resto de la RMB tienen un peso muy similar. En el ámbito Rondas, los flujos mantienen las tendencias que tenían hasta entonces en cuanto a los lugares de destino. En el resto del AMB, en el quinquenio 2011-2015 se equilibra el flujo con el resto de Cataluña: mientras que 13.000 y 8.000 migrantes se desplazaban hacia este ámbito en los períodos anteriores, estos años el saldo es cero. En cuanto al resto de la RMB, cabe decir que, en el período 2011-2015, y a diferencia de los períodos anteriores y el posterior, el volumen de gente que recibe de la ciudad de Barcelona se iguala con lo que recibe del ámbito Rondas, que siempre era significativamente más bajo. En este mismo quinquenio, el saldo con el resto de Cataluña se invierte y pasa a recibir 2.000 migrantes, cuando había perdido 19.000 en el período 2001-2005 y 13.000 en el quinquenio 2006-2010. En el último período (2016-2020) se recuperan un patrón de relación entre ámbitos y un nivel del volumen de movimientos similares a los del quinquenio 2006-2010. En cuanto a la relación entre los diversos ámbitos, los movimientos vuelven a producirse desde el centro hacia la periferia y el saldo más destacado es el que se produce entre la ciudad de Barcelona y el resto de la RMB (22.000 personas), seguido por el existente entre Barcelona y los municipios del ámbito Rondas (16.000 personas) y el que se genera entre el ámbito Rondas y el resto de la RMB (12.000 personas).

4.3. Saldos migratorios entre grupos de municipios según la dimensión en el período 2001-2020

Los desplazamientos de población siguen produciéndose desde los municipios centrales grandes hacia los municipios periféricos más pequeños. Los máximos receptores son los municipios medianos-pequeños. A lo largo de los 20 años disminuye el número de municipios pequeños y medianos-pequeños y aumenta el de municipios medianos-grandes y grandes.

El análisis de los saldos migratorios entre los municipios clasificados según su dimensión demográfica (figura 11) muestra, de nuevo, una disminución muy grande de los saldos entre el inicio del período y el quinquenio 2011-2015 y una reactivación en el último período analizado, mientras que los patrones se mantienen similares a lo largo

de los 20 años, es decir, los movimientos se producen desde los municipios centrales grandes hacia los periféricos pequeños.

La relación de Barcelona con el resto de grupos de municipios es siempre negativa: pierde habitantes respecto a todos ellos a lo largo de los 20 años, pero de forma decreciente hasta 2015 y recuperando una intensidad similar a la del período 2006-2010 en el último período. En cuanto al saldo total, este pasa de –97.440 personas (2001-2005) a –52.385 (2006-2010), –20.271 (2011-2015) y –49.349 personas en el último quinquenio. La relación más fuerte de la ciudad es la que tiene con los municipios grandes de entre 50.000 y 300.000 habitantes, seguida por los municipios medianos-pequeños de entre 5.000 y 20.000 habitantes, los municipios medianos-grandes de entre 20.000 y 50.000 personas y, por último, los municipios pequeños de menos de 5.000 habitantes. Como cambio respecto a los períodos anteriores 2001-2005 y 2006-2010, se observa que la diferencia entre el volumen de personas que se marchan a municipios medianos-pequeños y las que van a los medianos-grandes es más reducida y tiende a parecerse a la del período 2011-2015.

Los municipios grandes solo tienen saldo positivo con Barcelona, mientras que pierden hacia el resto de ámbitos, en primer lugar, hacia los municipios medianos-pequeños, a continuación, hacia los medianos-grandes y, finalmente, hacia los pequeños. El saldo total del ámbito pasa de –9.018 en el primer quinquenio a –7.125 en el segundo, se vuelve ligeramente positivo en el período 2011-2015 con un saldo de 271 personas y el último quinquenio se mantiene en positivo pero con una cifra mucho más elevada, que se sitúa en un saldo de 5.110 personas. Esto se debe, entre otros factores, a que la reactivación de las migraciones desde la ciudad de Barcelona ha sido mucho más intensa que en el resto de ámbitos.

El tercer grupo, el de los municipios medianos-grandes (20.000-50.000 habitantes), es el que recibe población de los grupos de municipios más grandes (en primer lugar, de Barcelona y, en segundo lugar, de los municipios de más de 50.000 habitantes) y la pierde hacia los más pequeños. Su saldo se mantiene positivo a lo largo de los 20 años, pero pasa de 24.888 en el período 2001-2005, a 8.671 en el segundo período, 6.671 en el período 2011-2015 y remonta hasta las 10.340 personas en el último quinquenio, que queda muy por detrás del saldo del quinquenio 2001-2005, pero supera las cifras de los quinquenios 2006-2010 y 2011-2015.

El grupo de los municipios medianos-pequeños tiene un saldo positivo con los grupos más grandes que le preceden y negativo con los municipios pequeños. En los tres primeros quinquenios, la relación más intensa la mantenía con los municipios grandes, seguida de Barcelona y los municipios medianos-grandes, pero en el último quinquenio, a diferencia de los períodos anteriores, la relación más intensa no la mantiene con los municipios grandes, sino con la ciudad de Barcelona. Este grupo es el que presenta los saldos positivos totales más importantes a lo largo de todo el período: 59.379, 39.626, 12.496 y 26.365 personas, respectivamente, en cada quinquenio.

Los municipios pequeños presentan saldos positivos con el resto de grupos (exceptuando los saldos del período 2011-2015 con los municipios medianos, que son negativos pero muy bajos) y siguen el mismo patrón que los medianos-pequeños: los mayores saldos son con los municipios grandes, seguidos de Barcelona, los medianos-grandes y los medianos-pequeños. Su saldo, siempre positivo, disminuye mucho a lo largo de los primeros 15 años y se reactiva en el último quinquenio: 22.191 (2001-2005), 11.213 (2006-2010), 833 (2011-2015) y 7.534 (2016-2020).

Los gráficos de los saldos migratorios entre grupos de municipios según su dimensión se acompañan de una serie de mapas que muestran los municipios de la RMB clasificados según su peso demográfico en diferentes momentos de los últimos 30 años (1991-2020). Estas representaciones evidencian las variaciones de población sucedidas en estos municipios, facilitan la identificación de los que cambian de categoría (disminución del número de

municipios pequeños y aumento de los medianos y grandes) y permiten entender mejor las consecuencias de algunas dinámicas migratorias (figuras 12, 13, 14 y 15). Estos mapas también permiten ver la importancia de las migraciones externas en la RMB, como en el caso de la ciudad de Barcelona, donde en los últimos cinco años se produce un gran aumento de población absoluta de 55.436 personas, atribuible a estas migraciones exteriores que compensan la pérdida de población de 49.349 habitantes por migraciones internas. Así, la población de esta ciudad pasa de 1.608.746 habitantes en 2016 a 1.664.182 habitantes en 2020, una cifra que supera el valor registrado en el padrón de 1991 (1.643.542 habitantes), que, hasta ahora, había sido el más alto de los últimos 30 años.

4.4. Migraciones intermunicipales desde Barcelona y el ámbito Rondas en el período 2001-2020

Barcelona es el principal origen de las migraciones intermunicipales en la RMB que se generan desde el núcleo central metropolitano. Son la excepción varios municipios del Baix Llobregat y unos pocos más del resto de la RMB, que reciben más población del ámbito Rondas.

En estos mapas de diagramas circulares de sectores (figura 16) se muestran el volumen y el destino de la población que se marcha de los ámbitos de Barcelona y Rondas, es decir, del núcleo central metropolitano, donde el dinamismo migratorio es mayor, hacia el resto del AMB y la RMB. Los ciudadanos de esta área central muestran una tendencia a desplazarse por todas partes, aunque es posible apreciar diferencias según cuál sea su origen.

En términos generales, cabe mencionar que los movimientos son especialmente intensos en la costa sur metropolitana, el eje del río Llobregat, el centro y el sur del Vallès Occidental, el sudeste del Vallès Oriental y los municipios costeros del Maresme. Destacan varias ciudades de la segunda corona metropolitana como Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, Terrassa, Sabadell o Mataró y, también, los municipios más cercanos al centro metropolitano, como Sant Boi de Llobregat, Castelldefels, Sant Cugat del Vallès o El Masnou. Estos destinos se mantienen como los receptores más importantes durante todo el período aunque, de nuevo, el volumen disminuye progresivamente con el paso de los años y se reactiva en el último quinquenio en toda la RMB. Respecto a estas disminuciones del período 2006-2015, las más importantes en cuanto a entradas de migrantes se dan en el eje del Llobregat, en la zona situada entre Sabadell, Mollet del Vallès y Granollers y el norte del Maresme.

Por lo que respecta al origen de los movimientos, en la mayor parte de municipios metropolitanos la ciudad de Barcelona es el foco generador de más de la mitad de las entradas procedentes del centro metropolitano. Entre las zonas que más destacan se encuentran el Maresme, los dos Vallès y la costa sur entre Gavà y Vilanova i la Geltrú. Son la excepción la mayoría de municipios del eje del río Llobregat, que reciben más población desde el ámbito Rondas, algunos municipios del Vallès Oriental situados en la frontera entre esta comarca y el norte del Barcelonès, comunicados con los municipios del ámbito Rondas a través de la carretera BV-5001, que une Santa Coloma de Gramenet con La Roca del Vallès, y otros municipios puntuales como los de la zona norte del Maresme. A pesar del dominio de Barcelona, se observa un cierto equilibrio entre los dos ámbitos en algunos municipios del Penedès (Torrelles de Foix, Gelida y Sant Llorenç d'Hortons), el Garraf (Cubelles y Olivella), el Vallès Oriental (Canovelles, Lliçà d'Amunt y Lliçà de Vall) y el Maresme (Pineda de Mar).

4.5. Migraciones intermunicipales desde Barcelona, el ámbito Rondas, el resto del AMB y el resto de la RMB en el período 2001-2020

En el ámbito del AMB, el lugar de procedencia mayoritario de las migraciones intermunicipales son los municipios que forman parte de los tres ámbitos que la constituyen: Barcelona, el ámbito Rondas y el resto del AMB.

Los mapas que se muestran a continuación permiten observar el volumen de las entradas en todos los municipios de la RMB según si el lugar de procedencia es la ciudad de Barcelona, el ámbito Rondas, el resto del AMB o el resto de la RMB.

Los mapas que presentan los datos para el ámbito del AMB (figura 17) muestran una disminución entre los años 2006 y 2015 del volumen de entradas migratorias y una recuperación en el último quinquenio. El mayor número de entradas a los municipios que se producen en este territorio proviene del propio ámbito metropolitano, el que forman Barcelona, el ámbito Rondas y el resto del AMB, aunque el volumen que representa cada una de estas zonas en los municipios de destino va variando. En cuanto al peso de Barcelona, en 7 de los 36 municipios es su origen mayoritario a lo largo de los 20 años (Castelldefels, El Prat de Llobregat, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet y Badalona), a los que se añaden Sant Just Desvern y Montcada i Reixac en el quinquenio 2016-2020. En L'Hospitalet de Llobregat y en Sant Cugat del Vallès estas representan más de la mitad de las entradas del municipio en todos los períodos.

Respecto al ámbito Rondes, esta es la relación dominante en Barcelona y tiene un peso muy importante en los municipios del ámbito Rondes (como Esplugues de Llobregat, Cornellà de Llobregat o Sant Joan Despí). En el Baix Llobregat tiene mucha importancia, a menudo más que la ciudad de Barcelona, y en algunos casos es el lugar de origen principal (Sant Boi del Llobregat, por ejemplo). El resto del AMB es el ámbito con menos peso en la ciudad de Barcelona, pero, en cambio, tiene un peso más relevante en los municipios del mismo ámbito metropolitano, tanto en el caso del Baix Llobregat como en el del Vallès Occidental. En algunos municipios del ámbito Rondas, el peso del resto del AMB es insignificante, sobre todo en los del norte de Barcelona. El resto de la RMB no era el origen mayoritario en ninguno de los municipios hasta el último quinquenio, en el que lo es en Castellbisbal, Badia del Vallès y Barberà del Vallès. A lo largo de los 20 años, este ámbito, a pesar de no ser mayoritario, destaca en Barcelona, en los municipios del ámbito Rondas del norte de la Ciudad Condal, en los municipios del Vallès Occidental y en los situados más al norte del Baix Llobregat.

Respecto al volumen total de entradas, destacan con más de 10.000 en todos los períodos los municipios de Castelldefels, Cornellà de Llobregat, L'Hospitalet de Llobregat, Barcelona, Sant Cugat del Vallès, Santa Coloma de Gramenet y Badalona. Viladecans recibe este número de entradas en el quinquenio 2001-2005, Esplugues de Llobregat en el quinquenio 2006-2010 y Sant Boi de Llobregat en los quinquenios 2006-2010 y 2016-2020. El resto de municipios presentan un volumen de entradas elevado de entre 1.000 y 10.000 entradas. Los municipios más pequeños del AMB (Sant Climent de Llobregat, La Palma de Cervelló y El Papiol) presentan un volumen inferior, de entre 500 y 1.000 personas.

En el ámbito del resto de la RMB, los movimientos más relevantes se producen entre los municipios del propio ámbito. Los mayores volúmenes y la presencia más significativa de migrantes procedentes del núcleo central metropolitano siguen concentrándose en los municipios más grandes y en las zonas que se corresponden con los ejes de movilidad.

En los mapas que muestran los datos para el ámbito del resto de la RMB (figura 18), se aprecia también el descenso progresivo del volumen migratorio entre los años 2001 y 2015, así como la ligera recuperación del quinquenio 2016-2020. En este ámbito, las migraciones con origen en los municipios de la RMB son las mayoritarias en la práctica totalidad de los municipios de las comarcas del Alt Penedès y el Garraf, en gran parte de los del Vallès Occidental, en todos los del Vallès Oriental y en la mayoría de los del Maresme.

Respecto a las migraciones provenientes del conjunto del AMB, estas son mayoritarias solo en algunos municipios concretos. De las comarcas mencionadas en el párrafo anterior, son Cubelles y Sitges en el Garraf, Gelida y Olesa de Bonesvalls en el Alt Penedès, Terrassa, Sabadell y Rubí en el Vallès Occidental y Alella y El Masnou en el Maresme. También lo son todos los que están situados más al norte de la comarca del Baix Llobregat y que no forman parte del AMB. En algunos quinquenios existen otros municipios donde las migraciones provenientes del AMB son superiores a las de la RMB, como Sant Fost de Campsentelles en el Vallès Oriental o Gallifa en el Vallès Occidental.

Los mayores volúmenes de entradas por migraciones se concentran en los grandes ejes de comunicación y en los grandes núcleos urbanos: la costa sur, Vilafranca del Penedès, el eje del Llobregat, el núcleo formado por Terrassa, Sabadell y Rubí, la zona del sur y parte del eje de la C-17 y la AP-7 en el Vallès Oriental y la costa del Maresme. Destaca el volumen de más de 10.000 entradas en los municipios de Rubí, Terrassa, Sabadell, Granollers y Mataró y las llegadas de entre 5.000 y 10.000 personas en Vilanova i la Geltrú, Sant Pere de Ribes, Sitges, Vilafranca del Penedès, Mollet del Vallès, Premià de Mar y Pineda de Mar a lo largo de todo el período, y en algunos municipios como Cubelles, Esparreguera, Sant Quirze del Vallès y Santa Perpètua de Mogoda en algunos de los quinquenios.

4.6. Saldos migratorios intermunicipales, excepto Barcelona y el ámbito Rondas, en el período 2001-2020

Entre 2006 y 2015 se produce una disminución progresiva de los flujos migratorios, que se reactiva en el período 2016-2020 y recupera un nivel similar al de los años 2006-2010. Se siguen detectando los patrones territoriales respecto al sentido de los flujos, de los núcleos, satélites y constelaciones, de los grandes ejes de movilidad y de la barrera central.

En los mapas de flujos de los años 2001-2020 (figura 19), en los que no se representan los flujos de Barcelona y del ámbito Rondas para mejorar la lectura, es posible advertir una dinámica de los movimientos intermunicipales que ya se había advertido en estudios previos (Serra, 2003). En primer lugar, se puede observar muy bien la variación de los volúmenes a lo largo de los 20 años, con una fuerte intensidad en los primeros años de estas dos décadas, que disminuyó progresivamente con el estallido de la burbuja inmobiliaria y se ha reactivado en el último período analizado. Si se compara el quinquenio 2016-2020 con los anteriores, se detecta la reactivación de las migraciones ya mencionada, pero con diferencias de intensidad según la zona. En la costa sur (Garraf y Baix Llobregat) y en el Vallès Occidental, los flujos son muy intensos y en algunos casos parecen superar los movimientos del quinquenio 2006-2010 (en Rubí y Sabadell, por ejemplo), mientras que en otras zonas como el eje del Llobregat, el Vallès Oriental y el Maresme se aprecia que se reactiva el movimiento, pero las intensidades no son tan elevadas. En el Alt Penedès los flujos entre Vilafranca del Penedès y los municipios de su entorno vuelven a ser de expulsión desde la capital comarcal (a diferencia del quinquenio 2011-2015, en el que eran a la inversa, hacia la capital comarcal), pero la intensidad y la cantidad de los flujos son mucho más bajas.

El segundo elemento de análisis son los patrones territoriales, que se mantienen y presentan pocas variaciones. En este sentido, cabe destacar los siguientes hechos:

QUADERNS PDU METROPOLITÀ_18
LES MIGRACIONS RESIDENCIALS AL
TERRITORI METROPOLITÀ DE BARCELONA

– **Sentido de los flujos:** los flujos migratorios suelen tener su origen en las zonas centrales metropolitanas y dirigirse hacia las más exteriores, es decir, siguen un patrón *de dentro hacia fuera*. Estos flujos se invirtieron en casos puntuales con la llegada de la crisis, especialmente en el quinquenio 2011-2015 (como en el caso de Terrassa y Vacarisses, por ejemplo), pero han cambiado de nuevo en el último período estudiado.

– **Núcleos, satélites y constelaciones:** en los mapas se observan una serie de municipios que actúan como núcleos de recepción o expulsión de población migrante del entorno geográfico en el que se encuentran. Suelen ser municipios del ámbito del resto de la RMB (segunda corona metropolitana), por lo general, capitales de comarca, y tienen un nivel de relaciones muy intenso con los municipios de su entorno. Estos conjuntos formados por los núcleos y sus municipios satélite se han denominado *constelaciones municipales*. Los casos más significativos que se aprecian en los mapas son los de Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Terrassa, Sabadell, Mollet del Vallès, Granollers y Mataró. Martorell, en cambio, ha perdido relevancia en cuanto a su capacidad de actuar como núcleo respecto a las dinámicas que mostraba en los períodos anteriores.

– **Ejes:** nuevamente, se observan una serie de ejes que coinciden con la existencia de elementos geográficos y de vías de comunicación importantes que favorecen o dificultan la movilidad. Se localizan en la costa del Baix Llobregat y el Garraf, en el eje del río Llobregat y en la costa norte, en la comarca del Maresme. Existen otros movimientos en el ámbito del Vallès Occidental por donde pasan la C-58 y la AP-7, así como la continuación de esta en el Vallès Oriental. En los ejes del Llobregat y del Vallès hay una fuerte implantación industrial que concentra un elevado número de puestos de trabajo que pueden actuar como atractores de población.

– **Barreras:** el municipio de Barcelona actúa como barrera que separa las partes norte y sur de la RMB, entre las que existe poca interacción en cuanto a las migraciones intermunicipales. En los mapas puede apreciarse que este efecto barrera acaba configurando tres grandes subsistemas migratorios: el subsistema sur, que incluye las comarcas del Alt Penedès, el Garraf y el Baix Llobregat; el subsistema central, con los dos Vallès, y el subsistema norte, con el Maresme. En estos subsistemas se pueden apreciar ciertas dinámicas específicas, como sería el caso de Vilafranca del Penedès, que actúa como un pequeño núcleo independiente dentro del subsistema sur, o las relaciones que se establecen entre los subsistemas del Vallès (sobre todo el Vallès Oriental) y del Maresme.

5. Los movimientos migratorios intermunicipales en los municipios metropolitanos

Con el objetivo de mostrar las dinámicas migratorias intermunicipales (movimientos migratorios y saldos migratorios) de los 44 principales municipios de la región metropolitana de Barcelona, se han elaborado los mapas que quedan recogidos en los anexos de este estudio. En el anexo 1 se encuentran los mapas de los 36 municipios que forman parte del AMB y, en el anexo 2, los mapas de los 8 municipios más importantes de la segunda corona metropolitana. En ambos casos se han elaborado únicamente las representaciones cartográficas para el quinquenio 2016-2020, para que sea posible observar con detalle y claridad las dinámicas más recientes.

Para el conjunto del período 2001-2020, se ha elaborado un gráfico (figura 20) que ilustra los movimientos y saldos migratorios de los 44 municipios mencionados.

5.1. Movimientos migratorios intermunicipales en el período 2016-2020

El conjunto de mapas de movimientos migratorios intermunicipales muestra el volumen de población que se mueve entre cada uno

de los 44 municipios analizados y los del resto de la RMB y en qué proporción lo hace. Esta representación quiere mostrar el volumen de movimientos que se dan en cada municipio y si las entradas de población son superiores a las salidas (o viceversa), o si existe equilibrio entre los valores de ambos flujos. Además, estos mapas son una representación complementaria de lo expuesto en los apartados 4.4, 4.5 y 4.6, ya que muestran la totalidad de los movimientos migratorios, siempre que las entradas o salidas sean iguales o superiores a 25 migrantes en el quinquenio.

Del análisis de estos mapas se desprende que en la mayoría de los municipios estudiados se observa un patrón territorial común. Por un lado, los mayores volúmenes de movimientos se dan en los municipios más cercanos a la ciudad de Barcelona aunque, en algunos casos, los núcleos de la segunda corona metropolitana aparecen como únicos destinos fuera del ámbito de influencia del municipio. Por otro lado, hay municipios grandes y localizados en el centro, como Badalona y L'Hospitalet de Llobregat, que envían población a todas partes, sin llegar a los niveles de la ciudad de Barcelona. Los movimientos suelen respetar los patrones territoriales citados en el apartado 4.6.

5.2. Saldos migratorios intermunicipales en el período 2016-2020

Los mapas de los saldos migratorios intermunicipales muestran el balance entre pérdidas y ganancias de población de cada uno de los municipios del AMB y de los de la segunda corona metropolitana para aquellos saldos quinquenales superiores a los 25 migrantes. La representación cartográfica de los saldos permite obtener una visión gráfica esclarecedora de los datos sobre la expulsión o ganancia de población de un municipio, elemento clave para entender las dinámicas demográficas que se producen en el territorio de la RMB. Sin embargo, el propio concepto de saldo migratorio implica que hay un cierto número de movimientos de entrada y salida que no quedan reflejados en las representaciones cartográficas cuando estas entradas y salidas, aunque pueden ser muy importantes, son al mismo tiempo muy similares. Así, por ejemplo, si un municipio A envía a lo largo de un quinquenio a 1.000 personas hacia otro municipio B y al mismo tiempo recibe 980 del municipio B, el saldo migratorio entre ambos es de –20 migrantes en contra del municipio A. Dado que este valor es inferior al umbral fijado de 25 migrantes por quinquenio, el flujo del saldo no aparece representado en el mapa a pesar de ser muy significativo. Para analizar estas relaciones tan intensas y, a la vez, tan similares, se han elaborado los mapas de movimientos migratorios que se han explicado en el apartado 5.1, que al mostrar la totalidad de los movimientos sí que permiten representarlas.

Más allá de las cuestiones puramente relacionadas con los movimientos migratorios en sí, estos mapas permiten advertir que existen unas dinámicas subyacentes a estos movimientos que están vinculadas a situaciones estructurales y coyunturales. Estas son las causas de que haya unos patrones migratorios –sobre los que se ha insistido reiteradamente– que, por ejemplo, conllevan la extensión desde el centro hacia la periferia con un efecto de mancha de aceite, o que haya municipios concretos que tienen dinámicas propias. Uno de los factores que permiten explicar las pérdidas y ganancias de población que se detectan en los municipios del territorio metropolitano es la situación del mercado de la vivienda, cuyas dinámicas se analizan detalladamente en los apartados que siguen a continuación.

6. Los datos de vivienda en el territorio metropolitano de Barcelona

La vivienda es una condición *sine qua non* de las migraciones intermunicipales, ya que tiene un doble papel a la hora de facilitar la expulsión o la atracción de población: que haya disponibilidad de vivienda y que su precio sea asumible para la ciudadanía son factores clave de estos movimientos.

La principal característica de las migraciones intermunicipales es que implican un cambio de residencia de la población que las protagoniza. Para que esto sea posible, una condición indispensable es que en los municipios del territorio donde se produce la migración haya disponibilidad de viviendas y que estas tengan unos precios que las personas que migran puedan asumir. Ambas condiciones tienen un doble papel respecto a las migraciones, porque pueden ser tanto un factor generador de expulsión de población, si no hay viviendas o si los precios son muy elevados, como un factor de atracción de población, si las hay o si los precios son más bajos.

Con el objetivo de analizar la relación entre las migraciones y la vivienda, en este apartado se observa la situación del mercado de la vivienda en la RMB a partir de las estadísticas de viviendas terminadas libres, los precios de venta de obra nueva,⁸ las VPO terminadas y su precio, las compraventas registradas y los precios de venta de las viviendas usadas⁹ y los precios de alquiler mensual.

6.1. Viviendas terminadas libres en la RMB durante el período 2001-2020

El mercado de la vivienda está fuertemente influenciado por las dinámicas económicas y en la RMB, en los últimos 20 años, ha experimentado subidas y bajadas muy destacadas. Respecto a las viviendas terminadas libres, existe una coincidencia entre su localización y las dinámicas territoriales de las migraciones intermunicipales.

La evolución temporal del número de viviendas terminadas libres durante los últimos 20 años queda reflejada en los dos gráficos y en los dos mapas que se han elaborado con los datos disponibles. El primer gráfico (figura 21) incluye todos los ámbitos territoriales objeto de estudio, mientras que el segundo (figura 22) muestra los tres ámbitos que forman el AMB con el objetivo de poder apreciar con más detalle las variaciones producidas. El primer mapa (figura 23) representa los datos del período 2001-2015 para todos los municipios de la RMB y el segundo hace referencia a los años 2016-2020 (figura 24).

En los gráficos se puede apreciar que al inicio del período, entre los años 2001-2008, se produjo el gran boom de la construcción, que derivó en una burbuja inmobiliaria que estalló con la crisis económica de 2008, la llamada Gran Recesión. A partir de ese año se produjo una intensa bajada, especialmente drástica entre los años 2008 y 2010. En el conjunto de la RMB (figura 21) se pasa de las 30.654 viviendas construidas en 2008 a las 8.943 en 2010, lo que representa una bajada de 21.711 viviendas, que se alarga hasta el año 2014, cuando se alcanza el mínimo de viviendas terminadas libres en el período con 1.807 viviendas en toda la región. A partir de 2015 se observa una reactivación lenta y progresiva, que se intensifica especialmente en este último quinquenio que se está analizando. Aunque no llega ni mucho menos a las intensidades de construcción del inicio del siglo XXI, resulta evidente que en los cinco años que van desde 2016 a 2020 se produce un cambio de tendencia respecto al quinquenio anterior, especialmente significativo en el ámbito Rondas y en el resto de la RMB.

En los ámbitos que forman el AMB, que se muestran en la figura 22, se puede apreciar que de los tres territorios considerados (Barcelona, ámbito Rondas y resto del AMB) el ámbito Rondas es el que registra un mayor aumento de viviendas terminadas libres en el último quinquenio, mientras que en la ciudad de Barcelona descienden y en el resto del AMB suben, en ambos casos ligeramente.

Esta situación, en la que el número de viviendas terminadas libres es superior en estos dos ámbitos de la RMB, coincide con la tendencia detectada en el apartado 4.2 y la figura 10, en la que los saldos migratorios más importantes que tiene la ciudad de Barcelona

son con el ámbito Rondas y el resto de la RMB, junto con la dinámica general de movimientos desde el centro hacia la periferia.

En el mapa de la figura 23 se pueden observar las viviendas terminadas libres en el período 2001-2015 en los municipios de la RMB. En esta imagen, reflejo del boom de la construcción ocurrido sobre todo en el período 2001-2008, la mayoría de municipios registran un número de viviendas terminadas superior a 500, con unos máximos que superan los 10.000 en algunos casos de las comarcas del Barcelonès y del Vallès Occidental. La ciudad de Barcelona es la que tiene más viviendas terminadas a lo largo de estos años (un total de 43.397), y la siguen las cocapitales del Vallès Occidental, Terrassa con 22.811 y Sabadell con 17.838. Otras ciudades del territorio metropolitano entre las 5.000 y las 10.000 viviendas terminadas son Vilanova i la Geltrú, Rubí, L'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Sant Cugat del Vallès y Badalona.

En el mapa se pueden apreciar una serie de patrones territoriales que concuerdan con los que se han mencionado en el apartado 4.6 y que hacen referencia a los núcleos, satélites y constelaciones y a los ejes que se detectan cuando se observan las migraciones de la RMB, lo que pone de manifiesto la relación que existe entre los movimientos de población entre municipios de este ámbito y la localización de las viviendas terminadas en el mismo territorio.

6.2. Viviendas terminadas libres en la RMB en el quinquenio 2016-2020

De 2016 a 2020, las nuevas viviendas terminadas libres se concentran en el núcleo metropolitano, las capitales comarcales, las zonas costeras y el eje central. En el núcleo central del AMB, hay cinco municipios con más de 1.000 viviendas terminadas. Entre las ocho ciudades de la segunda corona metropolitana destacan especialmente Sabadell, Terrassa y Mataró.

Durante estos años, en la RMB se terminaron 27.454 viviendas, de las cuales, 9.950 estaban en el Barcelonès (36 %), la gran mayoría, en las ciudades de Barcelona y Badalona, con 5.631 (20 %) y 2.162 (7,8 %) respectivamente. De las 5.838 viviendas terminadas en el Baix Llobregat, 1.002 (17 %) estaban en Sant Just Desvern. En el Vallès Occidental se construyeron 5.369 viviendas nuevas, que se concentran en Sant Cugat del Vallès, (1.662; 30,9 %), y en las capitales de comarca, Sabadell (1.247; 23,2 %) y Terrassa (733; 13,6%). En el Maresme, con 2.478 viviendas, destaca la capital comarcal, Mataró, con 685 viviendas terminadas (27,6 %). En el Vallès Oriental, con 1.851 viviendas terminadas, Granollers cuenta con 283 viviendas nuevas (15,2 %), seguido por pueblos medianos-grandes como La Garriga (160; 8,6 %), Cardedeu (157; 8,4 %) y Caldes de Montbui (137; 7,4 %). De las 1.454 viviendas terminadas del Garraf, Sitges es la ciudad que más tiene (661; 45,4 %), mientras que Vilafranca del Penedès, con 248 viviendas (48,2 %), lo es respecto de las 514 del total del Alt Penedès.

En el mapa de la figura 24 se puede observar la situación de los municipios de la RMB con respecto a la vivienda terminada en el período analizado. Aparte de los municipios mencionados anteriormente, se identifican de nuevo los patrones territoriales mencionados en el análisis del mapa del período 2001-2015, en el que destacan el peso del núcleo metropolitano (Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat y Badalona), las capitales comarcales, las zonas costeras y el eje central.

Una cuestión que hay que tener presente cuando se habla de la construcción de viviendas y se observa el mapa anterior es la relación que existe entre la dimensión demográfica del municipio y el número de viviendas terminadas. En general, en los municipios más pequeños no existen grandes promociones de viviendas ni un número de viviendas terminadas elevado, pero el peso relativo de las nuevas viviendas respecto al número de habitantes del municipio tiene un impacto significativo, mucho más destacado que el que puede haber en un municipio grande. Un ejemplo de ello serían Cerdanyola del Vallès

y El Masnou. En Cerdanyola, un municipio con 57.855 habitantes, en el período 2016-2020 se construyeron 205 viviendas y en El Masnou, que tiene 23.831 habitantes, se terminaron 288. Aunque en el mapa ambos municipios aparecen representados en la misma categoría, ni la relación entre población y viviendas terminadas ni los impactos que esta relación ocasiona son los mismos. En cualquier caso, el foco de interés del análisis que se lleva a cabo en este estudio se centra en el volumen total de viviendas terminadas en los municipios como indicador de su capacidad para absorber a la población que migra.

De manera adicional, en el análisis por municipios y ámbitos territoriales se han estudiado, por un lado, los municipios del AMB en los que en el último quinquenio se han terminado más de 1.000 viviendas y, por otro, las ocho ciudades de la segunda corona metropolitana (las seis capitales comarcales más Martorell y Mollet del Vallès). En ambos casos se puede observar que el número de viviendas terminadas ha ido aumentando a lo largo de este período, pero con diferencias muy grandes en cada municipio.

Los municipios del AMB donde se han construido más de 1.000 viviendas en el conjunto del período (figura 25) son Barcelona, Badalona, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Just Desvern y Sant Cugat del Vallès. En Barcelona, las cifras son las más altas, pero con cierto estancamiento entre las 950 y las 1.250 viviendas construidas por año. Los otros municipios, aunque presentan oscilaciones importantes, parecen mostrar una tendencia al alza, y son especialmente relevantes las cifras de los años 2019 (concretamente, en Sant Just Desvern y Sant Cugat del Vallès) y 2020 (en Badalona y L'Hospitalet de Llobregat).

Respecto a las principales ciudades de la segunda corona metropolitana, las tendencias y características son muy diferentes entre sí y requieren un análisis individualizado (figura 26). En Granollers, hasta el año 2018 no se terminaron viviendas nuevas de forma destacada; en cambio, en 2019 y 2020 el incremento sí que es muy notable. El caso de Martorell es relevante porque a partir del año 2018 el número de viviendas terminadas tiende a cero, y no consta ninguna vivienda terminada en 2020. Mataró sigue una tendencia clara al alza en el número de viviendas terminadas, que se inicia en 2017, pero que es especialmente intensa en 2018 y 2020. Las ciudades de Mollet del Vallès y Vilafranca del Penedès presentan unas cifras discretas de viviendas terminadas hasta el 2019 y una fuerte activación en el último año del período. Por último, en Vilanova i la Geltrú se reactiva la finalización de viviendas a partir del año 2017, con una intensidad creciente en 2019.

Las dos cocapitales del Vallès Occidental, por la relevancia de las cifras de viviendas terminadas y de migraciones intermunicipales, requieren una mención aparte. Sabadell es la ciudad en la que más crece el número de viviendas terminadas; en los años 2018 y 2019, la reactivación es mucho más intensa que en el resto de ciudades y llega a un máximo de casi 700 viviendas terminadas en 2020. En Terrassa, que en 2016 era la ciudad con más viviendas terminadas, se reactivó con fuerza la construcción de nuevas viviendas –hasta superar las 200 terminadas cada año– en los años 2019 y 2020, después de dos años con cifras atenuadas. El hecho de que estas dos ciudades hayan ampliado notablemente el parque de vivienda en los últimos años puede explicar su papel como polos de recepción de migrantes procedentes del resto del territorio metropolitano, en especial, llegados desde el núcleo central, como muestran los mapas de movimientos y saldos migratorios intermunicipales para los años 2016-2020 de ambos municipios (véase el anexo 2).

6.3. Precio medio de venta del metro cuadrado construido de viviendas de obra nueva en la RMB en el período 2001-2020

De 2001 a 2020 los precios de venta de obra nueva evolucionan en paralelo a la situación económica. Los precios más altos se registran siempre en la ciudad de Barcelona y disminuyen progresivamente desde el centro hacia la periferia metropolitana.

En el período 2001-2020, los precios de venta de obra nueva presentan oscilaciones vinculadas a la situación económica. A partir del año 2015, aumentan progresivamente después del descenso registrado durante la Gran Recesión, el período de crisis económica global que se inició en el año 2008. Los precios más altos se registran siempre en la ciudad de Barcelona y disminuyen progresivamente desde el centro hacia la periferia metropolitana. Las diferencias entre la ciudad y el resto de territorios son cada vez mayores. Estas dos circunstancias se alinean con la dinámica centrífuga de las migraciones intermunicipales.

Los datos disponibles del precio medio de venta del metro cuadrado construido de viviendas de obra nueva entre 2001 y 2020 se muestran en un gráfico lineal (figura 27) y una tabla de precios que incluye referencias a su incremento (figura 28). Existe, además, un análisis específico sobre este concepto para los años 2016-2020, que incluye un mapa de los municipios de la RMB y una tabla de evolución de los precios en once municipios: las tres ciudades más importantes del núcleo central metropolitano, las ocho ciudades de la segunda corona metropolitana y el municipio del AMB con los mayores precios de venta.

La evolución del precio medio de venta del metro cuadrado construido de viviendas de obra nueva (figura 27) muestra que de 2001 a 2007 se produce un aumento acelerado y generalizado de los precios de venta, que desciende a partir del 2008 con el estallido de la burbuja inmobiliaria y la crisis económica que le siguió. Se producen dos bajadas intensas, una entre los años 2007 y 2009 y otra de 2012 a 2013. Los precios más bajos en este período se dan entre 2013 y 2015, dependiendo del ámbito territorial que se observe.

A partir del año 2016, los precios vuelven a mostrar una clara tendencia al alza y mantienen esta dinámica hasta el final del período, aunque no llegan a los precios máximos alcanzados en 2007 en plena burbuja inmobiliaria. Cabe destacar que los precios mínimos del período 2001-2020 en Barcelona y el ámbito Rondas se registran en el año 2001, mientras que en el resto del AMB el mínimo se produce en el año 2014 y en el resto de la RMB en el año 2015.

La tabla de la figura 28 muestra dos informaciones. La primera parte de la tabla muestra la evolución de los precios año por año en el período 2001-2020, en la que se representan de cada ámbito los precios más bajos en colores verdes y los más altos, en colores rojos, con el objetivo de facilitar su lectura. La segunda parte muestra los incrementos de los precios en valores porcentuales y en valores absolutos, calculándolos para los períodos 2001-2020, 2001-2007 y 2016-2020.

Lo primero que se observa es que el precio medio de venta del metro cuadrado construido de viviendas de obra nueva aumenta progresivamente desde 2001 hasta 2007 en todos los territorios, año en el que se registran los máximos de los dos decenios. Entre 2008 y 2015 los precios se moderan considerablemente y a partir de los años 2015-2016 vuelven a aumentar de manera progresiva, aunque sin alcanzar los máximos alcanzados previamente.

En segundo lugar, se observa que en todos los años los precios se reducen de forma progresiva a medida que nos alejamos de la ciudad de Barcelona, es decir, a mayor distancia de la ciudad, más bajos son los precios. Barcelona es la zona en la que los precios son siempre más altos, seguida del ámbito Rondas, que mantiene la segunda posición de precios durante todo el período de 20 años; el resto del AMB ocupa la tercera posición y el resto de la RMB es siempre el territorio con los precios más bajos.

Una tercera cuestión que cabe mencionar es que las diferencias de precios entre Barcelona y el resto de los ámbitos se incrementan con el paso del tiempo, a pesar del ligero descenso en el período 2009-2015, que se corresponde con el de la Gran Recesión y que coincide, también, con el descenso de viviendas terminadas a consecuencia de la parada del sector de la construcción. En 2001 las diferencias de precio entre Barcelona y el ámbito Rondas, el resto del AMB y el resto de la RMB eran las más pequeñas de los 20 años (458 euros,

617 euros y 911 euros, respectivamente); en 2020 estas diferencias eran de 1.526 euros, 2.256 euros y 2.971 euros (incluso mayores que durante los años 2006 y 2007, cuando había máximos en todas partes). Esto significa unos incrementos superiores al 200 % y pone de manifiesto que es en Barcelona donde primero suben los precios, siempre son los más altos y cada vez es más caro respecto a los otros ámbitos. Esta tendencia vuelve a coincidir con el efecto centrífugo que se observa en las migraciones intermunicipales y que se ha detectado anteriormente en este estudio.

En cuanto a los incrementos de precios que se muestran en la tabla, destacan los aumentos relativos del conjunto del período, que ponen de manifiesto las grandes diferencias que existen entre los ámbitos de análisis. Mientras que en 20 años en Barcelona los precios casi se han doblado (98,14 %), en el ámbito Rondas el aumento es de un 67,83 %, en el resto del AMB de un 43,25 % y en el resto de la RMB de un 24,69 %. Si se observa el período 2001-2007, se aprecia la intensidad del aumento de los precios de venta provocado por la burbuja inmobiliaria, que en todos los ámbitos supera el 120 %. Respecto a los incrementos del último quinquenio 2016-2020, los datos muestran cómo en estos años los aumentos fueron, de nuevo, muy significativos: 28,65 % en Barcelona, 37,30 % en el ámbito Rondas, 33,14 % en el resto del AMB y 25,06 % en el resto de la RMB. En el año 2020, que requiere una mención especial por los posibles efectos de la pandemia, el precio medio de venta del metro cuadrado construido de viviendas de obra nueva se mantuvo al alza, excepto en el resto de la RMB, donde se registra un ligero descenso.

6.4. Precio medio de venta del metro cuadrado construido de viviendas de obra nueva en la RMB en el período 2016-2020

En el quinquenio 2016-2020 se observa un crecimiento de los precios de venta de la obra nueva que reproduce los patrones territoriales ya identificados.

En los años 2016-2020 los precios de venta de obra nueva aumentan significativamente, siguiendo los patrones territoriales ya identificados. El municipio con los precios más elevados es Esplugues de Llobregat, y de entre las 12 ciudades más importantes analizadas, hay 6 en las que los precios de las viviendas aumentan más de un 50 %, con Mataró como destacada, donde los precios llegan a doblarse.

El precio medio del metro cuadrado construido de las viviendas de obra nueva durante el período 2016-2020 en los municipios de la RMB es de 2.029 €/m². De los 98 municipios de los que se dispone de datos (véase la introducción del apartado 6), 61 municipios se sitúan por debajo de este valor y 37 están por encima (figura 29).

Entre los municipios que se sitúan por encima del precio de la media metropolitana, destacan la ciudad de Barcelona y Esplugues de Llobregat, con un precio medio del metro cuadrado de más de 4.000 euros. Les siguen Sitges y Castelldefels, que se sitúan entre 3.500 y 4.000 €/m²; Cornellà de Llobregat, Sant Just Desvern, Sant Cugat del Vallès, Castellbisbal, Tiana, El Masnou y Vilassar de Mar, que están entre 3.000 y 3.500 €/m², y Gavà, El Prat de Llobregat, Sant Joan Despí, Sant Feliu de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Cerdanyola del Vallès, Montgat, Alella, Premià de Mar, Vilassar de Dalt y Sant Pol de Mar, con un precio de entre 2.500 y 3.000 €/m².

De nuevo, aparecen los patrones territoriales ya advertidos anteriormente. Barcelona y algunos de los municipios más cercanos constituyen el polo de concentración de los precios más elevados, junto con la costa entre Sitges y Vilassar de Mar y el eje central hacia el Vallès Occidental con municipios como Sant Cugat del Vallès, Castellbisbal y Cerdanyola del Vallès.

Respecto a los casos concretos de las ciudades metropolitanas (Badalona, Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat y los ocho núcleos de la segunda corona metropolitana)¹⁰ y de la localidad más cara del AMB (Esplugues de Llobregat), los precios presentan diferencias

notables entre ciudades, así como en las variaciones en valores absolutos y en porcentajes. En la figura 30 se observa que en el quinquenio 2016-2020 todas aumentan con fuerza los precios de venta, especialmente en los últimos años del período, aunque el año de inicio de los incrementos más intensos varía según la ciudad.

En cuanto a los precios, los más altos se registran el último año, y destacan especialmente los casos de Esplugues de Llobregat, con un valor de 6.542 €/m², y de Barcelona, con 4.953 €/m². Respecto a las variaciones, en valores absolutos, los incrementos más altos de todo el período se encuentran en Esplugues de Llobregat, con 3.108 €/m²; Mataró, con 1.260 €/m²; Vilanova i la Geltrú, con 1.140 €/m²; Barcelona, con 1.103 m², y Terrassa, con 1.049 €/m². Porcentualmente, los aumentos más destacados, por encima del 50 %, se producen en Mataró (101,20 %), Esplugues de Llobregat (90,51 %), Vilanova i la Geltrú (73,47 %), Terrassa (71,06 %), Sabadell (55,05 %) y Mollet del Vallès (52,98 %). Por debajo del 50 % están Badalona (32,65 %), Vilafranca del Penedès (31,87 %), L'Hospitalet de Llobregat (31,85 %), Granollers (28,73 %) y Barcelona (28,65 %).

6.5. Viviendas de protección oficial terminadas en el período 2001-2020

De 2001 a 2020, solo 2 de cada 10 nuevas viviendas eran VPO, un elemento clave para explicar las dificultades de acceso a la vivienda.

Los datos disponibles sobre las viviendas de protección oficial (VPO) terminadas entre 2001 y 2020 quedan reflejados en un mapa de todos los municipios que forman el ámbito de la RMB (figura 31) y en dos gráficos de barras (figuras 32 y 33), el primero de los cuales muestra los municipios del AMB con más de 1.000 VPO terminadas y el segundo, las VPO terminadas en las ciudades metropolitanas. Respecto a los precios de la VPO, se incluye un gráfico lineal (figura 34) que muestra la evolución en euros por metro cuadrado (€/m²) y un mapa (figura 35) de la distribución de las áreas de precios en euros por metro cuadrado en la RMB. Los datos de las VPO terminadas se representan para el período 2001-2020 completo, debido a que su número total es muy bajo y resulta poco significativo tratarlo quinquenio a quinquenio.

El mapa de la figura 31 muestra las VPO terminadas registradas entre 2001 y 2020 para los 164 municipios de la RMB. Del total de municipios, solo 9 se encuentran por encima del umbral de las 1.000 VPO terminadas, 87 están por debajo de esta cifra, y en los 68 municipios restantes no se ha terminado ninguna VPO. Se observa un mayor volumen de VPO terminadas en ciertas zonas, como en la costa sur, desde el Garraf hasta el Barcelonès, y en el núcleo metropolitano, que se extiende desde la ciudad de Barcelona hacia el centro del Vallès Occidental hasta Terrassa y Sabadell. Es esta última zona la que concentra el mayor número de VPO terminadas.

Los municipios del AMB donde se han construido más de 1.000 VPO terminadas en el conjunto del período (figura 32) son Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Gavà, Sant Cugat del Vallès y Badalona.

De los municipios de la RMB (figura 33), Sabadell es el que registra la cifra más elevada de VPO terminadas, con 4.376 viviendas, seguido de Terrassa, con 1.861 VPO. A continuación, se encuentran los municipios de Vilafranca del Penedès (605), Mollet del Vallès (519), Granollers (445), Mataró (422), Vilanova i la Geltrú (281) y Martorell (108), todos por debajo de las 1.000 VPO terminadas.

La evolución de los precios de las VPO en el período 2001-2020 (figura 34) muestra cómo desde el año 2001 hasta el 2008 los precios aumentan de manera constante, entre 2008 y 2019 se mantienen estables y en 2020 se incrementan de forma muy significativa. En el mapa de la figura 35 se representa la localización de las áreas de precios, que determina la Generalitat de Cataluña, para los municipios de la RMB según datos para el año 2020.

QUADERNS PDU METROPOLITÀ_18
LES MIGRACIONS RESIDENCIALS AL
TERRITORI METROPOLITÀ DE BARCELONA

Un elemento clave a la hora de analizar los datos de viviendas terminadas es observar la relación que existe entre las libres y las de protección oficial. En total, durante el período 2001-2020, en el territorio metropolitano de Barcelona se terminaron 178.679 viviendas, de las que 146.468 eran libres, un 81,97 % del total, y 32.211 eran VPO, un 18,03 %, lo que significa que menos de 2 de cada 10 viviendas terminadas eran VPO, una cifra claramente insuficiente si se tienen en cuenta las tensiones que existen en el mercado inmobiliario, que a lo largo del tiempo se intensifican y, por consiguiente, dificultan cada vez más el acceso a la vivienda.

6.6. Compraventas registradas de vivienda usada en la RMB entre los años 2016-2020

La compraventa de viviendas se concentra en las principales ciudades metropolitanas: costa sur, núcleo metropolitano y eje del Vallès. Sabadell, Terrassa y Mataró destacan como mercados inmobiliarios muy dinámicos.

Los datos disponibles de las compraventas registradas de vivienda usada en el quinquenio 2016-2020 se analizan con un mapa de todos los municipios de la RMB según el número de compraventas (figura 36) y con dos gráficos de barras, uno que refleja los municipios del AMB con más de 3.000 compraventas registradas (figura 37) y otro para las ocho ciudades de la segunda corona metropolitana (figura 38). En cuanto al precio medio del metro cuadrado de las compraventas de vivienda usada, se muestran en un mapa de los 164 municipios de la RMB y en una tabla de las principales ciudades metropolitanas (figuras 39 y 40).

La distribución territorial del número de compraventas registradas de vivienda usada del período 2016-2020 en los 164 municipios de la RMB queda representada en el mapa de la figura 36. Del total de municipios, 70 registran menos de 1.000 compraventas de vivienda usada, 35, más de 1.000 compraventas registradas, y para los 59 restantes no existen datos disponibles porque son municipios de menos de 5.000 habitantes. Lo primero que se observa es que todas las capitales de comarca y las principales ciudades metropolitanas registran más de 1.000 compraventas durante el período: entre 1.000 y 2.000 en Vilafranca del Penedès, Martorell y Mollet del Vallès; entre 2.000 y 4.000 en Vilanova i la Geltrú y Granollers, y con más de 4.000 compraventas, Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat, Badalona, Sabadell, Terrassa y Mataró.

En segundo lugar, cuando se observa el conjunto del territorio, se detecta un mayor volumen de compraventas de viviendas usadas en ciertas zonas como la costa sur, desde el Garraf hasta el Barcelonès, y el núcleo metropolitano, que se extiende desde la ciudad de Barcelona hacia el centro del Vallès Occidental hasta Terrassa, Sabadell y Castellar del Vallès. La mayor parte de municipios de estas zonas registran más de 1.000 compraventas en el período 2016-2020 (exceptuando Sant Quirze del Vallès y Badia del Vallès). Fuera de estos dos ámbitos hay municipios puntuales que también registran más de 1.000 compraventas, como Sant Feliu de Llobregat, Esparreguera, Olesa de Montserrat, Premià de Mar y Pineda de Mar. En el resto de municipios, los volúmenes de compraventas son inferiores a 1.000, pero en muchos casos este volumen es destacable si se tiene en cuenta la dimensión poblacional y del parque de vivienda existente en el municipio.

Los seis municipios del AMB donde se han registrado más de 3.000 compraventas en el conjunto del período son Barcelona, Badalona, Castelldefels, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat del Vallès y Santa Coloma de Gramenet (véase la figura 37). En la ciudad de Barcelona se registra el mayor número de compraventas de viviendas usadas, con 14.511 ventas en 2017, que descienden progresivamente hasta 8.983 compraventas en 2020. En total, en el período 2016-2020, en Barcelona se registran 61.596 compraventas de viviendas usadas, seguida de L'Hospitalet de Llobregat (10.347), Badalona (7.498), Santa Coloma de Gramenet (4.175), Sant Cugat del Vallès

(3.189) y Castelldefels (3.156). De nuevo, Barcelona y algunos de sus municipios cercanos constituyen el polo de concentración con los registros más altos en cuanto a las compraventas de vivienda usada en el territorio del AMB.

En relación con el número de compraventas registradas en todos los municipios de la RMB, es necesario tener en cuenta el vínculo que existe entre el número total de viviendas del municipio y el número de compraventas registradas, en el sentido de que se supone que a más viviendas totales existentes, mayor potencial de compraventa.

Las principales ciudades de la corona metropolitana (figura 38) siguen una tendencia similar, y registran el pico máximo de compraventas de vivienda usada en los años 2018 y 2019, excepto Vilafranca del Penedès, que lo hace en 2017. El caso de Mataró es destacable porque en 2019 se registran 1.158 compraventas de vivienda usada, 300 más respecto al inicio del período.

Al igual que sucedía respecto al número de viviendas terminadas, Terrassa y Sabadell vuelven a registrar las cifras más altas de compraventas de vivienda usada del territorio metropolitano durante el quinquenio 2016-2020, con 11.284 y 9.198 compraventas, respectivamente. Terrassa es la ciudad donde se produce un aumento más destacado de las compraventas de vivienda usada, que llega al máximo en 2018 con 2.529 compraventas. En el caso de Sabadell, es en el 2017 cuando se registra la cifra más alta, con 2.021 compraventas. Esta circunstancia muestra de nuevo el dinamismo de estos dos mercados inmobiliarios y la capacidad potencial de atracción de migrantes de ambas ciudades.

En cuanto a las cifras del año 2020, cabe mencionar que este año se observa una disminución muy significativa del número de compraventas registradas de vivienda usada en todos los municipios. Este hecho puede explicarse en el contexto de la situación de la pandemia causada por la covid-19, que frenó este mercado.

6.7. Precio medio del metro cuadrado de las compraventas registradas de vivienda usada en el período 2016-2020

El precio medio de las compraventas de vivienda experimenta un gran aumento, sobre todo en el núcleo central, el eje entre Barcelona y el Vallès Occidental y las costas norte y sur.

La media del precio del metro cuadrado de las compraventas registradas de vivienda usada entre el año 2016 y el 2020 en los municipios de la RMB es de 1.937 €/m². En cuanto a los municipios de más de 5.000 habitantes de los que se dispone de datos, 65 municipios se sitúan por debajo de esa media, mientras que 40 están por encima. Entre los municipios que se sitúan por encima de la media metropolitana, Sitges destaca porque tiene el precio más alto de todo el territorio, con más de 4.000 €/m², seguida de Barcelona, con 3.791 €/m², Sant Cugat del Vallès, entre 3.500 y 4.000 €/m²; Sant Just Desvern y Castelldefels, entre 3.000 y 3.500 €/m², y Sant Joan Despí, Gavà, Vilassar de Mar, Alella, Esplugues de Llobregat, Montgat, Tiana, El Masnou, Sant Pol de Mar y Sant Vicenç de Montalt, entre 2.500 y 3.500 €/m².

En el mapa que muestra los precios del metro cuadrado de las compraventas registradas (figura 39) no quedan tan bien definidos los patrones territoriales mencionados anteriormente, aunque sí se observan algunas coincidencias: el peso de Barcelona y algunos municipios del núcleo central (Esplugues de Llobregat, Sant Just Desvern y Sant Joan Despí), que sube hacia el Vallès Occidental por Sant Cugat del Vallès; la línea de la costa sur con Sitges, Castelldefels y Gavà, que destacan por encima de los municipios de su entorno, y la línea de la costa norte, especialmente la zona del bajo Maresme con los municipios de Tiana, Montgat, Alella y El Masnou.

La evolución del precio de venta del metro cuadrado construido de las viviendas usadas en las ciudades metropolitanas y en los municipios con los precios más elevados del AMB, así como la variación absoluta y relativa de estas cifras, quedan reflejadas

en la tabla de la figura 40. Los precios más altos se registran en 2020, y destaca especialmente la ciudad de Barcelona, con un valor de 4.067 €/m², seguida de Sant Cugat del Vallès, con 3.761€/m²; Castelldefels, con 3.645 €/m², y Sant Just Desvern, con 3.286 €/m². Respecto a las variaciones de precio, en valores absolutos los incrementos más altos se dan en la ciudad de Barcelona y L'Hospitalet de Llobregat con 901 y 905 €/m² respectivamente. Van seguidas, de nuevo, de los tres municipios con el metro cuadrado construido de vivienda usada más caro del AMB, con 775 €/m² en Castelldefels, 707 €/m² en Sant Just Desvern y 686 €/m² en Sant Cugat del Vallès. Porcentualmente, el aumento de precios es generalizado en todas las ciudades, entre un 22 % y un 43 %, exceptuando las ciudades de Terrassa y L'Hospitalet de Llobregat, que superan el 50 % entre el año 2016 y el año 2020.

6.8. Precio medio de las viviendas de alquiler en la RMB en el período 2005-2020

Entre 2005 y 2020, los precios de alquiler crecen intensamente en todas partes, con oscilaciones producto de la coyuntura económica y de las dinámicas territoriales centro-periferia.

La observación de la evolución de los precios de alquiler es un elemento muy importante en el análisis de los datos de vivienda en relación con las migraciones, porque el mercado del alquiler es el que acaba dando acceso a este derecho a una parte significativa de la población que no tiene suficiente capacidad económica para adquirir una vivienda en régimen de propiedad, ya sea de obra nueva o usada.

Los datos disponibles sobre los precios de alquiler para los años 2005 a 2020 se muestran en un gráfico lineal (figura 41) y una tabla de precios (figura 42) que incluye dos referencias a la variación de estos para todo el período y para el quinquenio 2016-2020. Adicionalmente, se incluye un análisis específico sobre los precios medios de las viviendas de alquiler en los años 2016-2020 mediante un mapa de precios medios para los municipios de la RMB (figura 43) y una tabla de evolución de los precios para las tres ciudades más importantes del núcleo central metropolitano, las ocho ciudades de la segunda corona metropolitana y los dos municipios del AMB con los precios de alquiler más altos (figura 44).

La evolución del precio medio de alquiler de las viviendas (figura 41) muestra que estos aumentan progresivamente desde el año 2005 hasta el año 2008. En ese momento, la tendencia se rompe, de nuevo, a consecuencia del estallido de la burbuja inmobiliaria y de la crisis económica posterior. La bajada de precios se prolonga hasta los años 2013-2014, cuando se inicia una recuperación progresiva, intensa y acelerada de los precios, que superan ampliamente los máximos alcanzados en 2008, hasta llegar al año 2020, en que se observa una desaceleración en algunos ámbitos, probablemente debida a la situación de la pandemia.¹¹ Un elemento que cabe destacar respecto al precio medio del alquiler es el caso de la ciudad de Barcelona en el quinquenio 2016-2020, porque la curva de evolución de los precios que se dan en este municipio cada vez se aleja más de la del resto de ámbitos metropolitanos. Esta circunstancia es la misma que se ha mencionado cuando se ha tratado la cuestión de los precios de venta de obra nueva, es decir, en Barcelona los precios suben antes y es el territorio donde los precios son más altos y donde cada vez lo son más, con una progresiva ampliación de la diferencia respecto a los demás territorios.

En la primera parte de la tabla de la figura 42 se presenta la evolución de los precios año por año para el período 2005-2020 y se muestran coloreados en tonos verdes los valores más bajos y en tonos rojos los valores más altos de cada ámbito. En la segunda parte de la tabla se muestran las variaciones de precios en valores porcentuales y absolutos, calculados para el período 2005-2020 (16 años) y 2016-2020 (5 años).

En primer lugar, se observa que el precio medio de alquiler aumenta de 2005 a 2008 en todos los territorios, se produce una bajada entre 2009 y 2014 y, a partir de 2015, vuelve a aumentar de forma contundente hasta superar los máximos del año 2008 en todos los territorios.

En segundo lugar, se observa de nuevo el efecto generado por la ciudad de Barcelona, que marca el ritmo de las fluctuaciones al alza de los precios. La ciudad es el primer ámbito que invierte la tendencia a la reducción de los precios e inicia el aumento a partir del 2014, mientras que el resto de los ámbitos lo hacen a partir de 2015. En el caso del ámbito Rondas, el incremento de precios a partir de esa fecha sigue un ritmo similar al de Barcelona, mientras que en el resto del AMB y en el resto de la RMB los aumentos son más moderados y los más significativos se registran a partir del 2016.

En tercer lugar, se sigue observando que las diferencias de precios entre Barcelona y el resto de los ámbitos se incrementan con el paso del tiempo, a pesar del ligero descenso entre los años 2009 y 2015, que, como se ha mencionado en los apartados anteriores, coincide con el período de crisis económica. En 2005 las diferencias de precio entre Barcelona, el ámbito Rondas, el resto del AMB y el resto de la RMB eran las más bajas del período (70, 65 y 100 euros, respectivamente); en 2020, han crecido hasta 124, 208 y 256 euros, unos incrementos porcentuales del 77, 220 y 156 %, respectivamente. Sin embargo, las mayores desigualdades se dan en el año 2019, con 173, 228 y 284 euros (147 %, 250 % y 184 %) respectivamente, lo que señala el enfriamiento de precios del año 2020 que se ha evidenciado anteriormente con el caso de las compraventas de viviendas usadas.

Respecto a las variaciones de los precios de alquiler, destacan los aumentos relativos entre los años 2005 y 2020, que reflejan, de nuevo, el efecto de ola expansiva desde el centro a la periferia. En todos los ámbitos el aumento se sitúa por encima del 30 %, y destacan Barcelona, con un incremento del 51,70 %; el ámbito Rondas, con un 48,54 %; el resto del AMB, con un 32,48 %, y el resto de la RMB, con un 32,29 %.

Respecto al último quinquenio, el porcentaje de incremento de los precios de alquiler es superior al 20 % en todos los ámbitos. En este caso, el ámbito Rondas es el que registra la variación porcentual más alta, con un 24,30 %, seguido del resto de la RMB, Barcelona y el resto del AMB, todos alrededor del 20 %.

6.9. Precio medio de las viviendas de alquiler en la RMB en el período 2016-2020

De 2016 a 2020, los precios del alquiler aumentan sostenidamente, con crecimientos superiores al 20 % en las ciudades metropolitanas más importantes.

El precio medio de alquiler en la RMB entre los años 2016 y 2020 es de 661 euros al mes (figura 43). De los 164 municipios que se encuentran en territorio metropolitano, 87 se sitúan por debajo de la media y 74 por encima; de 3 municipios no se dispone de datos (Santa Fe del Penedès, Granera y Gallifa).

Entre los municipios que se sitúan por encima del precio de la media metropolitana, Sant Vicenç de Montalt (Maresme) tiene el precio de alquiler más alto de toda la RMB, por encima de 1.200 €/mes. Le siguen otros seis municipios –Sant Just Desvern (Baix Llobregat), Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental), Vallromanes (Vallès Oriental), Alella, Teià y Cabriels (Maresme)–, que se sitúan entre 1.000 y 1.200 €/mes. Entre 800 y 1.000 €/mes hay 18 localidades: la ciudad de Barcelona y los municipios de Canyelles, Sitges y Olivella (Garraf); Begues, Castelldefels, Gavà, Esplugues de Llobregat y Collbató (Baix Llobregat); Matadepera (Vallès Oriental); L'Ametlla del Vallès (Vallès Oriental) y Tiana, Montgat, El Masnou, Premià de Dalt, Vilassar de Mar, Cabrera de Mar y Sant Andreu de Llavaneres (Maresme).

QUADERNS PDU METROPOLITÀ_18
LES MIGRACIONS RESIDENCIALS AL
TERRITORI METROPOLITÀ DE BARCELONA

La franja de municipios situados alrededor de la media, es decir, entre los 600 y los 800 €/mes, es la que engloba a más municipios, con un total de 79, repartidos por todo el territorio, y destacan especialmente los de la mitad sur del Garraf, los de las comarcas del Baix Llobregat, el Vallès Occidental y el Vallès Oriental, la zona central del Maresme y otros municipios puntuales como L'Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs y Badalona, en el Barcelonès.

Hay 57 municipios con precios inferiores a la media, que se sitúan, principalmente, en el Alt Penedès, las zonas más alejadas del núcleo metropolitano en el resto de comarcas y algunos municipios de la zona del río Besòs en el Vallès y el Barcelonès (incluyendo Ripollet, Montcada i Reixac y Santa Coloma de Gramenet, del AMB), y la mayoría de estos (54 localidades) tienen un precio de alquiler que se sitúa entre los 400 y los 600 €/mes. Solo tres municipios tienen un precio de alquiler inferior a los 400 €/mes, que son Pontons y Sant Quintí de Mediona (Alt Penedès), y Badia del Vallès (Vallès Occidental).

En cuanto a los casos concretos de las ciudades metropolitanas (Badalona, Barcelona y L'Hospitalet de Llobregat, en el AMB, y los ocho núcleos de la segunda corona metropolitana) y de las localidades más caras del AMB (Sant Just Desvern y Sant Cugat del Vallès), en la figura 44 se muestra que todas presentan aumentos relativos de los precios de alquiler de entre un 20 y un 30 % en el quinquenio de análisis. En valores absolutos, los mayores incrementos se dan en Sant Just Desvern y Sant Cugat del Vallès, con 248 y 182 euros respectivamente. Les siguen Barcelona (164 €), Badalona (157 €), Granollers (155 €), L'Hospitalet de Llobregat (148 €), las cocapitales del Vallès Occidental (142 €), Vilafranca del Penedès (136 €), Mollet del Vallès y Vilanova i la Geltrú (134 €), Martorell (125 €) y Mataró (114 €). Respecto a los precios de alquiler mensuales, los más elevados vuelven a ser los de Sant Just Desvern, con una media de 1.252 euros, y los de Sant Cugat del Vallès, con 1.178 euros.

Reflexiones

Las migraciones intermunicipales en la RMB han experimentado situaciones cambiantes a lo largo del período de 2001 a 2020. Si bien durante el primer quinquenio de este período el dinamismo migratorio fue muy intenso, disminuyó progresivamente entre los años 2006 y 2010 y, especialmente, entre 2011 y 2015. A partir del año 2016, y hasta el último año observado, se ha producido una sensible reactivación con una vuelta a las intensidades previas y el retorno a los patrones territoriales preexistentes, que ha comportado que el número de movimientos migratorios entre municipios en la RMB haya llegado en los últimos cinco años a las 530.933 personas.

El perfil demográfico de la población que protagoniza estas migraciones se ha mantenido estable, con una ligera mayoría de mujeres, con unas edades comprendidas entre los 25 y los 45 años (con picos secundarios en otras edades, especialmente niños y mujeres en edad avanzada), y mayoritariamente de personas con nacionalidad española, además de una presencia bastante importante de población extranjera. Este perfil de los migrantes concuerda con los principales motivos que caracterizan estas migraciones, vinculados a los procesos de transición familiar que se producen en edades jóvenes, a la mejora de la calidad de vida, a la disponibilidad de vivienda y a la situación económica.

Desde el punto de vista territorial, las migraciones intermunicipales en el territorio de la RMB en el período 2001-2020 se definen por el hecho de que se producen desde el centro hacia la periferia con las oscilaciones de intensidad ya mencionadas según el quinquenio que se observe, y desde los municipios más grandes hacia los más pequeños, especialmente hacia los medianos-pequeños, con una población entre 5.000 y 20.000 habitantes, que son los máximos receptores de población. Barcelona es el origen principal de las

migraciones que se generan desde el núcleo central metropolitano. Es la ciudad que registra la expulsión de población más intensa, una población que se reparte por todo el territorio de la RMB, con el Maresme, los dos Vallès y la costa sur, entre Gavà y Vilanova i la Geltrú, como destinos más importantes. La mayoría de los municipios del Baix Llobregat son una excepción, ya que reciben más población desde el ámbito Rondas, y también algunos del Vallès Oriental, que reciben de su ámbito más cercano. En el AMB el lugar de procedencia mayoritario de la población que migra allí son los municipios de este mismo ámbito (Barcelona, ámbito Rondas y resto del AMB), una tendencia similar a la que sucede en el resto de la RMB, en la que los movimientos más relevantes son entre los municipios de la propia RMB.

En cuanto a los patrones territoriales que se detectan en las migraciones intermunicipales –sentido de los flujos; núcleos, satélites y constelaciones; ejes y barreras–, cabe mencionar que se mantienen durante el período con los matices que son consecuencia de las oscilaciones en la intensidad de los movimientos que ya se han mencionado anteriormente.

Respecto a las viviendas terminadas libres, el número más elevado se detecta en el núcleo metropolitano, las capitales comarcales, las zonas costeras y el eje central. Existen varios municipios que aparecían como núcleos destacados de construcción de nuevas viviendas, con precios más asequibles que los de la ciudad central. Este sería el caso de Badalona, Sabadell, Terrassa y Mataró, que son municipios con un mercado inmobiliario muy dinámico y receptores de migraciones intermunicipales provenientes del núcleo central. En cuanto a las VPO, lo más significativo es que en 20 años se han hecho muy pocas en relación con el número de viviendas libres, lo que no contribuye a disminuir las tensiones que existen en el mercado inmobiliario.

En relación con el precio, por lo general se percibe que si en un municipio la vivienda es más o menos cara, lo es tanto si es nueva, usada, de compra o de alquiler, lo que indica que cuando un mercado está más o menos tensionado, lo está en su conjunto. Los precios más altos se observan en la zona costera, desde el Garraf en el sur del Maresme, y en el eje central desde Barcelona hacia Sant Cugat del Vallès. Las zonas con los precios más bajos se sitúan en el Alt Penedès y en las zonas más alejadas del núcleo central metropolitano. También se advierte que tanto los municipios con precios elevados como los municipios con precios más bajos, si disponen de viviendas, reciben población. En el primer grupo se sitúan, por ejemplo, Sant Cugat del Vallès, Sant Just Desvern y Sitges, ciudades que presentan dinámicas migratorias positivas que incluso se mantuvieron durante el quinquenio 2011-2015, cuando se frenaron la mayoría de movimientos intermunicipales; este hecho podría indicar que estos municipios atraen a población con un nivel de renta suficientemente elevado para no ver condicionadas sus expectativas de movilidad residencial ni por los precios de las viviendas, ni por las situaciones coyunturales adversas.

En la ciudad de Barcelona es donde los precios suben más rápidamente y con mayor intensidad, y se produce una desalineación progresiva del mercado de la vivienda de la ciudad respecto a los otros ámbitos. Este proceso es consecuencia de diversos factores vinculados al efecto de capitalidad en el contexto urbano global, en el que las consecuencias de la especulación inmobiliaria tienen un papel fundamental (viviendas turísticas, entrada en el mercado de grandes fondos de inversión inmobiliarios). Esta situación, perceptible en otras metrópolis de todo el mundo, tiene unos impactos muy importantes en las dinámicas del mercado de la vivienda de las ciudades: se crean grandes desequilibrios entre la oferta y la demanda en un mercado donde operan actores que, al generar expectativas de beneficios extraordinarios a los propietarios, provocan incrementos de precios y donde, además, no existen viviendas asequibles –por ejemplo, debido de la carencia de parque público– para las posibilidades económicas

de la población que sufre las consecuencias derivadas de las crisis recurrentes que generan desigualdad.

La creciente divergencia tiene dos consecuencias. Por un lado, crea una situación en la que el acceso a la vivienda en la ciudad central es cada vez más difícil, inaccesible a una parte de la población, que se ve postergada geográficamente (Guilluy, 2019) cuando está obligada a migrar para buscar un nuevo lugar donde ir a vivir lejos del centro, y así se introduce un nuevo elemento de división social. Por otro lado, provoca que los precios de venta de viviendas de nueva construcción, usadas y de alquiler suban en las ciudades más cercanas al ámbito Rondas y en el resto del AMB en un efecto de mancha de aceite que se extiende progresivamente desde el centro de la ciudad de Barcelona hacia la periferia –un caso ejemplificador es el de Sant Cugat de Vallès, que, además de recibir población de la ciudad central, expulsa intensamente hacia Rubí, la ciudad más cercana con precios de viviendas mucho más bajos–. Quien sufre las consecuencias de esta situación es la población que está inmersa en algún proceso de transición familiar –por ejemplo, por la emancipación de los jóvenes y la formación de nuevos hogares– y busca una vivienda, cuando observa que sus expectativas de cambio se ven frustradas porque la vivienda pasa ser entendida como un bien económico del cual, por tanto, se esperan plusvalías; una situación que es incompatible y choca frontalmente con el derecho a la vivienda que se reconoce, per no se garantiza, a la ciudadanía.

Una cuestión que es muy significativa y que debe mencionarse respecto a los fenómenos migratorios intermunicipales es su vinculación con las situaciones estructurales y coyunturales que coexisten en cada momento en la RMB. En su análisis no puede obviarse el sustrato territorial en el que se producen –que se ha ido construyendo con los años y es el resultado de un modelo de planificación y desarrollo urbanístico determinado que priorizó la dispersión y la movilidad privada–, la estructura demográfica de la población que la habita y que cambia progresivamente ni la situación económica concreta que pueda haber en cada momento y que acaba afectando a la ciudadanía de manera transversal en todas las dimensiones de su vida, incluida la relativa a las migraciones residenciales.

Así, por ejemplo, si durante el período 2001-2015 los cambios en la estructura demográfica de la población metropolitana y la situación coyuntural derivada de la crisis que afectó al sector de la construcción y la situación económica de la población parecían inaugurar un momento de transición desde un modelo metropolitano basado en la descentralización-dispersión, que favorecía una ocupación dispersa de baja densidad del territorio, hacia un modelo de recentralización-reurbanización hacia los municipios compactos y los núcleos centrales metropolitanos, en el período 2016-2020 parece de nuevo que se reanuda la dinámica de movimientos intensos centrífugos en un contexto en el que la estructura de la población mantiene una tendencia similar a la previa, pero la dinámica económica ha cambiado.

Precisamente, la observación de los condicionantes económicos permite entender muy bien la disminución de las migraciones intermunicipales en los años 2011-2015, cuando las rentas disponibles de la ciudadanía y el mercado de la vivienda vivieron una fase de regresión grave que dificultó las posibilidades de cambiar de lugar de residencia (condiciones en las que se podía hacer, lugar donde ir a vivir, régimen de tenencia de la vivienda a la que se podía acceder). Del mismo modo, permite comprender cómo en el último quinquenio las migraciones residenciales se reactivan de la forma en que lo hacen, porque es durante este período cuando la economía se recupera relativamente; por un lado, cuando una parte de la población vuelve a tener los niveles de renta previos a la crisis y, por otro lado, cuando la construcción de viviendas se reactiva, acompañada de una subida de precios siempre más intensa en el centro y, sucesivamente, hacia la periferia.

La suburbanización del territorio metropolitano, por ahora, sigue produciéndose vinculada a estos procesos estructurales y coyunturales. Las dinámicas de expulsión de población desde un centro que les es inaccesible y les obliga a trasladar su residencia fuera del núcleo central metropolitano son consecuencia, entre otros, de la doble condición, incompatible, de la vivienda como bien y como derecho. Esta problemática solo puede resolverse desarrollando acciones políticas y legislativas consensuadas, suficientemente sólidas, dilatadas en el tiempo y el espacio y ampliamente financiadas para que actúen de forma combinada para garantizar el derecho a la vivienda y para asegurar su disponibilidad de acuerdo a las condiciones económicas de toda la ciudadanía. Por un lado, regulando el mercado en todas sus dimensiones y, por otro, promoviendo un número suficiente de viviendas públicas o de protección oficial. Igualmente, es necesario definir una estrategia territorial que vaya más allá de los límites administrativos que encorsetan las actuaciones en materia de vivienda y que asuma que las acciones que se deben emprender serán caras, lentas y sin repercusión a corto plazo. Por tanto, será indispensable hacer replanteamientos en los ámbitos de la planificación territorial y el desarrollo urbanístico que ayuden a revertir la situación actual que se produce –no debe olvidarse– en un contexto de crisis medioambiental global, de limitación de recursos, de injusticia social y de dinamismo demográfico acelerado propios de un capitalismo con graves disfunciones, que se extiende geográficamente por todos los rincones del planeta y no deja de expandirse hacia nuevas esferas con los objetivos fundamentales de la acumulación, el crecimiento, el consumo sin límites y la mercantilización de todas las cosas.

En este sentido, el Plan Director Urbanístico Metropolitano (PDUM) que está elaborando el AMB debe ser uno de los instrumentos de planificación que ayude a contrarrestar algunas de las dinámicas migratorias analizadas en este estudio. Para dar respuesta a las necesidades de la población metropolitana y atendiendo a las capacidades del territorio en torno a Barcelona, el PDUM plantea actuaciones que permitirían mejorar el acceso a la vivienda, el estado del parque residencial existente y la protección del uso residencial en el territorio del AMB. Para avanzar en estas líneas, propone varias acciones a través de las estrategias de equilibrar, rehabilitar y recomponer. En el ámbito de la estrategia de equilibrar expone la necesidad de establecer mecanismos que garanticen la permanencia de los usos residenciales, pero también la de los usos complementarios más básicos, indispensables para un entorno habitable. También plantea la necesidad de ampliar y redistribuir la disponibilidad de vivienda asequible intensificando las reservas sobre los nuevos desarrollos y asegurando la existencia de un parque de vivienda asequible estable. Con las estrategias vinculadas a la rehabilitación y la regeneración, se busca la mejora del parque de viviendas mediante acciones sobre el suelo urbano e identificando los ámbitos del territorio que necesitan una regeneración más intensa a partir de actuaciones integrales.

Todas estas propuestas se encuentran todavía en una etapa inicial y su éxito dependerá de la capacidad para llevarlas a cabo y de la voluntad política para solucionar el problema de la vivienda durante la vigencia del Plan.

¹ Se denominan también *migraciones residenciales* o *migraciones por movilidad residencial*, ya que implican cambios de residencia de la población que las protagoniza. También se pueden llamar *migraciones internas* si se producen en el interior de un territorio determinado, en este caso, la región metropolitana de Barcelona. En este estudio se utilizan indistintamente todos estos términos.

² En este texto se considera la RMB como el ámbito funcional territorial que establece el Plan Territorial General de Cataluña del año 1995. Este ámbito está constituido por 164 municipios de las comarcas del Alt Penedès (27 municipios), el Baix Llobregat (30 municipios), el Barcelonès (5 municipios), el Garraf (6 municipios), el Maresme (30 municipios), el Vallès Occidental (23 municipios), el Vallès Oriental (39 municipios) y el Moianès (4 municipios).

³ El AMB es un ente administrativo de carácter local formado por 36 municipios: Badalona, Badia del Vallès, Barberà del Vallès, Barcelona, Begues, Castellbisbal, Castelldefels, Cerdanyola del Vallès, Cervelló, Corbera de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Gavà, L'Hospitalet de Llobregat, Molins de Rei, Montcada i Reixac, Montgat, Pallejà, La Palma de Cervelló, El Papiol, El Prat de Llobregat, Ripollet, Sant Adrià de Besòs, Sant Andreu de la Barca, Sant Boi de Llobregat, Sant Climent de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despi, Sant Just Desvern, Sant Vicenç dels Horts, Santa Coloma de Cervelló, Santa Coloma de Gramenet, Tiana, Torrelles de Llobregat y Viladecans.

⁴ GC_Vivienda: datos de vivienda publicados por la Generalitat de Cataluña (https://habitatge.gencat.cat/ca/dades/indicadors_estadistiques/).

⁵ En el período 2016-2020, el número total de movimientos migratorios en la RMB, es decir, los que incluyen las migraciones internas, las salidas de la RMB y las entradas a la RMB, fue de 2.013.479.

⁶ De los 164 municipios de la RMB, 73 tienen más de 10.000 habitantes y 91 tienen menos de 10.000. Sin embargo, los 73 municipios más grandes concentraban un total de 4.852.155 personas en 2020 y representaban un 92,84 % del total de la población metropolitana, mientras que los 91 más pequeños aglutinaban a 374.227 habitantes y representaban tan solo el 7,16 % de la población de la RMB.

⁷ Los mismos datos se muestran en un gráfico lineal (figura 7) y en una pirámide de edades (figura 8) con el objetivo de mejorar su representación y facilitar su comprensión.

⁸ Estos datos están disponibles únicamente para los municipios de más de 5.000 habitantes. Entre los años 2001 y 2007 faltan también datos de otros municipios de la RMB por deficiencias de las fuentes.

⁹ Estos datos están disponibles únicamente para los municipios de más de 5.000 habitantes.

¹⁰ Salvo en el caso de Martorell, del que solo se dispone de datos del año 2019.

¹¹ En marzo de 2020 se declara la pandemia de covid-19, con grandes consecuencias económicas para toda la población.

ENGLISH TEXT

Please find figures and bibliographic references in the corresponding article in Catalan.

FOREWORD

For several decades now, we have been experiencing a dynamic of population dispersion within the metropolitan region of Barcelona. These are internal residential movements, i.e. those taking place between the different municipalities within the region. The population is moving from the centre to the periphery, from the more populated municipalities to the less populated ones, and from the more compact city to the diffuse city. This general and sustained trend only slowed down and was even temporarily reversed between 2011 and 2015 due to an economic crisis that simultaneously reduced household disposable incomes and the construction of housing.

The inter-municipal migrations examined in this volume can be explained by cyclical factors such as the economic situation and processes of family transitions linked to the population’s demographic structure at any given time, as well as by structural factors such as territorial and urban planning and mobility issues.

For those of us with responsibilities to the public, it is very important that these residential movements are quantified and their causes and effects identified because on the one hand, we must make progress in our response to the demands and needs of citizens, and on the other, and perhaps more importantly, because the supply policies that we can implement in terms of residential land and housing, land for economic activity, facilities, infrastructures and transport are the primary tools for managing and guiding population dynamics. While urban development is never a sufficient condition in itself, it is always a prerequisite.

It is therefore not surprising that the study you have in your hands has been produced by the Territorial Studies Office of the AMB Area for Urban Planning Policies and Natural Areas, and that published as part of the “Quaderns PDU metropolità” collection. The Metropolitan Urban Master Plan, which is currently awaiting approval, is a vital tool for responding to the population’s needs, and for implementing a policy of supply that guides growth and defines a metropolitan territorial model with the utmost economic, social and environmental sustainability. Obviously, because the metropolitan area is neither alone nor isolated, this proposed planning must be structured with planning elsewhere in the region and with its dynamics in order to ensure the sustainability of the area as a whole.

I therefore invite you to find out a little more about what is happening, based on our interpretation of the data provided by this study, the maps of migratory movements and balances, and the accompanying articles by our experts, which enable us to contextualise, complement and study this subject in greater depth.

This is no trivial matter. These figures reflect a social situation that is a challenge, involving specific people, with concerns and aspirations, and plans for their lives; as well as the need to build a more efficient metropolis with lower economic and environmental costs. We must work towards a more inclusive territory, which has fewer inequalities, but which is also more sustainable. That is the challenge.

Damià Calvet Valera

Vice-president, Area for Urban Planning Policies and Natural Areas, Barcelona Metropolitan Area

PRESENTATION

Migration is a phenomenon inherent to all societies. It is a fundamental part of territorial dynamics, and a reflection of the economic, political and social situation of a region and its population. Each migration has specific characteristics, but they all share key common features: their causes, the type of migration and migrants involved, their consequences and the significance attributed to them.

Migration flows are often broad in their geographical scope and involve national and international migration, but movements within a geographical area, such as within the sphere of influence of a large city, must also be taken into account. These flows, in which people move house from one municipality to another (i.e. population transfers) are known as *inter-municipal migration*.

In this new volume of the “Quaderns PDU metropolità” collection, we return to the aim of the initial volumes, and all the articles focus on a single subject – inter-municipal migration, thereby contributing to broadening the foundations of our knowledge of the metropolitan region. The lead article is an analysis of inter-municipal migration in the catchment area of the city of Barcelona between 2001 and 2020, carried out by the Territorial Studies Office of the AMB Area for Urban Planning Policies and Natural Areas.

The study focuses on observing and analysing internal changes of residence among the population of the metropolitan area, with a particular emphasis on the basic features of this migration: the reasons for movement, the characteristics of the population involved, the territorial patterns that can be identified, as well as their evolution over time and the influence of the various structural and conjunctural circumstances in the metropolitan region. The maps in the final annexes present the dynamics of inter-municipal migration in the metropolitan municipalities.

In order to contextualise this paper and study the most important and characteristic features of this residential migration in more depth, this volume includes a series of articles by specialists in various disciplines and academic and administrative fields, who offer their expertise on various aspects of residential migration.

After a theoretical article in which Montserrat Pareja-Eastaway discusses residential movements and housing in large cities and how they have changed from being linear and planned processes to non-linear and much more complex ones, Joan López and Andrea Visioli look at the dynamics of European demographics based on a representative sample of metropolitan areas, in which they identify common patterns and phases of demographic growth and decline over six decades.

The next two articles focus on Spanish metropolitan areas. Jordi Bayona provides an overview of internal migration in Spain’s main metropolitan areas, and Isabel Pujadas and Jenniffer Thiers examine the spatial distribution of the population in the urban regions of Barcelona and Madrid, highlighting the dynamics of internal migration and changes of residence over twenty years.

The next articles focus on the metropolitan region of Barcelona. Joan López and Jesús de la Varga respectively relate inter-municipal residential migrations to urban planning – for fixing the housing supply – and to the economic situation, due to the influence of economic fluctuations on residential mobility patterns. Anna Vergés and María Jesús Calvo identify the major trends and factors influencing migration within the city of Barcelona.

Finally, it seemed useful to add two articles that take into account one of the most important events of recent times – the COVID pandemic, which has had an impact on many aspects of contemporary society, including residential migration. Cristina López and Fernando Gil reflect on the trends related to increasing urban fragmentation in the post-pandemic city. Antonio López-Gay and María Jesús Calvo examine the dynamics of residential mobility in the metropolitan region of Barcelona during the pandemic and highlight

the initial effects in the territory’s socio-spatial make-up that are now becoming apparent.

The articles in this publication are essential for understanding recent trends in residential mobility in the metropolitan region of Barcelona, and reflect on the implications of this demographic phenomenon, its causes and its social and territorial consequences. They are also the starting point for proposing solutions for a more sustainable, inclusive and balanced urban development.

RESIDENTIAL HISTORY AND HOUSING: THE IMPACT ON THE TERRITORY

Montserrat Pareja-Eastaway

Cities and mobility: new paradigms

Urban competition in a globalised world means that economic activity and people are increasingly concentrated in large cities while many territories are suffering the desertification of production, causing the population to leave. Thus, growth in the number of global cities is accompanied by numerous shrinking cities that are steadily losing population (Castells, 2010). Population projections for 2050 confirm that the population will grow in nearly three out of five urban regions in the European Union (EU), while four out of five rural regions in the EU are likely to lose residents (Eurostat, 2021).

This has a direct impact on the housing market: Europe’s most productive and economically dynamic metropolitan areas attract the most people and, at the same time, experience the highest rises in house prices. Hence, it is in large cities that lack of affordable housing is exacerbated, which is one of the reasons why large urban agglomerations push out young people, newcomers and low-income households (Inchausto *et al.*, 2018).

Problems in the housing market have been exacerbated by the emergence of new phenomena such as the *financialisation* or the consideration of housing as a market commodity, an object of investment and even speculation (Aalbers, 2017), and *touristification* in many municipalities, which generates additional pressures on the demand for housing (Cocola-Gant and Gago, 2021; Nieuwland and Van Melik, 2020). These elements combine with the concentration of production, wage increases and rising housing prices, particularly in large cities.

The pandemic has added new ingredients to the set of urban problems. In particular, the deficiencies in housing systems in providing affordable and adequate housing have become evident, generating new patterns of mobility and transforming the relationship between society and territory, especially in metropolises (Gil-Alonso *et al.*, 2021).

Residential choices in the 21st century

The labour and housing markets have undergone profound transformations that have impacted significantly on people’s decisions regarding residence. The volatility of the housing market and uncertainty in the labour market make for a much more complex environment in which to make decisions on mobility.

Many factors influence the choice of housing and subsequent moves: psychological, cognitive, emotional, cultural and social factors are among the elements that the model to explain housing choices should include. The combination of the housing market and decisions on housing influence one another: firstly, besides preferences, personal circumstances or place of work, the characteristics of the housing market shape the options available when choosing a residence (Clark, 2017; Van der Vlist *et al.*, 2002). Secondly, individual and family housing careers also have a direct, territorial impact on the

housing market (Kendig, 1984). This relationship feeds back into and shapes new scenarios in which residential decisions are made.

The characteristics of the housing system in each country largely determine the likelihood of residential mobility, which is highest for tenants paying market prices and lowest for direct owners and residents in social or low-rent housing. In relation to the labour market, unprecedented social, technological and economic change has required a transformation in how we understand the workings of the labour market and people’s attitudes towards the workplace. Demographic changes, such as later retirement, the on-going increase in women’s participation in the labour market and greater mobility across national borders have led to greater diversity in the workplace.

Technological developments in the labour market have proved disruptive to classical patterns of choice of residence. For example, housing decisions by digital nomads (people who do not have a set physical location for work), closely linked to the digital or *gig economy*, take in much wider areas of choice than in the past. In this respect, the decreasing cost of distance for individuals, thanks to numerous options for working at home, and the emergence of co-working spaces, which reduce dependence on a fixed place of work, also play an important role in housing decisions (Harris *et al.*, 2016). The pandemic has only accelerated these changes.

Housing decisions and household and individual mobility have switched from a linear, planned, step-by-step process to a much more complex, non-linear process.

Residential dynamics and the housing market: a view from Europe

Housing systems in Europe are highly diverse. Ownership is one of the most highly variable indicators: while Central and Eastern European countries still have ownership rates of over 90% of the housing stock, in Germany, Denmark and Austria it is around 50%. However, common points can be identified in the trend in Europe, such as: a growing preference for rental housing, a shrinking public housing stock and concern over sustainable renovation.

In recent years, European countries have seen a constant rise in prices and rents, accelerated by the post-pandemic recovery (Housing Europe, 2022; United Nations Economic Commission and Housing Europe, 2021). This has generated a diaspora towards the periphery, with varying degrees of proximity to the city, causing tensions in the receiving markets, and highlighting the need to adapt to the new residential demands in the territory (for example, with regard to infrastructure) and increasing territorial polarisation and segregation (Checa and Nel-lo, 2021)

While mobility intentions as shown by housing purchase or rental slowed down early in the epidemic, they then rose above the habitual threshold in the following months. Despite the pandemic, the housing market has experienced continued heating. After the uncertainty caused by lockdown, most countries in Europe are now experiencing a clear rise in house prices and rentals. House buying is most expensive the United Kingdom, Austria, France and Germany (Eurostat, 2022). There is considerable variation among European cities.

The change in the financial climate in the post-pandemic period directly affects housing provision and access to housing. Tighter mortgage conditions not only make access to property ownership more difficult, but also considerably lower the disposable income of current mortgage holders. This, together with the rise in energy costs, is pushing households into new precarity. For the first time, difficulties in accessing housing affect more than the vulnerable and low-income segments of the population (Módenes, 2022). At the same time, there is less incentive to build new homes or refurbish in the real estate offer, given the general rise in costs.

The rental market is still the main option in large European cities. The buying price-to-rent ratio in housing is an indicator of affordability and is calculated using nominal house prices divided by a rental price index. The higher the ratio, the wider the gap between house prices and rental rates since 2015, when the index base was 100. In Germany and Spain, for example, this indicator rose by 48% and 29.5%, respectively, between 2015 and 2021.

Final reflection

Residential mobility patterns in Europe are affected by global transformations in the labour and housing markets. Despite differences in context and housing systems, European countries show similar dynamics in terms of housing decisions that directly affect urban structure. Core-periphery relations are becoming increasingly complex, largely due to the generalisation of the problem of access to housing and new demands resulting from the transformation of the labour market.

The pandemic has accelerated the trends observed in residential mobility: firstly, moves out from urban centres have increased in a larger radius than in previous periods; secondly, an increasingly unaffordable housing market has encouraged mobility towards housing stock in poorer condition or outside the municipality of origin, and the search for houses to buy or rent outside areas strained by greater pressure from non-residential demand.

Moving home reflects the worsening housing conditions in European countries. Firstly, countries where the social housing sector was dominant in the past have seen part of the stock privatised. Secondly, the rental market has become a highly profitable investment and the target for demands, such as temporary rentals. But it also shows there is demand for improvements to seek a better quality of life in exchange for greater distance from the city centre. Post-pandemic changes in labour market conditions have facilitated such movements. In this sense, not all households are in the same situation; schools for small children and healthcare facilities for the elderly are territorial anchors that prevent full mobility.

Choice of residence has become more complex and diverse in recent years: both the labour and housing markets have undergone transformations, aggravating existing problems in accessing housing. The globalisation of capital flows and the rise of tourism have turned housing into a global asset. The 2030 Agenda requires diverging interests be aligned in territories to build truly sustainable communities.

POPULATION SHIFTS IN EUROPEAN METROPOLITAN AREAS BETWEEN 1961 AND 2021

Joan López Redondo
Andrea Visioli

Is there a single pattern to explain demographic dynamics in European metropolitan areas?

Throughout the 1970s and 1980s, authors such as Peter Hall, Leo van den Berg, Dennis Hay and Paul Cheshire developed several models for analysing European metropolitan areas that helped them explain some of the common features in their demographic evolution. The models were based on recognising the central city and successive territorial areas surrounding it in order to identify the moment of maximum demographic growth or decline in each of them.¹

As usually happens when using models, as simplifications of reality, the results did not help draw out peculiarities in each metropolitan area, influenced by geographical, economic and demographic factors. But they did identify a common pattern: the existence of growth

phases based on the distance of different territorial areas from the centre of the metropolis. The differences in the moment in which each metropolitan area went through these phases also made it possible to assign each one a specific status in a process of evolution that could then be generalised for all of them.

This paper builds on the conceptual foundations of these models to analyse internal migratory movements in 18 European metropolitan areas. It should be noted that the analysis is not based directly on migratory movements, but on population variations between the different territorial areas in each metropolitan area. However, given the weight of migration in total population growth, which is much higher than natural growth, population variations are a direct indicator of population movements within metropolitan areas.²

Identification of the metropolitan areas: basic information and territorial area

The 18 metropolitan areas selected are Amsterdam, Barcelona, Berlin, Brussels, Frankfurt, Hamburg, Lyon, Madrid, Marseilles, Milan, Munich, Paris, Prague, Rome, Warsaw, Vienna, Stockholm and Zagreb. The selection aims to reflect the different types of existing metropolitan areas, in terms of demographic size, geographical location, relationship with the urban systems in which they are located and their belonging to macro-regional systems.

The territorial area for each metropolitan area is identified from their different belts: the central city, the immediate metropolitan area and the functional metropolitan area. The boundaries for these belts are based on the municipality of the central city to which municipalities were added within a radius of 15 and 50 km, respectively. A fourth area was added to these three, corresponding to the rest of the region around the metropolitan areas, delimited by considering municipalities within a 100 km radius. This fourth area was chosen to identify the possible phenomena of migratory dynamics extending beyond its limits.³ Figure 1 shows these delimitations while Table 1 shows the number of municipalities, the population in 2021 and the size of each area.

Indeed, growth dynamics in most European metropolitan areas are not so much circular, in the shape of an oil slick, but tend to follow axes and corridors. Whatever the case, given that the purpose of this study is to identify core-periphery relations, the concentric circle-based analysis will also help identify variations occurring along these corridors.

The number of inhabitants for the years 1961, 1971, 1981, 1991, 2001, 2011 and 2021 was considered for each area of each metropolitan area.⁴

Population movements as a process

The graphs in Figure 2 show the results of analysing variations in the relative weight of the population in each territorial area (central city, metropolitan area, functional area and the rest of the region) for each decade of the period (1961-2021) in each of the metropolitan areas analysed. In other words, they show that population distribution throughout the territory in each metropolitan area has varied. Assuming that only a small part of this variation can be explained by natural growth, the results allow us to identify and compare behaviour patterns in internal migratory movements within metropolitan areas.

The analysis initially distinguishes two main features. Firstly, growth in all metropolitan areas during the period of study, which on some occasions doubled the initial population, and which in all cases was higher in absolute and relative terms than in the surrounding regional areas (growth was lower in relative terms only in Barcelona, Marseilles and Paris, although it was much higher in absolute terms). Secondly, there was an oscillation in this growth, which peaked at the beginning of the period under study and then declined over the

following decades, only to revive again from the turn of the century onwards, albeit less intensely than at the beginning of the period.

However, the analysis shows a more complex characteristic: successive phases of development in metropolitan areas based on the growth of each of their territorial areas. These phases can be divided into four main categories:

– **Absolute concentration.** This refers to greater growth of the central city over the rest of the areas. This is the first phase in the process of metropolitanisation or even city formation. Hence, only five cities were still in this phase at the beginning of this process (1961-1971): Madrid, Rome, Munich and, moving into the next decade, Warsaw and Zagreb. These were cities with a very large municipal area (from 312 km² to 1,289 km²), which, unlike most central European cities, still had a lot of land that could be developed. To these cities should be added Berlin, which suddenly began its centralisation process between 1981 and 1991, also taking advantage of a very large municipal area (893 km²).

– **Relative concentration.** From this point onwards, these areas enter a phase in which the central cities grow at a much slower rate, giving way to the immediate peripheral areas: the first metropolitan belts. This phase was already under way from 1961-1971 in areas such as Barcelona, Milan and, more notably, Frankfurt. The central cities were beginning to run out of available land, while a combination of factors, relating to the housing market, the socio-demographic characteristics of newly forming families and the growing capacity for mobility by private transport, meant that growth hitherto concentrated in the central cities had exceeded its limits, although it could not spread much beyond its closest surroundings as regional accessibility was still limited.

– **Deconcentration.** The next phase for these areas was already under way in Amsterdam, Stockholm, Hamburg, Lyon, Vienna and, above all, Paris in 1961-1971. This is a relatively mature phase in the agglomerations, in which the central city has already exhausted its development potential and thus loses population in absolute terms to the first metropolitan belt, but also to the second, now helped by greater regional accessibility. This creates a relative deconcentration as the agglomeration continues to grow, but its central city shrinks. This process combines the arrival of population from outside the functional metropolitan area with an internal redistribution movement. Most European metropolitan areas went through this phase from 1971 to 1981 while some continued into another decade.

– **Recentralisation.** At the end of the period, some metropolitan areas still appeared to be in the deconcentration phase, even extending beyond their boundaries, as was the case in Amsterdam, Brussels and Lyon. However, the other cities were starting to show trends towards recentralising, especially from the turn of the century onwards. These trends have three distinct manifestations: those affecting mainly, if not exclusively, the central cities (Berlin, Hamburg, Milan, Rome and Vienna); those affecting the metropolitan areas more than the central cities (Barcelona, Lyon, Madrid and, at an even more advanced stage, entailing further losses in the central city, Paris); and those affecting the various metropolitan areas equally (Stockholm, Frankfurt, Prague, Warsaw). In most cases, the need to satisfy labour market demand results in an influx of foreign migrants who, due to their conditions of arrival, do not have such easy access as the indigenous population and are forced to live close to the places where economic activity is concentrated, often in the same homes as were vacated in the previous deconcentration phases. At the same time, the ageing process means that some of the population that had left the central city in the phases of urban sprawl prefer to return to the cores where there is a higher density of services and facilities. In addition, in many cases, there is a young population in training or looking for work, attracted by the educational and job opportunities in central cities.

An interpretation in terms of relative population growth

The analysis of variations in population shows internal dynamics in the metropolitan areas that explain the territorial relations in their areas. However, the results are to some extent conditioned by the territorial size of each of these areas. Thus, the greater reception capacity of the outermost belts due to their greater size and also their lower level of development will always permit larger population growth and may therefore conceal equally significant trends in the internal areas. In this sense, a relative analysis provides new interpretations of metropolitan demographic dynamics.

The results of this analysis, as provided in the maps in figure 3, show how in the 1960s the process of metropolitan concentration in the territories of north-west Europe had already given way to the deconcentration of the central city. Thus, while the metropolitan areas of eastern Europe were still undergoing an absolute concentration phase (Rome, Zagreb and Warsaw) and most European cities were experiencing a relative concentration in the first belt, Amsterdam and Paris had already begun a phase of deconcentration to municipalities furthest away from the second metropolitan belt.

This initial trend expanded from the 1970s to the 1990s, when the process of metropolitanisation spread from northern Europe towards the Mediterranean, following the great continental axes on which the European territorial discourse in those years was based: first from the constellation of urban systems in the so-called “blue banana”,⁵ then spreading along the Mediterranean coast to Barcelona and Madrid. At the beginning of the 21st century in Barcelona and Marseilles, growth even went beyond the metropolitan sphere and spread to the rest of the region.

However, in the rest of the metropolitan areas, the development of post-Fordist processes of revaluation of the urban-based economy (Scott, 1999 and 2001) marked, in the beginning of the new millennium, a new centralisation process in which central cities once again experience demographic growth, often accompanied by the municipalities in the first belt affected by the same dynamics than the metropolitan core itself. The recentralisation process spread from Amsterdam, Brussels, Frankfurt and Hamburg to Munich, Milan and Vienna, showing a clear pattern of revaluation in European urban areas by 2021.

The process therefore seems to have gone back to the start, with intense growth radiating out from the centre of Europe. Only the Spanish and French metropolises seem to be resisting the new phase of concentration for the time being.

Conclusion

This analysis shows how the main European metropolitan areas are at various stages in the same development process, which starts with population growth in the central city at the expense of the surrounding territory, after which the leading role in this growth spreads to increasingly distant areas, only occasionally returning to recentralisation of growth. As noted, this total population growth is closely related to the migratory movements affecting these areas, as the natural component has a much lower incidence.

The analysis also shows that, in all cases, the movements affect an increasingly smaller volume of population, probably coinciding with less available land for development, while a slowing trend indicates that the most dynamic moment in these metropolitan areas is now behind us.

It is difficult to integrate such different territorial realities into a single model of population development, given that very different variables are involved. However, it is possible to identify a number of relevant elements when determining the economic-territorial phases affecting metropolises. These can be divided into two groups, according to nature and relevance. In the first group, identified in the

classic literature on economic geography (Polèse, 2009; Scott, 2006) are elements such as the geographical location of the metropolitan area within the European territory, its size, the urban structure of the state to which the metropolis belongs and political-cultural elements in the regional or national context. The second set of factors that help understand the pattern of population development is contextual. These variables are highly diverse, including land availability and the supply of housing in each area, the age structure of the population and its impact on the creation of new households and variations in their average size, the demand for working-age population by the economy and the internal structure of each metropolitan area.

Whatever the case, as shown in the analysis, there is certainly a core-periphery dynamic in which population growth is distributed in each area based on these factors. In this sense, their consideration by the public authorities and other agents involved in spatial planning is essential in order to anticipate, qualify and even reverse these trends.

---

¹ See, for example, Hall and Hay, 1980; Berg *et al.*, 1982, or Cheshire and Hay, 1989. At the beginning of the 21st century, Oriol Nel-lo (2004) carried out a similar exercise for the main Spanish metropolitan areas.

² Between 2000 and 2021, migratory movements accounted for 85.6% of total population growth in 15 of the 18 metropolitan regions analysed. The three exceptions are the French regions, especially Paris, with exceptionally high natural growth. See Eurostat for data: “Demographic balance and crude rates by metropolitan regions” (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>).

³ There are delimitations for European metropolitan areas made by Eurostat based on municipalities (level 2 local administrative units - LAU2), metropolitan areas (cities) and functional areas (functional urban areas - FUAs). However, the initial analysis based on these delimitations produced ambiguous results, probably due to the diversity of criteria for delimiting the administrative units (for example, the most elementary level, LAU2, already shows variations in size ranging from 100 km² for the municipalities of Barcelona and Paris to almost 1,300 km² for the municipality of Rome). Therefore, the simpler but more efficient method of linear distances was chosen to compare such diverse areas. For more details on Eurostat delimitations and what they correspond to, see: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>.

⁴ Population by municipality (LAU2) for the period 1961 to 2011 from Eurostat: “Historical population data from 1961 to 2011”. The population figures for 2021, included in the municipalities’ cartographic base, are from Eurostat: “GISCO: Geographical Information and Maps. Local administrative units (LAU)”. It should be noted that the mismatch in labelling and coding between the two sources meant adjustments had to be made for some municipalities, and when such adjustments proved insufficient, some initially considered areas, such as Budapest, Dublin and Copenhagen, had to be discarded. Of the 13,038 municipalities that make up the 18 areas analysed, data could not be used for 54 (0.4% of the total number of municipalities and 0.8% of the territorial extension), 25 of which are in the Frankfurt area and 15 in Munich.

⁵ The “blue banana” concept was developed by Roger Brunet in the late 1980s (Brunet, 1989). For a more recent interpretation, see Brunet (2002).

METROPOLITAN-SCALE INTERNAL MIGRATIONS IN SPAIN IN THE 21ST CENTURY

Jordi Bayona-i-Carrasco

In most municipalities, change of residence between municipalities in the same metropolitan area is the main factor in the demographic evolution of urban municipalities, above and beyond demographic dynamics (difference between birth and death rates) and international immigration. As a result, internal migration works to redistribute the population on a metropolitan scale, in terms of both volume and socio-demographic characteristics. This paper presents a brief overview of the current state of internal migration in the main metropolitan areas of Spain, focusing on four aspects that can be used to characterise these movements and explain their impact: 1) the trend in volume and intensity, 2) the involvement of the immigrant population in these dynamics, 3) the migratory balance between the central city and the

rest of the metropolis and 4) the characteristics of the municipalities with the highest migratory balance.

This analysis uses data from the Residential Variation Statistics (RVS) on changes of residence of the population between municipalities in Spain as entered in municipal registers. The six most important metropolitan areas in Spain were selected for the study, these being, in alphabetical order, Barcelona, Bilbao, Madrid, Malaga, Seville and Valencia. The territorial areas considered for each of these cities are the ones defined in the principles of the European Urban Audit project, which defines metropolitan areas known as functional urban areas (FUAs), established using functional criteria on the influence on jobs of the labour markets in each city. Together, these six areas accounted for 481 municipalities and 17,304,000 inhabitants in 2021, and their dynamics are representative of the rest of Spain’s urban areas.

The trend in internal migrations in Spanish metropolises

The two largest metropolitan areas in the country, Madrid and Barcelona serve as a guide for Spain’s migratory model, as both have anticipated trends that are later observed in the other metropolises. The early years of the 21st century saw an increase in the intensity of internal migration, coinciding with the property boom and the last Spanish baby-boom generations reaching the age of emancipation, prolonging the growth that started in the 1980s. A third demographic phenomenon interacted with the previous two, namely the arrival of a large numbers of foreign immigrants, especially in the urban areas of the Mediterranean coast and Madrid. As a result, internal metropolitan migrations rose significantly, reaching their peak between 2006 and 2007 (Figure 1), with rates exceeding 65‰ in the case of Barcelona, 60‰ in Madrid and just over 25‰ in Malaga and Seville (Figure 2). With the exception of the Bilbao FUA, the volume and intensity of internal migrations in that period has yet to be exceeded in the other main metropolitan areas, although recent growth in 2021 has brought the rates up to very similar values in terms of total number of migrations.

Internal migration generally declined from 2007 onwards, coinciding with the end of the housing bubble and the onset of economic recession, producing a sharp drop in the number of new homes built. Apart from the drop in intensity, the main characteristic of this stage is the disappearance of the suburbanisation dynamics that had predominated until then, after which no clear patterns of a territorial localisation of migration can be observed. This stage lasted until 2016, when a new turning point can be seen with the renewed growth in internal migration in most of the urban areas. In these cities, economic recovery has led to greater tension in the housing market, with rental prices rising sharply and even exceeding the boom years. The mains reasons for this are: a higher proportion of access to rental housing (Módenes, 2019); a further rise in international immigration, which in some large cities, such as Barcelona, was more intense than during the migratory boom at the beginning of the century (Domingo *et al.*, 2021); and competition for housing from the touristification of metropolitan cores (López-Villanueva and Crespi, 2021). Recovery was disrupted in 2020, where another fall in migration to the rest of the metropolis can be observed as a consequence of the Covid-19 pandemic. This contrasts to the increase in outflow to smaller municipalities, especially those in coastal areas or tourist spots (González-Leonardo *et al.*, 2022). By contrast, the 2021 data confirm the pre-pandemic trends, with internal migration approaching the peak volumes observed 15 years ago.

The incorporation of the immigrant population in internal migrations

A second factor explaining the trend in internal migration is the proportion of the population of immigrant origin (Figure 2). While

9.5% of the largest internal migrations in the FUAs were immigrants in 2000, this percentage rose to 36.3% in 2009, well above the percentage of immigrants in the population as a whole. With the financial crash, their share in the flows fell to 28.3% in 2016, as inflows from abroad decreased and returns increased. With economic recovery, their weight in internal migratory flows rose again; thus, in 2019, one in three moves (33.5%) were made by foreign-born persons. This situation always occurs at higher percentages in the cases of Barcelona and Madrid due to the larger presence of immigrants, while in Bilbao it was upward until 2012 (Figure 2). In this latter area, the lesser impact of the recession meant immigrants continued to be received, hence migration rates and the weight of immigrants are similar to values in Madrid and Valencia.

Ages in the migratory exchange between central cities and the rest of the metropolises

Most internal migration takes place at a young age, and is motivated by different stages in the life cycle and the dynamics of starting a family. In territorial terms, central cities generally attract a very young population, who come to study or find work, attracted by the educational opportunities and specialist jobs in the big cities. By contrast, departures tend to occur at much older ages, often coinciding with the formation of new households and the arrival of children. By observing the migratory balance curve between the central city and the rest of the metropolitan municipalities by age over several years we can identify different stages in internal migration and associated changes in family dynamics (Figure 3). Thus, the profile of the migratory balance for 2004 is characteristic of moments of maximum suburbanisation, generally showing young people being driven from the city, mainly in the 25-34-year-old age group, peaking at the ages of 25-29. This pattern is repeated equally in all the six cities analysed.

A few years later, in 2010, the age profile changes in the midst of the recession. While exactly the same pattern as before the crash can still be observed in Bilbao and Malaga, with virtually no variation, in Valencia, Madrid and Seville there was a significant reduction in outflow, which was even more pronounced in the case of Barcelona. As the economic recovery began in 2014, negative balances continued to drop and were lower in all areas, to the point that the migratory balance in many age groups was inverted, becoming positive at one point or another. This is clearly the case in Madrid for all active ages, while it was concentrated in younger ages in the case of Barcelona. Thus, and after many years, central cities started to recover population in certain young age groups due to metropolitan migratory dynamics. However, in 2019 we see an age profile in the migratory balance that is explained by economic recovery, with a new dynamic of population expulsion, and age ranges that once again resemble the pre-crash profiles, albeit with slight differences. Thus, younger people, aged 15-19, continued to be attracted and negative balances were less intense at younger ages than 15 years previously, with a delay in maximum values until the 30-34 age group, coinciding with the rise in the age of emancipation and at childbearing. In 2020, the pandemic led to general growth in negative balances across all ages and areas, but with very similar age patterns to 2019. The pandemic changed the direction of the flows, but the structure of the migratory balances by age in the metropolitan cores remained very similar to previous years.

The characteristics of municipalities involved in internal migratory movements

Which municipalities expel or attract population in internal metropolitan migration? We know from previous studies that central cities expel population towards peripheral and less populated municipalities, a dynamic also present in the most densely and heavily populated cities in the respective metropolitan areas (Bayona-i-

Carrasco and Pujadas, 2014 and 2020). With the aim of adding further explanatory factors, metropolitan municipalities have been classified by their income level (dividing them into quintiles), based on data on net disposable income per household from the *Atlas de distribución de renta de los hogares* (INE). Figure 4 shows the migratory balances and their trends among municipalities grouped by income quintile. Clearly, the quintile in which the central city is situated dominates the trends in migratory balances (Malaga in the second, Valencia and Seville in the third, Barcelona in the fourth and Madrid in the fifth), marking a pattern of negative balances during periods of growth and a drop during the recession. In general, however, certain common patterns can be observed from which the direction of mobility may be characterised: 1) greater stability in migratory balances in higher-income municipalities; 2) greater dependence on the economic situation in lower-income municipalities; and 3) more positive migratory balances in municipalities with lower incomes than the central city. Moreover, the recession period generally shows low migratory balances and, consequently, a lack of clear migratory patterns. Thus there is a process of population redistribution from larger, more central municipalities to metropolitan peripheries, but also from high-income to lower-income municipalities, largely caused by the residential patterns of the immigrant population.

In general, with small differences depending on the FUA analysed, trends in metropolitan-scale internal migrations occurring in the State are determined by changes in the economic situation, with peak intensities and territorial dispersion in times of growth and a retraction in mobility and, above all, suburbanisation in recession. Despite the low-birth-rate generations reaching the age of emancipation, the continuous influx of international immigrants and competition from tourist development maintain the pressure on the urban housing market, and with it the existence of negative migratory balances, in which the immigrants themselves also participate when they settle more permanently.

MIGRATING TO THE PERIPHERY OR LIVING IN THE CORE. THE RESIDENTIAL MOBILITY AND LOCATION OF THE YOUNG POPULATION IN THE FUNCTIONAL URBAN AREAS OF BARCELONA AND MADRID, 2001-2021

Isabel Pujadas Rúbies
Jenniffer Thiers Quintana

Demographic dynamics and business cycles, 2001-2021

For some years now, Spain's metropolitan regions have been in a new stage of urban development (Bayona, Gil-Alonso, Pujadas and Rubiales, 2018; López-Gay, 2017, Palomares, Feria and Susino, 2017). This is mainly characterised by: a drop in population growth as a direct consequence of the impact of the recession on migratory dynamics and the impact of low birth rate, which has modified population structures toward negative or very low natural growth; variable growth rates in phases of economic expansion and contraction (Gil, Bayona, López Villanueva and Pujadas, 2021); and a decrease in residential suburbanisation and moderate recentralisation involving a rise in the young population in urban cores (López-Gay, 2017; Bayona and Pujadas, 2020).

In this changing context, we aim to analyse intra-metropolitan mobility and the location of the young population aged 20-39 in the functional urban areas (AUF, from its Catalan initials) of Barcelona and Madrid, as delimited by the Urban Audit criteria (Eurostat, INE), during the period 2001-2021.

Population trends in both metropolitan areas are regulated by the size of foreign and intra-metropolitan migration and by the

economic situation, with high intensity migratory flows during periods of economic expansion and negative balances during periods of contraction. In addition, the dynamics of natural growth also lead to a systematic reduction in positive growth.

Growth in both urban areas has followed a similar pattern (Figure 1): an initial period of high growth from 2001-2010 in line with economic expansion; a second period of close to zero growth in the most severe years of the recession, between 2011-2015; and a third period of modest economic recovery, from 2016-2020, ending with the 2020 pandemic. Despite such similarities, there are also some notable differences: more intense population growth in Madrid and its metropolitan area in the two periods of economic expansion and more sharper falls in Barcelona in the contraction periods.

Demographic and migratory dynamics, combining individuals' age and life cycle, lead to increasing differentiation between cores and peripheries in terms of age composition. Thus, the presence of young people and minors is always lower in the cores, a sign of low birth rate and more significant family emigration to the periphery and, therefore, an older age structure. By contrast, children and young adults concentrate in the periphery.

This general pattern, which has predominated in recent decades, is being modified by the joint action of fewer young people reaching ages of peak residential mobility due to low birth rates and the drop in emigration from the core to the suburbs.

The drop in the proportion of young people is most evident in the urban peripheries (Table 1). In the Madrid periphery, young people aged 20-39 accounted for 36.2% of the population in 2001 and only 23.9% in 2021; in the Barcelona periphery, the figures are 33.5% and 22.8%, respectively. By contrast, the proportion of young people in Barcelona and Madrid in 2021 exceeds that of their peripheries. This structural change has an impact on residential mobility patterns, especially in times of deep economic-financial crisis, favouring residential stability in capital cities.

The residential mobility of the young population

The trend in internal migration flows in the two urban areas are very similar, although with figures are higher in Madrid due to its larger population (Figure 2): high volumes of residential migration in the first decade of the 21st century, reaching a peak between 2005 and 2007, and a sharp decline from 2010 onwards due to the severe economic-financial crisis, which had a somewhat delayed impact on migration patterns (Figure 3). The economic recovery in the post-recession phase between 2015 and 2019 can be seen in the rise in residential migration, but this was short-lived and smaller in size, as population numbers at the age of peak mobility have declined considerably. The impact of the Covid-19 pandemic can be seen in 2020, with a decrease in internal migration and a rapid recovery to pre-pandemic figures in 2021. Similarly, the demographic weight of young people is decreasing in overall core-periphery migration: from 55-60% of total migration in early years to 40-47% in later years.

Migration rates, which eliminate the effect of population size, show the greater intensity of migration between Barcelona and its urban periphery than in Madrid. These differences are partly due to the municipal surface area of both capitals, that of Madrid being six times larger than it is in Barcelona, hence a large part of residential migration takes place within the Madrid municipality.

Migration patterns among young people also show a degree of similarity between the Spanish and foreign populations (Figure 4), but with higher figures among the Spanish population choosing to emigrate to the periphery. As Madrid has a larger population, it has higher migratory flows and its residential expansion is larger.

The migratory balance is almost always negative among both the Spanish and foreign populations, but it tended to drop and approach zero during the Great Recession, with a slight reactivation in the post-recession period and the first year of the pandemic. Despite the

recovery of core-periphery mobility among young people in recent years, the high levels of previous decades have not been reached. The demographic effect of cohorts born at the end of the 20th century can be seen in this decline.

The three stages identified in the section on population growth are also perceived on a territorial scale. In the first period of high growth, from 2001 to 2010, net migration rates were negative in the two cities and their innermost urban belts. The highest rates in Barcelona are found along the Llobregat axis, Garraf-Ordal and in the municipalities in the Vallès region; however, the coastal axis appears to have exhausted its attraction for new young populations, having been saturated for some years now, with no new housing developments and very high prices. In Madrid, the residentially attractive municipalities cover much of the territory in all directions, although they are particularly noticeable to the south of the urban area.

During the height of the recession, from 2011 to 2015, net migration declined sharply in all values, with both negative and positive rates being lower. The recession had a greater impact on the periphery, with higher unemployment rates and great difficulty in accessing the housing market, while rental prices fell sharply in both capitals. Barcelona and Madrid and their surrounding areas showed a negative trend with lower rates.

In the last period, from 2016 to 2020, there was a degree of economic recovery that again favoured residential mobility. Negative values reproduced the trend of expulsion from the core and the neighbouring belt as well as from some cities with a scarcity of developing land. The rates once again increased in the more attractive municipalities, although still lower than in the first period. These are small municipalities far from the centre, with second homes or new housing developments. In Madrid, the outermost belt is most attractive to migration, in both the north and the west and south.

From the concentration of young people in the periphery to their concentration in the core

A location quotient (LQ) was constructed to assess the concentration of the young population aged 20-39, which correlates the relative concentration of young people in each municipality to the mean for the metropolitan region. Quotients were calculated separately for each AUF. Four different categories were defined from the results, two for under-representation and two for concentration, using the standard deviation as a measure of dispersion.

In general, most municipalities are distributed in the middle value categories, between relative under-representation and slight concentration. Outliers are less frequent. The most important change is at the territorial level, as the municipalities concentrating the most young people are not the same in the three periods. The concentration of young people has decreased in small and medium-sized municipalities which were the destination of young migrants before 2011. After the new housing construction phase ended, in line with the recession, their attractiveness dropped from the highest level to low levels. Conversely, other municipalities moved from low to high concentration. The most relevant cases are in the Barcelona AUF, headed by the capital, followed by L'Hospitalet de Llobregat and Sant Adrià de Besòs, Terrassa, Sabadell, Rubí, Mataró, Granollers and their environs, where foreign immigration has a relevant weight, and in municipalities with new housing developments.

In 2001, in the Madrid AUF, a decreasing distribution in urban belts can be seen, with more young people in the vicinity of the capital and fewer in the more distant municipalities. In 2011, an area of concentration was established in the south and south-east of the metropolitan periphery, while in 2021, the capital and its immediate periphery appeared as an area of concentration for young people,

while the southern area was consolidated in municipalities in the province of Toledo.

Conclusions

Living in Barcelona and Madrid is the main residential option for the entire population of the two cities, although migrating to the periphery has also become a consolidated option since the 1970s, becoming more popular due to better options for ownership and comfort and the residential environment. Both situations, immobility and mobility, have been present in both cities for several decades. The main new development described here is the rise in young populations in the big cities and the fall in young people emigrating to the metropolitan peripheries, among both Spanish and foreign populations.

This process of a rising young population in both capitals is influenced by many factors, some of them being: a) the recession, which slowed down access to home ownership in the peripheries, while rental costs dropped significantly in the capital cities; b) a higher concentration of immigrant population in urban centres; c) employment trends towards innovation and creative activities, which are highly centralised in global cities and continue to attract young people from smaller cities and abroad; and d) the transfer from high- to low-birth-rate generations has facilitated staying in the city. A number of other factors also foster residential emigration: new housing developments in peripheral areas, the continued conversion of secondary residences into primary residences, the touristification of city centres, the uncontrolled rise in house prices, the impact of the pandemic and opportunities for teleworking.

THE IMPACT OF TERRITORIAL AND URBAN PLANNING ON THE CONFIGURATION OF MIGRATORY MOVEMENTS IN THE BARCELONA METROPOLITAN REGION

Joan López Redondo

Migrations, housing and planning

There is a clear link between spatial and urban planning and residential migratory movements. This relationship is based on the fact that people go to live where there is a supply of housing and that the supply is provided on land zoned for this purpose, a function of planning. Thus, from this relationship, planning may be considered the main determinant of the magnitude and direction of migration, and the mechanism for exerting this influence would be housing, specifically, the potential housing supply.

The magnitude is defined by sizing the future population for which the housing supply is to be provided, which requires complex estimates combining multiple demographic and economic variables. Managers must meet the criteria for locating future developments, based on functionality, sustainability and competitiveness and any other criteria that may be required. Clearly, such an exercise will be conditioned by the territorial context, both its physical characteristics and pre-existing urban developments.

Indeed, this has always been one of the main purposes of planning: promoting new developments where appropriate and assuming these new developments will lead to redistributive movements in the population. In the Barcelona area, these objectives have been present in the various development proposals over the last few decades, such as 1953 Regional Plan, 1959 Provincial Plan, the 1966 Barcelona Metropolitan Area Master Plan, the 1976 Metropolitan General Plan, the 1995 General Territorial Plan for Catalonia and, for the Barcelona metropolitan region, the 2010 Barcelona Metropolitan Territorial Plan (PTMB) to implement it.

However, as is widely known, the final adaptation of plans to reality has only been partial in practically all the cases mentioned above.

These deviations can be explained by various causes, ranging from possible errors in the sizing of the proposal or difficulties in executing the plan itself, to external factors such as successive economic crises affecting the housing market, the role played by the agents involved in the property market and the weight of internal demand.

To a greater or lesser extent, all these factors have tended to alter the direct conversion of planned housing units into population movements in the periods covered by the planning documents. And all of them have also had an impact in the last 20 years. This paper attempts to explain how they have done so.

Migrations and housing supply

As noted above, one can expect the largest supply of new housing to be available where the largest increases in population, and thus higher positive migratory balances, occur. A study of the municipalities in the Barcelona metropolitan region over the last 20 years shows that mostly to be true. Thus, Graph 1 shows there is indeed a positive relationship between these two variables: the greater the supply of new housing, the greater the migratory balance in metropolitan municipalities.

The graph also shows this relationship is not applicable to all municipalities in the same way. Thus, while in some municipalities each new housing unit has translated into a population increase of more than two people (darker green in Graph 1 and Map 1), in many others this capacity for attraction has been much lower, to a point where each new home has produced growth of less than one inhabitant or even municipalities with a net population loss (brown).

In the latter cases, the reason may be that most of the supply of new housing was not eventually occupied due to mismatches in the housing market (high house prices, low income in the population, financing difficulties) or mainly served to cover the internal demand for housing, i.e. demand produced by the emancipation or division of existing households in the same municipality.

Housing supply and planning

As mentioned above, the relationship between the supply of new housing and population influx is only one of the two ways in which planning affects the magnitude and direction of migratory movements. The second is planning execution, i.e. the real materialisation of the housing supply established in the different planning documents. In this sense, an analysis of execution levels for the housing units planned over the last 20 years reveals significant deviations from targets in the territorial plans.

In the Barcelona metropolitan region, it is the responsibility of urban planning to determine the supply of housing. Since 2010, this offer is supposed to match PTMB provisions, thus ensuring the proposals of the various municipal and multi-municipal urban planning instruments are based on a balanced, efficient and sustainable territorial model.

As is well known, the PTMB pursues a polycentric territorial model, thus, firstly, helping to limit congestion in the central areas of the metropolitan region and, secondly, distributing decongestion evenly over the region, in line with urban development guidelines, thus guaranteeing functional efficiency and minimising land use. In this way, order was brought to the population process which, as in most metropolitan areas, had tended to concentrate the greatest population growth in the core (Barcelona and its urban continuum) to then progressively expand to increasingly peripheral areas.

Thus, as Table 1 shows, until the 1950s the highest rises in population were concentrated in the municipality of Barcelona. From then on, however, the high densities began to saturate the area and overwhelm growth in the immediate surroundings. The same process occurred in the rest of the metropolitan area over the next

two decades, until the largest increases were transferred to the rest of the metropolitan region in the 1990s. The large wave of foreign immigration in the first decade of the 21st century placed the weight on the rest of Catalonia, only to return to the second metropolitan belt in the last few years.

In order to understand the future evolution of this population, in 2004 the Spatial Planning Programme used 2001 data to draw up the population and activity scenarios that would guide its proposals up to 2026. Given these scenarios, the PTMB proposed a supply of 763,670 new primary homes in the Barcelona metropolitan region as a whole, to be added to the 1,607,373 existing in 2001.¹

The PTMB proposed a nodal growth model for the territory to moderate the high densities and disorderly growth patterns that had occurred in the metropolitan core during the early phases of this process (with notable impacts on quality of life for the population, functional efficiency and environmental sustainability) and, at the same time, prevent their effects from being reproduced in the rest of the metropolitan region. In this model, a limit was set for new urban developments based on their characteristics, size and location. This limit was based on the so-called *strategies for urban cores*. Apart from these cores, the PTMB identified a number of metropolitan node reinforcement areas which, in line with their possibilities for development, would host the largest growth in order to rebalance population distribution in line with a nodal structure for the region: the nodal urban development areas of Garraf, Martorell and Granollers-Congost; the urban polarisation areas of Riera de Caldes and Tenes-Besòs; and the nodal urban development axes of El Penedès (Santa Margarida i els Monjos - Vilafranca del Penedès - Sant Sadurní d'Anoia) and El Vallès (Cardedeu - Llinars del Vallès - Sant Celoni).

In fact, the data on housing pending development in the different functional metropolitan areas shown in Map 2 clearly reveal the differences between the planning in the Territorial Plan for 2026 and the situation six years before the period ends.

As shown in Figure 1, the largest increase in absolute terms foreseen in the PTMB is in the metropolitan area of Barcelona, with more than 300,000 new primary residences. However, in relative terms, the metropolitan area had the lowest growth (29%), while the most significant increases were in the territories with the areas of metropolitan nodal reinforcement: Granollers-Congost (113%), Vilafranca del Penedès (136%), Martorell (133%), Riera de Caldes (121%) and Garraf (172%).

Most significantly, by 2020 the functional areas had developed their planned new housing supply very differently. Thus, those that were initially better consolidated went on to develop a higher percentage of their potential: 67% in the metropolitan area, 61% in Terrassa, 84% in Sabadell and 68% in Mataró; by contrast, the nodal areas where the PTMB forecast the highest growth had the lowest levels of implementation: Granollers-Congost (31%), Vilafranca del Penedès (33%), Martorell (27%), Riera de Caldes (50%) and Garraf (28%).²

In other words, in this case, planning limitations in terms of affecting population movements is not due to the property market or the weight of internal demand, but simply to difficulties in implementation. Thus, the delays in drawing up urban master plans to specify the developments for each area (13 years after the approval of the PTMB, work has only begun for the Metropolitan Urban Master Plan (PDUM), which was initially approved in March 2023) has led to uneven population growth in the region. The poor development of the rest of the PTMB specifications has undoubtedly contributed to this and would explain, for example, why the highest growth has been in areas that already had the best transport infrastructure.

The impact of lack of completion is twofold. Firstly, within the metropolitan region, the rebalancing intended by the PTMB has

not been achieved, as lack of housing has prevented the migratory movements it was meant to promote. Secondly, growth in the region as a whole has been lower than expected and, even more significantly, the potential growth that has not materialised in the region has been transferred to other areas, especially to the Girona regions and the Camp de Tarragona. Thus, the scenario of proportional distribution of the demographic projections drawn up by the Territorial Planning Programme foresaw that, of the 1.3 million inhabitants that Catalonia would need by 2026, 71% would be in the metropolitan region. However, in 2021, by which time this growth was practically exhausted for Catalonia as a whole, the metropolitan region had only absorbed 57.4%, while the counties of Girona and Camp de Tarragona had doubled projections in the planning programme. Thus, failure to implement planning directed migration to other destinations, tending to overburden them.

The future scenario for metropolitan migrations

As well as showing the level of implementation of PTMB proposals and providing an idea of the associated population growth, Figure 1 also provides a snapshot of the likely main future migratory movements in the metropolitan region. If the envisaged planning is finally implemented, the areas with the largest housing stock will logically be those that attract the most population. Much of this population will come from directly outside the metropolitan region, but most will come from within the region itself, basically through the well-known dynamic of inward migration from the periphery to the core of the region and internal core-periphery redistribution.

Whatever the case, these movements will need to be rescaled for the coming decades. In this sense, the PDUM, bases its development proposals on regional-scale demographic projections that also consider the model proposed by the PTMB. Thus, the demographic projections made for the PDUM estimate a population of 5.9 million inhabitants for the metropolitan region as a whole in 2050, i.e. 676,000 more inhabitants than in 2021.

It is worth noting that the projections are made for the region as a whole despite only having urban planning powers for the 36 municipalities in the metropolitan area. There are two reasons for this. Firstly, demographic dynamics affecting the metropolitan area of Barcelona respond to logics that encompass the metropolitan region, Catalonia and, because of the importance of the migratory component, the whole world. In this respect, population scenarios cannot be drawn up exclusively for the limited territory of the metropolitan area, since this area neither explains the causes nor can it completely absorb its effects. Secondly, the consideration of the PDUM as a "supply plan", i.e. a plan that steers development proposals to fully meet demand for housing, until this compromises the plan's own objectives of habitability and sustainability.

There is, also a third reason: meeting the PTMB's estimates regarding balanced growth in the region. The proposals in the PDUM make it possible to accommodate practically all the housing demand forecast for the metropolitan area up to 2050, 90% without also considering developments that will arise from implementing of the various urban settlement strategies to be stipulated in the future Metropolitan Urban Development Plan. Moreover, the proposals are consistent with the Sectoral Territorial Plan for Housing in Catalonia, in its document for provisional approval, which envisages a stock of 1.53 million primary residences by 2042. The way in which the PDUM organises these developments reproduces the polycentric growth model of the PTMB on the scale of the metropolitan area: the other transformational actions with metropolitan impact (areas of planned or unplanned centrality, areas of metropolitan opportunity and areas of urban regeneration) concentrate most of the new housing supply, even more than foreseen by current planning. And they do so based on criteria of density, compactness and combination of uses, as already stated.

Likewise, despite the imminent deadline for the PTMB (2026), its proposals for the second belt would also be able to meet the demand foreseen by the PDUM in this area. Whatever the case, whether these proposals are maintained or revised and updated, the urban plan to develop them should be drawn up. This would ensure that most of the migratory movements of the population are directed to areas where joint consideration of all the variables involved in the territory make it advisable.

¹ When associating homes with population migration, only primary residences should be considered and not total residences, as the latter also include second and vacant homes. However, estimating the remaining primary housing stock is particularly complex, as it requires establishing a percentage of primary residences among those completed between the last date for which figures on the housing stock are available (the 2011 housing census) and the present. The current estimate is based on the 2011 percentage. However, total completed homes considered primary residences in the main housing stock may be distorted by two factors in particular: firstly, the reliability of housing stock data, which in this case comes from the 2011 housing census and may contain significant deviations, as it is based on a sample; secondly, the conversion of second or vacant homes into primary residences.

² For a detailed description of the methodology used to calculate this amount, see document d) “Potencial d’habitatge i activitat de la segona corona metropolitana de Barcelona” in the justification study document for the *Metropolitan Urban Master Plan. Document for initial approval*, and the description of the proposal for the same plan for the metropolitan area (<https://urbanisme.amb.cat/informar-se/document-aprovacio-inicial>).

ECONOMIC CONTEXT AND MIGRATIONS IN THE METROPOLITAN REGION OF BARCELONA, 2001-2020

Jesús de la Varga García

Demographic dynamics in recent years in Catalonia show a significant drop in birth rates and a steady rise in life expectancy, which means that, on average, people are increasingly living longer lives. Some members of the multitudinous baby boom generation, currently of working age, will soon be reaching the age of retirement.

In the medium term, this declining labour force may have an impact on future economic growth, forcing a rethink of public and social policy in the coming years. Economics and demography are two closely related disciplines. Demographic factors have an significant effect on economic development, while the dynamics of demographic processes are also determined by socio-economic factors.

In the last two decades, the key factor in population development in Europe’s large urban areas has not been natural growth, but external migration. Migrations affecting these regions are in most cases economically driven and directly related to the needs of the respective labour markets. Fluctuations in the economic cycle in these areas up- or down-regulate the flows and numbers of immigrants.

During the first decade of the 21st century, the Barcelona metropolitan region (RMB, from its Catalan initials) received large numbers of foreign nationals, largely attracted by the demand for labour caused by strong economic growth in a society could not cover this demand with the available supply of native population. This migratory movement compensated for the demographic stagnation in a region with one of the lowest natural growth rates on the continent.

This expansive demographic dynamic, which made Spain the world’s largest receiving country for international immigrants after the United States, was closely linked to a strongly expanding metropolitan economy. Between 2001 and 2010, the gross domestic product (GDP) of the RMB grew by 48.6% (Table 1).

From 2009 onwards, there was a sharp drop in migration, in both Spain and Catalonia, as a result of the general global economic

recession in the wake of the credit crunch in the United States. The departure of some immigrant workers and young people due to unemployment or falling incomes meant emigration from Spain exceeded immigration during the first years of the last decade.

In the five-year period from 2011 to 2015, the resident population in the RMB fell by 1% while GDP stagnated and grew by only 3.7%. It was only in the following period (2016-2019) that economic activity increased more strongly (12.9%). However, the impact of the Covid-19 health crisis caused a sharp downturn in the metropolitan economy from the first half of 2020 onwards.

The contraction to GDP in Spain due to the pandemic was the largest in the democratic period. The crisis was even more pronounced than in the European Union (EU) as a whole, due, among other things, to the greater weight of “social” activities and SMEs (Arce, 2021). The fall in income was greater in areas of activity requiring more human interaction, such as the hospitality and leisure sectors. As a result, the recession had a particularly negative effect in island regions and on the Mediterranean coast, and among the most vulnerable workers, often young and with temporary contracts and lower incomes.

This increase in cyclical volatility, highlighted by the latest Covid-19 crisis, is not a new phenomenon. The recession caused by the 2007 financial crisis led to a loss of simultaneity in cycles among peripheral EU countries. Spanish business cycles have decoupled from the main eurozone economies. This results in disparity in the economic performance of different countries in the subsequent recovery period, with some states showing much slower, delayed growth.

Two years after the start of the pandemic, the European economy is still suffering from a series of destabilising shocks. The World Bank notes that inflation has risen sharply from its lows in mid-2020 as a result of the recovery in global demand, supply bottlenecks and sharply rising food and energy prices, especially since the Russian invasion of Ukraine. Compared to the 1970s, the current crisis has led to higher prices for a wider range of energy-related commodities.

All this generates lower real household disposable income, higher production costs and restrictions to the financial conditions for taking out credit, due to higher interest rates, which in turn limits options for expansionary economic policies. In July 2022, the European Commission forecast that inflation would reach record highs in the EU this year and that GDP would grow by 2.7% in 2022 and 1.5% in 2023.

The latest available forecasts by the Bank of Spain are conditioned by highly volatile financial markets, the war and changes in expectations in the monetary policy response to inflation. The main risks identified for the Spanish economy are: the duration and intensity of the war, evolution of the pandemic, household consumption, trends in energy prices and bottlenecks in global production and supply chains (Gavilán, 2022).

If we consider the correlation between variations in GDP and population growth in the metropolitan area over the period 2001-2019, the current macroeconomic picture would appear to be unfavourable to a mass influx of foreigners into the RMB. However, differences in wages and access to basic services (health and education) compared to countries and regions of the world with more precarious living conditions could maintain the flow of new immigrants. It should be stressed that, in the short term, such international flows are becoming the only possible source of population growth and development in Europe’s large urban areas, including Barcelona.

We have so far discussed the relationship between economic cycles in the 21st century and variations in population experienced in the RMB due to migratory movements. In the context of intra-metropolitan migration, links have also been found between changes in GDP and suburbanisation processes, or sprawl. Territorial studies

by the Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) Urban Planning Policy Development Area show how internal migratory movements, from beyond the Barcelona Ringroads (Rondes), are reactivated during periods of economic expansion. However, during periods of recession, people find it more difficult to follow their life projects and migration from urban cores to the peripheries decreases.

Such mobility is residential, occurring in the same urban area and causing no disruption to an individual’s daily activities. Such flows are directly linked to progress in people’s life cycles, most particularly, personal emancipation (Bayona-i-Carrasco and Pujadas, 2014). In fact, the characteristic demographic profile of an internal migrant in the RMB is a person aged between 25 and 45, of Spanish nationality for the most part, although proportionally more foreigners move.

The availability and price of housing are the key factors when choosing a place to live in the RMB. People chose a place based on their income. Housing is not only a basic necessity, but also an investment commodity and a savings fund. Apart from its use value, it also has an exchange value (Alabart, 2007). This market imperfection has not been efficiently corrected by public authorities. Subsidised housing is very scarce in our urban area and has little impact on the movements of individuals and families within the RMB.

One effect of such internal migrations is an increase in the distance and time taken to commute to work. This increase in obligatory mobility places a burden on congested road networks, worsens air quality and strains the metropolitan public transport system, which requires new investment to enlarge the network and improve the service.

Within the metropolis, mobility varies by social group. While mobility patterns among the low-income social strata are quite similar to those of the higher-income strata, in terms decentralisation and suburbanisation, the chosen destinations within the metropolis are different. While the former tend to be located in the more densely populated cities in the first and second urban rings, the latter tend to move towards less populated areas relatively far from the central city.

This suggests that migratory movements embedded in metropolitanisation processes are often associated with an expectation of social mobility. For some people, a change of primary residence is associated with a desire to improve the quality and nature of the urban environment in which they live. Such residential segregation may produce a degree of social specialisation in RMB municipalities, based on income levels, thus helping create inequality in the territory. Actions by public authorities must contribute to social balance in the region, preventing centres of territorial vulnerability from developing.

Uncertainties over the current macroeconomic situation and developments in the property market, caused by tightening conditions for households to take out a mortgage, mean that suburbanisation processes, which have characterised the main urban cores in Europe and their peripheries during the economic expansion phases this century, are forecast to become less intense in the coming months in the RMB.

If the RMB is to consolidate its position as one of the leading urban areas in the EU and continue to attract human capital, it must ensure solid economic growth in the future, adapted to the challenges of the new energy revolution and climate change, and the return of the industrial production that relocated in the past. The central pillars of public policy in the region should be oriented towards providing social housing and improving the quality of the public transport network.

INTERNAL MIGRATION IN BARCELONA (2000-2021)

María Jesús Calvo
Anna Vergés

Introduction

Under an outwardly tranquil appearance, Barcelona is experiencing a great deal of internal movement. The stability of the registered population count hides strong undercurrents, most notably the growing heterogeneity of the population and internal and external dynamism. In this article we set out to analyse the demographic movements that have taken place within the city over the last two decades, with a close look at the most recent snapshot, available for 2021. We analyse these movements and their protagonists in detail, and contextualise them with data measuring residents’ satisfaction with living in the city and perceptions of what accessibility to housing means for staying in the neighbourhood. To do this, we looked at the Municipal Register of Inhabitants and the Municipal Services Survey.

1 Recent trends in population and demographic components in Barcelona

During the first two decades of the 21st century, the central city and the metropolitan area of Barcelona underwent intense transformation. As in other European cities, the profile of residents, economic activity, public space and mobility have undergone metamorphoses linked to technological development, the increasing mobility of people and the move towards a more sustainable and diverse city. The registered population on 1 January 2022 puts the number of residents in the city at 1.64 million, about 9.1% more than two decades ago. Migration drove the upswing during the first decade, followed by a phase of stability and a slow rise to the peak in 2020.

In terms of the residents’ profile, Barcelona now has fewer children and young people (1.6% less of the total) and a larger older adult population (3% more). The local population has decreased (from 57.8% to 48.8%), while the non-native population has increased, especially foreign nationals (from 6.3% to 22.2%).

As for demographic movements, there is a clear divergence between natural and migratory movements. In the former, the figure of 11,510 births in 2021 was 8.5% less than in 2000, while deaths remained at around 15,500. By contrast, migration changed in scale: registered immigration tripled in the period analysed to almost 100,000 in 2021, while migratory move-outs increased by 71.2% to 67,000.

However, other demographic movements are also present, that are not usually given much attention: administrative movements, changes of nationality and changes of address within the city. Our analysis will focus on the latter.

2 Internal migration

Internal mobility in Barcelona has come to the fore as migration flows have intensified and the city has become more diverse. The 60,000 or so changes of address recorded annually at the turn of the century have risen to an average of 100,000 in the last four years, with an all-time high of 117,487 in 2021. The rates of address changes per 1,000 inhabitants rose from 39.2 ‰ in 2000 to 71.8‰ in 2021.

In 2021, the change of residence in the city intensified and recovered from the drop in 2020 (largely attributable to the pandemic and the effects of lockdown), but also far exceeded those recorded during 2019. From nearly 100,000 moves recorded in 2019, the number fell by 15.7% to almost 84,000 in 2020. The 117,467 changes recorded in 2021 were 40.5% more than in 2020 and 18.4% more than in 2019.

2.1 Profile of residents changing their residence

Given the slightly larger female population in the city (over 52.4% of total residents), internal migration also reflects this slight numerical superiority of women (around 52.0%), very similar to that recorded at the beginning of the century.

In terms of age, young adults are the most likely to change their residence in the city (53.6% aged 25 to 44), with a slight difference by gender: women are on average slightly older (34.3 years old in 2021) than men (32.9 years old). However, they are significantly younger than those migrating from the city (36.9 years old).

With regard to the nationality of internal migrants, graph 4 shows the leap forward made by foreign residents, in line with their growing demographic weight. Internal migrants with Spanish nationality are still in the majority (53%), but decreasing in number. In terms of rates, foreign residents move three times more often (149.1‰) than Spaniards (48.2‰).

Italians, Colombians, Venezuelans, Pakistanis and Hondurans are the most likely to move within the city. This is similar to the list of the resident foreign population by nationality, but with some interesting nuances: Pakistanis, French, Chinese and Moroccans move less within the city than their relative weight would indicate, while Colombians and Venezuelans move more. It is also striking that, among the main nationalities analysed, as a general rule women move more than men, except among Pakistanis, Indians and Moroccans.

2.2 Internal migrations v. preferences

One of the most constant features of migration within Barcelona is the strong tendency to remain in the same district (49%). The districts with the highest population retention rates are Nou Barris (58.3%) and Sarrià-Sant Gervasi (57.3%), which rank second to last and first in terms of income, respectively, while Gràcia (37.7%) and Les Corts (41.5%) are the districts that retain their residents the least (see Graph 6). Movement between neighbourhoods follows a similar pattern, with a notable tendency to stay in the same neighbourhood or neighbourhoods in the same or adjacent districts.

These results are in line with those obtained in the Municipal Services Survey (MSS): in answer to the question “If you had the chance and means to change your residence, where would you go to live?” 54.0% answered that they would stay in their neighbourhood and 16.7% answered that they would go to live in another neighbourhood in the city (MSS 2021). It should be borne in mind that Barcelona residents rate living in the city highly (7.5 out of 10) and in their neighbourhood even more highly (7.8).

However, the neighbourhoods with negative balances in internal moves are those in the most central areas of the city, including all the neighbourhoods in the Ciutat Vella district and almost all in the Eixample district; by contrast, the districts of Sant Martí and Horta-Guinardó have a positive net balance. Overall, the peace and quiet and atmosphere of the neighbourhood are the two aspects the city’s residents appreciate the most, but each neighbourhood has its own range of attractions: Sant Martí is valued for its urban planning and proximity to the beach; Horta-Guinardó, for its green spaces and parks; Eixample, its central location; and Gràcia, the shopping and the fact that “it’s like a village” (MSS 2020).

Graph 8 relates changes of address by neighbourhood (move-outs) to the degree of satisfaction with living in the neighbourhood and the level of income. Move-out rates are generally higher in low-income neighbourhoods with below average satisfaction; this is the case for neighbourhoods in Ciutat Vella, which at the same time receive a large influx of immigrants every year. By contrast, citizens in middle- and high-income neighbourhoods are more satisfied with living in their neighbourhood and there are lower rates of internal move-outs.

2.3 Housing accessibility as a conditioning factor in choice of neighbourhood of residence

An in-depth look at changes of address in the city helps us understand a significant part of the demand for housing, caused by the need for change in different stages of family life (emancipation, changes in the family unit, ageing, etc.). However, demand is strongly conditioned by the economic context and supply in the property market, which in many cases fails to meet the needs of many households in terms of either price or quantity, thereby exacerbating difficulties in access to housing. In this last section we focus on citizens’ perception of this problem, in relation to price, supply and average income levels.

For 7.4% of Barcelona’s residents, access to housing is the most serious problem in the city and for 5.6% it is the one that affects them the most (MSS 2021). The problem is not homogeneous throughout the city, as it has a greater impact in the districts of Gràcia, Sant Martí and Horta-Guinardó and in the neighbourhoods of Camp d’en Grassot and Gràcia Nova, Sant Antoni and Camp de l’Arpa del Clot.

Graph 9 relates changes of address (move-out rates per 1,000 inhabitants) with income levels and the perception of difficulty in accessing housing among residents in the different neighbourhoods. In low-income neighbourhoods with high rates of internal migration, the affordability of housing is not perceived as a very serious problem, nor is it in high-income neighbourhoods with low rates of internal mobility. However, it is perceived as a serious problem in the middle and high income neighbourhoods of Gràcia, Eixample and Sant Martí mentioned above.

3 Conclusions

Internal migration has intensified in Barcelona in recent years. This is mainly among young adults and, increasingly, foreign nationals. In internal displacement, the preference is still to stay in the same neighbourhood, in the same district or in adjacent neighbourhoods.

There is no single pattern for moves, but residents in high-income neighbourhoods generally value their neighbourhood positively, have low mobility rates and do not see access to housing as one of the city’s most serious problems. Residents in low-income neighbourhoods have higher rates of internal mobility; they are not as satisfied with living in their neighbourhood, but neither do they perceive access to housing as one of the city’s most serious problems. In contrast, access to housing is perceived as a more serious problem in middle-income neighbourhoods, where residents appreciate and have a strong sense of belonging to their neighbourhood.

URBAN FRAGMENTATION IN THE POST-PANDEMIC CITY: A REFLECTION ON RECENT TRENDS AND THE ROLE OF RESIDENTIAL MOBILITY

Cristina López Villanueva
Fernando Gil Alonso

Residential mobility: the key to urban growth and spatial differentiation

The study of the spatial structure of urban areas in terms of the demographic and social characteristics of their populations has a long tradition in geography and urban sociology. While the sociological tradition originated in the Chicago School of Sociology, also known as the Ecological School (Burgess, Park, McKenzie, etc.), which produced studies on social and ethnic segregation in

American urban areas, geodemographic studies in recent decades have been influenced by the cyclical model of urban growth phases developed by Hall, Berry, Champion, Fielding, Klaassen, Van den Berg and others, who seek to explain the population (de)growth of urban cores and peripheries through four stages (urbanisation, suburbanisation, deurbanisation and reurbanisation). This model implicitly considers urban (or metropolitan) areas (the terms will be used interchangeably) as closed systems in which growth in central cities is produced by the population migrating from their peripheries and vice versa.

Although still used as a framework for classifying existing urban realities, the mechanistic cyclical model has subsequently been criticised for failing to match empirical observations, as it does not incorporate contextual economic factors that would explain, for example, shrinking cities (Richardson and Nam, 2014) and growth and decline cycles in many cities, and fails to consider the role of external migration in the growth of cores and peripheries.

While not ignoring the importance of international mobility, it is *residential mobility* (changes of residence that occur both within urban cores and between cores and their peripheries, or between peripheral municipalities), that is the key element in the growth and spatial differentiation of urban areas and in the demographic and socio-economic characteristics of the population. A proper understanding of the evolution of the spatial structure of such areas and its social and economic impacts can only be gained by analysing internal migrations in urban areas in conjunction with flows from outside, distinguishing between the different types of mobility involved: for example, a part of foreign immigration will tend to settle in the cores, together with the *creative class* (Florida, 2017), young students and highly qualified workers (López-Gay and Andújar, 2020), while part of the less well-off population will be expelled to suburban areas (Porcel and Antón-Alonso, 2021). Different socio-economic dynamics generate changes in the structure of the metropolitan population (ageing-rejuvenation) and phases in people’s life cycle influence the population’s residential preferences: while single-person households are over-represented in central cities, newly forming or expanding families are over-represented in suburban peripheries (Rérat, 2020) and, especially, in large low-density housing estates (García-Coll and López-Villanueva, 2018), which have distinctive demographic, sociological and political characteristics (Dioni, 2021).

The post-pandemic city: towards a rise in urban fragmentation?

According to Florida *et al.* (2021), the impact of Covid-19 will not prevent an increase in spatial inequality in the coming years. They argue that, in macrogeographical terms, the economic pre-eminence of global cities will continue, while the secondary role of medium-sized cities and rural areas will be accentuated. According to these authors, whose analysis focuses on Anglo-Saxon cities, this may produce more microgeographical consequences, such as: the suburbanisation of part of the upper classes, who had settled in urban cores in the latter decades, and the possible loss of importance of central areas in cities. In this scenario, the resulting fall in the cost of housing in gentrified cores would allow the return of young people and creative professionals, who had to leave when prices rose. Economic activities and city functions could also be affected: more teleworking could mean less daily mobility and less office space, while the acceleration of online commerce might heighten the crisis in local commerce in cores and peripheries. These authors also consider that labour market inequality will increase, with a growing gap between low-paid workers in the delivery and services sector – the *uberisation* of the workforce (Fleming, 2017) – and higher-paid workers in the technology and knowledge sectors.

Although metropolises in Spain, in particular, and in Euro-Mediterranean countries, in general, may partly follow the patterns described for large Anglo-Saxon urban areas, we argue that they mainly follow a different, more complex model than the simplistic dichotomy between rich urban cores and poor peripheries. In our opinion, residential mobility plays an essential but extremely complex role in the social reconfiguration of metropolitan spatial interactions, because it generates new “fragmented” spaces (Borsdorf and Hidalgo, 2009) that will increase in the future. Such demographic and socio-economic fragmentation of our urban areas increased with the 2008 financial crisis and subsequent recession (Gil-Alonso *et al.*, 2021). Despite, or accentuated by, the pandemic, this trend will continue and possibly increase in the coming years.

These “fragmenting” trends may be summarised in the four aspects below:

a) Increasing residential mobility and its impact on the growth of urban spaces. Post-crisis migratory trends, which came to a screeching halt during the coronavirus lockdown, have subsequently restarted, as has their impact on the growth of urban areas, where migration has become more significant due to lower natural population growth (as mortality increased and the birth rate dropped during the pandemic). The 2021 Residential Variation Statistics show that, if the return to normality in the health and economic situation means that both international migratory flows and the attraction of human capital to large cities have returned to pre-pandemic levels, the same is true for intra-metropolitan changes of residence. Thus, the reactivation of recentralisation flows will lead to growth in certain historic city centres, while the new rise in suburbanisation, due to high urban house prices, will fuel new urban developments in the periphery. However, this growth will be uneven across urban areas within Spain; the decline of medium-sized inland cities (González-Leonardo, 2021) and areas suffering industrial crisis, on the one hand, and the growth of Madrid, Barcelona and Mediterranean coastal cities, on the other, will continue. Finally, a reduction in the urban population in favour of the rural population is unlikely; the “return to the countryside” will prove to have been a circumstantial phenomenon caused by Covid-19, in which changes of registration for second homes have been more significant than true migration from city to countryside. Whatever the case, metropolitan spaces have spread towards the more distant outskirts of the city. Thanks to teleworking and better transport and communication infrastructure, urban-rural interstices will also become increasingly diffuse and fragmented.

b) Urban demographic fragmentation due to diversification of the population and homes. Given that migratory dynamics will regain the same relevance as before the Covid-19 crisis as conditioning factors of spatial reconfiguration in the cores and peripheries, several pre-pandemic trends will return with even greater prominence. Thus, the rise in intra-metropolitan changes of residence and the reactivation of international immigration will favour the rejuvenation of both gentrified neighbourhoods (due to their capacity to attract youths and young adults) and working-class neighbourhoods built in the 1960s and 1970s (which have ageing residents), in which the population will be steadily replaced by inhabitants coming largely from international immigration. The trend in ageing will continue in other areas, also spreading to other parts of the peripheral municipalities (e.g. in housing estates built three or four decades ago), but not to newly built housing developments, where the population will be rejuvenated by attracting young couples with young children. Therefore, types of household structures will become more spatially diverse, with more single-person households in central and peripheral ageing areas and more composite, extended and multiple households in neighbourhoods and municipalities with large foreign immigration (López-Villanueva *et al.*, 2019).

c) Socio-spatial fragmentation and inequality, with rising segregation and polarisation and the creation of vulnerable spaces. The lifting of mobility restriction measures implemented in the wake of Covid-19, which brought a halt to the gentrification and touristification of urban cores and the “expulsion” of demographic groups at risk of social exclusion, will lead to a resumption of pre-pandemic trends towards increasing urban fragmentation of centres and peripheries, as previous conditioning factors linked to the labour and housing markets will continue to operate. This greater social polarisation will create more segregated spaces at a more local scale: very different social groups will be located in close proximity to one another, both in the cores and peripheries. This will result in the further fragmentation of metropolitan spaces based on the socio-economic characteristics of their inhabitants (income, educational and social class). The expulsion of less affluent inhabitants to the periphery (*the suburbanisation of poverty*) will coincide with an expansion of residential precariousness in the core city and adjacent periphery, such as a rise in over-crowded housing and subletting (Orozco *et al.*, 2023). Inequality, social polarisation and socio-residential segregation will increase in all urban areas, in the cores and peripheries, with a rise in both vulnerable spaces and those occupied by high-income groups.

d) Economic fragmentation due to spatial changes in production, distribution and consumption. While spatial demographic and social trends are likely to return to pre-pandemic levels, this will not be the case for economic trends, where the explosion of online commerce, rise in teleworking, drop in global commodity traffic and the scarcity of certain raw materials could produce significant alterations in production, distribution and consumption patterns. The impact on urban spaces is difficult to predict, although specialisation in commerce in the central areas of large cities can be expected; but, at the same time, the crisis in the physical retail trade (local shops) will intensify in more peripheral areas and in suburban shopping centres. Premises previously used as retail and office space may have to be repurposed, while there will be more areas of logistics and industrial activity, if re-industrialisation results from increasing problems in the global distribution of goods. Such changes in spatial economic structure are likely to sharpen the dualisation of the labour market. The spatial impact of these economic trends will, in turn, contribute to changing patterns in intra-metropolitan residential mobility, which are likely to have geographical and social impacts.

Conclusions

Despite a lack of in-depth studies into the socio-demographic and territorial effects of the pandemic in urban areas (due to lack of data and a sufficient time perspective) the main post-pandemic trends point to continuity of the post-crisis period and deepening urban fragmentation. The complexity of migration has a diverse impact on the structure of the population and households, with its result effect on the territorial configuration of urban areas, where cores and peripheries are increasingly complex: affluent and disadvantaged groups, ageing and rejuvenated populations and different types of migrants live in adjacent spaces (within the same city and even within the same neighbourhood) or in neighbouring housing estates (within the same suburban municipalities) forming a kind of patchwork quilt of different but neighbouring social groups.

WHO AND WHERE? RESIDENTIAL MOBILITY AND INTERNAL MIGRATION IN THE BARCELONA METROPOLITAN REGION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Antonio López-Gay
María Jesús Calvo

Almost three years after the outbreak of the Covid-19 pandemic, we are beginning to find answers to one of the main questions raised in the field of human mobility and its relationship with the territory. The determinants for residential mobility and internal migration may have changed significantly during the first months of the pandemic, mainly due to mobility restrictions, the desire for better housing and environmental conditions, the growth of teleworking and the severe impact of the pandemic on urban areas. Thus, specific residential needs and preferences may have emerged that differ from pre-pandemic triggers for residential mobility (Duque *et al.*, 2020). The first hypotheses, widely promoted by worldwide media, posited a possible population drain from the more compact urban areas to less dense zones, located in the metropolitan periphery or even beyond the urban boundaries, towards rural areas.

In recent months, a number of state-wide case studies have been published in Japan, Spain, Germany and Sweden, among others (Fielding and Ishikawa, 2021; González *et al.*, 2022; Stawarz *et al.*, 2022; Vogiazides and Kawalerowicz, 2022). In general, Covid-19 does not seem to have altered earlier patterns of internal migration, but it does seem to have accelerated certain trends that were already emerging before the pandemic, which once again highlight the attractiveness of suburban spaces after a decade marked by the revaluation of central spaces (López-Gay *et al.*, 2020).

In this article we use data from the National Institute of Statistics (INE) and the Barcelona City Council municipal census to analyse the impact of the pandemic on the residential and migratory behaviour of the population of the Barcelona metropolitan region (RMB, from its Catalan initials), as well as the socio-economic profile of the population heading the changes compared to the pre-pandemic context.

The effect of the pandemic on residential mobility and internal migration in the municipalities in the Barcelona metropolitan region

In this section, we present a summary of the patterns of residential mobility and internal migration in the municipalities of the seven counties of the RMB in the first two years of the pandemic; 2020 and 2021. Firstly, the data show that, after the first year of the pandemic, in which total inter-municipal residential variations with their origin or destination in the RMB were in decline (a 6.8% drop in 2020 compared to the average for 2018 and 2019), the figures recovered, and even exceeded, pre-pandemic levels in 2021, with a 7.6% rise in moves compared to the 2018-2019 period. However, neither the fall in 2020 nor the rise in 2021 were the same in all types of movement. Figure 1 summarises the behaviour of residential variations, including size of municipality, location in the metropolis (the 36 municipalities under the Barcelona Metropolitan Area (AMB) or the rest of the municipalities in the RMB) and the type of municipality of origin or destination.

The year 2020 was characterised by a sharp drop in inflows to metropolitan cores. The municipalities with the biggest populations in the AMB experienced the greatest declines. The largest drop in moves in relative terms, by more than 20%, were from areas outside the RMB. Immigration also fell sharply in the most populous metropolitan municipalities outside the AMB, while the decline in arrivals is less intense the smaller the population of the municipalities. In the smaller metropolitan municipalities outside the AMB, immigration flows actually increased compared over the pre-pandemic period (e.g. flows from inside the AMB to smaller

municipalities in the rest of the RMB rose by 24.6%). Outflows from more populated metropolitan municipalities to both smaller metropolitan municipalities and to the rest of Catalonia increased. For example, moves from AMB municipalities with over 100,000 inhabitants to the rest of Catalonia rose by almost 40%. As a result of both dynamics, population loss (migratory balance) in the central metropolitan areas increased considerably in 2020 compared to the pre-pandemic context. By contrast, the smaller metropolitan municipalities had a positive migratory balance, mainly due to more arrivals from the more populated metropolitan municipalities.

The territorial patterns of residential change over the course of 2021 are similar to those before the pandemic, although a number of unique patterns may still be identified. Firstly, the pre-pandemic attraction of metropolitan cores recovered. Thus, immigration flows to the most populated metropolitan municipalities reached and even exceeded pre-pandemic levels. Secondly, arrivals in the smaller AMB municipalities and those in the rest of the RMB increased. In most cases, these were moves from central metropolitan areas. Finally, emigration rates to municipalities in the rest of Catalonia and Spain decreased compared to the first year of the pandemic, although the levels are still significantly higher than before 2020.

An urban exodus? Outflows from the central city

Having mapped out the main territorial patterns of residential mobility in the RMB during 2020 and 2021, is it still reasonable to talk about an urban exodus in the wake of the pandemic? By focusing exclusively on the dynamics of housing changes in the metropolitan core, the municipality of Barcelona, we can provide more precise progress on this issue. Figure 2 shows the intensity of inter-municipal movements from the central municipality to the rest of the municipalities in Spain by size and distance as the crow flies to the centre of Barcelona. With the exception of moves to the nearest urban municipalities, we found that movements to other destinations have increased in intensity since the first year of the pandemic.

After 2020, in which:

- (i) outflows to the nearest populated suburban areas decreased;
- (ii) movements to the outer suburban areas increased (the greater the distance to the urban core, the greater relative growth);
- (iii) emigration rates to rural municipalities (<10,000 inhabitants) rose dramatically – rates to municipalities between 40 and 160 km away doubled. In this regard, a study by Barcelona City Council detected atypical destinations during the first months of the pandemic, including municipalities with a large number of second homes and significant tourist activity, such as Altafulla, L'Escala, Banyoles and Bellver de Cerdanya (Barcelona City Council, 2021).

In 2021:

- (i) the intensity of outflows to metropolitan municipalities, even the closest ones, recovered. Levels exceeded 2019 and accelerated the suburbanising trend observed in the years prior to the pandemic;
- (ii) emigration rates to rural municipalities dropped compared to 2020, although remaining significantly higher than pre-pandemic levels.

Despite this striking rise in moves to suburban municipalities further away from the centre and rural municipalities at intermediate distances, the levels reached in emigration rates (Figure 2) show that most inter-municipal movements continue to be between cities, as was already the case before the pandemic. This pattern is even more evident if we add changes of address within the central municipality, which dropped by 15.7% in 2020 compared to 2019, but recovered and even increased in 2021. Thus, in the case of the municipality of Barcelona, of the 325,000 changes of residence between 2020 and 2021, 61.5% ended up in the same municipality (62.5% in 2019), while only 7.6% went to a municipality with less than 10,000 inhabitants (5.8% in 2019).

Finally, we present the trends in internal migratory flows since 1998 (Figure 3), thereby placing population losses due to the migratory balance of the central city of Barcelona in 2020 and 2021 in their temporal context. Are these flows extraordinary compared to the recent past? The answer is no, as none of the parameters analysed failed to reach values not recorded in the most expansive period of suburbanisation, around the turn of the century. In addition, migratory losses within the province are still far lower than the values recorded between 2003 and 2005, when more than 20,000 inhabitants a year were lost due to migration, with the 2021 figures being similar to the levels in the two years prior to the pandemic, with a migratory balance of approximately 12,000 people.

Socio-economic profile of mobility and immobility during the pandemic

Did all social groups change their residential behaviour in line with the broad trends described above? To date, the socio-economic perspective has not received as much attention in the academic literature. To address this issue, we turn to a number of hypotheses put forward in the context of the pandemic. The first one points to the willingness of groups living in the densest environments to leave the city and the desire to improve housing conditions among those living in smaller homes. By contrast, other hypotheses point to the relevance of the availability of second homes, opportunities for teleworking and access to housing as factors boosting residential mobility during the pandemic. To explore these aspects in more detail, we begin with an aggregate analysis identifying the basic statistical areas for Barcelona, in which moves to other Catalan municipality increased the most (Figure 4a). The results reveal that the areas of the city where outward migratory flows increased the most were not the densest or those with the smallest homes, but those with higher rents and larger flats (Figures 4b, 4c and 4d).

Socio-economic differences are confirmed when analysing individual outflows from Barcelona, including the level of education. There is a striking educational gradient in all types of move (Figure 5). The more highly educated population changed home more frequently in 2020 than in the pre-pandemic period, while residential immobility is associated with lower education. This gradient appears for all types of change of residence, but is more striking in the case of moves to other Catalan municipalities. In this type of move, flows increased by 39.2% among the university-educated population, while they decreased by 6.7% among those with primary education.

By adding other socio-demographic variables, we find the educational gradient is present across the board and that: (i) there are no major differences between women and men; (ii) different behaviours appear according to age, whereby in intra-municipal moves, it was the youngest adult population that stopped moving the least, while the oldest adult population headed inter-municipal movements; and (iii) the population born in Spain was particularly immobile during the first year of the pandemic in terms of intra-municipal moves, while the highest educated Spanish population increased their mobility in other Catalan municipalities to a greater degree than the foreign population (Figure 6).

Conclusion. Implications for the socio-spatial configuration of the metropolitan region

The empirical evidence provided so far confirms the main changes in residential mobility and internal migration patterns after the outbreak of the pandemic in the Barcelona area. Although some territorial dynamics have been reinforced, such as metropolitan suburbanisation and moves to low-density environments, this could not be described as a break in how the population is changing home. Better-off groups head the rise in moves towards less dense environments, leading to housing decisions in which second homes and atypical census registration (to avoid mobility restrictions, for

example) play an important role, along with the spread of teleworking and other hybrid or semi-private formulas. By contrast, the poorest population, living in the worst housing conditions, reduce their residential mobility and do not seem to have been able to improve on their pre-pandemic housing conditions. Over time, the most striking changes in residential mobility seem to have occurred in the first months of the pandemic (Rowe *et al.*, 2022).

In conclusion, it should be stressed that the Covid-19 pandemic started after years of growing processes of segregation and socio-economic polarisation in Western cities. Given this context, what is the future of the processes that prevailed before the pandemic, such as gentrification and the suburbanisation of poverty? If wealthier groups are leading the move out from central spaces, will the expansion of exclusive and exclusionary spaces in the central city slow down and reduce gentrification? The dynamics observed almost three years later seem to indicate that this is not the case. House rental prices in Barcelona, for example, reached the levels of the last quarter of 2019 in the second quarter of 2022. Moreover, the increasing attractiveness of the suburbs for local middle classes seems to coincide with a parallel process in central cities, but in this case for highly skilled international professionals and teleworkers (Parreño-Castellano *et al.*, 2022).

INTER-MUNICIPAL MIGRATION IN THE BARCELONA METROPOLITAN TERRITORY, 2001-2020

Ernest Ruiz i Almar
Anna Velasco i Relats
Clàudia Marco i Garcia

1. Definition, scope of the study and objectives

Migration is a phenomenon inherent to all societies. It is a fundamental part of territorial dynamics and a reflection of the economic, political and social situation of a region and its population. Each migration has specific characteristics, but they all share key common features: their cause, the type of migration and migrants involved, their consequences and the significance attributed to them.

In the current demographic context, where population growth in post-industrial societies is due more to migratory factors than natural growth, it is essential to observe and analyse the movements of inhabitants in a territory in their search for new places to settle. However, besides extensive geographical flows involving national or international migration, those that occur within the same geographical area, such as within the sphere of influence of a large city, must also be considered. Such flows, involving changes of residence (i.e. population transfer from one municipality to another) are known *inter-municipal migration*.¹ It is essential for such migration to be analysed in order to understand how the population is redistributed in a region and the resulting dynamics of suburbanisation, the growth patterns of the municipalities involved and the processes of social segregation and change of demographic structure that are detected.

The aim of the study is to analyse inter-municipal migration between 2001 and 2020 in the area of influence of the city of Barcelona, i.e. migration detected between municipalities within its metropolitan territory, known as the metropolitan region of Barcelona (RMB, from its Catalan initials)². This territory was chosen as the area for analysis, firstly, because of the need to capture the full territorial and demographic dynamics occurring within it, which go beyond the limited administrative scope of the Barcelona Metropolitan Area³ (AMB) and, secondly, to set a limit beyond which these dynamics are less significant. To facilitate detailed observation of migration, four territorial groupings of analysis were established for all the municipalities in the

RMB: the city of Barcelona, as the central nucleus and main metropolis of the territory; the Rondes area (12 municipalities), the space delimited by the ring roads closest to the central city and where urban continuity can be detected; the rest of the AMB (23 municipalities), with the municipalities within the AMB administration not included in previous groupings; and the rest of the RMB (128 municipalities), which includes all the other municipalities (Figure 1).

The study focuses on observing and analysing internal change of residence movements among the metropolitan population in this area, with special emphasis on the fundamental characteristics of this migration: the reasons for the movements; the characteristics of the population involved; the detectable territorial patterns in these movements; their evolution over time; and how they are influenced by different structural and contextual situations in the metropolitan territory.

The secondary objective of the study is to continue the previous analyses carried out by the AMB Territorial Studies Service (SET) in 1995 and 2003 (Serra, 1995 and 2003) in relation to inter-municipal migration between 1991 and 2001, so that works cover a total of 30 years, from 1991 to 2020.

2. Methodology, sources of statistics and contents

The study methodology is based on an exhaustive analysis of the available sources of data on residential mobility in the metropolitan territory of Barcelona: statistics on residential variation and the inter-municipal migration matrices. These sources include, firstly, information on the characteristics of the migrating population and the origin and destination of their movements, and, secondly, data on the volume of migratory movements due to change of residence. Special attention was paid to the volume of migratory movements, i.e. the total number of people moving from one municipality to another, and to the migratory balance, i.e. the difference between the population arriving in and leaving a municipality. The demographic profile (age, gender and nationality) of the migratory population was also closely studied.

In addition to the data provided from these statistical sources, data on housing in the area of study was analysed to see the relationship between residential mobility and factors such as housing construction, purchases and prices in the municipalities of the RMB.

2.1. Statistics on residential variation

The residential variation statistics (EVR, from its Catalan initials) are compiled by the National Statistics Institute (INE) from information on people registering with and leaving municipal population registers due to change of residence. From this data we obtained all annual internal variations of residence (among different municipalities in Spain) and some of the external ones (movement to or from abroad).

We used available existing bibliographic sources based on the EVR data to analyse inter-municipal migration in the RMB between 2001 and 2015. For the 2016-2020 five-year period, specific use was made of the micro-data from the EVR, which provides information on the specific characteristics of each of the migratory movements and, therefore, of each person who migrates: sex, age, nationality, place of birth (province, municipality, month and year), province and municipality where registered and removed from the register (name and size). The data was processed with the aim of defining the general characteristics of migration and, more specifically, to establish the demographic profile of the people involved. Data on the size of the municipalities of origin and destination were analysed for two main reasons: to find out which municipalities the population moved to and from and to determine the volume of movements abroad in relation to total movements.

Although the EVR provide detailed information on all migratory movements, they do not register the municipality of origin or destination for municipalities with populations of less than 10,000 inhabitants (only the province is registered). By contrast, the RMB inter-municipal migration matrices (discussed in the following section) cover origin and destination of all movements, including those between municipalities of less than 10,000 inhabitants.

A set of specific tables and graphs showing the volume of inter-municipal migratory movements for the period 2016-2020 were produced using the data from the EVR. First of all, three graphs show the demographic profile of migrants in terms of gender, age and nationality. Secondly, a line graph and age pyramid combine the three variables to show the migration dynamics in each age group, by sex and nationality of the migrants.

2.2. Inter-municipal migration matrices

The inter-municipal migration matrices prepared by the Statistical Institute of Catalonia (IDESCAT) provide information on population movements due to changes of residence into and out of the 164 municipalities in the RMB. The data in these matrices was obtained for the years 2001 to 2020 and grouped into four five-year blocks (2001-2005, 2006-2010, 2011-2015, 2016-2020), and the figures for inflows, outflows and total migration balances (difference between inflows and outflows) were calculated for each five-year period.

From these calculations, a set of maps and graphs was drawn up showing the migratory dynamics during the aforementioned period in the metropolitan territory of Barcelona:

1. Absolute migration balances for the period 2001-2020: these maps show the difference between population inflow and outflow for each of the municipalities in the RMB. They show which municipalities gained or lost population through metropolitan inter-municipal mobility and the magnitude of these gains or losses.
2. Migration balances between areas of Catalonia from 2001 to 2020: these graphs show the balance of migrants moving from one area to another. These graphs also add the rest of Catalonia to the main areas of study (Barcelona, the Rondes area, the rest of the AMB and the rest of the RMB).
3. Migration balances between groups of municipalities by size in the period 2001-2020: the graphs show the absolute balances, grouped by the population of the municipalities of origin and destination in the final year of the five-year period. The total balance for each group of municipalities are also shown. The municipalities were divided into five categories: Barcelona; large municipalities (50,000-300,000 inhabitants); medium-large municipalities (20,000-50,000 inhabitants); medium-small municipalities (5,000-20,000 inhabitants); and small municipalities (<5,000 inhabitants). These graphs are complemented by additional maps showing the changes in the demographics of the municipality and the absolute and relative variation in municipal population for the period 1991-2020, in order to show the 30 years with the most intense inter-municipal migratory dynamics.

4. Inter-municipal migration from Barcelona and the Rondes area from 2001 to 2020: these pie charts show the volume of population received by each municipality in the RMB from the city of Barcelona and the Rondes area. For greater clarity, the data for the municipalities in these two areas are not given.

5. Inter-municipal migration from Barcelona, the Rondes area, the rest of the AMB and the rest of the RMB in the period 2001-2020: these pie charts show the volume of migrants in each municipality of the RMB by area of origin of the population (Barcelona, Rondes area, rest of the AMB and rest of the RMB). For greater clarity, some of the maps show the movements in the 36 municipalities in the AMB while others show the movements in the remaining 128 municipalities of the RMB.

6. Inter-municipal migration balances, except Barcelona and the Rondes area, in the period 2001-2020: these maps show the migratory balances (flows) between the municipalities in the RMB, excluding the areas of Barcelona and Rondes for greater clarity. The balances are represented by lines connecting municipalities sending and receiving population. The thickness of the line indicates the size of the balance, and the colour indicates the direction of flow. The line is drawn in orange from the sending municipality and expresses population loss, and therefore a negative balance. The line is green up to the destination municipality and expresses population gain, i.e. a positive balance. These maps exclude five-year balances of less than 25 migrants.

In addition, Appendix 1 provides a set of maps for the 36 municipalities in the administrative area of the AMB, while Appendix 2 has maps for the 8 municipalities of the outer metropolitan ring considered the most important because of their status as regional capitals (Granollers, Mataró, Sabadell, Terrassa, Vilafranca del Penedès and Vilanova i la Geltrú) and also because of the migratory dynamics they generate and their significance in the RMB (Martorell and Mollet del Vallès). The maps were only produced for the period 2016-2020. They show:

– inter-municipal migratory movements: the total volume of movements (inflows and outflows) in these municipalities with respect to the other municipalities in the RMB is shown by pie charts. Migratory movements for municipalities with a total inflow and outflow volume of less than 25 people are not represented for the period of analysis.

– inter-municipal migratory balances for the period 2016-2020: these use lines to represent the balances for each municipality. The thickness varies proportionally to the volume of the balance and the colour changes depending on whether the balance is positive (green) or negative (orange). The maps do not show five-year balances of less than 25 migrants.

2.3. Housing figures

With regard to housing, the figures on completed private housing, the price of new-build homes, completed subsidised housing and trends in prices, the number of registered resale home purchases and prices, and rental prices for all the years of the period under study were analysed. These figures, taken from the statistics on final building completion certificates produced by associations of quantity surveyors, technical architects and building engineers and from the data provided by the Government of Catalonia,⁴ were processed as detailed below.

The annual data on completed private housing is presented for the four territorial groupings of analysis (Barcelona, Rondes area, rest of the AMB and rest of the RMB) for the period 2001-2020 with the aim of providing a broader picture of housing construction dynamics in the metropolitan territory over the last 20 years. The municipalities in the RMB are presented jointly for the whole of 2016-2020 period to obtain the total number of homes built in each. This is also the case for the municipalities in the AMB, in which over 1,000 homes were completed during the period, and for the main metropolitan cities in the outer ring.

For the average price per square metre of new-build homes, the period observed is also from 2001 to 2020 for the four territorial groupings. The average selling price per square metre for new-build homes was calculated for 2016-2020 in the municipalities of the AMB and, in addition, the three most populated metropolitan cities (Badalona, Barcelona and L'Hospitalet de Llobregat), the municipality in the AMB with the highest price for new homes (Esplugues de Llobregat) and the eight cities of the outer metropolitan ring were studied in detail.

The figures for completed subsidised housing also cover the period 2001-2020. A map of completed subsidised homes, a graph of municipalities in the AMB with more than 1,000 completed homes, a graph of the number of completed subsidised homes in the metropolitan municipalities of the outer ring, a line graph showing the trend in subsidised housing prices and a map with the price (€/m²) of subsidised housing in 2020 are all included.

Registered resale home purchases are shown for 2016-2020 by a map of the metropolitan municipalities, with totals for each, a graph of the municipalities in the AMB with more than 3,000 purchases, and another graph for the metropolitan cities.

The average price per square metre for resale homes was analysed for the years 2016-2020 in the 164 municipalities in the RMB, with greater detail given for the three most populated metropolitan cities (Badalona, Barcelona and L'Hospitalet de Llobregat), municipalities in the AMB with the highest resale home prices (Castelldefels, Sant Just Desvern and Sant Cugat del Vallès) and the eight outer metropolitan ring cities.

With regard to the average price of rental homes, for the four territorial groupings of analysis, variations were observed from 2005, the first year for which figures are available, to 2020. The average monthly rental price was also calculated for all municipalities in the RMB for 2016-2020. Greater detail is also provided for the three most populated metropolitan cities (Badalona, Barcelona and L'Hospitalet de Llobregat), the municipalities in the AMB with the highest average monthly rental prices (Sant Cugat del Vallès and Sant Just Desvern) and the eight cities in the outer metropolitan ring.

3. Residential mobility in the metropolitan territory

3.1. General characteristics of residential mobility

Residential mobility stems from a number of family transition processes, people's quality of life, access to housing and other issues related to the economic situation. It is defined by these factors, the characteristics of the population involved and the territorial patterns of the movements.

Residential mobility is basically a response to the life circumstances of the population involved. It is often associated with family transition processes, such young people leaving the family home, formation of new couples, birth of children and family consolidation. All these circumstances may create a need to move house, possibly associated with a change in the place of residence. However, such circumstances are not the only cause of inter-municipal migration, as other factors related to people's quality of life also have a significant impact. These include issues such as improving one's social status, home, or physical or social environment, and proximity to work or family. Yet others relate to access to housing, i.e. the relationship between a family's ability to buy or rent a home in a particular place, the rental or purchase housing supply in a given territory and their market prices. All such life circumstances that characterise residential mobility are heavily conditioned by the economic situation at a given time. These impact on all the other factors and can profoundly alter the behaviour of population movements.

Alongside these general reasons for inter-municipal mobility are a number of additional defining aspects already mentioned above: the characteristics of the population involved (sex, age and nationality, as registered in the EVR); territorial patterns in these movements (reported in the same surveys and migration matrices); and the impact of structural and contextual situations in the metropolitan territory (demographic structure, general economic situation, homes built, house sales, housing prices and the income of the population).

All these elements combined mean that residential mobility is not always the same, as it varies over time and, therefore, trends should be observed by chronological analysis of the available data.

3.2. The demographic profile of inter-municipal migration in the RMB from 2001 to 2020

The demographic profile of internal migrants in the RMB is characterised by a virtual balance between women and men, a prevalence of people aged between 25 and 45, peaking at around the age of 30, a predominance of Spanish nationals and a significant number of foreign nationals.

According to the information from the bibliographic sources used to analyse of the characteristics of the migrant population from 2001 to 2015, the age of migrants was a highly significant element in moving home in the RMB, as a clear link can be seen between the movements of the population to the region's municipalities and the moment in their life cycle. According to Garcia Coll *et al.* (2016), the most characteristic feature of inter-municipal mobility in the RMB is the significant proportion of people in the 25-34 age groups, this being a time in their life cycles that coincides with family formation and growth (Figure 3). This age group also generated mobility in the child population of around 5 years of age, indicating that there is intense mobility of families with young children in the metropolitan region. There was a less significant trend in change of residence among the adult age group, although it rose in the 75+ age groups, when mobility again increases as a result of personal dependency, causing people to migrate to their children's homes (family clustering) or nursing homes. Regarding the gender of migrants, the data indicate there was a *de facto balance* between men and women, with very little difference between the two groups.

Another relevant feature is the nationality of people moving home. The most significant demographic phenomenon between 2001 and 2015 in the RMB and AMB territories was foreign immigration. In 2001, the foreign population in the RMB was 214,028 (4.9%); in 2010 it peaked at 744,514 (14.9%), after which it dropped in both absolute and relative terms (637,959 and 12.6%, respectively) in 2016. This situation is even more striking in the municipalities in the AMB: in 2001 the number of foreigners was 142,813 (5.2% of the population), peaking in 2010 at 518,700 inhabitants (16.1%), then dropping in 2016 to 456,866, or 14.2% (Ruiz *et al.*, 2017). With regard to internal migration in the RMB, such an intense inflow of foreign nationals brought with it a population whose high residential mobility is closely related to the temporary nature of family, residential and work settlement in the first years after arriving from their countries of origin. Specifically, the percentage of foreigners involved in internal mobility in the RMB reached 41% of the total in 2008 (Figure 4), well above their proportion of 14% in the total metropolitan population (Pujadas *et al.*, 2014; Garcia Coll *et al.*, 2016).

In general terms, the migratory behaviour of the foreign population from 2001 to 2015 followed similar patterns to those of the native population, but at much higher rates, with a broader age range in peak migration (between ages 25 and 55), and without the migratory upturn at older ages (Figure 5).

Before analysing the demographic profile of the population involved in inter-municipal migration in the RMB from 2016 to 2020, it should be noted that the number of migratory movements was 530,933, representing 26.37% of total migratory movements registered in this five-year period.⁵ The detailed EVR figures (which do not include internal migration, where the municipality of origin or destination is less than 10,000 inhabitants⁶) provide the basis for analysing the characteristics of these residential population movements (see Figure 6):

— The volume of internal metropolitan migration for men and women was very similar, with a slightly higher percentage of movements by women (50.07%) than by men (49.33%).

— In terms of age, the largest number of movements was also by young adults, but the peak was not so concentrated in this case, i.e. it covered a broader range, from approximately 25 to 45 years of

age (more than 10,000 movements). Numbers peaked in intensity between the ages of 27 and 35, with most movements at the age of 31. A high secondary peak can be seen at infant ages (especially from 0 to 4) and a slight increase can also be observed at very old ages (from around 78 onwards). As mentioned above, movements at these ages are closely linked to processes of leaving the family home, forming or growing a family and, in the case of older age groups, dependency.

— Movements involving Spanish nationals account for more than two thirds of the total: 68.45%. This figure shows that although Spanish nationals were the majority, the population of foreign nationals (which accounts for the remaining 31.5%) continued to play a significant role in changes of residence in the RMB, as it is a group with high residential mobility, especially in the first years after arrival from their place of origin. In terms of nationality groups, Spain was followed by the Americas, Asia and Oceania, the European Union (except in 2016 and 2019, when Africa had a higher rate), Africa and the rest of Europe.

The combined analysis of the data on sex, age and nationality⁷ reveals relevant differences (Figure 7):

— Spanish nationals were by far the largest group and, although the number of men and women is similar, there are differences in residential mobility patterns. There was a more concentrated peak among women at younger ages, especially between 25 and 39; for men the peak was later and broader up to older ages, and especially intense between the ages of 30 and 44. The upturn at older ages (between ages 75 and 94) is only observed for Spanish women.

— As stated above, movements involving foreign nationals made up 31.55% of the total and were almost equally divided between women and men (15.74% and 15.81%, respectively).

— The American population was the largest group of foreigners, with significant differences between women and men. Women made up over half of the movements by the foreign population, at 8.16%, while men made up a much lower percentage, at 5.41%. By age, both sexes were highly mobile between 20 and 39 years of age, with women being much more mobile.

— Among Asians, men had much greater residential mobility than women, especially between the ages of 20 and 44.

— Men and women from the European Union were particularly mobile between the ages of 25 and 44. Women were considerably more mobile at younger ages and men accounted for a higher volume from the age of 35 onwards.

— In the case of Africans, men were more mobile than women and started becoming mobile earlier, at the age of 15, showing high mobility until the age of 44.

— Among people from the rest of Europe, women were more mobile, and both sexes were particularly mobile between the ages of 25 and 39.

The population pyramid made from the same data (Figure 8) shows that Spanish nationals were the largest proportion of inter-municipal migrants and the population group with the greatest residential mobility was made up of young adults, especially ages 25 to 44. By age group, the following situations can be seen:

— There was a similar proportion of children and adolescents (0-19 years) in both sexes and all national groups were present, especially from the Americas, Asia and Africa, although the majority were Spanish.

— The 20-24 age group, being young adults, showed an increase in mobility, although this was much lower than in subsequent age groups. Women made up a higher volume, particularly Spanish and American women, which is consistent with the fact that their residential mobility starts earlier than men, as observed in the previous sections. The foreign population had a similar weight for men and women, although proportions varied considerably: while

Americans were by far the larger group among women, among men the proportions were more evenly split between Americans, Asians and Africans.

— The age group with the highest mobility, ages 25-44, also had the highest proportion of foreigners, although Spaniards continued to be more numerous. Women moved in greater numbers than men between the ages of 25 and 29, while men moved more than women between 30 and 44. Again, among the female foreign population, women from the Americas were the largest group, followed by European Union and Asian nationals, while among men, Americans and Asians had similar volumes, followed by Africans and European Union citizens.

— Although the volume started to drop from the age of 35, the largest decrease can be seen from 45 onwards. From ages 45 to 59, the weight of the foreign population over the Spanish population dropped significantly, and from 65 years of age onwards, its weight is anecdotal.

— Men provided a higher proportion than women from ages 30 to 64, while women had a greater weight between ages 15 to 29 and from the age of 65 onwards, at which age there was an upturn in the mobility of this group due to situations of dependency, which only occur among Spanish women.

4. Overall inter-municipal migration movements in the RMB from 2001 to 2020

The following sections provide detailed description of the characteristics of inter-municipal migration in the RMB resulting from changes of residence. The analysis uses data from the migration matrices for the years included in the study, and the description is accompanied by graphs and maps showing the nature of population movements from 2001 to 2020.

4.1. Absolute migratory balances from 2001 to 2020

Absolute migratory balances for 2001-2020 show very significant oscillations in each five-year period: very high values (2001-2005), incipient decrease (2006-2010), sharp decline (2011-2015) and rebound (2016-2020). Balances were generally negative in the central metropolitan nucleus, while the rest of the municipalities in the metropolitan area and the RMB gained population.

The figures for absolute migratory balances (Figure 9) for 2001-2005 clearly show that Barcelona and the large municipalities in the Rondes area (i.e. those in the central nucleus of the region) lost the most population, while, in general, the rest of the municipalities in the AMB and the RMB gained population. Among the municipalities with negative balances in this period, Barcelona and L'Hospitalet de Llobregat each lost more than 10,000 inhabitants, Santa Coloma de Gramenet and Badalona between 5,000 and 10,000 inhabitants, and Cornellà de Llobregat between 2,000 and 5,000 inhabitants. Of the remaining 159 municipalities, only 15 lost population: Sant Boi de Llobregat, El Prat de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Mollet del Vallès, Granollers and Premià de Mar lost between 500 and 2,000 inhabitants; Sant Adrià de Besòs, Montmeló and El Masnou lost between 100 and 500 inhabitants, and Martorelles, Alella, Vilassar de Mar and Òrrius lost less than 100 inhabitants. Thus overall, only 20 municipalities lost population in this five-year period, while 144 gained population.

The biggest positive balances were in the north and south of the Llobregat axis, the centre of El Vallès Occidental, the extreme south of El Garraf and some specific municipalities in El Vallès Oriental and the north of El Maresme. Significant cases are Terrassa, with a positive balance of more than 5,000 inhabitants, and the 16 municipalities of between 2,000 and 5,000 inhabitants with a positive balance (Cubelles, Vilanova i la Geltrú, Castelldefels, Gavà, Viladecans, Vallirana, Esparreguera, Olesa de Montserrat, Molins

de Rei, Sant Cugat del Vallès, Rubí, Sant Quirze del Vallès, Ripollet, Lliçà d'Amunt, Tordera and Pineda de Mar). The remaining 127 municipalities all had a positive balance of up to 2,000 inhabitants: 65, between 500 and 2,000; 42, between 100 and 500; and 20, between 0 and 100.

The 2006-2010 five-year period differs from the previous one as the balances decreased, although the territorial pattern was the same (Figure 9). Among the negative balances, Barcelona was the only municipality to lose more than 10,000 inhabitants and L'Hospitalet the only one to lose between 5,000 and 10,000, while Badalona and Santa Coloma de Gramenet lost between 2,000 and 5,000 inhabitants. Apart from these 4, 16 other municipalities lost population: El Prat de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Mollet del Vallès, Granollers and Canovelles lost between 500 and 2,000 inhabitants; Sant Feliu de Llobregat, Martorell, La Llagosta and Premià de Mar lost between 100 and 500 inhabitants, and La Palma de Cervelló, Martorelles, Montmeló and Gallifa lost less than 100 people. Once again in this five-year period, 20 municipalities lost and 144 gained population, although this time to lower degrees.

With regard to positive balances, there was a clear general easing off in the intensity of mobility. Despite the large number of municipalities gaining population, none exceeded 5,000 inhabitants, only 3 (Terrassa, Sant Cugat del Vallès and Barberà del Vallès) gained more than 2,000 and most were between 100 and 2,000 inhabitants (58 between 500 and 2,000 inhabitants; 58 between 100 and 500; and 25 between 0 and 100).

The five-year period 2011-2015 is characterised by a sharp rise in the figures for migration balances, a rise in negative balances and a predominance of balances close to zero, both positive and negative (Figure 9). Among the municipalities with negative balances, Barcelona was the only one to lose more than 10,000 inhabitants, followed by Badalona and Santa Coloma de Gramenet, which continued to lose between 2,000 and 5,000 inhabitants during this period. In addition, 3 municipalities (L'Hospitalet de Llobregat, Cerdanyola del Vallès and Mollet del Vallès) lost between 500 and 2,000 inhabitants, 10 municipalities lost between 100 and 500 (Torrelles de Foix, Sant Quintí de Mediona, Esparreguera, Sant Vicenç dels Horts, Sant Boi de Llobregat, El Prat de Llobregat, Badia del Vallès, La Llagosta, Sant Cebrià de Vallalta and Sant Pol de Mar) and another 34 municipalities lost up to 100 inhabitants. Overall, there were 50 municipalities with a negative balance, 30 more than in the two previous five-year periods. In terms of positive balances, only Sabadell and Sant Cugat del Vallès had positive balances in the 2,000-5,000 population range; 15 municipalities had an increase of between 500 and 2,000 inhabitants and the remaining 97 had positive balances of up to 500 inhabitants (55 between 100 and 500 and 42 between 0 and 100).

Some examples of lower balances in this period compared to previous years are the cities of Terrassa, Mataró and Vilanova i la Geltrú with positive balances, and L'Hospitalet de Llobregat with a negative balance. Other changes can also be seen with respect to previous periods, as in Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat and Granollers, which went from losing more than 500 inhabitants in previous periods to positive balances of between 100 and 500 inhabitants from 2011 to 2015. The opposite is the case in municipalities such as Molins de Rei and Barberà del Vallès, which gained more than 2,000 inhabitants in some of the periods, but a very low but negative balance in the latest.

In the five-year period 2016-2020, there were municipalities with high negative balances due to internal migration, as in the case of Barcelona, which lost more than 10,000 inhabitants; Santa Coloma de Gramenet and L'Hospitalet de Llobregat, which lost between 2,000 and 5,000 inhabitants; and Mollet del Vallès, which lost between 500 and 2,000 inhabitants (Figure 9). In addition to these municipalities

with higher losses, 10 more had less significant drops in population: Esplugues de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Cerdanyola del Vallès, Badia del Vallès, Santa Perpètua de Mogoda, La Llagosta and Parets del Vallès lost between 100 and 500 inhabitants, and Barberà del Vallès, Polinyà and Montmeló lost less than 100 people. On the other hand, the rest of the 150 municipalities in the RMB had positive balances. The highest values were in certain municipalities in El Baix Llobregat, the centre of El Vallès Occidental, the south of El Garraf and certain municipalities in El Vallès Oriental and El Maresme. The two municipalities with the highest values were the co-capitals of El Vallès Occidental, Terrassa and Sabadell, which had positive balances of between 2,000 and 5,000 inhabitants. The remaining municipalities had positive balances between 0 and 2,000 inhabitants: 35 between 500 and 2,000; 79 between 100 and 500; and 37 between 0 and 100 inhabitants.

In the last period, one sees how the trend towards lower balances detected in 2011-2015 stopped, returning to a situation similar to 2006-2010: the balances were larger, with many more positive ones. Also striking is the fact that some municipalities that had previously lost large numbers of inhabitants, especially between 2001 and 2010, now had positive balances, as in the cases of Badalona, El Prat de Llobregat, Cornellà de Llobregat and Granollers. Finally, there were fewer municipalities with negative balances than in previous periods, and of the 14 balances registered in this one, only Barcelona lost more than 10,000 inhabitants (losing 49,349) and L'Hospitalet de Llobregat and Santa Coloma de Gramenet between 2,000 and 5,000. This means these three municipalities were the major sources of population spread towards the rest of the RMB.

4.2. Migratory balances between areas of Catalonia from 2001 to 2020

Migratory movements develop from the center to the periphery, losing intensity from 2001 to 2015, to recover it from 2016 to 2020.

With regard to total balances for the areas, there was a sharp decline between the first and third periods, which later reverted in the last five years. Between 2001 and 2015, the migratory balance for Barcelona fell to one seventh (from -122,000 to -17,000 inhabitants), while there was an even sharper drop in the Rondes area, with the figure dropping to one thirteenth (from -51,000 to -4,000 inhabitants). The drop was more moderate for the rest of the AMB (from 14,000 to 5,000, a little less than a third), while for the rest of the RMB, the balances dropped to one quarter (from 80,000 to 20,000). The case of the rest of Catalonia is also significant, as it went from a major positive balance (79,000 migrants) to a low negative balance (-4,000), marking a change in the trend in this area. The migrant populations dropped by 105,000 in Barcelona, 47,000 in the Rondes area, 9,000 in the rest of the AMB, 60,000 in the rest of the RMB and 83,000 in the rest of Catalonia.

Particularly striking in the 2016-2020 five-year period is the case of the city of Barcelona, as it almost regained the intensity of 2006-2010, the period covering the economic crisis in 2008, when there was a negative balance of 60,393 fewer inhabitants. The Rondes area maintained its negative balance, but with fewer losses than the capital, with values somewhat higher than in 2011-2015. The balance for the rest of the municipalities in the AMB remained positive, but lower than in 2011-2015, while the positive balance increased in the rest of the RMB and Catalonia, without reaching the levels of 2006-2010.

In terms of the relationship between the different areas, no significant changes in mobility patterns between the first two periods can be identified, i.e. the flows were smaller, but the patterns remained the same. However, some differences do appear in 2011-2015, such as the change in the direction of the flow between Barcelona and the rest of Catalonia: the numbers switched from the 25,000 and 10,000 migrants in the first periods towards the rest of Catalonia to 3,000

fewer in the rest of Catalonia. With reference to Barcelona, one also sees that by far the most important flow in the first two periods was with the rest of the RMB, while from 2011 to 2015, the Rondes area, the rest of the AMB and the rest of the RMB had very similar rates. In the Rondes area, flows continued to follow earlier trends in terms of destinations. In the rest of the AMB, there was a balanced flow with the rest of Catalonia in 2011-2015: while 13,000 and 8,000 migrants moved to this area in the previous periods, the balance was zero in this period. As for the rest of the RMB, it is notable that in contrast to the previous and subsequent periods, in 2011-2015 the volume of people received from the city of Barcelona was equal to that received from the Rondes area, which had always been significantly lower. In the same five-year period, the balance with the rest of Catalonia was reversed, receiving 2,000 migrants, after losing 19,000 in 2001-2005 and 13,000 in 2006-2010. In the latter period (2016-2020), the pattern of relations between areas and a volume of movements similar to that of 2006-2010 was restored. In terms of the relationship between the different areas, movements were once again from the centre to the periphery and the most significant balance was between the city of Barcelona and the rest of the RMB (22,000 people), followed by movement between Barcelona and the municipalities in the Rondes area (16,000 people) and between the Rondes area and the rest of the RMB (12,000 people).

4.3. Migratory balances between groups of municipalities according to size from 2001 to 2020

Population shifts from the large central municipalities to the smaller peripheral municipalities continued. The largest recipients were the medium-small municipalities. Over the 20 years, the number of small and medium-small municipalities decreased and the number of medium-large and large municipalities increased.

The analysis of the migratory balances between municipalities classified by their population size (Figure 11) shows, once again, a very large drop in the size of the balances from the beginning of the period and the 2011-2015 five-year period, followed by a reactivation in the last period, with the patterns remaining similar over the 20 years, i.e. movements from large central municipalities to small peripheral ones.

The relationship between Barcelona and the other groups of municipalities was always negative: population loss to all these over the 20 years, decreasing up to 2015 and then recovering levels of intensity similar to 2006-2010 in the last period. As for the total balance, this went from -97,440 inhabitants (2001-2005), to -52,385 (2006-2010), to -20,271 (2011-2015) and finally to -49,349 persons in the last five years. The city's closest relationship was with large municipalities with between 50,000 and 300,000 inhabitants, followed by medium-small municipalities with between 5,000 and 20,000 inhabitants, medium-large municipalities with between 20,000 and 50,000 inhabitants and, finally, small municipalities with less than 5,000 inhabitants. Unlike the periods 2001-2005 and 2006-2010, the difference between the volume of people leaving for medium-small municipalities and those moving to medium-large ones was smaller and more similar to 2011-2015.

The large municipalities only had positive balances with Barcelona, while they lost population to the other areas, mostly to the medium-small municipalities, then to the medium-large and, finally, to the small municipalities. The total balance for the area changed from -9,018 in the first five years to -7,125 in the second, with a slight positive balance in 2011-2015 of 271 people, which remained positive in the last five years, but with a much higher balance of 5,110 people. Among other factors, this was due to much more intense reactivation of migration from the city of Barcelona than in the other areas.

The third group, medium-large municipalities (20,000-50,000 inhabitants), received population from the groups of the largest municipalities (firstly, from Barcelona and, secondly, from municipalities

with more than 50,000 inhabitants) and lost population to smaller ones. The balance remained positive over the 20 years, but dropped from 24,888 in 2001-2005 to 8,671 in 2006-2010 and 6,671 in 2011-2015, then rose to 10,340 in the last five-year period, with a much lower balance for 2001-2005, but exceeding the figures for 2006-2010 and 2011-2015.

The group of medium-small municipalities had a positive balance from the preceding larger groups and a negative balance with the small municipalities. In the first three five-year periods, the strongest relationship was with the large municipalities, followed by Barcelona and the medium-large municipalities. However, in the last five-year period, unlike the previous periods, the strongest relationship was not with the large municipalities, but with the city of Barcelona. This group had the largest total positive balances over the whole period: 59,379, 39,626, 12,496 and 26,365 people in each five-year period, respectively.

Small municipalities had positive balances with the rest of the groups (except in 2011-2015 with medium municipalities, which were negative but very low), following the same pattern as with the medium-small ones: the largest balances were with large municipalities, followed by Barcelona, medium-large and medium-small municipalities. The balance, always positive, declined sharply over the first 15 years and picked up again in the last five years: 22,191 (2001-2005), 11,213 (2006-2010), 833 (2011-2015) and 7,534 (2016-2020).

The graphs for the migration balances between groups of municipalities by size are accompanied by a series of maps showing the municipalities in the RMB classified by their demographic weight at different times over the last 30 years (1991-2020). These show the population variations in these municipalities, help identify those that change category (drop in the number of small municipalities and rise in the number of medium and large ones) and provide a better understanding of the consequences of certain migratory dynamics (Figures 12, 13, 14 and 15). The maps also show the importance of external migration to the RMB, as in the case of the city of Barcelona, where in the last five years there has been a large increase of 55,436 people in the total population, attributable to this external migration and compensating for the loss of 49,349 inhabitants due to internal migration. Thus, the city's population rose from 1,608,746 inhabitants in 2016 to 1,664,182 inhabitants in 2020, exceeding the figure in the 1991 census (1,643,542 inhabitants), which, until now, was the highest in the last 30 years.

4.4. Inter-municipal migration from Barcelona and the Rondes area from 2001 to 2020

Barcelona was the main source of inter-municipal migration in the RMB originating in the central metropolitan nucleus. The exceptions were several municipalities in El Baix Llobregat and a few others in the rest of the RMB, which received more population from the Rondes area.

These pie charts (Figure 16) show the volume and destination of the population leaving the Barcelona and Rondes areas, i.e. from, the metropolitan nucleus, where migration was most dynamic, for the rest of the AMB and RMB. The population of this central area showed a tendency to move, although differences can be seen depending on their place of origin.

In general terms, movements were particularly intense on the south metropolitan coast, the axis of the Llobregat river, the centre and south of El Vallès Occidental, south-east El Vallès Oriental and the coastal municipalities of El Maresme. Several cities in the outer metropolitan ring are notable: Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, Terrassa, Sabadell and Mataró, together with the municipalities closest to the metropolitan centre, such as Sant Boi de Llobregat, Castelldefels, Sant Cugat del Vallès and El Masnou. These were the most important receiving destinations throughout the period, although, once again, the volume dropped steadily

over the years, only to pick up again in the last five years in the whole RMB. With regard to the decreases in 2006-2015, the largest in terms of migrant inflows were in the Llobregat axis, the area between Sabadell, Mollet del Vallès and Granollers, and the north of El Maresme.

With regard to the origin of the movements, the city of Barcelona was the source of more than half of the inflows from the metropolitan centre to most of the metropolitan municipalities. Among the most striking areas were El Maresme, the two Vallès regions and the south coast between Gavà and Vilanova i la Geltrú. The exceptions were: most of the municipalities along the Llobregat river axis, which received more population from the Rondes area; some municipalities in El Vallès Oriental on the border with north El Barcelonès, linked to the municipalities in the Rondes area by the BV-5001 road, which connects Santa Coloma de Gramenet with La Roca del Vallès; and other municipalities such as those in the north of El Maresme. Despite the dominance of Barcelona, there was a certain balance between the two areas in some municipalities in El Penedès (Torrelles de Foix, Gelida and Sant Llorenç d'Hortons), El Garraf (Cubelles and Olivella), El Vallès Oriental (Canovelles, Lliçà de Arriba and Lliçà de Vall) and El Maresme (Pineda de Mar).

4.5. Inter-municipal migration from Barcelona, the Rondes area, the rest of the AMB and the rest of the RMB from 2001 to 2020:

In the AMB, the place of origin for most inter-municipal migration were the municipalities in its three areas: Barcelona, the Rondes area and the rest of the AMB.

The maps below show the volume of inflows into all the municipalities in the RMB by whether the place of origin was the city of Barcelona, the Rondes area, the rest of the AMB or the rest of the RMB.

The maps with the data for the AMB (Figure 17) show a decrease between 2006 and 2015 in the volume of migratory inflows followed by a recovery in the last five years. The largest inflows into the municipalities in this territory came from the metropolitan area itself, consisting of Barcelona, the Rondes area and the rest of the AMB, although the volume from each area varied in the destination municipalities. As for the weight of Barcelona, in 7 of the 36 municipalities it provided the biggest inflow over the 20 years (Castelldefels, El Prat de Llobregat, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet and Badalona), along with Sant Just Desvern and Montcada i Reixac in 2016-2020. In L'Hospitalet de Llobregat and Sant Cugat del Vallès, the above municipalities provided more than half the inflows to the municipality in all periods.

The Rondes area provided the dominant relationship with Barcelona, and it had significant weight in the Rondes area municipalities (such as Esplugues de Llobregat, Cornellà de Llobregat and Sant Joan Despí). It was very important in El Baix Llobregat, often more so than the city of Barcelona, and in some cases it was the main place of origin (e.g. Sant Boi del Llobregat). The rest of the AMB had the least weight for the city of Barcelona, but it had a greater weight in the municipalities of the area itself, both in the case of El Baix Llobregat and El Vallès Occidental. In some municipalities in the Rondes area, the weight of the rest of the AMB was insignificant, especially in the north of Barcelona. The rest of the RMB was not the leading place of origin for any of the municipalities until the last five-year period, when it became the leading place of origin in Castellbisbal, Badia del Vallès and Barberà del Vallès. Despite not being the leading area, it was significant over the 20 years in Barcelona, in the municipalities of the Rondes area to the north of Barcelona, in the municipalities of El Vallès Occidental and in those further north in El Baix Llobregat.

With regard to the total volume of incoming population, the municipalities of Castelldefels, Cornellà de Llobregat, L'Hospitalet

de Llobregat, Barcelona, Sant Cugat del Vallès, Santa Coloma de Gramenet and Badalona are notable for the arrival of over 10,000 people in all periods. Viladecans received this number of arrivals in 2001-2005, Esplugues de Llobregat in 2006-2010 and Sant Boi de Llobregat in 2006-2010 and 2016-2020. The remaining municipalities had a high volume of arrivals of between 1,000 and 10,000. The smaller municipalities of the AMB (Sant Climent de Llobregat, Palma de Cervelló and Papiol) had a lower volume of between 500 and 1,000 people.

In the rest of the RMB, the most relevant movements occurred between municipalities in the same area. The largest volumes and the most significant presence of migrants from the metropolitan nucleus remain concentrated in the larger municipalities and in areas that corresponding to the mobility axes.

The maps with the figures for the rest of the RMB (Figure 18) also show a steady decline in the volume of migration between 2001 and 2015, as well as a slight recovery in 2016-2020. In this area, migration originating from the municipalities of the RMB was the largest in practically all the municipalities of L'Alt Penedès and El Garraf regions, in most of those of El Vallès Occidental, in all those of El Vallès Oriental and in most of those of El Maresme.

In terms of migration from the AMB as a whole, it was the largest area only in certain specific municipalities. In the above-mentioned regions, these were: Cubelles and Sitges in El Garraf; Gelida and Olesa de Bonesvalls in L'Alt Penedès; Terrassa, Sabadell and Rubí in El Vallès Occidental; and Alella and Masnou in Maresme. This was also true for all those municipalities further north in the El Baix Llobregat region outside the AMB. In some five-year periods, there were other municipalities where migration from the AMB was higher than from the RMB, such as Sant Fost de Campsentelles in El Vallès Oriental and Gallifa in El Vallès Occidental.

The largest migration inflows were concentrated in the major communication axes and large urban centres: the south coast; Vilafranca del Penedès; the El Llobregat axis; the nucleus of Terrassa, Sabadell and Rubí; the southern area and part of the C-17 and AP-7 axis in El Vallès Oriental; and the El Maresme coast. Of particular note is the volume of more than 10,000 arrivals in the municipalities of Rubí, Terrassa, Sabadell, Granollers and Mataró and the arrivals of between 5,000 and 10,000 people in Vilanova i la Geltrú, Sant Pere de Ribes, Sitges, Vilafranca del Penedès, Mollet del Vallès, Premià de Mar and Pineda de Mar throughout the whole period, and in some municipalities such as Cubelles, Esparreguera, Sant Quirze del Vallès and Santa Perpètua de Mogoda in some of the five-year periods.

4.6. Inter-municipal migration balances, excluding Barcelona and the Rondes area, from 2001 to 2020

Between 2006 and 2015, there was a gradual decline in migration flows, which rose again in 2016-2020, reaching similar levels to 2006-2010. Territorial patterns were still detectable with regard to the direction of flows, nuclei, satellites and constellations, major mobility axes and the central barrier.

In the flow maps for 2001-2020 (Figure 19), excluding those for Barcelona and the Rondes for clarity, one sees a dynamic of inter-municipal movement already noted in previous studies (Serra, 2003). Firstly, the variation in volumes over the 20 years can be clearly seen: particularly intense early in the 20-year period, then progressively decreasing with the burst of the housing bubble, to be reactivated in the last period analysed. A comparison of 2016-2020 with the previous five-year periods shows the aforementioned reactivation of migration, but differing in intensity depending on the area. On the south coast (El Garraf and El Baix Llobregat) and in El Vallès Occidental, the flows were very intense and, in some cases, seemed to exceed the movements in 2006-2010 (e.g. in Rubí and Sabadell),

while in other areas, such as the El Llobregat axis, El Vallès Oriental and El Maresme, movement was reactivated, but at lower levels of intensity. In L'Alt Penedès, the flows between Vilafranca del Penedès and the surrounding municipalities were once again outward from the regional capital (in contrast to 2011-2015, when they were the other way round, towards the capital), but with much lower intensity and quantity.

The second element of analysis is the territorial patterns, which remained the same with few variations. The following points are worth noting:

– **Direction of flows:** migration flows tended to originate in the central metropolitan areas and move outwards, i.e. the pattern is from the inside out. These flows were reversed in specific cases with the Great Recession, especially in 2011-2015 (as with Terrassa and Vacarisses), but changed again in the last period.

– **Nuclei, satellites and constellations:** the maps show a series of municipalities that were centres for receiving or sending migrant population from or to their geographical area. They were mostly municipalities of the rest of the RMB (outer metropolitan ring), mostly regional capitals and with strong relations with their surrounding municipalities. These clusters formed by the nuclei and their satellite municipalities have been termed municipal clusters. The most significant cases shown on the maps are Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Terrassa, Sabadell, Mollet del Vallès, Granollers and Mataró. By contrast, Martorell lost relevance in terms providing a nucleus for dynamics in previous periods.

– **Axes:** once again, a series of axes can be seen along geographical elements and major communication routes that favour or hinder mobility. These are located on the El Baix Llobregat and El Garraf coasts, along the axis of the El Llobregat River and on the north coast, in the El Maresme region. Other movements can be seen in the El Vallès Occidental area through which the C-58 and the AP-7 pass, as well as in the continuation of the latter in El Vallès Oriental. The El Llobregat and El Vallès axes are major centres of industry, providing large numbers of jobs that can act as population attractors.

– **Barriers:** the municipality of Barcelona forms a barrier separating the northern and southern parts of the RMB, between which there is little interaction in terms of inter-municipal migration. The maps show how this barrier effect shapes three major migratory sub-systems: the southern subsystem, which includes the regions of L'Alt Penedès, El Garraf and El Baix Llobregat; the central subsystem, with the two Vallès; and the northern subsystem, with El Maresme. Specific dynamics can be seen in these sub-systems, such as in Vilafranca del Penedès, which acts as a small independent nucleus within the southern subsystem, and the relations between the subsystems of El Vallès (especially El Vallès Oriental) and El Maresme.

5. Inter-municipal migratory movements in metropolitan municipalities

The maps in the appendices were drawn up to show the inter-municipal migratory dynamics (migratory movements and migratory balances) in the 44 main municipalities in the RMB. Appendix 1 contains the maps of the 36 municipalities in the AMB and Appendix 2 the maps of the 8 most important municipalities of the outer metropolitan ring. In both cases, maps have only been drawn up for the 2016-2020 five-year period so that the most recent dynamics can be clearly seen in detail.

A graph for the entire 2001-2020 period (Figure 20) illustrates the migratory movements and balances of the 44 municipalities.

5.1. Inter-municipal migratory movements in the 2016-2020 period

The maps of inter-municipal migratory movements show the volume and proportion of population moving between each of the 44

municipalities analysed and those of the rest of the RMB. They aim to show the volume of movements in each municipality and whether population inflows are greater than outflows (or vice versa), and whether there is a balance between the values for both flows. The maps also provide representation to complement sections 4.4, 4.5 and 4.6, as they show the total migratory movements, provided that inflows or outflows are equal to or greater than 25 migrants in the five-year period.

The analysis of these maps shows a common territorial pattern in most of the municipalities. Firstly, the largest movements were in the municipalities closest to the city of Barcelona, although, in some cases, the nuclei of the outer metropolitan ring appear as the only destinations outside the municipality's sphere of influence. Secondly, there are large, centrally located municipalities, such as Badalona and L'Hospitalet de Llobregat, which sent people everywhere, without reaching the levels of the city of Barcelona. Movements generally followed the territorial patterns described in section 4.6 above.

5.2. Inter-municipal migratory balances in the 2016-2020 period

The maps of inter-municipal migration balances show the balance between population gain and loss for each of the municipalities of the AMB and those of the outer metropolitan ring for five-year balances over 25 migrants. The balance maps provide a clear visual representation of the figures for population loss or gain in each municipality, a key element for understanding the demographic dynamics in the RMB. However, the concept of migratory balance implies there are a certain number of inflows and outflows are not reflected in the maps as they are very similar, even though they may be highly significant. Thus, if municipality A sends 1,000 people to municipality B over a five-year period and at the same time receives 980 from municipality B, the migration balance between the two is 20 fewer migrants in municipality A. As this is below the threshold of 25 migrants per five-year period, the flow of the balance is not represented on the map, although it is highly significant. To analyse these intense yet similar relationships, the maps of the migratory movements explained in section 5.1 have been drawn up to show the total movements.

Besides issues related solely to migratory movements, the maps also show there are underlying dynamics in these movements associated with structural and contextual situations. These are the causes of certain migratory patterns – as repeatedly emphasised – which, for example, produce an expansion from the centre towards the periphery, producing an “oil slick” effect, or to specific municipalities that have their own dynamics. One of the factors that helps explain the population losses and gains detected in the municipalities of the metropolitan territory is the housing market, whose dynamics are analysed in detail in the following sections.

6. Data on housing in the metropolitan territory of Barcelona

Housing is an essential condition in inter-municipal migration, as it has a dual role in facilitating population outflow or inflow: housing availability and affordability are key factors in these movements.

The main characteristic of inter-municipal migration is that it involves a change of residence among the population involved. A prerequisite for this is that housing is available in the municipalities where migration occurs and that the prices are affordable for migrants. Both conditions play a dual role with respect to migration because they can be both a push factor, if there is no housing or if house prices are very high, and a pull factor, if housing is available or if prices are lower.

To analyse the relationship between migration and housing, in this section we examine the housing market in the RMB based on figures for: completed private housing, prices for new-build homes,⁸ completed subsidised housing and their prices, registered resale home purchases and their prices,⁹ and monthly rental prices.

6.1. Completed private housing in the RMB from 2001 to 2020

The housing market is strongly affected by economic dynamics and has experienced very significant ups and downs in the RMB in the last 20 years. With regard to completed private homes, their location matches the territorial dynamics of inter-municipal migrations.

Trends in numbers of completed private homes over the last 20 years are reflected in the two graphs and the two maps produced from the available data. The first graph (Figure 21) includes all the territorial areas in the study, while the second (Figure 22) includes the three areas of the AMB, to show the variations in greater detail. The first map (Figure 23) is based on data for 2001-2015 for all municipalities in the RMB and the second one for 2016-2020 (Figure 24).

The graphs show a major construction boom at the beginning of the period, from 2001 to 2008, which produced to a housing bubble that burst with the economic crisis of 2008, the so-called Great Recession. There was a sharp decline from this year onwards, particularly dramatic between 2008 and 2010. In the RMB as a whole (Figure 21), the number of homes built fell from 30,654 in 2008 to 8,943 in 2010, a drop of 21,711. This lasted until 2014, when the lowest number of completed private homes in the period was registered: 1,807 for the whole region. From 2015 onwards, there was a slow and gradual recovery, intensifying particularly in the last five years of the study period. Although the figures were well below levels of construction at the beginning of the 21st century, from 2016 to 2020 there was a clear change in the trend compared to the previous five-year period, this being especially significant in the Rondes area and the rest of the RMB.

In the areas that make up the AMB, shown in Figure 22, out of the three territories considered (Barcelona, the Rondes area and the rest of the AMB), the Rondes area registered the highest increase in number of completed homes in the five years, while numbers fell slightly in the city of Barcelona and rose slightly in the rest of the AMB.

This situation, in which the number of completed private homes was greater in these two areas of the RMB, matches the trend detected in section 4.2 and Figure 10, in which the most important migratory balances for the city of Barcelona were with the Rondes area and the rest of the RMB, as well as matching the general dynamics of movement from the centre to the periphery.

The map in Figure 23 shows the number of completed private homes from 2001 to 2015 in the municipalities in the RMB. In this period, which reflects the construction boom mainly from 2001 to 2008, most municipalities registered over 500 complete homes, peaking at over 10,000 in some cases in the El Barcelonès and El Vallès Occidental regions. The city of Barcelona completed the most homes over the years (a total of 43,397), followed by the co-capitals of El Vallès Occidental, Terrassa with 22,811 and Sabadell with 17,838. Other cities in the metropolitan territory within a range of 5,000-10,000 completed homes were Vilanova i la Geltrú, Rubí, L'Hospitalet de Llobregat, Mataró, Sant Cugat del Vallès and Badalona.

The map shows several territorial patterns consistent with those mentioned in section 4.6 and that refer to the nuclei, satellites and constellations and the axes detected when observing migrations in the RMB. This shows the relationship between population movements between municipalities in this area and the location of completed homes in the same territory.

6.2. Completed private homes in the RMB from 2016 to 2020

From 2016 to 2020, new-build private housing was concentrated in the metropolitan nuclei, regional capitals, coastal areas and the central axis. In the central nucleus of the AMB, there were five municipalities with more than 1,000 completed homes. Sabadell, Terrassa and Mataró stand out in particular among the eight cities in the outer metropolitan ring.

During these years, 27,454 homes were completed in the RMB, of which 9,950 were in El Barcelonès (36%), the vast majority in the cities of Barcelona and Badalona, with 5,631 (20%) and 2,162 (7.8%), respectively. Of the 5,838 homes completed in El Baix Llobregat, 1,002 (17%) were in Sant Just Desvern. In El Vallès Occidental, 5,369 new homes were built, mostly concentrated in Sant Cugat del Vallès (1,662; 30.9%), and the regional capitals, Sabadell (1,247; 23.2%) and Terrassa (733; 13.6%). In the El Maresme region, 2,478 homes were built, with the highest amount being the regional capital, Mataró, with 685 completed homes (27.6%). In El Vallès Oriental, with 1,851 completed homes, Granollers had 283 new homes (15.2%), followed by medium-large towns such as La Garriga (160; 8.6%), Cardedeu (157; 8.4%) and Caldes de Montbui (137; 7.4%). Of the 1,454 completed homes in El Garraf, Sitges had the most (661; 45.4%), while Vilafranca del Penedès had the highest amount of the 514 homes built in L'Alt Penedès (248; 48.2%).

The map in Figure 24 shows the situation of the municipalities in the RMB in terms of completed housing in the period analysed. Besides the above-mentioned municipalities, the territorial patterns discussed in the analysis of the map for 2001-2015 are again visible, in particular the weight of the metropolitan nucleus (Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat and Badalona), the regional capitals, the coastal areas and the central axis.

One issue to keep in mind when discussing housing construction and looking at the map above is the relationship between the population size of the municipality and the number of completed homes. In general, smaller municipalities do not have large housing developments or a large number of completed homes, but the relative weight of new housing in relation to the number of inhabitants in the municipality has a significant impact, much more so than in a large municipality. An example of this is Cerdanyola del Vallès and El Masnou. In Cerdanyola, a municipality with 57,855 inhabitants, 205 homes were built from 2016 to 2020, while 288 were completed in El Masnou, with a population of 23,831. Although both municipalities are represented in the same category on the map, neither the ratio of population to completed homes nor the impact of this ratio are the same. Whatever the case, the focus of the analysis in this study is on the total volume of completed housing in the municipalities as an indicator of their capacity to absorb the migrating population.

In addition to the analysis by municipalities and territorial areas, the municipalities in the AMB where more than 1,000 homes were completed in the last five years and the eight cities in the outer metropolitan ring (the six regional capitals, plus Martorell and Mollet del Vallès) were also studied. In both cases, the number of completed homes rose over this period, but with very large differences in each municipality.

The municipalities in the AMB where more than 1,000 homes were built over the whole period (Figure 25) are Barcelona, Badalona, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Just Desvern and Sant Cugat del Vallès. Barcelona had the highest figures, although there was a degree of stagnation at 950 to 1,250 homes built per year. Despite significant fluctuations, the other cities showed an upward trend, with the figures for 2019 (specifically in Sant Just Desvern and Sant Cugat del Vallès) and 2020 (in Badalona and L'Hospitalet de Llobregat) being particularly relevant.

With regard to the main cities in the outer metropolitan ring, the trends and characteristics differ greatly from one another and require individual analysis (Figure 26). In Granollers, no new housing was completed to any significant extent until 2018; however, there was a striking increase in 2019 and 2020. The case of Martorell is relevant because from 2018 onwards the number of completed homes tended to zero, and there is no record of any completed homes in 2020. There was a clear upward trend in the number of completed homes in Mataró, beginning in 2017 and particularly intense in 2018 and

2020. The cities of Mollet del Vallès and Vilafranca del Penedès show modest figures for completed homes up to 2019, with a major rise in the last year of the period. Finally, in Vilanova i la Geltrú, the number of completed homes reactivated from 2017 onwards, with greater intensity in 2019.

The two co-capitals of El Vallès Occidental deserve a separate mention, due to the size of the figures for completed housing and inter-municipal migration. Sabadell was the city with the highest growth in the number of completed homes; in 2018 and 2019, the upturn was much stronger than in the other cities, reaching a peak of almost 700 completed homes in 2020. In Terrassa, which in 2016 had the highest number of completed homes, construction of new housing was strongly reactivated at over 200 completed homes each year in 2019 and 2020, after two years with modest figures. The fact that these two cities have significantly expanded their housing stock in recent years may explain their role as a pole for receiving migrants from the rest of the metropolitan territory, especially from the central nucleus, as shown in the maps of inter-municipal migratory movements and balances for 2016-2020 for both municipalities (see Appendix 2).

6.3. Average price per square metre of new-build homes in the RMB from 2001 to 2020

From 2001 to 2020, the price of new-build homes matched the economic situation. The highest prices were all in the city of Barcelona, falling progressively from the centre to the metropolitan periphery.

In 2001-2020, the price of new-build homes fluctuated in line with the economic situation. From 2015 onwards, it steadily rose after the fall during the Great Recession, the global economic crisis that began in 2008. The highest prices were all in the city of Barcelona, falling progressively from the centre to the metropolitan periphery. The gap between the city and the rest of the territories widened. These two circumstances are in line with the centrifugal dynamics of inter-municipal migration.

The figures available on the average price per square metre of new-build housing between 2001 and 2020 are shown in a line graph (Figure 27) and a price table which also includes references to price rises (Figure 28). There is also a specific analysis on this concept for the years 2016-2020, which includes a map of the municipalities in the RMB and a table of changes in prices in 11 municipalities: the three most important cities of the central metropolitan nucleus, the eight cities of the outer metropolitan ring and the municipality of the AMB with the highest housing prices.

Changes in the average selling price per square metre of new-build homes (Figure 27) show that from 2001 to 2007 there was a rapid, general price rise, which fell sharply from 2008 onwards with the bursting of the housing bubble and the economic crisis that followed. There were two sharp declines, one from 2007 to 2009 and the other from 2012 to 2013. The lowest prices in this period were between 2013 and 2015, depending on the territory.

From 2016 onwards, prices again showed a clear upward trend and this dynamic continued until the end of the period, although they did not reach the peak of 2007, at the height of the housing bubble. It is worth noting that the lowest prices for the 2001-2020 period in Barcelona and the Rondes area were registered in 2001, while the minimum was in 2014 for the rest of the AMB and 2015 and in the rest of the RMB.

The table in Figure 28 shows these figures. The first part of the table shows the yearly change in prices for 2001-2020, with the lowest prices in green and the highest in red in each area for clarity. The second part shows price increases as a percentage and in absolute values, calculated for the 2001-2020, 2001-2007 and 2016-2020 periods.

The first thing that can be seen is that the average selling price per square metre for new-build homes rose steadily from 2001 to 2007 in all territories, with the highest prices over the two decades registered in the latter year. Between 2008 and 2015, prices levelled out considerably and from 2015-2016 they began another steady rise, without reaching the previously registered peaks.

Secondly, in every year, prices dropped steadily the further away from the city of Barcelona they were, i.e. the further away from the city, the lower the prices. The prices were always highest in Barcelona, followed by the Rondes area, which had the second highest prices throughout the 20 years; the rest of the AMB ranked third, and the rest of the RMB was always the territory with the lowest prices.

A third issue to mention is that price differences between Barcelona and the rest of the areas widened over time, despite the slight drop in 2009-2015, corresponding to the Great Recession and also coinciding with the fall in completed home numbers as a result of unemployment in the construction sector. In 2001, the price differences between Barcelona and the Rondes area, the rest of the AMB and the rest of the RMB were the lowest in the 20-year period (458 euros, €617 and €911, respectively); in 2020 the differences were €1,526, €2,256 and €2,971 (even higher than in 2006 and 2007, when prices peaked everywhere). These are increases of over 200%, showing prices rose first in Barcelona, were always the highest and were increasingly more expensive than in other areas. This trend again matches the centrifugal effect observed in inter-municipal migration, as detected earlier in this study.

With regard to the price increases shown in the table, the relative rises for the period as a whole are noteworthy, highlighting the sharp differences between the areas of analysis. While in Barcelona prices almost doubled (98.14%) over the 20-year period, in the Rondes area the rise was 67.83%, in the rest of the AMB it was 43.25% and in the rest of the RMB it was 24.69%. For the 2001-2007 period, one sees the intensity of the price rise caused by the housing bubble, which in all areas exceeded 120%. With regard to the rise in the last five-year period, 2016-2020, the figures once again show very significant increases: 28.65% in Barcelona, 37.30% in the Rondes area, 33.14% in the rest of the AMB and 25.06% in the rest of the RMB. For 2020, which is worth a special mention due to the possible effects of the pandemic, the average selling price per square metre for new-build homes continued to rise, except in the rest of the RMB, where there was a slight decrease.

6.4. Average price per square metre of new-build homes in the RMB from 2016 to 2020

From 2016 to 2020, the rise in prices for new-build homes reproduced the previously identified territorial patterns.

From 2016 to 2020, new-build prices rose significantly, following the previously identified territorial patterns. The municipality with the highest prices was Esplugues de Llobregat, while among the 12 most important cities analysed, 6 saw house prices increase by more than 50%, most notably Mataró, where prices doubled.

The average price per square metre for new-build homes from 2016 to 2020 in municipalities in the RMB was €2,029/m². Of the 98 municipalities for which figures are available (see the introduction in section 6), 61 municipalities were below this value and 37 above (Figure 29).

Notable among the municipalities above the average metropolitan price were Barcelona and Esplugues de Llobregat, with an average price per square metre of more than €4,000. They were followed by Sitges and Castelldefels, which were €3,500-4,000/m²; Cornellà de Llobregat, Sant Just Desvern, Sant Cugat del Vallès, Castellbisbal, Tiana, El Masnou and Vilassar de Mar, which were between €3,000 and 3,500/m², and Gavà, El Prat de Llobregat, Sant Joan Despí,

Sant Feliu de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Cerdanyola del Vallès, Montgat, Alella, Premià de Mar, Vilassar de Dalt and Sant Pol de Mar, with prices between €2,500 and 3,000/m².

Once again, this repeats the territorial patterns already noted above. Barcelona and some of the closest municipalities were the focus for the highest prices, together with the coast between Sitges and Vilassar de Mar and the central axis towards El Vallès Occidental, in municipalities such as Sant Cugat del Vallès, Castellbisbal and Cerdanyola del Vallès.

Among the metropolitan cities (Badalona, Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat and the eight nuclei of the outer metropolitan ring)¹⁰ and the most expensive place in the AMB (Esplugues de Llobregat), there were striking differences in prices from one city to another and in the variations in absolute values and percentages. Figure 30 shows that from 2016 to 2020, there were sharp price rises in all cities, especially in the last years of the period, although the year in which the sharpest rises started varies for each city,

With regard to prices, the highest were in the last year, most notably in Esplugues de Llobregat, at €6,542/m², and Barcelona, at €4,953/m². Regarding variations, the highest increases over the whole period in absolute values were in Esplugues de Llobregat with €3,108/m², Mataró with €1,260/m², Vilanova i la Geltrú with €1,140/m², Barcelona with €1,103/m² and Terrassa with €1,049/m². In percentage terms, the biggest rises, above 50%, were in Mataró (101.20%), Esplugues de Llobregat (90.51%), Vilanova i la Geltrú (73.47%), Terrassa (71.06%), Sabadell (55.05%) and Mollet del Vallès (52.98%). Below 50% were Badalona (32.65%), Vilafranca del Penedès (31.87%), L'Hospitalet de Llobregat (31.85%), Granollers (28.73%) and Barcelona (28.65%).

6.5. Completed subsidised housing from 2001 to 2020

From 2001 to 2020, only 2 out of 10 new homes were subsidised, a key factor in explaining the difficulties in accessing housing.

The figures available on subsidised housing completed from 2001 to 2020 are reflected in a map of all the municipalities in the RMB (Figure 31) and in two bar charts (Figures 32 and 33), the first showing the municipalities in the AMB with more than 1,000 completed subsidised homes and the second showing completed subsidised homes in the metropolitan cities. Regarding the prices of subsidised housing, a line graph (Figure 34) shows the change in price per square metre (€/m²) and a map (Figure 35) shows the distribution of prices in euros per square metre in the RMB. The figures for completed subsidised homes are given for the entire 2001-2020 period, as the total number of completed subsidised homes is very low and meaningless if studied on a five-year by five-year basis.

The map in Figure 31 shows subsidised homes completed between 2001 and 2020 for the 164 municipalities in the RMB. Out of all the municipalities, only 9 were above the threshold of 1,000 completed subsidised homes, 87 were below the threshold and in the remaining 68 municipalities no subsidised homes were completed. A higher volume of completed subsidised homes can be seen in certain areas, such as the south coast, from El Garraf to El Barcelonès, and the metropolitan nucleus, which extends from the city of Barcelona towards the centre of El Vallès Occidental as far as Terrassa and Sabadell. The latter area had the largest number of finished subsidised homes.

The municipalities in the AMB with more than 1,000 new-build subsidised homes over the whole period (Figure 32) were Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramanet, Gavà, Sant Cugat del Vallès and Badalona.

Among the municipalities in the RMB (Figure 33), Sabadell had the highest number of completed subsidised homes, with 4,376, followed by Terrassa, with 1,861. Next were the municipalities of Vilafranca del Penedès (605), Mollet del Vallès (519), Granollers (445), Mataró

(422), Vilanova i la Geltrú (281) and Martorell (108), all with less than 1,000 completed subsidised homes.

The trend in subsidised home prices in the 2001-2020 period (Figure 35) shows how prices rose steadily from 2001 to 2008, remained stable between 2008 and 2019 and rose sharply in 2020. The map in Figure 34 shows the distribution of prices, as determined by the Government of Catalonia, for the municipalities of the RMB based on figures for 2020.

A key factor when analysing figures on completed homes is the relationship between private and subsidised housing. From 2001 to 2020, a total of 178,679 homes were built in the metropolitan territory of Barcelona, of which 146,468 were private, 81.97% of the total, and 32,211 were subsidised, 18.03%. Thus less than 2 out of every 10 new homes were subsidised, a clearly insufficient number if one considers the tensions in the housing market, which intensified over time, making access to housing increasingly difficult.

6.6. Registered resale home purchases in the RMB from 2016 to 2020

Housing purchases were concentrated in the main metropolitan cities: the south coast, the metropolitan nucleus and the El Vallès axis. Sabadell, Terrassa and Mataró were notable for very dynamic housing markets.

The figures available on registered resale home purchases in 2016-2020 are analysed in a map of all the municipalities of the RMB based on number of sales (Figure 36) and two bar charts, one showing the municipalities in the AMB with more than 3,000 registered sales (Figure 37) and the other showing the eight cities in the outer metropolitan ring (Figure 38). The average price per square metre for resale home purchases are shown in a map of the 164 municipalities of the RMB and a table of the main metropolitan cities (Figures 39 and 40).

The territorial distribution of the number of registered resale home purchases in 2016-2020 in the 164 municipalities of the RMB is shown in the map in Figure 36. Out of the total municipalities, 70 registered less than 1,000 resale home purchases, 35 registered more than 1,000 purchases and there are no figures available for the remaining 59 because they are municipalities with less than 5,000 inhabitants. The first thing to note is that all regional capitals and major metropolitan cities registered more than 1,000 purchases during the period: between 1,000 and 2,000 in Vilafranca del Penedès, Martorell and Mollet del Vallès; between 2,000 and 4,000 in Vilanova i la Geltrú and Granollers, and more than 4,000 in Barcelona, L'Hospitalet de Llobregat, Badalona, Sabadell, Terrassa and Mataró.

Secondly, in the territory as a whole, a higher volume of resale home purchases can be seen in certain areas, such as the south coast, from El Garraf to El Barcelonès, and the metropolitan nucleus, which extends from the city of Barcelona towards the centre of El Vallès Occidental as far as Terrassa, Sabadell and Castellar del Vallès. Most of the municipalities in these areas registered more than 1,000 purchases in 2016-2020 (except Sant Quirze del Vallès and Badia del Vallès). Outside these two areas, there were specific municipalities that also registered more than 1,000 purchases, such as Sant Feliu de Llobregat, Esparreguera, Olesa de Montserrat, Premià de Mar and Pineda de Mar. In the rest of the municipalities, the volume of purchases was less than 1,000, in many cases quite a remarkable volume when one considers the size of the population and the existing housing stock in the municipality.

The six municipalities in the AMB that registered more than 3,000 purchases over the whole period were Barcelona, Badalona, Castelldefels, L'Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat del Vallès and Santa Coloma de Gramenet (see Figure 37). The city of Barcelona registered the highest number of resale home purchases, with 14,511 in 2017, a figure that steadily dropped to 8,983 purchases in

2020. In the total from 2016 to 2020, 61,596 resale home purchases were registered in Barcelona, followed by L'Hospitalet de Llobregat (10,347), Badalona (7,498), Santa Coloma de Gramenet (4,175), Sant Cugat del Vallès (3,189) and Castelldefels (3,156). Once again, Barcelona and some of its nearby municipalities were the focus for the highest numbers of registered resale home purchases in the territory of the AMB.

In relation to the number of registered sales in all municipalities in the RMB, the link between the total number of homes in the municipality and the number of registered purchases should be taken into account, on the assumption that the more homes there are, the greater the potential for purchases.

The main cities in the outer metropolitan ring (Figure 38) showed a similar trend, registering the highest peak in resale home purchases in 2018 and 2019, except for Vilafranca del Penedès, where the peak was in 2017. The case of Mataró is noteworthy because in 2019 there were 1,158 resale home purchases, 300 more than at the beginning of the period.

As with the number of completed homes, Terrassa and Sabadell once again registered the highest number of resale home purchases in the metropolitan region in 2016-2020, with 11,284 and 9,198, respectively. Terrassa had the highest rise in resale home purchases, peaking in 2018 with 2,529. In the case of Sabadell, the highest figure was registered in 2017, with 2,021 purchases. This again shows the dynamic nature of these two housing markets and the potential of both cities to attract migrants.

It is worth mentioning that in 2020 there was a very significant drop in the number of resale home purchases in all municipalities. This can be explained by the COVID-19 pandemic, which caused a slow-down in the market.

6.7. Average price per square metre of registered resale home purchases from 2016 to 2020

Average property prices rose sharply, especially in the central nucleus, the axis between Barcelona and El Vallès Occidental and on the north and south coasts.

The average price per square metre for resale home purchases between 2016 and 2020 in the municipalities in the RMB was €1,937/ m². In municipalities with more than 5,000 inhabitants for which figures are available, 65 municipalities were below this average, while 40 were above it. Among the municipalities above the metropolitan average, Sitges was notable because it had the highest price of the whole territory, at more than €4,000/m², followed by Barcelona, with €3,791/m²; Sant Cugat del Vallès, between €3,500 and 4,000/m²; Sant Just Desvern and Castelldefels, between €3,000 and 3,500/m²; and Sant Joan Despí, Gavà, Vilassar de Mar, Alella, Esplugues de Llobregat, Montgat, Tiana, El Masnou, Sant Pol de Mar and Sant Vicenç de Montalt, between €2,500 and 3,000/m².

In the map showing the price per square metre for registered purchases (Figure 39) the above-mentioned territorial patterns are not so well defined, although some similarities can be seen: the weight of Barcelona and a number of municipalities in the central nucleus (Esplugues de Llobregat, Sant Just Desvern and Sant Joan Despí), spreading towards El Vallès Occidental via Sant Cugat del Vallès; the southern coastline with Sitges, Castelldefels and Gavà, which stand out from the surrounding municipalities; and the northern coastline, especially the lower El Maresme area with the municipalities of Tiana, Montgat, Alella and El Masnou.

The trend in price per square metre for resale homes in the metropolitan cities and in the municipalities with the highest prices in the AMB, as well as the absolute and relative variations in these figures, is shown in the table in Figure 40. The highest prices were registered in 2020, most notably in the city of Barcelona with €4,067/m², followed by Sant Cugat del Vallès with €3,761/m², Castelldefels with €3,645/m² and Sant Just Desvern with

€3,286/m². With regard to price variations, in absolute terms the highest increases were in the city of Barcelona and L'Hospitalet de Llobregat with €901/m² and €905/m², respectively. They were again followed by the three municipalities with the most expensive prices per square metre for resale homes in the AMB, at €775/m² in Castelldefels, €707/m² in Sant Just Desvern and €686/m² in Sant Cugat del Vallès. In terms of percentages, there was a general price rise between 22% and 43% in all cities, with the exceptions of Terrassa and L'Hospitalet de Llobregat, where the rise exceeded 50% between 2016 and 2020.

6.8. Average rental house prices in the RMB from 2005 to 2020

Between 2005 and 2020, rental prices rose sharply everywhere, with fluctuations due to the economic situation and centre-periphery territorial dynamics.

The trend in rental prices is a very important factor in analysing housing figures in relation to migration, because the rental market provides access to housing for a significant part of the population that cannot afford a home of their own, whether new or resale.

The figures available on rental prices for 2005 to 2020 are shown in a line graph (Figure 41) and a price table (Figure 42) that includes two references to the change in rental prices for the whole period and for 2016-2020. In addition, a specific map analysing average rental housing prices from 2016 to 2020 is included, showing the average prices for the municipalities in the RMB (Figure 43) together with a table of price trends for the three most important cities in the central metropolitan nucleus, the eight cities in the outer metropolitan ring and the two municipalities in the AMB with the highest rental prices (Figure 44).

The trend in average rental house prices (Figure 41) shows they rose steadily from 2005 to 2008. This trend then broke down due to the bursting of the housing bubble and subsequent economic crisis. The fall in prices lasted until 2013-2014, when a steady, fast and intense recovery began, far exceeding the peaks reached in 2008, which lasted until 2020, when a slowdown was observed in some areas, probably due to the pandemic.¹¹ One element worth highlighting with regard to average rental prices is the case of the city of Barcelona for 2016-2020, because the price curve in this municipality increasingly differed from the rest of the defined metropolitan groupings. This is the same situation as discussed with new-build prices, i.e. Barcelona is where prices rose first, where they are highest and steadily increasing, continually widening the gap with the other territories.

The first part of the table in Figure 42 shows the year-by-year change in price for 2005-2020, with the lowest values in green and the highest in red for each area. The second part of the table shows price changes as a percentage and in absolute figures, calculated for 2005-2020 (16 years) and 2016-2020 (5 years).

Firstly, the average rental price rose from 2005 to 2008 in all territories, then fell between 2009 and 2014 and, from 2015 onwards, rose sharply again to exceed the 2008 highs in all territories.

Secondly, there is again the effect generated by the city of Barcelona, setting the pace for upward price fluctuations. The city was the first area to reverse the trend of falling prices and see them rise from 2014, while prices started increasing in 2015 in the rest of the areas. In the case of the Rondes area, the increase in prices from that date was at a similar rate to Barcelona, while in the rest of the AMB and the rest of the RMB, the rises were more moderate, with the most significant rises registered from 2016 onwards.

Thirdly, price differences between Barcelona and the other areas continued to increase over time, despite the slight drop between 2009 and 2015, which, as mentioned in the previous sections, coincided with the period of economic crisis. In 2005, price differences between Barcelona, the Rondes area, the rest of the

AMB and the rest of the RMB were the lowest in the period (€70, €65 and €100, respectively); in 2020, they had risen to €124, €208 and €256, increases of 77%, 220% and 156%, respectively. However, the largest differences were in 2019, with €173, €228 and €284 (147%, 250% and 184%), respectively, pointing to the price cooling in 2020, as also shown above with resale home purchases.

With regard to variations in rental prices, there were notable relative increases between 2005 and 2020, again reflecting the ripple effect from the centre to the periphery. The rise was above 30% in all areas, most notably in Barcelona with an increase of 51.70%, the Rondes area with 48.54%, the rest of the AMB with 32.48% and the rest of the RMB with 32.29%.

In the last five-year period, the percentage rise in rental prices was above 20% in all areas. In this case, the Rondes area registered the highest percentage variation, with 24.30%, followed by the rest of the RMB, Barcelona and the rest of its metropolitan area, all around 20%.

6.9. Average rental house prices in the RMB from 2016 to 2020

From 2016 to 2020, rental prices rose steadily, by more than 20% in the largest metropolitan cities.

The average rental price in the RMB between 2016 and 2020 was €661 a month (Figure 43). Of the 164 municipalities in the metropolitan region, 87 were below the average and 74 above; no figures are available for three municipalities (Santa Fe del Penedès, Granera and Gallifa).

Among the municipalities above the metropolitan average price, Sant Vicenç de Montalt (El Maresme) had the highest rental price in the whole of the RMB, over €1,200/month. It is followed by six other municipalities – Sant Just Desvern (El Baix Llobregat), Sant Cugat del Vallès (El Vallès Occidental), Vallromanes (El Vallès Oriental), and Alella, Teià and Cabrils (El Maresme) – with between €1,000 and €1,200/month. Eighteen municipalities were between €800 and €1,000/month: Barcelona and the municipalities of Canyelles, Sitges and Olivella (El Garraf); Begues, Castelldefels, Gavà, Esplugues de Llobregat and Collbató (El Baix Llobregat); Matadepera (El Vallès Oriental); L’Ametlla del Vallès (El Vallès Oriental), and Tiana, Montgat, El Masnou, Premià de Dalt, Vilassar de Mar, Cabrera de Mar and Sant Andreu de Llavaneres (El Maresme).

The group around the average, i.e. between €600 and €800/month, included the largest number of municipalities, with a total of 79, spread throughout the territory, most notably in the southern half of El Garraf, in the regions of El Baix Llobregat, El Vallès Occidental and El Vallès Oriental, in the central area of El Maresme, and other specific municipalities such as L’Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besòs and Badalona, in El Barcelonès.

There were 57 municipalities with below average prices, mainly located in L’Alt Penedès, the areas furthest from the metropolitan nucleus in the rest of the regions and some municipalities in the Besòs river area in El Vallès and El Barcelonès (including Ripollet, Montcada i Reixac and Santa Coloma de Gramenet, in the AMB), and most of these (54 municipalities) had rental prices between €400 and €600/month. Only three municipalities had rental prices below €400/month: Pontons and Sant Quintí de Mediona (L’Alt Penedès) and Badia del Vallès (El Vallès Occidental).

For the specific cases of the metropolitan cities (Badalona, Barcelona and L’Hospitalet de Llobregat, in the AMB, and the eight nuclei in the outer metropolitan ring) and the most expensive municipalities in the AMB (Sant Just Desvern and Sant Cugat del Vallès), Figure 44 shows they all had relative increases in rental prices of between 20% and 30% over the five-year period. In absolute values, the largest increases were in Sant Just Desvern and Sant Cugat del Vallès, at €248 and €182, respectively. They

were followed by Barcelona (€164), Badalona (€157), Granollers (€155), L’Hospitalet de Llobregat (€148), the co-capitals of El Vallès Occidental (€142), Vilafranca del Penedès (€136), Mollet del Vallès and Vilanova i la Geltrú (€134), Martorell (€125) and Mataró (€114). With regard to monthly rental prices, the highest were once again in Sant Just Desvern, with an average of €1,252, and Sant Cugat del Vallès, with €1,178.

Reflections

Inter-municipal migration in the RMB experienced changes over the years from 2001 to 2020. Although very intense in the first five years of the period, migration became less dynamic between 2006 and 2010 and, especially, between 2011 and 2015. From 2016 onwards, and up to the last year observed, there was a significant reactivation with a return to previous levels and a return to pre-existing territorial patterns, which meant the number of migratory movements between municipalities in the RMB reached 530,933 people in the last five-year period.

The demographic profile of the population involved in migration remained stable, with a slight majority of women, aged between 25 and 45 (with secondary peaks at other ages, especially among children and older women) and mostly involving Spanish nationals, but with a significant presence of foreigners. This migrant profile is consistent with the main reasons for migration, i.e. family transition processes occurring at younger ages, improving quality of life, availability of housing and the economic situation.

In territorial terms, inter-municipal migration in the RMB territory from 2001 to 2020 was defined by movement from the centre to the periphery, with the aforementioned fluctuations in intensity, depending on the five-year period observed, and from larger municipalities to smaller ones, especially to medium-sized ones with populations of between 5,000 and 20,000 inhabitants, which were the largest recipients of population. Barcelona was the main source of migration originating from the central metropolitan nucleus. It registered the most intense outflows of population, who were spread throughout the RMB territory, with El Maresme, the two Vallès and the south coast, between Gavà and Vilanova i la Geltrú, as the leading destinations. Most municipalities in El Baix Llobregat are an exception, as they received more migrants from the Rondes area, as are some in El Vallès Oriental, which received migrants from its immediate area. In the AMB, most migrants came from municipalities in the same area (Barcelona, the Rondes area and the rest of the AMB), a trend similar to that of the rest of the RMB, where the most significant movements were between the municipalities of the RMB itself.

Regarding the territorial patterns detected in inter-municipal migrations (direction of flows, nuclei, satellites and constellations), these were maintained throughout the 20-year period, with slight differences resulting from the above-mentioned fluctuations in the intensity of movements.

With regard to completed private homes, the greatest number were in the metropolitan nucleus, regional capitals, coastal areas and central axis. Several municipalities appear as prominent centres for building new homes, with more affordable prices than in the central city. Municipalities like Badalona, Sabadell and Terrassa, and Mataró have very dynamic housing markets and are also recipients of inter-municipal migration from the central nucleus. As for subsidised homes, the most significant point is that very few were built in the 20 years compared to the number of private homes, thus failing to ease tensions in the housing market.

Regarding prices, the general impression is that if housing was more or less expensive in a given municipality, this was also true for new or resale, private or rental homes, indicating that tensions in the market apply to all forms of housing. The highest prices were in the

coastal area from El Garraf to the south of El Maresme and in the central axis from Barcelona to Sant Cugat del Vallès. The areas with the lowest prices were in L’Alt Penedès and in the areas furthest from the central metropolitan nucleus. It is also worth noting that both municipalities with high prices and municipalities with lower prices received population if they had homes available. Among the first group were Sant Cugat del Vallès, Sant Just Desvern and Sitges, towns with positive migratory dynamics that continued even from 2011 to 2015, when most inter-municipal movements slowed down. This might indicate that these municipalities attracted a population with levels of income sufficiently high so as not to affect their expectations of residential mobility due to housing prices or adverse contextual situations.

The city of Barcelona was where prices rose the fastest and with the greatest intensity, with a growing misalignment in the city’s housing market in relation to the other areas. This process was the result of various factors associated with the capital effect in the global urban context, in which the consequences of speculation in the property market (e.g. tourist accommodation, large investment funds entering the housing market) play a fundamental role. This situation, which is perceptible in other metropolises around the world, has a major impact on housing market dynamics in cities: large gaps between supply and demand are created in a market that generates expectations of extraordinary profits for owners, leading to price rises, and where there is no affordable housing (due to lack of public housing stock, among other reasons) for populations suffering the consequences of recurring crises causing inequality to grow.

This growing divergence has two consequences. Firstly, it creates a situation in which access to housing in the central city is increasingly difficult and inaccessible to a part of the population that is geographically pushed aside (Guilluy, 2019), as it is forced to migrate in search of a home far from the centre, thereby introducing a new element of social division. Secondly, it causes the prices of new-build, resale and rental homes to rise in the cities closest to the Rondes area and the rest of the AMB, like an oil slick spreading from the centre of the city of Barcelona towards the periphery. A good example is that of Sant Cugat de Vallès, which not only received population from the central city but also expelled large numbers towards Rubí, the nearest city with much lower housing prices. The people who suffer the consequences of this situation are those involved in family transition, such as young people leaving the family home and the formation of new households. They are looking for a home, yet see their expectations of change frustrated because housing is considered a commodity, thus requiring a return on capital, creating a situation that is incompatible and clashes head-on with the recognised, but not guaranteed, right to housing for citizens.

A very significant issue with regard to inter-municipal migratory phenomena that should be mentioned is their link to the structural and contextual situations coexisting at any given moment in the RMB. The analysis of such situations cannot ignore the underlying territorial issues in which they occur (which have built up over the years and are the result of a specific urban planning and development model that has prioritised dispersion and private mobility), the constantly changing demographic structure of the population that inhabits the territory, and the specific economic situation at any given time affecting citizens across society in all the dimensions of their lives, including residential migration.

For example, from 2001 to 2015, the changes in the demographic structure of the metropolitan population and the contextual situation caused by the Great Recession, which affected the construction sector and the economic situation of the population, seemed to have brought about a moment of transition from a metropolitan model based on decentralisation-dispersion, favouring dispersed, low-density occupation of the territory, to a model of recentralisation-reurbanisation in compact municipalities and central metropolitan

nuclei. However, the 2016-2020 period seemed to be a return to the dynamics of intense centrifugal movements in a context where the population structure maintained similar trends to the previous one, while the economic dynamics had changed.

By observing economic factors, one can understand the decline in inter-municipal migration in 2011-2015, when citizens’ disposable incomes and the housing market suffered severe regression, making a change in place of residence difficult (due to unfavourable conditions for doing so, a place to go and live, or an accessible housing tenure system). It also helps in understanding why residential migration revived in the last five years, with a relatively buoyant economic recovery, when part of the population regained its pre-crash income levels and housing construction picked up again, accompanied by an ever-increasing price rise in the centre, spreading out to towards the periphery.

Today, the suburbanisation of the metropolitan territory is still associated with these structural and contextual processes. The dynamics of population outflow from a centre that is inaccessible to them and forces them to move home to outside the central metropolitan nucleus are, among other factors, a consequence of the incompatible condition of housing being both a commodity and a right. This problem can only be solved by policies and laws that are sufficiently robust, strong, spread over time and space and funded, ensuring they combine to guarantee the right to housing and ensure its availability to match all citizens’ economic situations. This involves regulating the market in all its dimensions and promoting a sufficient number of public or subsidised homes. Likewise, a territorial strategy must be defined that goes beyond administrative limits that constrain housing policy and that assumes actions will be expensive, slow and with no short-term impact. It is essential to rethink spatial planning and urban development to help reverse the current situation, which – it should not be forgotten – is taking place in the context of a global environmental crisis, limited resources, social injustice and accelerating demographic dynamism typical of seriously dysfunctional capitalism, spreading geographically to all corners of the planet and constantly expanding into new spheres due to the fundamental aims of accumulation, growth, unlimited consumption and the commodification of everything.

In this sense, the Metropolitan Urban Master Plan (PDUM) that is being drafted by the AMB should be one of the planning instruments that helps to counteract some of the migratory dynamics analysed in this paper. To give a response to the metropolitan population’s needs and taking into account the capabilities of the region surrounding Barcelona, the PDUM proposes actions that would improve access to housing, existing conditions of the residential park and protection of residential use in the AMB territory. Pursuing along these lines, it proposes various actions through the strategies of balancing, rehabilitating and recomposing. As for the balancing strategy, it raises the need to establish mechanisms that guarantee the permanence of both residential uses and the most basic complementary ones that ensure a liveable environment. It also brings up the need to expand and redistribute the availability of affordable housing by increasing legal reserve on new developments and ensuring a stable affordable housing stock. With rehabilitation and regeneration strategies, the aim is to improve the existing housing stock through actions on the urban land and by identifying the areas that require more intensive regeneration based on comprehensive actions.

All these proposals are still at an initial stage and their success will depend on the capacity to implement them and the political will to solve the housing problem during the period of operation of the Plan.

¹ This process is also termed *residential migration* or *residential mobility migration*, as it involves changes of residence among the population involved. It may also be termed internal migration if it occurs within a specific territory, in this case, the

metropolitan region of Barcelona. All these terms are used interchangeably in this study.

² In this text, the RMB is defined as the functional territorial area established by the 1995 General Territorial Plan for Catalonia. This area is made up of 164 municipalities in the counties of L'Alt Penedès (27 municipalities), El Baix Llobregat (30 municipalities), El Barcelonès (5 municipalities), El Garraf (6 municipalities), El Maresme (30 municipalities), El Vallès Occidental (23 municipalities), El Vallès Oriental (39 municipalities) and El Moianès (4 municipalities).

³ The AMB is a local administrative body made up of 36 municipalities: Badalona, Badia del Vallès, Barberà del Vallès, Barcelona, Begues, Castellbisbal, Castelldefels, Cerdanyola del Vallès, Cervelló, Corbera de Llobregat, Cornellà de Llobregat, Esplugues de Llobregat, Gavà, L'Hospitalet de Llobregat, Molins de Rei, Montcada i Reixac, Montgat, Pallejà, la Palma de Cervelló, El Papiol, El Prat de Llobregat, Ripollet, Sant Adrià de Besòs, Sant Andreu de la Barca, Sant Boi de Llobregat, Sant Climent de Llobregat, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Despi, Sant Just Desvern, Sant Vicenç dels Horts, Santa Coloma de Cervelló, Santa Coloma de Gramenet, Tiana, Torrelles de Llobregat and Viladecans.

⁴ Housing data published by the Government of Catalonia on the *Habitatge* (Housing) page of the Gencat website (https://habitatge.gencat.cat/ca/dades/indicadors_estadistiques/).

⁵ From 2016 to 2020, the total number of migratory movements in the RMB (i.e. including internal migration, and outflows from and inflows into the RMB), was 2,013,479.

⁶ Of the 164 municipalities in the RMB, 73 had a population of over 10,000 and 91 less than 10,000. However, the 73 largest municipalities had a joint total of 4,852,155 people in 2020, representing 92.84% of the total metropolitan population, while the joint total for the 91 smallest municipalities was 374,227, representing only 7.16% of the population of the RMB.

⁷ The same data is shown in a line graph (Figure 7) and an age pyramid (Figure 8) for better representation and clarity.

⁸ These figures are only available for municipalities with more than 5,000 inhabitants. Figures from other municipalities in the RMB are also lacking for 2001 to 2007 due to deficiencies in the sources.

⁹ These figures are only available for municipalities with more than 5,000 inhabitants.

¹⁰ The exception is Martorell, for which figures are only available for 2019.

¹¹ In March 2020, the COVID-19 pandemic was declared, with major economic consequences for the entire population.

En el marc del debat tècnic del procés de redacció del Pla director urbanístic metropolità (PDUM), l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) ha contribuït al coneixement transversal sobre la metròpolis promovent estudis sobre la distribució de la població al territori i els moviments residencials al llarg del temps.

Les migracions són un fenomen inherent a qualsevol societat, una part fonamental de les dinàmiques territorials i un dels reflexos de la situació econòmica, política i social d'una regió i la seva població. Poden tenir un abast geogràfic ampli –regional o internacional–, però cal considerar també les que es produeixen dins de l'àmbit d'influència d'una gran ciutat, és a dir, les migracions residencials intermunicipals, que impliquen el trasllat de població d'un municipi a un altre.

Aquest número de «Quaderns PDU metropolità» se centra en l'anàlisi de les migracions intermunicipals a l'àrea d'influència de la ciutat de Barcelona en el període 2001-2020: per què es produeixen els desplaçaments i qui els protagonitza; quines pautes territorials segueixen aquests moviments i com evolucionen davant de situacions estructurals i conjunturals que s'esdevenen al territori metropolità. Complementada amb articles que aporten una visió dels experts des de l'àmbit acadèmic i de l'Administració, és una contribució essencial per entendre les tendències recents de la mobilitat residencial al territori metropolità de Barcelona, reflexionar sobre les implicacions, les causes i les repercussions d'aquest fenomen demogràfic i proposar solucions per a un desenvolupament urbà més sostenible i inclusiu.

En el marco del debate técnico del proceso de redacción del Plan Director Urbanístico Metropolitano (PDUM), el Área Metropolitana de Barcelona (AMB) ha contribuido al conocimiento transversal sobre la metrópolis promoviendo estudios sobre distribución de la población en el territorio y los movimientos residenciales a lo largo del tiempo.

Las migraciones son un fenómeno inherente a cualquier sociedad, una parte fundamental de las dinámicas territoriales y uno de los reflejos de la situación económica, política y social de una región y su población. Pueden tener un amplio alcance geográfico –regional o internacional–, pero deben considerarse también las que se producen dentro del ámbito de influencia de una gran ciudad, es decir, las migraciones residenciales intermunicipales, que implican el traslado de población de un municipio a otro.

Este número de «Quaderns PDU metropolità» se centra en el análisis de las migraciones intermunicipales en el área de influencia de la ciudad de Barcelona en el período 2001-2020: por qué se producen los desplazamientos y quiénes los protagoniza; qué pautas territoriales siguen estos movimientos y cómo evolucionan ante situaciones estructurales y coyunturales que ocurren en el territorio metropolitano. Complementado con artículos que aportan una visión de los expertos desde el ámbito académico y de la Administración, es una contribución esencial para entender las tendencias recientes de la movilidad residencial en el territorio metropolitano de Barcelona, reflexionar sobre las implicaciones, causas y repercusiones de este fenómeno demográfico y proponer soluciones para un desarrollo urbano más sostenible e inclusivo.

As part of the technical debate on the drafting process of the Metropolitan Urban Master Plan (PDUM), the Barcelona Metropolitan Area (AMB) has contributed to increase knowledge on the metropolis with studies on territorial distribution of the population and residential movements over the years.

Migration is a phenomenon inherent to all societies, a fundamental part of territorial dynamics, and a reflection of the economic, political and social situation of a region and its population. Migration flows may have a broad geographical scope – regional or international – but those that occur within the sphere of influence of a large city must also be considered, i.e. inter-municipal residential migrations, which involve population transfers from one municipality to another.

This issue of «Quaderns PDU metropolità» focuses on the analysis of inter-municipal migrations in the area of influence of the city of Barcelona in the period 2001-2020: reasons for the movements and people involved in them; territorial patterns and how they evolve given structural and conjuncture situations that arise in the metropolitan region. Complemented by articles that provide an experts' vision from the academic and administrative spheres, it is an essential contribution to understand the recent trends of residential mobility in the metropolitan territory of Barcelona, to reflect on the implications, causes and consequences of this demographic phenomenon, and to propose solutions for a more sustainable and inclusive urban development.